Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Oudheden en gestichten van het bisdom van Deventer, of beknopte beschrijving van de steden, dorpen, en burgten, onder dat bisdom gelegen; mitsgaders van de kerken, abdyen, kloosters, en godshuizen, die daar van tyd tot tyd zyn gesticht, met de naamen der pastooren, abten, kloostervoogden en kloostervoogdessen, die het bewind over die kerken en kloosters gevoerd hebben

https://hdl.handle.net/1874/179085

VAK
No.
gcc

OUDHEDEN EN GESTICHTEN
VAN
HET BISDOM
VAN
DEVENTER,
OF

Beknopte Beſchryving van de ſteden, dorpen, en burgten, onder dat Bisdom gelegen; mitsgaders van de Kerken, Abdyen, Kloosters, en Godshuizen, die daar van tyd tot tyd zyn geſticht, met de naamen der Paſtooren, Abten, Kloostervoogden en Kloostervoogdeſſen, die het bewind over die Kerken en Kloosters gevoert hebben.

Uit het Latyn vertaalt,

En met AANTEKENINGEN opgeheldert,
Door H. V. R.

II. Deel.

TE LEIDEN,
By S. LUCHTMANS, en D. HAAK. 1725.

Kunsthistorisch Instituut der Rijksuniversiteit Utrecht

HET DEKENSCHAP VAN KAMPEN;

't Welk uit de volgende Plaatzen beſtond;

Kampen:
Yſſelmuiden:
Genemuiden:
Wilſum:
Grafhorſt:
Kamperveer:
Maſtebroek:
Sallik:
Ens:

KAMPEN.

Kampen waar gelegen enz.

KAmpen / de tweede Hoofdſtad van Ober-yſſel / doch aan deze zyde / en op den rechter oever van den Yſſel / en verbolgens aan deszelfs mond gelegen / is een groote / aanzienlyke / nette en rykе ſtad: die daar by met prachtige Stads gebouwen en Burgershuizen praalt. Zy heeft een brugge / die over den Yſſel geſlagen is / en op zeer zwaare balken ſteunt; welke balken / die zeer diep in den grond gedreeven zyn / zo wyd van malkander ſtaan / dat zoo wel de balken zelf / als het houtwerk / dat'er

op ſtaat / in de lucht ſchijnen te hangen. Op den oever aan de overzijde ſtaat een zeer ſterke Schans / met haare bolwerken; die daar ter bewaringe van de brugge van aarde opgeworpen is. De Stad zelf is met een hoogen en dikken muur omtrokken / die op zekere tuſſchenwijdtens ſterke / doch ouwerwetſche torens heeft: zoo dat ze / naar de tegenwoordige manier van oorlogen te ſpreeken / uit de natuere ſterker is dan door de kunſt. Zy heeft ook hare munt / en daar by zeer voortreffelijke voorrechten; doch zy heeft eertijds meer door den koophandel gebloeit / dan tegenwoordig: alzoo de mond van den Yſſel allengskens door het ſlijk en den modder nauwer en nauwer geworden is / en thans geen Vrachtſcheepen doorlaaten kan. Dus verre uit Guiceiardijn. Bocopius merkt aan dat haare oplomſte onbekend is; en dat 'er geen gewag van Kampen gevonden word voor het jaar 1286. Die uit den naame giſſen / dat ze van de Romeinen en Druſus geſticht is / (1) zijn het ſpoor niet geheel bijſter. 't Zedert den 20. July 1578. heeft ze onder de Staaten geſtaan; na dat 'er de Graaf Hendrik van den Berg ſes jaaren van te vooren / wegens Willem Prins van Oranje / by de vier maanden in bezettinge had gelegen.

Recht om munt te ſlaan.

Twee Kerken. 1. S. *Niklaas* Kerk.

Daar ſtaan twee Kerken: de eerſte is S. Niklaas Kerk; van wiens inkomſten de volgende brief noch in wezen is.

OTto, by Gods genade verkoren Biſſchop van Utrecht, wenſcht allen den genen enz. Het zy een ieder bewuſt dat *Iſmahel* Prieſter te Kampen, alzoo hy alle jaaren van zijne Burgeren

en

en Parochiaanen twee ponden Deventerſche munt genoot, die hem gelijk ook zijne Voorzaaten tot een vaſte inkomſte toegeleit waren, met hun onder onze en onzer Kerke toeſtemminge het volgende vergelijk of mangeling aangegaan heeft. De voornoemde Parochiaanen hebben hem en zijne Nazaaten, in de plaatze van de gemelde twee ponden, voor altijd tot een vaſte inkomſte toegeleit acht hoeven in het Veen by Kampen; welk Veen zy zo lang in 't gemeen bezeeten hadden. Daar tegen heeft hy, in de plaatze van die acht hoeven, voor zich zelven en zijne Nazaaten voor altijd afſtand gedaan van de gemelde twee ponden. Deze verwiſſeling of dit verdrag beveſtigen wy, en hebben ons zegel ter gedagteniſſe der zake aan het tegenwoordig geſchrift doen hangen: verbiedende op ſtraffe van den ban, dat niemand deze ſchikking zal hebben te ſtooren, of 'er door een roekeloos beſtaan iets tegen te doen. Gegeeven in 't jaar 1236. des Saturdags voor S. *Jan den Dooper*.

Begin van 't Gebouw.

De eerſte grondſlag van 't gebouw / dat 'er noch tegenwoordig ſtaat / is geleit in 't jaar 1296. Maar in 't jaar 1518. is 'er een nieuwe Toren gebout; om dat de oude / die 'er dus lang op geſtaan had / van ouderdom vol reeten was / en dreigde in te ſtorten. Gaſpar * Ens zegt dat 'er niet alleen alle de Stedelingen / maar ook veele menſchen omtrent de Stad woonende / te Kerke quamen. Onder de cieraaden van deze Kerk heeft voor al uitgemunt een outaer / dat over het hoor ſtond;

* In Deliciis Apodemicis per Germ.

ſtond ; en in 't jaar 1499. onder de Kerkmeeſters Hendrik Kroeſer en Harmen Voren van rood koper gegoten was. Het was zo zwaar / dat het bovenſte alleen / zonder den voet te rekenen / uit 9063. ponden koper beſtond. Want eertijds was het zoo gelegen dat de goede geſteltenis des gemoeds / en de yver der godvzuchtigheit / uit het binnenſte des herte als opgiſtende / zich ook over de geeſtelijke Gebouwen en het vercieren der Kerken verſpreidde. Doch in 't jaar 1572. is het door Hendrik van den Berg , Oranjes Stedehouder / tot groot gerijf van den oorlog in geſchut verandert.

Vergeeving van de Paſtory.

De Paſtory plagt by beurten door het Kapittel van Deventer / en den Kanonnik / die de beurt dan had / vergeeven te worden. Maar naderhand heeft de Raad van Kampen , door vergunning van 't K. Hof / dat recht ge-eigent. En / om in geen pleidooy met het Kapittel ingewikkelt te worden / heeft dezelve Raad eenige mannen / als Thyman van den Vene , Geraard Loze , Hendrik Kuinreturf , en Meeſter Geraard Morre , altemaal Raaden of Schepenen / afgevaerdigt / om 's Kapittels toeſtemming op de Pauſſelijke Bulle te verwerven Dit achtten zy des te redelijker / om dat de Raad / door dien de inkomſten door het opkomen der nieuwe Gezindheden vermindert waren / en de liefde meer en meer verſlapte / gehouden was den Paſtoor onderhoud te geeven. Op hunne begeerte is het volgende antwoord gegeeven.

WY Onderdeken en Kapittel van S. *Lebuinus* Kerk te Deventer , door de voorgemel-

melde rechtmatige voorſtellingen en redenen bewogen; en daar by door de onderlinge genegendheit, die de Burgemeeſters en Raad van Kampen ons en onze Kerke altijd toegedragen hebben, en noch dagelijks toedraagen, gunſtelijk aangezet; daar en boven na een rijp beraad in acht neemende en rijpelijk overweegende de moeijelijkheit der zake, mitsgaders de boosheit en prijkelen der tegenwoordige jaren, wanneer niet alleen het Lutheraandom, maar ook de dolingen van veele andere Ketteren, dagelijks in Duitſland, eilaas, meer en meer voortſpruiten en den baas ſpeelen; zoo is het dat wy om de bijzondere dienſten, die de Burgemeeſters en Raad voornoemd ons en onze Kerke wel-eer gedaan hebben, en belooft, dat ze die in volgende tijden altijd aan dezelve Kerke en onze Nazaaten doen zullen; daar benevens van herte wenſchende de voornoemde gebreken en prijkelen naar ons vermogen tegen te gaan, op het verzoek van de Burgemeeſters en Raad der Stede Kampen voornoemd, door den inhoud dezes vrywillig, uit eige beweginge, en onze zekere wetenſchap toeſtaan, en 'er onze vrije toeſtemming toe geeven, dat de Burgemeeſters en Raad voornoemd, zoo dikwils als de voornoemde Kerk van den H. *Niklaas* te Kampen zal openvallen, uit kracht van den Pauſſelijken Brief, hoewel dat wy ons tegen den zelven Pauſſelijken Brief, behoudens nochtans de eerbiedigheit jegens den H. Stoel, (2) met alle rechtmatigheit hadden mogen aankanten, van nu af ten eeuwigen dage de magt zullen hebben, om ons in ons Kapittelhuis, daar wy Kapittelsgewijs vergadert zullen zijn, en het Kapittel zullen verbeelden, een gaauw en bequaam Perſoon, die

volgens den inhoud van den Pauſſelijken Brief gepromoveerd zy, en de (3) hoedanigheden aldaar uitgedrukt bezitte, voor te ſtellen: aan welken Perſoon, op de gemelde wijze voorgeſteld, wy dan de voornoemde Kerk zullen begeeven: behoudens dat de Perſoon, die zoo voorgeſtelt zal zijn, en de Paſtory ontfangen zal hebben, als de gemelde Kerk in de maanden der Ordinariuſſen zal open gevallen zijn, zijne inhulding en beveſtiging by den Heer onzen Prooſt en Aartsdiaken, of deszelfs Officiaal haalen zal, gelijk van ouds gebruikelijk is geweeſt; en dat de rechten en wetten van den Heer onzen Prooſt altijd in haar geheel zullen blijven, zoodanig dat zoo een voorgeſtelde Perſoon voor de gemelde inhuldinge en beveſtiginge geeven en betaalen zal, 't geen altijd gebruikelijk is geweeſt; te weeten tien Rhijnſche Goudguldens, in goud, en met een goudgewigt gewogen. En om dat wy en onze Nazaaten, met aldus tenemaal en volkomentlijk van dat recht van voorſtelling af te ſtappen, ſchade lijden, is 'er ook een verdrag gemaakt, en wy zijn vriendelijk over een gekomen, dat de Burgemeeſters en Raad vam Kampen, zoo dikwils als ze oit een Perſoon, die dus gepromoveerd zy, en de vereiſchte hoedanigheden hebbe, zullen voorſtellen, aan onzen Kameraar ten behoeve van onze Kerk voornoemd, en tot een erkentenis en vergoeding van 't overgegeeven recht, wettelijk en metter daad ter hand zullen ſtellen tien diergelijke Rhijnſche Goudguldens. Daar en boven dat de Perſoon, die ons op de voornoemde wijze zal voorgeſtelt worden, onzen Deken en Kapittel getrouwigheit en eerbiedigheit zal zweeren: en dat hy zich nimmermeer, onder wat ſchijn of uitvin-

din-

dinge dat het zy, bemoeijen zal met de tienden, landgoederen, weiden, beemden, en vordere goederen onzer Kerke, die binnen of buiten de Stad Kampen, of waar het ook zy, gelegen zijn. De Brief was getekent den 1 September 1541.

Onder de Inwoonlingen en Pastoors van Kampen heeft de kroon gespannen Albertus Pighius, een Godtgeleerde van Keulen / en door verscheide Geschriften ten hoogste vermaard / die in de Boekzaal van Val. Andreas, opgetelt worden. Hy is in een hoogen ouderdom te Utrecht gestorven den 29. December 1542; zijnde aldaar Proost van S. Jans Kerke; na dat hy in 't jaar 1539. afstand van zijne Pastorije had gedaan. Zijn lof staat vermeld by P. Jovius, Aub. Miræus, en Joh. Guntherus: doch beneden zullen wy noch omstandiger van hem te spreeken hebben.

In 't jaar 1571. was Michiel Hertroye Pastoor van S. Niklaas Kerk.

Te Kampen is geen groot getal Katolijken; dewelken van een Minnebroeder van de order der Observanten / en van eenen Pastoor bedient worden. De eerste Pastoor 't zedert de Reformaatzi is geweest

* Theodorus Philippus Slagman; die naer 't ander leven vertrokken is den 13. January 1663. en tot opvolger kreeg

† Koenraad Voorst, te Emmerik geboren en te Kampen den 16. September 1678. overleden. Hy wierd opgevolgt door zijnen Broeder Theo-

* Necrolog. Eccles. Bat.
† Ibidem.

Theodorus Voorſt; dewelke die bedieninge omtrent 12. jaaren waargenomen heeft; en ondertuſſchen van de Andersgezinden tweemaal gevangen is genomen. Hy was een Man van een byzonderen yver en Godtzuchtigheit; en van zijne Gemeente zonderling bemind: en hy heeft grooten en veelvuldigen arbeid uitgeſtaan / met de Katolijken van Elburg / Ens / Emmeloort / en meer andere verlaatene Eylanden en Dorpen / te bedienen. Hy is geſtorven den 31. Auguſti 1690. en heeft tot Opvolgers gehad

Korn. Marquis een Amſterdammer: die naderhand op zich zelven ging leeven. Geraard Scheuning, een Amersfoorder / die den 14. February 1709. de weereld verliet / en van den gemelden Marquis weder opgevolgt wierd. In de plaats van Marquis is gekomen

Abundius Haanſtra, te Sneek gebooren; die daar door den Heer Nuncius gezonden wierd.

In deeze Kerk zijn verſcheide Vikarijen geweeſt.

Vikaryen.

1. De vikary van 't H. Kruys voor het Koor: dewelke twee Bedienaars had / en ter benoeminge van den Raad plagt te ſtaan. De eene Bedienaar moeſt alle veertien dagen drie dienſten doen; de andere ſeven.

2. De vikary van 't H. Kruys en O. L. Vrouw: wiens Bedienaar door de Kerkmeeſters en Burgemeeſters aangeſtelt wierd / en gehouden was weekelijks eene Miſſe te leezen. Het Outer van deze Vikary ſtond in den omloop van het Koor.

3. Die van de Gedaante-verandering des Heere; wiens bedienaar door S. Agnes kon-

vent

vent aangeſtelt wierd; en tweemaal of dziemaal ter weeke / zoo als 't hem beliefde / de onbloedige Offerhande opdzoeg.

4. Die van O. L. Vrouw; zijnde een vikary van de Schepens; die ook dooz 't Bzoederſchap der Schepenen vergeeven wierd.

5. De vikary van de H. H. Apoſtelen Petrus en Paulus.

6. Die van de H. H. Jakobus en Catharina; dewelke in 't jaar 1571. ter begeeving ſtond van Simon Glau.

7. Die van S. Georgius; daar de Hakforden het recht van Patroonſchap over hadden.

8. Die van de H. Barbara; ſtaande ter benoeminge van den Paſtooz en den Raad.

9. Die van de H. Aldegundis; daar twee bedienaars de koſt van hadden. De bezitters van deze vijf laatſte vikaryen waren tot twee weekelijkſche Miſſen verbonden.

10. De vikary van O. L. Vrouw in de Zon: aan dewelke de laſt van dzie Dienſten gehecht was; en die in 't jaar 1571. ter vergeevinge ſtond van Theophilus of Godfrund ten Endik.

11. Die van den H. Eligius; die twee bedienaars had; te weeten zoodaanig dat de eene dziemaal ter weeke / de andere viermaal / gehouden was eene Miſſe te leezen.

12. De vikary van S. Eraſmus; dewelke dooz dzie Pziesters plagt bedient te wozden. Twee van die Pziesters waren tot twee weekelijkſche Miſſen verbonden: de derde koſt 'er met eene beſtaan.

13. Die van S. Lazarus en van deszelfs Zuſters; dewelke twee bedienaers had / en dezelven tot vier Miſſen ter weeke verpligtte.

In 't gemelde jaar 1571. ſtond deze vikarij ter begeevinge van Elizabet Voerns, en Jutta Berniers.

14. Die van S. Agatha; wiens bedienaar vijfmaal de H. Offerhande opdraagen moeſt / en door de Kerkmeeſters en het geſlagt der Dompzeelers aangeſtelt wierd.

15. Die van de H. H. Apoſtelen Simon en Judas; dewelke haaren bedienaar verpligtte om de Altaargeheimeniſſen vijfmaalen binnen de 14. dagen te verrichten.

16. Die van de H. H. elf duizend Maagden en Martelaareſſen.

17. Die van de H. Catharina; daar twee bedienaars op leefden. De bezitters van deeze twee laatſte vikarijen waren tot drie Miſſen (ter weeke) verbonden; en wierden door de van de Waters en van Hellens tot die bediening benoemt.

18. De vikarij van den H. Apoſtel Andreas.

19. Die van den H. Apoſtel Matthias.

20. De vikarij van den H. Michaël.

21. Die van den H. Johan den Dooper; daar Godfrund ten Endik, boven vermeld / in 't jaar 1571. het recht van Patroonſchap over had.

22. De vikarij van S. Olaus, die door Hendrik Wor ingeſtelt is.

23. Dan was 'er noch eene vikarij / aan 't outaar der Drie Koningen; zoo als wy in een ongedrukten brief van 't jaar 1594. gevonden hebben. Wy zullen den brief zelf hier laaten volgen.

DE Officiaal van den Prooſt en Aartsdiaken van S. *Mariaas* Kerk te Utrecht wenſcht aan

aan alle en iedere Heeren, Prieſters, Klerken, openbaare Notariſſen en Beampt-ſchryvers onder ons gebied ſtaande, de eeuwige zaligheit in den Heere. Nademaal de Vikary of altijddurende Kapellany aan het outaar der drie Koningen, in de Parochikerke van S. *Niklaas*, in de Stad van Kampen, onder het ſtift van Utrecht en ons Aartsdiakenſchap gelegen, zoo als heden tot onze kennis gekomen is, door de dood van den laatſten bezitter *Lodewijk Voorn*, of door deszelfs, of een anders afſtand, of op wat andere wijze dat het zy, zoo lang opengeſtaan heeft, en noch tegenwoordig open ſtaat, dat de begeeving van dezelve Vikary, en alle de ſchikking omtrent de zelve, volgens de (4) ordonantzien der Kerkvergaderingen van Laterane en Trente, aan ons en het Prooſtſchap der voorgemelde Kerke voor deze reize vervallen is; zoo is het dat wy, willende ons recht niet verzuimen, maar begeerende de voornoemde vikary of kapellany van een bequaamen bedienaar te voorzien, dezelve vikary of kapellany, aan 't outaar der drie Koningen op de gemelde wyze, of op wat andere wyze dat het zy openſtaande, met alle haare rechten en vorder toebehooren, aan den in *Chriſtus* beminden en edelen Jongman *Johan*, zoone van den edelen Heer *Hendrik vander Vecht*, Licentziaat in beide de Rechten, welke Jongman ons wegens zijn eerlijk leven en gedrag ten hoogſte aangeprezen was, uit inzigte van zijne verdienſten in Gods naame gegeeven en opgedragen hebben, en door den inhoud dezes geeven en opdraagen; om in dezelve beveſtigt en lichamelijk ingeleidt te worden. Hierom is het dat wy UL. altemaal, en ieder van UL. in 't byzonder en in 't ge-

geheel, op de deugd der heilige gehoorzaamheit ſtrengelijk beveelen en gebieden, dat gy den voorgemelden edelen Jongman *Johan vander Vecht*, dien wy de gemelde vikary gegeeven hebben, of zynen wettigen gemagtigde van zynent wege, op ons gezag in het lichamelijk, dadelijk, en werkelijk bezit van de voornoemde vikary of kapellany der drie Koningen, en van alle haare rechten en vorder toebehooren, met de behoorlijke en gewoonlijke plegtigheden zult hebben te ſtellen; na dat gy hem, of zijnen gemagtigden voornoemd, alvoorens den eed van getrouwigheit en gehoorzaamheit, zoo als dat gebruikelijk is, zult afgenomen hebben. Ten dien einde belaſten wy aan alle en iedere huurders, medeſtanders in de huer, en ſchuldenaars, van de vruchten der gemelde vikarye, dat ze den edelen Jongman, *Johan vander Vecht* voornoemd, of deszelfs gemagtigden, die daar toe met genoegzaame volmagt voorzien is, op de daar toe geſtelde tyden de vruchten, renten, inkomſten, rechten, vervallen, en alle andere profijten ter hand ſtellen; en ook, zoo veel in hun vermogen is, maaken en toelaaten, dat ze hem van anderen ter hand geſtelt worden . . . Gegeeven te Utrecht onder het zegel van ons Officiaalſchap voornoemd, in 't jaar 1594. den 16. July.

Antonius Verheul.

Sekretaris van S. *Mariaas* Kapittel.

Andere Kerk dienſten.

Dan waren 'er noch de volgende Kerkdienſten / of Officiën:

1. **Die van de** Gedaante-verandering des Heere; **daar de Overſte van S.** Jans Kamp

en

en die van S. Agnes konvent / mitsgaders Geeraard Glau en Maarten Willemsz. het opzigt over hadden.

2. — van de Allerh. Drievuldigheit, staande ter vergeevinge van Juffrouw van Eip, uit het geslagt der van Voernen. De bedienaars van beide deze Kerkdiensten waren gehouden vijf Missen te leezen.

3. De Kerkdienst der eerste Misse; met denwelken de Kerkmeesters een Priester naer hun goeddunken vereerden / of om beter te spreeken belastten. (5)

4. — van 't H. Kruis.

5. — van de H. Anna, die door de Glauwen vergeeven wierd; en / zo wel als de voorgaande / den bedienaar verpligtte om vier Missen te doen.

6. — van den H. Thomas; daar de Muillaarts eenen bedienaar toe benoemden.

7. Dan was 'er noch een aan 't outaar der Zielen; die van de Kerkmeesteren en den Raad eenen bedienaar kreeg. Aan beide deze Kerkdiensten was de last van twee Missen gehecht.

't Heugt my dat ik een geschrift heb gezien van den Hoogwaardigsten Heer de Monte; in 't welke hy zijn voorneemen te kennen gaf van deze Parochiekerk van den H. Nicolaus tot eene Kollegiale Kerk aan te stellen: maar door de opkomende geloofsberoerten / en zijne ontijdige dood / is de zaak in den loop gebleeven. De Parochiaanen / onder deze Kerk hoorende / waren 8000. in getal: want zoo veele hebben 'er in 't jaar 1416, op Paaschdag / het Lichaam en Bloed des Heere ontvangen.

De

O. L. Vrouwen Kerk.

De tweede Kerk, die O. L. Vrouwe toegewijdt was, is even oud als die van den H. Nicolaus: **want de bouwmeester,** Johan van Keulen, **heeft op eenen en den zelven dag, in 't jaar** 1369, **den eersten steen van beide de Kerken geleit; gelijk hy ook den lesten steen aan beide de Kerken op eenen en den zelven dag geleit heeft.** Zy heeft een zeer hoogen en mooijen toren, zegt de voorn. *Gaspar van Ens*; van waar men zijn gezigt over de Zuiderzee tot Enkhuizen toe kan laaten gaan. In dezelve Kerke op het hoofdoutaar is een fraey en wel uitgevoert Schilderstuk te zien, waar over de aanschouwers verwondert moeten staan; vertoonende de voorouders van O. L. Vrouw, en van eene zeer aanzienelijke Maagd met eigen handen geschilderd. Zoodanige een Schildery, die ook zeer fraay en kunstig is, is 'er ook in het Minnebroeders klooster te zien.

Deze Kerk had ook eenige vikarpen tot haar gerief, als

1. **De vikarp van** 't H. Kruis **en van S.** Willebrordus; **die twee bedienaars had. De eene wierd door de Kerkmeesters gehooren, en moest vier Missen leezen; de andere deed 'er maar drie.**

2. — **van de H.** Anna.

3. — **van** 't Hoogwaardigste Sakrament; **wiens bedienaar tot vier diensten ter weeli verbonden was. In** 't **jaar** 1571. **stond deze vikarp ter vergeevinge van** Lodewijk Voern, Aalbert ten Thoorn, **en** Margareta Schellers.

4. — **van den H.** Georgius; **wiens bedienaar** 2. **Missen leezen moest.**

5. — **van den H.** Antonius; **die** 't **onderhoud**

houd aan twee bedienaaren gaf; dewelken door de Kuinreturffen voorgeſtelt wierden. De eene van die twee was tot twee weekelijkſche dienſten verbonden; de andere tot vier.

Daar waaren ook tien Kerkdienſten:

1. — van O. L. Vrouw.
2. — van den H. Georgius.
3. — van den H. Jakobus.
4. — van den H. Catharina.
5. — wederom van O. L. Vrouw.
6. — van de H. H. Apoſtelen Petrus en Paulus.
7. — van den H. Martinus.
8. — van O. L. Vrouw, en de H. H. Ambroſius en Franciſcus.
9. — van de 7. Ween van Gods Allerh. Moeder.
10. — van 't H. Kruis en den H. Jakobus.

Na het bezigtigen van die plaatzen / daar Christus in zijne Bedienaaren gewerkt heeft; moeten wy de Gaſthuizen ook bezigtigen / daar hy in den perſoon der armen zijn verblijf houdt. In het eerſte / dat den H. Geeſt toegewijdt is / zijn de volgende vikarpen geſticht: Gaſthuyzen.

1. De vikary van 't Hoogw. Sakrament had twee bedienaars; die dagelijks / om beurte / den Goddelijken dienſt verrichten moeſten.
2. Die van O. L. Vrouw.
3. — van den H. Apoſtel Jakobus. Beide deze vikarpen kreegen eenen bedienaar op de benoeming van den Raad.
4. — van de H. Elizabeth. De begeever van deze vikary was in het jaar 1571. on-

onbekend; en de bedienaar was gehouden om de andere week dagelijks eene Misse te leezen. Alle deze bedienaars waren koergezellen in de Parochiekerk / en hadden hun deel in haare inkomsten.

5. — van de H. Anna: wiens bedienaar van den Raad en den Opzigter der vikarye gekooren wierd / en tot dzie dienſten verbonden was.

Tweede Gasthuys. In de Kapelle van het tweede Gasthuis / 't welk S. Geertruids Gasthuis wierd genoemt / waren twee vikarpen gesticht: 1. Die van S. Geertruid, waar op twee Vikariſſen beſtonden: die by beurten gehouden waren eene geheele week de Misse te doen / en onder 't getal van de Kozaalen der Parochiekerke opgeſchzeeven waren. 2. S. Antonis vikary / die insgelijks van twee bedienaaren of Vikariſſen waargenomen wierd. De eene wierd dooz de Opzigters der vikarye en de Kerkmeesters van S. Niklaas Kerk verkooren; en was gehouden vijf Missen ter week te leezen. De tweede wierd dooz den Raad aangeſtelt; en bekleedde benebens den voozgoemden bedienaar van S. Geertruids vikary het ampt van Paſtooz.

Derde Gasthuys Het derde / S. Catharinaas Gasthuis genaamd / was dooz de melaatſchen gesticht; en had een kappelle / die maar eene vikary tot haar gerief had. De eerſte ſtichter en begiftiger / zoo van 't Gasthuis als de Kapelle / is geweeſt Pelgrim Morre, die dat gedaan heeft in 't jaar 1403. Andere Gasthuizen van minder naam zal ik nu niet vermelden.

Kloosters. Te Kampen hebben dzie Manskloosters geſtaan; het eerſte wierd van dat ſlag van

Min-

Minnebroeders bewoont / die men Obſervanten noemt; van welk Klooſter *Gonzaga met deze woorden gewaagt. Het konvent te Kampen word geſticht in het jaar 1478, en bewoont tot 1579; wanneer de broeders door de Nieuwgezinden, die erger als *Nero* te werk gingen, verdreeven wierden. Maar hy dooit in het jaar der ſtichtinge / zoo als † Waddingus zelf op het jaar 1477. aangemerkt heeft: want ik vinde de Minnebroeders van Kampen al vermeld op het jaar 1380: en Bocopius ſpreekt 'er van op het jaar 1426. En daarom zoude ik ligt gelooven dat dit konvent zoo oud is als dat van Deventer; op welken tijd de Franciskaner Order meer volkplantingen naar deze geweſten gezonden heeft. Van dit konvent ſpreekt Waddingus ter gemelde plaatze met de volgende woorden:

Eerſt het Minnebroers Klooſter.

D*Avid*, Biſſchop van Utrecht, en de ingezetenen der ſtede ‡ Kempen, aan den mond van den Yſſelſtroom, hebben den Paus dit jaar te kennen gegeeven, dat het huis der Konventuele Broederen door hunne zorgeloosheit afgebrande was; maar door de ingezetenen weder opgebouwt is met dit beding, dat de Broeders zich zelven den Regel der Obſervanten zouden onderwerpen. Doch als de ſlaapplaats en de vordere kamers van 't konvent opgemaakt, en de grondſlag van de Kerk geleit was; begoſten de Broeders, die in een hutteke op een draag-outer de Miſſe deeden, ruim te leeven, zonder hunne beloften geſtand te willen doen.

* In Originib. Seraphicis, part. 3. Conventu 25. Prov. Germ. inf.

† Annal. tom. 7. pag. 33.

‡ Hy meent Kampen.

Dies verzocht de Biſſchop, met de Stedelingen, dat zy daar toe gedwongen mogten worden; of dat het huis aan de Obſervanten gegeeven wierd. De Paus heeft het den 29. Oktober toegeſtaan; en eenige Abten van het voornoemde Bisdom tot het uitvoeren van die zaak gemagtigt: Welke Abten de hervorming daar in 't volgende Jaar ingevoert hebben. *Gonzaga* taſt mis, als hy ſchryft dat het konvent toen opgebouwt is. Die Stad was voor dezen Katolijk, en den Broederen zeer genegen, 't welk naderhand ook gebleken is. Want als de Geuzen, na gedaane eeden en het ſluiten der Vredehandelinge van Gent, alle de Katolijken, doch voor al de Minnebroeders, in het jaar 1579. zochten te verdrijven; wierden de Minnebroeders door de Katolijke burgers zoodanig beſchermt; dat dezelve burgers, indien ze door zoo een moordluſt waren gedreeven geweeſt als de Geuzen, alle de Geuzen op eenen dag hadden konnen verjaagen, of om hals brengen. Maar als de Prins van Oranje de ſtad niet lang daarna met krijgsvolk had bezet; is 'er de oeffening van den Katolyken Godsdienſt ganſch te niet gegaan; en de Broeders op een onbeleefde wijze ter Stede uit gedreeven. In een provinciale vergaderinge, te Leiden gehouden in 't jaar 1527, en in eene algemeene, die te Tolouze gehouden wierd, in 't jaar 1532, word dit konvent onder de Provincie van Keulen gerekent: doch de Vaders van Nederduitſland rekenen het onder hunne konventen.

Tweede Klooſter.

Het tweede Klooſter wierd van Cellebroeren bewoont. En alzo dezelven geen Prieſterlijke wijding kreegen / als zijnde altemaal Leeken; zijn 'er in hunne Kapelle / wiens

wiens eerſte ſtichting zoo wel als de ſtichting van het konvent zelf ons onbekend is / door de godsdienſtige mildtheit der ingezetenen dzie Kerkdienſten geſticht.

De 1. van S. Lazarus; daar dzie bedienaars op leefden; die alle dzie tot het leezen van dzie weekelijkſche Miſſen verbonden waren.

De 2. Aan S. Annaas Outaar; wiens bedienaar gehouden was vijf Miſſen ter weeks te doen.

De 3. Aan S. Auguſtinus Outaar; die twee bedienaars had / en ze alle beiden tot het leezen van vier Miſſen verpligtte. In 't jaar 1571. hadden Pieter Warners, Meeſter Geraard Glaeu, en de Pater of Overſte der Cellebroeders / het recht om iemand tot deze bediening te beneemen.

Het derde Klooſter / dat dicht onder de Stad ſtond / den H. Martinus als zijnen Schutheilig vierde / en daarom S. Maartens konvent op Zonneberg wierd genoemt / is een zeer vermaard Karthuizers konvent geweeſt: welke Karthuizers in 't jaar 1084. ingeſtelt zijn door den H. Bruno; zijnde te Keulen in die kamer gebooren / dewelke den inwoonderen van 't Hollandſche Kollegie tegenwoordig voor een huiskapelle verſtrekt. Over de bekeeringe van dezen Bruno heeft de Eerw. Vader Frederik Emeren, die wel eer te Emmerik in 't kollegie der Jeſuiten mijn Meeſter is geweeſt / en gebooren ſcheen om de jeugd in de wetenſchappen en het beoeffenen van de deugd te ſtijleeren / dit Latijns Gedicht gemaakt: Derde Klooſter.

Vita procul patria & ſtudium mihi junxerat olim
A legum celebrem cognitione virum.

Arte parem & pietate virum non viderat antè
Sorbona, obſtupuit Francica Dica jubar.
Hoc ego percharo dum delectarer Amico,
Præſcindit Lacheſis vincula amicitiæ:
Dumque viro de more ſacris Libitina parentat
Rittibus, exanimi vox inopina redit:
Ter rediit vox illa, prius ſed tertia Manes
Exclamat Stygia tecta ſubiſſe domus.
Alme Deus dixi mundi fabricator & autor
Quænam vox aures verberat uſque meas!
Vox ne illa eſt tam tetra pii, vox dulcis amici!
Ecquod ad Aſtra tibi Bruno patebit iter?
Nulla ſalus homines inter, via nulla ſalutis,
Hanc ſi vis Bruno *quærere, quære fugam.*
Quæſivi, reperique viam, portumque ſalutis
Oſtendêre ferè Carthuſiumque nemus.

In dat Gedicht verhaalt de H. Bruno op wat wijze / dat hy tot zijne bekeering gekomen is. Een Hoogleeraar in de Rechten te Parijs / en Brunoos zonderlinge vriend / wegens zijne geleerdheit en uiterlijke Godvruchtigheit by ieder een ten hoogſte geacht / ja voor 't puikje van de Hooge Schole gehouden / wierd door eene ontijdige dood uit het leven gehaalt. De uitvaert wierd gehouden / de lijkdienſten gezongen: maar de overledene is tot drie reizen toe over end gereezen; en verklaarde dat hy door Gods rechtvaardig oordeel ter Helle verdoemt was; en eeuwig verdoemd zoude blijven. Dit trof Brunoos gemoed zoodanig / dat hy de Weereld en al wat 'er in de Weereld aanlokkelijk ſcheen / verliet; en zijne zaligheit in de wilderniſſe van Karthuzie ging bewerken. En van deze wilderniſſe heeft de Karthuizer Order haaren naam gekreegen.

Doch de gemelde (7) verrijzenis is in het ver-

verbeterde Roomſche (8) Brevier uitgelaaten; en word van * Johan Lannoy als een Fabel verworpen. Wat daar van zy; dit konvent/ zoo als † Raiſſius ook aangemerkt heeft/ is van geen bijzonder Perſoon/ maar van verſcheide Burgers geſticht en begiftigt. De huisvrouw van eenen Gereon had eerſt drie Cellen geſticht/ en 'er zekere inkomſten aan gegeeven. Otto vander Heiden, een Burger van Deventer/ heeft eene Celle begiftigt; Juffrouw Machteld ook een. Lambert van Hove en Everhard van Arke ſtaan ook op de rolle van de weldoenders. Daar zijn 'er/ die eenen Roderijk Kannetijem voor den voornaamſten Stichter houden; maar waar op dat ze ſteunen/ en waar door dat hy dien lof verdient hebbe/ heb ik tot noch toe niet konnen agterhaalen. Doch een ongedrukte brief van eene algemeene Vergaderinge van 't jaar 1485. geeft ons zeker narichr dat verſcheide giften en aanbiedingen/ die aan deze nieuwen en eerſt begonnen plantſoy gedaan waren/ van 't algemeene Kapittel goedgekeurt zijn: voorts dat het zelve Kapittel aan alle de bevorderaars en begunſtigers van deze Order/ mitsgaders aan hunne vrienden/ uit een zonderlinge gunſt verleent en toegeſtaan heeft/ deel te hebben aan al het goed/ dat in de Karthuizer Order gedaan wierd/ of na dien tijd gedaan zoude worden; en dat men na hunne dood in de geheele Order de gewoonlijke Ziehmiſſen en Gebeden voor hen zoude doen. Noch hebben we zeker beſcheid dat het Karthuizer konvent van Utrecht/ S. Sal-

* S. *Launoii* de vera cauſa Seceſſus S. *Brunonis* in eremum diſſertatio, enz.

† In Originib. Carthuſiarum Belgii p. 135.

S. Salvators huis van 't Nieuwe Licht te Bloemendaal genaamd / 't welk volgens eenen brief tot dat huis behoorende door (9) Zweder van Abkoude, Heer van Gaasbeek / Putten / en Strijen / in 't jaar 1391. gesticht en begiftigt was / niet alleen Persoonen of Monnikken geleevert heeft om dit nieuwgestichte konvent te bevolken; maar 't zelve ook middelen ter hand heeft gestelt om te bestaan. Derhalve mag dit konvent van Kampen met recht en goede reden de Dochter genoemt worden van het Utrechtsche konvent. Het huis of konvent van Kampen is in de Karthuizer order eerst ingelijft in 't jaar 1494; na dat het tien jaaren lang was bezig geweest met loof te schieten / en eenige steevigheit te krijgen. Dus verre Reussius: die 'er ook bijvoegt hoe dat de verdelging van dit konvent door den laatsten Prior / Arnoldus genaamd / voorzeit is geweest: welke voorzegging wy hier uit * Miræus willen opgeeven. Als de zaaken van 't konvent noch in haar geheel waren / en het konvent zelf redelijk wel bloeide; heeft hy (de voornoemde Prior Arnoldus) eben voor zijne dood / niet zonder voorkennisse van 't geen 'er gebeuren zou / en als door een Godelijke ingeeving onderrecht / de broeders / die voor zijn bedde stonden / gebeden dat ze hem de helft dieper onder de aarde zouden begraaven als gebruikelijk was. Hy gaf voor reden dat het ploegkouter noch door de lichaamen der overledene Monnikken zoude gedreeven worden. Zijne voorzegging is door de uitkomste bevestigt: want de graffteenen zijn in de Stad gebragt; het konvent onder de voet geworpen; de plaats daar die wonder-

* In Originib. Carthuf. pag. 33.

derſchoone Kerk geſtaan heeft / en het Kerkhof ook / in korenlanden verandert ; de inkomſten door de Stads Schatkamer ge-eigent.

Hoe dat het gemelde konvent afgebrooken / en de Reformaatzi in de Kerken van Kampen ingevoert is / word van † Petræjus **met de navolgende woord en beſchreeven.** Wy konnen niet nalaaten te verhaalen, 't geen zy in 't jaar 1580. in de voornaamſte Steden van Overyſſel voor onze oogen uitgevoert hebben. Toen is de hoofdkerk te Kampen, die den H. *Nikolaus* toegewijdt was, van Standbeelden, Kruiſſen, en Schilderyen ontbloot; dewelken ten deele aan ſtukken gebroken en ten deele verbrandt wierden: want men zag negen of tien groote vuuren in de Kerk; die ze ten dien einde aangeſtoken hadden. De andere Kerken gingen ondertuſſchen niet vry: want de Franciskaner Kerk, die te Kampen ſtond, wierd geweldiger hand ingenomen; de outaaren afgebroken; al wat 'er geheiligt was ontheiligt; en het groote Kruis, dat aan den ingang van het koer onder een gewelf voor ieder een ten toon ſtond, los gemaakt, met touwen gebonden, van ſtraat tot ſtraat voort getrokken, en in den Yſſel geworpen. **Dan verhaalt hy de Beeldſtormery / die te Zwol gepleegt wierd ; en gaat aldus voort:**

Als de Kalviniſten te Zwol een oproer geſticht hadden, hebbenze naar Kampen en Deventer om hulp gezonden. Doch dat is die van Kampen zuur opgebroken: want als eenige burgers, op nieuwigheden vlammende, naar Zwol trokken om de anderen te helpen; zijn ze op den weg door de Boeren van Maeſtenbroek, ter wra-

† In Catalogo Hæreticor. titulo *Iconoclaſtæ.*

wrake van de godloosheit, die ze pas te voore tegen de Beelden van *Christus* en van de Heiligen gepleegt hadden, onderschept. Want de Boeren hebben hen op een schrikkelijke wijze gedoodt, met broodmessen kruissen in hunne wangen gesneeden, en de gedoode lichaamen in den Yssel geworpen; op dat ze door den stroom van 't water naar Kampen zouden gevoert worden; 't welk ik met eigen oogen heb gezien. Zoo dat hun het verbranden van de Beelden der Heiligen, en het vernielen van dat wijtberoemde Karthuizer Klooster, 't welk op die zelfde plaatzen gestaan had, daar de gemelde moordery door de Boeren gepleegt is, dier genoeg heeft gestaan. **Dus verre** Petræjus; **de welke hier geboren / en te Keulen Karthuizer geworden is: daar hy een groot getal boeken geschreeven en uitgegeven heeft. Hy geeft zelf een lijst van die boeken op in zijne** * Naamrolle van de vermaarde Schrijvers der Karthuizer Order, **en in het** Byhangsel **van die** Naamrolle.

Nonne-Kloosters. **Voorts heeft Kampen ses Nonnekloosters gehad; de bewoonsters van het oudste / 't** 't Oude konvent. Oude konvent **genaamd / waren aan geene Kloostergeloften gebonden; maar alleen door den band van liefde onder malkander en met Gode vereenigt.**

S. *Michiels* konvent. **Het tweede was den H. Aartsengel** Michaël **toegewijdt.**

S. *Agnes* konvent. **Het derde aan de H. Maagd** Agnes. **Als dit laatste in 't jaar** 1571. **door den verkooren Bisschop van Deventer bezigtigt wierd / wierd het van** 26. **Nonnen bewoont. Zy hoorden beidegaar dat afzetzel der Franciskaner Order toe; 't welk onder 't Kapittel van**

* Catal. Illustrium scriptor. Ord. Cart. p. 298.

van Utrecht gelegen was; en om dat het den derden Regel volgde / de Ozder der Tertiarissen wierd genoemt.

Het vierde / dat de H. Anna als Patronesse vierde / wierd van Cellezusteren bewoont: en in deszelfs Kapelle waren drie Kerkdiensten gesticht: Het konvent van S. *Anna*.

1. De eerste aan't Hoofdoutaar van S. Anna; daar de Moeder der Cellezusteren / mitsgaders Simon Glau, Frederik van Voerden, en de Huisvrouw van Otto Tengnagel, in't jaar 1571. het recht van benoeming over hadden. De bedienaar was tot het leezen van vier Missen gehouden.

2. De tweede aan't outaar van S. Jan Evangelist; dien Willem Mor opgerecht / gesticht / en begiftigt heeft; met beding dat de bedienaar vier Missen (ter weeke) zoude leezen. Op het gemelde jaar staat de Huisvrouw van Aarnout Boekoop vermeld / als recht hebbende om den bedienaar te benoemen.

3. De derde / aan 't outaar van O. L. Vrouw, en de H. H. Antonius, Franciscus, Clara, en Laurentius, was insgelijks met den last van vier Missen gesticht; en stond in't voorgemelde jaar ter benoeminge van Simon Lambertz. en de Huisvrouw van Otto Tengnagel.

Het vijfde Nonneklooster / Mariën-kamp genaamd / was van S. Brigittaas Ozder: welke Brigitta / zoo als in de * Algemeene Kronijk van Schensperger staat / een nieuwe manier van 't kloosterlijk leven / of dubbelde Kloosters van Mans- en Vrouws-perS. *Brigittaas* konvent.

soo-

* Chronicon Universale *Schenspergeri*, Augustæ anno 1497. impressum.

soonen / ingevoert en opgerecht heeft. Sommigen schrijven nochtans dat de H. Basilius zulk slag van Kloosters allereerst in Grieckenland in gebruik heeft gebragt: maar dat ze naderhand / om de gelegendheden van quaad te doen weg te neemen / en de monden der quaadsprekeren te stoppen / door de Kerk afgeschaft zijn. Maar de H. Brigitta, door de ingeeving van den H. Geest gedreeven / heeft ze wederom getracht op deze wijze te vernieuwen (10) en in zwang te brengen; dat de gebouwen der Susteren en Manluiden wel dicht aan malkander zouden staan; maar de woonplaatzen echter zoodanig van malkander gescheiden zijn; dat men niet als met een groote voorzorg / en in een dringenden nood / by voorbeeld om de Sakramenten aan de zieke Susteren te brengen / uyt de eene in de andere zou konnen gaan. Sy vond echter goed dat ze een gemeene Kerk zouden hebben; en de Broeders om laag of op den vloer der Kerke / de Susters om hoog en in 't bovenste van de Kerk / den Kerkelijken dienst verrichten. Sy heeft ook begeert dat het voornaamste bewind in de handen der Abdisse zoude zijn; en heeft den Broederen maar de Goddelijke diensten te verrichten gegeeven: zoodanig dat een van hen den naam van Biechtvader of van Prior zoude voeren / en het bestier over de anderen hebben. Sy begeerde dat zulke Kloosters ook landgoederen en inkomsten zouden hebben / daar de Broeders en Susters van leeven zouden; doch zoo dat de Abdis het zeggen over de kost en kleeding van hen allegader zoude hebben: Ook verstond ze niet dat de Broeders of Susters zich vermeeten zouden buiten het

Kloo-

Klooſter te gaan / dan in een grooten en hoogdzingenden nood ; en dan noch niet anders / dan met de toeſtemminge der Abdiſſe. Wat de kleeding van deze Religieuzen / zoo Dzouws- als Mans-perſoonen / belangt ; Zy dzaagen een rok / met een grauwen mantel ; en een rood Kruis daar boven op ; in wiens midden zich een witte rondte vertoont. Zy dzaagen geen lijnwaat over hun bloot lichaam ; maar buiten de vaſten eeten ze dziemaal ter weeke vleeſch. Echter leeven zy naar den Regel van den H. Auguſtinus , vooz zoo veel als die dooz eenige inzettingen van S. Brigitta vermeerdert is.

Wanneer dat die Ozder haare volkplantingen herwaarts gezonden hebbe / heeft Bocopius, daar ik verwondert over ben / niet aangetekent. Maar hy / en Miræus , gelijk ook Lindanus in zijne Beſchzijvinge van Dendermonde / en Wijchmans in zijn Brabantia Mariana , geeven ſlechts den blooten naam van dit Klooſter op. Ook heb ik 'er in de oude bzieven niet anders van gevonden ; behalven dat 'er verhaalt wozd dat het Klooſter Mariën kamp van S. Brigittaas Ozder / en buiten Kampen gelegen / in 't jaar 1462. onder het beſtier ſtond van eenen Bzoeder Jakob : en dat eene van de laatſte Nonnen in 't jaar 1596. dooz bziefwiſſeling kennis hield met Adelbertus Eggius ; die nu en dan / ter vertrooſtinge der Katolijken / in deze geweſten quam.

6. konvent van Reguliere Kanonnikkeſſen.

In het ſegde / dat den H. Johan den Dooper toegewijdt was / en onder het Kapittel van Windesheim ſtond / wierden Reguliere Kanonikkeſſen onderhouden. Van dit konvent vindt men het volgende by Buſſchius in zij-

zijne * Kronijk van Windesheim aangetekend:

Het Nonneklooster van S. *Jan den Dooper* te Bronop by Kampen, dat van onze Order en Kapittel is, heeft zijn begin genomen uit de instellinge van *Geraard de Groot*. Eene godvruchtige Vrouw, die *de Groots* geestelijke Dochter in den Heere was, had eene vergadering van godvruchtige Zusters by S. *Niklaas* Kerk te Kampen opgerecht. *Bocopius*, schrijvende over het jaar 1499, voegt 'er by dat de Stads Overheit daar toe gegeeven had een plein met een huis / dat in de korte Hoefstraat op den Vogel stond. Dan vervolgt Busschius: Naderhand is die vergadering door de hulp der bescheidene mannen *Tricus Roevers* en *Lubbert Pietersse*, Burgeren van Kampen, en met de toestemminge van alle de Zusters, geplaatst by S. *Joris* Kapelle, in eene Voorstad van Kampen, Bronop genaamd, omtrent den oever van den Yssel, die uit den Rhijn afdaalt, en zijne wateren daar in de Zuiderzee stort.

Bocopius voegt hier wederom by dat die verplaatzing geschiedt is in 't jaar 1410. op S. Franciscus dag; na dat ze S. Joris kamp van den Raad verkreegen hadden / en het huis in de Stad aan den zelven Raad wederom gegeeven. Hy voegt 'er noch voorder by dat de Raad het zelve huis verkocht heeft aan eenen Johan Klenneken: die 'er een oud-wijfjes huis van maakte; 't welk noch in wezen is / en Uiterwijk word genoemt. Want de gemelde Zusters, zoo gaat *Busschius* voort / door de begeerte tot een godvruchtiger en verhevener leeven gedreeven, en genegen om de lessen der Evangelische volmaaktheit volgens den

* Lib. 1. cap. 43.

den Regel van den H. *Auguſtinus* en het voorſchrift van ons Kapittel te volgen, hebben met het overleg van onze Vaderen eenparig en eendragtig beſloten, onze Order aan te neemen; en Godt den Heere aldaar tot hunne dood toe te dienen. Zoo zijn 'er dan in 't jaar 1412, op den dag van O. L. Vrouws Ontvangeniſſe, veertien van de gemelde Zuſters door den Eerw. Vader *Johan de Vos*, *Prior* van Windeshem, ten overſtaan van den *Prior* van den Berg, gelijkelijk ingekleedt. Tien van die Zuſters namen de kleeding van Kloosternonnen aan; en vier van *Konverſen*. Vier van die Kloosternonnen deeden op den zelven dag haare geloften; en ontfongen het wiel of kleetje uit handen van den *Prior*. De ſes anderen, met de *Konverſen*, zouden eerſt haar proef-jaar uitharden: en alles geſchiedde onder een zeer grooten toevloed van volk. Als het nu avond geworden was, vroegen ze van den *Prior* van Windeshem, welke getijden dat ze 's anderendaags leezen moeſten. De *Prior*, meenende dat ſommige Zuſters noch niet genoeg bedreeven waren, en haare getijden qualijk en op een onvolmaakte wijze lazen, antwoordde, dat ze die van de Martelaaren zouden leezen. Maar zy, die geleert waren eenvoudig en zonder tegenſpreeken te gehoorzaamen, lazen de getijden van de Martelaaren; daar ze die van den Advent hadden behooren te leezen. De Vaders, die dat eerſt 's anderendaags hoorden, ſtonden verwonderd over haare eenvoudige gehoorzaamheit; dewelke geleert is geen onderſcheid te maaken; maar raſſer als op een wenk te gehoorzaamen. Deeze zuivere, eenvoudige, nimmer tegenmorrende, en waarachtige gehoorzaamheit word in 't gemelde Maagdenhuis tot huiden toe onderhouden; zoodaanig dat, indien

iemand van haar haare Medezusteren een haastig antwoord gaf, al ware het noch zoo gering; en al waren zy, gelijk somwylen gebeurt, met goede reden ontroert; dat zoo eene, zeg ik, indien de laatste daar over klaagt, aanstonds en zonder eenige verschooninge of draalinge uit gehoorzaamheit volbrengt, 't geen haar afgevordert word. Voorts is het getal der dienaressen van *Christus* in 't gemelde Klooster tot 120. toe aangewassen. En als die twee Nonnekloosters, dat van Diepenveene en van Bronop, dus in 't Kapittel van Windeshem ingelijft waren; zijn de Prior van Windeshem en van den Berg door 't zelve Kapittel gemagtigt, om het ampt van Toezienders over die Kloosters te bekleeden, en'er op de gestelde tijden het Kloosterbezoek te doen.

Achter de Kerkelijke zaaken / die deze Stad betreffen / wil ik eenige Kampenaars laaten volgen / die door hunne geleerdheit of zonderlinge Godsdienstigheit vermaard geworden zijn.

Geleerde Mannen.

Albertus Pighius, **te Kampen uit een Burgemeesterlijk geslagt gebooren / was een zeer beleezen man / en in allerhande wetenschappen erbaren. Hy had door zijn onvermoeid bloskken / nitsgaders door zijne klockmoedigheit en hoog gezag / een zeer grooten roem te Rome verkreegen: want hy was derwaarts ontboden door** Adrianus VI; **dien hy ook / als hy uit de Nederlanden naar Spanje vertrok / gezelschap gehouden had. Na de dood van** Adrianus **heeft hy / hoewel een uitlander /** Clemens VII. **tot verwonderaar gehad. Verscheide gezantschappen / en dat in zeer gewigtige zaaken / die het Land of de Kerken raakten / heeft hy bekleedt; als te**

Ko-

Rome / te Regensburg / te Wormſ. Ook heeft hy den Paus Paulus IV. in de Wiskunde onderweezen; in welke wetenſchap hy by uitſteekendheit ervaren was. Daar voor heeft de Paus hem beſchonken met 2000. Dukaaten; en met de Prooſtdye van S. Jans Kerk te Utrecht; die op dien tijd / te weeten in 't jaar 1535, by den Apoſtoliſſchen Stoel open gevallen was. Van zijne dood is boven reeds geſproken. Hy wierd in 't midden van S. Jans Kerk begraven: en op zijnen Grafzerk zijne wapenen geſneden / met het afbeeldzel van eenen Kelk. Boven die wapenen en den Kelk waren eenige draaijen en zwieren geſneeden; die dit veers verbeelden.

Pighius Albertus Præpoſitus hic requieſcit. dat is / Hier ruſt de Prooſt / Albertus Pighius (10)

Jacobus (11) Latomus heeft 't zijner gedagteniſſe een * Graffchrift in de Latijnſche tale gemaakt; 't welk noch tegenwoordig by S. Jans koer ophangt.

Zijne Schriften ſtaan by Valerius Andreas en Franciſcus Zweertius opgeteld; maar de Leezer moet 'er op letten, zegt *Zweertius*, dat eenige werken van *Pighius*, zoo als *Poſſevimus* in

* Ne turba tumulum, Viator, iſtum,
Sed adſta reverenter, & ſaluta
Sacratum cinerem viri ſacrati.
Ille eſt PIGHIVS hoc loco ſepultus,
Aures qui Batavas ita expolivit,
Ut dicas ſapere Atticos lepores.
Quare tam benè dormiat, precare,
Quam doctè nitidèque & eleganter
Defendit Latiæ decus tiaræ,
Et morem ſtatuit pium ſacrorum:
Utro ut nomine debeant Latini
Plus illi addubitent; utroque certè
Ingens promeritum viri fatentur.

in zijn *Apparatus* verzekert, den Godgeleerden niet behaagen: als 't geene hy van de Erfzonde, van Gods eeuwige Voorſchikkinge of *Predeſtinaatzie*, en van de genade van *Chriſtus*, geſchreeven heeft: want daar omtrent ſchijnt hy van de leere van S. *Auguſtinus* af te wijken: dewelke nochtans door de Roomſche Kerk gevolgt word.

Ik heb verſcheide origineele **Brieven onder my beruſten; die hy aan anderen / of anderen aan hem / geſchreeven hebben. Onder anderen heb ik eenen Brief van** Pighius **aan den Deken** Vander Vecht; **en eenen Brief van** Johan vander Vorſt, **Domdeken te Utrecht / aan** Albertus Pighius **enz. Ook heb ik eenen Brief / dien Broeder** Gerardus, **Prior der Karthuizeren te Keulen / den** 18. **Maart** 1543. **geſchreeven heeft aan den voornoemden** Johan vander Vorſt van Laenbeken, **Domdeken te Utrecht; om hem de dood van** Pighius **bekend te maaken. Ik hebbe ook goedgevonden den laatſten Brief alhier te laaten volgen.**

Eerwaardige en Voortreffelijke Heer Deken, zeer Hoogachtbaare Meeſter en Begunſtiger, uwe Eerwaardigheits Brief heeft my en alle godvruchtige Luiden ten hoogſte bedroeft, om de dood van dien Doorluchtigſten Voorvechter des Geloofs, den Heere *Albertus Pighius;* welke dood te recht met onophoudelijke traanen beweent mag worden. De Kerk is waarlijk ellendig; die haare Zuilen en Voorvechters doorgaans verliezende, dagelijks meer en meer bloot geſtelt word voor haare vyanden; dewelke nu, zonder tegenſtand te hebben, krachtig voortgaan met de zielen om te brengen en te dooden. *Bucerus*, die Verleider

der

der groote Steden van Duitſland, na dat hy onzen Biſſchop eindelijk ook verleidt heeft, beſmet te Bon dagelijks meer en meer menſchen: en om dat hy van hem (den Biſſchop) beſchermt word, kan niemand hem beletten: dies ben ik beducht dat hy zijn fenijn allengskens, door zich zelven of door de zijnen, over de nabuurige Landſchappen zal verſpreiden. Wee ons! waar toe leeven wy noch langer onder zoo veele ellenden en gevaaren; niet alleen van goederen en lichaamen; maar ook, dat het ſchrikkelijkſte van allen is, van onze zielen? En tuſſchen dit alles keert het volk noch de Geeſtelijkheit niet weder tot den genen die hen ſlaat; noch zy zoeken den Heer der Heirkrachten niet; daarom is de verbolgendheit des Heere niet afgeweeken; maar zijne hand is noch uijtgerekt. Want wie ziet het niet dat Godt deze en noch bitterder quaalen, die we te verwachten hebben, over ons zendt om onze zonden, die boven mate vermenigvuldigt zijn. Het laatſte Boekje van den eerwaardigen Heer *Pighius* heb ik, zoo als uwe Eerwaarde bevolen had, *Melchior* ter hand geſtelt. En als dezelve zich aanſtonds gereed maakte om het te drukken; hebben eenige begunſtigers van Bucerus, die door de openbaring des duivels zoo als ik geloove daar van verwittigt waren, zulks zoeken te beletten; maar ik hoope dat zy hun oogmerk niet zullen bereiken. Dezelve *Melchior* heeft *Pighius* tot verſcheide reizen toe eenige Boeken op zijn verzoek toegezonden; die hy nochtans tot noch toe niet heeft betaalt; hoewel dat ik hem daar over gemaant hebbe. Dies verzoeke ik ootmoediglijk dat gy den zelven *Melchior* betaling doet hebben, daar hy zeer verlegen om is. Hy is een Katolijk Drukker; die tot zijne

ſchade altijd weigert eenige Boeken van Ketters te drukken. Ook heeft *Pighius* bevolen dat hy het Boekje, *over de wijze van een akkoord aan te gaan*, voor zijne rekeninge zoude drukken. *Melchior* heeft het gedaan; maar tegen de verwachting van *Pighius* zeer weinige Koopers te Frankfoort en te Keulen gevonden. Nochtans weet ik niet of *Melchior* de aangebode voorwaarde aangenomen heeft. Ik heb uwe Eerwaarde noch een gering verzoek met alle nedrigheit voor my zelven voor te draagen. Ik heb voor den overledenen Heere veel arbeids tot verſcheide maalen toe ondergaan; en ook, als hy te Keulen was, eenige onkoſten in ſpijs en drank geleden: zelfs hebbe ik voor het drukken van zijne Boeken eenig geld voor hem geſchoten. Doch daar voor eiſſche ik niet met allen: maar ik verzoeke dat uwe Eerwaarde, en de andere Heeren, die tot Voogden over zijn uiterſten wille aangeſtelt zijn, my om Gods wille geeven of ten minſte voor eenigen tijd leenen zeker Boekje, te weeten *de Veropenbaring van eenen Eremijt*, *Amadeus* genaamd. *Pighius* heeft het met eigen hande geſchreeven, en zoude het my eens te leen gegeeven hebben; had hy een Bode gehad, dien hy het toevertrouwen konde. Uwe Eerw. vreeze niet dat ik 'er door ontſticht zal worden, of anderen ontſtichten, ter gelegendheit van eenige plaatzen, die in het Boekje ſtaan; en tegen het gemeen gevoelen der Godtgeleerden ſchijnen te ſtrijden. Want ik heb het eens, als ik te Utrecht was, met grooten haaſt doorloopen. Na verſcheide moeijelijkheden, die ik over het zelve Boekje zelfs voor den Raad van Keulen ontmoet had, heb ik 'er de handen afgetrokken; zonder my met het zelve vorder te bemoeijen; vreezende dat ik mijn kon-

konvent zonder nut voor eenig gevaar bloot zoude ſtellen. Derhalve heb ik het een trouwen vriend van *Pighius* te leen gegeeven; die het heimelijk, en zonder dat ik 'er deel aan hadde, gereed heeft gemaakt, om het, zoo als ik geloove, op de pers te brengen. Ondertuſſchen wil ik niet weeten wat 'er in gedaan word; en ik durf 'er niet na verneemen, zoo lang als het noch niet te voorſchijn koomt. Vaar wel, en ik wenſche dat uwe Eerw. in beide de eerampten gelukkig en welvaarend zy. Uyt mijne celle den 6. Maart 1543. Uwe Eerwaardigheits Dienaar en Kapellaan, Broeder *Gerardus*, Prior der Karthuizeren te Keulen.

Kampen mag noch roemen op de geboorte van de volgende Mannen:

Hendrik van Kampen **Onderkantzelier der Hooge Schoole van Keulen / die in de Filoſofije van** Ariſtoteles, **naar het zeggen van** Trithemius, **zijnen Meeſter niet had / en een deftig Tintwiſter was in de moeijelijkſte verſchillen. Hy heeft de Kerkvergaderinge van Bazel met luiſter bijgewoont, daar hy op het verzoek van** Nikolaus de Cuſa, **die naderhand Kardinaal gewoorden is / veel geſchreeven heeft. In 't jaar** 1444. **wierd hy van Keulen naar Loven beroepen; daar hy het ampt van Hoogleeraar in de Godtkunde den tijd van** 15. **jaaren bekleedde / en in 't jaar** 1460. **naar 't ander leven verreiſde.**

Herman Kruzer, **Leeraar in beide de Rechten / had eerſt op de geneeskunde geſtudeert; en dewijl hy in de Griekſche tale zeer ervaren was / veele werkjes van** Galenus **in de Latijnſche taal overgezet. Maar naderhand heeft hy zich geheel en al tot het beſtudeeren**

van 't Burgerlijke Recht begeeven; zoodanig dat hy het ampt van geheimen Raadsheer by Karel van Gelderen, en naderhand by Willem van Kleef, die tot Hartog van Gelderland verkooren wierd / heeft bekleedt. Hy was een zeer welsprekend Man; en geleerdheits halve ten hoogste vermaard. Zijne Schriften worden van Valerius Andreas opgegeeven. Hy is in 't jaar 1574. te Koningsbergen in Pruissen overleden; als hy Eleonora de Dochter des Hartogs van Kleef / die met Aalbert Frederik Hartog van Pruissen stond te trouwen / derwaarts vergezelschapt had / en gereed stond om weder naar zijn Vaderland te keeren. Hy legt in de Hoofdkerke van Koningsbergen begraaven (12)

Johan van Kampen is te Loven / in 't Kollegie van Buslidius, Leeraar der Hebreeuwsche tale geweest; en wierd in 't jaar 1531. door Leo X. te Romen ontboden. Doch t' zedert dien tijd / zoo als Erasmus aan Goclenius schrijft / heeft hy voor omlooper gespeelt; of allezins omgezworven. Want hy reisde door Duytsland / Polen / Italië; wierd te Rome wel onthaalt; en kreeg 'er ook een vette prove. Als hy van daar naar huys zoude keeren / is hy den 7. September 1531. te Friburg in Brisgouw aan de Pest gestorven. Hier nevens de lijst van zijne Geschriften /

Grammatica Hebraica, of Hebreeuwsche Spraakkunst.

Paraphrasis enz. Uytbreiding, of liever Uytlegging over alle de Psalmen: als ook over het Boek Ecclesiastes.

Korte Aanmerkingen over den Brief van Paulus aan de Romeinen en Galaaten. Of dit laat-

laatſte Werkje moeſt van een anderen Johannes Kampenſis zijn gemaakt.

Marcus Gualterus, Schoolvoogd te Kampen / heeft eenige t' zamenſpraaken uitgegeeven over de Scholen, en over haare oudheit, gebruyk, enz.

Quirinus Chryſochous heeft uytgegeeven Querelam Belgii &c. Klagte van Nederland; 't welk door de Burgerlijke Oorlogen al te lang en te zeer verzwakt is

Stephanus Vinandus Pighius had zijnen toenaam van zijne Moeders Broeder Albertus Pighius ontleent / en was in de Latijnſche en Griekſche tale ten hoogſte erbaren. Hy heeft te Rome / dat kort begrip van de weereld / agt jaaren gewoont; daar hy een grondige kennis van de Roomſche Oudheden maakte te krijgen; en met veele Geleerden vriendſchap en ommegang hield. Van Rome wedergekeerd is hy veertien jaaren lang in den dienſt van den Kardinaal Granvelle geweeſt / om zijne Latijnſche Brieven te ſchrijven / en op zijne Boekery te paſſen. Naderhand wierd hy Karel, den Zoone van Willem, Hartog van Kleef en Gulik / voor Leer- en Zedemeeſter gegeeven; en als dezelve Karel in 't Jubeljaar 1575. uit godvruchtigheit naar Rome reiſde; heeft hy hem op de reize vergezelſchapt. Eindelijk als Karel te Rome aflijvig geworden was; heeft hy die ganſche reis / de Staatzie van 't Jubeljaar / en 't leven van gemelden Karel, in een Boek op zich zelven beſchreeven. Dit Boek / dat hy den naam van Hercules (13) Prodicius gaf / is te Antwerpen by Plantijn in achten gedrukt in 't jaar 1587.

Dan heeft hy noch een Boek geſchreeven onder den naam van Themis Dea, enz. dat

ig; de Godin Themis, of Verhandeling van de Goddelijke Wet; en Verdichte Redeneeringe over de vier getijden des jaars: 't welk op dezelfde plaats gedrukt is in 't jaar 1568.

Poupe bland

Noch heeft hy Valerius Maximus naar eenige Handschriften verbetert / en met aanteckeningen opgeheldert: die by Plantijn tweemaal is gedrukt; te weeten in 't jaar 1567. en 1574.

Eindelijk heeft hy de * Kapitolijnsche Tijdwijzers vol (14) gemaakt; en de Jaarboeken van de Majestraaten der Stad Rome beschreeven; 't welk alles in drie deelen / blads grootte / in 't licht gekomen is.

Hy is 84. jaaren oud geworden; en den 18. October 1604. van hier gescheiden; zynde Kanonnik en Scholasticus van Santen / in 't Land van Kleef. Hy heeft tot het laatste van zijn leven toe een gestadige gezondheit genooten; was altijd onvermoeid in 't studeeren; zeer oplettend in de Regels van den Geestelijken staat te onderhouden; allemans vriend; zonder iemand eenig leed te doen. Zijn leven is door Johannes Winterus, Kanonnik en Officiaal van Santen / beschreeven; en is voor zijne Jaarboeken gedrukt.

Theodorus Petrejus, na dat hy te Zwol en te Deventer in de beschaafde Wetenschappen / naar zijne jaaren / wel onderweezen was / en te Keulen den titel en eertekenen van Filozoof gekreegen had; heeft zich aldaar in 't jaar 1586, dat het achtiende van zijn leven was / in de Karthuizer Order begeeven. Hy heeft veele Boeken geschreeven; en eenige / die van anderen geschreeven waren / in de Latijnsche taal overgebragt. Daar by heeft hy eenige uytreksels uit de Vaderen ge-

* *Fasti Capitolini.*

gemaakt; dewelke dienen konnen / om de Andersgezinden van onzen tijd te wederleggen / en ter verweeringe van de Katolijke Kerk noodzakelijk zijn. De lijst van alle die Werken word in de Boekzale van Val. Andreas opgegeeven (15)

AANTEKENINGEN OP KAMPEN

1. Hier omtrent word van *Ptolomæus* eene Stad geplaatst, die hy den naam van *Navalia* geeft; en het staat by veele Schrijvers vast dat *Navalia* geen andere Stad is als Kampen. De Heer *Alting*, die dat gevoelen *a* verhaalt, voegt 'er by dat het geen grooten schijn van waarheit heeft. Maar of zijne reden krachtig genoeg zy om een gevoelen, dat vry gemeen is, zoo plotzeling over hoop te werpen, wil ik liever aan 't oordeel van een ander stellen. Hy houdt het voor waarschijnlijker, dat de Stad *Navalia* gesticht is geweest ter plaatze, daar de Graft van *Drusus*, na dat ze de Wateren van de Vecht overgenomen heeft, in de Zuiderzee loopt; dan daar de Yssel verstopt is enz. Daar op zouden de anderen geen onbillijk antwoord konnen geeven: maar alles zoude evenwel onzeker blijven; en daarom zal ik dat liever onbesliſt laaten.

't Geen de Schrijver uyt *Guiccardijn* zegt, dat de Koophandel te Kampen voor deezen meer gebloeit heeft dan nu, is eene bekende zaak, en van den Heere *Alting* ook aangemerkt. Maar by deze gelegendheit moet ik 'er een woord by voegen van den tol aan den Yssel; die groote onluſten tusschen de Zwollenaars en Kampenaars veroorzaakt heeft. *b* Die tol was den Bisschoppen van Utrecht door de Keizers geschonken, en door de Bisschoppen aan de Stad Kampen verkocht. Alle waaren, die door Kampen den Yssel op- of afgevoert wierden, moesten even buiten de Stad aangegeeven en vertolt worden. Daar viel geen krakeel over, de Kampenaars waren in een oud en geruſtig bezit van hun recht. Maar 't Zwarte

a Parte 2. v. *Campi*.
b Zie *Ubbo Emmius* lib. 50. ad ann. 1520.

te Water, dat zoo lang een gering en ſchier onbekend Vlietje was geweeſt, en door Zwol naar de Zuiderzee liep, quam de Kampenaars in hun bezit ſtooren. Dat Water, te voore zoo naauw en ondiep, begoſt door het toevloeden van andere wateren zoodanig te zwellen, en in wijdte en diepte toe te neemen, dat het voor een degelijken Vliet verſtrekken koſt, en zwaare Scheepen draagen. De Weſtfaalſche en Saxiſche Koopluiden, op hun voordeel paſſende, en om den tol te ontgaan, lieten den Yſſel daar, en voeren het Zwarte Water op en af. De Kampenaars, daar over t'onvrede, ſchrolden niet alleen op de Koopluiden, maar ook op de Zwollenaars; en zeiden dat alles een beſlooken werk was, om hen van den tol te verſteeken. De Zwollenaars zeiden; men had hun niet te wijten 't geen de natuur, ja God zelf, uytgewerkt had. De Kampenaars, zeiden zy, koſten den tol op den Yſſel invorderen; maar op 't Zwarte Water hadden ze niet te zeggen. Het bleef by geen enkele woorden: de Kampenaars namen een Schip op de Zuiderzee, dat te Zwol t'huys hoorde, en bragten 't in hunne Haven. De Zwollenaars bleeven 't hun niet ſchuldig; maar roofden op de Kampenaars waar ze koſten: ja namen ook eenige Kampenaars gevangen. De Biſſchop van Utrecht zocht het krakeel in den beginne te ſuſſen, maar kreeg geen gehoor: de Staaten van Utrecht bemoeiden zich ook met de zake; maar deden niet meer op dan de Biſſchop. De Keizer deed hen door zijnen Gezant tot vrede vermaanen; maar de gemoederen waren al te zeer verbitterd, om naar Gezant of Keizer te luiſteren. Eindelijk zouw men de zaak aan den Biſſchop en de Staaten van Utrecht verblyven: en alzoo de Biſſchop de handen elders vol genoeg had, en by den Keizer om andere zaaken ontboden wierd, zoude de Keizer kennis van 't ganſche verſchil neemen, en 'er uytſpraak over geeven. Maar Biſſchop, Staaten, Keizer, waren even zeer by beide de partyen verdagt. Yder wilde het met geweld winnen; en een Vonnis, dat noch gevelt moet worden, is altijd onzeker. De Zwollenaars, om de zaak het koſte wat het koſte te boven te koomen, ontboden den Hartog van Gelderland, gaven hem Stad, vrydom, en alles over, deeden hem hulde, en vielen het Stift en den Biſſchop af. Over zoo eene tijding

was

was al de weerelt verzet. De nabuurige Edelluiden en Heeren, om den opgaanden brand te ſliſſen, zijn te Omme by malkander gekomen. Maar zy wierden drijvens door de Gelderſchen op bevel van de Zwollenaars geſtoort, en eenige Edelluiden gevankelijk weggevoert. Door zoo eene euveldaad tegen Luiden, die niet vyandelijks begonnen of in 't zin hadden, en door zoo eenen opſtand tegen hun ouden Opperheer, deeden zy de monden van alle menſchen open gaan. Doch zy hadden zeer veel daar tegen in te brengen. Alle de Staaten zeiden ze, doch voor al de Adel, hadden 't op hen gemunt, en zochten hen te verdrukken: de Biſſchop droeg zich zelven niet als Beſchermheer, maar als vyand en verdrukker enz. Maar die met geene of kleine reden over den Biſſchop klaagden; kreegen wel haaſt grooter reden om over den Geldersman te klaagen. 't Quam althans zoo verre dat de Burgers van Zwol, ziende waar de Gelderſman op doelde, eenige Majeſtraatſperſoonen gevangen namen: den Geldersman buiten de Stad hielden, en zich eindelijk weder met het Stift verzoenden.

2. Zoo moſt men nu by ſommige Yveraars eens ſpreeken; en den Pauſſelijken Stoel eenigen tegenſtand doen! Hier heeft men wederom een bewijs uyt ons eigen Bisdom van Utrecht, daar Kampen toen onder ſtond, dat men den Paus in eenige gevallen, en met behoorlijke eerbiedigheit, tegenſtand mag bieden. Doch dat is honderd en honderdmaal in andere Geſchriften, en van veel geleerder Luiden dan ik ben, middagklaar beweezen. Ik breng het hier ſlechts te paſſe; om dat veele Katolijken, niet alleen gemeene Luiden, maar Heeren van aanzien, en die in andere zaken met kennis en verſtand ſpreeken; noch tegenwoordig na zo veel diſputeerens, al ze over onze tegenwoordige Kerkgeſchillen redeneeren, niet anders weeten in te brengen, dan dat men den Paus gehoorzaamen moet. Daar' in beſtaat hunne ganſche Godkunde: dat is hun eerſte, en middelſte, en laatſte bewijs. Zoo men hen door de H. Schrift, door de Oudvaders, door het zeggen van de Pauzen zelf, overtuigen en beter onderrechten wil; dan ſtaan ze ſprakeloos: en hebben anders niet te zeggen dan dat men die Plaatzen in de Boeken zelf zouw

moeten nazien; en tot dat nazien hebbenze deze reize geenen luſt, of gelegendheit. En waren 't maar de Leeken, die zoo geleerd en hoog geſtudeerd zijn! Prieſters zelf, ja Prieſters van een voornaamen rang, en die wat meer willen weeten dan 't gemeene ſlag der Prieſteren, koomen niet beter beſlagen voor den dag.

3. Uyt een hoog en Vorſtelijk Geſlagt gebooren te zijn; in de gunſt van den Vorſt te ſtaan; den Vorſt eenige dienſten in tijdelijke zaken gedaan te hebben, de kunſt te bezitten van den Vorſt in alles te believen en te vleyen, zijn dat ook hoedanigheden, die volgens de Kerkelijke Wetten tot het bekleeden van een geeſtelijk Ampt vereiſcht worden? Ik meene neen, en vind ze in de Kerkelijke Wetten niet uytgedrukt. Echter ziet men dagelijks dat zulke Perſoonen, als of ze de bequaamſte waren, tot de hoogſte Kerkampten bevordert worden; en dat anderen, die in godsdienſtigheit en geleerdheit uytmunten, achter ſtaan, en ongevorderd blyven. Is het dan wonder, dat men tucht, en godvruchtigheit, en het betrachten van geleerdheit, op veele plaatzen zoo ellendig ziet vervallen? Onder andere hoedanigheden moeten de Perſoonen, die zulke ampten krygen, bequaame geleerdheit hebben, en des te grooter geleerdheit, hoe dat ze tot grooter ampten verheven worden. Daar ſtaat in de Kerkwetten niet, dat ze die geleerdheit moeten betrachten, en zien te bekoomen, na dat ze die ampten zullen verkreegen hebben: maar dat ze zonder zodanige geleerdheit reeds te hebben, tot geene Kerkampten mogen aangenomen worden. Gaat het zoo in de Kerke? en ziet men de hoogſte Ampten niet vergeeven aan Luiden; die verre van geleerd te zijn, noch nauwelijks weeten wat ze leeren moeten?

Ik voeg hier by dat de Kerkelijke Ampten, volgens de beſte en geleerdſte Kanoniſten en Godtgeleerden, niet alleen aan waardige Perſoonen, maar aan de allerwaardigſte, moeten vergeeven worden. Dit leeren alle de rechten, volgens de getuigenis van den grooten Rechtsgeleerde *d Fagnanus*; die 'er noch by

d Apud Domin. van Eſpen in jus Canonic. part. 2. tit. 31. cap. 2.

by voegt, dat ze tegen de rechtvaardigheft in het uytdeelen der Kerkampten zondigen, die een waardig Perſoon verkiezen, maar den waardigſten laaten achter ſtaan. En *e Covarruvias*, ook een Geeſtelijk Rechtsgeleerde van grooten naam, getuigt dat dit het zeggen van alle Geeſtelijke Rechtsgeleerden is, dat een Prelaat gehouden is ieder Kerkampt aan den waardigſten te begeeven. Maar voor den Leezer, die in zulke zaaken onervaren is, zal ik hier noch aanmerken, dat de groote Heeren, die kerkelijke Ampten te vergeeven hebben, als Vorſten en Biſſchoppen, eene uytvlugt hebben, die alles ſchijnt goed te maaken. De H. *Thomas f* van Aquine leert, en doet het met goede reden, dat die grootſte bequaamheit niet alleen en altijd in de grootſte godvruchtigheit en geleerdheit beſtaat, maar dat men ook op 't gemeenebeſt moet zien; en dat *Petrus* by voorbeeld, die minder geleerdheit en godvruchtigheit heeft dan *Jacobus*, echter om zijn grooter vernuft, weereldſche magt enz. grooter dienſt in zoo eene poſt kan doen dan *Jacobus*. In zoo eene omſtandigheit (als het merkelijk ſcheelen zouw) behoort *Petrus* voor te gaan: want in 't uytdeelen der Kerkelijke Ampten dient het gemeene beſt voor al beoogt te worden. Dies moet'er ook gelet worden wie tot dit en wie tot een ander ampt bequaamer zy. De eene kan om zekere omſtandigheden hier grooter dienſten en vruchten doen, de tweede daar. Dat ſteunt alles op de gezonde reden; maar koomt den begeeveren van Kerkampten wonderlijk te pas, om zich zelven in het voorby gaan van de waardigſten te verſchoonen. Zy gelooven, of om beter te ſpreeken, willen 't gelooven, dat de Perſoon dien zy genegen zijn, hoewel zoo geleerd en godvruchtig niet als menig ander, om deze of gene reden in zoo eene poſt de grootſte vruchten zal konnen doen. Dat is een pleiſtertje voor 't knaagen van hun gemoed: of ze goede reden hebben om zulks van dien Perſoon te verwachten, zoo verre word niet eens gedagt: en, zeggen ze, wie kan alle de hoedanigheden in een ſchale weegen?

4. De ordonnantie der Kerkvergaderinge van Laterane luidt aldus: *Als 'er Kerkelijke Prebenden of andere*

e ibid.
f 2. 2. Qu. 63. art. 2. in C.

dere Ampten in een Kerke open ſtaan, moeten ze niet lang onbegeeven blyven; maar binnen zes maanden aan Perſoonen, die de bequaamheit hebben om die waardiglijk te bedienen, begeeven worden. Indien de Biſſchop, als het begeeven aan hem ſtaat, de begeeving langer uytgeſtelt heeft, moet het door 't Kapittel geſchieden. Indien 't begeeven aan 't Kapittel ſtond, en het Kapittel zulks binnen den geſtelden tijd niet gedaan mogt hebben, zal het de Biſſchop met den raad van godsdienſtige Mannen doen, enz. Dat alles is te verſtaan, indien dat langer uytſtel by verzuim van de Begeevers toegekomen is; want in gevalle van onkunde, g of als 'er wettig beletzel is geweeſt, heeft die ordonantzi geen plaats. Voorts ſtaat 'er in 't Kerkelijk *h* Rechtboek aangetekend, dat na verloop van zes Maanden de rechte Begeever, voor die reize, van zijn recht verſteeken is; en de begeeving aan zijnen onmiddelijken Overſten vervallen. Hier uyt ſchijnt dan te blijken dat Kampen, in 't Geeſtelijke, onmiddelijk onder het Dekenſchap van S. *Mariaas* Kapittel te Utrecht heeft geſtaan: want anders zoude dat Kapittel, by 't verzuim van de gemelde begeeving, geen recht gehad hebben om voor die reize in de plaats van den rechten Begeever te koomen. De Officiaal, als hy zegt dat het gemelde recht aan hem vervallen was, ſpreekt uyt den naame en als gemagtigde van 't Kapittel.

5. *Of, om beter te ſpreeken belaſt zijn* enz. Dit ziet daar op dat de Kerkelijke Bedieningen, volgens onze beſte Leeraars, voor geene eere, maar eenen laſt, moeten aangezien worden: 't welk echter voornamentlijk op zulke bedieningen paſt, die met den laſt der zielbeſtieringe beladen zijn. Dit hebben veele zeer vroome Mannen in den ouden tijd aldus begreepen; dewelken daarom geen Prieſter wilden worden; en genoegzaam moſten gedwongen worden, om zich te laaten wyden. T' hans is de *mode* verandert: nu ziet men de Grooten van de Weereld naar de wydingen loopen, om noch grooter te worden; deftige inkomſten te hebben; met luiſter en in overvloed van alles te konnen leeven, en de Vorſten zelf door hunne pracht te braveeren.

En die worden dan noch toegejuicht, bewierookt, en

g Vide cap. 5. de Conceſſ. præbendæ.
h Caput 3. extra, de Supplenda negligentia &c.

en boven alles wat 'er in de Kerk aanzienelijk is verheeven.

6. Een Parochikerk tot een Kollegiale Kerk aan te ſtellen, dat is, een Kapittel van Kanonnikken in eene Parochikerk op te rechten, is niet altijd en overal van de Burgerije met goede oogen aangezien geweeſt. *Magnus*, Hartog van Mekelenburg, had den raad gekreegen om de Parochikerk van S. *Jacobus* te Roſtok tot eene Kollegiale Kerk op te rechten: en zijn inzigt was niet onbillijk. Te Roſtok was een vermaarde hooge Schole; en vervolgens Meeſters en Hoogleeraars uyt allerhande geweſten. Als die Meeſters en Hoogleeraars een goede ſomme vergadert hadden, en het Leeraaren moe geworden waren, gingen zy het geld, dat ze te Roſtok gewonnen hadden, in andere geweſten verteeren. Dies wierd hem van eenige deftige Geeſtelijken ingegeeven; hy moeſt te Roſtok een Kapittel ſtichten, en van tijd tot tijd eenige Kanonniksdijen aan de oudſte Leeraars geeven. Die zouden dan in hun ouden dag een ſoort van een wijkplaats hebben; en te Roſtok leeven en ſterven. Dat alles ſcheen tot voordeel der Burgerije te ſtrekken: maar die begreep het anders. Ik moet 'er echter byvoegen dat het oproer der Burgeren meeſt veroorzaakt is, door de onvoorzigtigheit van eenige Grooten; want als 'er in den beginne veel over 's Hartogs voorneemen te zeggen viel, en ſommige Burgers vreeſden dat 'er wat wonders achter zat, lieten die Grooten zich ontvallen: de Burgers mogten de zaak gaarne of ongaerne zien; zy zoude zekerlijk voortgang hebben. De Roſtokkers, geen volk om zich te laaten verbluffen, raakten fluks aan 't hollen; beſloten liever te ſterven, dan het oprechten van een Kapittel in hunne Stad toe te laaten. De Geeſtelijken, zeiden ze, hadden reeds genoeg en meer als genoeg te Roſtok te zeggen: men moeſt het niet dulden, dat zy 'er hunne wieken noch wijder zouden uytſpreiden, of 't beſchik van alles hebben. Zy dagten ook dat de Vorſt op het verdrukken van hunne vryheit loerde; en dat hy in 't oprechten van een Kapittel wat anders beoogde dan het zingen van eenige Kerkelijke Getijden en Pſalmen. 't Was den Vorſt zoo zeer niet te doen, zeiden ze, om een Kapittel op te rechten, als om een volkome en onbepaalde magt, over de Stad te krygen; 't oprechten van een Ka-

Kapittel was maar een masker, daar wat anders achter ſchool; te weeten 't oprechten van een Kaſteel, 't welk de handen der Burgerije gebonden zoude houden. Want, zeiden zy, na 't Kapittel zal 'er een Biſſchoppelijk Paleijs volgen, en de Biſſchoppelijke Stoel van Zwerin herwaarts overgebragt worden: dat Paleijs zal den Hartog tot een Kaſteel dienen, om ons onder bedwang te houden, en tot Slaaven te maaken: de Geeſtelijken, zeiden ze vorder, zoeken toch altijd onze vryheit te ondermijnen. Dit deeden ſommige Wargeeſten naar het ſchryven van *Krantzius* gelden, en wiſten het Volk wijs te maaken wat ze wilden; zonder dat de Hartog, of iemand van de Geeſtelijken, op iet diergelijks gedagt of gedroomt hadde.

De Vorſt, door dien tegenſtand getergd, word des te vieriger om zijn voorneemen uyt te voeren: de Roſtokkers door den Biſſchop van Zwerin met den ban geſlagen: de ban niet geacht. De Vorſt reiſde naar Rome; en kreeg den Paus op zijne zijde: de Paus liet 'er zich aan gelegen zijn; ſtelde Gemagtigden aan om de zaak uyt te voeren; dreigde de tegenſtreevers met den ban. De Raad en het Volk toonden uyterlijk dat ze den Paus gehoorzaamen wilden; maar hadden niet minder in 't zin, dan inderdaad te gehoorzaamen. De gemoederen van 't Volk raakten hoe langer hoe meer aan 't zieden: niemand had het hart van de zaak eens op het tapijt te brengen, of 'er van te reppen. De Vorſt voegde zich eenige jaaren naar den tijd; denkende dat de drift eindelijk bedaaren zouw. Die bedaarde niet: hy wilde eindelijk met zijn voorneemen voortvaaren; quam in perſoon te Roſtok; verhief S. *Jacobs* Kerk tot een Kollegiale Kerk; ſtelde Prooſt, Deken en Kanonnikken aan. De zaak ſcheen geklonken: maar den volgenden Zondag, als niemand op onraad dagt, en de Vorſt vertrekken zouw, raakte alles over hoop. De Zangboeken, en alles wat tot den Kerkelijken dienſt hoorde, wierden ter aarde geſmeeten: de heele Kerk in rep en roer geſtelt: de Kanonnikken ter dood gezocht; de nieuwe Prooſt, *Thomas Roode*, die ook Paſtoor van O. L. Vrouws Kerke was, over de ſtraat voortgeſtouwt, geſlagen, be-

i Zie *Krantzii* Wandalia lib. 14. c. 39. &c. &6.

beſpogen, en eindelijk vermoordt. Eenige Majeſtraats Perſoonen wierden ook verdreeven. enz. Zoo een volſlagen opſtand konde zonder Oorlog niet eindigen: dat oorlogen heeft ten minſte vijf jaaren geduurt; met zoodanigen uytſlag, dat de Burgers het Kapittel eindelijk moeſten dulden, den Vorſt eenig geld opbrengen; de verdreeve Majeſtraatſperſoonen herſtellen: met dit eenigſte beding, tot hun voordeel, dat de nieuwe Majeſtraatſperſoonen, die zy ten tijde van het oproer aangeſtelt hadden, hunne ampten behouden zouden.

7. Van deze geſchiedeniſſe of vertellinge heb ik elders wijdloopig genoeg geſproken: zoo dat ik dat geſchil nu niet behoeve aan te roeren.

8. Het is ieder een bekend dat het Roomſche Brevier op bevel van de Pauzen *Clemens* VIII. en *Urbanus* VIII. in veele zaken verbetert is; en vooral van verſcheide fabelen, die in de levens der Heiligen gevonden wierden, gezuivert. Maar eenigen tijd te vooren had de Kardinaal *Quignon*, anders de *Sancta Cruce*, al met groote naarſtigheit en nauwkeurigheit aan 't verbeteren van 't Roomſche Brevier gearbeidt, en de meeſte fabelen uyt de Levens der Heiligen uytgemonſtert. Zelfs wierd zijn arbeid van vier Pauzen, *Clemens* VII. *Paulus* III. *Julius* III. en *Paulus* IV. *l* goedgekeurt. Maar de oordeelen, zelfs van geleerde en verſtandige luiden, zijn niet eenerley.

Hy had zijn Brevier zoodanig geſchikt, dat de Prieſters de geheele Schriftuur alle jaaren uytlazen; en alle de Pſalmen iedere week. Dat ſchijnt geene beriſping te verdienen. Maar daar door moeſt zijn Brevier merkelijk verſcheelen van het Roomſche: en, om zijn oogwit te bereiken, had hy de *Antifoonen*, of korte antwoorden, en verſcheide *Homilyen* of Preekredenen der Vaderen, achtergelaaten. Daar vielen de Hoogleeraars van Parijs over; velden in 't jaar 1535. een ſtrafvonnis over 't nieuwe Brevier; en wilden het uytgeeven van 't zelve als een gevaarlijke en onverdraaggelijke zaak met alle kracht beletten. Maar de Hoogleeraars van de zelfde Fakulteit, van't jaar 1552, begreepen de zaak anders; en gaven hunne toeſtemming tot een nieuwen druk. Zelfs als dat

l Zie Lettres Choiſies de M. *Simon* Lettre 25.

dat Brevier, ende de Kardinaal S. *Cruce* zelf, door den Jezuit *Maldonatus* zeer ſmadelijk gehekelt waren, hebben de Hoogleeraars der gemelde Fakulteit, den gemelden Jeſuit over zijn laatdunkend en ergerlijk hekelen in 't jaar 1574. op zijne beurt gehekelt. Zy zeggen dat alle ſcheld- en ſmaadwoorden, die *Maldonatus* tegen den gemelden Kardinaal uytlapt, op den Roomſchen Stoel, en de Pauzen *Paulus* III. *Julius* III. en *Paulus* IV. afſtuiten enz.

Maar wat de fabelen belangt; iemand zoude konnen vraagen, waarom dat men die in 't Roomſche Brevier ingelapt, en niet van den beginne achtergelaaten heeft. Dat is aldus bygekomen: de eerſte opſtelders der Brevieren waren juyſt in de oordeelkunde, en 't onderſcheiden van waar en onwaar, de grootſte overvliegers niet; ja de tijd der Oordeelkunde was noch niet gebooren. Zy trokken de levens der Heiligen uyt de Levensbeſchryvers, zoo als zy ze vonden: en men had de gedagten niet, dat iemand de levens der Heiligen met valſche vertellingen ontciert en als ontheiligt zoude hebben. Wat nu de Levensbeſchryvers zelf belangt; die hadden verſcheide inzigten, om hunne beſchryving zoo wat op te ſchikken: by voorbeeld; om hun werk des te grooter trek te doen hebben; om het leezen van de levens des te vermakelijker te maaken; en de menſchen tot het leezen aan te lokken, enz. En 't is eenigzins waar, 't geen zeker *m* Schryver zegt, dat 'er niets drooger is (voor 't meeſtedeel der menſchen) dan het leven van een Heilige, daar men geene verwonderenswaardige, verbaazende, en ongehoorde voorvallen en geſchiedeniſſen leeſt. Dit begreep *Metaphraſtes* ook: hy had een zwierigen en bevalligen ſtijl in 't ſchryven: maar hy meende dat hy met alle zijne zwierigheit en bevalligheit geen Leezers gekreegen zoude hebben; ten ware dat hy zijne beſchryvingen met een deel vermakelijke, wonderlijke, en verzierde geſchiedeniſſen oppronkte. Dat gaf het leven aan zijne beſchryvingen; dat maakte het leezen onverdrietelijk en vermakelijk.

9. Door *Zweder van Abkoude*, *Heer van Gaasbeek*, *Putten en Stryen*, *in 't jaar* 1391. *geſticht*. Van dezen *van Abkoude* heb ik nu maar te zeggen, dat hy waar-

m Pere *Simon* ibid.

waarſchynelijk een zoon is geweeſt van *Jakob van Abkoude*, den Man van *Johanna* van Hoorn, Vrouwe van Putten en Stryen: door welk huwelijk van *Jakob Abkoude* de heerlijkheden van Putten en Stryen aan den huize *a* van Abkoude gekomen zijn. Ik zal 'er noch byvoegen dat de laatſte Baron van Gaasbeek, en ook Heer van Abkoude, Wijk, Putten en Stryen, uit het geſlagte der *Abkouden*, ook *Jakob* was genaamd, en geſtorven is in het jaar *b* 1459.

Dit zal de zelve *Jakob van Gaasbeek* zijn, die zijn eenigen Zoon by ongeluk gedoodt hebbende, in den binnelandſchen oorlog tuſſchen *Rudolphus Diephout* en *Walravius Meurs* door den eerſtgenoemden Biſſchop gevangen wierd; en om los te raaken, zoo als *W. Heda* ſchryft, Wijk te Duurſtede en Abkoude aan den Biſſchop overgaf. *Buchelius* voegt 'er by dat hy van alle zijne leenroerige Goederen, die hy in het Stift bezat, afſtand zoude gedaan hebben; en dat hy zonder wettige Kinderen na te laaten overleden is: daar W. *Heda* nochtans naderhand, dat is, onder den Biſſchop *Frederik van Baden*, wederom eenen Baron, of zoo als hy hem noemt *Prins van Gaasbeek*, te borde brengt. Maar daar maakt *c Buchelius* deze bemerking op dat de Baronny van Gaasbeek onder verſcheide Heeren verdeelt was. De *Gaasbeeken*, de *van Hoorns*, de *Naſſouwen*, en meer anderen, hadden 'er hun deel in. Zoo kan die Heer, of Baron, of om met *Heda* te ſpreeken de *Prins* van Gaasbeek, die onder *Frederik van Baden* in aanzien was, tot de *van Hoorns*, of *Naſſauwen*, of tot een anderen Stam, behoort hebben

10. *Ivellus*, Biſſchop van Salisbury, ſpreekt met grooten lof van *Albertus Pighius*; en *m* noemt hem een *deftig Man, en den geleerdſte onder de Pausgezinden*

Een ander Biſſchop der Engelſche Kerke noemt hem den *Achilles der Pausgezinden* tegen *Luther*; en voegt 'er by dat hy op het ſtuk van de Rechtvaardigmaking in een gevoelen met de Proteſtanten is. Volgens den Kardinaal Bona was *Alb. Pighius* een man van een uitſteekend verſtand; en een deftig Godge-

a Zie S. van Leeuwen Bat. Ill.
b W. *Heda* in *Gisberto* Epiſc. *Buchel.* ib.
c In Notis ad W. *Heda* ſub *Fred. Badenſi.*
m Vide Cenſuram Celebrior. Auctor. *Poupe Blound.*

geleerde, Filoſoof, en Wiskunſtenaar: maar, voegt hy 'er by, zijn Boek *van de Hemelſche Hierarchy* moet met omzichtigheit geleezen worden, om dat hy 'er de gezonde leere niet altijd voorſtelt. *Paulus* * *Jovius* weet zijne geleerdheit, verſtand, en welſpreekendheit niet genoeg te prijzen; maar hy zegt dat de barsheit en Schytiſſche gedaente van zijne troni, en daarby de heeſcheit van zijne ſtem, en 't geluid, dat hy in 't ſpreeken met den neus maakte, alles ſchier verbrodde; en zijne ganſche geleerdheit ontcierde. Het Boek, *de Cæleſti Hierarchia*, dat van J. *Bona* niet al te zeer gepreezen word, word des te hooger van den gemelden *Jovius* verheven: maar *Bona* had meer Godgeleerdheits, als *Jovius*.

11. S. *Jacobus Latomus*, van wien hier geſproken word, was de Broeders Zoon van den vermaarden *Jacobus Latomus*, Hoogleeraar in de Godkunde te Loven. Hy was ook Kanonnik te Loven, zoo wel als zijn Oom: en word voor een goed Poeët gehouden. Onder anderen heeft hy de *Pſalmen*, de *Klaagliederen van Jeremias*, en het *Hooglied van Salomon*, in Latynſche Veerzen overgezet; en met eene Verzamelinge van andere Gedichten in 't licht gegeeven.

12. Al wat *Hermannus Cruſerius* geſchreeven heeft, beſtaat in vertalingen; maar zulke vertalingen, daar hy meerder eer door verkreegen heeft, dan menig goed Schrijver door werken van zijn eigen verſtand. Onder anderen heeft hy de *Levens der doorluchtige Mannen van Plutarchus*, en zijne *Zedeboeken*, in de Latijnſche taal overgezet: in welke overzettinge, zegt de geleerde *Valerius Andreas*, hy niet zonder reden om den hoogſten prijs tegen *Xylander* dingt. Dat is veel gezeit: want by den beruchten *n Huëtius*, dien men in zulke zaaken op zijn zeggen gelooven mag, ſtaat *Xylander* voor een Vertaalder van den eerſten rang te boek. Hy bezat de Latijnſche en Griekſche taal; en daar by, hoewel hy nauwelijks 44. jaar oud geworden is, was hy in de beſchaafde Wetenſchappen, Filoſofye, en Wiskunde, meeſterlijk ervaren. Hy was zoo gaauw en vlugge van verſtand; dat hy binnen zeer weinige uurtjes afgedaan kreeg; 't geen anderen in eenige dagen, en met grooten arbeid, nauwelijks uytgevoert zouden hebben. Hy had ook

19.

* In Elogiis.

n De Claris Interpret. pag. 227.

reden om zich in het vertaalen te haaſten: want, zoo als *Thuanus* niet onaardig van hem zeide, *non famæ ſcribebat, ſed fami*: Hy ſchreef niet om eenen naam te maaken, maar om zijnen honger te verzaaden. Zoo is het dan geen geringe lof voor onzen *Cruſerius*, dat hy voor zoo eenen Overvlieger niet behoeft te zwigten. *Huëtius*, die hem ook onder de vermaarde vertolkers rekent, bekent daar by dat hy naar het oordeel van veele Schrijvers *Xylander* zelf in de getrouwigheit der vertalinge overtroffen heeft. Hy zegt 'er op; dat 'er zoo veele zinnen zijn als hoofden; en zoude wel ſchijnen *Xylander* den prijs toe te wijzen. Hy heeft dit voornamentlijk in *Cruſerius* te beriſpen, dat hy de order van *Plutarchus* verandert heeft: dat is by hem een teken, dat hy niet vies zal gevallen zijn, om't zamenſtel der zinnen en woorden ook te veranderen. Doch dat zijn maar giſſingen: en *Huëtius*, om een rechtzinnig vonnis te ſtrijken, had de Latijnſche vertaling van *Cruſerius* tegen den Griekſchen text van *Plutarchus* moeten vergelijken.

13. Dat is zoo veel te zeggen als *de Hercules van Prodicus*: om dit te verſtaan, dient geweeten dat de Filoſoof *Prodicus* verziert heeft dat *Hercules*, als hy tot zijne huwbaare jaaren gekomen was, naar eene Woeſtijne ging; daar hy twee wegen zag; den weg der deugd, en den weg der welluſten. Na dat hy eenigen tijd in beraad had gezeeten, welken weg dat hy beſt kiezen zouw, dreef de reden eindelijk boven: hy koos den beſten weg, en liet den weg der welluſten daar. Dit paſt hy den Vorſt *Karel* toe, dien hy als een anderen *Hercules* beſchrijft

14. Dat is, hy heeft die *Faſti* of *Tijdwijzers* veel volkomener en wijdloopiger uitgegeeven, dan *Caſſiodorus*, *Cuſpinianus*, *Sigonius*, en *Onuphrius* gedaan hadden. *Lipſius* noemt hem *o* ergens een *tweeden Livius*, zoo om zijne onvermoeidheit in 't ſchrijven, als om zijnen cierlijken ſtijl. Ik voeg 'er by dat zijne Tijdwijzers en Geſchriften eene algemeene goedkeuring gehad hebben. De geleerde Jeſuyt *Andreas Schottus* heeft naar zijn zeggen bevonden, en neemt het aan te bewijzen, dat men om alle Romeinſche Schrij-

o In Epiſt.

p In Præfat. ad tom. 2. Annalium *Pighii*.

Schrijvers te verſtaan, geen beter uytlegging verhoopen of wenſchen kan, dan de Jaarboeken van *Stephanus Pighius*. Mag ik 'er niet byvoegen dat men nu gemakkelijker en zonder veel ſtudeerens over zulke ſtoffe groote wijdloopige uitleggingen ſchrijven kan, en inderdaad ſchrijft, dan *Stephanus Pighius Sigonius*, en *Onuphrius*, gedaan hebben. Die hebben 't om zoo te ſpreeken, van den grond moeten ophaalen: de oude Marmeren, Penningen, en Opſchriften, overal moeten opzoeken, en dag en nacht beſtudeeren. Nu gebruikt men hunnen arbeid: men ſchrijft ze na; en om alle de eer alleen te hebben, men zoekt zijne diefſtallen te bedekken met hunne naamen niet eens te noemen. Dit zegge ik maar op ſommige Schryvers, zelfs onder de Franſche, die zonder moeite en goedkoop een grooten naam zoeken te krijgen; en het geluk ſomtijds hebben van hun oogwit te bereiken. Ik bekenne evenwel dat 'er noch Mannen genoeg zijn, die de zaak in den grond onderzoeken; en, om zoo te ſpreeken, op hunne eige wieken drijven. Tegen de zoodanigen heb ik het niet: en die zulken mijn zeggen ook niet misduiden.

Wat den *Valerius Maximus* van onzen *Pighius* belangt; daar in heeft hy zich zoodanig gequeeten; dat hy van twee groote letterhelden, *q Lipſius* en *r G. Scioppius*, grootelijks gepreezen word.

15. My dunkt dat 'er onder de geleerde Kampenaars zoo wel, en miſſchien noch beter, eene plaats gegunt mag worden aan *Gerardus Kuirentorfius*, of *Kuinretorfius*, als aan eenen *Quirinus Chryſochous*. De laatſte heeft een ſoort van een Oraatzi over de elleuden van Nederland geſchreeven; de eerſte eene Beſchrijving van 't H. Land uitgegeeven; hoewel ik met geene zekerheit zeggen kan, of die Beſchrijving nauwkeurig en wel uitgevoert zy of niet. De Nederlanders plagten niet alleen een groote zucht te hebben om 't H. Land by wijze van een pellegrimaadie te bezoeken; dat hadden zy gemeen met de Chriſtenen van andere Landen; *s* maar 't was onder hen zeer gemeen, als ze t' huis gekomen waren, hunne reizen naar 't H. Land te beſchrijven, en dikwils ook een Beſchrijving van 't H. Land in 't geheel, of van

Je-

q Lib. 2. Elect. c. 11.
r De Arte Crit.
s Zie *Val. Andreas* in *Chriſt. Adrichomio*.

Jeruzalem in 't byzonder, uit te geeven. Of, indien hun de tijd, of luſt, of bequamigheit, ontbrak; lieten zy 't door anderen doen. Onder die Nederlanders hebben voor al uytgemunt *Georgius Languevant*, te Bergen in Henegouwen, en *Jakob le Saige*, te Douay gebooren; *Johan Dubliultus*, een Doornikker, *Joh. Cotovicius* en *N. Hezius* beide Utrechtenaars; *Joh. Paſchaſius* een Mechelaar; en meer anderen. *Herman Borkulo*, die 't H. Land ook bezigtigt had, heeft alle de Plaatzen van Paleſtijnen en de Stad Jeruzalem insgelijks beſchreeven. *Geraard Kuinretorf*, een Kampenaar, *Petrus Aanholt* Prior te Wolsende, *Edo Rombos* Burgemeeſter te Sneek, hebben hunne reis naar 't H. Land insgelijks beſchreeven; dewelke te Kampen gedrukt is in 't jaar 1522. *Joh. Heuterus*, Schout te Delft, is met den Kanonnik *Joh. Schorel*, die een vermaard Schilder was, en meer anderen, in 't jaar 1521. van zijne Jeruzalemſche reize t'huis gekomen: wanneer *J. Schorel* eene beſchrijving van de Stad Jeruzalem in 't licht gegeeven heeft. *Johan Godeſchalkz. Yſerman*, een Delvenaar, had ook in 't jaar 1561. eene reis naar Jeruzalem gedaan; waar van hy ook eene beſchrijving heeft nagelaaten. Ik zouw 'er veel meer van laatere tijden konnen opleveren; als *Quareſmius* enz. Maar heb nu voorgenomen alleenlijk van ouder tijden te ſpreeken.

Yſſelmuiden.

Yſſelmuiden / een Dorp van Overyſſel / pronkt met de waardigheit van Oorſtſchap; dewelke onlangs bekleedt is geweeſt door den hoogedelen Heer / en deftigen Doorſtander van de algemeene vryheit / Radbodus Hermannus Schelius, Vryheer van Denebrugge en Welberge. De H. H. Criſpinus en Criſpinianus wierden hier als Schutsheiligen geviert; de Paſtory / dewelke in 't jaar 1571. bekleedt wierd door eenen Simon Janſzoon, ſtond ter benoeminge van S. Lebuijns Kapittel te Deventer.

Vikaryen. Daar waren twee Vikaryen: 1. die van S. Elizabeth; wiens Bedienaar door de Kuindertorfs aangestelt wierd; en tot het leezen van twee Missen gehouden was: 2. die van den H. Martinus; wiens Bedienaar gehouden was 's Vrydags en Zondags de Altaargeheimenissen te verrichten.

Genemuiden.

Genemuiden waar gelegen enz. Omtrent ter zelve plaatze / daar Kampen staat / of omtrent Genemuiden / 't welk dus genoemt is tot onderscheid van Muiden aan de Westzijde van de Zuiderzee / op de Vecht / heeft van ouds Navalia (1) gestaan. Alting, part. 1. enz.

Genemuiden is een Stedeken onder het Landdrostschap van Overyssel; en is aan de slinker zijde van 't Zwarte Water aan de Zuider Zee gelegen. Volgens Guicciardijn was 'er een sterke en redelijk mooye burgt; daar de Koning (van Spanje) altijd bezetting had leggen. Maar tegenwoordig ziet men nauwelijks eenig muurwerk van het Kasteel staan.

Johan van Nassouw, Bisschop van Utrecht / die ook in 't jaar 1272, op S. Pontianus dag / het Stads recht aan deze plaats gegeeven heeft / heeft de Kerk ter gedagtenisse van den H. Nicolaus ingewijdt. Dezelve Kerk / daar het Kapittel van Deventer het recht van patroonschap over had / telde in 't jaar 1575. vijf honderd persoonen; die de Pastoor met het leevend en leevendmaakend brood aan het Outaar spijsde. Dezelve Pastoor was gehouden de onbloedige Offerhande der nieuwe Wet alle Woensdagen den Heere op te draagen.

In

In 't jaar 1571. was alhier Pastoor Christiaan van Driel; de nazaat van Kornelis de Vos.

De Vikary van O. L. Vrouw / de eenigste / die hier was / en ter verkiezinge van de Stads Overheit stond / verpligtte den Bedienaar om alle Dingsdagen / Vrydagen / Zondagen / en Heiligendagen / den Goddelijken dienst na het eindigen van de Metten onder het speelen van het Orgel te doen. Vikary.

Dan waren d'er drie Kerkdienſten: 1. van S. Catharina: 2. van den H. Jacobus, die / zoo wel als de voorgaande / door de Majestraat vergeeven wierd. 3. Van S. Antonius; die ter benoeminge van 't Broederschap van S. Antonius stond. Gasthuys.

Het Gasthuys was den H. Geest toegeheiligt: in desselfs Kapelle was niet meer dan eene Vikary.

Dan was 'er een konvent; aan 't welke de Schildknaap Otto Mommen, zoo als ik ergens geleezen hebbe / zijne mildadigheit in't jaar 1431. by uytterſten wille beweezen heeft. Het wierd van eenige Maagden bewoont; die een Kloosterlijk leven leidden / zonder zich aan eenige geloften te binden. Doch / dewijl ik het elders niet vermeld vinde / zoude ik naast gelooven dat het van den beginne uytgestorven is.

AANTEKENING

1. Van *Navalia* heb ik boven al iets gezeit; en daar getoont dat de Heer *Alting* in zijn tweede deel zoo zeer niet genegen is, om *Navalia* by Kampen te plaatzen, als hy in 't eerſte deel was geweest.

Tacitus, zoo als by den Heer *Alting* ook gezien kan worden, spreekt ergens van den vloed *Nabalia*;

by denwelken *Cerealis* en *Claudius Civilis* een mondgeſprek zouden houden. Welke vloed dat dit geweeſt zy, daar over valt ook veel te zeggen; te meer om dat 'er van dien vloed nergens, dan op die eene plaats van Tacitus, geſproken word. *Lipſius*, en anderen, meenen dat het een fout van de Uitſchrijvers zy; en dat men *Vahalis* in de plaatze van *Nabalia* leezen moet. Daar hebben de Heer *Alting*, *Cellarius*, en anderen, veel tegen te zeggen: en hunne redenen ſchijnen vry door te ſlaan. De Romeinen waren meeſter van al het land aan beide de zijden van de Waal; en *Civilis* zoo achterdochtig, dat hy met *Cerealis* in geen geſprek wilde treeden; ten zy dat ze door den gemelden vloed geſcheiden wierden; en de brugge, die over den vloed lag, afgebroken was. Hy had daar goede reden toe, en de zaken ſtonden 'er na, om zijnen Perſoon voor den Vyand niet bloot te ſtellen. Hoe zouw hy 't dan gewaagt hebben, zich zelven in een Land te begeeven, daar de Vyand volkomen meeſter was; en 't geen hy om die reden pas verlaaten had? Zoo giſt de Heer *Alting* dan, dat hy in 't land van de Brukters over de graft van *Druſus* geweeken was; en dat *Tacitus* door den vloed *Nabalia* de gemelde graft betekent. Zelfs meent hy dat *Nabalia* eigentlijk of oorſpronkelijk een Duitſche naam is; en zoo veel te zeggen als de *Na-wale*: welke benaming de Inwoonders aan die graft zouden gegeeven hebben, om dat die, even als de Waal had gedaan, den Rhijn van een gedeelte zijner Wateren had berooft. Over die naamrede wil ik nu geen oordeel ſtrijken: maar zal ſlechts aantekenen dat de Stad *Navalia*, zoo even vermeld, haaren naam waarſchijnelijk gekreegen heeft van den vloed *Nabalia*; en vervolgens dat deze zelve vloed voorby of door de plaats, daar *Navalia* voor den tijd van *Ptolomæus* opgebouwt is, zal geloopen hebben.

Navalia en *Nabalia* is genoegzaam een en de zelfſte naam. De Griekſche naam ναβάλια, die van *Ptolomæus* gebruikt word, kan van een Latijnſchen Schrijver zoo wel *Nabalia* als *Navalia* vertaalt worden. Dat dient dan wederom, om 't gevoelen van den Heer *Alting* tegen de giſſing van *Lipſius* te ſtijven.

Wilsum.

Wilsum / een lidt van het Dzostschap van Usselmuide / is wel eer een Stedeken van Overyssel geweest / maar mag tegenwoozdig nauwelijks de benaming van een Dozp met eere dzaagen: hoewel dat het zijne oude voozrechten onverminderd behoudt. De Kerk eerde den H. Martelaar Lambertus voor Patroon; de Pastory wierd door den Raad begeeven.

In 't jaar 1571. wierd het Pastoorsampt bekleedt door Aalbert Boelt.

Daar waren twee Kerkdiensten; te weeten van 't H. Kruys, en van S. Anna

Daar was een Gasthuys; en in deszelfs Kapelle eene Vikary / die ter eere van O. L. Vrouw was gesticht; en daar Egbert ter Beek, een Rentenier / in 't jaar 1575. het recht van vergeeven over had. Gasthuis

Graafhorst.

Dit is ook onder het voornoemde Dzostschap in Overyssel gelegen: maar / dewijl wy hier ganschy Vzeemdelingen zijn / heeft de Leezer van ons niet byzonders over deze plaats te verwachten.

Kamperveen.

Kamperveen, een Dozp onder het Dzostschap van Usselmuide / is allereerst in 't jaar 1260. door eenige Vriezen / die herwaarts overgekomen waren / bewoont geweest. De Parochiekerk was op den naam van den H. Parochiekerk, Schutheilig, enz.

Nikolaus ingewijdt; en ſtond ter vergeevinge van S. Lebuyns Kapittel te Deventer. Voor het vernietigen van den Katolijken Godsdienſt had ze drie Outaaren/ van O. L. Vrouw; van S. Anna; en van S. Antonius: maar alle drie zonder bedienaaren en inkomſten. In 't jaar 1575. waren 'er omtrent 300. perſoonen/ die ter Tafel des Heere gingen.

In 't jaar 1571. ſtond hier als Paſtoor Wichboldus Gezink.

Maaſterbroek.

Maaſterbroek bedykt enz.

Dit is tegenwoordig een Dorp van Salland: te voore was het een Moeras/ dat bynaar onbegankelijk was: 't welk Johannes van Arkel, Biſſchop van Utrecht/ om het overſtroomen van den vloed te beletten/ in 't jaar 1364. bedijkt heeft. Bocopius, over het gemelde jaar ſchrijvende/ ſpreekt 'er wijdloopig van: zeggende onder anderen dat het 6927. morgen/ en 114. roeden groot was; dat 600. roeden een morgen maakten; 16. voeten eene roede/ en elf duymen eenen voet. De Parochiekerk/ die O. L. Vrouw in de Zonne voor Patroneſſe vierde/ moeſt haaren Paſtoor van den Heere van Overyſſel eiſſchen. In dezelve was maar eene Kerkdienſt geſticht/ te weeten van S. Anna; wiens Bedienaar door de Hoofdluiden van S. Annaas Broederſchap aangeſtelt wierd.

Volgens de ongedruckte Aantekeningen van den Hoogwaardigſten Heere Egidius de Monte reſideerde de gemelde Paſtoor te Maaſterbroek niet: want hy bekleedde te Vollenhove de plaats van Kapellaan.

Sal-

Sallik.

Het Dorp Sallik / ook in Overyssel onder het Oost schap van Ysselmuide gelegen / hebbende den H. Nicolaus voor Patroon der Kerke. De Pastorye / die met twee weekelijksche Missen belast was / en in't jaar 1575. tweehonderd Kommuniktanten telde / stond ter benoeminge van den Bysheer van Boukhorst. Parochikerk, Patroon enz.

Aan de Pastorye was eene Vikarye gehecht; te weeten die van de H. H. Apostelen Petrus en Paulus. Dan was 'er eene Vikarye van de H. H. Johannes en Laurentius, en een derde van O. L. Vrouw, die ook door den gemelden Bysheer begeeven wierd. Vikaryen

De Heer van Boukhorst had wel eer het Advokaatschap van Salland voor de Kerke van Utrecht bekleedt / en die waardigheit den Graave van Gelderland verkocht. Doch met de toestemminge / zoo wel van den Kooper als den Verkooper / heeft de Keizer dat ampt aan den Bisschop zelf en de Kerke van Utrecht opgedraagen. Ik zal 's Keizers Brief hier laaten volgen /

H*Enricus*, by Gods genade Koning der Romeinen, en altijd overwinnaar, wenscht enz. Het zy een ieder bewust, dat wy het Advokaatschap van Salland, 't welk *Geraard van Boukhorst* bezeeten heeft, en aan *Geraard* Graaf van Gelderen verkocht had, na dat het door hen beiden aan ons afgestaan was, en aldus voor ons in alle vryheid open stond, aan onzen beminden Vorst *Otto*, Bisschop van Utrecht, en aan zijne Kerke en nazaaten, voor altoos te bezitten gegeeven hebben: en wy getuigen dat *Johan*, des-

deszelfs Notaris, en Kanonnik van S. *Pieters* Kerk te Utrecht, het zelve uit naame van den Biſſchop voornoemd, en van de Utrechtſche Kerke, uit onze handen ontfangen heeft. Gegeeven by Frankfoort, in 't jaar (1) 1225. den 22 van April.

De pligt der Advokaaten was / niet alleen de Kerken zelf / maar ook de gerechtigheden en goederen der Kerken / te beſchermen; het bewind over de Lanthoeven en Dienſtknechten te voeren; uit den name der Kerken eeden af te vorderen; en andere diergelijke dingen te verrichten. Daarom hadden zy ook eenig gedeelte van de vruchten en voordeelen der rechtspleegingen. Ja hun gezag is zoo groot geweeſt / dat de Kerken en Kloosters doorgaans niet bevoegt waren / om eenige vaſte Goederen buiten de toeſtemming van den Advokaat te vervreemden. Dus wierden ze als Voogden over de Geeſtelijke Vergaderingen geſtelt; op dat zulke Luiden / die den dienſt des Heere toege-eigent waren / niet genoodzaakt zouden zijn hunnen (2) tijd tot het behandelen van weereldſche zaken te beſteeden. Dus ſpreekt Urſtiſius in zijn Kort Begrip der Hiſtorie * van Baſzel.

In 't jaar 1571. heeft hier als Paſtoor geſtaan Johan Sanderſz. van Kolderveen.

AANTEKENINGEN

1. In't Latijn ſtaat het jaar 1245. uitgedrukt; maar dat het een drukfout is, en 'er 1225. geleezen moet worden, blijkt niet alleen uit de Hiſtorie van *W. Heda*, daar die Brief aangehaalt ſtaat; maar ook daar uit

* In Hiſtoriæ Baſil. Epitom. cap. 10.

uit dat 'er in 't jaar 1245. geen *Otto* Biſſchop van Utrecht, geen Keizer *Hendrik*, geen *Geraard* Graaf van Gelderen, is geweeſt. De Keizer *Hendrik*, die dezen Brief ten behoeve van den Biſſchop en de Kerk van Utrecht gaf, is geweeſt *Hendrik* VI. wien de bynaam van *de ſtraffe* of *de wreede* door ſommige Schrijvers toegepaſt word.

Turſellinus vooral, ſchildert hem zoo zwart uit als hy kan: en, zoo wy hem gelooven moeten, zoude deze *Hendrik* den naam van tyran beter verdient hebben dan van Keizer; en de vloek van hemel en aarde zijn geweeſt. De Franſche Schrijver, die zeer geleerde Aantekeningen op *Turſellinus* heeft gemaakt, en vry onzijdig en bedaard in zijn oordeelen is, zegt ook weinig goeds van den zelven Vorſt. Dat hy, op zijn zachtſte geſproken, groote ſtraffigheit tegens de Siciliaanen en ſommige Italiaanen gepleegt heeft, ſchijnt geene tegenſpraak te lijden. *Cuſpinianus* zelf laat het niet ongemeld dat hy over de Siciliaanen, die tegen hem opgeſtaan waren, eene zwaare wrake genomen heeft. Hy deed 'er ſommigen dooden, ſommigen de oogen uitſteeken; anderen leevend villen; anderen een paal door het lijf drijven. Daar waren 'er, die zich den Koninklijken tijtel aangematigt hadden, of naar 't Koningdom ſtonden: die wierden op zijn bevel met gloeijende kroonen bekroont. Zoo eene uitſpoorige ſtraffigheit wil ik niet verſchoonen: maar hy zal gedagt hebben dat zoo een oproerig en ongetemd Volk, als de Siciliaanen, door ſchrikkelijke ſtraffen moeſt beteugelt worden: hoewel ik gaerne bekennen wil, dat al te groote ſtraffigheit den naam van wreedheit verdienen kan; en dat de Chriſtelijke gematigdheit over al plaats moet hebben. Voorts ſchrijft *Cuſpinianus*, dat hy met een overgroote vermorzelinge des herte, en zoo als een Chriſten Vorſt betaamt, geſtorven is.

Maar in de Kanonijk van *a* Augsburg word hy zoo veel te hooger gezet, als hy van andere Schrijvers gelaakt en vernedert word. *Hendrik* VI. het zijn de woorden van de Kronijk, *die in ſtoutmoedigheit, mildtheit, rechtvaardigheit, waarheit, geleerdheit, en wijsheit, uitmuntte; heeft zijn Keizerrijk in korten tijd wel geregeert; het Rijk van Sicilië onder zijne heerſchappy gebragt; en veele andere goede en gedenkwaardige za-*

a Excerptum ex Chron. Auguſtenſi ad ann. 1195.

zaken ten tijde van zijn Keizerdom uitgevoert. Eindelijk is hy in Apulië door de liſt van zijne Vrouw, zoo als ze verhaalen, van vergift geſtorven: want hy had bynaar haar ganſche Maagſchap door overgroote tormenten ter dood gebragt. Van dat vergeeven zal ik aanſtonds ſpreeken: en eerſt noch zeggen dat *Godefridus*, Monnik in S. *Pantaleons* Abdye te Keulen, niets tot nadeel van den gemelden Keizer ſchrijft; maar in tegendeel *b* getuigt dat hy zeer Godvruchtig was. 't Geen ſommigen zeggen dat hy door zijne eige Gemalinne, *Conſtantia* genaamd, zoude vergeeven zijn, word van *Cuſpinianus* tegengeſproken. Hy ſteunt op de getuigeniſſen van zijne Kamerlingen en Bedienaaren, die dat zeggen krachtig en volmondig ontkenden. Dit is echter een bewijs dat 'er zoo een gerucht al kort na zijne dood geloopen heeft.

Ik zoude uit alles beſluiten dat hy goede gaven heeft gehad; de waarheit en gerechtigheit in andere zaken voorſtond enz. maar dat de heerszucht zijne hoofdpaſſie was; en dat hy, om een kroon te winnen of te behouden, ſomtijds buiten het ſpeur getreeden is. 't Geen de gemelde Schrijver, die *Turſellinus* met zijne Aantekeningen opgeheldert heeft, van 's Keizers ontrouw tegen den Zoon van *Tankredus* verhaalt, ſchijnt mijn oordeel volkomentlijk te beveſtigen.

2. Zoo een inzigt zal van niemand afgekeurt worden. Maar nu gaat het op veele plaatſen ganſch anders. Sommige Geeſtelijke Overſten, als of het waarneemen van Kerkelijke Bedieningen en den dienſt des Heere beneden hunnen ſtaat en rang ware, ſtellen andere Perſoonen aan om die zaaken te verrichten; en houden 't voor Vorſtelijker, op het Weereldlijke te paſſen. Het Kruis en Evangeli te preeken, voor de bekeeringe der Zondaaren en de zaligheit der Menſchen te arbeiden, in 't kort de Biſſchoppelijke pligten waar te neemen, is 't hans niet groots en heerlijk genoeg. Voorts van de Advokaaten der Kerken en Kloosteren heb ik elders wijdloopig genoeg geſprooken; daar ik echter by deze gelegendheit noch 't een en 't ander by voegen zal. 't Geen de Schrijver zegt, dat zulke Advokaaten het gebied over de landhoeven en dienſtknechten hadden, heeft niet altijd en over al plaats gehad. De Kerken of Biſdommen had-

b ad ann. 1195.

hadden ſomtijds Advokaaten en *Oeconomi*, Huisbezorgers. De eerſten paſten op het beſchermen van de Kerken en Kerkelijke goederen; en hadden noch 't een en 't ander waar te neemen: de tweeden beſtierden de landgoederen; verhuurden, en ontfongen de huur; enz. Tot bewijs kan de volgende brief van Keizer *Frederik c BARBAROSSA* dienen. *Dewijl wy verwittigt zijn van 't onredelijk gedrag, 't welk de Advokaaten over de goederen onzer Kerke van Goſlaer ſomwijlen gehouden hebben; 't zy met de landhoeven der zelve Kerke te verpachten, 't welk hen niet aangaat; 't zy met de erfenniſſen van de dienſtluiden zich zelven aan te matigen, 't zy met de hoever der zelve aan nieuwe landbouwers te verhuiren; zoo is het dat wy het pleegen van die ongeoorlofde dingen door een* autentijk *plakkaat voor het toekomende verbieden; en den Advokaaten geene magt toeſtaan, om iet diergelijks te doen. Want als'er in ons Paleis van Goſlaer in onze tegenwoordigheit gepleit wierd over het recht der Advokaaten; is het door de Vorſten met een eenparig vonnis uitgeweezen dat de Advokaaten geen recht hebben over de goederen der Kerke, dan alleenelijk in drie gevallen; te weeten van dievery, van gevechten, van ſchakinge: en dat alle andere verſchillen voor den Bewindhebber of* Oeconomus *gebragt moeten worden.*

Hoe dat die Advokaatſchappen winſt opbragten, en van hooge perſoonen, ja Vorſten en Koningen, bekleedt wierden, en de Kerken en Klooſteren dikwils tot grooter laſt dan hulp verſtrekten; is elders ook beweezen. *Herivardus*, zoo als Baldricus in zijne Kronijk van *d* Kamerijk verhaalt, had het Advokaatſchap over eenige Dorpen aangenomen, met belofte dat hy ze beſchermen en in alles de behulpzaame hand leenen zouw. Maar, zegt de Schryver, hy heeft ze door zijne geduurige knevelarijen en afperſſingen van geld meer verwoeſt, dan een vyandelijk roover zouw konnen doen. De Zuſterszoon van Keizer *Rudolfus* I. bekleedde ook zoo een Advokaatſchap, daar hy zoo wel van voer; *e* dat hy eenen hoed droeg, die met goud, zilver, en koſtelijke geſteenten ter waarde van veele marken zilvers opgepronkt was: behalven den hoed was de kriel van

c In privileg. Eccleſ. Goſlar.
d lib. 2. cap. 98.
e In Annalib. Colmar.

van den hoed insgelijks met goud, zilver, en kostelijke gesteenten bezet: en dat moest altemaal van 't Advokaatschap koomen.

Ens.

Ens, waar gelegen.

Ens / buiten het vaste Land in de Zuidersee gelegen / stond evenwel onder den Landdrost van Ysselmuide; en de Parochiekerk / als ze open viel / moest eenen Pastoor haalen by het Kapittel van Deventer

Emmeloort.

Dicht by Ens is Emmeloort gelegen: dan is noch een Eylantje / Urk genaamd; wiens Kerk ten tijde van onze Voorouders door het aanklitzende Water allengskens is vernielt; en volgens de oude Gedenkschriften door den Bisschop van Utrecht vergeeven wierd. Niet lang geleden heeft de Stad Amsterdam beide deze Plaatzen van den Heer Vander Werve gekocht / en die had ze van de Zoudenbalken gekreegen; van welk geslagt ze lange jaaren bezeeten waren geweest. Ik heb ergens geleezen dat deze Eilanden eertijds tot het Graafschap van de Kuinder behoorden: maar op wat tijtel dat ze van (1) Overyssel / daar 't gemelde Graafschap een lidt van was / afgescheiden en de Provincie van Holland ingelijft zijn / wil ik wel bekennen dat my onbewust is.

Urk.

Urk word vermeldt in een open Brief van Otto den Groote van 't jaar 968. en in een anderen Brief van Otto III. van 't jaar 996. Lotharius II. vermeldt het ook in eenen Brief van 't jaar 1134. zie Alting part. 1. item part. 2. pag. 192.

Pastoors der laatere tijden.

't Zederd de bekende verandering van den openbaaren Godsdienst en Landregeering is het Pastoorsampt van deze Eylanden bekleedt geweest door de volgende Priesters.

De

De Heer en Meester Hillebrand Futs, te Monnikkendam gebooren / en gestorven den 5. December 1666.

Meinert Dirksz. naderhand Pastoor te Lutjesbroek; daar hy overleden is den 17. February 1669.

Kornelis Hartman, een Amsterdammer.

N. Velthuizen, in het Dorp Willis gebooren / naderhand Pastoor aan den Ouden Rhijn by Utrecht.

Lucas Bekker, te Enschede gebooren.

AANTEKENINGEN

1. Ik weet niet of het zoo zeker is, dat die Eilanden van ouds onder Overyssel behoorden. Althans zijn 'er Schrijvers, dewelke meenen dat Urk vast zy geweest aan Naardingerland en Eemland. De Heer *Alting*, die dit gevoelen *f* verhaalt en tegenspreekt, heeft 'er dit tegen dat de tegenwoordige Zuiderzee ten tijde der Romeinen al een overgroot Meir is geweest. Doch daar hebben wy *g* elders al van gesproken; en getoont dat 'er voor 't jaar 1203. zoo eene Zuiderzee niet is geweest als nu; en dat die groote Meiren, daar *Pomponius Mela* van gewaagt, naderhand zeer ingekrompen zijn, en den Akkerman voor het zaayen van Koren of weiden van Beesten plaats gemaakt hebben. Om te deeg van de gansche zake te oordeelen, wil ik den inhoud van *Ottoos* Brief hier uit den Heere *h Alting* opgeeven. Hy zegt dan dat de Graaf *Wichman* het Klooster Elten had gesticht; en aan 't zelve veele Keizerlijke Leengoederen gegeeven. Die Leengoederen verandert de Keizer in vrije en onleenige Goederen; en telt ze tot elf toe een voor een op. Het Graafschap aan den Rhijn, t' hans Zutfeen genaamd; het rechtgebied van Urck; het Landschap *Salo*; t' hans Salland; het Graafschap Nerderland (of volgens

f part. 2. in voce Urcke
g Aantek. op Vriesl. 2. Deel, pag. 292.
h part. 1. in vice *Barbnegos*

gens een ander handſchrift Nardicland) en Hameland; en vier Graafſchappen in Vriesland, te weeten Hunesgo, Fivelgo, de Marre, en *Micheta*. *Otto* III. en *Lotharis* voegen 'er noch twee Plaatzen by, die ze onmiddelijk achter Hameland laaten volgen, te weeten *Barbnegos* en *Otmes*; zoo als 'er in den Brief van *Otto* III. geleezen word, of *Berbneget* en *Otuneus*, zoo als de uytſchrijver van Keizer *Lotharis* Brief geſpelt of geſchreeven heeft. Om dat Urk hier by de andere Plaatzen van 't vaſte Land uitgedrukt ſtaat, beſluiten ſommigen dat het ook in 't vaſte Land gelegen en noch geen Eiland was. Het beſluit is niet volkomen vaſt: maar als men daar by voegt dat de Landeryen, daar de Zuiderzee t'hans over golft, zoo als we uit *Ubbo Emmius i* beweezen hebben, voor dezen beploegt en bezaait wierden, of ſchoone Weylanden waren, zal het zeggen van die Schrijvers noch waarſchijnelijker worden. Door Hameland in den gemelden Brief van *Otto* I. word buiten alle twijfel Eemland verſtaan. Alle omſtandigheden geeven het te kennen: en de Heer *k Alting* verklaart ook dat daar geene twijfeling over vallen kan. Maar op een andere *l* plaats bekent hy dat de naam van Ameland, dat is hier Eemland, in Emmeloort overgebleeven is. Zoude dat geen bewijs geeven dat Emmeloort ook aan 't vaſte Land gehecht is geweeſt? te meer, als men de gemelde omſtandigheit, wegens de Zuiderzee, hier weder te hulpe neemt? Voorts ziet men uit den gemelden Brief wat al Land dat de Abdy van Elten bezeeten heeft. Maar elders is getoont dat zulke geevers altijd geen volkomen eigenſchap over diergelijke Landen gaven. Zy gaven zoo veel recht, als zy 'er over hadden. By voorbeeld het Opperleenrecht, het recht van viſſchen en jaagen; het recht van 'er rechtdagen te houden enz.

i Als boven
k part. 2. in voce Hamelandia
l l. in voce Urke

HET

HET DEKENSCHAP VAN ZWOL;

Onder 't welke de volgende Plaatzen hoorden;

Zwol:
Haſſelt:
Omme:
Hardemberge:
Gramsberge:
Staphorſt:
Rooveen:
Thorſt:
Whye:
Helendoorn:
Heyne:
Ham:
Heemſe:
Dalfzen:
Averreſt:

ZWOL.

ZWol de derde der dzie Hoofdſteden van Overyſſel / en omtrent het jaar 1233. onder Wilbrandus den XXXV. Biſſchop van Utrecht opgekomen / is gelegen aan een kleinen en verbolgens onvermaarden Vliet / die zyne Wateren in de

Zwol hoe oud, waar gelegen enz.

Vecht uitloost. Het is al van ouds een vaste plaats geweest; zijnde met een dubbelden muur en dubbelde graft omringd. Doch tegenwoordig is de Stad uitermate sterk: want daar zijn noch elf zeer sterke Bolwerken aan gemaakt; en noch meer andere werken; alles naar de huidendaagsche wijze van oorlogen. Dan is'er in de voorgaande jaaren een dubbelde wal van de Stad tot den Yssel toe getrokken; en daar op drie zeer sterke Kasteelen / die bykans naar Stedekens gelijken / behalven noch een kleinder / en behalven verscheide hoornwerken en halve-maanen / gebouwt. 't Welk ten dien einde gedaan is; op dat de Stad / indien ze door den Vyand belegert wierd / altijd toevoer en hulpbenden uit Gelderland zouw konnen krijgen. De Stad bloeit tegenwoordig door allerhande koophandel; en heeft rijke en welgestelde Burgers: daar by het recht om Geld te slaan / zoo wel als Deventer en Kampen; en word onder de vrije Keizers- en Hanzesteden gerekent. Daar staan twee Kerken.

Kerken 1. S. *Michiels* Kerk.

De eerste voert den naam van S. Michiels Kerk; en is haare tegenwoordige prachtigheit aan de aalmissen verschuldigt; dewelken ingegadert wierden uit krachte van een vollen aflaat; dien Bonifacius IX, om het optimmeren van de Kerk te bevorderen / in 't jaar 1399. verleende. Aan de Kerk staat een zeer hooge toren; dewelke / eer dat hy in 't jaar 1669. zijnen verheven kruin door den blikzem verloor / nauwelijks zijns gelijk in ons Nederland had. Op den zelven toren / die in het jaar 1363. uit de steenen van 't vernielde Kasteel van (1) Voorst opgemetzelt is / staan

ſtaan eenige Veerzen uitgehouwen; daar dit het eerſte van is:

O MIChaëL ſanCte tVrrIs aLta deCorat te

De volgende konnen van ouderdom niet geleezen wozden.

In S. Michiels Kerke zijn verſcheide Vikariyen geſticht; als Vikaryen.

1. De Vikary van de Allerheiligſte Drievuldigheit en van de H. Anna; wiens Bedienaar alle Donderdagen / Saturdagen / en Zondagen / den Goddelijken dienſt verrichten moeſt.

2. — Van de H. H. Petrus en Paulus; die twee Bedienaars onderhield / en tot het leezen van vier Miſſen ter week verpligtte.

3. — Van 't Hoogw. Sakrament; die op dezelfde voozwaarde de koſt aan twee Bedienaars gaf.

4. — Van de H. Maria Magdalena; daar ook twee Bedienaars van leefden; die tot het leezen van dzie Miſſen verbonden waren.

5. — Van S. Judocus;
6. — Van S Lucas.
7. — Van den S. Michiel.
8. — Van den H. Georgius.
9. — Van S. Barbara.

Welke vijf Vikaryen haare Bedienaars nootzaakten om dzie Miſſen te doen.

10. — Van de H. Catharina: wiens Bedienaar de Miſſe deed / als 't hem beſt gelegen quam; zonder dat hem een zekere tijd voozgeſchzeeven was.

11. — Van de H. H. Antonius en Pontianus; dewelke in 't jaar 1517. geſticht en begiftigt is dooz Hendrik Hark; met beding dat

de Bedienaar weekelijks 3. Missen zoude doen.

12. — Van 't H. Kruis: wiens Bedienaar dziemaal de onbloedige Offerhande opdzaagen most.

13. — Van S. Ursula; die van haaren Bedienaar twee weekelijksche Missen vereischte. Alle de voornoemde Vikarijen wierden aan zulke Persoonen vergeeven; die van den Raad daar toe waardig geoordeelt wierden.

14. — Van den H. Petrus in S. Antonius Kapelle.

15. — Van den H. Nicolaus; wiens Bedienaar eens ter weeke de H. Misse las.

16. Van den H. Severinus, die 2. Missen vereischte. De Bedienaars van deze dzie Vikarpen wierden doordenPastoor verkooren.

17. — Van 't H. Kruis; aan dewelke de last verboegt was van Zondags / Donderdags / Vzydags / en Saturdags / de onbloedige Offerhande op te dzaagen. In 't jaar 1571. stond deze Vikary ter begeevinge van Heren Dirks, Johan Baartscheers Zoon.

18. — Van den H. Petrus ter Stoele: wiens Bedienaar doordt Bzoederschap van den H. Petrus gekoozen wierd; en verpligt was viermaal ter weeke den dienst des Outaars te verrichten.

19. — Van den H. Laurentius, dewelke doordeIttersums vergeeven wierd, en haaren Bedienaar tot het leezen van dzie Missen verpligtte.

20. — Van den H. Martinus; die haaren Bedienaar insgelijks het leezen van dzie Missen voorschzeef; en door de Gruythui-

huizen en Spijkloffen vergeeven wierd.

21. —— Van de drie Koningen; wiens Bedienaar dooz de twee oudste Vikariſſen aangeſtelt wierd / en gehouden was vier Miſſen te leezen.

22. —— Van de H. Agnes; daar 't geſlagt der Pieghen eenen Bedienaar toe koos; wiens pligt was vijf Miſſen 's weeks te leezen.

23. —— Van de H. Agatha; daar Georgius Haerſold, Burgemeeſter van Kampen / in 't jaar 1571. het recht van benoeming over had; en wiens Bedienaar tot vier Miſſen verbonden was.

24. —— van de H. H. Gregorius, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, Jacobus, en Barbara; welke vikary Aalbert Snavel en zijne gemalin Bertha, met de goedkeuringe van Biſſchop Frederik van Blankenheim, in 't jaar 1405. opgerecht hebben; en bedongen dat de bedienaar gehouden zoude zijn te reſideeren, het koer by te woonen / en weekelijks viermaal de Allerheiligſte Offerande op te dzaagen. Daar by hebben zy het recht van begeeving aan hun geſlagt gehouden; doch met dit beding / dat de vikary aan eenen Bzoeder van S. Gregorius Huys (het Fraterhuys) moeſt gegeeven wozden. In het ongedzukte boek van den Hoogwaardigſten Heer de Monte ſtaat aangetekend dat Geerard van Spol in 't jaar 1571. het recht van gemelde vergeeving had.

25. —— van den H. Thomas; wiens bedienaar dooz den Pzioz van Windeshem / Betlehem / en Albergen / aangeſtelt wierd; en volgens zijnen pligt ter weeke vier Miſſen deed.

Dan waren d' er noch vier Kerkdienſten / 1. Van de Allerh. Maagd Maria. 2. Van den H. Michaël: de bedienaars van beide die Kerkdienſten wierden door den Raad gekooren; en moeſten vier Miſſen leezen. 3. Van de H H. Criſpinus en Criſpinianus; die door den Paſtoor vergeeven wierd; en den bedienaar tot 2. Miſſen verpligtte 4. Van Alle Heiligen; die in 't jaar 1513. op S. Bonifacius dag met de goedkeuringe van den Biſſchop Frederik van Baden opgerecht is door Johan van den Toorne; met dit beding dat ze aan eenen Broeder van S. Gregorius Huys zoude vergeeven worden; en zoo een Broeder gehouden zijn alle Maandagen / Woensdagen / Vrijdagen / en Saturdagen / den Goddelijken Dienſt te doen.

S. *Michiels* Kerk aan het Kapittel van Deventer gegeeven.

In 't jaar 1040. heeft S. Bernulphus, Biſſchop van Utrecht / deze S. Michiels Kerk aan 't Kapittel van Utrecht gegeeven; welke gifte wy hier laaten volgen.

IN den Naame der H. en onverdeelde Drievuldigheit. Wy willen dat het allen geloovigen van Gods Heilige Kerk, zoo tegenwoordige als toekomende, kundig zy dat ik *Bernoldus*, door Gods enkele genade onwaardig Biſſchop van den Utrechtſchen Stoel, waarlijk in den Heere betrouwende dat ik door de vergankelijke dingen de vreugden des eeuwigen levens bekoomen zal, op de begeerte en verzoek van *Diderijk* Prooſt van Deventer, zekere Kerk te Zwolle, een Dorp in 't landſchap van Zalland, welke Kerk my toebehoort, en die hy by zyn leven van my te bezitten gekreegen had, tot een hulpmiddel voor myne ziele, den Broede-

ren

ren van het Deventerſche konvent geeve en overdoe, om voortaan van hen bezeeten te worden; 't welk ik deezer wijze en op deze voorwaarde doe dat hy, zoo lang als hy leeft, dezelve zonder iemands tegenſprake in zijne magt zal houden; en alle jaaren, zoo als hy zelf verzocht heeft, een pond Deventerſch geld aan de Broederen betaalen; waar voor hun alle Zondagen, het ganſche jaar door, een *gerichte* zal gegeeven worden; die Zondagen en Feeſtdagen nochtans uitgezonderd, op dewelken den Broederen volgens gewoonte een maal gegeeven word; doch dat na zijne dood de Broeders deszelven Konvents de gemelde Kerk in hunne magt zullen hebben; en ten behoeve van hunne bezolding, zoo ze beſt konnen, zullen gebruiken: zoodanig dat ik, noch iemant van mijne nazaaten, eenige erkentenis van dezelve zullen eiſſchen als het pleyn, en de Offergiften. Voorts heeft de Prooſt de Tiende in het Dorp Wengheloe, die hy te voore bezat, uit eige beweeginge aan de gemelde Broeder gegeeven; op dat ze op de vordere Hoogtijden, als 'er negen leſſen geleezen worden, daar uit een *gerichte* mogen hebben. Dit alles is in 't jaar van 's Heeren Menſchwording 1040. in de achtſte indiktie, den 7. December, in 't openbaar en ten overſtaan van de volgende geloofwaardige getuigen gedaan te Deventer; *Hazeko; Wydelo; Oddo; Tyemo; Erſtolfs; Robracht; Hoeraed; Egiltet; Avo; Nartbrache.* En ten einde deeze overgeeving in de volgende tijden beſtendig blijve; en van onze nazaaten, om de liefde Gods en ter behoudeniſſe van hunne zielen, onverbreekelijk onderhouden worde; hebben wy ons zegel op den tegenwoordigen brief laaten drukken.

Deze gifte is door Conradus Bisschop van Utrecht in 't jaar . . . en door Andreas, insgelijks Bisschop van Utrecht / in 't jaar 1129. goedgekeurt. 't Zelfde heeft Johan van Arkel (ook Bisschop van Utrecht) in twee brieven gedaan; die beide gaar in't jaar 1364. de eerste op S. Geertruids dag / de tweede den 13. Maart / geteekent zijn. In die brieven staat hy het Kapittel uit krachte van zijn ordinaris gezag toe / dat het de vruchten der gemelde Kerke mag trekken / en 'er van leeven: wel verstaande nochtans dat het gehouden zal zijn iemand uit zijn eigen lichaam / of uit de Vikarissen / te benoemen; en den Proost tot het bekleeden van't Harderampt voor te stellen; dewelke echter altijd zal konnen afgezet worden. Noch heeft Johan van Verneborch, van Arkels nazaat / zijne goedkeuring in 't zelve jaar / daags voor de H. H. Petrus en Paulus, aan de gemelde gifte gegeeven. Als het Kapittel naderhand door den Raad van Zwol in een procés betrokken wierd; heeft Rudolf van Diephout verklaart dat de Raad geen het minste recht in het vergeeven van de Pastorp / of over de voordere gerechtigheden en Tienden had; maar dat alles de Kerke en 't Kapittel van Deventer in vollen eigendom toebehoorde. Daarenboven beval hy den Raad / het zelfde met eigen brieven te verklaaren; 't welk ook van den Raad is gedaan.

In 't jaar 1538, den 1. December / hebben de Kanonnikken van Deventer het bestier der Kerke aan eenen Meester Ocherus onder zekere voorwaarden opgedraagen. Die voorwaarden wil ik hier by voegen / op dat

daar

daar uit blijkt hoe dat de Raad de rechten des Kapittels altijd lagen heeft geleit; en het Kapittel / om zijne rechten te behouden / tegen de heimelijke aanslagen van den Raad met eene voorzigtige naerstigheit dag en nacht heeft gewaakt.

ERstelijk zal de voornoemde Heer en Meester *Ocherus* de gemelde Kerk, als Vikaris des Kapittels, in de Goddelijke zaaken volgens ouder gewoonte loffelijk regeeren en bestieren; en dezelve als een goeden, wettigen, en oprechten Harder past, bedienen. En voor 't bestieren en bedienen der zelve Kerke zal de voorn. Heer Pastoor alle en iedere vruchten, inkomsten, profijten, en vervallen van de gemelde S. *Michiels* Kerk hebben; die de *Heer Korn. van Wezop*, godvruchtiger gedagteniſſe, tot het einde zijns levens toe genoten heeft: hy zal met dezelven zoodanig te vrede zijn; dat hy niets meer zal eiſſchen by wat gelegendheit dat het zy.

Voorts zal hy de Vikaryen, die de Pastoor of Vikaris op zoo een tijd zijnde te begeeven heeft, begeeven volgens den inhoud, voorschrift, en wijze; dewelke uitgedrukt staan en begreepen zijn in het verdrag, dat tusschen de Heeren van 't Kapittel en den Raad van Zwol aangegaan en getroffen is; welk verdrag hy bekent geleezen te hebben: en dat zelve verdrag zal hy allezins, zoo veel in hem is, onderhouden, behoudens de onderstaande opzegginge.

Noch hy zal oit, 't zy door zich zelven of door iemand anders of meer anderen, nochte recht uit, nochte van ter zijde, onder wat schijn

of

of gezochte redenen dat het zy, eenige onluſten, tweedragtigheden, of oneenigheden, tuſſchen het Kapittel en den Raad ſtooken. Doch by aldien den gemelden Paſtoor eenige gelegendheit van klaagen voorkoomen mogt; dan zal hy zijne toevlugt tot het Kapittel neemen, en niet tot den Raad. Maar heeft hy eenige klagten by den Raad te doen; daar zal hy het Kapittel eerſt kennis van geeven; en geene klagten voor den Raad brengen; zonder alvoorens met het Kapittel raad gepleegt te hebben.

Vorders, ingevalle de Heer Paſtoor voornoemd de gemelde Kerk, dat Godt verhoede, qualijk regeerde; of met den Raad van Zwol, of wat andere Perſoonen dat het zy, tegen het Kapittel heimelijk verſtand mogt houden, of aanſpannen, of t' zamenzweeren; of aan zulke verſtandhoudinge, aanſpanninge, of t' zamenzweeringe deelachtig mogt zijn; dat dan den gemelden Paſtoor zijne bediening kan opgezeit worden; en dat hy in deezen deele van het verdrag afſtapt. En indien hem zijne bediening mogt opgezeit worden; zal hy die opzegginge, noch door zich zelven noch door iemand anders of meer anderen, eenigerwijze tegenſtreeven of wederſpreeken.

Ook zal de Heer Paſtoor met zijne Kapellaanen (die twee in getal waren) naerſtig en getrouw zijn in 't uitvoeren van de bevelen, die wegens de Heeren en Perſoonen der Kerke ſtaan uitgegeven te worden; en indien eenige Perſoonen mogten in den ban gedaan worden; die zullen zy als zoodanigen mijden.

Daarenboven zal de Heer Paſtoor den inhoud van dit briefje aan niemand openbaaren of me-

de-

dedeelen; noch heimelijk verſtand met den Raad houden: en als hy eenige verſtandhouding of t' zamenzweering, 't zy van den Raad, 't zy van eenige andere Perſoonen, gehoort zal hebben; zal hy de Heeren zoo heimelijk als hy kan daar van verwittigen.

Ik wil hier de Paſtoors deezer Kerke / van de voorgaande en laatere eeuwen / zoo veele als ik 'er gevonden heb / laaten volgen. Paſtoors.

In 't jaar 1394. Reinier van Drijnen; **dewelke deze Paſtorye bekleedde ten tijde van** Geeraard de Groot. **In de** * **Kronijk van Windeshem ſtaat een brief van** de Groot **aan deezen Paſtoor; waar in hy zijne klagten doet over eenen Broeder** Bartholomæus, **Exempt van S.** Auguſtinus **orde / en** † **Terminaris te Kampen en te Zwol; als eenen Perſoon die hem zeer afgunſtig was. Hy is de eerſte geweeſt / die in 't jaar** 1395. **in het Klooſter van S.** Agnesberg, **op het Wyfeeſt / Zondags na het Feeſt van S.** Johan den Dooper, **een plegtige Hoogmiſſe gezongen heeft.**

In 't jaar 1538. Ogerus (* Frugiſcriba) **een nazaat van** Kornelis van Wezop.

† **In 't jaar** 1571. Hendrik Fokkius; **naderhand Paſtoor van O. L. Vrouws Kerk te Deventer.**

Volquerus van Herkeninge, **te Groninge ge-**

boo-

* Cap. 5.

† Elders is gezeit dat door *Terminaris* een Monnik verſtaan word, die op geſtelde tijden, in zekere plaatzen, Dorpen, Steden, gaat preeken.

* Zoo word hy tweemaal in 't Latijnſche werk genoemt.

† Uit een handſchrift van *Egidius de Monte*.

booren / en Licentziaat in de Godtgeleerdheit te Keulen; zijnde eerst Paſtoor geweeſt van Lingen in de plaatze van Joachim Hamconius. In 't jaar 1618. wierd hy tot Paſtoor van Zwol aangeſtelt; maar is naderhand Viktaris van Deventer / en eenigen tijd daar na van Groninge gewoorden. Behalven twee Jeſuiten / die met hem in den Wijngaard des Heere werkten / ** wierden de geloobigen buiten de Stad bedient door Aarnout Waeyer; die naderhand tot de Paſtory van de Stad beroepen wierd. Hunne nazaaten zijn geweeſt Lambert Aveskamp, Johan de Roode, Niklaas van Loon. De laatſte heeft dat ampt bekleedt in 't jaar 1616. en had naar het zeggen van Rovenius een groote gave van preeken; die ook den Kerker van Kampen (door zijne gevangenis) geheiligt heeft: en naderhand elders Paſtoor is geſtorven.

* De gemelde Volquerus was zoo een deftig man dat hy door de geeſtelykheit van Utrecht / beneffens Jakob de La Torre en eenige anderen / voorgeſtelt wierd om den Aartsbiſſchop Rovenius voor Medehelper (Coadjutor) toegevoegt te worden; en hem vervolgens in zijne waardigheit op te volgen.

En Jakob de la Torre, nu Aartsbiſſchop van Efeze gewoorden / heeft den 4. December 1655. eenen brief uit Rome aan den Keulſchen Nuncius Sanfelice geſchreeven; waar in hy den voornoemden van Herkeninge tot zijnen Suffragaan en Medehelper voor-

** Relatio *de la Torre.* Relatio *Phil. Rovenii.*
* Acta Eccleſ. Ultr.

voorstelde. In dien brief verklaart hy dat Volquerus van Herkeninge, dien de Geestelijkheit beneffens hem opgegeven had / ten uiterste waardig was om voor zijnen Medehelper verkooren te worden. Hy wierd in de Pastorye van Zwol opgevolgt door

Kornelis Stakenburg, in het Dorp 't Wael onder Utrecht gebooren: die naderhand te Utrecht beroepen / de Pastorye van Zwol op het bevel der Kerkelijke Oversten overgegeeven heeft aan

Bernaard van Zomeren; die gestorven is den 31. Augusti 1679. Hy wierd opgevolgt door

Johan Dobbius, een Hagenaar; die eerst te Zoeterwoude / en naderhand te Leiden / Pastoor was geweest. Als hy de Pastorye van Zwol eenige weinige jaaren bekleedt had; is hy in 't Klooster Wedderen / ten halver wege tusschen Munster en Koesveld gelegen / Karthuizer Monnik geworden. In zijne plaats is gekomen

Alardus Blokhoven, te Kuilenburg gebooren / de Broederszoon van Theodorus Blokhoven; die te Loven de eerste plaats in de Promootzie der Filosoofen gehad hebbende / verscheide jaaren aldaar het bestier over Pulcheriaas Kollegi heeft gevoert. Hy was 'er ook Kanonnik van S. Pieters Kerk; en is te Kuilenburg gestorven den 20. January 1691.

Alardus Blokhoven, gelijk gezegt is / was de Broeders Zoon van den gemelden Theodorus, en heeft langen tijd voor Kapellaan in den Haag gestaan. Toen wierd hy om zijne groote gaven / onder dewelken de gave

van

van preeken byzonderlijk uitmuntte / door den Bisschop van Kastorie voor Pastoor naer Zwol gezonden. Elders is al verhaalt hoe dat dezelve Bisschop van Kastorie / door 't langwijlig en lastig bezoeken van 't Bisdom ziek geworden / den 6. Juny 1686. ten huize van den voornoemden Pastoor overleden is. Alardus, na dat hy het Hardersampt noch verscheidene jaaren bekleedt had / en altijd een kloek voorstander van de gerechtigheden der Geestelijkheit was geweest / is daar eindelijk den 21. July 1710. tot overgroote droefheit van zijne Gemeente en de gansche Geestelijkheit uit het leven gescheiden. Hy wierd opgevolgt door Petrus Nicolaus Derout, een Utrechtsch Edelman enz.

In 't Haarlemmer Doodboek vinde ik aangetekent Meester Johan Weijers, die te Zwol overleden is in 't jaar 1610. en Willem Weijers, Licentziaat in de Godtsunde; die uit de weereld verhuist is in 't jaar 1622.

† Dan is'er noch een Aarnout Waijer geweest / een Zwollenaar van geboorte; die met Volquert van Herkeninge wel-eer in den Wijngaard des Heere gearbeidt heeft. Dat deed hy eerst buiten de Stad / maar als hy mettertijd een gemeente van geloovigen vergadert had; heeft hy eene tweede Pastory in de Stad opgerecht; die hy veele jaaren achter malkander met een grooten yver waargenomen heeft. Door dien yver gedreeven / voorzeide hy menigmaal dat hy niet sterven zouw / voor dat hy den Predikstoel van de groote en oude Katolijke Kerk beklommen had,

† Verhaal van *Jakob de la Torre*.

had. En 't is inderdaad aldus geschiedt; als de Stad Zwol omtrent het jaar 1672. door den Vorst en Bisschop van Munster overweldigt was. In de Kerk / die aan zijn huis was / wierden de beenderen bewaart van den eerwaardigen Vader Thomas à Kempis. Ze waren onder zekere en zeer gewisse kentekenen in S. Agnes-berg ontdekt; en van daer omtrent het gemelde jaar in de gemelde Kerk gebragt. Wanneer ik my by 't afsterven van den Bisschop van Kastorië te Zwol bevond; heb ik daar uit geloofwaardige getuigen verstaan dat 'er uit die beenderen zeer dikwils een lieffelijke geur voortgekomen was; 't welk die getuigen zelf gerooken hadden. Voorders is de gemelde Weyers, die de oudste der Pastooren geworden was / den 16. April 1692. te Zwol in den ouderdom van 86. jaaren overleden. Hy heeft tot nazaat gehad.

Den Heer Johan Daniëls, te Weert in Spaansch Gelderland gebooren / en volkomen Bacelier in de Godkunde; die lange jaaren by hem voor noodhulp had gestaan.

De tweede Kerk / die O. L. Vrouwe toegewijdt / en kruisgewijs gebouwt is / is niet door de Ingezetenen van 't nabuurige Dorp Maasstebroek gesticht / zoo als 't gemeen zeggen is: ten ware dat ze het opbouwen door eene mildadige handreiking bevorderd hadden; 't welk echter in de registers der Kerkmeesteren niet aangetekend staat. Maar ze is gesticht door de godsdienstige zorgvuldigheit van den Raad / wiens Brief noch in weezen is. In dien Brief bekent dezelve Raad dat hy de Proostdye van Deventer jaarlijks eene Mark louter zilver schul-

O. L. Vrouws Kerk.

schuldig is; dewelke op het Winterfeest van den H. Martinus in het huis der Proostdye / dat te Zwol stond / betaalt moest worden; uit hoofde van den hof der Proostdye / dien de Raad in erfpacht overnam. In dien hof is de Kerk met het Kerkhof in 't jaar 1395. geplaatst; na dat de eerste steen in 't voorgaande jaar gelegt was geweest. Vijf jaaren na het opbouwen van deze Kerk is het gebouw van S. Michiels Kerk vernieuwt en verbetert; 't welk misschien om die reden is geschiedt / dat de Zwollenaars door een godvruchtige edelmoedigheit niet wilden wijken voor de Kampenaars; dewelken / gelijk we boven gezien hebben / beide hunne Kerken op een en den zelven tijd begonnen / en ook op den zelven tijd heerlijk voltrokken hadden. De toren / die aan de Kerke staat / en in hoogte voor S. Michiels toren nauwelijks behoeft te wijken / is in het jaar 1538. onder de Kerkmeesters Geraard ter Borgh en Johan van Steenwijk, na dat het eerste dak weg genomen was / tot de tegenwoordige hoogte opgesteigert. Doch over dat verhoogen waren de armen ongenoegd; om dat het geld / 't welk tot verligting van hunne ellenden plagt te dienen / aan dat verhoogen / zoo als de Kerkmeesters aangetekent hebben / besteedt is geweest. Tegenwoordig staat deeze Kerk leeg; en dient nergens anders toe / dan tot cieraad van de Stad. Doch voor deezen plagten de Kapellaanen van S. Michiels Kerk / alle Zondagen en Feestdagen / het volk in O. L. Vrouws Kerke door 't voedzel van 't Goddelijk Woord te spijzen. Ook waren in dezelve Kerk eenige Vikarpen gesticht: als

1. Die van de Allerheiligste Maagd Ma-

ria

ria en S. Maria Magdalena; wiens Bedienaar alle Woensdagen / Vrydagen / en Zondagen / de Altaargeheimenissen verrichte.

2. — Van de H. Anna; wiens Bedienaar gehouden was alle Zondagen en Vrydagen een gemeene Misse / en 's Woensdags eene Hoogmisse te doen.

3. — Van den H. Antonius; die haaren Bedienaar verpligtte om des Zondags / 's Maandags / en Donderdags eene Misse te leezen.

4. — Van de Allerh. Maagd Maria; wiens Bedienaar verpligt was zyn Priestersampt door het doen van de Misse alle Zondagen en Dingsdagen te beoefenen; en alle Saterdagen een Misse met gezang en Dienaaren te doen.

5. — Van den H. Jacobus; wiens Bedienaar de onbloedige Offerhande 's Dingsdags en 's Vrydags opdraagen moest. De Bedienaars van alle deze Vikarpen wierden door den Raad gekooren.

Daar waren twee Kapellen. Eene van den H. Laurentius; die drie Vikarpen had: 1. de Vikary van de Allerh. Maagd Maria en den H. Matthias; die gesticht en begiftigt was door Hendrik van der Lip. De tweede en de derde Vikary / zoo als in de gedenkschriften van den Officiaal van Deventer aangetekend staat / stond ter benoeminge van Bernaard van Ittersum.

De tweede Kapel stond op een stuk lands onder de Stad / Assendorp genaamd; en is thans tot twee woonplaatzen van arme luiden toebereidt. Hier heeft men allereerst in 't jaar 1566. van 't veranderen van den Godsdienst hooren preeken: en de toehoorders van Kapel te Assendorp.

die Predikaatzi hebben in 't volgende jaar de deure van O. L. Vrouws Kerk geweldigerhand opgebroken; en de Kerk zelf / hoewel zonder beeldstormerye / in bezit genomen. Maar drie weeken daar na wierden ze door den Graaf van Aremberg genoodzaakt de Kerk aan de Katolijken tot beoefening van hunnen Godsdienst weder in te ruimen. Doch na dat zy den Graaf van den Bergh in 't jaar 1572. in de Stad hadden laaten koomen/ en de Kerken wederom met geweld ingenomen; is de Katolijke Godsdienst eindelijk in 't jaar 1580. vernietigt en afgezwooren. Dit word van den Kampenaar * Petrejus op deze wijze verhaalt: De Zwollenaars ook, onze Kampenaars in het beeldstormen op het spoor volgende, hebben zich op dat stuk met geen minder driftigheit gedraagen; als zy op den dag van den H. Martelaar *Vitus*, dat is den 15. Juny, de Kerk van die Stad, die den H. Aartsengel *Michaël* toegewijdt is, ontheiligden; alle de Outaaren om verre wierpen; het Sakramentshuisje of Tabernakel, wiens oprechting eenige duizenden Dukaaten gekost had, onder de voet haalden en aan stukken braken: 't welk altemaal geschiedt is tot overgroote droefheit der Katolijken; dewelken ook, zoo als men verzekert is, op dien dag groote schade in hunne have geleden hebben.

Gasthuizen

Te Zwol zijn verscheide Gasthuizen; in dewelken de Christelijke barmhertigheit den behoefrigen en ellendigen Luiden levensmiddelen en vorder onderhoud bezorgt: maar daar zijn 'er twee / die onder alle de anderen merkelijk uitsteeken.

Het

* In Catal. Hæreticor. tit. *Iconoclaſtæ*.

Het eerſte was den H. Geeſt den Vertroo- Heiligen
ſter toegeheiligt. In deszelfs Kapelle / daar Geests
dagelijks twee Miſſen moeſten geleezen wor- Gasthuis.
den / waren door de godvruchtige mildaadig-
heit der oude Burgeren drie Vikaryen ge-
ſticht: welker laatſte den naam van S. Bar-
baraas Vikary voerde.

Het tweede was het H. Kruis toegeëigent / Gasthuis
en in de Voorſtad gelegen: en daarom word van 't H.
het eerſte 't binnen Gasthuis, het tweede 't Kruis.
buiten Gasthuis door de wandeling genoemt.
In de Kapelle van het laatſte / die in 't jaar
1379. ter beoeffeninge van de Goddelijke
dienſten plegtiger wijze ingewijdt is / was
eene Vikary geſticht en met inkomſten voor-
zien: wiens Bedienaar door de Opzigters
verkooren wierd / en gehouden was alle
Zondagen / Feeſtdagen / Woensdagen / en
Vrydagen / eene Miſſe te leezen. Dit Gast-
huis was van ouds een woonplaats der me-
laatſchen / tegenwoordig word het van arme
luiden bewoont.

KLOOSTERS.

Binnen Zwol / of onder de Stads ban / ſtonden vijf Manskloosters. Het eerſte / dat den H. Auguſtinus toegeëigent was / en den zelven Vader voor Leidsman erkende / is in het jaar 1308. door Bernaard van Vollen-hoe, Deken te Deventer / voor Reguliere Kanonnikken geſticht / en met groote inkom-ſten begiftigt. De Stichter begeerde dat het den naam van Betlehem zoude voeren / en onder de beſcherming van de hoogverheven-ſte Maagd Maria ſtaan. In 't jaar 1311. is de ſtichting door Guido, den XLII. Biſſchop Vide agi de bal.

van Utrecht / goedgekeurt en bevestigt. De Brief der bevestiginge luidt / als volgt:

In den name des Heere Amen. Guido, by Gods genade Bisschop van Utrecht, wenscht allen Geloovigen enz. Dewijl het ons heugt dat wy ter eere Gods, en ter vieringe van zijnen heerlijken naam, aan wijle den Heere *Bernaard*, Deken der Deventersche Kerke, verlof gegeeven hebben om op zijn vryhavig goed, dat in de Stad Zwol gelegen was, een bidplaats op te rechten, en een Kollegi van Reguliere Kanonnikken te stichten; en dat de gemelde Heer Deken, op ons verlof steunende, aldaar eene bidplaats opgerecht, een Kollegi van Reguliere Kanonnikken gesticht, en de gemelde plaats en Kollegi behoorlijk begiftigt heeft; zoo als breeder uitgedrukt staat in den Brief die hier over gemaakt is; en die van woord tot woord aldus luidt:

In den name des Heere Amen. Ik *Bernaard van Vullenhoe*, Kanonnik der Deventersche Kerke, het gebruik van mijn verstand hebbende, hoewel ziekelijk naer 't lichaam, maake en geeve van nu af het huis en gebouw, daar ik te Zwol in woone, met alle de pleinen daar aan leggende; mitsgaders met het huis en de Goederen, te Herkeloe gelegen, die ik van *Gerlacus van Herkeloe* gekocht hebbe; als mede met de Goederen te Middelwijk gelegen, die ik gekocht hebbe van mijn Broeder *Harmen*; met de Goederen, die ik van *Wykman Isgers Zoone*, en de andere Goederen die ik van *Arent Ram* en deszelfs Broederen gekocht hebbe; voorts ook de helft van het Weyland, dat ik van *Engelbert van Deventer*, en van *Pieter Lamberts schoonzoone*, gekocht hebbe, met alle de Landhoeven en vorder

der toebehooren der zelve Goederen; met de Boeken, Kerkcieraaden, en drie kelken, en vorders met de tarwe, rogge, 't vleesch, en al het huisraad, dat in 't gemelde huis tegenwoordig is; dat alles, zegge ik, bespreek ik, en geeve het van nu af, om den Goddelijken dienst in 't gemelde huis altijd te verrichten. En de gemelde plaats, met al haar toebehooren, onderwerp ik der Kerke van Betlehem, van de Order der Reguliere Kanonnikken, en geef ze aan dezelve Kerk over; met dit beding dat de Prooft en 't Konvent der zelve Kerke verpligt en verbonden zullen zijn om altijd ten minste vier Broeders van hunne order te hebben die Priester zijn gewijdt: welke Priesters hun verblijf geduurig in 't gemelde huis moeten houden, en 'er den Heere door 't verrichten van de Goddelijke diensten getrouwelijk dienen; zoodanig dat alle de Goederen der voornoemde Plaatzen, die ze reeds heeft of noch krijgen zal, aan dezelve Plaatze moeten blyven; en dat ze door den Prooft of het Konvent van Betlehem naer hunne Kerk niet mogen overgebragt worden; eindelijk dat de Prior der gemelde Plaatze, als 'er een zal moeten aangestelt worden, met de toestemminge van het Konvent aangestelt worde door den Prooft der Kerke van Betlehem; en de Prooft het recht van bezoekinge en bestraffinge in de gemelde Plaatze zal hebben. Noch make ik aan dezelve Plaatze twee hondert ponden, die door mijne Dienstluiden zullen besteedt worden tot het koopen van Landgoederen. Noch bespreeke ik aan dezelve Plaatze al mijn Vee; te weeten, mijne Ossen, Koeyen, Varkens, en alle mijne Paarden. En ik heb goedgevonden het zelve aan allen, dien daar aan gelegen zal konnen zijn,

bekend te maaken onder mijn zegel, dat ik gebruikt heb, wanneer ik als Deken het hoofd der Deventerſche Kerke was; en ook onder het zegel van 't Officiaalſchap des Hofs van Utrecht; en onder het zegel der Stede van Zwol; welke zegels op mijn verzoek aan den tegenwoordigen Brief gehangen zijn.

En wy Officiaalen van 't Hof van Utrecht, en Schepenen der Stede Zwol, zijn by de voorn. ſchikking en maaking tegenwoordig geweeſt, beneffens den Heer *Frederik*, Prooſt der Kerke van Betlehem, en deszelfs Medekanonnikken, *Ludolf van Brinke* en *Egbert van Wezemberge*; die daar ook tegenwoordig waren, en de gemelde ſchikking uit hunnen name en den name van hun Konvent aannamen: en wy hebben goedgevonden onze zegels op het verzoek van den Heer *Bernaard* voornoemd, van den Prooſt der Kerke van Betlehem, en van deszelfs Medekanonnikken, ter getuigeniſſe van het bovenſtaande, aan den tegenwoordigen Brief te hangen. Gegeeven en gedaan te Zwol, in 't voorgemelde huis, in 't jaar des Heere 1309. op den Hemelvaertsdag onzes Heere.

Hier begint de Biſſchop weer te ſpreeken.

Zoo is het dan dat wy, die de oprechting van de voornoemde bidplaats, de ſtichting van een Kollegi aldaar, en de begiftiging der zelve Plaatze, volgens de voorgemelde ſchikking van wijle Heer den Deken voor aangenaam en welgedaan houden, dezelven door ons ordinaris gezag in Gods name beveſtigen; de voornoemde Plaats met de Perſoonen, die zich aldaar tot den dienſt des Heere onder eene religieuze tucht verbonden hebben, en met alle hunne goederen die ze reeds hebben of noch ſtaan te krijgen, onder de beſcherming van onzen Stoel van Utrecht en onze byzondere beſcherming neemen.

Daar

Daar by ſtaan wy den Prior en Broederen voornoemd toe dat ze in de gemelde Plaatze een vrye begraafplaats mogen hebben; om daar de Broeders en Zuſters hunner order, en de Luiden tot hun huishouden behoorende, die daar zullen geſtorven zijn, mitsgaders alle anderen die daar begraaven willen worden, te begraaven; behoudens nochtans dat aan de Parochikerken, uit dewelken de lijken van die Luiden genomen zullen worden, haare gerechtigheit en haar *Kanonijk* deel in de lijkrechten moet gegeeven worden. Daar by ordoneeren wy dat de gemelde Plaats altijd moet ſtaan onder de Kerk van Betlehem; zoodanig dat de Prooſt van Betlehem aldaar het recht van te bezoeken, onderzoek te doen, en te beſtraffen zal hebben; en daar eenen Prior zal mogen aanſtellen, die het beſtier over de Plaats en Kollegie voornoemd zal voeren; en de magt hebben om de genen, die daar by hem biechten, van hunne zonden te ontbinden, en hun heilzaame bloetpleegingen op te leggen; even zoo als de Prooſt der Betlehemſche Kerke tegenwoordig doet, en tot noch toe gedaan heeft, in het Kollegie der Betlehemſche Kerke: en vorders ook (de magt zal hebben) om den aangeſtelden Prior af te zetten; en een anderen aan te ſtellen; en wel zodanig een Perſoon, en zoo dikwils, als hy volgens Godt en in zijn gewiſſe dienſtig zal oordeelen. Ter getuigeniſſe en bekrachtiginge van deze zake hebben wy goedgevonden ons zegel aan den tegenwoordigen Brief te hangen. Gegeeven te Deventer, in 't jaar des Heere 1311. in 't oktaaf van de (2) Openbaringe des Heere, (of drie Koningen dag)

Twee jaaren voor dat deeze Brief gegee-

ven wierd / was de Stichter naar een beter leven vertrokken ; na dat hy alvoorens door den Prooft van Bethlehem ingekleedt was / en zijne geloften gedaan had. Voorts heeft dit Konvent onder de Prooftdij van Bethlehem / die dicht by Deutekom gelegen was / geftaan tot het jaar 1430. toe ; en had zich ondertuffchen ook / benevens de zelve Prooftdij / met het Kapittel van Nuis vereenigt. Maar in 't gemelde jaar 1430. is het door den Prior Johan de Wael met het Klooster van Windeshem vereenigt ; voor welken tijd in dit konvent geene nieuwe Aankomelingen ingekleedt wierden / of hun proefjaar hielden ; 't welk alleen by de Regulieren van Deutekom geschiedde / daar de Broeders van 't zelve konvent ook tot het verkiezen van een nieuwen Prooft ontboden wierden.

Zwol en het gemelde Konvent afgebrandt.

Als dit konvent pas aan 't opkoomen was / te weeten in 't zestiende jaar na deszelfs eerfte ftichting / is de Stad Zwol door het vuur / dat 'er die van Voorft in geschoten hadden / ganfch afgebrandt ; zoo dat 'er nauwelijks negen huizen bleeven ftaan ; 't welk in deeze Veerzen uitgedrukt ftaat.

Poft M, poft tria C, poft X duo quatuor Ique,
Nox Margar tollis igni tu concita Zwollas.

By die gelegendheit is het Konvent ook aan koolen geleit ; zoodanig dat de Kerk alleen onbeschadigd bleef. Doch het is uit zijne asschen met een heerlijker pracht verreezen ; dewelke echter wederom vernietigt is door 't veranderen van den openbaaren Godsdienft : wanneer alles / behalven de Kapel / de eetzaal / en eenige weinige gebouwen afgebro-

ken

ken is; en het erf der plaatze in een markt-veld verandert. Hier nevens de Overſten van 't gemelde Konvent.

In 't jaar 1309. Diderijk Schiet.
1320. Hendrik Stokhem.
1330. Johan van Rore.
1367. Johan Smedeken; onder wien het getal der Bzoederen / en de Gebouwen zelf / vermeerdert zijn; en de Kerk uitgezet: want de Kerk, zoo als in de Kronijk des Konvents te leezen ſtaat / om dat ze zeer klein was, konde al het Volk dat 'er op de Feeſtdagen quam niet bevatten; te meer, om dat de Heer hen dagelijks in giften en vereeringen zegende; en zy meer en meer Landgoederen kreegen.
1370. Hendrik van Kreyenſchate.
1380. Diderijk Wytenhorſt.
1388. Werner van Ommen.
1391. Johan de Waal.
1419. Johan Aldenzeel: by wiens tijde / te weeten in 't jaar 1420. Geraard Coccius een Kronijk van dit zeer bloeyende Konvent geſchreeven heeft; daar wy maar een gedeelte van gezien hebben.

Volgens een parkementen Bzief / onder my berustende / is Bzoeder Goſwinus in 't jaar 1435. Bzior van het Konvent van Betlehem geweeſt.

In het zelve Geſchrift ſtaat een Bzief van den Kardinaal Julianus, geteekend den 13. November 1435; daar hy aan de Regulieren van 't gemelde Konvent verlof geeft om van zoo een Katolijken Biſſchop / als 't hun belieft / de Kerkelijke Wijdzels / den H. Oli / en de vozdere Kerkelijke zaken te ontvangen.

Het tweede Konvent / 't welk het eerſte af- Tweede Mans-klooſter.

afzetzel van het Deventerſche Fraterhuis was / en den H. Gregorius als ſchutheilig vierde / wierd dooz de Broeders van 't gemeene Leven bewoont. De Heer Floris Radewijn had ze in 't jaar 1386. in dat huis (te Deventer) vergadert; daar de oude Inwoonders niet lang geleden uit getrokken waren; om S. Agnesberg booz hunne woonplaatze te houden. Maar alzoo de Raad niet begeerde dat de nieuwe queekery daar vermenigvuldigen zouw; zijn ze met de goedkeuringe van het Deventerſche Kapittel / en op de uitnooding van Reinier van Drijnen Paſtooz van Zwol / in den Hof van zijne Kerk overgegaan. In den Bzief / die noch booz handen is / ſtaat dat zulks geſchiedt is op S. Mauritius dag 1394. In den gemelden Hof heeft Meinald van Windeshem, die in de oude Gedenkbzieven een rijk en magtig Man wozd genoemt / dat Huis of Konvent op zijne koſten booz de Bzoederen opgebouwt / 't welk noch tegenwooz dig in wezen is / en de Regenten der Schole booz eene woonplaatze verſtrekt. Die Meinald van Windeshem was aan het Hof van Floris van Wevelinkhove, Biſſchop van Utrecht / opgeboedt; en had / na dat hy zijnen Patroon verlooren had / eenige wederwaardigheden van zulke Perſoonen geleden; van dewelken hy / booz de dienſten aan hen beweezen / dankbaarheit had verwacht. Weshalve hy / om niet langer ondankbaare Luiden te dienen / met zijnen bollen Bzoeder Wito zich zelven / en al wat hy had in 't jaar 1393. aan de Bzoeders heeft overgegeeven. Het gemelde Konvent is dooz de volgende Overſten geregeert geweeſt.

Overſten 1. Geraard van Kalkar, uit het Fraterhuis van

van Deventer gekomen; die het bewind gevoert heeft tot het jaar 1409. wanneer hy / door een uitdroogende ziekte allengskens verteerd / uit het leven geſcheiden is. In de lijſt van de weldoenders van Hulsberge word hy gepreezen als een gedenkwaardig, zeer liefdadig, rijpzinnig, voorzigtig, en beſcheiden Perſoon.

2. Diderijk van Herxen; die in dezelfde lijſt gepreezen word als een Man / die van zijne jonkheit af van Engelſchen ommegang was geweeſt; wiens raad voor een fakkel, en wiens leven voor een ſpiegel verſtrekte; die in zijn gedrag eene eerbiedige zedigheit had; en een vierig yveraar was voor de zaligheit der menſchen. Volgens den Beſchrijver van zijn leven was hy de bloedverwant van den voornoemden Meinald, en daar by ſchatrijk. Als hy in onzekerheit en belemmerd was / welke ſoort van een Religieus leven dat hy beſt verkiezen zouw; wierd hy van Johan Vos, Pryor van Windesheim / overreedt om zich onder de Vergadering van Zwol te begeeven; op dat hy hunne behoeftigheit door zijne groote middelen te hulpe zonde koomen. Hy regeerde niet gebiedender wijze en met ontzag / maar met liefde: want hy zocht niet door zijne bevelen gevreeſt / maar met goedwilligheit en liefde aangehoort te worden. Zijn huis wierd als eene vergadering van Heiligen aangezien. Om dat hy zonder ophouden ſtudeerde / kreeg hy den naam van den ſterken Godgeleerde. Hy heeft zijn afſcheid van de moeyelijkheden dezer weereld genomen in 't jaar 1456. zijnde het zeven en veertigſte van zijne regeering; en is in het Konvent van Windesheim begraven. De reden hier van was / dat de

de Broeders (te Zwol) noch geene Kerk hadden: dewelke eerst 40. jaaren daar na opgebouwt is; en door Hendrik Scadehoet, Bisschop van Ericale en Wybisschop des Bisschops van Munster / den 3. July 1498. ingewijdt.

3. Aalbert van Kalkar; die in het jaar 1482. uit het leven wierd gehaalt.

4. Hendrik van Herxen; die zijnen levensloop ten einde gebragt heeft in 't jaar 1487.

5. Lodewijk van Bazel, in 't jaar 1500. overleden.

6. Johan Kokman. Van de anderen word geen bescheid gevonden.

Derde Klooster.

In het derde Klooster / door de wandeling ten Breuren genoemd / hebben de Dominikaner Monnikken een religieus leven geleidt. Thomas a Kempis schrijft in zijne Kronijk van S. Agnes-berg dat het gesticht is in het jaar 1465. en volgens Rosweidus, schrijvende over het jaar 1466. is de zalige Alanus de Rupe de eerste aanlegger van het Konvent geweest: welke Alanus in 't jaar 1475. op de geboortedag van de Allerheiligste Maagd Maria, hier gestorven en begraven is. Zijne (3) levensdaaden staan by Hyacinthus * Choquetius beschreeven; en zijne Geschriften by S. † Trithemius, Valerius ‡ Andreas, en Ambrosius * Gozzæus opgeteld.

Zy hadden zich hier nauwelijks neergezet; of ze kreegen ten eerste groote verschillen met den Pastoor van S. Michiels Kerk / en het Kapittel van Deventer. Maar David van Bor-

* De Sanctis Belgii, ordinis Prædis. c. 23.
† De Scriptorib. Eccl.
‡ In Bibliotheca Belg.
* In Catalogo &c.

Borgonje **Biſſchop van Utrecht / aan wien de ganſche zaak verbleeven was / heeft die krakeelen den 2. Juny** 1469. **als Pater** Engelbert Meſſemaker **het bewind over 't nieuwe Klooſter had / door het voorſchrijven van de volgende voorwaarden beſlist ; welke voorwaarden wederzijds aangenomen wierden.**

ERſtelijk, dat de Broeders gehouden zijn hunne Miſſen alle dagen geleezen, gezongen, en ge-eindigt te hebben te 9. uuren voor den middag : de dagen der Kerkwijdinge, der Patroonen, en als 'er twee Miſſen te zingen zijn, en de eerſte door eenen Broeder van 't konvent gezongen word, uitgezonderd. Op die uitgezonderde dagen is het den Broederen geoorlofd, indien ze het doen willen, hunne Miſſen naer den eiſch der Feeſtdagen en tijden langer uit te ſtellen.

Ook zullen de Broeders 's voormiddags en 's achtermiddags, op de vier voornaamſte hoogtijden; en ook op andere dagen en feeſten, als het de gewoonte is dat 'er door den Paſtoor of de zijnen gepredikt word, nimmer prediken. Wel verſtaande nochtans dat de Broeders, indien ze zulks begeeren, zullen vermogen op de vier voornaamſte hoogtijden in en by de voornoemde Parochikerk te preeken, na dat ze van den Paſtoor of deſzelfs plaats-bekleeder oorlof verzocht zullen hebben ; die ook niet weigerig zal vallen om hun oorlof te geeven.

Ook zullen de Broeders van het konvent voornoemd niet meer als twee van hunne Broeders, die ons door hen voorgeſtelt, en door ons of onzen Vikaris aangenomen zijn, in hunne Kerk of Klooſter houden en magtigen om de Biecht van het volk te hooren : daar we nochtans by-

voe-

voegen dat ze den tijd van eene week voor 't Paaſchfeeſt en voor het Feeſt van Kerſmis, indien ze zulks begeeren, met verlof van den Paſtoor dat ze alvoorens gevraagt zullen hebben, noch een derden, die op dezelfde wijze voorgeſtelt en aangenomen zy, by de twee voorgaande zullen mogen voegen: welk verlof de Paſtoor, of deszelfs Stedehouder, hun ook toeſtaan en verleenen zal.

Vorder, indien iemand by de voornoemde Broeders of op hunne plaatzen zal willen begraaven worden, en zijne begraafplaats daar gekooren zal hebben; zullen de Broeders voor 't gene hun door het jaar na den eerſten uitvaert gegeeven, en in waskaerſſen of anderszins ter gelegendheit van zoo eene begraaffeniſſe gebragt en vereert word, aan den Paſtoor of Regent der gemelde Parochikerke voor ieder geſtorven Perſoon, die dus by hen begraven zal worden, vrywillig geeven en betaalen de helft van een ouden Franſchen Schild, of de waarde van dien; wel verſtaande nochtans dat de uitvaert van zoo een overleden Perſoon, die aldus begraven zal worden, en wat 'er vorder gedaan moet worden, in en by de voorn. Parochikerke zal geſchieden; zoo als in zulke en diergelijke zaaken tot nu toe plagt gedaan te worden.

Dit Klooſter is noch in wezen / maar tot weereldlijke gebruiken geſchikt. Doch by aldien het zijne oude Inwoonders ten eenigen tijde wederom krijgt; zal het bevinden dat het geen geringe weldaaden ontfangen heeft van Engelbert Wyers. Deze Wyers, die te Zwol gebooren was / en over den zwaaren laſt des houwelijks verdrietig wierd / had zich in 't Pzeek-

hee-

heeren Klooſter te Antwerpen met een heilzaamer overleg onder den ligten laſt des kloosterlijken leven en 't zoete jok van Chriſtus begeeven. Doch hy had het niet gedaan zonder de toeſtemminge zijner Gemalinne; dewelke te Zittert in Gulikkerland / daar ze de Overſte der Predikheerinnen was / over eenige jaaren overleden is. Weyers in het Klooſter te Antwerpen zijnde / en zijn Vaderland niet vergeeten hebbende / begeerde dat het Klooſter te Zwol / als het wederom door de nazaaten van S. Dominicus bezeeten en bewoont zoude worden / een gedeelte van zijne goederen zoude hebben.

Zijn Teſtament / 't welk den 16. December 1620. in de Nederduitſche tale geſchreeven / en den 21. November 1631. door de Monnikken aangenomen is / luidt aldus: Noch geve ik het voornoemde Klooſter van Antwerpen (te weeten der Predikheeren) alzodanige meubelen als ik daar ingebracht hebbe, uitgenomen een groot groen Koffer met witte banden en alle het gene daar in bevonden wert, ſal hebben dat Predick-Heeren Klooſter tot Zwolle, genaemt dat Broeren Klooſter. Noch geve ik 't Klooſter van de Predik-Heeren van Zwolle in gereeden gelden 9000. guld. den gulden 20. ſt. welke voorgenoemde Penn. ſullen belegt worden nu ende ten eeuwigen dage tot onderhout van 't Klooſter tot Zwolle tot de Tafel om daer van te mogen leven: ende dat ook niemant en ſal mogen de Penn. te niete doen nu ende ter eeuwige dage, dan ſullen altijt blijven tot onderhout van 't Klooſter als boven genoemt. Ende dit ſal 't Klooſter van Zwolle genieten, als wy daer openbaer ende vry mogen woonen, alwaer 't met

twee Paters: ende alwaar 't dat sy moſten gaen in wereltlijk habyt om eenige reeden dat sy in haer geeſtelijke habyt niet en mochten gaen. Noch geve ik, aen 't voornoemde Klooſter van Zwolle alſodanige Ornamenten als ik daer gelaten hebbe, die my toe komen &c.

Vierde Klooſter

Het vierde Mansklooſter / maar 't eerſte dat even buiten de Stad gelegen was / wierd in 't Latijn Mons * S. Agnetis, en in 't Duitſch Bergklooſter genoemt; 't welk van zeer geringe beginſelen opgekomen / een allerbloeyendſte konvent van Reguliere Kanonniken gewoꝛden is. Het is zijne eerſte opkomſte verſchuldigt aan eenige Diſcipelen van den eerwaardigen Geraard de Groot; dewelken / om dat ze den veelvuldigen aanloop der menſchen niet veelen koſten / zich zelven alhier in de eenzaamheit der Bergen / die ze van de erfgenaamen van Berkmen en Nemel ten dien einde gekreegen hadden / met den raad en onder 't geleide van hunnen Meeſter gingen verſteecken / om deꝛ te gemeenzaamer ommegang met Godt te hebben. Maar op dat het huisgezin / als dooꝛ geene geloften noch t'zamen gebonden / of uit onſtandvaſtigheit / niet verloopen of in de nazaaten bezwijken zoude; beſlooten zy eenparig / het konvent den H. Auguſtinus onder eene regelmatige tucht toe te wijden: tot welk voozneemen zy dooꝛ het voozbeeld der Bzoeders van 't naburig Klooſter van Windesheim noch meer aangezet wierden. Maar alzoo de Zwollenaars dit zeer loffelijk voozneemen tegenſtreefden; heeft Egbert Mulaert, een magtig Schildknaap te Haſſelt / hun een bzy landgoed aangeboden / Weſterhof genaamd; 't welk

* Dat is S. *Agnesberg*.

welk hy dicht by Ghermer onder de Parochië van Dalfzen had leggen. Deze godvruchtige gifte / en hun heilig voornemen / wasden 18. January 1398. door Frederik van Blankenheim, Bisschop van Utrecht / goedgekeurt. De Kerk was al opgebouwt; en hier Broeders hadden in de gemelde Plaatze / die Marienhof genoemt wierd / hunne geloften reeds gedaan. Daar vermits ze bevonden dat de plaats niet bequaam genoeg was / om 'er een klooster te bouwen; zijn ze in 't zelfde jaar met de goedkeuringe van den gemelden Bisschop / schoon dat de Zwollenaars het poogden te beletten / weder in hunne eerste plaats getrokken. Als ondertusschen de eerw. Vader Johan van Ommen, die zoo lang het bestier over 't konvent had gehad / na hunne wederkomste met de zijnen naer Dollenhove vertrokken was; daar hy S. Jans Kamp onder de Stads ban stichtte / en onder den derden regel van S. Franciscus stelde; hebben die van Windesheim / met dewelken de Broeders van dit Konvent zich zelven in 't jaar 1399. vereenigt hadden / eenen Oberste aan 't zelve Konvent gegeeven. De eerste Ober- Overſten.
sten zijn geweest:

1. Johan van Kempen; die de laagste dalen met den hoogen kruin der Bergen heeft gebult; de muuren van de Kerk en voordere Gebouwen opgehaalt; Hogaerden en wilde Boomen geplant; Zaaylanden en Hoven aangeleit: zoo dat het Klooster onder zijne negenjarige regeering eene volkome en aangenaame gedaante gekreegen heeft.

2. Willem Vornken; onder wien de Kerk voltrokken / en door Matthias Bisschop van Biduane / en Wybisschop van den Utrechtschen

Biſſchop Fredericus, in 't jaar 1412. ter eere van S. Agnes ingewijdt is. Onder den zelven Overſte zijn de Bogaerden ook vermenigvuldigt; en nieuwe Gebouwen opgerecht. Hy heeft het ampt van Overſte van 't jaar 1408. tot het jaar 1425. toe bekleedt: wanneer hy wederom naer Windesheim trok / en tot opvolger kreeg

3. Diderijk van Kleef; die afſtand van de regeeringe deed in 't jaar 1447.

4. Hendrik van Deventer; die het bewind tot het jaar 1458. heeft gevoert.

5. Georgius. Dit is dus verre getrokken uit Thomas a Kempis; die een inwoonder van dit Konvent zijnde / deszelfs Kronijk met eene nauwkeurige penne beſchreeven heeft; en zoo wel het Konvent / als zijn eigen naam / door zijn Boekje / van de Navolginge van Chriſtus, de ganſche weereld door vermaard gemaakt. Dit werkje / daar (4) Bernardus * Bahuſius een Latijnſch Puntdicht op heeft gemaakt / trachtte de Benedictijner Monnik Conſtantinus Cajetanus onzen Thomas afhandig te maaken; om het aan eenen Johan Geſſen, of Geerſem, of de Geſſats, want 's mans bynaam zelf is noch niet volkomen bekend / toe te eigenen. † Hy verziert

* Memnonidæ lampas quos Delia prima colorat,
Et Pharetratorum gens Othomannigenûm;
Et tincti moro Mauri, ferrugine Iberi,
Et violâ tinctus Sarmata, Belga roſâ.
Kempenſem cuncti Thomam noruntque leguntque,
Dumque erit aura, ſolum, flamma ſalumque, legent.
In tenebris Thoma non te ſinet iſte Libellus,
Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris.
1. *Bahuſius* Epigramm. libro 1.

† Onder anderen heeft J. *Launoy* een Boekje, in de Fran-

ziert dat deze Johan Geſſen in 't Klooſter van S. Gratianus, dat te Arona in 't Milaneesch aan den oever van 't groote Meir ſtaat / eertijds Abt is geweest; en hy heeft veele Perſoonen gevonden / voornamentlijk in Vzankrijk / die zijne diévery met groote vierigheit voorſpreeken. Maar de orden der Reguliere Kanonnikken / en de Maatſchappy (5) van Jeſus, hebben den onrechtvaardigen roof uit de handen der Roofvogelen gerukt; en niet toegelaten dat Thomas van Kempen zoo beſtolen zoude worden.

Deze geeſtelijke woonplaats / die tegenwoordig nauwlijks een puinhoop is / is na de dood der voorgemelde Overſten noch geregeert geweest door

Theodorus Wanink; dewelke in 't jaar 1499. op het Feeſt van Kruisverheffing / die waardigheit met de weereld verlaten heeft. De naamen der andere Overſten zijn tot onze kennis niet gekomen.

Het vijfde Mansklooſter / zijnde het tweede dat buiten de Stad ſtond / is ook een zeer heerlijk en vermaard Konvent van Reguliere Kanonnikken geweest. Om dat het de Allerheiligſte Maagd Maria toegewijdt was / en te Windesheim ſtond / wierd het S. Mariaas Konvent te Windesheim genoemt. Het is zijne opkomſte verſchuldigt aan Meeſter Geraard de Groot; want als die eerwaardige man op zijn uiterſte lag; en zijne Diſcipelen klaagden en kermden dat ze door zijne dood hunnen patroon en beſchermer verliezen zou-

Het vijfde Mansklooſter, zijnde het tweede buiten de Stad.

(5) Franſche tale over den rechten Auteur van 't gemelde Werkje geſchreeven, en in 't jaar 1663. in 't licht gegeeven. Dit verſchil word ook wydloopig verhandelt van *Elias du Pin*, in zijne Kerkelijke Boekzaal, tom. 12.

zouden; beval hy dat men aanstonds een Klooster oprechten zouw; daar men naer den regel van S. Augustinus en de inzettingen der reguliere Kanonniken zoude leeven; op dat ze den raad en daad / dien ze in zynen Persoon stonden te verliezen / in dat Klooster zouden vinden. Men koos 'er eerst eene plaats toe / die in de Veluwe onder den ban van Hattem gelegen was. Doch die plaats wierd door Floris van Wevelinkhove, Bisschop van Utrecht / afgekeurt; die hun den raad gaf van het Klooster liever onder zijn gebied op te rechten: dan zoude hy beter gelegendheit hebben / om het door 't verleenen van voorrechten en door zijne krachtige bescherming te handhaven. Die raad wierd goedgekeurt: en door dien Baarthoud ten Have zijne vryhavige hofstede te Windesheim / die hy uit den rijken boedel van zijnen Vader had geerft / met alle de Landerijen en inkomsten tot die Hofstede behoorende / tot het opbouwen van dit Klooster gegeeven had; en dat Hendrik van Wilsem, geweezen Schepen van Kampen / daar noch vijftien morgen onder het Dorp Zuydthem bygoegde; zoo hebben ze den eersten grondslag van 't Klooster in 't jaar 1387. begonnen te leggen. Om 't nieuwe huisgezin te beginnen / zijn onder anderen de volgende Persoonen gekooren; Hendrik de Klingibile van Huxare / die de Priesterlijke wijdzels ontvangen had; Warner Keyenkamp, van Lokhem; Hendrik van Wilsem, van Kampen; Hendrik de Wilde, van 's Hertogenbosch; en de voorgemelde Baarthoud ten Have, een gebooren Zwollenaar: altemaal mannen / die met den dauw der Goddelijke genade rijkelijk besproeit waren;

en

en het onscheidbaar gezelschap der deugden tot een vasten stut hadden.

De Kerk met drie Outaaren / het Westersche pant met drie Gebouwen daar neffens staande / de Eetzaal / de Brouwery / de Keuken / zijn door den onvermoeiden arbeid der Werkluiden binnen den tijd van een jaar opgebouwt. Ook zijn 'er noch andere Persoonen geweest; die door hunne gezwinde mildadigheit de Kerk hielpen ten einde brengen; en met geen bekrompen herte voor 't onderhoud van de Inwoonders des Kloosters zorgden. Want Hendrik Bierman had 'er twee honderd Fransche Schilden toe gegeeven; en Lambert Stuerman honderd: dewelken beide gaar twee jaaren te voore door de pest uit het leven weggehaalt waren. Hendrik van Briel, een Priester van Hattem, schoot ten zelven einde 136. Schilden op. Maar boven al hebben de Bloedverwanten van Hendrik van Wilsem deze nieuwe queekery door hunne mildadigheit op eene uitmunrende wijze verquikt. Want Jakob van Wilsem, Hendriks volle Broeder / gaf haar by zijn leven 600. Fransche kroonen; en by uitersten wille al wat hy bezat. Groot was de mildadigheit ook van Sofia Herikens en Aleidis Schutte, die den gemelden H. van Wilsem ook in den bloede bestonden: want de eerste schonk den Broederen 1000. Rhijnsche Guldens: de tweede gaf zich zelve / en al wat zy had / aan 't Klooster over. Met eene gelijke genegendheit / en met de toestemminge van haare twee Zoonen / Aalbert en Niklaas, heeft Aleidis Dreyers zeer veele Landerpen en groote sommen gelds aan het Klooster geschonken. Daarenboven heeft zy met de voornoemde Brouwen / en

andere Godvzuchtige Maagden / de Inwoonders van 't Klooſter zoo lang gedient en opgepaſt / tot dat het Konvent van Leekebzoederen verzorgt was. De Bzoeders van Deventer ontblootten zich zelven ook van hunne eigen goederen; om het Klooſter / 't welk zy volgens den raad van hunnen Meeſter begonnen hadden / dooz hunne hulp gelukkiglijk te voltrekken.

Als het Gebouw nu luſtig vooztgezet wierd; en de Heer Floris, die de opzigter der Bzoederen en der ganſche zake was / van den Biſſchop van Utrecht de bebeſtiging van de ſtichting verkreegen had; wierden de eerſte Inwoonders van 't Klooſter naer het Konvent Eemſtein by Dozdzecht gezonden; en aldaar onder den Pzoost Simeon in de oeffeningen van de ozder der Reguliere Kanonnikken onderweezen. Van daar wedergekeerd / zijn ze dooz Hubertus, Wybiſſchop des Biſſchops van Utrecht / den 17. October 1387. ingekleedt / en tot het doen van hunne geloften toegelaaten. Op den zelfden dag is de Kerk ook plegtiger wijze ingewijdt.

Overſten. Hendrik Klingibile wierd dooz den Biſſchop tot opzigter over de nieuwe Vergadering aangeſtelt; ter tijd toe dat 'er een Pzioz dooz een wettige verkiezing benoemt zoude zijn. De keur is gevallen op Warner Keyenkamp; onder wien / met verlof van den Biſſchop van Utrecht / de mole opgetimmert is; en de Gebouwen / daar de laatſte hand noch niet aan geſlagen was / voltrokken. Maar als de regeering hem begoſt te verdzieten; en hy van dien laſt / die dzie jaaren geduurt had / ontſlagen was; heeft hy Johan de Vos, een Heusdenaar / tot opvolger gekreegen. Deze nieuwe

Pzioz /

Pzioz / onder wien het Konvent de menigte der inwoonende Religieuzen niet vatten kost / heeft een koer aan de Kerk gebouwt ; en noch vier Outaaren boven het oude getal getimmert. Ook heeft hy de ooster slaapplaats van den grond opgehaalt ; en dan noch een wester / en een zuider slaapplaats / van een gelijke hoogte met de eerste / in 't jaar 1399. opgebouwt. Hy heeft het ganssche Kloosster met een steenen muur omtrokken ; en met een Boogaert verciert : en / als hy uit de Weereld stond te scheiden / heeft hy den Bzoederen by uitersten wille bevolen dat ze hun de spijs en drank uit geen tinne, maar houte of steene vaten, moesten doen voordienen ; hunne reizen niet te paard doen ; gesleete en gelapte klederen draagen ; en vleesch eeten dat gezoden, of op een andere wijze gekookt, maar niet aan 't spit gebraden was. Hy kreeg tot opvolger Geraard van Naaldwijk : die 't opper bewind booz een onstuimigheit des gemoeds aanzag ; en daarom binnen de eerste zes Maanden van zijn ampt afstapte. Daar op is Willem Vornken, die in 't nabuurig Konvent van S. Agnes-berg woonde / met eenparige stemmen tot Geraards nazaat gekoozen. De nieuwe Pzioz / die tusschen den toebloed der rijkdommen een minnaar van de ootmoedigheit en heilige armoede bleef / heeft zijne toestemming tot het opbouwen van de huizingen aan de west- en zuidzijde van 't Konvent en tot het vergrooten van de Kerk niet gegeeven / booz dat hy booz 't lastig aanhouden der Bzoederen overwonnen was. De gemelde Kerk is in de laatste veranderinge van den Godsdienst en landregeering in een puinhoop veranderd / en gansch verdelgt ; zoo als

de andere Gebouwen ook gevaaren zijn; het Ziekenhuis alleen uitgezonderd / daar de Buuren hunne Vergaderingen houden. En wat de inkomsten belangt, die zijn de geldkasse der Provincie toegeweezen. Dit Konvent heeft het begin en den naam gegeeven aan de

VERGADERING of 't KAPITTEL VAN WINDESHEM.

Want alzoo onder de regeering van den Eerw. Vader Johan de Vos de heilige onnozelheit des levens en de bestipte onderhouding van 't Kloosterlijke leven in dit Konvent zeer behertigt wierd; had het een overgrooten toevloed van menschen; dewelken door de zucht tot een heiliger leven gedreeven / uit allerhande gewesten quamen aangeloopen: sommigen / om in hun gezelschap aangenomen te worden; anderen / om hunne onderrechtingen aan te hooren. Dan waren d'er anderen / die met een godvruchtigen overlast aanhielden en smeekten dat hun eenige nieuwe volkplantigen uit het zelve Konvent mogten toegezonden worden. Uit alle die volkplantingen / by malkander vereenigd / is de gemelde Vergadering opgekomen. De eerste opkomste / den voortgang / en de vermaarde mannen dezer Vergaderinge / heeft Johan Buschius, een Religieus van 't Windesheimsche Konvent / in twee werken wijdloopig beschreven: te weeten in zijne Kronijk des Kapittels van Windeshem, die uit twee boeken bestaat / en niet lang geleden te Antwerpen in 't licht gegeeven is: en in zijn Boek Van de Kloosters van Saxen, en aangren-

grenzende landſchappen, die door dat Kapittel hervormt zijn. Van dit werk / dat uit vier deelen beſtaat / heb ik een handſchrift; 't welk uit het Konvent van S. Agnes-berg gekomen is.

HET PROVINCIAAL KAPITTEL VAN 'T NIEUWE WERK.

Deze Vergadering / die in 't jaar 1451. door den Kardinaal de Cuſa goedgekeurt is / is haar begin en eerſte bloey ook ſchuldig aan die van Windeshem: want / na dat ze door den Apoſtoliſſchen Stoel goedgekeurt was; is ze aan dezelfde voorrechten / gunſten / en voordeelen / die de Broeders van Windeshem genooten / deelachtig geworden. Ook heeft ze hunne inzettingen aangenomen; die naderhand / te weeten in 't jaar 1552. te Utrecht in 't licht gegeeven zijn. Deeze vergadering heeft zeer ſterk en met grooten ernſt by die van Windeshem aangehouden om by hen vereenigt te worden: en had ten dien einde den gemelden Buſſchius, die toen Prooſt van het konvent van Hildesheim was / naar 't algemeen kapittel (van Windeshem) afgevaardigt. Doch hun verzoek / zelfs door de voorſpraak van den Aartsbiſſchop van Maagdenburg ondersteunt / wierd evenwel afgeweezen; om dat die Prooſtdy eenige Prelaatſchappen van groote waardigheit had: en aan die Prelaatſchappen veele Parochikerken gehecht waren; dewelken tegen de inſtelling der eerſte * hervorminge door Reguliere Kanonnikken geregeert moeſten worden.

Het

* Lib. Reformation. c. 12. 13. & 20.

Het wierd als een vaste wet onderhouden / dat / zoo dikwils als deze Vergadering haare byeenkomsten hield / eenige Broeders uit het Klooster van Windesheim die byeenkomsten bywoonden: en van gelijken dat 'er om het derde jaar twee uit deze Vergaderinge afgezonden wierden / om in de byeenkomste der Broederen van Windeshem tegenwoordig te zijn. Daarenboven begeeren wy, zoo luidt de brief van Niklaas de Cusa, die den 28. July 1415. geteekent is / dat voortaan om het derde jaar door dit Provinciaal Kapittel, 't welk op de gemelde plaats en tijd gehouden zal worden, twee van de aanzienelijkste Vaders of Broeders, die in den Regel en Instellingen wel bedreeven zijn, afgezonden worden naer het Kapittel en Klooster van Windeshem, onder het Bisdom van Utrecht; tegen dat het algemeen Kapittel aldaar staat vergadert te worden. En wy begeeren ook dat ze aldaar door de Vaders en Oversten aangenomen worden; ten einde de gelijkformigheit der reguliere tucht en de eendragtigheit in uwe Order onderhouden en aangequeekt worden. Wy voegen hier de Proostdyen by / die leden van dit lichaam waren.

Prooſtdyen van dit Kapittel.

1. De Prooſtdy van O. L. Vrouw, en den H. Alexander in 't Nieuwe Werk; dewelke / zoo als Meibomius in zijne kronijk van † Kloosdagshuize opmerkt / van (Reguliere) Kanonnikken bewoont is geworden in 't jaar 1116. Deze ‡ Prooſtdy / daar naderhand de ver-

† Pag. 23.

‡ *Prooſtdy* betekent hier een Klooſter, daar een Overſte, met den tytel van *Prooſt*, het beſtier over heeft: gelijk *Abdy* een Klooſter is, dat van eenen *Abt* geregeert word; en *Priory* dat onder eenen *Prior* ſtaat. *Vertaalder.*

verballe tucht door Busschius, die 'er seven jaaren Proost is geweest / op het bevel van Guntherus Aartsbisschop van Maagdenburg herstelt en op den ouden voet is gebragt / was gelegen by Hal in Saxen. Daar was ook een Aartsdiakenschap aan gehecht / dat ter wijdte van elf mijlen uitgestrekt was: 't welk ook de oorzaak is dat deze Vergadering den naam van Kapittel gekreegen heeft. Dat ze in 't jaar 1116. opgerecht is / staat ook by † Creccejus, met de volgende woorden aangetekend: Adelgothus, Aartsbisschop van Maagdenburg, en Graaf van Loe, heeft den Grave van Revingen geraaden de Weereld te verlaaten: die daar op Geestelijk geworden is, en alle zijne goederen Gode opgedragen heeft. Die goederen zijn van Adelgothus in 't jaar 1116. besteedt om het Klooster van 't Nieuwe Werk by Hal op te bouwen.

2. Die van den H. Mauritius, die in dezelfde Stad staat; en daar de Pastory der Parochiekerke aan is gehecht.

3. Die van den H. Petrus op Lauterberg; dewelke met de gemelde Proostdyen onder het Aartsstift van Maagdenburg behoort / en twee mijlen van Hal gelegen is. Van deze Proostdye geeft * Fabricius ons het volgende bericht: In 't jaar 1124. heeft *Dodo*, de oudste Zoon van *Thimo* Markgraaf van Misnie, S. *Pieters* Kerk op Lauterberg by Hal in Saxen begonnen te bouwen. *Koenraad*, *Thimoos* tweede zoon, koomt in 't bezit van zijn Broeders gebied, die zonder oir gestorven was. Daar op heeft hy het Klooster van Lauterberg, dat nu S. *Pieters* Klooster genoemt word, volgens zijn

† In Orig. fundat. Ord. Monastis c. 8.
* Saxoniæ illustr. lib. 5.

zijn Broeders uiterſten wille vlijtiglijk en godvruchtiglijk voltrokken. Daarenboven heeft hy veele landeryen, zoo van zijne eige goederen, als van die hy by zijne Vrouw *Ludgardis* behijlikt had, aan 't Klooſter geſchonken. **Als hy van den Wandaliſſchen tocht in 't jaar 1147. t' huis gekomen was / zag hy dat** het huis van de Kerk te Numik zeer vervallen was: welke Kerk, met een Klooſter daar aan, door zijnen Vader *Thimon* niet verre van Bitterfeld begonnen, en door deſzelfs echtgenoot *Uda* voltrokken was. Alzoo hy dan genegen was om zich tot een Klooſterlijk leven te begeeven, en begeerig om de inkomſten van Lauterberg te vermeerderen; heeft hy *Anſelmus* Biſſchop van Havelburg en *Gerardus* Prooſt van Maagdenburg naer den Paus *Eugenius* gezonden; en verkreegen dat de inkomſten van 't eerſte Klooſter aan dat van Lauterberg mogten overgegeeven worden, en beide die vergaderingen in een gefmolten. **Als hy dan zijne goederen onder zijne kinderen gedeelt had;** heeft hy zijne wapenen en al zijn Ridders-gewaad in de Kerk van Meiſſen afgeleit; en is van daar naer Lauterberg getrokken; daar hy de Religieuze kleeding den leſten dag van November aantogen heeft. Twee maanden en vyf dagen daar na, te weeten den 5. February 1156, als hy nu 69. jaaren oud geworden was, heeft hy 'er zijn leven ge-eindigt, en is in 't midden der Kerke ter aarde beſtelt. Aan zijne rechter zijde legt zijne Vrouw *Lutgardis* begraven, en aan zijne ſlinker zijde zijne zuſter *Machtildis*. Dan leggen 'er noch veelen van zijne nazaaten; **want de Kerk was 'er toe geſchikt / om 'er die Voorſtelijke Perſoonen te begraaven.**

ven. De afbeeldzels zoo der Mans- als Vrouwsperſoonen, die daar begraven leggen, ſtaan op hunne zarken in ſteen of metaal uitgehouwen: 't welk hun, zeggen de Broeders, voor geene geringe glorie ſtrekt. Het zijn de woorden van Buſſchius in zijn 22. Boek van de Hervorminge.

4. De Pzooſtdy van S. Georgius, by Goſlar / onder het Bisdom van Hildesheim.

5. Die van de H. H. Juſtinus, Laurentius, en Cyriacus, te Etersburg / by Wimar / onder het Bisdom van Mentz. Zy is twee mijlen van Erfozt gelegen; en erkent de Gzaden van Glichem vooz haare Stichters.

6. Die van S. Maurentius, by Naumburg / onder het Bisdom van Naumburg.

7. Die van O. L. Vzouw / te Hedersleve.

8. Die van den H. Geeſt te Zoltwedel; 't welk een Stad is van 't Markgraafſchap van Bzandenburg / onder het Bisdom van Ferden.

9. Die van O. L. Vzouw / en S. Jan den Dooper, te Aldenburg; onder het Bisdom van Ferden.

10. Die van den H. Laurentius te Scheininge / by Nurenburg; die dooz de Markgraven van Bzandenburg is geſticht.

11. Die van den H. Thomas in het Stedeke Lippe / onder het Bisdom van Marsburg. Diterych, Markgzaaf van Luzats / heeft het gzondwerk van deze Pzooſtdy geleit / en het ganſche Gebouw voltrokken / in 't afgaan der twaalfde eeuwe. Hy heeft 'er ook Reguliere Kanonnikken geplaatſt / en is overleden in 't jaar 1222. En om dat 'er eene Hooge Schole was / ſchzeef

* Buſ-

* Buſſius: in het zelfde Klooſter is de Schole der Rechtsgeleerden, of de plaats daar de Rechten voorgeleezen worden.

12. Die van den H. Auguſtinus, te Erfoꝛd/ onder het Bisdom van Mentz.

13. Die van den H. Jan den Dooper te Halberſtad; dewelke volgens † Krantzius in't begin der tiende eeuwe geſticht is dooꝛ Brandago Biſſchop van Halberſtad.

Van dit Kapitrel / en van de Konventen die onder 't zelve geſtaan hebben / wooꝛd geen gewag gemaakt in de Hiſtorie der Reguliere Kanonniken van Gabriël Pennottus; die vervolgens uit dit tegenwooꝛdig verhaal zal konnen vermeerdert wooꝛden.

Vervolg van Windeshem.

En de godvꝛuchtigheit der Reguliere Kanonniken van Windeshem is niet alleen vooꝛ 't welvaaren van die van hunne oꝛder / maar ook van andere Religieuzen in Hoog- en Nederduitsland / bezoꝛgd geweeſt: want zy heeft de Kꝛuisbꝛoeders van 't ruime leven dat ze leidden / en van de tucht die by hen ontzenuwt was / een heilzaamen afkeer doen hebben: welke Kꝛuisbꝛoeders / volgens het ſchꝛyven van ‡ Ruiſſelius, zich wederom tot het leiden van een heiliger leven begeeven hebben in 't jaar 1410. Ook heeft ze den witten glans der Noꝛbertijnen / die dooꝛ een leelijke vuiligheit ontluiſterd was / op verſcheide Plaatzen wederom zoo zuiver gemaakt als ze oit was geweeſt; en den yver der Bene-

dik-

* Lib. 1. Reform. c. 23.
† Metropol. lib. 4. c. 10.
‡ In Chronico ordinis ad ann. 1410.

diktijnen / die aan 't quijnen geslagen / en van ouderdom bijna te niet gegaan was / door eene gelukkige vernufrigheit wederom op de been geholpen. En Johan Northem, die eerst te Kluze en naderhand te Bursfelt Abt is geweest / en door wiens toedoen de Vergadering van Bursfelt begonnen is / heeft den geest der hervorminge nergens ingezogen als by de Broeders van Windeshem. Want, zoo als † Buschius schrijft / uit inzigt van de hervorming heeft hy de Kloosters van onze order te Windeshem en te Bodeke bezocht; om 'er de oprechte form der Kloosterlijke tucht met eigen oogen te zien.

Deze Vergadering van Windeshem heeft in Hoog- en Nederduitsland gebloeit; en was even oud als die van Frigdionaro; die de Reguliere Kanonnikken van Italië wederom in een goeden staat heeft gebragt. Door 't veranderen van den Godsdienst bestond ze uit 86. Konventen van Kanonnikken / en 26. van Kanonnikkessen; zonder die Konventen eens te rekenen / die ten getale van eenige honderden onder de wetten en zorge der Broederen van Windeshem stonden. Ik acht dat het den leezer niet onvermakelijk zal zijn / en dat ik buiten mijn bestek niet treeden zal; indien ik hem naer alle de Plaatzen geleide / uit dewelke dit gemeene best plagt te bestaan; om dat Windeshem de plaats was / daar 't Opperhoofd zijnen zetel hield / en de jaarlijksche byeenkomste gehouden wierd. Wy zullen de zelfde streek en order volgen; die Marcellus Lentius, toen opperste Bestierder der Vergaderinge / in zijne Naam-

Getal der Konventen onder de Vergadering van Windeshem behoorende.

† Lib. 1. de Reform. c. 45.

Naamlijst gehouden heeft ; en dezelve Lijst / die in 't jaar 1585. te Keulen uitgegeeven is / hier en daar met onze Aantekeningen ophelderen.

Eerste Konvent. Het eerste van allen is het Konvent van O. L. Vrouw te Windesheym / by Zwol / onder het Bisdom van Deventer ; hebbende voor deezen onder dat van Utrecht gestaan.

Tweede Konvent. 2. Het Konvent van O. L. Vrouw by Nuis / onder het Aartsstift van Keulen / 't welk aldaar door eenige Kanonnikken gebouwt is op de puin van eenen Tempel / die wel eer eenen afgodt toegewijdt was geweest. Ten tijde van Reinaldus, Aartsbisschop van Keulen / die in 't jaar 1167. overleden is / hebben eenige voornaame Geestelijken / die zich van de Domheeren van Keulen afzonderden / zich zelven onder 't gezelschap van de gemelde Kanonnikken buiten Nuis begeeven : daar zy volgens het * verhaal van Gelenius de gemeenschap der goederen / die doorgaans in de Konventen te niet gegaan was / onderhouden en weder in zwang gebragt hebben. Doch †† Molanus verschuift die afzondering tot de tijden van den Aartsbisschop Philippus, die de nazaat van Reinaldus is geweest ; en / zoo als hy de zaak verhaalt / zijn ze de vernieuwers van dat leven niet geweest / maar de eerste instelders. Hoedanig dat ze van hun eersten rijkdom tot een uiterste (7) armoede vervallen zijn ; hoe dat Everhard van Eze, Pastoor van Almelo / op de vermaning van de Allerh. Maagd Maria, in 't jaar 1400 / onder Petrus den Proost van het Duitsche Huis, eenige Kanonnikken uit het Konvent van Bethlehem te Zwol in dit Konvent van Nuis

* In Sacrario Colon. lib. 3. Syntagm. 1. §. 1.
†† Lib. 1. de Canon. c. 14.

Huis heeft gebragt / en 'er de kloosterlijke tucht verbetert; hoe dat die verbetering ook van andere Konventen nagevolgt / en het Konvent van Huis met dat van Windesheim vereenigt is / kan in de * groote Kronijk nagezien worden; wiens naamlooze Schrijver in dat Konvent een Regulier Kanonnik is geweest. Maar tegenwoordig woonen de Reguliere Kanonnikken in de Stad; om dat het Konvent / buiten de Stad staande / vervallen en te niet geraakt is.

3. Het Konvent van de Allerh. Maagd Maria te Groenendale / by Brussel in Soniënbosch / onder 't Bisdom van Mechelen; zijnde eerst een kluis / of de wooning van een kluizenaar geweest. De eerste van allen is geweest Johan Silvius, of Vanden Bosch, uit het doorluchtig geslagt der Hertogen van Brabant gesproten; die in 't jaar 1304. het gemelde dal van Johan II. Hartog van Brabant verkreegen heeft; en daar tot zijne dood toe gebleeven is. Het jaar der gemelde gifte staat in deeze Latijnsche Heersjes uitgedrukt Derde.

I quater & mille, ter C. tunc floruit ille,
Qui *Viridem Vallem* fundavit, ad æthera callem.

In zijne plaats is gekomen Aarnout van Dieft; wiens opvolger wederom was eene Lambert, zijnde alle drie Mannen / die in heiligheit van leven en vroomheit van gedrag uitgemunt hebben. Doch Johan Hinkaart, groot Kanonnik in S. Gudulaas Kerke te Brussel / en Frank Froidmont, die in de zelfde

* Chronicon Magn. Belgii p. 348.

de Kerke Kanonnik van den tweeden rang was / met Johan Ruisbroek, die 'er eene Kapellanye bezat / hebben in 't jaar 1343. de Stad verlaaten; om Gode volmaakter te dienen / en in Groenendale by malkander te woonen. En daar op heeft de voorgemelde Lambert, met de goedkeuringe van Guido Bisschop van Kamerijk / en Johan III. Hartog van Brabant / hun de voornoemde plaats ingeruimt. Het jaar daar aan hebben zy in dezelve plaatze een Kapelle opgerecht; en 'er met den Lekebroeder Johan van Leuven, en eenige anderen / die in hun gezelschap gekomen waren / vijf jaaren lang in 't gemeen geleeft / zonder de kleeding van hunnen Kerkelijken staat af te leggen. In 't jaar 1349 / den 10. Maart / hebben zy op de aanrading van den Prior van S. Victor zich zelven in de tegenwoordigheit van Petrus, Bisschop van Kamerijk / aan den Regel der Reguliere Kanonnikken verbonden. Frank Froidmont wierd 'er tot Proost aangestelt / (9) Ruisbroek tot Prior: en veele Religieuzen van dit Konvent hebben in heiligheit van leven uitgeschreenen. Dus verre uit het Brabantia † Mariana van Wichmannus. Het Konvent / dat zich in 't jaar 1417. onder het Kapittel van Windesheim begeeven heeft / staat 'er noch; en is in een (10) zeer bloeyenden stand; zoo wegens het getal der Reguliere Kanonnikken / als de onderhoudinge van de Kloosterrucht.

Vierde Konvent. 4. Het Konvent van O. L. V. te Bethlehem / in de Stad Zwol / onder 't Bisdom van Deventer.

Vijfde. 5. Het Roo-Klooster / by Brussel in Soniënbosch / onder het Bisdom van Mechelen /

† Lib. 3. c. 46.

len / is eerſt een kluis van eenen Eremijt geweeſt / en in 't jaar 1370. opgebouwt. Naderhand is het in een klooſter van Regulière Kanonnikken verandert; en in 't jaar 1417. zoo wel als het Klooſter van Groenendale / daar het een lit van was / met het Kapittel van Windeshem vereenigt. Dit Konvent heeft een groot getal handſchriften of ongedrukte boeken. (11)

6. Het Konvent van O. L. Vrouw en de 12. Apoſtelen te Utrecht; van wiens begin by Buchelius gewag word gemaakt. Ook heb ik in 't opſpeuren van deszelfs opkomſte / dewijl ik de geſchreeve Kronijk van Kornelis Blok, die 'er Prior is geweeſt / niet te leen heb konnen krijgen / niet zonderlings ontdekt. Dit alleen heb ik in eenen Brief van S. Mariaas Kapittel te Utrecht / van 't jaar 1289, gevonden dat aan dit zelve konvent zeker plein / onder beding van een altijdduurende rente / in 't gemelde jaar gegeeven is; en dat het een konvent van de order der Boetvaardigheit van Jeſus Chriſtus wierd genoemt. Zulke Religieuzen waren eertijds een ſoort van Eremijten / en onder den naam van Saccitæ of zakdragende Monnikken bekend. De zakdragende Monnikken, zoo heeft zeker Religieus van dit konvent aangeteekent / hebben allereerſt het Huis der Reguliere Kanonnikken te Utrecht bewoont; van welke Zakdragers in dit Latynſch veersje geſproken word: Sesde.

Sunt & Saccitæ, quibus inquit Papa, redite.

Dat is te zeggen / dat 'er Monnikken waren die zakken voor hunne kledinge gebruikten / maar door den Paus afgeſchaft

zijn. Deze Monnikken hebben naderhand de kleding der Reguliere Kanonnikken aangenomen; en wierden de Ouden genoemt. In 't jaar 1290, als de Order der Sacciten nu afgeschaft was; is 'er iemand naer den Prooſt † van Betlehem, by Deutekom afgevaardigt, met dit verzoek dat hy zich wilde gewaardigen dit Utrechtſche Huis onder zijne beſtiering te neemen, en in zijn Kapittel in te lijven. Deze zaak wierd door den Biſſchop van Utrecht ondersteunt: want op dien tijd waren 'er nergens Reguliere Kanonnikken, als daar (te Betlehem) en te Nuijs. In 't jaar 1397. heeft Gijsbert van Raaphorſt een gedeelte van de kerk geſticht. Die kerk word t' hans (van de Anderſgezinden) gebruikt om 'er de jonkheit in den Catechiſmus te onderrechten. Doch het konvent, dat zich in het jaar 1430. met het kapittel van Windesheim vereenigt had, is in een Weeshuis verandert.

Sevende. 7. S. Salvators konvent, anders Lievendael, en door de wandeling Eemſtein genaamd, was by Dordrecht onder het Bisdom van Utrecht gelegen. Ik vinde onder mijne Papieren een ſtuk (van eenige Aanteekeningen) die Johan van Herxt, de laatſte Prior van dit Klooſter, met eigen hande geſchreeben heeft. Hy ſpreekt 'er van Heer Reinout; die volgens * Buſſchius bynaamd was Minnenbode; welken bynaam hy volgens de kronijk van † Gouda gekreegen had, om dat hy jegens de armen zoo mild en ſpraakzaam was: anders was zijn bynaam van Brakel. Oudenhove, in zijn Zuytholland, voegt 'er Philips van Beveren by; en teikent aan

* Lib. 1. Chronici Windesh. c. 37.

† Over het jaar 1380.

aan dat deze Religieuzen de Broeders van de Woestijne genoemt wierden. Van dien Heer Reinout doet de gemelde van Herxt het volgende verhaal: De Heer *Reinout*, Ridder en Burger van Dordrecht, en zijne Huisvrouw, Juffrouw *Sofia van Ghiessen*; door yver en Godvruchtigheit tot Godt en den Christen Godsdienst gedreeven, hebben in 't jaar † 1380. in het Dorp Eemskerk tusschen Dordrecht en Geertruidenberg een Klooster van Reguliere Kanonnikken gesticht en rijkelijk begiftigt. En, om dat 'er de Vliet Eem voorby liep, hebben zy het Eemstein genoemt. Als dit Klooster omtrent 40. jaaren gebloeit, en in Godvruchtigheit uitgemunt had; is het in 't jaar 1421. op S. *Elizabets* dag, met omtrent 70. nabuurige Dorpen, door het doorbreeken van de Dijken, tot een algemeene schade, van het Zeewater overrompelt, en gansch verdronken: en het legt noch met meest alle zijne schoone Landeryen onder water. De Vaders en Broeders van het Konvent, Mannen van een uitsteekende heiligheit, hebben zich van dit middel bedient, op dat de naam en geheuggenis van zoo deftig en voortreffelijk een Klooster niet zoude te niet gaan. Te weeten, dat ze verspreid, en ieder in een byzonder Konvent van hunne Order gezonden zouden worden, en daar eenigen tijd onder de gehoorzaamheit zouden leeven, en de kost hebben. Dit deeden ze eenige jaaren lang; terwijle dat de Prior van 't Kloster, die zijn ampt met een uiterste naarstigheit bevlijtigde, met eenige weereldsche Luiden, Huisgenooten, Leekebroederen, en Opdragelingen, op den akkerbouw paste. Eindelijk; na dat 'er twaalf jaa-

† Volgens *Busschius* is het in 't jaar 1382. geschied.

jaaren verloopen waren; * is het onder den Overſte Johan Brunoosz. van Aſperen in het Eiland Zwijndzecht weder opgekomen en verreezen. Maar in 't jaar 1572. is het dooz de Vyanden van 't Monnikkendom aan koolen geleidt; en / zoo als Oudenhove verhaalt / geen eene ſteen ter gedagteniſſe overgelaaten. De Kanonnikken / die eenigen tijd by den Prior van 's Hartogenboſch ingewoont hadden / zijn op het gezag van een byzonder Kapittel / dat in het Klooſter Brant-olie te Utrecht gehouden wierd / wederom in de Konventen van Bzabant verſpzeidt. (12)

Achtſte. 8. Het Konvent van O. L. V. in de ſeven Bzonnen buiten Bzuſſel. Ægidius † Breedyk wozd booz den Stichter van deze plaats gehouden; hebbende met ſeven makkers de Stad Bzuſſel en haar gewoel verlaten; en Soniënboſch booz zyne woonplaats verkooren; om 'er zich alleenlijk met Gode te bekommeren / en zijne zaligheit te bewerken. Johanna, Hartogin van Bzabant / gaf hem een erf en plaats / die mettertijd dooz de aalmiſſen der geloovigen tot een klooſter aangegroeit is. Ægidius zelf wierd 'er tot eerſten Pzioz aangeſtelt; en de kerk in 't jaar 1388 / dat is acht jaaren / na dat de plaats bewoont was gewozden / ingewydt. In 't jaar 1413. is het Konvent in de Vergadering van Windesheim getreeden; daar het noch tegenwoozdig onder ſtaat; en in zijn ouden en bloeijenden ſtand volhardt.

Negende 9. Mariëbron by Aarnhem in Gelderland / de oudſte Dochter van 't Konvent van Windes-

* Hier eindigt het gedeelte der Aantekeningen van *Johan van Herxt*; het volgende is uit *Beverwijks* Beſchryvinge van Dordrecht getrokken.

† Zie Brabantia Mariana *Wichmanni* l. 3. c. 47.

deshem / is naar het ſchryven van * Buſſchius in 't jaar 1392. geſticht door de eerw. Vaders / Heer Floris, Johan Gronde, Johan Brinkerink, en de voorder Prieſters derzelve vergaderinge; en voorders door Johan van Heusden, en de andere Religieuzen / die hunne geloften in het Klooſter van Windeshem gedaan hadden. De voorzienige mannen, *Wynand van Aarnhem* en *Aarnout Gruithuizen*, het zyn de voorden van Buſſchius, zijn op het verzoek van de voornoemde Vaders by den doorluchtigen Vorſt, *Willem*, Hartog van Gulikker- en Gelderland, gegaan; verzoekende met alle ootmoedigheit verlof, om op de erven en landgoederen van den voornoemden *Wynand van Aarnhem* een Klooſter te mogen bouwen; dat in alles, ook in de inſtellingen, over een zoude komen met het Klooſter van Windeshem. Ook heeft hy te weeg gebragt dat 'er de Biſſchop van Utrecht zijne toeſtemming toe gegeeven heeft. Zoo heeft dan het gemelde Klooſter in't begin zijner ſtichtinge door 't beſtel van Heer *Floris* 1300 gangbare guldens ontvangen uit handen van deszelfs Kok, *Johan Keſſel*. Want op dien tijd was 'er zoo een groote liefde onder hen; dat de geeſtelijke en tijdelijke goederen der Vergaderinge van Deventer, en der Konventen van Windeshem en Mariëbron, byna onder malkander gemeen waren. Van dit alles zal men breeder beſcheid by den gemelden Hiſtoriſchryver van 't Windesheimſche Kapittel konnen vinden. Het Klooſter Marienbron is volgens Slichtenhorſt vermaard geweeſt wegens deszelfs liefdadigheit tot de Armen; maar legt tegenwoordig ganſch onder de voet. 10. Het

* Lib. 1. Chronici Windesh. c. 37.

Tiende. 10. Het Konvent van 't Nieuwe Licht der Allerh. Maagd Maria, by Hoorn in Noordholland / onder 't Bisdom van Haarlem / is † het tweede afzetzel van 't Windesheimsche Konvent geweest. Geraard van Hoorn en Paulus van Medenblik, Priesters en Discipelen van Geraard de Groot, hebben het zelve in 't jaar 1388. gesticht op het erf van Meindert Eupeszoon; die de kleding van Lekebroeder hier aangetrokken heeft / en met den naam van heilig gestorven is. In 't jaar 1550. heeft het een nieuw pant gekreegen; en in 't jaar 1567. de beeldstorming uitgestaan. Maar in 't jaar 1573. is het door de Burgery van Hoorn / om de hatelijkheit der zake te mijden / gezamentlijk en gelijkerhand afgebroken en vernielt: 't geen ‡ volgens Velius, daar we dit uit getrokken hebben / inderdaad te beklaagen was; nademaal het zoo wel wegens de pracht der Gebouwen / als de vermakelijkheit der plaatze / nauwelijks voor eenig Klooster van gansch Nederland behoefde te wijken. Daarom wierd het door 't eenigste cieraad van klein Friesland gehouden / in 't welke doorgaans 900. en somwijlen 1000. arme Luiden / of geringe Burgers / gespijst wierden; en in hunne rampen en ellenden een zeker hulpmiddel vonden.

Elfde. 11. Het Konvent van S. Jan Evangelist / buiten Amsterdam; 't welk in 't jaar 1532, of volgens Pontanus rekening 1506, op Allerheiligen avond / terwijle dat de Kanonniken met het zingen van de Vesperen in het Koor bezig waren / door 't vuur / dat de Stads Overheit zelf aangeleit had / gansch af-

† Lib. 1. Chronici Windesh c. 37.
‡ In de Beschryv. van Hoorn.

afgebrandt is. En dewijl de Amsterdammers het hertimmeren van 't Konvent hier niet willden gedoogen; is het te Heilo by Alkmaar in 't jaar 1533. weder opgebouwt. Maar daar was het ook niet beveiligt, dewijl het den 15. Maart 1565. door Pius IV. in de Bisschoppelijke Kerk van Haarlem ingelijft wierd: waar over de Pausselijke Bulle, onder het Bisdom van Haarlem / kan nagezien worden.

Kornelis vander Woude, die het uit de Aanteekeningen van Petrus Nannius getrokken heeft / herhaalt in zijne Kronijk van Alkmaar / dat het gesticht is in 't jaar 1420, en in het jaar 1571. te niet gedaan door toedoen van Godefridus van Mierlo, Bisschop van Haarlem; met wiens Katedrale Kerke / gelijk zoo eben gezeit is / het door Pausselijk gezag vereenigt wierd. Naer het erf / daer het by Vernebroek op gebouwt was / wierd het door de wandeling in de Blinken genoemt.

12. Het Konvent te Mariënwald, by Noortborn / in 't Graafschap van Benthem / onder het Bisdom van Munster; van welk Konvent Thomas a Kempis in zijne * Kronijk van S. Agnes Klooster / en voorders de Kronijk † van Windesheim / en voor al de Regisers van het konvent zelf / een omstandig bericht geeven. Het is noch in wezen; en na het uitstaan van oorlogen en pleidooyen begint het wederom / zoo door getal van Religieuzen als het onderhouden van de Kloosterlijke tucht / merkelijk op te luiken. Twaalfde

13. O. L. Vrouws Konvent te (13) Kerssendonk in Brabant / buiten (14) Turenhout; Dertiende

* Part. 2. cap. 10. & 12.

† Lib. 1. c. 38. lib. 2. a cap. 56. usque ad 62.

hout; 't welk eertijds onder het Bisdom van Kamerijk hoorde / maar tegenwoordig onder dat van Antwerpen staat. Maria, de jongste Dochter van Johan III. Hartog van Gelderland / heeft het in 't jaar 1393. gesticht op het verzoek van Godfridus (15) Wevel; die haar Biechtvader en een Kanonnik van Groenendale was. Joh. Latomus heeft een nauwkeurige Kronijk van dit Klooster geschreeven; die door den negen en twintigsten Prior / Johan Hoybergen, met Aantekeningen opgeheldert / en in 't jaar 1644. uitgegeeven is. Wegens de vermakelijkheit der plaatze / de pracht der Gebouwen / en 't getal der Religieuzen / moet het Konvent van Rozendonk geenszins onder de geringsten der overgebleevene Konventen gerekent worden.

Veertiende

14. Het Konvent van S. Agnesberg buiten Zwol / onder 't Bisdom van Deventer / hebbende eertijds onder 't Bisdom van Utrecht gestaan. In de Historië † van 't Deventersche Bisdom / door J. Lindeborn beschreeven / word dit Klooster van S. Agnesberg ook vermeldt. En by Ant. Matthæus staat een aanmerkenswaardige Brief wegens de verwisseling van zeker Lantgoed / ** dat Zielhuis genaamd / en onder de Parochië van Zwol gelegen: welke verwisseling zonder de toestemminge van de vijf Kapittelen te Utrecht / en van den Bisschop zelf / niet konde geschieden.

Vijftiende

15. Het Konvent van O. L. Vrouw in Engelendaal / te Leiderdorp in Holland; 't welk volgens J. †† Busschius in 't begin der 14. eeuwe

† Cap. 7. §. 1.
** De Nobil. lib. 3. pag. 770. enz.
†† Ibid.

we geſticht is dooꝛ Pieter vander Poel. Nu legt het onder de voet; en is / dooꝛ 't opruimen van de puin / in tuinen en bouwland veranderd: Waar over de Beſchꝛijving van Rhijnland kan nagezien wooꝛden.

16. Het Konvent van de H. Weduwe Elizabeth, by den Briel in Holland; 't welk op het Kerkhof der Parochikerke van Rugge / onder de heerlijkheit van Voorn / in 't jaar 1403. geſticht was dooꝛ den beroemden en eerzaamen Ridder, Hugo, Heer van Heenvliet. Het zijn de wooꝛden van den ſtichtingbꝛief; die daar by voegt dat de volgende perſoonen hun deel tot het vermeerderen van de inkomſten gegeeven hebben. Jan Willemſzoon; zeker eerwaardig Heer / Geraard Appelman, Hugo Prijs; een eerbaare vꝛouw / Masie Han Pape genaamd / Kathrijn Kaerſſebakkers; Diderijk Huigen, Niklaas Zoeten Jakobſzoon, Alijſſe Huigen, Jan Huigen; Wouter Heer, Pauwelſzoon. De ſtichting is den 6. Maart 1404. dooꝛ Frederik, Biſſchop van Utrecht / *goedgekeurt; die daar by begeerde dat dit jonge lootje in den ſtam van Windesheim zoude inge-ent wooꝛden: 't welk naer het ſchꝛijven van Buſſchius geſchiedt is in 't jaar 1406. Maar in 't jaar 1572. is het dooꝛ het krijgsvolk der Bondgenooten aan bꝛand geſtooken / en ganſch dooꝛ de vlammen verteert. Het is vermaard dooꝛ de dood der Martelaaren van Gooꝛkum; die daar hun leven dooꝛ 't marteli ge endigt hebben: † van welken Eſtius en Opmeer konnen nagezien wooꝛden. Seſtiende.

17. Het Konvent van O. L. Vrouw, te Gaes- Seventiende.

* Lib. 1. Chron. Windesh. c. 39.

† Zie de Beſchr. van den Briel in de Oudheden van Zuitholland, en de Beſchr. van Gorkom.

Gaesdonk / buiten Goch / in 't land van Keulen: welk konvent door de tweedragt der Kanonnikken van Bredenswege / zoo als ik in de Regisiters van Bredenswege leeze / opgekomen is. In die Regisiters staat aangeteikent dat / als de eerste *Prior* der zelve plaatze, te weeten *Hendrik van Kindeshof*, het bewind om al de twisteryen neergeleit had, een van de jongste Broeders, *Herman Zelen* genaamd, en te Grol gebooren, 't zy uit zich zelven, 't zy dat hy van zijne Medekanonnikken verkooren was; 't zy eindelijk dat de *Prior* van Windeshem, of iemand anders, dien raad gegeeven had, zich eenigen tijd met de regeeringe van 't Klooster heeft bemoeit. Maar overmits hy om den tegenstand van eenige Kanonnikken geene bevestiging van den Bisschop van Munster verkrijgen kost; kreeg hy de gedagte van de plaats te verlaaten: 't welk hy ook, als hy Priester geworden was, met zijne Aanhangers in 't werk heeft gestelt. En wy hoopen dat die scheiding door Goddelijke toelating is geschiedt. Want door hun toedoen is 'er een vermaard Klooster binnen de Stad Goch opgekomen; 't welk naderhand buiten de Stads muuren is geplaatst. Volgens ** Thessemaker, by Egbert †† Hop aangehaald / wierd dit Konvent Gods woonhuis te Gaasdonk genoemt. Het is noch in wezen; en in een bloeijenden staat; zoo wegens de Kloosterlijke tucht / als de menigte der Religieuzen.

Achtiende. 18. S. Catharinaas Konvent te Rimwege in Gelderland; 't welk eerst onder het Aartsbisdom van Keulen behoort hebbende / t hans on-

** Annal. Cliv. part. 2. pag. 180.
†† In Hist. Cliv. c. 19.

onder 't Bisdom van Roermonde staat. Dit Konvent word noch van Pontanus, noch van Slichtenhorst vermeldt.

19. Het Konvent van O. L. Vrouws Bezoeking, by Haarlem in Holland. De Kronijk van dit Klooster / hoewel nimmer van ons geleezen of gezien / is geschreeven door Frederik van Heilo; dit in 't jaar 1455. uit het leven scheidde. By Johan * Busschius word het jaar 1400. voor het jaar der stichtinge / en Hugo Goldsmid, die een queekeling van Geraard de Groot is geweest / voor den stichter opgegeeven. Hy voegt 'er by dat het seven jaaren na zijne stichting met het Klooster van Windesheim vereenigt is. Negentiende.

20. S. Salvators Konvent te Thabor buiten Sneek / onder 't Bisdom van Leeuwaarde: door het welke, zoo als wy gezien hebben, het zijn de woorden van J. † Busschius, veele Oude Kloosters onzer Order in Vriesland hervormt zijn geworden. Dezen geestelijken Bogaert heeft Ruvenicus, een Jeruzalemsch Ridder / in 't jaar 1407. op zijn landgoed geplant / en van goede inkomsten verzien: en is 'er zelf ook door den ** Opper-Prior Johan de Vos voor Religieus aangenomen. Tegenwoordig legt het met den grond gelijk. †† Twintigste.

21. S. Mariaas Konvent te Betlehem / buiten Loven / in Brabant / heeft eertijds onder 't Bisdom van Luyk gestaan / maar is Een en twintigste.

* Lib. 1. Chron. Windesh. c. 39.

† Ibid.

** Zoo word hier de Prior van Windeshem genoemt, om dat Windeshem de Hoofdplaats van de ganſche Vergadering was. *Vertaalder.*

†† Zie de Beschr. van 't Bisdom van Leeuwaarden onder Sneek.

is door de oprechting der nieuwe Bisdommen onder 't Aartsbisdom van Mechelen gekomen. Gelijk nu S. Paula, S. Eustochium, met meer andere heilige vrouwen; en S. Hieronymus met andere heilige mannen / in 't oude Bethlehem een religieus en godvruchtig leven geleidt hebben; zoo hebben ook veele heilige Weduwen in dit Brabantsche Bethlehem / in een kluis of afgeslote plaatze / die hier voor 't oprechten van het Klooster gestaan heeft / zeer heiliglijk geleeft. Zoo heeft ook gedaan de eerwaardige Man Godefridus Delcour (de Curia) Deken van S. Pieters te Loven / en Kanonnik te Nivelle: die / om 't gewoel der weereld naer 't voorbeeld van den H. Hieronymus te ontwijken / de Stad verliet; en te Oosterheim / alwaar dit Klooster nu gelegen is / ging woonen. Daar zoude hy het Harderspampt waarneemen; en de opgeslote Vrouwluiden als Biechtvader en Raadgever ten dienste staan. Ook heeft hy op het verzoek van Catharina Birsbeeke, die daar ook zoo opgesloten leefde / en 'er haare erfgoederen toe gaf / de gemelde plaats in 't jaar 1407. tot een Klooster opgerecht; 't welk in 't jaar 1412. met het Kapittel van Windeshem vereenigt wierd. De opsluiting word hier tot den huidigen dag toe volgens het voorschrift der stichtinge onderhouden / eben als voor 't oprechten van het Klooster: ‡ en de Pastory der Parochiekerke is aan het Klooster gehecht.

Twee en twintigste. 22. Het Konvent van den H. Belijder Meinulphus te Bodeke / onder het Bisdom van Paderborn / 't welk door S. Meinulphus,

‡ *Wichmanni* Brabantia Mariana, lib. 3. c. 52.

phus, Aartsdiaken van Paderborn / by deze gelegendheit is gesticht. Hy was met eenige reisgezellen naer Mans (in Vranckrijk) getrokken / om 'er eenige Reliquiën van den H. Liborius te haalen / en naer Paderborn te brengen: en deed (16) daar / in S. Vincentius Kerk / een gelofte dat hy te Bodeken een Klooster voor Adelijke Juffrouwen onder den Regel van N. zoude stichten. t' Huis gekomen / heeft hy zoo een Klooster op zijn eigen Landgoed / in een dal tusschen twee zeer hooge Bergen / ten tijde van Baduradus II. Bisschop van Paderborn gesticht en rykelijk begiftigt. Als hy nu naer eene plaats omzag / zoo spreeken de * Mariaansche Dagregisters op den 5. October / als zijn Feestdag gehouden word / zag hy een licht uit den hemel op de bosschaadjen dalen / en een hart onder de hinden weiden / die een kruis op zijne hoornen had staan; 't welk voor een teken diende / waar dat het Klooster gebouwt moest worden. Zoo heeft hy dan op die plaats een Konvent gebouwt; 't welk de Geestelijken (17) Maagden voor een woonplaatze / en hem voor een graf / verstrekken zoude. Als hy nu gestorven was / en in het graf gebragt zoude worden; is hy door den wille van de groote Maagd (Maria) weder levend geworden; en zoo lang in 't leven gebleeven / tot dat hy de zaken van de Kloosterkerk / en van het Klooster zelf / in goeden staat had gebragt. Maar als de Goederen des Kloosters / en de (18) tucht zelf / vervallen en te niet gegaan waren; heeft Wil-

* *Fasti Mariani*: zijnde een korte Beschryving van de Levens der H. H.

Wilhelmus, de XXXII. Bisschop van Paderborn / de Nonnen (19) verdreeven; en eenige Reguliere Kanonnikken van Zwol / uit het Konvent Bethlehem / in haare plaats doen koomen. Onder die Kanonnikken heeft het weer zeer deftig begonnen te bloeijen; en zich zelven ook volgens het schrijven † van Crantzius vereenigt met het Kapittel van Windesheim; van 't welke het noch tegenwoordig een welvarend lidmaat is. Na dat het 6. of 8. jaaren met het voorschreeven Kapittel verknocht was geweest, het zijn de woorden van J. Busschius, hebben wy 'er 26. Broeders, die op de plaatze tegenwoordig waren, gevonden, met eenen Prior: en daarenboven 173. Konverſen, en leeken of huisboden, die t' huis waren. Dan hadden zy noch buiten het Konvent 56. Broeders; die toen in andere Kloosters van onze Order waren. Het leven van den H. Meinulphus staat by Brouwerus, in zijne Sidera Germaniæ of Sterren van Duitsland, beschreeven.

Drie en twintigste.

23. S. Pieters Vijver, te Bommel in Gelderland; 't welk eertijds onder 't Bisdom van Utrecht hoorde; maar naderhand onder dat van 's Hartogenbosch gekomen is. Dit Konvent is in het begin der 14. eeuwe aangeleit door de Vrouw Van Brakel; dewelke zekere plaats / met alle de huizen / bouwlanden / en het border toebehooren der plaatze / aan het Kapittel (van Windesheim) deed aanbieden; en verzoeken dat 'er een Klooster van die Order mogt opgebouwt worden. Doch het konde in den beginne niet zeer opkoomen: tot dat ‡ Bernaard uit den Enge, Kanonnik te Utrecht / en Meester Hendrik Kanneman, Kanonnik te Deventer / aan 't zelve Kon-

† Metropol. lib. 1. c. 16. & 28. & lib. 2. cap. 16.
‡ Busschius lib. 1. Chron. Wind. c. 39.

Konvent zoo veele goederen / giften / en vereeringen / gaven of bezorgden / dat het eerlang alle zijne armoede te boven quam ; en metter tijd alle noodzakelijke Goederen kreeg. Maar nu is het verwoest.

24. Het Konvent van Mariaas Throon / by Grobbendonk / in Brabant / voor deezen onder het Bisdom van Kamerijk / t'hans onder dat van Antwerpen. Wegens de oprechtinge van dit Konvent staat de volgende Brief by * Miræus te leezen : Wy *Aarnout van Krayenhem*, Heer te Grobbendonk, en Ridder, en *Joanna Steinvoirt*, deszelfs wettige huisvrouw, doen kond aan alle Luiden dat wy voor de zaligheit van onze eige en onzer ouderen zielen aan den Prior of Generaal en het Kapittel der Reguliere Kanonnikken van S. *Augustinus* Order te Windeshem de ondergeschreeve Goederen voor een zuivere aalmisse gegeeven hebben, en door den tegenwoordigen Brief geeven ; om op ons Landgoed by Grobbendonk, dat nu *Nieuwer Moelen* genoemt word, maar voortaan S. *Mariaas Throon* genoemt zal worden, onder het Bisdom van Kamerijk, een Klooster, dat naer de wijze der Karthuizer Monnikken gesloten zal worden, ter eere van de H. Moeder Gods te timmeren voor zes Religieuze Priesters van de voornoemde Order van S. *Augustinus* ; op dat 'er in de gemelde plaatze ten eeuwigen dage Missen geleezen, en andere Goddelijke diensten verricht worden, enz. gedaan in 't jaar 1414. Vier en twintigste.

Dit Klooster heeft naderhand op een wonderlijke wyze gebloeit / en veele mannen van een uitsteekende geleerdheit en Godvruchtigheit voortgebragt. Maar het is in de voorle-

* In Donationib. Belg. lib. 1. c. 134.

ledene Nederlandsche krijgsberoerten gansch en geheel vernielt; zoo dat het den voorbygaanden reiziger nauwelijks eenig overschot van puin / tot opwekking van zijn medelijden / vertoone. De Religieuzen / aldus verdreeven / hebben eindelijk in een ander Klooster van dezelve Order / te weeten S. Maartens Konvent te Loven / eene plaats gekreegen: wanneer ook de naam en de meeste goederen van 't eerste Konvent / door den Apostolisschen Stoel / met de toestemminge des Konings van Spanje / in het laatste ingelijft zijn; 't welk nu O. L. Vrouws Throon te S. Maarten word genoemt. Echter is een gedeelte der inkomsten aan het Kollegie toegeleit / dat voor de Studenten der Vergaderinge van Windesheim te Loven opgerecht is. Dus verre Hoyberge in zijne ** Aanteekeningen op de Beschrijving van Korssendonk van J. Latomus.

Vijf en twintigste.

25. Het Konvent van S. Mariaas Paradijs buiten Romerswael in Zeeland; 't welk eertijds onder het Bisdom van Utrecht gestaan hebbende / naderhand onder het Bisdom van Middelburg is gebragt. Het heeft eerst binnen Oud Armuide gestaan; daar het volgens de Zeeuwsche Kronijk van J. Reigersberge door Willem Heer der plaatze gesticht en van goede inkomsten voorzien was in 't jaar 1438. Maar dewijl het niet lang na zijne ophomste / te weeten in 't jaar 1462 / in groot gevaar stond van door de overstrooming en onverzadelijke vratigheit der wateren / die het Dorp reeds ingeslokt hadden / verslonden te worden; is het door Hendrik en Wolfert van Borsselen, Vader en Zoon / en

** Pag. 100.

en Heeren van Terbeer / in een beiliger plaats by Romerswaal overgebragt. Maar de verwoesting / die het Konvent op de eerste plaats van het verbolgen zeewater te verwachten had / is het zelve op de laatste plaats ter gelegendheit van de bekende geloofs veranderinge overgekomen. Johan Latomus, zoo als Valerius Andreas getuigt / heeft een volkome kronijk van dit Klooster geschreeven / dewelke in 't Konvent van Rossendonk te leezen is.

26. Het Konvent van S. Jan den Dooper in de Stad Aken / onder het Bisdom van Luyk; wiens oprichtinge voortgaans gestelt word op het jaar 1421. Want alzo Cono vanden Eychhorn, een man van Ridderlijke afkomste / en Schepen te Aken / en zijne Huisvrouw Machteld Havermans, geene kinderen en erfgenaamen hadden / heeft de Vrouw / van den Goddelijken Geest aangeblazen / haaren man een voorstel gedaan van een Gasthuis / den H. Kornelius ter eere / op de Kollenstrate te stichten / en van genoegzaame inkomsten te voorzien. Als ze dit in 't jaar 1417. uitgevoert hadden; is het godvruchtig paar te rade geworden / eene vergadering van Karthuizer Monnikken te ontbieden / en een Kerk voor hun te bouwen. Maar op de aanmaning van andere mannen / en voor al van Wijnand Xanten, die hun Pastoor en Biechtvader was / en naderhand de eerste is geweest / die zijne geloften in het nieuwe Klooster deed / zijn ze van voornemen veranderd. Op de aanrading en onder het beleid van gemelden Heer Wijnand hebben zy een woonplaats gebouwt voor Reguliere Kanonnikken; die eerst onder het Kapittel van Huis / en na- Ses en twintigste.

naderhand onder dat van Windesheim / geſtaan hebben: zoo nochtans dat de inkomſten voor 13. armen in hun geheel bleeven. De Stichter zoude zoo wel aan 't Gaſthuis als aan de Religieuzen noch grooter inkomſten bezorgt hebben; ten waare dat hy in zijn tweede houwelijk kinderen gekreegen had. Hy overleedt in 't jaar 1483. en is in de Oude Kerk begraven; zoo als dit Graf-ſchrift / dat in zijn Zarkſteen uitgehouwen is / ons bericht.

Strenuus in tumulo Miles *Cono* jacet iſto:
Cum *Machtilde* ſua Conjuge magnifica:
Et prole *Carolo* thoro ſecundo nativo.

't Welk te zeggen is dat Ridder Cono, met zijne gemalinne Machteld, en met zijnen zoone Karel, dien hy in zijn tweede houwelijk gewonnen had / in dat Graf begraven legt.

In 't jaar 1619. zijn de beenderen der gemelde drie Perſoonen / met de doodkiſt / door den Prior Johan Schuts overgebragt in het koor van de Nieuwe Kerk. Als beide de Stichters nu aflijvig waren / en 'er van alle kanten ſtormwinden opſtonden / waar door de inkomſten van 't Gaſthuis en 't Konvent allengskens verminderden en te loor gingen; is het Gaſthuis / met deszelfs inkomſten / nae voorgaande toeſtemming van den Biſſchop van Luik / en met de goedkeuringe van Paus Alexander VI, in het Konvent en 't huishouden der Regulière Kanonnikken ingelijft. De Kerk was eerſt ten zuiden van 't Konvent aan den gemeenen weg gebouwt: maar dewijlze daar / om 't geraas der voorbygaande menſchen en der werkluiden / niet wel gelegen ſtond om de

Kerk-

Kerkdienſten by dag te verrichten; is ze naderhand aan de noordzijde geplaatſt. Daar is ze op de koſten van de Order van gehouwen ſteen opgebouwt; * en in 't jaar 1504. ter eere van S. Jan den Dooper en den H. Paus Cornelius ingewijdt. De oude inwoonders (de Reguliere Kanonnikken) gaan 'er noch tegenwoordig te Kerke.

27. S. Mariaas Konvent te Birket / buiten Amersfoort / t' hans Mariaas-hof binnen de Stad / onder het Stift van Utrecht. In dit Konvent wierd eerſt naer den derden Regel van S. Franciſcus geleeft: maar in 't jaar 1417. is het op het ſterk aandringen van Pater Hendrik Willemſz. † den H. Auguſtinus, onder het opzigt der Vergaderinge van Windeshem / toege-eigent. Elders lees ik dat het Konvent onder de Stad ſtaande in het jaar 1543. door Maarten van Roſſems Soldaaten uitgeplundert is; en 't geene van die plunderinge overgebleven was / door de Amersfoorders zelf tot buit gemaakt. Naderhand is het binnen de Stad zelf / daar het zijne behoudenis gezocht had / ten tijde van de beruchte geloofsberoerten uitgeroeit. Seven en twintigſte.

28. Vredendaal buiten Utrecht; naderhand te Amersfoord verplaatſt / en S. Jans Konvent genoemd. In de Kronijk ‡ van Windeshem ſtaat aangetekend dat de eerſte aanlegger en ſtichter van dit Konvent is geweeſt de Heer Wermbout Benſchop, die groote voortzetter van zoo veele Godtvruchtige Vergaderingen, zoo van Mans- als Vrouwsperſoonen. In 't jaar 1419. heeft het Acht en twintigſte.

* *Petri a Beek* Aquiſgranum, c. 11.
† Chron. Windesh. lib. 1. c. 40.
‡ Lib. 1. cap. 40.

het den Regel van S. Franciscus verlaaten/ en is onder de Religieuzen van S. Auguſtinus opgeſchreeven; om naer de inzettingen der Reguliere Kanonnikken van Windesheim te leeven. By ** Henrica van Erp, Abdiſſe van het nabuurig Vrouwenklooſter/ vinde ik op het jaar 1527. aangetekent dat de Gelderſchen/ die de wederſpannigheit der Utrechtſche Burgerije tegen den Biſſchop Hendrik van Beijeren begunſtigden/ dit Konvent den 30. April aan hoolen gelegt hebben. En op het jaar 1528. vinde ik aangetekend dat de puin van 't zelve Konvent in de Stad gebragt wierd; en het Konvent op de veſten van het ſlot Vredenburg geplaatſt.

Negen en twintigſte. 29. Mariëndale buiten Oudenaarden in Vlaanderen; 't welk voor dezen onder het Biſdom van Dooznik plagt te hooren; maar nu onder dat van Gent gerekent word. By Sanderus, in zijn opgeheldert Vlaanderen/ ſtaat te leezen dat Johan (20) Eggerts, Ontvanger over Holland/ dit Konvent in 't jaar 1419. begonnen heeft te Elzeghem/ op eene plaats/ daar de Kluis van Mariënhage had geſtaan. Hy voegt 'er by dat het zelve Konvent in het naaſtvolgende jaar met het Kapittel van Windeshem vereenigt is.

Dertigſte. 30. Het Konvent van Marienhage, door de wandeling Mariaas Konvent op de Hage; by Eindhove in Brabant; 't welk tot het Biſdom van Luik behoort hebbende/ naderhand onder dat van 's Hertogenboſch is gebragt. By Hoyberge, die het uit Petrus Impens getrokken heeft/ ſtaat de opkomſte van dit Klooſter aldus †† beſchreeven: *Antonius*, Hartog

** In Analectis A. *Matthei*

†† In Notis ad *Latomi* Corſendoncam, p. 134.

tog van Borgonje en Brabant, had onder zijne Hovelingen eenen *Johan Schoonvorst*, Baanderheer van Kranendonk, en Vryheer van Monjoye; die zijn eerste Raadsheer was; en geschikt om by 't overlijden van den Hartog de voogdyschap over deszelfs onmondige Zoonen, *Johan* en *Philips*, te bekleeden; en gansch Brabant als Stedehouder te regeeren. Deze *Schoonvorst*, dewijl hy kinderloos was, besloot ook een Klooster naer 't voorbeeld van *Aarnout Krayenhem* te bouwen. Ten dien einde ontbood by *Wouter Giruldnus*, *Prior* van Korsendonk: met wiens overleg hy zijn huis, * dat op zijn Kasteel by de Vesten van Eindhove stond, een Klooster van Reguliere Kanonnikken heeft gesticht; 't welk hy *Marienhage* genoemt wilde hebben; en 'er by besprak dat 'er de opsluiting altijd moest onderhouden worden. Ten dien einde heeft hy den eersten Religieuzen verscheidene van zijne erfgoederen, en daar by kostelijke Kerkcieraaden en andere Kleinoodiën, vereert. **Dit is gebeurt in 't jaar** 1419. **Doch by** Gramayus **in de** † **Beschrvvinge van de Kempen / en by** ‡ Wichmannus, **kan hreeder bericht van dit Konvent opgezocht wozden. Als nu de Meyery van 's Hartogenbosch aan de Heeren Staaten overgegeeven was / en het Konvent zijn zekeren ondergang op die plaats te gemoet zag; heeft het zijne behoudenis dooz de vlugt gezocht; en ook in het Stedeke Weert / onder het Quartier van Roermonde / in het Graafschap van Hoozn gevonden.**

31. Het

* Het Latijn, dat hier verward en duisterachtig is, kan ook zoo verstaan worden, dat hy het Kasteel zelf tot een Klooster liet toebereiden. *Vertaalder.*

† Cap. 6.

‡ Brabant. Mar. lib. 3. c. 51.

Een en dertigſte.

31. Het Konvent van Mariënkamp, in Oostvriesland / by Ezingen / onder het Bisdom van Bzeme. Het is in den beginne een Nonneklooster van de Zwarte Order der Benediktijnen geweest: 't welk door het ongebonden leven der Nonnen / en haare achteloosheit omtrent het onderhouden van de Kloosterlijke tucht / tot een groote behoeftigheit zoo in het tijdelijke als geeſtelijke vervallen is. Derhalve heeft zeker Edelman / met name Wigbold, die de Kapitein van die oorden van Vriesland was / aan het Kapittel (van Windesheim) geſchreeven; en verzocht dat het zich wilde gewaardigen het gemelde Klooſter / met al zijn toebehoorzen / in eigendom aan te neemen; en 'er eenige Reguliere Kanonnikken te plaatzen. De oude Nonnen / die 'er noch overig en weinig in getal waren / zoude hy met den raad der Vaderen (Kanonnikken) in eene bygelege plaats laaten woonen; en haar met een geringe inkomſte te vrede ſtellen. De aanbieding wierd door die van Windesheim in het jaar 1420. aangenomen; en Aarnout Kreveld, die volgens **Emmius by de nakomelingen als een Godvruchtig en zeer deugdelijk Man geroemt is geweest / tot eerſten Prior over het Konvent aangeſtelt. Nu hebben de Reguliere Kanonnikken in het Konvent van Ezinge, en in de cellen of uithoven, die 'er onder ſtaan, 200. Broeders en Leeken. Het zijn de eige woorden van J. Buſchius. Vaderhand heeft Pius IV. dit Konvent / 't welk †† door de boosaardigheit der Andersgezinden ganſch verwoest en ontheiligt was, door zijne bulle van den 7. Auguſti 1561. met de Kerke en 's Kapittels ta-

** Ad ann. 1444.

†† Het zijn de woorden van de Bulle.

tafel van Groninge vereenigt. Hier over han de Beschryving der Oudheden van Groninge nagezien worden.

32. Het Konvent van Marienberg te Bodingen / by Syberg / in het Hartogdom van den Berg / onder het Aartsstift van Keulen. Een zeker Beeld van O. L. Vrouw / die den Heiland / na dat hy van 't Outaar des Kruis afgenomen was / in haaren schoot houdt / heeft niet alleen het begin / maar ook den naam / aan dit Klooster gegeeven. Dit Beeld / 't welk zeker Kluizenaar op Goddelijk bevel had laaten maaken / kreeg van alle kanten / om het gerucht der veelvuldige wonderen / een grooten toeloop van menschen; die hunne giften met milde handen quamen aanbrengen. Daarop, zegt * Buschius, is 'er een schoone verwulfde Kerk of Kapel van steen opgebouwt; en met een goed dak gedekt. De Kerk had drie Klokken; etlijke Outaaren, eene Sakristy, en al wat verder tot het pleegen van den Goddelijken dienst noodig was. Van wierden d'er noch vier proven gesticht voor vier Vikarissen; die de diensten van 't Outer en 't Koor zouden waarneemen. Maar alzoo deze Vikarissen over de giften der Geloovigen / als of het Koopgoederen waren geweest / onder malkander met een verdoemlijke gierigheit vochten; zijn ze door de opperste Dierschaar der Kerke / op het verzoek van Adolf Hartog van den Berg / uit die post verdreeven; en Reguliere Kanonniklken / die noch in een geruste bezitinge zijn / in hunne plaats gezonden. Twee en dertigste.

33. S. Salvators Konvent te Ewich / by Attendorp / onder het Aartsbisdom van Keulen. Drie en dertigste.

* Lib. 1. de Reform. c. 3.

len. Dit Klooſter / zoo als de tegenwoordige opper-Pzioz van Windesheim / Pieter van S. Truyen, my in eenen Brief bericht / is in het jaar 1424. geſticht door *Hendrik de Weke*, Koopman en Burger van Keulen. Hy deed het uit dankbaarheit, om dat hy in zeer groote gevaaren behouden was gebleeven: en heeft een gedeelte van zijne Goederen tot het volbrengen van die ſtichting nagelaten. Het Klooſter is vry klein en onvolmaakt: maar de Religieuzen / die het tegenwoordig bewoonen / en van hunne Voorzaten geleert hebben in overvloed te zijn en armoede te lijden / zijn 'er ten uiterſte mede vergenoegd.

Vier en dertigſte. 34. Het Konvent van 't Lijden van Chriſtus en van de Allerheiligſte Maagd Maria, te Tongeren / onder het Bisdom van Luik / is volgens J. † Buſſchius en Siffridus ‡ Petri geſticht in 't jaar 1414. ten tijde van den LXXXI. Biſſchop / Johan van Heinsberge: zijnde te voore een Gaſthuis geweeſt. De eerſte ſteen wierd door de Burgemeeſters en de Overſten der plaatze geleit; en het Konvent is noch tegenwoordig in wezen.

Vijf en dertigſte. 35. S. Mariaas Konvent te Witteberg in Saxen / onder het Bisdom van Hildesheim / is het eerſte hervormde Klooſter van Saxen geweeſt. Over 200. jaaren wierd het van acht Kluizenaaren bewoont; die naer geen Klooſterlijken leven / dan misſchien den regel der Kluizenaaren / leeſden. Doch als de Bulle van Paus Clemens tegen de Bogarden en Begijnen over al afgekundigt was; begoſten zy te vreezen dat ze uit krachte van die Bulle uit hunne kluis zouden verdzeeven wor-

† Lib. 1. Chron. Wind. c. 44.
‡ In Geſtis Pontific. Leod.

worden. Derhalve hebben zy volgens den Raad van den Deken op S. Maurisberg, zijnde een geleerd en ervaren Persoon / de kleeding der Reguliere Kanonnikken / die toen zeer gemeen in Saxen was / aangetrokken. Dit deeden zy echter met deze verbintenisse / dat de Prior, uit hoofde van hunne eerste instellinge / de opsluiting altijd onderhouden zouw. Het Klooster was eerst een Kasteel geweest / wiens Inwoonders dikwils op roof uitgingen: daar ze des te beter gelegendheit toe hadden; om dat 'er dicht by op eenen berg een groote boschaadje stond. Doch na dat de voornoemde Broeders tot het bezitten van eigen goed / en andere overtreedingen van hunnen regel / verballen waren; zijn 'er eenigen onder hen geweest; dewelken in hun herte getroffen / en door de goede tucht / die te Windeshem onderhouden wierd / aangelokt / verzocht hebben om door die van Windeshem hervormt / en in hun Kapittel ingelijft te worden. *

36. Sint Maartens Klooster te Lunenker- Ses en
ke / nu Achlum / by Harlinge in Friesland / de tigste.
onder het Bisdom van Leeuwaarde. Dit is eertijds een vermaarde Abdy van Reguliere Kanonnikken geweest; dewelke door het adelijk geslagt der Lugdimannen gesticht is in 't jaar 1157. en in 't zelfde jaar eenen Wigbold door eersten Abt van den Bisschop van Utrecht gekreegen heeft. Maar als de Religieuzen van den Regel des Kloosterlijken levens afgeweken waren; zijn ze door de hulp en toedoen der Reguliere Kanonnikken van Windeshem en S. Agnesberg weder tot het onderhouden van den Regel gekeert: welke Ka-

* Lib. 1. de Ref. c. 4.

Kanonnikken den tytel van Abt afgeschaft / en den nedrigen naam van Prior aldaar ingevoert hebbende / de Religieuzen van Lunenkerke voor een lidt van hunne Vergadering hebben aangenomen. Dus verre † Busschius. Th. van Kempe in de Kronijk van S. Agnesberg, en Ubbo Emmius, schrijvende over het jaar 1165. in welk jaar de gemelde Abdy volgens den zelven Emmius eerst gesticht zoude zijn. Doch in de bekende Geloofsberoerten is ze gansch en geheel verdelgt.

Seven en dertigste. 37. S. Mariaas Konvent op Sion / buiten Beverwijk / in Holland / t' hans onder het Bisdom van Haarlem. Dit Konvent is in het jaar 1429. begonnen gebouwt te worden op den naakten erfgrond van eenen Heer Gerrit, die daar ter plaatze een Priester was: en wierd eerst bewoont door eenige Broeders van Hulsberge. Zeker Ridder, zegt ‡ J. Busschius, te weeten de Heer *Baarthout van Assendelft*, heeft zich zelven aldaar onder ons genootschap begeeven: want, vermits hy geen huisvrouw had; zocht hy in stilte te leeven, en Godt den Heere in alle gerustheit en buiten 't gewoel der weereldsche menschen te dienen. Deze Heer heeft op den zelven grond, niet verre van de wateren der Zee, met ons verlof een groot en goed steenen huis gebouwt. Omtrent dat huis is naderhand, om den goeden stand der plaatze, een geheel Kloosster opgetimmert. Doch dit Klooster is ten tijde van de meergemelde geloofsverandering volk vernielt. **

Acht en dertigste. 38. S. Mariaas Konvent te Rijstenberg dicht

† Ibid.
‡ Lib. 1. Ref. c. 5.
** Zie de Oudheden van Noorthol. enz.

dicht by Goslar in Saxen / onder het Bisdom van Hildesheim. De inkomsten van dit deftig en roemruchtig Klooster / zoo als het van Buschius * genoemt word / plagten om de quaade bestiering nauwelijks eenen Proost met seven Kanonnikken en weinige huisgenooten te konnen voeden. Maar sedert dat 'er de tucht in 't jaar 1414. verbetert / en het Klooster met het Kapittel van Windesheim vereenigt was / kosten d' er 73. Kanonnikken en Lekebroeders rijkelijk bestaan: waar van Buschius ter gemelde plaatze wijdluftig handelt.

39. S. Elizabets Dal, buiten Roermonde; 't welk voor deezen onder het Bisdom van Luik heeft gestaan / maar nu onder dat van Roermonde gerekent word. Het word noch ten huidigen dage van Reguliere Kanonnikken bewoont. Negen en dertigste.

40. S. Elizabets Konvent / of het Konvent der goede Kinderen / in de Stad Luik. Het is eerst een Armhuis geweest; en had sedert † het jaar 1092. onder de regeering van drie of vier Reguliere Kanonnikken van de oude Inzettinge gestaan. De Abt van 't Nieuwe Klooster des H. Grafs / buiten Huy / was de opzigter of Provisor. Maar by verloop van tijden is alles door de achteloosheit van de Bestierders vervallen / en de goederen verquist. Derhalve heeft de Bisschop van Luik de bestiering der plaatze den Abten van 't Klooster des Heiligen Grafs ontnomen; en begeert dat de kinderen / ter tijd toe dat ze houwbaar waren / naer de wijze der Broederen van Deventer zouden op- Veertigste.

* Lib. 1. Reform. c. 30.
† In Notis ad Corsendoncam J. *Latomi*.

opgevoedt en onderwezen wozden. Zy ſtonden onder 't opzigt van een Prieſter / die de kleeding van de Bzoeders des gemeenen levens van Deventer dzoeg ; en de Prior van de goede Kinderen wierd genoemt. Maar alzoo deeze Prior, en de andere Bewindhebbers ook / niet zeer op hun bewind paſten; begoſten de oude rampen weder in zwang te gaan: tot zoo verre / dat 'er geene jongmans meer aangenomen wierden. Johan Heinsberge, Biſſchop van Luik / zulks verneemende / deed van het Konvent Betlehem dat te Loven is dooz eenigen van zijne Raaden een ervaaren man verzoeken / die het gemelde Klooſter volgens de Inzettingen der Reguliere Kanonnikken zoude konnen hervozmen. Daar op is Olivier vander Kamp (de Campo) in 't jaar (21) 1428. met eenen Lekebzoeder naer Luik gezonden; die de hervozming der gemelde plaatze met zoodanig een overleg en naerſtigheit be pvert heeft ; dat het binnen weinige jaaren / zoo in perſoonen en gebouwen als in goederen en vergzootinge der plaatze / booz een nieuw Klooſter aangezien wierd. Hy bzagt ook te weeg dat het ingelijſt wierd in het Kapittel van Windesheim / 't zedert welken tijd het lange jaaren zeer bloeijend is geweeſt. Maar als het Mansklooſter in 't jaar 1489. buiten de Stads muuren / te weeten te S. Leenards op den weg naer Maaſtricht / was geplaatſt / daar het noch tegenwoozdig ſtaat en bewoont wozd; is de gemelde plaats der goede Kinderen / zoo als Hoyberge getuigt / aan eenige Maagden van 't H. Gzaf overgegeeven.

Een en veertigſte.

41. S. Mariaas Konvent te Nazareth / by Bze-

Bzedefozde / onder het Bisdom van Deventer; daar boven van geſpzoken is.

42. Het Konvent van Marienberg te Aningen / by Berlekom / in Pziesland / onder het Bisdom van Leeuwaerde: van wiens begin de Hiſtoriſchzijvers van den Staat / noch Ubbo Emmius, P. Winſemius, Schotanus, geen gewag maaken. De Reguliere Kanonnikken / die het bewoonden / zijn dooz het veranderen van den openbaaren Godsdienſt genootzaakt geweeſt elders hene te trekken. Twee en veertigſte.

43. S. Bartholomæus Konvent te Sults / by de Stad Hildesheim / onder het Bisdom van Hildesheim. Dit Klooſter heeft S. Godhardus, de XIV. Biſſchop van Hildesheim / dooz eenige Klerken en Pziesters geſticht in het jaar 1024; en ook eenigen tijd by hen huis gehouden. Maar in 't jaar 1116. heeft Bernardus, de XX. Biſſchop van Hildesheim / Reguliere Kanonnikken in hunne plaats geſtelt / dewelken in 't jaar 1444. onder Magnus, den XXIX. Biſſchop / dooz Johan * Buſſchius zijn hervozmt / en met het Kapittel van Windesheim vereenigt. Van dit Klooſter gewaagt † Krantzius ook met de volgende woozden: *Godhardus* heeft aan de de Stads muuren, op eene plaats, die ze Sults noemen, ter eere van den H. *Bartholomæus* een Klooſter van Reguliere (Kanonnikken) geſticht: dat noch tegenwoordig wegens de landgoederen buiten en binnen de plaats gelegen, en wegens de onderhouding van het Klooſterlijk leven, in een bloeijenden ſtaat is. Drie en veertigſte.

Die

* Lib. 1. de Reform. c. 6. & 10.
† Lib. 4. Metrop. c. 7.

Die bloeijende ſtaat is noch niet geheel te niet gegaan. Het wierd Sults genoemt om de (zoute) wateren; die rondom het Konvent vlietende / door onderaardſche buizen in de Stads putten geleidt worden. Deze wateren / die te vooren zout en onſmakelijk waren / heeft de H. Godhardus door zijne zegening zoet en drinkbaar gemaakt.

Vier en veertigſte. 44. S. Mariaas Konvent te Hertzenhagen by Frankfoort / onder het Bisdom van Mentz.

Vijf en veertigſte. 45. S. Mariaas Konvent te Mello / by Gent in Vlaandere / onder het Bisdom van Gent. Dit Konvent / zoo als de oude pampieren van het Klooſter ons berichten / is in het jaar 1431. op een vermakelijke plaats geſticht door Lodewijk van Hole, Burger van Gent. Hy heeft het eerſt geſticht en begiftigt voor 8. Kanonnikken; die onder eenen Prior zouden ſtaan / ter tijt toe dat het Klooſter door Gods beſchikking meer goederen zoude krijgen. Ses van die Kanonnikken moeſten de Prieſterlijke Wijdzels ontvangen; de twee andere niet. Hy bedong dat ze dagelijks de 7. Kerkelijke Getijden zouden zingen; en voor zijne ziele en de zielen zijner voorouderen / mitsgaders voor het welvaren zijner nakomelingen / een plegtige Hoogmiſſe doen. ‡

Ses en veertigſte. 46. S. Dionyſius Konvent te Molenbeeke / onder het Bisdom van Minden.

Ten tijde van *Drogo*, den V. Biſſchop van Minden, het zijn de woorden van ** Krantzius, is dit aanmerklijks voorgevallen, dat 'er een Klooſter van adelijke Kanonnikkeſſen te Molenbeeke geſticht is in het jaar 896. als de Room-

‡ Ex *Sandri* Flandria Illuſtr. ſub Aloſto.
** Lib. 3. Metr. c. 8.

Roomſche Keizer *Arnulfus* het gebied over Duytſland voerde. De edele Vrouw Hilborch, en de Prieſter Folkerd, allebeiden zeer rijk / waren de ſtichters. Men zegt dat ze 100. Morgen met de Bouwluiden aan het Klooſter gegeeven hebben. Ook word'er verhaalt dat de Biſſchop / om de ſtichting te helpen bevorderen / een gedeelte van eenige Tienden die hem toebehoorden daar toe gegeeven heeft: met dit beſprek dat ze jaarlijks 5.* guldens / in goud of zilver / aan S. Pieters Outer zouden offeren; en hy / Biſſchop / de billijke gedienſtigheden van die plaatze zoude genieten; even als van de andere plaatzen / onder zijn gebied gelegen. Eene deftige Maagd / daar de Stichtſter moeye over was / wierd 'er tot Abdiſſe aangeſtelt. De Keizer Arnulfus heeft veele voorrechten aan deze plaats gegeeven; die door Otto II. vermeerdert zijn; en van Hendrik II. hunne volle maar gekreegen hebben. Als de Abdy naderhand afgebrandt en weder opgebouwt was; heeft ze het lichaam van haaren Patroon den H. Dionyſius gekreegen; 't welk pas te voore door den zelven Keizer Arnulfus uit Vrankrijk te Regensburg was gebragt. Daar word verhaalt dat de Stichtſter / wiens man in pellegrimmaadje naer 't H. Land gereiſt was / de hoop van zijne wederkomſte opgegeeven hebbende / van heur beider goed negen Kerken heeft geſticht; het gemelde Klooſter daar onder gerekend. Als hy dan tegen alle verwachting t'huis gekomen was; is ze / om zijn misnoegen voor te komen / in de

* In 't Latijn ſtaat *Solidis*, 't welk veele betekeniſſen en uitleggingen kan lyden: zoo als by *du Cange* gezien kan worden.

de voorbaat geweest; en zeide dat ze hem in zijn afwezen negen Dochters had gebaart / die noch niet in Christus herboren waren. De Man / die een Godvruchtig Persoon was / begreep haar zeggen; en gaf zijne toestemming en goedkeuring aan alles dat ze gedaan had. Maar ten tijde van Albertus, uit het geslagt der Graven van Hoye gesproten / en Bisschop van Minden / is het Klooster van Molenbeeke verandert; en heeft in het jaar 1441. Reguliere Broeders (Kanonnikken) in de plaatze van de Kanonnikkessen voor inwoonders gekregen. Want dewijl het Kloosterlijk leven onder de Juffrouwen (Kanonnikkessen) te niet gegaan was; zijn 'er alle dingen gezamentlijk te gronde gegaan: de Gebouwen onder de voet gevallen; de Landerijen weg geraakt / alles tot een bedelaars staat vervallen. Maar onder de Reguliere Kanonnikken is 'er alles weder opgeloken: waar van J. † Buschius, die 'er oog-getuige van is geweest / het volgende verhaal doet: S. *Dionysius* Konvent is eerst een Juffrouwen Klooster geweest; daar we niet meer dan eene Juffrouw vonden, en vier Priesters, die proven hadden. De Prior van Bodike, *Aarnout Huls*, had aangenomen het Klooster volgens onzen Regel en Instellingen te hervormen; en 'er eenige van zijne Reguliere Broeders te plaatzen. Dies verzocht hy van my, die Overste was van het Klooster te *Sults*, en met hem van 't Algemeen Kapittel gekomen was, dat ik de plaats met hem zoude gaan bezigtigen; en zien of ze bequaam ware om 'er onze Order te plaatzen. De plaats stond ons wel aan; hoewel dat de Kerk, een zeer lang, breed, en

† Lib. 1. Reform. c. 31.

en hoog Gebouw, voor een Stal van Paarden en Koeyen verſtrekte; en vol miſt en vuiligheden was: maar ze koſt wel toebereidt en gezuivert worden. Zoo is dan de Juffrouw met de gemelde Prieſteren elders hene gezonden; en het Kloofter onder het Kapittel van Windeshem gekomen. **Hy voegt 'er noch by dat hy 'er naderhand / als hy 'er als Kloofterſchouwer quam / by de 100. inwooners gevonden heeft.**

47. **Het Konvent van** Mariëngaerde, **dooz de wandeling** Kirsgaerde, **by de Stad Wozms. Dezen Hof of Gaerde had** Hendrik **Gzaaf van Sarburg / de XXXIX. Biſſchop van Wozms / die in 't jaar** 1234. **zijn leven ge-eindigt heeft / booz Maagden van de Ciſterci-ozder geplant. Maar als het Kloofter dooz de peſt uitgeſtozven / of de Nonnen volgens het** (22) **verhaal van** * Trithemius door Fredericus **den** LIX. **Biſſchop van Wozms verdzeeven waren; is de plaats dooz den zelven Biſſchop aan de Kanonnikken van Windeshem te bezitten en te bewoonen gegeeven. Maar die zijn naderhand ook doozgezonden; en de plaats koomt t'hans den Biſſchop van Wozms in eigendom toe.** Seven en veertigſte.

48. **Het Konvent van Heer** Iſaaks Boſch, **by Nivelle in Bzabant / onder het Bisdom van Mechelen; 't welk aldus naer eenen** Iſaak, **Heer der plaatze / is genoemt.** Deze † Heer *Iſaak*, als zeer dapper in de wapenen zijnde, was met andere Edelluiden van Nederland ter kruisvaert tegen de Sarazynen opgetrokken; maar door den quaaden uitſlag des oorlogs gevangen genomen, en in een kerker Acht en veertigſte.

* In Chronico

† *Wichmanni* Brabantia Mar. lib. 3. c. 48.

ker geworpen. In dezen ſtaat heeft hy, om verloſt te worden, zijne toevlugt genomen tot de algemeene Vertrooſtereſſe der bedrukten, en helpſter der Chriſtenen, de H. Maagd *Maria*; wiens Beeld over zijn Kaſteel aan eenen boom vaſtgemaakt was. Zy is hem vliegens verſcheenen; en beloofde hem zijne vryheit; indien hy haar ter eere eene Kapel wilde bouwen. Hy draalde niet lang, maar beloofde op ſtaande voet dat hy haaren eiſch volbrengen zouw. En zie, zoo als het ochtend geworden was, zag hy zich zelven van de boeyen ontſlagen, met dewelken hy gebonden was geweeſt: hy deed de deur open, en gong vry ter kerker uit, zonder dat 'er iemand zich tegenſtelde. In Braband aangekomen, heeft hy ter eere van zijne Verloſter een Kapelle, en daar nevens een Klooſter, opgerecht. In dit Klooſter heeft hy Reguliere Kanonnikken geplaatſt, die hy van de ſeven Bronnen ontboden had: welker nakomelingen daar noch op den huidigen dag woonen, en in een bloeyenden ſtand blyven. **Volgens** Aub.† Miræus **is het gemelde Klooſter geſticht in het jaar** 1416.

Negen en veertigſte.

49. **Het Konvent van** O. L. Vrouw, **en den** H. Johan Evangeliſt; **'t welk by Segenberg in Holſtein / onder het Bisdom van Lubek / door de milde hand van keizer** Lotharis **in 't begin der** 12. **eeuwe geſticht en begiftigt is. De gemelde keizer gaf het konvent aan den** H. Vicelinus, **Apoſtel van Holſtein / en naderhand Biſſchop van Aldenburg; die het zelve / na dat het verwoeſt was geweeſt / ** om de ongemakken van de Marktdagen / en 't gewoel van het kaſteel / overgebragt heeft**

† Faſt. Belgic. ad 8. Septembr.

** *Krantzius* in Saxonia lib. 6. c. 19.

heeft in het Dorp Hagerstorp. De maare van dien nieuwen toeleg was van zoodanige een uitwerking / dat Diethmarus, Deken van het Kapittel van Bremen / wiens leven van den zelven Krantzius uit Helmoldus beschreeven word / zijne plaats verliet / en naar Falderen reisde; om van Vicelinus tot Overste over het nieuwe Enthof aangestelt te worden. De Parochiekerk was aan den Berg op de oude plaats blyven staan; maar om dat 'er in 't Bisdom van Aldenburg geen andere Vergadering van Geestelykheit / als die van Hagersdorp / gevonden wierd; heeft Geroldus, Vicelinus nazaat / onder wien de Bisschoppelyke Stoel ook van Aldenburg naar Lubeek overgebragt is / de gemelde Parochiekerk weder op haar eerste plaats gebragt. Dit heeft hy met dat inzigt gedaan / op dat de Bisschop op de Hoogtyden / wanneer hy by 't Volk zoude moeten zijn / eenige Geestelyken by der hand zoude hebben / om den Kerkelyken dienst te verrichten. Als de tucht in 't Klooster vervallen was; heeft Nicolaus, de XX. de Bisschop van Lubeek / zorg gedragen dat ze * weder verbetert / en het Klooster zelf met het Kapittel van Windeshem vereenigt wierd. Volgens J. Busschius was 'er een Aartsdiakenschap aan dit Klooster gehecht: Het Klooster te Zegenberge, zegt hy / is vier mylen boven Lubeek gelegen, en heeft een Parochikerk. Ja in het zelve is een Parochikerk, met een Aartsdiakenschap dat aan die Parochikerk gehecht is, en zich ter wijdte van vier mylen uitstrekt. Deeze Kerk pleegt geregeert te worden door eenen Broeder, die den naam

* *Krantzii* Saxonia lib. 6. c. 4. *Krantzii* Wandalia lib. 4. c. 38. ejusdem Metropolis lib. 11. c. 37.

naam voert van Plebaan; en heeft eenen Kapellaan om de Sakramenten te bedienen, en eenen Predikant. De Hartog van Holstein, die op een hoog Kasteel boven de Stad woont, en al zijn huisgezin, zoo Mans- als Vrouwspersoonen, mitsgaders alle de Burgers van de Stad, zijn gewoon in die Kerke de Godtelijke diensten by te woonen, de Sakramenten te ontvangen, en de Predikaatzi alle Zondagen en Feestdagen aan te hooren. *Maar 't is uit met dei Trojaanen: 't is 'er mee gedaan.*

Vijftigste. 50. S. Hieronymus konvent te Roermonde in Gelderland; 't welk nu een Kollegie der Jesuiten is / en hun in eigendom toekoomt. Toen hier een Bisschoppelijke Stoel geplaatst wierd / gaf Pius IV. dit konvent aan den Bisschop van Roermonde.

Een en vijftigste. 51. S. Pieters konvent te Hegene / in 't Graafschap van Lingen / onder 't Bisdom van Wozms. Dit konvent heeft Eunuchus, Graaf van Lingen / omtrent het jaar 1135. buiten Wozms in een Haagbosch gebouwt; en met veele goederen en inkomsten begiftigt. Buggo, Kerkvoogd van Wozms / heeft de Kerk in 't jaar 1141. ingewijdt; en eenen Harburg tot eersten Pzoost over het klooster aangestelt: welke Pzoost het leven der Reguliere Kanonnikken daar ingevoert heeft. Maar als de tucht in 't klooster byna te niet gegaan was; is ze dooz 't goed beleid der Kanonnikken van Windesheim weder op den ouden voet gebzagt.

Twee en vijftigste. 52. S. Mariaas konvent op 't Eiland / by Koblents / onder het Aartsstift van Trier; of zoo als † Trithemius schzijft te Vallendor. Wegens dit konvent lees ik het volgende ver-

† In Chronico &c.

verhaal by Willem * Kyriander. Jakob van Sirk, de LXXXVIII. Bisschop van Trier / heeft de onderhouding van 't Kloosterlijke leven / die in het Konvent der Minnebroeders te Koblents vervallen was / in 't jaar 1451. verbetert. Ook heeft hy in 't Eiland van Koblents en te Eberharthuize allereerst Reguliere Monnikken geplaatst; die de hervorming al van den beginne aangenomen hadden. Het gemelde Konvent is aldus in 't jaar 1428. opgekomen; dat eenige Regulieren van Betlehem te Zwol uit hun Konvent gezonden zijn / om deze plaats in bezit te neemen: 't welk Rodulphus Dier, in de Levens beschrijvinge der Broederen van Deventer / ook met deze woorden verhaalt: De Regulieren van Betlehem hebben een plaats op 't Eiland by Koblents in bezit genomen; daar de Kloosterlijke tucht noch tegenwoordig in een bloeyenden stand is; en nu noch van hunne Nazaaten onderhouden word.

53. S. Mariaas Konvent te Sylo / by Emden in Oostvriesland / onder het Bisdom van Munster. *Ulricus*, Graaf van Oostvriesland, het zijn de woorden van *Ubbo* † *Emmius*, heeft de Benediktijner Nonnen uit het Kloosler Sylo, dat ze eenige eeuwen bezeeten hadden, men weet niet om wat reden, doen verhuizen; en ten deele naer Norden, ten deele naer Thedinge gezonden. In haare plaats deed hy Reguliere (Kanonnikken) koomen; die dat Klooster tot onzen tijd toe bewoont hebben; maar t'hans daar uit gebannen zijn. † Drie en vijftigste.

54. Het Konvent van den H. Belijder Anto- Vier en vijftigste.

* In Annal. Trevirorum, p. 171.
† Hist. Fris. ad ann. 1444.

tonius te Albergen / in het land van Twent; daar we boven van gesprooken hebben.

Vijf en vijftigste.

55. Sint Niklaas Konvent te Bergum buiten Leeuwaarde / onder het Bisdom van Leeuwaarde: van 't welke onder Vriesland gesprooken is / en getoont hoe dat de Abdy Mariëngaerde / van de Premonstreiter Order / de Proostdy van O. L. Vrouw te Bolswaert / die ook van dezelfde Order was / en het Klooster der Reguliere Kanonnikken te Bergum / door de Bulle van Paus Pius in de Katedrale Kerk van Leeuwaarde ingelijft zijn geweest. De Paus geeft 'er deze reden van / dat 'er nochte te Leeuwaarde / nochte in een andere Plaatze van Vriesland / een Kollegiale Kerk van weereldsche Priesters gevonden wierd: doch dat 'er zoo groot een getal Kloosteren van verscheide Orders was; dat men ten opzigte van dat groote getal der Kloosteren geen menschen genoeg vinden kost / die een Kloosterlijk leven wilden leiden. De gemelde inlijving geschiedde met dit beding dat de Kanonnikken / die 'er noch overig waren / en door Bisschoppelijk gezag op een andere eerlijke plaats bestelt zouden worden / een bequaam jaargeld op de vruchten / renten / en inkomsten des Kloosters / hun leven lang / moesten genieten. En voorder dat de Bisschop van Leeuwaarde / die het dan zijn zoude / de Kerk des gemelden Kloosters van Bergum tot een Parochiekerk zoude oprechten en aanstellen; en hun een bequaamen Pastoor bezorgen / om 'er de Goddelijke diensten te verrichten. Dan hier van word wijdloopiger in de Oudheden van Vriesland gehandelt.

En 't is zoo onwaarschijnelijk niet / 't gene de Paus in de Bulle zegt / dat de Kloosters om

‡ Zie de Oudheden van Groningen enz.

om hunne menigvuldigheit volkloos waren: dewijl in Vriesland alleen 7. Abdyen en 99. andere Kloosters gevonden wierden.

56. Het Konvent van 't Hoogwaardigste Lichaam des Heere te Keulen; wiens opkomste Tillemannus * Bredenbachius aldus uit de pampieren des Kloosters beschrijft. Het is kenbaar dat het Hoogw. Sakrament in 't jaar 1331. uit den mond van zeker Persoon / die ziek te bedde lag / en het lichaam des Heere genuttigt had / gevallen was: en dat eene Nevrouw / Benigna genaamd / de Weduwe van Hendrik de Cupino Burger te Keulen / met haaren Zoone Bruno, wien de grond der plaatze / zijnde een Wijngaardberg / in eigendom toequam / een klein Kapelletje heeft gebouwt / aan den kuil / die zich noch tegenwoordig in 't midden van het Koor vertoont. Dit Kapelletje / 't welk met de toestemminge van Heer Reinoldus Proost van S. Gereons, en van Heer Matthias Plebaan van S. Christoffels Kerke opgebouwt / en voor het onderhoud van eenen Priester begiftigt was / had grooten toeloop van allerhande Volk. Want zoo als de Schilderyen en zekere Geschriften ons leeren; daar plagten veele teikenen en wonderdaaden te geschieden. Drenkelingen wierden 'er van de doode verwekt; gebrokene geneezen; kinderen / die in de geboorte groot gevaar liepen van te sterven / uit dat gevaar verlost enz. Als nu de godvruchtigheit der Geloovigen meer en meer aanwaakkerde / is 'er omtrent het jaar 1423. voornamentlijk door den loffelijken yver van een Keulsch Burger / Aarnout Schellink genaamd / eene Kerk op de geheiligde plaats gebouwt. Deze Kerk / die tot Ses en vijftigste.

* Collat. Sacr. lib. 1. cap. 8.

tot noch toe in wezen is / is omtrent seven jaaren door weereldlijke Priesters / als Oversten / bestiert geweest. Eenigen tijd daar na / te weeten omtrent het jaar 1434 / heeft ze met de toestemminge van Hendrik Afel, Pastoor van S. Christoffels Kerk / verscheidene voorrechten gekreegen. Eindelijk is deze plaats door de beschikking van Theodoricus van Meurs, Aartsbisschop van Keulen / tot een Klooster van Reguliere Kanonnikken opgerecht; en Thomas vanden Wal uit Mariënbron, dat buiten Arnhem gelegen is / ontboden om 'er het ampt van Prior te bekleeden. Onder dezen Prior, zoo als Gelenius † schrijft / zijn de gebouwen en inkomsten van het Konvent merkelijk vermeerdert; die noch tegenwoordig tot onderhoud en huisvesting van hunne nazaaten dienen.

Seven en vijftigste.

57. S. Pieters Konvent te Daalhem / onder het Bisdom van Paderborn. Dit Konvent / het zijn de woorden van J. ‡ Busschius, was niet lang geleden noch een Nonnekklooster geweest: maar de Nonnen wierden 'er uitgezet; en het Klooster in het konvent van Bodeke ingelijft. Doch het gemoed van eenige Broeders was 'er ongerust over / dat zy de goederen van dat Klooster in eigendom aangenomen hadden; van dewelken een geheel Klooster leeven kost / en zijnen noodzuft hebben. Eindelijk hebben ze allegader goedgevonden dat men daar volgens de eerste instelling des Kloosters een byzonder Klooster van onze Order zoude bouwen: en hebben daar eenige Priesters / Broeders / en Leeken toegeschikt; van dewel-

† Sacrarium Colon. lib. 3. Syntagm. 58.
‡ Lib. 1. Reform. c. 34.

welken ſommigen hunne geloften reeds in 't nieuwe Klooſter / dat een goede mijl van Bodeke gelegen is / gedaan hebben. De Nonnen hadden een kleine Kerk tuſſchen de bergen gehad: met een deel kleine huiskens/ die dicht aan de Kerk ſtonden. Maar de tegenwoordige Prior Johan Sonsbeek, die zijne geloſte te Bodeke had gedaan / heeft een lange en breede Kerk op den top van eenen berg / binnen 't Klooſter nochtans / van gehouwe en vierkante ſteenen opgebouwt; hebbende 180. voet in de lengte / en 34. in de breedte. En zijn voorneemen is het ganſche Klooſter / met de nieuwe ſlaapplaats / eetzale / enz. op den zelven berg te brengen. Het heeft bp de hondert leeken. Dus verre Buſſchius.

58. S. Vitus Konvent / bp Naarden in Holland / onder het Bisdom van Utrecht; 't welk tegenwoordig / gelijk iemand zegt / niet anders is dan een afſchuwelijke romp. Wanneer en door wien dat het gebouwt zp / heb ik in geene handſchriften / noch gedrukte boeken / konnen vinden. * Acht en vijftigſte.

59. S. Niklaas Konvent te Trutenhuizen / onder het Bisdom van Straatsburg: van 't welke Franciſcus Guillimannus, in de † Hiſtorie der Biſſchoppen van Straatsburg / het volgende verhaal doet: In het tweede jaar heeft hy het Klooſter der Reguliere Kanonnikken te Trutenhuizen ingewijdt; 't welk *Herradis*, Abdis van Hohemburg, aan den voet van den berg had geſticht: want zijn inzigt was, hunnen dienſt in de beſtieringe der geeſtelijke en tijdelijke zaaken te gebruiken. *Her-* Negen en vijftigſte.

ra-

* Zie de Oudheden van Naarden.

† In *Henrico* I. pag. 240.

radis had een broeder *Guntherus* genaamd, zijnde een Edelman uit de Elsas, die haar in deze zake voornamentlijk met raad en daad geholpen heeft. J. Busschius, in de Beschrijvinge der Kloosteren van Duitsland / verzekert ons dat het opgebouwt is in het jaar 1181. Tegenwoordig zijn 'er de Kanonnikken uitgebannen; en het komt het geslagt der Landsbergen toe.

Sestigste. 60. S. Pankras Konvent / te Hamersleve / is volgens † Meiboom gesticht in het jaar 1108. Die groote Hugo de S. Victore, die (23) allerroemruchtigste Meester des Kloosterlijken levens / heeft in dit Klooster zijn proefjaar uitgestaan; en ook volgens sommige Schrijvers zijne geloften gedaan. Doch naderhand heeft hy zich naer de Hooge Schole van Parijs begeeven; Daar hy, zoo als Busschius ** zegt / tot een volmaakt en geleerd man opgewassen is. Burchardus, de XXXVII. Bisschop van Halberstad / heeft door zijn gezag te weeg gebragt dat dit Konvent de tucht des Kapittels van Windesheim aangenomen heeft / en met die Vergaderinge vereenigt is. Onder die Vergadering heeft het / na veele ramspoedigheden / zijn ouden luister weder gekreegen.

Een en sestigste. 61. Het Konvent van den H. Geest, te Udenheim / en dat van Graci-dale, zijn beide gaar in 't land van Kleef onder het Bisdom van Keulen gelegen; van dewelken †† Thesemaker met deze woorden spreekt. Het Konvent der Reguliere Kanonnikken van 's Heeren Graf te Udenheim, en dat van Graci-dale in het

‡ In Chronico Riddagshusensi, pag. 22.
** Lib. 1. Reform. c. 31.
†† In sua Clivia. pag. 180.

het Dorp Ganswijk by de (24) Stad Kleef, is door *Hendrik Raas*, Prooſt van S. *Mariaas* Kerk te Utrecht, geſticht in 't jaar 1456; na dat hy alvoorens te Udenheim, ten behoeve der arme Studenten, eene Kapél had geſticht. Doch met de toeſtemminge en door het gezag van *Johan* I, den tweeden Hartog van Kleef, is die Kapel in een Klooſter van Reguliere Kanonnikken verandert; 't welk het Kapittel van Windeshem onderworpen wierd. **Als de Reguliere Kanonnikken van Udenheim in het jaar** 1580. **in het Klooſter van Graci-dale overgebragt waren; is het Klooſter van Udenheim aan de Monnikken van S.** Odiliaas **berg of 't Heilig Graf gegeeven. Doch alzoo** Graci-dale **naderhand in de Nederlandſche Oorlogen verwoeſt en verdelgt wierd; is het Klooſter van Udenheim den Reguliere Kanonnikken wedergegeeven; die het tot nu toe bewoonen.**

62. **Het Klooſter van S.** Jan den Dooper **te Rebdorp. Dit deftig en ſchoon Konvent / dat aan den vloed Altmul boven Aichſtad / achter 's Biſſchops ſlot / in een zeer vermakelijk dal gelegen is / is in het jaar** 1159 **onder** Koenraad **Biſſchop van Aichſtad / Keizer** Frederiks **voornaamſten en aangenaamſten Raadsman / geſticht en begonnen opgebouwt te worden door de Keizerin** Beatrix. **Deze** Beatrix, **'s Keizers tweede Vrouw / en Hartogin van Borgonje / had het Dorp Rebdorf aan den gemelden Biſſchop geſchonken om 'er een Klooſter te bouwen. In dit Klooſter had de Biſſchop** Koenraad **zich zelven by leeven lijve een graf laaten bereiden; in 't welk hy na zijne dood / te weeren in 't jaar** 1171 **/ ook begraven wierd. In de-** Twee en feſtigſte.

dezelve Kerke van Kebsdorf / omtrent het midden / legt ook onder een voortreffelijken en verheeven marmeren steen begraven de Graaf van Hirsberg / met naame Gebhard; die een uitsteekend weldoender van dit Klooster en het ganssche Bisdom van Aichstad is geweest / en 't ganssche Graafschap van Hirsberge / by uitersten wille / aan 't Bisdom nagelaaten heeft. De Kanonnikken van dit Konvent waren in den beginne doorgaans van een adelijk geslagt / die een Proost voor Overste hadden. Als deze Kanonnikken mettertijd van de deugd hunner voorzaaten ontaardt waren; heeft Johan de Quercu, Bisschop van Aichstad / in 't jaar 1458. betere Kanonnikken in hunne plaats doen koomen; en de hervorming in 't Klooster ingevoert: 't welk by deeze gelegendheit toegekomen is. Als hy naer den landdag van Worms reisde / was hy in het Klooster van Kirsgaerde geweest; daar hy grooten zin in de tucht dier plaatze kreeg: zoo dat hy / zoo ras als hy t' huis gekomen was / de gemelde Proosdy in een Priory van S. Augustinus * veranderde. En dewijl hy zich van den dienst der Religieuzen van Windesheim in dat hervormen bedient had; heeft hy de gemelde Priory met het Kapittel van Windesheim vereenigt. Onder die Vergadering is het tot nu toe in een bloeijenden stand gebleven. De Prior van het Konvent / zoo als ik in het Konvent van 't H. Kruis te Augsburg onderrecht ben / bedient zich in het verrichten van de Kerkelijken dienst van mijter en staf / en de voordere Bisschoppelijke pronkgewaaden.

63. S. Hie-

* J. *Busschius* de Monasteriis Germ. pag. 102.

63. S. Hieronymus (25) Dal buiten Lei- Drie en
den / onder het Bisdom van Utrecht. Doch sestigste.
dit Konvent was volgens het schryven van
* Orlers al voor de Geloofsberoerten door in-
wendige quaal te niet gegaan : 't welk de re-
den is dat 'er Lentius in zijn Register geen
gewag van maakt. Het is allereerst van
Broederen bewoont / die naer den derden Re-
gel van S. Franciscus leefden : maar wan-
neer dat het tot de Order der Reguliere Ka-
nonniken overgegaan zy / vinde ik nergens
aangetekend. Het is althans niet geschiedt
voor het jaar 1450. wanneer de Broeders van
den gemelden derden Regel / volgens de An-
tekeningen van Adrichomius, hunne algemee-
ne Vergadering hier gehouden hebben. We-
gens dit Konvent konnen de Oudtheden van
Rhijnland nagezien worden.

64. O. L. Vrouws Konvent in de Kluis / Vier en
onder het Aartsbisdom van Trier ; 't welk sestigste.
aldaar volgens het schryven van Busschius
aldus opgekomen is. In 't jaar 1440. was
'er een werkzaam en eenvoudig man / Ever-
hard genaamd ; zijnde van beroep en hantee-
ringe een Boer en Wijngaardenier ; en die
zich ook met strooisnijden geneerde ; om 'er
de beesten mee te voeren. Hy was geboren
in het Dorp Esch ; en een zeer groot min-
naar van 't maagdelijke leven en de kuisheit.
En / dewijl hy van zijne jonkheit af de H.
Maagd en Moeder Gods Maria zeer gene-
gen was geweest ; had hy op de gemelde
plaats / die toen onbewoond en onbebouwd
lag / een blok in de aarde gestoken ; 't welk
boven uitgeholt was ; en in die holte een beeld
geplaatst van de allerbedroefste en bedrukte
Moe-

* Beschr. van Leiden, 1. Boek.

Moeder Gods; die haar dooden zoon in haar schoot had leggen. Naderhand heeft hy / door de Heiligste Maagd daar toe vermaant en gedwongen / haar ter eere op dezelve plaats een klein huiske getimmert / en het blok weggedaan. Toen heeft hy het gemelde beeld / dat noch op die plaats was / en 't welk hy te voore voor zijn eigen geld te Trier had gekocht / in den muur van dit huisken geplaatst. Als daar nu een groot getal mirakelen geschiedde; ontallijke giften dagelijks geoffert wierden; en de menschen naar dezelve plaats / om 'er hunne Godvruchtigheit te pleegen / by geheele troppen quamen loopen; heeft Everhard, door die offergiften geholpen / eene Kapel die wat grooter was getimmert. Eenigen tijd daar na heeft hy omtrent die Kapelle een Kerk getimmert / die ses en twintig schreeden in de langte en twaalf in de breedte had. Die Kerk heeft hy in 't Jubeljaar opgetimmert: zoo dat 'er aanstonds een overgroote toebloed van allerhande menschen was. Deze Kerk heeft Joban van Sirk, de honderste Aartsbisschop van Trier / in het jaar 1449. op den dag van Mariaas Boodschap / ten overstaan van een groot getal Prelaaten ingewijot. Wanneer Everhard nu in 't jaar 1451. in vrede overleden was; is de Orde der Reguliere Kanonniken in 't jaar 1456. met de toestemminge en volgens de begeerte van de Heeren van dat landgoed / doch voor al van Heer Godefroy van Esch, in het bezit van deze plaats gestelt. Dezelven hebben een nieuw Koor gebouwt; 't welk zy in het jaar 1474. deeden inwijden. Ook hebben zy den omloop aan beide de zijden van het Koor gebouwt / en

vre-

veele gebouwen opgetimmert. Eindelijk hebben ze de oude Kerk afgebroken; en een grooter / die 'er noch staat / opgehaalt: welke grooter Kerk ingewijdt is in het jaar 1502. Het Konvent word noch van de zelfde soort van Religieuzen bewoont / en is noch tegenwoordig / zoo wegens het getal der Inwoonderen als de onderhouding van de Kloosterlijke tucht / in een goeden staat. Het gemelde Beeld van de bedrukte Moeder Gods word'er ook noch bewaart; aan't welke * ik mijne eerbiedigheit in eigen persoon beweezen heb; wanneer ik in 't jaar 1656. naer Trier reisde / om den Rok zonder naad van den Heer Jesus te bezigtigen.

65. S. Maartens Konvent te Loven; 't welk voor deezen onder het Bisdom van Luik behoort hebbende / t' hans onder het Aartsbisdom van Mechelen staat / en boven al vermeldt is / is noch in zijn volle bloey. Vijf en sestigste.

66. Het Konvent van den H. Bisschop Augustinus te Marpach / onder het Bisdom van Straatsburg. Dezelve *Manegoldus* (die een zeer welspreekend Prediker was) heeft met de hulpe en penningen van den edelen Heer *Burchard van Geselsviler* te Marbach in de Opper-Elzas een Konvent van Reguliere Kanonnikken gesticht. Onder deze Kanonnikken, die in 't gemeen en naer het voorschrift van hun Regel leefden, heeft hy ook in 't jaar 1094. volgens zijne begeerte een plaats gekreegen. Het zijn de woorden van Guillimannus in de † Historie der Bisschoppen van Straatsburg. Ses en sestigste.

67. S.

* De Leezer moet altijd indagtig zijn, dat de Schryver den Heer Lindeborn doorgaans van woord tot woord uitschrijft: die zal die reis naar Trier gedaan hebben. *Vertaalder.*

Seven en seſtigſte. 67. S. Mariaas Konvent te Birchling / onder het Bisdom van Wurtsburg ; daar J. ‡ Trithemius het volgende van verhaalt. Omtrent het jaar des Heere 1455 begoſt een beeld van O. L. Vrouw / dat onder het Bisdom van Wurtsburg niet verre van Hippohne / te Birklinge / in eenen boom gezet was / door het doen van mirakelen ruchtbaar te worden. Daar op is een zeer groote toeloop van menſchen gevolgt: en de Geloovigen hebben d'er veele giften geoffert ; van dewelken naderhand een Klooſter van Reguliere Kanonnikken gebouwt en genoegzaam begiftigt is: wellke Kanonnikken naer de hervorming van 't Kapittel van Windesheim leefden.

Acht en ſeſtigſte. 68. S. Leonardus Konvent te Bazel / onder het zelfde Bisdom. Boven de Minnebroeders / zoo ſpreekt Chriſtianus Urſtiſius, op een hoogte / ſtaat de Parochikerk van S. Leonardus , die zeer wijd en aanzienlijk is; en met het Klooſter den heuvel / die over de Hoofdkerk ſtaat / geheel beſlaat. Wy hebben van goederhand verſtaan dat zeker ſlot Wildek / anders Slijkdale genaamd / op deze plaats heeft geſtaan : want de gedaante van 't gebouw geeft noch op huiden te kennen / dat het een zeer ſterk Kaſteel is geweeſt. En dewijl voor dit Kaſteel binnen de Stads veſten eertijds een ruim en zeer vermakelijk plein gelegen was / 't welk van alle kanten een vry gezigt had / en de Burgerye voor een Schuttersplein diende ; heeft Ezelinus , Dialten en Dompvooſt / en daar by een godvruchtig man en van groot gezag / zin in het plein gekreegen. Vermits hy dan groot

† In *Ottone*, Epiſcopo XLIII. p. 216.
‡ In Chron.

groot goed van zich zelven had / en een rijke Prooſtdy bezat; heeft hy in 't jaar 1002. by Rudolphus Biſſchop van Bazel aangehouden dat hem dat plein / tot het bouwen van een Kerk / mogt geſchonken worden. De Biſſchop / die zijn godvruchtig voorneemen zonder moeite goedkeurde / en ook genegen was om de begeerte van het Volk te voldoen / is met de voornaamſten van de Geeſtelijkheit en Stads Regenten naer het plein gegaan; en heeft het den zelven Ezelinus tot het bouwen van zoodanig een Kloofter plegtiger wijze en in vollen eigendom geſchonken. Op deze plaats heeft Ezelinus eerſt een Parochiekerk doen bouwen; die den 2. November 1033. door den gemelden Biſſchop ter eere van de H. H. Bartholomæus en Leonardus ingewijdt is. Noch heeft de Stichter 150 morgen bouwland / dat by de plaats van het Kaſteel Altswiler gelegen was / aan dezelve Parochiekerk geſchonken. Volgens het Kerkenboek / in 't welke de jaargetijden aangeteekent ſtaan / is hy ter zielen gevaaren in het jaar 1082. waar uit men beſluiten kan dat hy ſtok-oud geworden is.

In 't jaar 1135. onder den Keizer Lotharis III. heeft Adalbero Biſſchop van Bazel / die van de Graven van Froburg afkomſtig was / op het verzoek van den Prieſter Eppo, opzigter der plaatze / het Kloofterlijk leven der Reguliere Kanonnikken hier ingeſtelt. En deze inſtelling heeft Paus Innocentius II. in het jaar 1139 / zijnde het tiende van zijn Pausdom / goedgekeurt. In 't jaar 1264. heeft Hendrik van Neufchatel, Biſſchop van Bazel / het Auguſtijner Kloofter van Klein Lucela, om deszelfs ſobere inkomſten die de

Pzelaaten en Religieuzen niet voeden kosten/ met S. Leonardus Konvent vereenigt: en eene wet gemaakt dat de Pzoost van dit Klooster ook Overste zoude zyn van 't eerste.

Maar in 't jaar 1527/ als het Monnikken leven en de Kloosterlyke geloften op veele Plaatsen van Duitsland begosten veracht te worden; hebben de Religieuzen van Windesheim / of het groote Kapittel dier Plaatze/ onder 't welke de Reguliere Kanonnikken van Bazel in 't geestelyke zoo lang ook gestaan hadden / hunne Vergadering door een openbaar Plakkaat afgeschaft; en besloten niemand meer in die Vergadering aan te neemen: 't welk zy misschien gedaan hebben/ om dat zy (de Regulieren van Bazel) het oppergezag der Kerke verworpen en de leeringen van Luther aangenomen hadden. Voorts is het gemelde Klooster / met alle desselfs rechten en inkomsten / door Lucas Rollenbut Pzior van Zurich / Koenraad Robaer Onderpzior / en de andere Religieuzen / die het Konvent van Bazel verbeeldden / onder den zytel van een eeuwigduurende gifte / zoo als die tusschen leevende Persoonen gedaan word/ overgegeeven aan den Raad van Bazel Daar op is hun ook het recht en de bescherming der Stede toegestaan; en ieder / voor zyn onderhoud / een zeker jaargeld toegeleit.

Negen en festigste. 69. S. Mariaas Konvent van Rozendale/ in Westpziesland / onder het Bisdom van Leeuwaarde: waar van bzeeder onder Pziesland gespzoken is.

Seventigste. 70. S. Christinaas Konvent te Iterwile/ onder het Bisdom van Straatsburg: 't welk * Koenraad, Kanonnik te Straatsburg / tot een

* *Guillemann.* In Epiſc. Argentin. p. 117.

een hulpmiddel voor de zielen van zijne ouders Tutherus en Brechta gesticht heeft in het jaar 1137.

71. Het Konvent van S. Johan den Dooper te Volkerdinkhuizen / onder het Bisdom van Paderborn. Dit was eerst van Nonnen bewoont geweest; maar op het bevel van den Bisschop / en met de toestemminge van den Graaf van Waldek / onder wiens gebied het Konvent gelegen was; is het * den Kanonnikken en de Vergaderinge van Windeshem te bezitten gegeeven. Een en seventigste.

72. S. Maria Magdalenaas Konvent / in groot Frankendaal / onder het Bisdom van Worms: 't welk volgens het schrijven van † Trithemius door Buggo, Bisschop van Worms / in het jaar 1131. voor Reguliere Kanonnikken opgetimmert is. By dat klooster / zoo als dezelve Schrijver verhaalt / heeft de gemelde Bisschop noch een Nonneklooster van dezelfde Orde opgebouwt; 't welk hy van noodig onderhoud voorzien heeft; en met eene menigte van Maagden / die den Heere in alle kuisheit dienden / bevolkt. Maar na 't verloop van omtrent 32. jaaren ten tijde van Reinardus, Bisschop van Worms / hebben de Reguliere Kanonnikken van Windeshem / met deszelfs toestemminge / de handen aan 't herbouwen van t gemelde Klooster geslagen; en den tijtel van Abt / die 'er altijd in gebruik was geweest / vernietigt. Daar op hebben zy het gemelde Nonneklooster / na dat 'er de Maagden uitgezet waren / met het Klooster der Broede- Twee en seventigste.

ren

* *Busschius* lib. 1. Reform. c. 35.
† In Hist. Hirsaug.

ren vereenigt. Naderhand hebben onze Nederlanders / die het Vaderland om hunnen Godsdienst verlaaten hadden / het Klooster Frankendaal onder den Paltsgraaf Frederik in een zeer sterke Stad verandert.

Drie en seventigste.

73. Het Konvent van de H. Maagd Maria te Zwabenheim / onder het Aartsstift van Ments. Meginhardus Graaf van Sponheim heeft dit Konvent / 't welk de Graaf Eberhardus met zijne moeder Hedwigis pas te voore gesticht had / in het jaar 1130. overgegeeven aan Adalbertus I. Aartsbisschop van Ments. Zoo schrijft Trithemius in zijne Kronijk / daar de Brief der bevestiginge ook opgegeeven word: en zijn zeggen word bevestigt door de getuigenis van ‡ Jakob Manlius; die 'er noch bygoegt dat Hedwigis de Zusters Dochter van Hendrik den Kreupelen was. Serrarius, op een oud handschrift steunende / Sim. Gualtherius, die het uit het Kortbegrip van Busschius heeft / en Mersæus Cratepolius in zijne Jaarboeken ** van Ments / geeven den voornoemden Adelbertus I. voor den Stichter van dit Klooster op; en zeggen dat hy 't gebouwt zoude hebben in het jaar 1155. Maar daar in tasten ze mis: dewijl in zekeren Brief van 't zelve Klooster / die in 't jaar 1105. geteikent is / van 't Konvent van Zwabenheim gewag word gemaakt. Dezelve Cratepolius noemt het Klooster van Zwabenheim / en dat van Erbach / de magtigste Kloosters van de Ringaw

Vier en seventigste.

74. S. Christoffels Konvent te Kavensbergen / onder het Bisdom van Ments.

Vijf en seventigste.

75. Het Konvent van 't Medelijden der Allerh. Maagd, in 't Zand / by Stralen / onder

‡ Chronic. Constant. in Geneal. Nellenberg.

** In *Adelberto.*

der het Bisdom van Roermonde. Johan van Broekhuizen, die in 't jaar 1452. in 't H. Land gestorven en begraven is / had dit Konvent met zijne echtgenoot Anna van Straten gesticht. Thesselmaker schrijft in zijne * Jaarboeken dat 'er Ridders van de Orde der Allerh. Maagd Maria gewoont zouden hebben. Maar dat is een misgreep: want daar hebben noit andere Religieuzen gewoont / als 'er noch tegenwoordig woonen.

76. S. Maartens Konvent by Turgaw / onder het Bisdom van Konstants. Ses en seventigste.

77. Het Konvent van 't Hoogw. Lichaam van Christus te Bloemenberg / onder het Bisdom van (26) Paderborn. Dit Konvent heeft Herman van Stralen, Prior van Molenbeek / onder het gebied des Heeren Vander Lip, met de toestemming van dien Heer en van deszelfs broeder Simon Vander Lip, den vierendertigsten Bisschop van Paderborn / in de veertiende eeuwe opgebouwt. J. Busschius †, die dat verhaalt / voegt 'er by dat hy dit Klooster opgerecht heeft van de aalmissen der geloovigen; die dagelijks in groote menigte aangebragt wierden. Seven en seventigste.

78. S. Maartens Konvent te Zoldelzingen / onder het Bisdom van Konstants. Acht en seventigste.

79. S. Laurens Konvent te Hisse / by Sarburg / onder het Bisdom van Mets. Negen en seventigste.

80. S. Mariaas Konvent te Bordesholm / in Holstein / onder het Bisdom van Bremen. Deze geestelijke boogaerd is volgens ‡ Crantzius in het begin der twaalfde eeuwe te Wippendorpe geplant door de handen Tachtigste.

* Annal. Cliviæ.
† Lib. 1. Reform. c. 33.
‡ In Saxonia, lib. 5. c. 28.

den van S. Vicelinus. De grond en inkomsten wierden door de Holsteiners gegeeven, die hy van het vieren van allerhande Goden afgetrokken, en door den fakkel van 't Evangeli tot den Christelijken Godsdienst overgebragt had. Dezelve Schrijver, die het uit de Kronijk van Helmoldus getrokken heeft, zegt ** noch verder van dit Klooster: Het wierd Faldere en 't Nieuwe Klooster genoemt: maar door welke strengheit van leven, onthouding van spijzen, en heiligheit van ommegang, dat dit Klooster toen vermaard geworden zy, kan niet genoeg verklaart worden. De Heer heeft hun de gave van genezinge gegeeven; zoo als hy in zijn Evangelie belooft heeft, zeggende: *Geneest de zieken*, verdrijft de Duivelen. Het huis was vol van bezetenen; die daar van verre gebragt waren; zoo dat de Broeders niet konden rusten: want de Duivels riepen dat hun vuur door de tegenwoordigheit der heilige Vaderen aangestoken wierd. Naderhand is dit Konvent †† met het lichaam van den H. Vicelinus, dat hier begraven was, op Bardesholm verplaatst. Daar is het zoet gequeel der Engelen, die met het koor der Broederen zongen, menigmaal gehoort geweest; zelfs van Hendrik, Hertog van Holstein; die daarom veel goeds aan de plaats heeft gedaan. Maar door 't geweld der Lutheranen is het Klooster te niet gegaan.

Een en tachtigste.

81. Het Klooster van S. Jan den Dooper te Merlieshuizen, in Hessen, onder het Bisdom van Mentz. Maar in 't jaar 1527. heeft †‡ Philips Landgraaf van Hessen, als het

** Sax. lib. 5. c. 28. & Wandal. lib. 4. c. 18.

†† Saxon. lib. 10. c. 36.

‡‡ *Creccecius* de orig. & fundat. ord. Mon. c. 7.

het verdrijven van de Bernardijner Monnikken uit de Abdyen van Hein / Hoheim / en Gronaw / naer zijnen zin wel uitgevallen was / de Reguliere Kanonnikken ook uit het Klooster van Merkeshuizen doen verhuizen; en heeft het aan arme gebrekkelijke vrouwluiden te bewoonen gegeeven.

82. Het Konvent van den H. Martelaar Georgius te Sambach / onder het Bisdom Regensburg. Dit Konvent / 't welk aan de vronnen van den vliet Sambach boven het Dorp Altmanstein gelegen is / en ook * Samhabt genoemt word / is door de Edele Mevrouw Geertrudis, de weduwe van eenen Berchtoldus, en haare dochter Lutgerdis, opgebouwt omtrent het jaar 1130. Henricus, Bisschop van Regensburg / heeft die godvruchtige stichting in het zelfde jaar goedgekeurt; en de Parochiekerk / die daar stond / met de onderhorige kapellen / en alle de tienden / die dezelve toebehoorden / aan het nieuwe Konvent geschonken. Maar om dat de plaats / daar het gebouwt was / niet zeer gezond en daar by wild en woest was; de gebouwen vervallen lagen / en groote verbeteringe van noode hadden; het Konvent zelf 't zedert veele jaaren van de Reguliere Kanonnikken niet bewoont wierd; en de Oversten der zelve Orden † gansch geene zorg voor het Konvent en desselfs bestieringe droegen; heeft Paulus V, op het verzoek van Maximiliaan Hartog van Beijeren / de inkomsten des Kloosters aan de Hooge Schole van Ingolstad en aan 't Konvent der Eremijten van S. Augustinus, dat te Ingolstad stond / toegewezen. Twee en tachtigste.

83. Het

* *Himdius* tom. 3. in Metrop. Salisburg.

† Zoo staat 'er in de Bulle van *Paulus* V.

Drie en tachtigste. 83. Het Konvent van Mariënberg, by den vloed † Jason, onder het Bisdom van Kamin.

Vier en tachtigste. 84. S. Mariaas Konvent te Boekenberg / onder het Bisdom van Konstants.

Vijf en tachtigste 85. Het Konvent van S. Georgius-berg, by Goslar / onder het Bisdom van Hildesheim; 't welk van Bruschius, in de Bisschoppen van Hildesheim / Georgius-burg word genoemt. Hy voegt 'er by dat Bertholdus Baanderheer van Landsberge / en de XLIV. Bisschop van Hildesheim / dit Klooster met een uitersten yver heeft verbetert. In 't jaar 1451. is 'er de Kloosterlijke tucht / die aan 't slappen en vervallen was / onder het beleid van den meergemelden J. Buschius op een beter voet gebragt.

Ses en tachtigste. 86. Het Konvent van S. Jan den Dooper te Halberstad / onder het Bisdom van Halberstad: 't welk volgens †† Crantzius in het begin der tiende eeuwe gesticht is door Brandagus, Bisschop van Halberstad. Als 'er de tucht mettertijd te niet gegaan was; is ze in 't 451. jaar na de stichting van 't Konvent wederom opgebeurt door den voornoemden ‡‡ Buschius, die toen de Provostdy over het Konvent van 't Nieuwe Werk buiten Hal bekleedde. Maar toen het Kapittel van 't Nieuwe Werk gesloopt / of liever door de overmagt van 't opkoomende Lutheraandom onderdrukt was; hebben beide deze Konventen / van S. Jorisberg en S. Jan den Dooper, zich on-

† Dit vertale ik zoo als 'er staat, maar kan nergens eenen vloed *Jason* vinden. *Vertaalder.*

†† Lib. 4. Metrop. c. 10.

‡‡ Lib. 1. Reform. c. 25.

onder de Vergadering van Windesheim begeeven. Ook zijn ze noch tegenwoordig / onder 't opzigt van de zelve Vergadering / zoo wegens het getal der Religieuzen / als het beijveren van de Kloosterlijke tucht / in een bloeyenden staat.

By alle deze Konventen moet noch gerekent worden het Queekschool; dat te Loven in het jaar 1616. voor de ganschе Vergaderinge opgerecht is.

Dit zijn de Konventen der Reguliere Kanonnikken; waar omtrent ik den Leezer te berichten heb / dat het grootste getal der oude Konventen / die zich aan de inzettingen der Vergaderinge van Windesheim onderworpen hebben / in de elfde eeuwe opgekomen zijn: want de strengheit der Kloosterlijke tucht / die in de schatrijke Order van S. (27) Benedictus begon te flauwen en verslenssen / was in haar volle bloey by de nazaaten van den H. Augustinus. Laat ons nu de Konventen der Maagden gaan bezigtigen.

1. Het Konvent van Mariënkamp te Amsterdam / onder het Bisdom van Haarlem: 't welk volgens Busschius van Gysbert Douw, Discipel van Geraard de Groot, voor de oeffeningen van 't Religieus leven toegestelt is. Doch 't zedert het afschaffen van den Katolijken Godsdienst staan 'er de oeffeningen stil. Zie de Outheden van Amsterdam. Maagden Kloosters eerste.

2. S. Barbaraas dal / te Tienen in Brabant / onder het Bisdom van Mechelen. Men vind dat dit Konvent by deze gelegendheit opgekomen is. Hendrik Hory, Prior der Reguliere Kanonnikkessen van S. Remigius Konvent te Lens / ging in 't jaar 1388. met de Onderpriorinne en 't ganschе gezin te Tweede.

Tie-

Tienen woonen; daar hy dit Konvent opgebouwt heeft. Als hy daar na door Bisschoppelijk gezag van zijn ampt van Prior ontslagen was; heeft de Onderpriorinne den tijtel en waardigheit van Priorinne bekoomen. Maar om dat zy / zoo als ze zeide / de duitsche taal niet konde leeren; heeft ze in het jaar 1403. afstand van haar ampt gedaan; en de plaats met 's Bisschops verlof verlaten hebbende / is ze met ses andere Nonnen naar haar oude woonstede te Lents wedergekeert. Die te Tienen bleeven / hebben zich in 't jaar 1412. volgens den raad en onder 't beleid van Wouter de Gierlis, Prior van Kortssendonk / met het Kapittel van Windesheim vereenigt: onder wiens bestier de Maagden van dat Konvent tot nu toe geleeft hebben / en noch regenwoordig leeven.

Derde Maagde Klooster.

3. Het Konvent van de H. H. Maria en Agnes, te Diepeveen / by Deventer / onder het Bisdom van Deventer. Van dit Konvent is boven al gesproken: maar wy willen hier den Brief van Frederik van Blankenheim, Bisschop van Utrecht / laaten volgen; daar het stichten van dit Konvent door den zelven Bisschop goedgekeurt en bevestigt word: van welken Brief J. Lindeborn geen kennis heeft gehad.

Frederik, by Gods genade Bisschop van Utrecht, wenscht allen Christenen geloovigen de eeuwige zaligheit, en een volmaakte liefde in den Heere. Onder de veelvuldige bekommerniſſen der harderlijke zorge zijn 'er geene, gelijk ook billijk is, die ons zoodanig ter herte gaan, en aanporren, als die de vermeerdering van den Goddelijken dienst betreffen, en voor de

de zaligheit der zielen dienſtig zijn. Daarom is het dat wy, door de godvruchtige ſmeekingen van onze in den Heere beminde, *Zwedera van Rechteren*, voor dezen vrouwe van Runen, en de andere godvruchtige vrouwluiden by haar inwoonende bewogen zijnde, haar door den tegenwoordigen brief toeſtaan en uit krachte van ons Biſſchoppelijk gezag verlof geeven, om zekere plaats, Diepeveen genaamd, en onder de Parochikerk van O. L. Vrouw te Deventer gelegen, een Vrouwenklooſter van S. *Auguſtinus* order te ſtichten en op te rechten. En dat Klooſter, met zijn toebehooren, onderwerpen wy aan 't Algemeene Kapittel van Windeshem; en lijven het in dat Kapittel in. Vervolgens zal het gezeide Kapittel, of die by tijd en wijle de Overſte van het Kapittel is, de magt hebben om zoo dikwils als hy het dienſtig oordeelt voor 't zelve Klooſter een Biechtvader aan te ſtellen; om de Biecht van de inwoonſters en dienſtboden des Klooſters te hooren, en haar de Kerkelijke Sakramenten te berechten; behoudens in alles het recht der Parochikerke. Ook begeeren wy dat het bezoeken (van 't Klooſter) het beſtraffen (der geenen die 't verdienen) en het aanſtellen van eene Priorinne, mitsgaders het inkleeden der aankomende Religieuzen, het voornoemde Kapittel, of den Overſten des Kapittels, toekoomen zal. En zal deze onze brief ter getuigeniſſe der zake dienen. Gegeeven in de Stad Deventer, in 't jaar des Heere 1402. den 20. Mey.

Hier by zal ik noch voegen de Nonnen; die te Diepeveen, ſ' zedert het eerſte ſtichten van 't Klooſter overleden zijn; en by J. Lin-

Lindeborn ook niet opgegeeven worden.

Vrouw Zwedera van Rune, overleden 1407.
Jutte vanden Ahuus, die eerst Abdis te Vrede was geweest / is overleden in 't jaar 1408.
Bate vander Laar, gestorven 1413.
Dijme van Rijzen, overleden 1413.
Geertruid van Rijzen, gestorven 1416.
Trude Schulten, gestorven 1417.
Stijn Tolners, overleden 1417.
Geertruid vander Lijst, 1422.
Machteld van Apeldorn, overleden 1422.
Lutgert van Tijven, overleden 1423.
Femme Rutgers, overleden 1425.
Geertruid Monniks, overleden 1426.
Katrijn van Rijssen, overleden 1427.
Lubbe Kremers, overleden 1427.
Trude van Beveren, gestorven 1428.
Fye van Monsforde gestorven 1430.
Geertruid ten Voerde, 1433.
Lijsbet ten Snellenberge, 1433.
Elzeken van Steenre, 1433.
Katrijn van Steenberge, 1433.
Wijze Wittops, overleden 1437.
Fye ten Duinen, overleden in 't jaar 1439.
Zwete ter Poorten, overleden 1439.
Geertruid Roden, gestorven in 't jaar 1439.
Grietje Algerden, gestorven 1440.
Hille Horning, gestorven 1440.
Lamme van Hertil, 1441.
Katrijn van Naaltwijk, Onderpriorinne / is gestorven in 't jaar 1445.
Nelle Oems, overleden in 't jaar 1445.
Hille Zonderlands, overleden in 't jaar 1445.
Derik ter Horst, overleden 1446,
Stijne Rovers, overleden . . .

Lut-

Lutgert Keizers, overleden 1447.
Salome Stikken, de eerste Prioxin die bevestigt is / overleden 1449.
Geertruid van Herwen, 1450.
Grietje Greven, 1450.
Lubbe Snavels, 1450.
Johanna van Rechteren, overleden in 't jaar 1451.
Geertruid Butemans, overleden 1452.
Grietje Degens, overleden in 't jaar 1452.
Fye van Galen, overleden 1452.
Katrijn Ripsen, overleden 1452.
Elizabet van Heenvliet, overleden in 't jaar 1452. op den dag van den H. Bisschop Martinus, was Nonne geworden in 't jaar 1427.
Grietje Fastel, overleden 1452.
Gyzel ter Aves, overleden 1452.
Grietje Kotekens, 1452.
Geertruid ter Poorten, overleden 1452.
Lijsbet van Tiel, de tweede Prioxin die bevestigt is geweest / is overleden in 't jaar 1452.
Berta vander List, 1452.
Grietje ten Kolke is overleden in 't jaar 1453.
Elzeke van Gijmmets, overleden 1453.
Wijte Russchen, 1453.
Alheit Kuzers, overleden 1454.
Jutke Breders 1455.
Helenberg ten Busschе 1455.
Grietje Molens 1457.
Katrijn Engelberts 1457.
Alheit Bruens 1457.
Fenne Byekes, is overleden na Paasschen in 't jaar 1458.
Grietje vander Ahuis, Onderprioxin / is overleden op S. Remigius dag / in 't jaar 1458.

Elsebe Hazenbrokes, de oude Huisbezorgster / is overleden op S. Franciscus dag 1458.

Bele ter Zande, is overleden 's Vrydags na het Feest van den H. Bisschop Bonifacius, 1459.

Fenne ten Mersche, is overleden op den dag van de Scheiding der Apostelen 1459.

Adriana Mants, overleden den 1. October 1460.

Jutte van Besten, 1461.

Salome yander Wiel, de oudste Nonne / overleden in 't jaar 1462.

Engel van Damase, is gestorven in 't jaar 1463. 's Dingsdags na het Feest van den H. Bisschop Servatius.

Helenberg ten Water, is overleden daags na het Feest van den H. Bisschop Bonifacius, in het jaar 1463.

Geertruid Huginx, is overleden in 't jaar 1464. 's Maandags na drie Koningen dag.

Elsken Vullens, gestorven op S. Vitus dag / 1465.

Aleit Maas, Nonne en Huisbezorgster van Kampen / is gestorven daags voor het Feest van den H. Paus Calixtus, in 't jaar 1468.

Geertruid Grimmen, Nonne van Deventer / is overleden in 't jaar 1468. op S. Leonardus dag.

Margareta Sprak, is overleden in 't jaar 1467. op S. S. Tiburtius en Valerianus avond.

Heilwig Affink, is overleden in 't jaar 1467. op S. Hippolytus dag.

Geertruid ten Beeke, is overleden in 't jaar 1469. op S. Polycarpus dag.

Grietje Boltens, is overleden in 't jaar 1469. daags na O. L. Vrouwen Ontvangenis.

Femme Stuermans, is overleden in 't jaar 1470.

1470. op S. Lucas avond.

Rixe Jongen, is overleden in 't jaar 1469. daags voor S. Mauritius dag.

Nysse van Vueren, is gestorven in 't jaar 1469. daags na O. L. Vrouwen Ontvangenis.

Ermgard van Stralen, Prioxin / is overleden in 't jaar 1470. op S. Donatus dag.

Nysse Duwers, is gestorven in 't jaar 1470. op S. Lucas avond.

Wendelmodis ten Busssche is gestorven in 't jaar 1471. daags na het Feest van S. Pontentiana.

Elizabet van den Goy, is gestorven in 't jaar 1471. daags na O. L. Vrouwen Bezoeking.

Bertha Bussches, is gestorven in 't jaar 1471. op Kers-avond.

Gerarda Udeman, Prioxin / is overleden in 't jaar 1472. op den dag van de H. H. Martelaren Fabianus en Sebastianus

Henrica Jongen, is gestorven in 't jaar 1472. op 't oktaaf van S. Agnes.

Aleidis by Bescheide, is overleden in 't jaar 1472. op S. Gregorius avond.

Salome vander Wiel, Prioxin / te Woxinge geboxen / is overleden in 't jaar 1490.

Daya Dierkens, Prioxin / is gestorven in 't jaar 1491.

Sapientia van Renssen, Prioxin / is gestorven in 't jaar 1500.

Katrijn Lauwers, Prioxin / is gestorven in 't jaar 1504.

Ermgard, Prioxin / is overleden in 't jaar 1472.

Bernarda Bitters, Prioxin / is overleden in 't jaar 1508.

Fye van Dorſten, Nonne / is overleden in 't jaar 14..

Theodora van Dorſten, Nonne / in 't jaar 14..

Aleidis Hudekes, Prioxin / in 't jaar 1513.

Machteld vander Geeſt, Prioxin / is overleden in 't jaar 1546.

Wichmodis van Keppel, Prioxin / is overleden in 't jaar 1558.

Anna van Windeshem, Prioxin / in 't jaar 1565.

Anna Stuirmans, Prioxin / in 't jaar 1567.

Helena van Bozelaar, Prioxin / is overleden in 't jaar 1594.

Femme Lunenburg, Huisbezoxgſter / 1552.

Margariet van Dunen, Huisbezoxgſter 1544.

Eenige Leekezuſters van't zelve Klooſter; en op wat jaar dat ieder geſtorven is.

* Gebbe ten Tyen, overleden in 't jaar 1416.

Evert Hudden, 1416.

Trude van Rokel, 1424.

Judith ten Beeke, 1452.

Grete van Naeltwijk, 1424.

Fye van Okkenbroek, 1426.

Knure Schoenbeecken, 1434.

Fye ten Broich, 1438.

Margareta vander Beeck, Geeſtelijk gewoxden in 't jaar 1438.

Lijsbet Gyſeberts, overleden in 't jaar 1441.

Lutgart Anynges, 1443.

Johanna van Dieſt, 1444.

Be-

* Ik houde doorgaans de naamen. zoo als ik ze vinde, zonder de ſpelling, of iet anders te veranderen. *Vertaalder.*

Belie van Duſſeldorp, 1444.

Margareta Eſſeling heeft haare geloften gedaan in 't jaar 1446. is geſtorven 14..

Johanna van Rhemen, geeſtelijk geworden in 't jaar 1439.; overleden in 't jaar 1476.

Jutte Ruſſchen, overleden 1446.

Heilewich de Mey, overleden in 't jaar 1447.

Alijt Combaers, overleden 1452.

Beatrix vander Beeck, geeſtelijk geworden in 't jaar 1459/ is overleden in 't jaar 1500. op S. Krispyns avond.

Lysbet van Overlaeck, is geſtorven in 't jaar 1452.

Alheit ten Dunen, overleden 1452.

Eva ten Haeve, overleden 1452.

Elſebet Stockviſſches, overleden 1452.

Alheit Hombolts, overleden 1453.

Griete Molens, overleden 1457.

Griete Kerſtekens, overleden in 't jaar 1458. na Paaſſchen.

Lubbe Sclandes, in 't jaar 1458. na O. L. Vrouwen geboorte.

Stijne ten Merſche, overleden in 't jaar 1459. na de Scheiding der Apoſtelen.

Grete van Houdaen, overleden op S. Bartholomæus dag 1462.

Jutte van Beſtmer, overleden in 't begin van 't jaar 1460.

Aleit Andrees, overleden op den dag van Mariaas Ontvangenis / in 't jaar 1463.

Fye ten Elſe, overleden op S. Vincentius dag 1469.

Aleit van Holten, overleden 1465. daags na S. Agnes.

Anna Scholten, overleden den 20. April 1467.

Liſebet Heiligen, overleden op S. Calixtus dag 1467.

Alyt Kocken, overleden op den dag van Mariaas Ontvangenis 1467.

Sophia Barck, overleden in 't jaar 1468.

Helle van Hoſtronde, Nonne geworden in 't jaar 1469/ is geſtorven daags voor Mariaas Boodſchap 1501.

Ermgart van Liſſe, is overleden in 't jaar 1472. daags na S. Pontianus.

Gerbrecht Ludeken, is overleden in 't jaar 1453.

De volgende Maagden zijn geſtorven, eer dat ze ingekleedt waren.

Lutgert ter Poorten, overleden in 't jaar 1430.

Mette op den Eeſt, overleden 1436.

Alheit Nychoves, overleden 1433.

Fye ten Sande, overleden 1444.

Tulle Bertoldes, overleden 1447.

Alheit Kocken, overleden 1449.

Alheit Stuermans, overleden 1452.

De Alde Lyſe, overleden 1459.

Ermgart van Deventer, overleden na S. Ambroſius dag 1464.

Hele Hermans, overleden op S. Niklaas dag 1469.

Prieſters alhier begraven.

* Heer Johan Brinkherinc, was de eerſte fundateur en Biechtvader deſes huiſes/ en licht

* Dit ſtaat in 't Latynſche Werk met de eigen woorden in de Duitſche tale beſchreeven; daarom hebben wy 'er geene verandering in gemaakt. *Vertaalder.*

licht begraven voor den oudſten altaar in den Choer.

Otte . . . Prieſter en Schoolmeeſter.
Egbert . . . Pater en Hertog.
Dirck . . . Prieſter.
Johan ten Water, Prieſter.
Johan van Ummen, Prieſter.
Willem . . . Prieſter.
Rolof . . . Prieſter.
Henrick van Mengede, Prieſter.
Johan de Witte, Prieſter.
Geert van Meerſe, Prieſter / &c.

Onder deze geeſtelijke Dochters word ook vermeldt de hoogedele Elizabeth van Heenvliet, Dochter van Johan Heere van Heenvliet: zijnde dezelfde Maagd / wiens levensdaaden door eene Nonne van dat Konvent beſchreeven zijn; en door Ant. * Matthæus in 't licht gegeeven. In die levensbeſchrijvinge vindt men veele wondere zaaken van deze zeer edele Maagd / van haare kinderlijke jaaren af tot haare Kloostergeloften en laatſten levensdag toe. Hendrik van Naaltwijk, die met Catharina de zuſter van den voornoemden Johan van Heenvliet in het jaar 1405. trouwde / heeft eene Dochter gehad / Catharina genaamd; die ook te Diepeveen Nonne is geweeſt: wiens leven Anton. Matthæus ook door den druk meende gemeen te maaken. *Elizabet van Heenvliet*, zeer vermaarde Kloostermaagd.

4. S. Mariaas Konvent te Redinghem / by Wageninge in Gelderland / onder het Bisdom van Utrecht. Dit Konvent / wiens eerſte Vierde Maagde-Kloofter.

* In Append. ad *Anonymi Chron. ducum Brab.*
† Beſchr. van Gelderl. 1. Boek.

ſte begin van † Slichtenhorſt geſtelt wordt op het jaar 1415 / is door de Nederlandſche beroerten ganſch uitgeroeit.

Vijfde. 5. Het Konvent van S. Johan den Dooper te Bronop / buiten Kampen / onder het Bisdom van Deventer; van 't welke boven reeds geſproken is.

Seſde. 6. Engelendale te Bon / onder het Aartsſtift van Keulen; wiens opkomſte van Cratepolius, in de Jaarboeken ‡ der Aartsbiſſchoppen van Keulen / aldus beſchreeven word. Het Konvent van Engelendale heeft zijn begin te Bon genomen in 't jaar 1002.; zijnde geſticht door een zeer rijke en godvruchtige Mevrouw / Gekela genaamd. Deeze Mevrouw / dewijl ze zeer Godsdienſtig / en in het vieren der Heiligen zeer vierig was / heeft eene reis naar Rome gedaan. En als ze daar van den Paus verlof bekomen had om een Klooſter te ſtichten / heeft ze dit Konvent ter eere van den Almogenden God en de H. H. Engelen opgebouwt / en haare erfgoederen aan 't zelve geſchonken. Als het Konvent in het jaar 1246. afgebrandt was; is het door den Officiaal van Keulen en den Proost van S. Severinus Kerk weder opgehaalt. De Nonnen hadden eerſt naar den Regel van S. Auguſtinus geleeft: maar in het jaar 1417. hebben ze de inſtellingen der Vergaderinge van Windesheim aangenomen; zoo dat ze naar den regel der Reguliere Kanonnikkeſſen begoſten te leeven / en den naam van Reguliere Kanonnikkeſſen te voeren. Maar J. ** Buſſchius, op dat ſtuk met Cratepolius niet eensgezind / geeft Johan Eggert voor den Stichter op: welke Johan Eggert de Zoon

‡ In *Heriberto*.

** Chron. Windesh. lib. 1. c. 42.

Zoon is geweest van Willem Eggert, in zijn leven Penningmeester van Holland. Voorts is dit Konvent tot noch toe in zijn eerſten bloeyenden ſtand gebleeven.

7. Het Konvent van Jeruſalem te Utrecht: wiens Stichters en eerſte voorzetters zijn geweest Meester Bruno, en Agatha Erneſtus dr. Want deze Agatha, zoo als J. * Buſſchius ſpreekt / was een liefdadige Moeder en weldoenſter van alle Religieuzen; doch voornamentlijk van onze Order, en van de Tertiariſſen. De Kapel / daar het Konvent tegen aan gebouwt wierd / ſtond even buiten de Stad / voor de Gaſthuispoort / dicht by Betlehem. Zy wierd Jeruzalem genoemt; om dat 'er een graf des Heeren ſtond; 't welk gemaakt was naer het graf van Jeruzalem. Agatha, zoo even gemeld / heeft de gemelde Kapel na zeer veel aanhoudens en naloopens van de Opzigters der zelve Kapelle bekomen / om 'er een Maagdeklooſter te bouwen. Dit Klooſter / 't welk naderhand verbrandde / en in de Stad gebragt wierd / is nu in Burgers huizen verandert. Zoo is het met de Kerk ook gegaan; na dat ze een wyle tijds tot het doen van den Catechiſmus gebruikt was geweeſt. De Leezer zal breeder beſcheid van dit Klooſter in onze Beſchrybinge van Utrecht vinden. Sevende.

8. S. Agnes Konvent / te Dordzecht in Holland / onder het Bisdom van Utrecht / is eertijds zeer vermaard geweeſt; om dat de Maagden / die het bewoonden / van den grootſten adel waren. Dit Konvent / zoo als Beverwijk in de † beſchrybinge van Dordzecht ge- Achtſte.

* Ibid. c. 43.
† 9. Hoofdſt.

getuigt / wordt al vermeldt op het jaar 1326: is in het jaar van nieuws opgehaalt; en nu het H. Geests Gasthuis geworden.

Negende. 9. S. Mariaas Konvent te Bethanië is volgens † Gramaye buiten Mechelen opgebouwt door Maria, de Dochter des Heeren van Bergen op Zoom. Want in 't jaar 1422. heeft zy haare Hofstede Peterssen, die by de Stads muuren stond / Gode en Gods heilige Moeder tot een woonstede voor twaalf Maagden opgedragen. Doch de Nazaaten der eerste Maagden zijn om de krijgsberoerten / en de onveiligheit der plaatze / over eenigen tijd metter woon in de Stad getrokken: daar zy / volgens het schrijven van Wichmannus, noch tegenwoordig huis houden.

Tiende. 10. S. Mariaas Konvent te Bethanië / buiten Aarnhem in Gelderland / naer 't Oosten van de Stad gelegen. Deeze Religieuzen / zoo als ** Pontanus schrijft / hebben haare eerste woonstede in 't jaar 1404. van de Stad gekreegen.

Elfde. 11. S. Mariaas Konvent te Gent; daar †† Sanderus aldus van schrijft: S. Mariaas Klooster / anders Galileë genaamd / heeft een begin genomen in het jaar 1433. en is gesticht van Johan Eggert, te Amsterdam in Holland geboren. Hy was in 't gemelde jaar te Gent aangekomen / en heeft Gode in 't gemelde Klooster twee van zijne Dochters toegeheiligt. In 't jaar 1515. is het Konvent by ongeluk afgebrandt. In het jaar 1530. had Catharina van Borgonje het bestier over het Konvent: en meer andere Kloostermaagden / van den

† In Mechlinia.
** Lib. 1. Hist. Gelr.
†† Rer. Gandav. lib. 5. c. 13.

den voornaamſten Vlaamſchen Adel / zijn 'er van tijd tot tijd Overſten geweeſt. De Stichter / Johan Eggert, met zijne twee dochteren / legt in het Kloofter begraven; en wacht 'er naer het blaazen van de laatſte bazuin.

12. S. Mariaas Konvent op Fakonshof te Antwerpen. * Hoyberge, die het uit de ongedrukte Kronijk van het Kloofter Betlehem door Petrus Impens beſchreeven getrokken heeft / verhaalt het begin en de eerſte opkomſte van dit Kloofter op de volgende wijze. Deze plaats / voor deezen Fakonshof in Valkenbroek genaamd / heeft eenen Meeſter Valk, Kanonnik van O. L. Vrouws Kerk te Antwerpen / en 's Hartogs Muntmeeſter / weleer in eigendom toegekomen. Maar na zijne dood / als alle zijne goederen aan 's Hartogs geldkaſſe vervallen waren; heeft Johan van Wittham, Heer van Bouterſem / de plaats van 's Hartogs Schatmeeſter gekocht; en aan ſes Maagden / die naer den derden Regel van S. Franciſcus leefden / overgedaan. Daar op is dezelve plaats in het jaar 1421. door Johan, Biſſchop van Kamerijk / tot een Konvent van de Allerh. Maagd Maria opgerecht. Doch de gemelde Zuſters zijn volgens den raad van Wouter Girulanus, met 's Biſſchops toeſtemminge / van Order verandert / en hebben den Regel der Reguliere Kanonnikeſſen van S. Auguſtinus Order aangenomen. Naderhand hebben ze zich zelven / door toedoen van den zelven Girulanus, onder het Kapittel van Windesheim begeeven; onder het welke zy / tot huiden toe / in een gewenſchten welſtand gebleeven zijn. Twaalfde.

13. S. Mariaas Konvent te Nimwege in Gelderland. Dertiende.

* In notis ad Corſendoncam J. *Latomi.*

Gelderland / onder 't Bisdom van Roermonde / 't welk van Busschius Mariënberg wordt genoemt. In 't jaar 1487. heeft de Bisschop Lindanus de Nonnen van Mariënberg in een lichaam vereenigt met die van S. Agnesberg, die ook buiten de Stad woonden. Daar op heeft hy 'er de hervorming ingevoert / en de Nonnen bevolen altijd opgesloten te blijven. Dit vinde ik by † Havensius in de oprechtinge der Bisdommen aangetekend.

Veertiende. 14. Het Konvent van Mariaas Presentaatzi te Oostmal. Wegens de stichtinge van dit Konvent / zegt de gemelde ‡ Hoybergen, heb ik niet anders gevonden als dat het eerst gesticht is geweest door eenen Johan vander Schuren te Oostmal woonende. Hy was de volle Broeder van eenen Ægidius, die zijne geloften in 't jaar 1450. te Korssendonk had gedaan; en aldaar in 't jaar 1483. met den naam van heiligheit overleden is. De eerste Maagden / die dit Konvent bewoonden / wierden naer den Regel van S. Augustinus bestiert door Hendrik Orshage, Regulier Kanonnik te Korssendonk; en eersten Tuchtmeester en Overste van dit nieuwe Konvent. Dan Paulus Schoof, Prior van 't Roode Klooster / heeft te weeg gebragt dat het in onze tegenwoordige eeuwe met het Kapittel van Windesheim vereenigt is. Eindelijk / als het bestand tusschen de Spanjaards en de Nederlanders ten einde liep / hebben ze het Klooster en de plaats der stichtinge in het jaar 1621. verlaaten; en zich naer Antwerpen begeeven: daar ze eenige huizen by de Beestemarkt gekocht / en tot een Konvent toegemaakt hebben.

15. S. Pic-

† Lib. 2. c. 22.
‡ In notis ad Corsendoncam J. *Latomi.*

15. S. Pieters Konvent te Heiningen / onder het Bisdom van Hildesheim / vijf mijlen van de Stad Hildesheim; daar Busschius het volgende verhaal van * doet. De H. Berwardus, Bisschop van Hildesheim / heeft twee Nonnekloosters gebouwt; het eene te Heiningen / het ander te Stederborch. Het Klooster te Heiningen heeft hy uit de erfgoederen van een Weduwe / en haare Dochter / van inkomsten voorzien. En het Klooster van Stederborch heeft hy uit de goederen van een andere Weduwe / en haare Dochter / begiftigt. Op dat beide die Kloosters in de hervorminge zouden volharden; heeft hy zoo van den Keizer en den Paus / als van de Hartogen van Bronswijk / zeer deftige bypdommen voor de Nonnen verworven; en is ten dien einde in eigen persoon naer Rome gereist; om den Paus / daar hy kennis aan had / over die zake te spreeken. Ook heeft hy in beide die Kloosters / die by de twee mijlen van malkander gelegen zijn / de Maagden die den Heere daar zouden dienen ingekleedt en gewijdt; en heeft haar met de Maagdekroon op haar hoofd te zetten; en den ring aan haaren vinger te steeken; den Heere Christus tot bruiden opgedragen. Voorts heeft hy haar in het jaar 1001. de Kloosterlijke geloften naer den Regel van den H. Augustinus laaten doen; en ze voor altijd in de Order der Reguliere Kanonnikken ingelijft. Dus verre Busschius, Als nu de tucht in het Konvent van Heiningen zeer verflauwt was; heeft Bertholdus Semeijer, Prior te Sulk / op het bevel van den Kardinaal de Cusa, en het verzoek van Aleidis van Vijftiende.

* Lib. 2. Reform. c. 18.

van Bortfelde, die toen Priozin van het Klooster was / de verballe tucht weder opgerecht. Daarenboven heeft dezelve Bertholdus, van wien Busschius wijdloopig † spzeekt / het gemelde Konvent / dat in een uitterste armoede stak / dooz zijn goed beleid zeer rijk gemaakt: en de tegenwoozdige Kanonnikkessen genieten noch tegenwoozdig de vzuchten van zijnen arbeid.

Sestiende. 16. Het Konvent van 't H. Kruis, te Doozstad / onder het Bisdom van Hildesheim / een vierendeel mijls van 't voozschzeeven Konvent gelegen. Dit Konvent / wiens hervozming van ‡ Busschius zeer omstandig beschzeeven wozd / heeft zijne volkplantingen tot in het Markgraafschap van Bzandenburg gezonden; en daar zeker Klooster in bezit genomen; 't welk binnen de Stad Stendel dooz de Burgemeesters der plaatze in 't jaar 1451. gesticht en opgebouwt is. Dat afzetzel is nu verdozt en weg: maar het Konvent van Doozstad staat 'er noch / en is welbarend.

Dit zijn dan de leden der doozluchtige Vergaderinge van Windesheim. Mijn inzigt was de andere Maagdekloosters ook op te geeven / die het voozschzift van haar geestelijk leven / en haare hervozming / van die Vergaderinge ontvangen hebben / en 'er noch onder staan. Maar om dat het getal zoo groot is; en dat ik ze niet altemaal tot een toe kenne; zal ik de Opkomste en Jaarboeken van die Kloosters / ja van de ganschе Vergadering / daar ik en meer anderen zoo zeer

† Lib. 2. Reform. c. 18.
‡ Ib. c. 37. & 38.

zeer na verlangen / van iemand die van die Vergadering zy verwachten Soo een Schrijver / die de gelegendheit heeft om de Papieren der plaatzen te onderzoeken / kan beter kennis van zaken hebben / en alles met een naukeuriger penne beschrijven. Ik zal hier slechts / om dit verhaal te sluiten / de naamen der geenen laaten volgen / die het opperbewind in de zelve Vergadering gevoert hebben. Eer dat het Konvent van Windesheim verdelgt was; was dat opperbewind aan het Konvent gehecht; en het was de vaste en gestadige zetel van den Aartsprior. Maar nu word die tot Aartsvader of Opperbestierder aangestelt / op wien de meeste stemmen van de Kloostervoogden of Priors vallen.

Opperbestierders der Vergaderinge van Windesheim.

1. Johan de Vos, een Heusdenaar: want na dat Hendrik Clingibile twee jaaren lang / van't jaar 1386. af te rekenen / Prior van het Konvent was geweest; en Werner Keijenkamp, Hendriks nazaat / dat zelfde ampt van Prior tot het jaar 1391. bekleedt had; is de voorn. Johan de Vos tot bestierder van de ganschе Vergadering aangestelt. Als hy dus het begin aan deze Vergadering gegeeven had; heeft hy zijne aardsche regeering tegen het Rijk des Hemels verwisselt in het jaar 1424.

2. Geraard van Naaltwijk; dewelke het opperbestier nauwelijks een jaar in handen gehad hebbende / van zijn ampt afgestapt is in het jaar 1425.

3. Willem Voornken; die zijn ampt en leven verlaten heeft in het jaar 1455.

4. Johan van Naaltwijk; overleden 1459.

5. Diderijk de Graaf; overleden 1486.

6. Go-

6. Godefroy Graes, die overleden is 1493.
7. Tilman Stuerman: 1496.
8. Johan Riseren: 1499.
9. Johan van Leerdam 1507.
10. Niklaas van Harderwijk: 1532.
11. Thomas Stek. 1540.
12. . . . . .
13. Johan Gijzen van Balen; die Pzioz van Eemsteen zijnde tot dit Opperbewind verheven wierd: uit het welke hy dooz de geweldenary des doods gestooten wierd in het jaar 1551.
14. Ludolf van Vollenhoe. 1555.
15. Geraard Bosnis. 1558.
16. Wolter van Wenchem, de laatste Pzioz van het Konvent van Windeshem; en van Pzioz 't Opperhoofd van de gansche Vergadering gewozden / heeft zijn leven ge-eindigt in het jaar 1573.
17. Marcellus Lent, Pzioz van Mariënhof. 1603.
18. Michiel de Ridder, Pzioz van 't Roodeklooster / overleden 1608.
19. Werner Titiaan, Pzioz van het Konvent te Huis. 1615.
20. Aalbert Luckenius, Pzioz te Keulen / heeft zijn ampt neergeleit in het jaar 1620.
21. Paulus Schoof, Pzioz van 't Roodeklooster / heeft afscheid van het leven genomen in 't jaar 1627. na dat hy in 't jaar 1626. al afscheid had genomen van zijn ampt.
22. Johan Schuts, die eerst te Aken / en naderhand te Bodinge / Pzioz was geweest. Hy is uit de wereld gescheiden in 't jaar 1626.
23. Willem van Herkenrode, Pzioz van Tongeren / overleden 1632.
24. Johan Smisman, Pzioz van t' Roode-

Kloo-

klooſter. 1636.

25. Michiel Glazer, Hoogleeraar in de Godkunde/ en Pzioz te Keulen. 1642.

26. Johan Bernards, Pzioz van Heer Iſaäks Boſch. 1651.

27. Adolf Kuzen, Pzioz te Nuis. 1654.

28. Pieter Parijs, Pzioz van Gzoenendale. 1656.

29. Pieter van S Truijen, Pzioz te Loven/ wien* Godt noch lange jaaren ten beſte van zijne Vergadering m't leven houde; en/ 't geen ons verlangen is/ zoo gelukkig maake dat hy zijne Vergadering wederom even eens zie bloeyen / als ze vooz de laatſte geloofs- en krijgsberoerten onder de regeering van zijne Voozzaaten plagt te bloeyen.

Maar het wozd eindelijk tijd / na dat we misſchien al te veel tijds in de boozноemde Konventen geſleeten hebben / om de Nonneklooſters van de Stad Zwol vozder te beſchzyven. Vrouwe Klooſters te Zwol.

1. Het eerſte Konvent is bewoont geweeſt/ van Maagden / Begynen genaamd / die den derden Regel van S. Franciſcus volgden / en de lichamelijke kuisheit moeten onderhouden / zonder zich echter dooz eenige gelofte tot het onderhouden van de maagdelijke kuisheit te verbinden. Doch als 'er in dezen geeſtelijken Hof geen aangenaame ſpzuiten van deugden meer groeiden/ maar het onkruid van ondeugden de overhand kreeg; heeft hy zijne eerſte vzuchtbaarheit wederom gebreegen dooz de godvzuchtige zozgvuldigheit van Hendrik Foppens van ter Goude. Deze eerw. Man / zoo als 1. Het Konvent der Tertiariſſen.

* De Leezer gedenke wederom dat de Schryver de woorden van den Heer J. *Lindeborn* gebruikt. *Vertaalder.*

als in zijne Levensbeschrijvinge staat / had zijn geboortestad verlaten / en was te Deventer gekomen / om van Geraard de Groot **in allerhande oeffeningen van godvruchtigheit onderwezen te worden.** Van dezen *Geraard de Groot* wierd hy naderhand naer Zwol gezonden om de genen, die *de Groot* daar tot *Christus* gebragt had, te versterken. Daar heeft hy niet verre van het Konvent der Zusteren, en dicht by den † *Terminaris* der Minnebroederen van Kampen, een huis gekocht. Mettertijd heeft hy, zoo door eigen beleid, als door den bystand van de godvruchtige Magistraat, het gemelde Konvent, 't eenigste dat toen in de Stad was, tot het aanneemen van de hervorming en een eerbaar gedrag bewogen. Want te voore was het een eerlijk bordeel van den gemelden *Terminaris*, van den Biechtvader des Kloosters, en van hunne medestanders. De Maagden, die 'er woonden, waren onty'ge Maagden, en met bitterheden overladen. Maar dewijl hy magtig in werken en woorden was, den Pastoor op zijne hand had, en van de Magistraat geholpen wierd; zoo wierden 'er geene Maagden meer tot den derden Regel aangenomen. De instellingen wierden op een goeden voet gebragt, en de Terminarissen uit het Konvent gehouden. Dat verdroot de bedorve Nonnen: en dewijl zy van den weg des Heere walgden; hebben ze de plaats verlaten, en een goed heenkomen gezocht. Als de plaats aldus van 't oude zuurdeesem gezuivert was; is 'er door heilzaame instellingen een nieuw beslag gemaakt.

Wy zullen hier eenigen van die inzettingen laaten volgen: de anderen zijn ons onbekent.

DIT

† Elders is al gezeit dat door *Terminaris* een Monnik word verstaan, die op zekere Plaatzen, en op zekere gestelde tijden, gaan preeken moet.

DIT is geramet by den Kerckheeren ende de Scepenen, die van den Rade daer geſat weren op de gebreke tot effene ende to ſtichten, van den gewoenten des huyſes, op datſe guedertierlijk in minnen mit malcanderen ommegaen.

Int yerſte ſo ſullen ſe een van den Baginen keſen die verware de verkeſinge des Scepene Briefs, ende die ſal eene tot oer neemen die oer helpe verwaren. *Item* deſe twye ſullen malik een ſlotel hebben tot des huyſes kiſte, ende daer ſal de ene neet to gaen buten den anderen. *Item* ſo en ſalmen neemant ontfangen ten ſy by den gemenen Baghynen, meer datſe des alle neet en volgeden, dan ſalmen ſtaen tes Kerckheeren, ter Scepene ende des Rades wiſinghe. *Item* alsmen een Baghine int huys ontfaet, ſo ſalmen oer vorleeſen alle de ponten ende guede gewoente des huyſes, ende daer ſol ſee guedertierlike to ſeggen, daſte dat geerne wil doen ende hoelden onder ner pene des Scepenen briefs oer Pravande to nemen, oft uyt den huys to ſetten. *Item* omme eenheyt des huyſes ſo ſullenſe gemeenlic falien hebben ende de dragen des Hochtides ende des heiligen dage alſt tijtlic is. *Item* omme de mere ootmoedicheyt ſo dragenſe hele mouwen. *Item* datſe des manendages ne geen vleyſch en eten. *Item* datſe van alle Gods hilgen tot Paaſchen des Woendesdages mer eens en eten. *Item* datſe van S. Mertens dage tot . . . des dages mer eens en eten. *Item* ſo ſullenſe des manendages na den ſonrndage to Vaſtellavonde in de Vaſten gaen. *Item* als ene Beghine doet is ſo gravenſe de na oere older maniren. *Item* ſo leſe ene yeder Baghine ynnijchlic op oeren knye dagelix XXV. *Pater Noſt.* *Item* ſo leſenſe alle jaer 100. *Pater Noſt.* vor de ghene de daer doet

ſin. *Item* alſe ten doden of to virgilien of to grave gaen ſo gaenſe to ſamen, als der Meyſterſche goed dunckt. *Item* ſo gaenſe eens of twye ter weke to gader, ende bidden vor den Pawes, vor den Biſſcop ende anders vor de ghene de em goet gedaen hebben. *Item* alſe ten Sacramenten gaen ſo ſtekenſe eenen doeck vor, als ſe oetmodelixt konnen. *Item* ſo gan men om des biddens, thent der tijt dat men een beter vind. *Item* als men em goed of teſtament giſt daer biddenſe vor in oere ynnicheit, als dat de Meyſterſche ordineert na oere conſcientien. Soe wye dar deſe vorſ. ponten neet en heelde ende ander ponte de der Scepenen ende des Rades brief inholt, den ſolde de Meyſterſche oer pravande nemen bi rade der ander Baghinen: ende volle daer enige ſwaerheit vorder in, ſo ſoldemenſe uyt den huyſe wiſen by rade des Kercheeren ende twye van den Rade de daer to geſet ſin na inholt des Scepene brieves.

Het Konvent ſtaat 'er noch; en wordt ook van Maagden bewoont / maar die belijdenis van den nieuwen Godsdienſt doen. Doch het grootſte gedeelte van 't gebouw / 't welk daar in 't jaar 1369. opgerecht is / wordt tot het houden van den Landdag gebruikt.

Tweede. **2. In het tweede Konvent / dat de H. Cæcilia toegeheiligt was / hebben geeſtelijke Maagden gewoont; dewelken / zonder Kloosterlijke geloften te doen / onder de beſtiering en inzettingen der Broederen leefden.** Het wierd in 't duitſch het Kinderhuis genoemt; om dat de Burgers hunne jonge Dochterkens by die godvruchtige Maagden plagten te beſtellen; om van dezelven in de deugden en eenig handwerk onderwezen te worden. **Zoo ſtaat 'er in de Le-**

Levensbeschrijvinge van den voornoemden Hendrik Foppensz. Door desselfs beschikking is Aleidis Dreyers, een godsdienstige en deugdzaame Vrouw / de eerste Overste / Moeder / en Bestierster van dit Konvent geweest. Onder haare nazaaten vindt men vermeld Cornelia van Rokkel; die dat ampt bekleedde in 't jaar 1449. en Gerbrug Grimmen, die in 't jaar 1486. Mater van het Konvent is geweest. De Gebouwen / die in het jaar 1417. opgetimmert zijn / worden ten deele voor een Dolhuis / ten deele voor een Oudmanhuis / gebruikt.

3. Het derde is door eene Geertruid Katerneters gesticht; die het zelve de H. Gertrudis, wiens naam zy voerde / toegeheiligt heeft. Zy liet het van geestelijke Maagden bewoonen; die zonder de verbintenisse van eenige geloften / maar vrijwillig en ongedwongen / onder het bestier der Broederen / by malkander leefden. Maar het is ook in de laatere tijden vernielt: de Kerk word gebruikt om 'er turf voor de Nachtwakers te bewaaren; de gebouwen zijn verkocht; en hebben nieuwe Heeren gekreegen. Ik hebbe de volgende Moeders van dit geestelijk huisgezin op de nevensstaande jaaren aangetekend gevonden: Margareta Elys in 't jaar 1462. Aleidis Visschers 1486. Beatrix Zwarten 1520. Aleidis van Brene 1542. De stichtingbrief / dien we hier uit het oorspronkelijke handschrift laaten volgen / is den eersten Maart 1464. door David van Borgonje goedgekeurt; die ook veelerhande gunsten aan het nieuwe Konvent toegestaan heeft. Derde.

IN den naame des Heeren, Amen. In't jaar na 's Heeren geboorte 1462. in de tiende indik-

tie, den tienden dag van September, zijn voor my, openbaar Notaris, verſcheenen de godvruchtige en beſcheide Vrouwluiden, *Grietje Elijs* Beſtierſter of *Mater*, *Belia Lamberts*, *Grietje Hendriks*, *Wibbe Bennings*, *Aleit van Rees*, *Pemme Bernaards*, *Metje Jakobs*, *Hille Egberts*, *Zwaantje vander Eem*, *Batje Hendriks*, *Berta Sobben*, *Eefje Smeedes*, *Zwaentje Pieters*, *Hadewig Sluiters*, *Aleid Schillekens*, *Geertruid Gerrits*, *Lubbe Renſyngs*, *Jutte Kotikens*, *Geertruid Sobben*, *Lutgaerd Wijcherdings*, *Geertruid Brants*, *Betje Gerrits*, *Betje Wycherdings*, *Femme Ludekins*, *Metje Sobben*, *Jutte Knoppers*, *Eefje Wycherdings*, *Zwaantje Scomikken*, *Geesje van Dellevoerde*, *Aleid Sobben*, *Eefje Hendriks*, *Neesje Hendriks*, *Eefje Wolters*, *Zwaantje van Andele*, *Zwaantje Diderijks*, *Aleid Viſſchers*, *Geesje Hendriks*, *Femme Egberts*, *Beatrix Zwarten*, *Ermgard Hendriks*, *Jutte Wreden*, en *Gerbrich Vaſters*; altemaal Zuſters van het huis der Vergaderinge, door de wandeling *Kadenettershuis* of S. *Geertruids* huis genaamd; en in de Stad Zwol onder het Bisdom van Utrecht gelegen. Met haar is ook voor my verſcheenen *Aarnout Tilmans*, Leek en Burger van Zwol; dien zy eenpariglijk, in mijne tegenwoordigheit op de beſte rechtswijze, form, en manier, als zekoſten en moeſten, in deze zake tot haaren momber of voogd verkooren hadden. En dewijl zy dan begeerden, en in alle manieren wilden bezorgen, dat de Dienſtmaagden des Heere, die in 't gemelde huis ten dienſte van Godt vergadert zijn, den Heere aldaar van nu af, en voortaan ten eeuwigen tijde, in ootmoedigheit, kuisheit, liefde, vrede, en de vordere deugden, onder de gehoorzaamheit van onze Moeder de H. Kerk, getrouwelijk en godvruchtiglijk zou-

den

den dienen; zoo hebben zy ter eere van den almagtigen Godt, van alle Heiligen, en inzonderheit van de H. Moeder Gods en altijd Maagd *Maria*, en van de H. *Gertrudis*, na rype berading, zoo als ze verklaarden, zich zelven eendragtig en eenparig tot de volgende dingen verbonden, volgens den inhoud van een Papieren briefje; 't welk my Notaris onderſchreeven van de voornoemde Zuſteren door de handen van haaren Momber overgelevert en ter hand geſtelt wierd: en dat ik op dezelve plaats overluid, en met eene verſtaanbaare ſtemme, in de tegenwoordigheit der zelve Zuſteren en onderſtaande getuigen heb laaten leezen, en in den tegenwoordigen brief ingelaſt. De inhoud van dat briefje volgt hier, en was zoodanig:

Wy, *Griete Elys*, *Belie Lamberts*, *Griete Henricx* en voert die andere Suſteren van Sunte Gertrudenhuys, of anders genoemt *Kadeneters-huys* ghelegen binnen Zwolle by der Stadtmure, bekennen voer ons ende alle die anderen Suſteren, die de weere der Vergaderinge voerſ. nu ter tijdt beſitten, of hier namaels beſitten ſullen in reynicheden onſen heeren Gode daer te dienen, dat onſe wille ende begheerte geweeſt heft ende noch is, dat indien ſelven huſe voerſ. van date des briefs tot ewygen tijden toe altoos Gode daer yn gedient ſulle werden in oetmoedigheit, kuysheit, mijnne, vrede ende andere doechden van alle den Suſteren die nu ter tijt daer inne woenen of naemaels woenen ſullen: hier omme hebbe wy ons om die eere Godes voor ons ende onſe nacomenden Suſteren des huyſes voerſz. verwilkoert, en averghegheven mit ons mombars voerſ. hant ende conſent dat al ons guede reurende en onreurende die totten huſe voerſ. of oock tot enigher Suſter

des huſes voerſ. toebehoeren, al woer die ghelegen ſijn, ſullen den huſe voerſ. int ghemeen toebehoeren, en nyemandt ſal an enigen guede eygendom hebben, ende geven die guede voerſ. die wy nu hebben of namaels krighen moghen mit ons mombars hant ſlicht vander hant afſtaende tot ghemenen ghebruken en orbar des huſes voerſ. ende ſullen de guede voerſ. den huſe voerſ. erflick ende ewelick mit avergheven en oplatinge vaſt maken, ſoe veer als wy vermoegen wanneer men dat van ons begheert, alſoe dat niemandt van ons ſunperlijng of onſe erfg. of oek onſe nacomende Suſteren of oer erfg. enich recht of anſprake hebben, beholden of moegen hebben an enigen guede des huſes voerſ. mit enighen rechte dat ſi gheeſtlick of werlich. Mede hebbe wy verwilkoert voer ons ende nacomende Suſteren die nae alduſdaner formen en manieren des overghevens in dit huys voerſ. anghenomen ſijn en anghenomen ſullen werden, weert ſake dat enigh perſoen van ons of des huſes voerſ. in oncuysheit viele, of uter weere ſonder volbort ende conſent des Bichtvaders of der Moeder buten benachtede ſonder noet, of enighen mannen trouwe ghave, of niet en wolde mit ruſten leven en mit onderdanicheit alſt behoerlick is ſulken godliken reinen leven, of anders verkiert en onzeggelick weer, alſoe dattet huis daer mede verſtuert, miſruchtighet of beſwaert worde, wanneer die perſoen om oer verkiertheit en onſeggelicheit twiewerve of driewerve vermaent were, en oer nochtans daer van niet en beterde, dat God verbieden moet in ewicheyden, ſo ſullen en mogen de bewaerſteren en Bijchtvaeder mitten Suſteren des huſes voerſ. of mitten meeſten deel die perſoen om enige gebreke en punte der gebreke voerſ. wtſetten,

ten, op dattet huys altoes in reynicheden, vrede en in Godliken leven ontholden werde: ende die perſoen alſoe wtgeſet of die ſelveren wtgegaen weer, of wtgaen wolde, ſal wtgaen mit oeren dagelixſen clederen, ende en ſal mit genen rechte geeſtlick of werlick enich guet weder moegen eyſchen van den huyze en Suſteren voerſ.

Daar op hebben dezelve Vrouwluiden, de *Mater* en Zuſters voornoemd, met haaren Momber, gezamentlijk en een voor een van my, openbaar Notaris onderſchreeven, verzocht dat ik over al het bovenſtaande, en ieder van 't zelve in 't byzonder, een openbaar geſchrift of meer openbaare geſchriften zoude opſtellen enz. Gedaan te Zwol, in 't woonhuys der gemelde Zuſteren, in de tegenwoordigheit van de eerzaame en beſcheidene Mannen, Heer *Aalbert van Kalker* en *Willem Biſſchop*, die als getuigen enz.

En ik Jakob Goch, *geeſtelijk Perſoon onder het Bisdom van Utrecht, en door Keizerlijk gezag en toelating ordinaris openbaar Notaris, enz.*

Het vierde / 't welk door den eerw. Vader Diderijk van Herxen buiten de Noorder poort geſticht was / en naderhand in de Stad overgebragt is / ſtond onder de beſcherming van de H. Agatha, en wierd in het duits Wytenhuis genoemt. De Maagden / die 'er huis hielden / waren ook door geene geloften / maar alleenelijk door den band van een goeden wille / vereenigt. Hier nebens gaat de Brief der eerſte ſtichtinge: Vierde.

IN den naame des Heeren, Amen. In het jaar na 's Heeren geboorte 1462. in de tiende in-

diktie, den vijfden dag van September, zijn voor my Notaris onderſchreeven in eigen perſoon verſcheenen de godvruchtige en beſcheide Vrouwluiden, *Femme Platen*, Regentinne of Moeder, *Hille Spyzen*, *Aleit ten Berge*, *Jutte ter Wede*, *Aleit Scotelers*, *Elzebe Gruteringes*; en alle en iedere Zuſters van het Vergaderhuis, 't welk door de wandeling Wytenhuys word genoemt; en binnen den vryban der Stede Zwol, buiten de Stads muuren, in *Muſſchen Hagen*, onder het Bisdom van Utrecht gelegen is. En beneffens haar is ook voor my verſcheenen *Aarnout Tylmanszoon*, Leek, en Burger van Zwol; dien zy in deze zake gezamentlijk, op de beſte rechtswijze, form, en manier, als ze koſten en moeſten, in mijne tegenwoordigheit tot haar Momber of Voogd gekooren hadden. En dewijl zy begeerden, en op alle manieren bezorgen wilden, dat de Dienſtmaagden des Heere, die in 't gemelde Huis vergadert zyn, den Heere aldaar van nu af, en voortaan ten eeuwigen tijde, in ootmoedigheit, kuisheit, liefde, gewillige onderwerpinge, en de vordere deugden, onder de gehoorzaamheit van onze Moeder de H. Kerk, getrouwelijk en godvruchtiglijk zouden dienen; zoo hebben zy ter eere van den Almagtigen Godt, van de H. Maagd *Maria*, van alle Heiligen, en inzonderheit van de H. *Agatha*, na rype berading, zoo als ze verklaarden, zich zelven eendragtig en eenparig tot de volgende punten verbonden. Voor eerſt; nademaal de genen, die Godt den Heere onberiſpelijk in een Klooſter wilden dienen, het gemeene leven altijd betracht hebben; zoo hebben *Femme* de Regentinne, *Hille Spyzen*, en de vordere Zuſters van 't gemelde Huis, alle haare Goederen, die

die haar en ieder van haarlieden toekomen, als Huizen, Landeryen, Renten, Inkomſten, Bedden, Boeken, Werktuigen, en alle vordere loſſe en vaſte Goederen, wat naam dat ze ook hebben, en waar dat ze gelegen zijn, zoo wel die ze nu hebben als die ze ten eenigen tyde mogen bekoomen, malkander door eene gifte onder de leevenden, op de beſte wijze, form, en gebruik als ze beſt en kragtigſt konden, gegeeven, geſchonken, en overgelevert: zoodanig te weeten dat alle en iedere Goederen zonder onderſcheid onder haar gemeen zullen zijn, zonder dat iemand in 't byzonder iets eigen zal hebben; dat ze aan de gemelde Zuſteren ten eeuwigen tijde gemeen zullen blyven, en door haar en haare nazaaten gebruikt worden: welke nazaaten op dezelfde wyze afſtand van haare Goederen zullen doen; om in het gezelſchap der Zuſteren en het deelgenootſchap der gemelde Goederen aangenomen te worden. En ze hebben uit haar eigen naam, en den naam haarer nazaaten, begeert dat deze gifte en gemeenſchap der goederen beſtendig en krachtig zal zijn, en altijd beſtendig en krachtig blyven; zoodanig dat de erfgenaamen der gemelde Zuſteren, of die van haare nazaaten, op de gemelde Goederen, of op een enkeld een van dezelven, geen het minſte recht van erfeniſſe zullen hebben. En of het na deezen gebeurde dat de voornoemde Zuſters, of eene uit haar getal, by wat gelegendheit dat het zy, de gemelde woonplaats quamen te verlaaten; zoo zullen die Zuſters, of zal die Zuſter, al het recht dat ze op die Goederen tot dien tijd toe mogten gehad hebben, ganſch en geheel verliezen: en het zal zulken Zuſteren, of zulke Zuſter, niet geoorlofd zijn iet anders als haare dagelijkſche kleder-

ren

ren mede te neemen. Ook zullen zy, of zal die Zuſter, niet het minſte gerechtelijk mogen vraagen of eyſſchen; of de andere Zuſters der zelve woonplaatze over eenige Goederen moeyelijk vallen. Doch ingevalle een van de Zuſters, 't welk Godt verhoede, om haare uitſpoorige vergrijpingen, of quaade en onverbeterlijke zeden, volgens het oordeel van de andere Zuſters, of van het grootſte en gezondſte gedeelte der Zuſteren, uit het huis behoort gezet te worden, die moet zonder eenig tegenſpreeken of wederſpannigheit henen gaan en vertrekken; en, gelijk boven gezeit is, niet anders mede neemen of eiſſchen als haare dagelijkſche klederen; noch de Zuſteren over eenige Goederen moeyelijk vallen; zonder dat het geeſtelijk of burgerlijk Recht haar in 't minſte helpen zal, of helpen kan. Noch hebben de gemelde Zuſters uit haar eigen naam en uit den naam der Zuſteren, die haar in deze Vergaderinge volgen zullen, begeert, of het gebeurde dat den huize en Vergaderinge voornoemd eenige zwarigheit overquam, zoo dat het ongelegen zoude koomen in deze plaatze te verblyven; dat ze dan met verlof van den Biechtvader, en van den Regent die op dien tijd het beſtier over het Huis der Klerken te Zwol hebben zal, het gemelde plein met alles tot het zelve behoorende zullen mogen verkoopen; en de penningen, die 'er van gekomen zijn, tot het koopen van een ander plein of plaatze beſteeden en aanleggen; daar ze den Heere gemakkelijker en geruſter zullen konnen dienen, En of het gebeurde, 't gene Godt wederom verhoede, dat de Perſoonen van 't voorſchreeven Huis door de zwarigheit, het verloopen der Religieuzen, of by ander toeval, zoodanig in getal verminderden, dat 'er niet meer als twee

Zu-

Zuſters in het zelve Huis overbleeven; dan zullen de Biechtvader van 't Huis, en de gemelde Overſte van't Huis der Klerken, andere Vrouwluiden in het bezit van 't zelve Huis en van de voornoemde Goederen naar de vooorſchreeve levenswijze mogen ſtellen; op dat daar eene vergadering van godvruchtige Perſoonen zoude blyven en ſtand houden. Maar by aldien de Overſte, de Biechtvader, en de Bewindhebbers van 't Huis der Klerken, die het dan zijn zullen, mogten oordeelen dat de Vrouwluiden tot het voornoemde Huis behoorende de voorſchreeve levenswijze niet onderhouden, of in eigendom leeven, of zoo een afſtand van haare Goederen als boven voorgeſchreeven is niet gedaan mogten hebben, of by aldien het hun om andere redelijke oorzaaken tot Gods eere niet ſchijnt te ſtrekken dat die Vergadering daar langer zoude blyven; dan moeten zy het plein, met alles dat tot het plein behoort, verkoopen; en de penningen die daar van gekomen zullen zijn met de Goederen, die de Vergadering toebehooren, onder de armen van goeden wille uitdeelen; of elders, daar het tot Gods grooter glorie zal ſchynen te ſtrekken, beſteeden. Daarenboven bidden de meergemelde Zuſters haare nazaaten, die 'er na deezen in 't gezelſchap van haar gemeen leven zullen aangenomen worden, ja zy ſmeeken en bezweeren haar, en belaſten d'er haar gewiſſe mede, dat ze het Huis en de Goederen, die zy ten voorſchreeven einde geſchikt hebben, zoodanig blyven gebruiken, dat hetgene zy uit haare Goederen voor de zaligheit der Zielen beſchikt en ingeſtelt hebben, van haare nazaaten tot haar eigen bederf niet misbruikt worde. Over dit alles enz. Gedaan in het Woonhuys der gemelde Zuſteren;

ren ; in de tegenwoordigheit van de eerzaame en beſcheidene Mannen, Heer *Hendrik de Zwarte*, Prieſter; en *Ludolf Snavel*, Leek, van het Bisdom van Utrecht enz.

En ik, Jakob Goch, *Geeſtelijk Perſoon en Notaris* enz.

Dit alles heeft David van Borgonje, **Biſſchop van Utrecht / den 1. Maart 1464. goedgekeurt; en verſcheide voorrechten aan het Huis geſchonken. Behalven** Femme Platen, **die in den voorgaanden Brief vermeld ſtaat / vinde ik** Gerburg van Haarſten **als Moeder of Overſte vermeld op het jaar** 1449. **en** Tobias Beernings, **als Opzigter op het jaar** 1450. **Als de Hoogwaardigſte Heer** de Monte **dit Konvent in het jaar** 1571. **bezigtigde; vond hy 'er** 26. **Religieuze Maagden.**

Vijfde. **Het vijfde / 't** Bosklooſter **of** Mariënboſch **genaamd / ſtond aan de Veſten buiten de Saſſen Poort; en wierd van Reguliere Kanonnikken bewoont. Deze Maagden hebben de Vergadering van Windeshem met de goedkeuringe van** Alexander VI. **die in 't jaar** 1499. **geteekent is / voor haar hoofd erkent; na dat ze in 't jaar** 1484 **de opſluiting aangenomen / en zich aan de gemelde Vergaderinge onderworpen hadden: want te voore hadden ze onder de inzetting en 't beſtier der Broederen geſtaan. In 't zelfde jaar wierd ook beſloten dat het gewoonelijk getal der Nonnen niet grooter zoude zijn dan twee en dertig; en dat van de Leekezuſters twintig: en dat ze boven dit getal niet zouden mogen gaan; zonder alvoorens van den Raad van Zwol / en van den Aartsvader van Windeshem / verlof bekomen te hebben.**

Dit

Dit Konvent / dat even buiten de Stad getimmert was / is door de Zwollenaars zelf in 't jaar 1524. aan brand gestoken; op dat de Gelderschen / die 't oog op de Stad hadden / daar geen post zouden vatten: die het evenwel door een schietschans gebruikt hebben. De Maagden trokken in de Stad / en hebben Weeskinderen in haare plaatze gekreegen / die 'er tegenwoordig in woonen. In de groote Zale van dit Weeshuis hangt een bord met dit opschrift: In 't jaar MDXIII. op Sinte Wilbords dagh sterf die vrome en eersame Herman Busche te Zwolle, die deze Weere gegeven heeft tot een Klooster te timmeren. Door den tijd van de voornoemde Lijsbet Kinkhuizen vinden wy geen andere Priorinne / als Margareet Witfandis, die dat ampt bekleedde in 't jaar 1450. Van de anderen Kloosterjoogdessen word nergens gewag gemaakt. Het Konvent verbrandt.

Het sesde Maagdeklooster / of het tweede buiten de Stad / stond by de Diserpoort; en wierd naer de plaatze / daar het stond / Op de Maat genoemt. Het was de H. Agnes toegeëigent; en van zulke Maagden bewoont / die zonder eenige geloften te doen alleenelijk door den band van een godvruchtigen wille vereenigd bleeven. Het is over het midden der vijftiende eeuwe / omtrent den zelfden tijd als S. Geertruids Konvent en Mariënbosch gesticht wierden / door de behulpzame hand van den voorgemelden Hendrik van ter Goude eerst opgekomen; en heeft onder de bestiering der Broederen zijn volkomen wasdom gekreegen. In den brief der stichtinge / die den 10. Maart 1462. geteekent is / staan deze Vrouwluiden opgetelt / Aleid Hessels, Sesde.

Pri-

Prior; Lubba van Vilsteren; Aleid Bodikers; Nenne Goossens; Geesje Jans; Katrijn Walen enz. David van Borgonje heeft de stichting in 't jaar 1464/ op den eersten dag van Maart/ goedgekeurt; en 'er veele vergunningen bygevoegt. Eindelijk is het in 't jaar 1588. door het stormweer der laatste Nederlandsche beroerten verwoest en verdelgt. Van desselfs doode romp of muurwerk is de Schans Zuikerberg / die 'er recht over staat / opgebouwt: doch de grond der plaatze is ten deele tot het maaken van de Stads graft uitgedolven; ten deele noch in wezen / en in Tuinen berandert.

Na dat we de Maagdekloosters bezigtigt hebben / dienen wy de woonplaats der Zangheldinnen of Musen noch te beschouwen.

Schole van Zwol.

De Schole van Zwol heeft grooten toeloop van jonge Studenten gehad; voornamentlijk onder 't Rektorschap van Johan Gelé; die om zijne uitsteekende godvruchtigheit en geleerdheit een boezemvriend was geworden van Geraard de Groot. In die tijden, zoo spreekt het Byvoegsel op de * Kronijk van S. *Agnes-berg*, was het een vermaak, zijnen voet in de Stad Zwol te zetten, en die menigte van uitgelezene Studenten te zien, die daar te Schole gingen, Brabanders en Vlamingen, Hollanders en Vriezen, Westfalingen en Sassen, gingen by hen te Schole. Men zag 'er Studenten van Trier en Keulen, van Luik en Maastricht, van Kleef en Gelderland; en van meer andere Steden en burgten. Die gelds genoeg hadden kochten hunnen nooddruft op de markten; de armen gingen by hoopen bedelen; en loofden de

* Cap. 20.

de mildadige handen van hunne weldoenders. Het groote Parijs weet het, het heilig Keulen bekent het, Erfort belijdt het, en 't Hof van Rome is 'er niet onbewuſt van, wat al geleerde Mannen dat de Schole van Zwol voortgebragt heeft onder Meeſter *Johan*; die 'er langen tijd en tot een hoogen ouderdom toe het ampt van Schoolvoogd heeft bekleedt. Want men verhaalt dat deze eerwaardige Man, wiens leven by * J. *Buſſchius* beſchreeven ſtaat, veertig jaaren lang het opzigt over de Studenten heeft gehad.

Dezelve Schole en 't Kollegi / dat aldaar door de Broeders (Klerken van 't gemeene Leven) voor de ſtudeerende jeugd opgerecht was / word ook met grooten lof vermeldt van Middendorpius, **in zijne † Beſchrijvinge van de Hooge Scholen van 't Chriſtendom**: Ik kan, zegt hy, de Schole van Zwol zoo niet ter loops voorby gaan, en ik mag het ook niet doen. Want ik wil gaerne bekennen dat ik 'er voor dezen beleefdelijk gehandelt ben, en onder *Johan Telg* en *Johan van Ling*, die godvruchtige en geleerde Mannen en deftige Schoolvoogden, zeer wel onderweezen. Daar ſtaat een treffelijk Klooſter der *Broederen van 't gemeene leven* of *van goeden wille*; daar de jonkheit dikwils na toe gaat om de preek te hooren, of hun gemoed door (de biecht) te ontlaſten, en vorder hunne godvruchtigheit te pleegen. Zy hebben 'er een deftig Kollegi voor de jonge Studenten opgerecht; uit het welke zeer deftige Staatsbedienaars voor 't gemeenebeſt voortgekomen zijn; dewelken niet alleen de Stad Zwol, maar

* Chron. Windesh. lib. 2. cap. 68. &c.
† Lib. 2. pag. 213.

maar ook ganſch Nederland, en de geheele Kerke Gods, dienſt gedaan en luiſter bygezet hebben. Zoo dat alle vroome luiden, en die voor hun Vaderland en 't algemeen welvaren genegen zijn, niet zonder reden verpligt zijn om dit Klooſter der gemelde Broederen, en dat School en Kollegi, in eere te houden, voor te ſtaan, en te verdedigen. Wat my belangt; ik wil gaarne bekennen dat ik de eerſte beginſelen van mijne geleerdheit, zoo groot en klein als ze is, aan die Schole verſchuldigt ben.

Geraard (29) Liſtrius, **die daar Meeſter in dzie talen was / heeft vooz de Studenten een Oraatzi gedaan als het gemelde Kollegi opgebouwt wierd; daar hy aldus van dat Kollegie ſpzeekt:** Ik moet hier niet ongemeld laaten dat de Broeders (of *Fraters*) een Kollegie van een uiterſte pracht bouwen, en het Gebouw haaſt ten einde gebragt hebben. Maar, o hemel, wat al arbeid en onkoſten hangen zy daar aan! Het is zoo wijd dat het tweehonderd Studenten laaten kan: zoo dat ik niet zeggen kan of het tot grooter luiſter van ons gemeenebeſte, of gemak van alle Studenten en Armen, tot welker dienſt het opgebouwt is, ſtrekken zal.

Geleerde Zwollenaars.

Achter de Schole van Zwol laat ik eenige geleerde Zwollenaars volgen:

Aarnout van Haerſolte, **een uitſteekend Rechtsgeleerde / heeft uitgegeeven** Adverſaria &c. **of** Aantekeningen over de burgerlijke en ſtrafwaardige daaden enz. **By** Plantijn **in achten gedzukt in het jaar** 1583.

François Zonsbeek, **ook een zeer vermaard Rechtsgeleerde / heeft geſchzeeven** Commentarii ad uſus feudales, **of Aantekeningen over de plegtigheden der Leengoederen; die te Lo-**

ven

ben in 't openbaar door hem uitgeleit waren; en aldaar in blads grootte gedrukt zijn in het jaar 1554.

Herman Torrentius, die onder Alexander Hegius te Deventer t'Schole had gegaan / is in dien tijd een deftig Letterkonstenaar geweest; en heeft in 't begin der sestiende eeuwe geleeft. Wat dat hy in de beschaafde Wetenschappen gedaan heeft / kan by Valerius Andreas nagezien worden.

Lubert Berner, een van de eerste lichten der Vergaderinge van de H. H. Hieronymus en Gregorius, of Klerken van 't gemeene leven / te Deventer / is te Zutfeen uit de Weereld verhuist den 25. Augusti 1398. Zijn leven, met zijne godvruchtige oeffeningen / staan te leezen in de werken van Thomas a Kempis.

Paulus Buys, Janszoon, is in de Hooge Schole van Francker Leermeester der Rechten / en de nazaat van Dyklama van Nyeholt geweest. Hy heeft eenige Werkjes / die de Rechtsgeleerdheit raaken / uitgegeeven: waar over Valerius Andreas wederom kan nagezien worden.

AANTEKENINGEN OP ZWOL.

1. Het Kasteel Voorst is tweemaal door de Bisschoppen van Utrecht bemagtigt en onder de voet geworpen: de eerste reize door *Otto* II. de tweede reize door *Johan* IV. bygenaamd *Van Arkel*. *Heda*, die dit *a* verhaalt, voegt 'er by dat *Zweder*, Kastelein van Voorst, uit het slot Keppel geduurig uitvallen op de Overyssselaars deed; om 't welk te beletten *Johan van Arkel* het Kasteel Voorst, dat *Zweder* van zijne Voorouderen ge-erft had, na een langduurige be-

a In *Joanne* IV.

belegering ingenomen heeft. Fluks deed hy het ſlechten en om verre haalen: want, zegt *Heda*, het was uitermate ſterk; en had ook zeer ſterke torens, van 80. voet in de hoogte, en 12. in de breedte; en dan noch een voormuur (*antemurale*) van vierkante ſteenen opgetrokken. Na *Zweders* dood heeft de Biſſchop deszelfs Kinderen weder in genade aangenomen; en die, of hunne nazaaten, zullen het Kaſteel weder opgebouwt hebben: want het ſtaat 'er noch, en heeft zijn ouden *b* naam behouden.

2. *Van de Openbaringe des Heere*, of *drie Koningen dag*. Dit is naar 't gemeenſte gevoelen geſproken; te weeten dat de Openbaring des Heere, zijn Doopzel, en zijne aanbidding door de 3. Koningen, op eenen en den zelven dag voorgevallen is. By welke gelegendheit ik aanmerken zal dat de dag van's *Heeren Openbaringe* al in 't begin der Kerke met groote plegtigheit geviert is geweeſt. In de *Apoſtoliſche c Inzettingen*, dewelken van ieder een voor zeer oud gehouden worden, ſtaat een bevel dat alle Chriſtenen zich op dien Feeſtdag van 't werken moeten onthouden. En by *Ammianus d Marcellinus* word verhaalt, hoe dat de Keizer *Juliaan*, die naderhand een afgodendienaar wierd, op het Feeſt van 's Heeren Openbaring in de Kerk der Chriſtenen ging, en 'er zijn gebed tot den Godt des Hemels deed. Zoo ſchrijft *Gregorius e Nazianzenus* ook dat de Keizer *Valens* op denzelfden dag de Kerkdienſten, die door den grooten *Baſilius* verricht wierden, bygewoont heeft. De godvruchtigheit, pracht, en majeſteit van het Feeſt, en van de goddelijke Offerhande, die door den H. *Baſilius* opgedragen wierd, joegen dien Ariaanſchen Vorſt zoodanige verbaaſtheit aan, vooral wanneer hy zag dat men geen de minſte achting voor zijne groote geſchenken toonde, dat hy in onmagt zoude gevallen hebben, ware hy niet ondersteunt geweeſt. En niet alleen is het doopen van den Zoone Gods, en de aanbidding der drie Koningen, maar ook de verandering van water in wijn op de Bruiloft te Kana, volgens de meeſte Vaders op den zelfden dag, te weeten den ſesden van *Januarius*, voorgevallen,

b Zie *Menſo Alting* ad vocem *Voerſt*.
c Lib. 8. cap. 33.
d Lib. 21.
e Orat. 20.

len, 't welk de Leezer by L. *Thomaſſin f* beweezen zal vinden. Ik wil hier noch byvoegen wat dat de H. *Chryſoſtomus* van zeker mirakel verhaalt, 't welk naar zijn zeggen omtrent het water des H. Doopzels plagt te gebeuren, en in zijnen tijd zeer gemeen en ruchtbaar was. Voor af dient geweeten dat het Doopzel in 't Ooſten den Katechumeenen op een plegtige wijze bedient wierd op drie Koningen avond: zoo zegt *g Chryſoſtomus* dan dat de Geloovigen in den middernacht, voor den dag des Doopzels, na dat ze zich alvoorens in het doopwater gewaſſchen * hadden, hunne fleſſen met dat zelve water vulden, en t' huis bragten: 't welk dan een ganſch jaar, ja ſomtijds twee en drie jaaren lang, onverandert en onbedorven bleef. Hy voegt 'er by dat zulks een baarblijkelijk mirakel is enz.

De Chriſtenen van het Ooſten, hoewel in zoo veele gezindheden verdeeld, onderhouden die oude gewoonte noch op den huidigen dag. Daar word een ſtroom of vliet met veelerhande plegtigheden, en lange gebeden, gezegent. Zoo ras als hy gezegent is, ſtaan 'er ontelbaare Chriſtenen, zoo Mans- als Vrouws-perſoonen, van allerhande jaaren en ſtaaten gereed, die zich vliegens in het gezegende water dompelen; als of ze hun doopzel wilden vernieuwen. Dan ſcheppen ze van dat water, en brengen het t'huis: 't welk, zoo als ſommige *h* Reizigers verhaalen, ook onbedorven blijft. Maar hoe verre dat men die Reizigers gelooven mag, dat mag een ander onderzoeken: gelijk een ander ook onderzoeken mag, of ſommige wateren niet natuurlijker wijze onveranderd konnen blijven. 't Geen S. *Epiphanius* verhaalt, is vry wonderlijker: hy *i* verzekert dat verſcheide fonteinen en vlieten den ſesden January, op welken dag *Chriſtus* volgens zijn gevoelen gebooren en gedoopt was, en te Kana water in wijn verandert had, in wijn verandert wierden. Hy had zelf van het

f De la celebrat. des Fetes, liv. 2. chap. 7.

g De Bapt. Chriſti hom. 24. tom. 1.

* Men zouw zijne woorden konnen vertalen dat ze het water ſchepten, en medenamen, zonder het waſſchen te vermelden.

h By *Thomaſſin* ibid.

i Hæreſi 51. num. 29. 30.

het water van de fontein *Cibyra*, die zoodanig in wijn verandert waren, gedronken: en zijne goede Vrienden hadden uit de fontein van *Geraſa* gedronken, wiens wateren ook een wynigen ſmaak en reuk gekreegen hadden. Het zelfde, zoo als hy vorder zegt, wierd ook van den Nijlſtroom vertelt enz.

3. Dit is die vermaarde *Alanus a Rupe*; wiens leven, zoo als het van Pater *Hyacinthus Choquetius*, *Ægidius de Lalaing*, en andere Preekheeren beſchreeven word, zoo wonderlijk en kluchtig luidt; dat het niet alleen by Onkatolijken, maar ook by rechtzinnige Katolijken, ſteuiten moet. Sommigen geeven hem voor een Hoogduitſcher op; maar die het beter willen weeten, zeggen dat klein Britanje zijne geboorteplaats was. Zy voegen 'er by dat hy de man is geweeſt, dien de H. Maagd verkooren had, om de Godvruchtigheit tot het leezen van den Roozekrans weer leevend te maaken: maar vertellen daar zoo veele wonderen en uitſpoorigheden van, dat een beſcheiden Leezer het eene om 't andere op het zachtſte geſproken verdagt zal houden, en voor herſenſchimmen aanzien

4. 't Heugt my dat ik in mijne jonkheit eene *Navolging van Chriſtus* in de Latijnſche tale heb gehad; in wiens voorreden verſcheide voorbeelden bygebragt wierden van de hoogachting, die Onchriſtene Vorſten voor dit deftig Werkje getoont hebben. Indien ik het wel onthouden hebbe, worden 'er zeer treffelijke getuigeniſſen van den Koning van Marokko, den Koning van Perſië, en meer anderen opgegeeven. Ook is het aanmerkelijk dat dit Werkje, dat in de Latijnſche tale geſchreeven is, in zoo veelerlei taalen, te weeten, in 't Hoogduitſch, Spaanſch, Italiaanſch, Franſch, Boheemſch, (voegt 'er by Nederduitſch), Hongerſch,* overgezet is geweeſt. Zelfs is het in de † Arabiſche en Turkſche taal overgebragt: maar dat twee Schryvers, de eerſte een Andersgezinde, te weeten de vermaarde *Sebaſtianus Caſtalio*, de tweede Roomskatolijk, en een Regulier Kanonnik, te weeten *Franciſcus de Bakker*, anders *Artopæus*, of *Piſtorius*, of naar zijne geboorte-plaats *Tolenſis* genaamd, hunne ledige uuren beſteedt hebben,

* Zie *Val. Andreas.*
† Ibid.

ben, om dat Werkje in beter Latijn te brengen, word van ieder een niet gepreezen.

5. Dat ziet op *Henr. Sommalius* en *Heribertus Rosweidus*, twee geleerde Jeſuiten, die in dit verſchil voor *Thomas a Kempis* geſchreeven hebben. Maar onder de genen, die over deze zake geſchreeven hebben, behoorde de ſchrandere G. *Naudè* ook eene voornaame plaats te hebben: dewijl hy over die zake meer geſchreeven heeft dan iemand; en zoodanig geſchreeven, dat hy daar over met de Benediktijner Monnikken voor het Parlement van Parijs in een proces gelegen heeft. Hy had onder anderen ſtaande gehouden, en 'er zeer waarſchijnelijke blyken van gegeeven, dat vier handſchriften, die de Benediktijner Monnikken tegen *Thomas a Kempis* deeden gelden, vervalſchte handſchriften waren. Over die vervalſching is ook veel geſchreeven: en *Naudæus* of *Naudè*, hoe veele tegenkampers dat hy uit de Order der Benediktijnen kreeg, heeft voet by 't ſtuk gehouden; en de zake van *Thomas a Kempis* op dit ſtuk groot voordeel gedaan. Het is miſſchien 20. of 30. jaaren geleden dat ik het geſchrift van H. *Sommalius*, 't welk ik nu nergens bekoomen kan, ter loops doorleezen heb: en 't ſtaat my voor dat hy onder anderen bewijsreden zeer ſterk op de duitſche ſpreekwijzen dringt, die den Leezer in dat werkje geduurig voor de oogen ſpringen. Die ſpreekwijzen heb ik, in 't leezen van dat werkje, ook dikwils opgemerkt, en zal 'er den nieuwsgierigen Leezer eenigen opgeeven; om het aan zijn oordeel te ſtellen of een Franſman of Italiaan zijne gedagten op zoo eene wijze kan uitgedrukt hebben. Had ik het geſchrift van *Sommalius*; zouw ik 'er miſſchien noch eenige zulke ſpreekwyzen gevonden hebben, daar ik zelf geen acht op gegeeven heb. Doch ik wil 'er ook geen volkomen lijſt van maaken; en zal ſlechts de aanmerkenswaardigſten uit den hoop uitzoeken. Ook zal ik de voornaamſte juiſt niet voor aan ſtellen, maar ſlechts de order van de boeken en hoofdſtukken volgen. In 't eerſte Boek, eerſte Hoofdſtuk, ſtaat; *ſi ſcires totam Bibliam exterius*: dat is, *indien gy den geheelen Bybel van buiten wiſt.*

Iets van buiten weeten is een duitſche ſpreekwijze, die niet alleen by de Latiniſten, maar zoo ik het wel hebbe, ook by de Franſſen en Italiaanen onbekend is.

Zoo eene ſpreekwijze is de volgende ook; *de a ſe ipſo nihil tenere, van zich zelven niet houden.* Wat is 'er gemeener in het Duitſch? wat zouw 'er miſſelijker in de gemelde taalen luiden?

In b propriis ſtare ſenſibus, op zijn eigen zin of gevoelen ſtaan; is plat Nederduitſch: zoo ſpreekt men in de andere taalen niet.

*Non c ſtes ſuper te ipſum, ſtaat op u zelven niet, ſtare * ſuper ſe ipſum*, op zich zelven of zijn eigen oordeel ſtaan, is dezelfde ſpreekwijze met de voorgaande: hoe kan men platter op zijn Nederduitſchs ſpreeken? enz.

My dunkt ook dat de ſpreekwijzen van den Schryver *leviter d indignari*, ligtelijk misnoegd zijn, *leviter e murmurare*, ligtelijk morren voor *facile indignari, facile murmurare*, aan de dubbelzinnigheit van het byvoeglijk bywoord *ligt* moeten toegeſchreeven worden. Maar daar op wil ik nu zoo ſterk niet dringen; hoewel dat diergelijke ſpreekwijzen al ſomtijds in het werkje voorkomen. Zoo ſtaat 'er in 't elfde Hoofdſtuk van 't zelfde boek. *Tunc cuncta poſſemus facere cum levitate & gaudio, met liſtigheit en vreugde.*

f Libenter habemus alios perfectos; *Wy hebben* (of *hadden*) *andere menſchen gaerne volmaakt*, is wederom een ſpreekwijze, die naar mijn beſte kennis eigen is aan de Nederduitſchers.

g Attrahere ſibi res aliorum, zich een anders zaken aan trekken, is eene uitdrukking, die by ons gebruikelijk is; niet by de Latiniſten, Italiaanen, of Franſſen.

Van *h Modicum* of *nihil de ſe tenere*, is boven al geſproken.

i Noli tibi attrahere, wil het u niet aantrekken, voor

a Lib. 1. cap. 2.
b Lib. 1. cap. 4.
c Lib. 1. c. 7.
* Lib. 2. c. 9.
d Lib. 1. c. 6.
e Lib. 1. c. 9.
f Lib. 1. c. 16.
g Lib. 1. c. 21. & lib. 2. c. 1.
h Lib. 2. c. 6.
i Lib. 3. c. 41.

voor gevoelig over zijn, ſchijnt wederom te toonen dat de Schrijver een Duitſcher of Nederduitſcher is geweeſt.

In het 44. Hoofdſtuk van het derde Boek, te weeten in den tijtel, al wederom *de non attrahendo ſibi res exteriores.*

k Si bene ſteteris cum Deo, indien gy wel ſtaat by Godt: wie zal of kan zoo ſpreeken als een Duitſcher of Nederlander? Deze ſpreekwijzen zullen genoeg zijn voor een ſtaaltje: de Leezer kan 'er vorder zijne gedagten over laaten gaan. Ik weet wel dat eenige laatere Schrijvers, als *El. du Pin*, enz. veele redenen tegen *Thomas a Kempis* in te brengen hebben; maar tegen die redenen konnen weer andere redenen, met geen minder ſchijn van waarheit, ingebragt worden. Maar het zoude my, en waarſchijnelijk den Leezer ook, verdrietig vallen, in 't onderzoek van zoo een drooge, langwylige, en onaangenaame ſtoffe dieper te treeden.

6. Dit zal die tocht zijn, die van *Albertus Krantzius*, in zijn *l Wandalia*, beſchreeven word. S. *Bernardus* had de gemoederen van allerhande Perſoonen, en van de Vorſten en Koningen zelf, door zijn heilig leven en veelvuldige mirakelen zoodanig ingenomen; dat hy ze ſchier mennen koſt, daar't hem beliefde. Maar de heiligſte menſchen, hoe zeer van Godt verlicht en begunſtigd, konnen wel eens mistreeden, en in hunne voorzegginge feilen. Zoo begoſt hy dan eens zoo wel de Koningen en Vorſten, als de Burgers en 't gemeenſte ſlag van Volk, in zijne Predikaatziën op te wekken, om het geweer tegen de Turken aan te gorden, en de ongeloovige Volkeren van het Ooſten door de wapenen onder het gebied van *Chriſtus* te brengen. De tijd was aanſtaande, zeide hy, dat de volheit der Volkeren zoude binnen koomen, en ganſch Iſrael zalig worden. Daar op was geheel Europa in rep en roer: Keizer, Koningen, Hartogen, Graven, Adelijke Perſoonen, Burgers, Boeren, en al wat wapenen aanſchieten en draagen koſt, jookten even zeer naar 't H. Land: want zy dagten dat 'er alles opgeſchept zoude ſtaan; en geen vyand het veld durven houden. 't Is noit ſchier

k Lib. 3. c. 44.
l Initio libri 4.

ſchier gezien of gehoort, zoo als *Crantzius* getuigt, dat 'er zoo een magtig en talrijk Leger op de been gekomen was. Al het puikje van de jonkheit ruſtte zich ter Kruisvaert toe. Dit goed ſtak 'er noch in, dat Duitſland, 't welk te voore van Struikroovers en Moordenaars krielde, al dat geboefte looſde: doch daar tegen looſde het ook zijn beſte en hupſchte Volk. De menigte was zoo groot, dat men 'er drie Legers van maakte: t'eerſte, dat het talrijkſte was, trok over land naar Jeruſalem: het tweede over Zee. Wy zullen ze hunne reis laaten vervolgen; en ſlechts van het derde, om dat het hier zoo te pas koomt, een woord of twee zeggen. De Chriſtenen meenden dat 'er Volks genoeg naer 't H. Land vertrokken was, om 'er alles wat tegenſtand bood, als met eenen ſlag te verpletteren. Dies beſloten zy het derde Leger te gebruiken om de ongeloovige Wandaalen, doch voor al de Obotriten en Luttikken, een gedeelte der Wandaalen, die den Chriſtenen en het Chriſten geloof veel quaads gedaan hadden, te verdelgen. Maar het viel hier niet beter uit dan in 't Ooſten. *Niclotus*, Vorſt der *Obotriten*, was eer gereed als zy; en deed hun grooter afbreuk als hy leed. Hy zouw het evenwel niet gehouden hebben: de ongelijkheit van de magt was al te groot. *Aalbert* Markgraaf van Soltwedel, en *Hendrik* Hartog van Saxen, waren gewoon eenige ſchattingen uit het land der *Obotriten* te trekken. Als nu eenige Krijgsoverſten van den Markgraaf en den Hartog bemerkten dat de toeleg der Chriſtenen was, het ganſche land te verwoeſten, begoſten ze de hoofden t'zamen te ſteeken, en malkander te vraagen waar voor dat ze vochten. Wat beoogen wy, zeiden ze? willen wy tegen onze Vorſten en ons zelven vechten? Zien we niet dat het ganſche land, 't welk ons cijnsbaar is, in een baare wildernis veranderen zal en reeds verandert word? Ware het niet beter de ganſche zaak door verdrag by te leggen; en aldus een einde van al dat verwoeſten te maaken? Ja, dat wierd voor beter gehouden. De Saſſen verſlapten ſchielijk in het beoorlogen der Wandaalen; en, zoo als *Crantzius* het duidt, hadden grooter zucht voor hunne ſchattingen, dan voor de eere van *Chriſtus* en de zaligheit des Volks. Ik laat de uitlegging van *Crantzius* daar: maar de Saſſen, 't zy dat ze gelijk of ongelijk hadden,

den, deeden niets of weinig meer. En zonder de Saſſen koſten de andere Chriſtenen ook weinig uitrechten. Men moeſt dan tot een verdrag koomen, en men quam 'er toe. De Wandaalen zouden het Chriſten geloof aanneemen, en zich laaten doopen: en daarenboven de gevangene Deenen wederom zenden: want de Deenen hadden zich in deze Kruisvaard ook begeeven; maar in zekere gelegendheit ſlagen gekregen. De Wandaalen lieten zich doopen, maar bleeven Heidenen in 't hert: zy gaven de gevangene Deenen wederom; te weeten een deel oude en verminkte luidtjes, of onnutte byloopers: geen brave wakkere Karels; die lijf en leden om te werken hadden. Dit is de uitſlag van zoo veele beweegingen, onkoſten, moeyelijkheden, verwoeſtingen, en moorderyen geweeſt. Ik zoude het by de Vriezen nauwelijks konnen verantwoorden; indien ik hunne kloekheit, die ze in dezen optogt by zekere gelegendheit getoont hebben, niet zoo wel vermelde als *Crantzius* heeft *m* gedaan. Eenige Vriezen, noch geen honderd in getal, hadden zich in het Dorp Sluſſe tegen eene overrompeling zoo wat verſchanſt; en eene graft om het Dorp getrokken. De Wandaalen, eenige duizenden ſterk, quamen het Dorp beſtormen. Maar de Prieſter *Gerlacus*, naar allen ſchijn ook een Vries, ſprak hun zoodanigen moed in 't lijf, en hielp ook met zulke een onvertzaagdheit vechten, dat de Wandaalen de beſtorming moeſten ſtaaken. Zy hadden echter de Schans gaerne gehad; en booden den Vriezen het leven aan, indien zy 'er gewillig wilden uittrekken. Sommige Vriezen, op 's Vyands overmagt lettende, begoſten al te luiſteren. Maar de Prieſter *Gerlacus*, die geene Wandaalen betrouwde, ſprak hen met deeze woorden aan. Hoe gaat dat zoo, Vriezen, hoe zijt gy zoo lafhertig geworden? Gy zijt immers Mannen; gy hebt wapenen in de hand; daar legt een wal, die ons van de Vyanden ſcheidt. Zoo lang als we onze wapenen hebben, zijn we buiten gevaar; indien we het geweer uit de handen werpen, zijn we van ons leven niet verzekerd. Maakt gy dan eenigen ſtaat op het woord van trouwelooze Menſchen? Geen Volk is by die Menſchen zoo ongeacht en gehaat als de Vriezen; indien gy de

m Ibid.

de wapenen overgeeft, zult gy als beeſten doodgeſlagen worden: keert ze dan liever tegen de Vyanden. Met ſtapt hy met eenen makker ter poorte uit; en door het voorbeeld van zoo eene uitſteekende dapperheit moedigt hy zijne Landsgenooten aan om hem te volgen. Onder het vechten verloor hy een oog, en wierd in zijne dye gequetſt; maar bleef even dapper vechten. De Wandaalen, van verdriet en ſchaamte aangedaan, trokken eindelijk te rugge; en moſten het een handje vol volks gewonnen geeven.

7. Tot die groote armoede waren ze door eige ſchuld vervallen. De Reguliere Kanonnikken, zoo als in de groote *n* Kronijk ſtaat, waren ſchier over al in hun eerſten yver verſlapt; en die van Nuys al immers zoo zeer als de reſt. Eindelijk is het zoo verre gekomen, zegt dezelve Schryver, dat de Regulieren van Nuys van hunne eerſte vierigheit op een ellendige wijze ganſch afgeweeken zijn; en daar door van de hoogte der rijkdommen in een diepen kuil van armoede gevallen. Al wat hun met een groote mildadigheit gegeeven was, of 't geen hunne Voorzaaten vergadert hadden, wierd by ſtukken en brokken verkocht, en onnuttelijk verquiſt. De adelijke en koſtelijke heerlijkheit te Celzen, de Wijnberg te Reins, wierden verkocht; de Kerken met de tienden van Niveen en Kreefrath moſten insgelijks ſpringen. Meer andere Goederen zijn op dezelfde wijze weggeraakt en verteert. En niet alleen leefden zy als weereldſche en wulpze menſchen, maar gingen ook op zijn weereldſch gekleedt. Zelfs wierd de hand aan het Klooſter niet gehouden; de bedſteden vielen uit malkander; de Gebouwen onder de voet. Eindelijk heeft de Prooſt *Petrus*, op de vermaning van de Allerh. Maagd, zoo als de Schryver getuigt, de hervorming by der hand gevat: en is daar in geholpen door *Everhard van Eze*; die naer 't zeggen van den zelven Schryver ook eene openbaring had gehad. Wat zal ik van die openbaringen zeggen? Sommigen zullen ligt denken dat de gemelde Prooſt grooten tegenſtand van de ongebonde Regulieren te gemoet zag; en geen gezags genoeg by die ruwe gaſten had om hen van gedrag te doen veranderen. Hy kan zoo eene openbaring doen gelden hebben, zullen ze vorder zeggen, om beter ingang te

n Chron Magn. Belgii &c.

te vinden; en den voornoemden *Everhard* heimelijk aangezet hebben om ook van een openbaringe te ſpreeken. 't Is waar, dat ware een quaad begin van een goede zaak geweeſt: want een onwaare zaak voor de waarheit te vertellen, kan van geen zonde vrygeſproken worden. Maar, zullen zy vorder zeggen, wie weet of hy 'er zoo veel quaads in gezien zal hebben: en 't is bekend dat een godvruchtig bedriegerytje wel meer te pas gekomen is.

8. Soniënboſch, ruim 8027. morgen groot, word van zeker *o* Schryver, om de menigte van Klooſters, die 'er ſtaan, eeniger wijze by Hoog Egipte vergeleeken. Men telt 'er drie Konventen van Reguliere Kanonnikken; drie van Bernardyner Nonnen; een van Bernardyner Monnikken; een Klooſter van Rekollekten; een van Benediktyner, en een ander van Dominikaner Nonnen. Dan is 'er noch by Tervueren een Kapucyner Klooſter: maar de gelykenis blijft evenwel zeer ongelijk; en miſſchien woonen hier zoo veele honderden van Religieuſen niet, als 'er in Hoog Egipten, of *Thebaïs*, duizenden gewoont hebben.

9. *Johan Ruisbroek*, onder de *Mistyken* wel bekend, is een man van een wonderbaare heiligheit geweeſt; en heeft veele *p* Boekjes in de Nederduitſche tale geſchreeven, die om de deftigheit der godvruchtige leeringen meeſt altemaal in de Latijnſche taal overgezet zijn. De meeſte Schrijvers weeten de Goddelijke verlichting, die over al in zijne Werkjes doorſtraalt, niet genoeg te roemen. Die zijn leven beſchreeven hebben, getuigen dat hy, zoo dikwils als hy van 't licht des H. Geeſts op een byzondere wijze beſtraalt wierd, zich zelven in het diepſte der Boſſchaadje begaf; en daar alles, wat hem door den H. Geeſt ingegeeven wierd, op een bord, dat met waſch beſtreeken was, aantekende. En dus heeft hy zijne Boekjes niet achtervolgens, maar als by verpoozinge, geſchreeven. Echter heeft J. *Gerſon*, die in zulke zaken wel bedreeven was, en een gezond oordeel had, alles in zijne Schriften niet goedgekeurt, en tegen zijn Boekje, *van 't Cieraad der Geeſtelijke Bruiloft* geſchreeven.

o *Wichmanni* Brabantia Mariana l. 3. c. 46.

p Zie *Val. Andreas*, *Aub. Miræus*, *Joh. Trithemius*, *Bellarm.* de ſcriptor. &c.

ven. Maar *Bellarminus* maakt daar een goede bemerking op; te weeten dat de Spreuken der *Miſtyke* Schryveren dikwils van den eenen gepreezen, van den anderen gelaakt worden, om dat de Leezers die Spreuken op geen eenerley wijze verſtaan. *Gerſon* kan gelijk gehad hebben, indien de gemelde ſpreuken naar zijne uitlegging verſtaan moſten worden: en *Ruysbroek* kan wel geſchreeven hebben; indien men een andere uitlegging aan zijne woorden geeft. Ook heeft het aan geen geleerde Mannen ontbroken, die het voor *Ruysbroek* opgenomen hebben. *Johan van Schoonhoven*, die ook te Groenendale een deftig en geleerd Religieus is geweeſt, en maar 40. jaaren laater als *Ruysbroek* geſtorven is, *Dionyſius Carthuſianus*, ook een deftig Man, by de Geleerden wel bekend, L. *Surius*, de geleerde Jeſuyt *Poſſevinus*, hebben ter verdediginge van den heiligen Man geſchreeven. In wat achtinge dat *Ruysbroek* al in zijn leven was, blijkt onder anderen daar uit, dat zulke Mannen, als *Gerardus Magnus* of *Geraard de Groot*, meermaals vermeld, *Joh. Thaulerus*, die vermaarde Meeſter des geeſtelijken levens, en meer anderen, eene reis naar Groenendale *q* gedaan hebben om J. *Ruysbroek* te zien en te hooren ſpreeken. Deze *Thaulerus*, om dat by deze gelegendheit aan te tekenen, is even eens gevaaren als J. *Ruysbroek*: ik wil zeggen dat zijne geeſtelijke Schriften ook beſtreeden en verdedigt zijn geweeſt. J. *Ekkius*, by alle Leezers genoeg bekend, vondt het een 't andere op zijne Schriften te zeggen: 't welk den Abt *Ludovicus Bloſius*, die ook een grooten naam onder de geeſtelijke Schryvers gekreegen heeft, en den geleerden Karthuizer L. *Surius*, niet te lijden ſtond. Dies hebben zy de leere en ſpreekwyzen van *Thaulerus* tegen *Ekkius* op het krachtigſte verdedigt: en 'er waarſchijnelijk veel toe geholpen dat *Thaulerus* tot noch toe zijne achting behouden heeft. Ik twijfel zeer of van onze Kerk een zeer geleerd Prieſter, zich niet voor *Gerſon* en *Ekkius* verklaart zoude hebben: want ik ben van goeder hand onderrecht dat hy plagt te zeggen: *de Miſtyke Schryvers verſtaan de zaak niet, en bederven alles.* Waar omtrent de Leezer in acht moet neemen, dat 'er onderſcheid is tuſſchen geeſtelijke en *miſtyke* Schryvers.

10. Hoe

q Wichmann. Brabantia Mar. ibid.

10. Hoe kan *Adriaan Schoonebeek*, in de afbeeldinge der r geeſtelijke Orders, dan ſchryven dat de Reguliere Kanonnikken daar ganſch uitgeroeit zijn; en nergens als in Italië onder verſcheide beveelen (of inzettingen) leeven? Dit bekenne ik dat voor my een raadzel is. Hy voegt 'er uit *Silveſter Maurolycus* by, dat 'er verſcheide Mans- en Nonnekloosters in Sicilië zijn, die eertijds van de order van Groenendale waren. *Maurolicus* heb ik niet; en kan derhalve den gemelden *Schoonebeek* niet tegenſpreeken. Ook ſteekt 'er zulke onmogelijkheit niet in dat de eene of andere Yveraar de godvruchtige levenswijze, die in het Klooſter van Groenendale onderhouden wierd, in eenige Kloosters van Sicilië zoude ingevoert hebben. Noch ſchrijft hy dat het Klooſter van Groenendale het hoofd is geweeſt van een aanzienelijke Vergadering of Kapittel; en dat 'er ſes andere Kloosters onder hoorden.

11. Dat zal de eerw. Schryver wederom uit *Wichmanni Brabantia Mariana* getrokken hebben: maar zoo als ik uit den draad van *Wichmans* verhaal vatten kan; beſtaan die Geſchriften voor 't grootſte gedeelte in allerhande levens van Heiligen. Dit heb ik goedgevonden hier by te voegen; op dat de eene of andere Leezer de moeite niet zoude neemen van daar andere ſoorten van koſtelijke handſchriften te gaan zoeken.

12. Ik heb hier maar by te voegen dat de eerſte Religieuzen van Eemſtein in de oeffeningen der godvruchtigheit, Kloosterlijke levenswijze, en de Chriſtelijke verſtervinge, onderwezen zijn door *Godefroy Wevel*, Kanonnik in het voorgemelde Klooſter van Groenendale, en Diſcipel van den voorgemelden *Johan Ruysbroek*. En deze *Godefroy Wevel* was derwaarts uit het Konvent van Groenendale gezonden. Indien het dan waarachtig is, 't geen *Adriaan Schoonebeek* verhaalt, te weeten dat Groenendale het hoofd van eene Vergadering of Kapittel is geweeſt, en dat 'er ſes Kloosters onder dat Kapittel ſtonden, zoude ik gelooven dat Eemſtein ook onder dat Kapittel heeft geſtaan. Dit heb ik uit *Wichmanni Brabantia Mariana*; die het uit een ongedrukte Kronijk van het Konvent Betlehem getrokken had.

13. *Korſſendonk*, zoo als de Schrijvers het uitleggen, is

r Pag. 16.

is zoo veel te zeggen als *Kaerſſenheuvel.* Die van de Kempen, zegt *Wichmannus*, zeggen *Korſſen* in de plaatze van *Keerſſen*, en *donk* betekent eene hoogte, of heuvel, die in 't midden van de moeraſſen uitſteekt: de ongedrukte Kronijk van het Klooſter Betlehem, by *Wichmannus* bygebragt, ſpreekt ook zoo: *Korſſendonk, id eſt mons candelarum.*

14. *Buiten Turenhout* enz. Daar zijn tijden geweeſt dat Turenhout, zoo als by den zelven *Wichmannus* beweezen word, in een anderen ſtaat was als nu. *Antoni van Borgonje*, Hartog van Brabant, was 'er zeer dikwils met geheel zijn Hofgezin; en veele Edelluiden hadden d'er hunne vaſte woonſtede. De reden was, dat het naaſtgelegen Boſch goede gelegendheit gaf om te jaagen; en de plaats rondom zeer vermakelijk was, zoo dat Turenhout den bynaam van klein Bruſſel kreeg.

15. Dit is dezelfde *Godefroy Wevel*, van wien boven onder Eemſtein geſproken is. Voorts is het de waarheit dat de gemelde *Maria* dit Konvent op de aanraading en vermaning van *Godefroy Wevel* geſticht heeft: maar haare genegendheit was 'er eerſt niet al te groot toe. Dat aanraaden en vermaanen moſt verſcheide reizen vernieuwt, en de zaak geduurig aangebonden worden. En toen zy al overgehaalt was; was ze zelve beducht dat ze door de vleyeryen van haare Hovelingen weer andere zinnen mogt krygen. Zoo heeft ze dan, terwijle zy die goede luim had, om voor haare eige veranderinge een ſchot te ſchieten, eene zeer oude Boſſchaadje, Korſſendonk genaamd, met alle de Weiden, Beemden, en Heiden tot de Boſſchaadje behoorende, aan eenen Meeſter *Wouter van Gierlis* tot het opbouwen van een Klooſter geſchonken. Te voore had de ſ Schryver al verhaalt, hoe dat de meergemelde Vorſtin, met haare Vrienden over de zaake raad pleegde, en geen grooten luſt tot het ſtichten van Klooſters had. Dit breng ik maar by om te toonen hoe dat zulke ſtichtingen en begiftigingen van de vrienden en goede kenniſſen der Stichteren dikwils met geen goede oogen aangezien wierden. De reden is klaar, en de Leezer kan ze zeer ligtelijk raaden: maar wy hebben 'er elders noch duidelijker blijken van gegeeven. Echter moet ik

ſ *Wichmann.* ibid.

ik hier noch byvoegen, hoe dat de Keizer *Hendrik* II, om dat hy zoo veele Bisdommen, Kerken, en Kloosters stichtte of begiftigde, van zijne naaste vrienden, ja van een Bisschop zelf, veele spijtigheden geleden heeft. Hy had geene kinderen; en besloot, met de toestemminge van zijne Gemalinne, *Christus* tot zijn eenigsten erfgenaam aan te stellen. Behalven dat hy het Bisdom van Bambergen stichtte, en met een Keizerlijke grootdadigheit begiftigde; heeft hy de Bisdommen van Mersburg, Maagdenburg, Meissen, en Straatsburg, die door den oorlog ganschen verwoest en uitgeput waren, genoegzaam op nieuw gesticht; en zoodanig begiftigt dat ze voor de beste Bisdommen niet of weinig behoefden te wijken. Daar by heeft hy verscheide Abdyen op zijne kosten opgerecht, en op zijne wijze dat is meer als Keizerlijk begiftigt. Dan was hy noch gewoon overal groote vereeringen aan Kerken en Kloosters te geeven: zoo dat *Cuspinianus* niet begrijpen kan hoe dat hy het Keizerrijk tegen alle vyandlijke invallen zoo deftig konde beschermen, ja deszelfs paalen merkelijk uitbreiden. Dit kon zijn eigen Broeder *Bruno*, Bisschop van Augsburg, niet lijden. Hy deed den Keizer alle spijt en smaad aan, dien hy verzinnen kost: reuide allerhande menschen op om hem te beledigen: en deed zijn beste om *Gisela* Koninginne van Hongarye, die *Brunoos* en des Keizers Zuster was, ook op te reuyen. Zy behoorde haar Broeders goed, zeide hy, zoo niet te laaten verquisten en als te grabbel gooyen: het was haar ouders goed; en moest eindelijk aan haaren zoon *Henricus*, of op zijn Hongersch *Emmericus*, koomen. Doch eindelijk is hy, door een nachtgezigt verschrikt zijnde, tot bedaaren gekomen; en heeft den Keizer ongemoeid gelaaten. Noch heeft dezelve Keizer van zijnen zwager *Diderijk* aanstoot geleden; tot zoo verre dat *Diderijk* zich niet ontzag tweedragt tusschen den Keizer en deszelfs Onderdaanen te stichten; ja de wapenen tegen hem op te vatten. En 't is zeer waarschynelijk dat het stichten van de Kerken en Kloosters in die zake geen goed gedaan zal hebben.

Dezelve Vorstin *Maria* had ook by die gifte noch andere beloften gevoegt, maar of 'er veel van die beloften gekomen zy, zegt de Schryver niet. Althans was 'er niet genoeg voor handen om

om een Karthuizer Klooſter te ſtichten; 't welk anders het inzigt was: want daar zouden zwaarder onkoſten op geloopen hebben. Men begoſt dan een ſoort van een Klooſter, zoo ſlecht als 't immers weezen kon, voor Reguliere Kanonnikken met de hulpe der omleggende buuren op te haalen. Toen hadden de eerſte Regulieren een Klooſter, zoo goed en quaad als het was, maar omtrent de koſt moſten ze zich noch armelijker behelpen. Zy hadden maar eene melkkoe; en van die melk moſten ze altemaal ten getale van acht mannen leeven. Zoo gingen ze dan in de nabuurige Dorpen met grooten yver en toeloop preeken; 't welk eenige aalmiſſen opbragt. Doch dat geeven van aalmiſſen kan voor eenigen tijd helpen, maar geen langen duur hebben: en de Vorſtin *Maria*, hunne eenigſte toeverlaat, koomt binnen 't eerſte jaar van hunne *profeſſie* te ſterven. Toen lag 'er alle hulp toe, en de moed der Regulieren zelf. Maar *Joanna*, Hartogin van Brabant, *Mariaas* zuſter, hield 'er de hand aan: gelijk *Antonius*, *Joannaas* nazaat, ook gedaan heeft. Het voorbeeld van den Vorſt, gelijk meermaal geſchiedt, wierd wel haaſt door eenige Hovelingen gevolgt. Zoo ſchryven ze van *Johan van Kuik*, Heer van Hoogſtraten, dat hy de ſteenen, die tot het opbouwen van een Kapelle gebruikt wierden, in een mande deed, op zijne ſchouders torſte, en naer boven droeg. Daar in wierd hy door *Aarnout Krayenhem*, Heer van Grobbendonk, en andere Hovelingen gevolgt.

16. Dit word in de *Monumenta t Paderbornenſia* in twyfel getrokken; en beweezen dat S. *Meinulfus*, al voor zijne reis naer Mans, vaſtelijk beſloten had zoo een Klooſter te bouwen, en reeds om het te doen verlof van den Keizer *Lodewijk* II. bekomen had.

17. Deeze geeſtelijke Maagden moeſten van adelijke afkomſte zijn, en wierden door de wandeling *u Doemvrouwen* (of *Domvrouwen*) genoemt.

18. Op dat 'er de tucht beter ſtand zoude houden, had de H. *Meinulfus* zijn beſt gedaan om alle gelegendheit, van buiten het Klooſter te loopen zwerven, aan de *Domvrouwen* te benemen. Ten dien einde *w* heeft hy ſes Schildknaapen, die in de buerte van

t Pag. 128.
u Ibid.
w Ibid.

van het Klooſter woonden, als tot huisbezorgers over het Klooſter aangeſtelt. Hy ſtelde hun veelerhande landgoederen en pachthoeven ter hand; om de Maagden op zekere tijden koſt, klederen, en allerhande nooddruft uit die goederen te bezorgen. Dan gaf hy noch een deel Leengoederen aan andere Schildknaapen; op dat ze het Klooſter in alles getrouwelijk zouden helpen en onder het zelve ſtaan. En, om zekerder te gaan, heeft hy het recht, om die Leengoederen te vergeeven, aan de Maagden zelf en het Klooſter opgedragen. Dat was noch niet genoeg: hy koos een van de magtigſte Edelluiden, die daar omtrent woonden, dien hy tot opperbewindhebber en den opperſten beſchermer van het Klooſter aanſtelde. En op dat hy zijnen pligt met des te grooter luſt en getrouwigheit waarneemen zoude, bewees hy hem eenige landgoederen; behalven dat hy voor zijne dienſten noch iets trekken zouw. Die ſchikkingen hebben noch eenigen tijd na zijne dood ſtand gehouden: maar, zegt de Schrijver, de vyanden van alle godsdienſtigheit, te weeten de edeldom des geſlagts, de ledigheit, en de weelde, hebben Gods legerplaats en het erfdeel van *Chriſtus* ganſch en al verwoeſt, zonder iets ongeſchonden te laaten. Daar op is gevolgt dat de voorgemelde opzigters en leenmannen, ziende de Maagden tot zoo eene ongebondendheit vervallen, de gemelde goederen geeigent, tot geld gemaakt, en hunnen erfgenaamen als eigen goederen nagelaaten hebben. De Maagden moeſten d'er op zien, zonder dat zy 'er iets van genooten; en, 't geen aanmerkelijk is, daar was niemand die den handel van die Edelluiden en opzigters tegenſprak.

't Was of men de Domvrouwen, om haar gedrag, zoo een verongelijking gunde. Dat hadden ze van haar eigen volk te lijden: maar daar quam noch geweld van buiten by. Eenige Edelluiden van *Furſtemberg*, met de Edelen van *Brenken* in oorlog leggende, ſtaken de Kerk zoo wel als het Klooſter aan brand. Die ſchade hebben de *Furſtembergen* naderhand vergoedt: maar 't gene zy tot vergoeding gaven viel in vreemde handen; en de Maagden liepen weder buiten om. Het een en 't ander wierd wederom zoo men beſt konde opgetimmert; maar de verſlapping der Klooſterlijke tucht niet verbetert, noch de goe-

deren wederom gegeeven. Het ging zoo verre dat 'er alles onder de voet lag, behalven de Kerk alleen. En de Kerk, zoo als de Schryver zegt, ſtond 'er niet zoo zeer om 'er goddelijke dienſten te doen, als om beeſten te ſtallen; want ze was vol van koemiſt en vuiligheit. De Kapellen der Kerke, die ganſch vervallen lagen, ja de outaaren der Kapellen zelf, waren met groente en heeſters bewaſſen: de Maagden, met den Paſtoor en vordere geeſtelijkheit der Kerke, weggeloopen. De Abdis alleen was 'er noch gebleeven; en hield huis in een boeren hutje enz.

19. Dat verdrijven is wat krachtig uitgedrukt. Zoo als de brieven *x* van het Klooſter zelf de zaak verhaalen, en ook by *Gobelinus y Perſona* te leezen ſtaat, waren de Maagden van zelfs verloopen. De Abdis, die 'er alleen gebleven was, is ook niet weg gejaagt: maar heeft de Abdy den 1. September 1408. aan *Wilhelmus*, Biſſchop van Paderborn, overgegeeven; en een jaarlijkſche inkomſte voor zich zelve behouden.

20. Waarſchynelijk heeft *Sanderus* willen zeggen de zoon van den Ontvanger *Willem Eggerts*: want ik vinde niet dat *Jan Eggerts* oit Ontvanger is geweeſt. Voorts heb ik reeds in de Oudheden van *z* Noortholland aangetekent hoe dat *Willem Eggerts*, de Stichter van Purmerende, in groot aanzien is geweeſt by *Willem* VI.; en hem ook groote dienſten heeft gedaan: hoe dat hy, om die groote gunſt van den ganſchen Adel benijd, en door de dood van *Willem* VI. getroffen, van hertzeer geſtorven is: hoe dat zijn zoon *Jan Eggerts*, om de vervolgingen der Edelluiden te ontgaan, Purmerende, Nek, en al wat hy in Holland bezat verkocht, en te Gent in Vlaanderen ging woonen enz.

21. Volgens de groote Kronijk, of *a Chronicon Magnum Belgii*, is de hervorming van dit Klooſter al by der hand genomen omtrent het jaar 1424. Ik zal hier maar aantekenen dat deze Biſſchop, *Johan van Heinsberg*, die naer het ſchryven van de groote Kronijk eerſt een weereldſch en wulps leven had geleit,

x Vide Monum. Paderb. ib.
y In Coſmodrom. ætat. 6. c. 99.
z Tweede deel p. 290.
a Pag. 37.

leit, naderhand in zijn herte getroffen wierd; en, om beter te leeven, afſtand van zijne hooge Bedieninge heeft gedaan. Een ander naamloos Schryver, daar de Kronijk van ſpreekt, geeft te kennen dat hy het van mismoedigheit deed, om dat de Luikenaars niet anders deeden dan muiten en uit de bogt ſpringen. Doch volgens een ander Schryver, zoo als by den gemelden Kronijkſchryver te leezen ſtaat, heeft die afſtand hem miſſchien de dood gedaan. Hy had van *Lodewijk de Bourbon*, wien hy zijne waardigheit overdeed, een jaargeld van 15000. guldens beſproken. Het opbrengen van dat jaargeld verveelde den nieuwen Biſſchop; die daarom, *zoo als'er verhaalt word*, zegt de Schryver, zijnen voorzaat deed vergeeven.

22. *b Trithemius* zegt duidelijk dat ze om haar ongebonden leven verdreeven wierden, en dat zulks 217. jaaren na de eerſte ſtichting van het Klooſter is geſchiedt.

23. *Hugo de S. Victore* word van alle Schrijvers, die gewag van hem maeken, hemelhoog gepreezen. Om dat hy den H. *Auguſtinus*, naaſt de H. Schrift, voor zijnen Leidsman gekooren, en zijne kaerſſe aan dat groote Licht ontſtoken had, wierd hy de tong van *Auguſtinus* en de tweede *Auguſtinus* genoemt. Indien men op *c Meibooms* zeggen aangaan mogt, zoude hy in Saxen gebooren, en uit het doorluchtig geſlagt der Graven van *Blankenburg* geſprooten zijn: maar daar zyn zekere blijken dat hy in Vlaanderen gebooren is. Alle zijne werken, in drie deelen blads grootte, zijn te Parijs gedrukt in 't jaar 1526. en te Veneetzië in 't jaar 1588. Daar na zijn ze wederom te Keulen gedrukt in het jaar 1617. en te Rouwane in 't jaar 1648. 't Is niet waar, 't geen *Thomas Garſonius* in 't leven *d* van den zelven *Hugo* zegt, dat hy in zijne jonkheit by de Reguliere Kanonnikken van 't Lateraan te Rome zoude Religieus geworden zijn. Dat zegt hy uit zijn *e* eigen hoofd, zonder van een eenig Schryver, of reden, ondersteunt te worden. 't Is even onwaar, 't geen dezelfde Schryver vorder zegt, dat hy S. *Victors* Klooſter te Parijs als Abt gere-

b In Chron. Hirſaug.
c In Appendice ad Coſmodrom. *Gobellini.*
d In vita *Hugonis de S. Vict.* editioni Venet. præfixa.
e Zie *Phil. Labbe* de ſcriptor. Eccleſ.

regeert zoude hebben. Daar zijn echter verſcheidene Schryvers, als *Miræus*, *Voſſius*, enz. die hem met dien tytel doen pronken. Dit is evenwel waar dat hy *Prior* van dat Klooſter is geweeſt.

24. Dewijl hier van de Stad Kleef gewag word gemaakt, en de tegenwoordige ſtoffe, om 'er veele aantekeningen op te maaken, vry mager valt; zal ik wederom verlof verzoeken, om hier ten dienſte van de Leezers die geen Latyn verſtaan een weinigje buiten mijn beſtek te treeden. Ik zegge, *van de Leezers die geen Latyn verſtaan*; want 't geen ik hier te zeggen heb, hebbe ik uit *f Lipſius* getrokken; daar het de Latiniſten zelf nazien en leezen konnen. Ik wil dan zeggen dat het weinig geſcheelt heeft, of de Stad Kleef zoude de vermaarde Stad *Autun* of *Auguſtodunum*, door de hulp van twee deftige Schryvers, de kroon van 't hoofd geſtolen hebben. De zaak is aldus gelegen. *Tacitus*, van den opſtand der Gauloizen *g* ſpreekende, geeft te kennen dat 'er een zeer vermaarde Schole was; daar het puikje van den Galliſſchen Adel in de beſchaafde wetenſchappen onderweezen was geweeſt. Zoo ſpreekt de Redenaar *Eumenius* ook; en zegt duidelijk genoeg dat de jonkheit van ganſch Gallië te *Autun* of *Auguſtodunum* 't Schole ging. Maar B. *Rhenanus*, in de nieuwe uitgave van *Eumenius*, heeft voor *in Auguſtodunenſium oppido* laaten drukken *in Auguſtoclivenſium oppido*, en aldus *Autun* in Kleef verandert. *Lipſius*, die wel meer op B. *Rhenanus* ſchrolt, wijſt hem hier ook met verontwaardiginge van de hand. Maar *Stephanus Pighius*, van wien onder Kampen geſproken is, nam het voor de Stad van Kleef op: en tegen dezen man, die noch in 't leven was, durfde *Lipſius* zoo een bitze taal niet voeren. *Pighius* ſteunde daar op, dat 'er by *Eumenius Auguſtoclivenſium* geleezen wierd: maar *Lipſius* antwoordt hem met alle zedigheit dat 'er by den zelven *Eumenius*, zoo als hy door *Cuſpinianus* uitgegeeven is, *Auguſtodunenſium* geleezen word: en houdt de uitgave van *Cuſpinianus* voor beter dan die van *Rhenanus*. Voor al deed *Pighius* gelden dat *Eumenius* zelf te Kleef noch in een ſtandbeeld afgebeeld ſtond, met zulke kledinge als 'er in zijnen tijd gedragen wierd enz.

f Excurſ. in *Tacitum*.
g Annal. l. 3.

enz. Welk ſtandbeeld in zijn rechter hand een beker draagt, daar een klomp zilver of goud ſchijnt in te leggen; en in zijne ſlinker hand een neerhangende plak. Maar *Lipſius* kan geenen Schoolmeeſter in de kledinge vinden; en ziet niet waarom dat men dit ſtandbeeld voor het ſtandbeeld van den beruchten *Eumenius* houden moet. Maar, zegt *Steph. Pighius*, *Eumenius* geeft in zijne Oraatie duidelijk te kennen dat hy van geen andere Stad ſpreekt als Kleef: want hy zegt dat zijne Stad, door een deel roofbenden der wederſpannige Batavieren belegert, den Roomſchen Vorſt om hulp aangeſproken heeft. Dat paſt immers ten uiterſte wel, zegt hy, op die van Kleef die aan den Rhijn dicht by de Batavieren woonden; maar niet op de ſtad *Autun*, die zoo veele dagreizen van de Batavieren gelegen was. Dat zoude toch op *Autun* niet paſſen, zegt *Lipſius*, maar *Batavicæ rebellionis* koomt by *Eumenius* ook niet te pas; en *Batavicæ* moet verandert worden in *Bacaudicæ*. De Batavieren leefden toen in ruſt en vriendſchap met de Romeinen, en waren in geenen ſtaat om anderen te beoorlogen, dewijl zy zelf van verſcheide Barbaaren geduurig aangerandt en geplaagt wierden. Maar de *Bakanden*, een hoop roovers, uit allerhande geweſten by malkander gekomen, waren toen op de been en ſpeelden hier en daar den baas, enz.

Lipſius, de bewijsredenen van *Pighius* beantwoordt hebbende, geeft de zijnen op, om de Stad Autun in het bezit van haare glorie te houden. Ten eerſte; geen Schrijver, die omtrent of kort na die tijden geleeft heeft, weet van Kleef te ſpreeken, of 'er een woord van te vertellen. Is dat te gelooven van een Stad, die niet alleen zoo een vermaarde Schole had, maar ook, zoō als Eumenius van *Auguſtodunum* getuigt, een volkplanting der Romeinen was? Ten tweede, Kleef is aan den Rhijn gelegen, in de buurſchap van zoo veele barbaarſche volkeren. Zal iemand gelooven, zegt hy, dat daar eene Schole opgerecht zy. Ten derde; de Stad, daar *Eumenius* van ſpreekt, was naar zijn zeggen groot van begrip; had zeer ſchoone Kerken, een Kapitool, Watergragten, enz. alles op zijn Romeinſch: zijn 'er te Kleef eenige voetſpeuren van die Romeinſche werken te vinden? Ten vyfde, *Eumenius* getuigt dat de burgers

gers van die Stad onder de Broeders en vrienden der Romeinen gerekent zijn geweeſt: waar vindt men zulks van Kleef vermeld? Maar dat de *Hedui*, daar Autun de hoofdſtad van was, onder de Broeders der Romeinen gerekend wierden is een bekende zaak. Ten ſeſde, *Eumenius* plaatſt de gemelde Schole tuſſchen het Kapitool en den Tempel van Apollo: dat 'er zoo een Tempel te Autun geweeſt zy, word uit een anderen *h* Redenaar beweezen: wat bewijs legt 'er voor Kleef? Ten ſevende had de Stad, daar *Eumenius* van ſchrijft, veele overzeeſche Kunſtwerkers van den Keizer verkreegen. Dat paſt wederom op *Autun*: want een ander *i* Redenaar ſchrijft ook dat *Autun* ter gelegendheit van de Britanniſſche zege zeer veele kunſtwerkers, daar die geweſten van krielden, gekreegen heeft: waar heeft men iet diergelijks van Kleef geleezen? Indien ik my niet vergiſſe; zal *Lipſius* op dit ſtuk meer aanhangers hebben dan *Pighius*.

25. By deze gelegendheit zal ik hier aantekenen dat de bekende Goudenaar, *Cornelius Aurelius*, zoo als ik meene ontdekt te hebben, ook een Religieus van het Leidſche of Delfſche *Hieronymus Dal* is geweeſt. *Of van het Delfſche*, zeg ik: want daar heeft *k* ook een *Hieronymus Dal* geſtaan; 't welk eerſt voor de Broederen van 't Gemeene Leven getimmert was; maar in 't jaar 1433. den Regel van S. *Auguſtinus* aangenomen heeft. Alle die van dien beruchten Poëet geſchreeven hebben, als *Val. Andreas*, *Fr. Sweertius*, tot *Ign. l Walvis* toe, getuigen dat hy in 't Klooſter Hem of Hemsdonk buiten Schoonhove Regulier Kanonnik is geweeſt. Dat ſtae ik zonder eenig tegenſpreeken toe: maar geloove dat hy ook in het Konvent *Hieronymus Dal* heeft gewoont, en Religieus is geweeſt. Maar dan moet ik onderſtellen dat hy zich zelven ook den naam van *Cornelius Girardi* gegeeven heeft: daar hy nochtans doorgaans den naam van *Cornelius Aurelius* voerde. Om tot mijn bewijs te koomen; achter *R. Gaguinus de Geſtis Francorum* ſtaat een Latynſche brief aan den zel-

h Panegyricus *Conſtantino M.* dictus.
i Panegyricus *Maximino* dictus.
k Zie Oudheden van Delft enz.
l Beſchr. van der Goude p. 233. 234.

zelven *Gaguinus*, daar zijne Hiſtori luſtig gepreezen en opgehaalt word. De tytel van den brief begint met deze woorden: *Ad Robertum Gaguinum . . . . Cornelii Girardi Goudenſis, Hieronymianæ vallis Canonici, Epiſtola, . . .* Het Latijn is vry zuiver, en *Cornelius Aurelius* zouw 'er zich niet over geſchaamt hebben. Hy brengt 'er *Eraſmus* ook te pas; dien hy *Heraſmus* en zijn goeden vriend noemt: *meus Heraſmus.* En ieder weet dat *Eraſmus* en *C. Aurelius* in een goede en ongeveinſde vriendſchap geleeft hebben. Dan volgt 'er een Latynſch gedicht van den zelven *Cornelius Girardi*, daar hy de Hiſtorië van *R. Gaguinus* zelve doet ſpreeken. Dit gedicht dunkt my ook dat voor een gedicht van *Cornelius Aurelius* doorſchieten mag. Hoe vermaard dat hy in zijn leven wegens zijne dichtkunde geweeſt zy; hy was echter geen *Barlæus* of *Heinſius*. Ik zegge dan dat alles op *Cornelius Aurelius* paſt: *Cornelius Girardi* was een Goudenaar, Regulier Kanonnik, groot vriend van *Eraſmus*: daar by, zoo als uit zijnen brief en gedicht blijkt, een liefhebber van de Hiſtorië, en Poëzy. Hy voerde den voornaam van *Cornelius*; leefde op den zelfden tijd als *Cornelius Aurelius* leefde; had alles dat de laatſte gehad heeft; en moet vervolgens van *Cornelius Aurelius*, zoo als het ſchijnt, niet onderſcheiden werden. En wat zijnen naam *Girardi* belangt; zijn Vader kan *Gerrit* geheeten hebben: want zijn Vaders voornaam vinde ik nergens vermeld; maar wel, dat hy den toenaam van *Lops* voerde. Hier uit zoude dan ook volgen dat de gemelde Poëet den wuitzen naam van *Cornelius Aurelius* niet altijd heeft gevoert; maar ſomtijds op zijn oud en eenvoudig Hollandſch zijn Vaders voornaam voor zijnen toenaam aangenomen. Wil iemand liever gelooven dat *Cornelius Girardi*, en *Cornelius Aurelius*, twee onderſcheide Perſoonen zijn geweeſt; dien wil ik gaerne de vryheit van zijn gevoelen laaten. Doch dan zoude het te bezien ſtaan, of men de lijſt der Goudſche Geleerden niet zoude dienen te vergrooten.

26. Ik zal hier met een woord aanmerken dat ſommige Schryvers ziende dat *Teuderium* in de landkaarten van *Ptolomæus* onder de Steden van Duitsland uitgedrukt ſtaat, en niet weetende waar dat ze dit *Teuderium* beſt plaatzen zouden, voor een zekere waarheit te boek geſtelt hebben dat *Teuderium* geen andere plaats of Stad was als Paderborn. Maar

Horrion m, die dit gevoelen van die Schryvers verhaalt, voegt 'er by dat andere Schryvers de onwaarheit van dit gevoelen wel en bondig aangetoont hebben. En *Cluverius*, in zijn *Germania n Antiqua*, tracht met veel redenen te bewijzen dat *Teuderium*, in de Reiskaert van *Antoninus Theudurum* genaamd, niet in Hoogduitsland, maar aan de andere zyde van den Rhijn heeft gestaan. Maar hier over wijze ik den Leezer tot *Menso Alting*, die hier met goede reden, zoo my dunkt, een anderen weg inslaat. Ik zal 'er noch byvoegen dat Paderborn aldus genoemt is naer den vliet *Pader* of *Pater*, en *born* of *bron*; om dat de Pader hier zijn oorsprong neemt. *Karel de Groote*, indien we *o Gobelinus* gelooven willen, of althans de Sassen met *Karel* uit den Italiaansehen oorlog te rug gekomen, zouden dezen vloed *Pader* genoemt hebben naer den *Padus* of de Po in Italië. En dit is misschien de reden, zegt hy vorder, dat de Stad in de Pausselijke brieven niet *Paderborna*, maar *Padeborna* word genoemt. Hy voegt 'er nog vorder by dat het een oude overlevering is, dat de voornoemde *Karel* den naam Paderborn aan deze plaats gegeven heeft. Daar toe zoude hy deze reden gehad hebben dat de *Pader*, even als de *Po* of *Padus*, uit drie bronnen aan den voet van eenen berg zijnen oorsprong neemt; en dat die drie bronnen in de Stad tot malkander loopen; gelijk de drie bronnen van de Po aan den voet der Alpen zich in eene kil vereenigen. *p Meibomius* en *Reinerius q Reineccius*, doch voor al de eerste, schijnen die gissing van *Gobelinus* niet af te keuren: en 't is by de Franken gebruikelijk geweest, zegt *Meibomius*, aan sommige plaatzen die ze overheert hadden nieuwe naamen te geeven. *Bollandus r* zoekt den naam van den vliet Pader en de Stad Paderborne noch ouder te maaken. Want *Ludgerus*, in 't leeven van den H. *Switbertus*, maakt gewag van eenen *Ogellus Oosterbach van Paderborne*, die in 't jaar 778. aan de uitplunderinge der Abdye van Weert hand-

da-

m Vide Monumenta Paderborn p. 93--94.
n Lib. 2. c. 18.
o In Cosmodrom.
p In notis ad Irminsullam Saxonicam.
q In notis ad Poëtam Anon. Vide Monumenta &c.
r In notis ad vitam S. *Liborii*.

dadig is geweeſt. Maar *Henſchenius*, *Bollandus* amptgenoot, durft die levensbeſchryving voor het echte werk van S. *Ludgerus* niet te boek zetten. Tegen de voorgemelde overlevering der ingezetenen brengt *Bollandus* een overlevering in, die hy ook van de ingezetenen heeft; te weeten dat de Romeinen, als zy hier gelegert waren, aan den gemelden vloed om deszelfs gelijkenis met de *Padus* den naam van *Pader* zouden gegeeven hebben. Ik zouw 't liever met J. *Horrion* ſtaan; die zijne onkunde omtrent de naamrede van Paderborn liever bekennen wil, als 'er zoo in 't wild en blindelings na ſlaan. Zoo is het ook onbekend, zegt hy, wat dat *Mimigarna* in *Mimigarnaforde*, dat de oude naam van Munſter is, zeggen wil.

27. Deze verſlapping der Kloosterlijke tucht onder de Benediktijner Monnikken heeft voor al plaats gehad in de 13. eeuwe. Dewijl ik van die zake nu en dan geſproken heb; en het veelvuldig herhaalen den Leezer miſſchien verdrieten zouw; zal ik tot beveſtiging van mijn zeggen ſlechts eene plaats uit den beroemden Abt *Joh. ſ Trithemius* by brengen. Hy verhaalt hoe dat *Johannes*, de XXVI. Abt van Hirſauge, zich weinig kreunde of de tucht in zijne Abdye onderhouden wierd of niet, en niet anders dan het uiterlijke bejaagde, te weeten den uitwendigen zwier der heerſchappye, en de ydele glorie. Anders was hy van groot aanzien onder de Abten van zijnen tijd; om dat de Abdy door de heiligheit van veele Abten, die 'er het beſtier gevoert hadden, tot groot aanzien gekomen was. Maar de tucht was by zijnen tijd ſchier in alle de Benediktijner Kloosters van Hoogduitſland zoodanig te niet gegaan, dat men in 't gedrag der Monnikken nauwelijks eenig teken van 't geeſtelijk leven beſpeuren koſt. *Alles was bedorven*, zegt *Trithemius*; *alles vervallen: de Monnikken met de Abten waren in de diepte der zonden getuimelt. Niemand kreunde zich over het lelijk verval van onze Order; men zag niet dat 'er iemand eenig medelyden over toonde. Noch Koning, noch Paus, noch Vorſt, noch Prelaat, dagt eens op het hervormen der Monnikken: want de uitſpattingen der Monnikken waren zoo openbaar, dat ze voor geoorloofd aangezien wier-*

ſ In *Joanne*, Abbate XXVI.

wierden. En dit is de reden dat 'er zeer weinige daaden en levensbedryven van de Abten dezer Adbye, van dezen tijd af tot Frederik *den ſeven en dertigſten Abt toe, tot onze kennis gekomen zijn: 't welk veroorzaakt is door de duiſterheit van die tijden, en de onachtzaamheit en onkunde der Monnikken.*

28. G. *Liſtrius*, te Rhene gebooren; was niet alleen Schoolmeeſter maar ook Geneesheer. Hy heeft ook eenige werkjes uitgegeeven, die by *Val. Andreas* opgeteld ſtaan.

HASSELT.

Haſſelt waar gelegen enz.

Haſſelt / een Stedeke van Overyſſel / hoewel in zijnen ommetrek klein / is echter welvaarend en rijk; en daar by / zoo wel door zijne ſtandsgelegendheit als de kunſt / tegen vyand'lijk geweld genoegzaam verzekerd. Het is aan de rechter zijde van de Vecht / en twee mijlen van Zwol gelegen.

Parochikerk enz.

In de Parochikerk / die ter eere van den eerſten Martelaar / den H. Stephanus, ingewijdt was / en onder het Patroonſchap van het Deventerſche Kapittel ſtond / waren de volgende Vikarijen geſticht.

Vikaryen.

1. De Vikary van den H. Laurentius.

2. Die van den H. Job, zijnde met vier weekelijkſche Miſſen belaſt.

3. Die van de Allerh. Maagd Maria, en de vier gekroonde Martelaaren: wiens Bedienaar gehouden was / zoo dikwils als hy van den Raad verzocht wierd / den goddelijken Dienſt te doen: want deze drie Vikaryen wierden door den Raad vergeeven.

4. Die van 't H. Kruis; die met 3. Miſſen belaſt was / en door den Paſtoor en Schepenen begeeven wierd.

5. Die van den H. Nikolaas.

6. Die van den H. Bartholomæus; welke Vikary / zoo wel als de laatſtgemelde / ter be-

begeevinge van de Burgemeesters en Schepenen plagt te staan.

7. De eerste Vikary van S. Hiëronymus; die door de Schepenen plagt begeeven te worden.

8. De tweede Vikary van S. Hiëronymus; daar de Muilaerts het recht van begeeving over hadden.

9. Die van de H. H. Petrus en Paulus: die ook door de Muilaerts bergeeven wierd.

10. Die van de H. Maagd Maria: staande ter bergeevinge van het geslagt Smits.

Dan waren 'er noch drie Kerkdiensten voor 't gerief van het Broederschap: 1. Die van 't Hoogw. Sakrament: 2. Van de H. Maagd Maria: 3. van den H. Jacobus.

In 't jaar 1571. wierd de Pastory door eenen Jan Kornelisz. bekleedt.

Daar stond ook eene Kapel / van 't Hoogw. Sakrament: over welke Kapelle / als mede over de vier Vikaryen die daar in gesticht waren / de Heer van Overyssel het recht van Patroonschap had. Hoe zeer dat ik de eerste opkomste dezer Kapelle nagespeurt hebbe / zoo heb ik die echter niet konnen ontdekken: doch ik geloobe dat de Kapel gesticht is ter gelegendheit van eenige mirakelen; die / zoo als ik van goederhand onderrecht ben / hier meer als eens zijn geschiedt. Dit is zeker dat 'er ten tijde van onze Voorouders een zwijdig getal van Christenen plagt te koomen / om 'er hunne gebeden te doen. Dit geschiedde voor al op den Zondag / die binnen 't oktaaf van 't Hoogw. Sakrament koomt / en de Hasseler Aflaat wierd genoemt: welke benaming misschien aan dien Zondag gegeeven wierd / om dat de Kerkvoogden een-

Kapel van 't Sakrament.

ni-

nige geeſtelijke voordeelen / of aflaaten / vergunt hadden. Na dat de openbaare oeffening van den Katolijken Godsdienſt hier te lande te niet gegaan was; is deze toevlugtplaats der bedrukte en ellendige menſchen door den ſtorm der Reformaatzië ook vergaan.

Gaſthuis. Het Gaſthuis / 's Heiligen Geests Gaſthuis genaamd / had eene Kapelle; en daar in eenen Kerkdienſt / wiens Bedienaar tot het leezen van vier Miſſen ter weeke verbonden was.

Nonne-Klooſter. Het Klooſter / 't eenigſte dat te Haſſelt is / is van 't begin der veertiende eeuwe bewoont geweeſt van Nonnen; die / om dat ze naer den derden Regel van S. Franciſcus leefden / Tertiariſſen genoemt wierden / en onder het zoogenaamde Kapittel van Utrecht ſtonden. Deze Nonnen worden van Thomas a * Kempis over hare herbergzaamheit gepreezen: die noch voorder ſchrijft dat haar beſtierder Willem Zegerszoon, om dat ze noch geene Kerk hadden / in 't jaar 1422. binnen het Konvent van S. Agnesberg begraven is / en eenen Gerrit Trecht tot opvolger gekreegen heeft. Dit heilig Maagdenhuis was de Koninginne der Maagden / de Allerh. Maria, toegewijdt: maar in de meergemelde omkeeringe wierden deszelfs inkomſten / even als de inkomſten der andere geſtichten / in de Stads kaſſe gebragt.

De gemelde Nonnen hebben eenige volkplantingen gezonden naer Nieuwſtad / een Stedeke onder het Bisdom van Lubek: die door eene gelukkige vruchtbaarheit wederom twee nieuwe Vergaderingen voortgebragt hebben; de eene by Roſtock onder

her

* In Chron. Montis S. *Agnetis* l. c. 22.

het Bisdom van Zwerin / de andere in de Koopstad Lubek. Maar deze twee Konventen zijn ook al uitgeroeit.

OMME

Omme / een Stedeke van Overyssel / onder het Oostschap van Salland / is op den rechter oever van de Vecht gelegen; en heeft van Otto III, Bisschop van Utrecht / Stads rechten en keuren gekreegen. In het jaar 1382 / onder den Bisschop Floris van Wevelinkhoven, kreeg het ook Vesten / die naderhand vervallen zijn. Omme waar gelegen enz.

De Kerk is op den naam van de H. Brigida ingewijdt: de Pastoor wierd door den Heer van Overyssel aangestelt / en was gehouden alle Dingsdagen / Donderdagen / en Saterdagen / den Goddelijken dienst te doen. De zelve Kerk had drie Vikarpen: 1. Die van 't H. Kruis: 2. Die van O. L. Vrouw: 3. Die van den H. Antonius: wiens Bedienaar Donderdaags / en op alle Feestdagen op dewelken gepreekt moest worden / eene Misse moest leezen. Deze Vikary wierd door den Pastoor en de Schepenen vergeeven. Parochikerk.

Aarnout Sloet (of Sloot) was in het jaar 1571. Pastoor van Omme.

't Sedert de bekende verandering van de landregeering is Omme met de ouleggende streek bedient geweest door Simon van Eekhof. Hy woonde op het Kasteel Vilsteren; 't welk den Hoogedelen Gerard van Vilsteren, Heere te Laerne / Ter Straten / Artzelaar / enz. plagt toe te komen: maar na zijne dood door zijne tweede Vrouw aan den Graaf van Bergheik gekomen is. Laatere Pastoors

Na

Na dat hy in die laſtige en magere Paſtorije veel arbeids uitgeſtaan had / is hy 'er den 18. Febzuary 1690. in een hoogen ouderdom geſtozven; en heeft zijn huisraad en boeken aan zijnen opvolger nagelaten. Hy heeft tot nazaaten gehad.

François Weyer, een Zwollenaar; die daar na op zich zelven ging leeven.

Frederik Kloppers enz.

In de Kapelle van 's Heiligen Geests Gasthuis was eene Vikary van de Allerh. Drievuldigheit gesticht; wiens Bedienaar verpligt was alle Woensdagen en Vzydagen eene Misse te leezen. Deze Vikary stond ter begeevinge van Erneſt Muljaart.

In de Schans van Omme / niet verre van Omme / staat eene Parochikerk / dewelke dooz die van den nieuwen Godsdienst daar opgerecht is. Dezelven hebben ook eene nieuwe Parochikerk gebouwt te Leuſſen; een uure gaans van Omme.

HARDENBERG

Hardenberg waar gelegen, hoe anders genaamd, enz.

(1) Het Stedeke Hardenberg / anders Nieuſtede genaamd / is gelegen op den rechter arm van de Vecht in Zalland; en dooz Johan van Arkel, den XXXXVII. Biſſchop van Utrecht / wederom met wallen verciert.

Deze Biſſchop, zegt Heda, heeft het Stedeke Hardenberg, na het ſlechten van den berg, met graften en wallen geſterkt. Hy voegt 'er by dat daar van ouds een ſterke en groote burg had geſtaan / dien de Romeinen naer zijn zeggen wel mogten gebouwt hebben. Hier van ſpzeekt Joh. Pikaart ook; zoo in zijne * Kronijk van het landſchap Vzent; als in zij-

* Over het jaar 1339 en 1340.

zijne * Antiquiteiten van het oude Vriesland. (2)

De Parochiekerk / daar de ingewanden van den H. Radbodus volgens de Aanteekeningen van den Hoogwaardigsten Sasboldus begraven leggen / had een Benediktijner Monnik tot Pastoor; die door den Proost van 't Zwarte-water aangestelt wierd. Ik stel het buiten twijfel dat 'er in deze Parochiekerke verscheide proben gesticht zijn geweest; hoewel dat ik 'er maar eene Vikary vermeld vinde: mijne reden is dat de Kerkvoogden van Utrecht hier menigmaal eenigen tijd huis gehouden hebben. Onder anderen is Floris van Wevelinkhoven in 't jaar 1393. op goeden Vrydag alhier gestorven in zijn hof of kasteel / 't welk hy zelf met een groote pracht opgebouwt had; en wiens afbeeldzel Bocopius, tot het gemelde jaar gekoomen / aan den Leezer vertoont. Parochiekerk.

De Kapel / die dicht aan het Stedeke stond en 't hans verballen legt / word van J. Pikart op geen los vermoeden toegeschreeven aan Pippijn. Ja hy rekent ze onder de eerste Kerken / die onze Voorouders / na dat ze den afgodendienst verlaaten en de oogen voor 't licht van 't H. Evangeli geopent hadden / gebruikt zouden hebben. (3)

Binnen de Parochie van Hardenberg / te Zibekelo / was een Klooster gesticht / O. L. Vrouws Konvent te Galileë genaamd / wiens eerste opkomste in de Brieven des Kloosters aldus beschreeven staat. Het Klooster Zibekelo.

WY willen dat allen en ieder in 't byzonder, zoo die nu in't leven zijn als die na ons

* In de 26. *Distinctie.*

ons zullen koomen, en kennis van de ſtichting en eerſte opkomſte dezes Konvents willen hebben, kennelijk zy dat dit huis in 't jaar 1406, zoo als wy van onze Voorzaaten verſtaan hebben, en in onze brieven leezen, binnen deze woeſte en alleronvruchtbaarſte woeſtijne in eene ongehoorde armoede en eenvoudigheit begonnen en geſticht is van eenige eenvoudige, arme, en om naar de wijsheit der weereld te ſpreeken, zotte menſchen; zonder dat 'er een byzonder Stichter, gelijk doorgaans geſchiedt, zy geweeſt. Dewijl zy echter door veelvuldige aalmiſſen van Mans- en Vrouwsperſoonen geholpen wierden; is het door den byſtand der goddelijke genade tot zoo eenen ſtaat als we nu zien gekomen en aangegroeit. De eenvoudigheit of armoede der eerſte Broederen kan men klaar beſpeuren uit het volgende verhaal; 't welk van iemand gedaan is, die met dezelve Broederen door goddelijke ingeeving in dezelve Woeſtijne (om 'er te blyven) gegaan was; maar naderhand om dat hy in 't huwelijk ingewikkelt was, weder tot de weereld is gekeert. Deze Perſoon heeft op het verzoek van eenige luiden, doch voor al van den eerſten *Prior*, het volgende verhaal wegens het begin van 't gemelde Konvent opgeſtelt; 't welk wy, zoodanig als het met zijne eige hand op een pampier geſchreven was, gevonden hebben, en alhier laaten volgen.

Eerſte begin.

Door den Prior van die plaatze verzocht en gepraamt zijnde, *heb ik dit verhaal opgeſtelt;* op dat het Ul. des te minder moeyen en verdrieten mag, of Ul. daar ſomtijds eenige moeyelijkheden overquamen. Wy hebben deze plaats aldus begonnen; deze plaats, zeg ik, die te voore affchuwelijk, woeſt, en van den beginne der wee-

weereld (4) onbewoont was geweeſt: want wy hebben d'er geen het minſte teken gezien, dat 'er oit eenig menſchelijk ſchepzel gewoont zoude hebben: en daar by was de plaats zeer waterachtig; zoo dat wy bezwaarlijk van den eenen kant tot den anderen koſten koomen. Een godvruchtig Prieſter uit Heſſen, *Johan Klemme* genaamd, die zeer begeerig naer die plaatze was, met een ander perſoon, die wel eer de Koſter van S. *Niklaas* Kerk te Deventer was geweeſt, is ten dien einde by den eerw. en godsdienſtigen Man den Prior der Regulieren te Zwol gekomen; en wierd geholpen door den eerzamen Man *Geraard ten Buſſche*, woonende buiten de muuren der gemelde Stad. Wy hebben voor eerſt eenige groote en kleine tienden gekreegen, die ons van de eerwaardige Mannen, den Deken en Kapittel van Deventer, jaarlijks ten eeuwigen tijde voor eene Franſche groot * gegeeven wierden. Daarenboven hebben wy van den goedgunſtigen en godsdienſtigen Man *Gotfridus Boſykens*, Benediktijner Monnik en Paſtoor van Hardenberg, met de toeſtemminge van den † Prooſt en 't Kapittel van 't Zwarte Water, alle de Kerkelijke vrydommen voor eene Vlaamſche groot gekreegen. Dezelve Paſtoor heeft langen tijd brood en drank in zijn huis voor ons toebereidt, en zoo dicht als mogelijk was by onze plaats doen brengen; op dat wy dan het zelve brood met den drank op onzen rugge vorder zouden draagen. Daar na hebben wy allerhande werktuig en levensmiddelen in het huis

* De Brief is getekent Donderdags na 3. Koningen dag, in 't jaar 1406.

† Die was genaamd *Gijzelbert van der Heute*: De Brief is getekent op Zondag, binnen het oktaaf van 't Hoogw. Sakrament.

huis van den voorn. *Geraard* te Zwol gereed gemaakt; en zijn in 't jaar op Aſſchen Woensdag 's achtermiddags vertrokken, en eerſt gekomen ten huize van eenen Vikaris, *Diderijk Duerkoop* genaamd; welk huis by het Kaſteel Rechtere ſtond. Die Vikaris heeft ons met groote blijdſchap ontvangen; en met zijne goederen, en naderhand ook met zijn eigen lichaam, geholpen. 's Anderendaags 's ochtends is hy met ons naar het huis van den eerzamen Man *Diderijk van Voirſt*, die een Krijgsman was en te Beerze woonde, gegaan. Die *van Voirſt* heeft ons gunſtig ontvangen, en veertien dagen lang de koſt gegeeven. Niet lang daar na gaf hy ons ook een klein huiske, 't welk wy 's namiddags afgebroken hebben; en op een andere plaats opgerecht, die wat naerder gelegen was; en daar wy eenen weg meenden te maaken. De muuren van dit huiske, 't welk de gemelde Heer *Johan Klemme* Mariënburg noemde, hebben wy met zooden bezet. Daar hebben wy tot S. S. *Philippus* en *Jacobus* toe op de aarde gelegen; en begoſten een graft van het riviertje de Vecht tot het huis toe te delven. Toen is die geliefde Paſtoor van Hardenberg met alle zijne burgeren en dagwerkers gekomen, om ons op zijne eigen koſten te helpen. En als hy 's anderen daags in 't krieken van den dag de Miſſe geleezen had, hebben ze meer als 80. roeden op eenen dag gedolven. Toen begoſten wy naer die heilige en lang gewenſchte plaats te reizen: en namen zoo veele levensmiddelen mede, als wy draagen konden. De eene ging langs den eenen, de andere langs den anderen kant: ieder zocht naar den beſten weg. Alle de voornoemde Perſoonen waren noch by ons: zoo dat wy onze eerſte woonſtede begoſten te timmeren op

Voortgang.

vier

vier boomen, die in een rechte ry ſtonden, en van boven afgehakt waren. Wy timmerden onze woonſtede aan de weſtzijde, om dat die plaats tot den akkerbouw bequaamer was; welke plaats naderhand den naam van 't oude Kloofter gekreegen heeft. Dewijl wy noch geenen wagen hadden, hebben wy al het hout van het huis, van het ooſter moeras af, op onze ſchouderen derwaarts gedragen; en het ganſche dak was van heide gemaakt. Wy lagen twee weeken onder den blooten hemel, en het regende ſchier zonder ophouden. Voorts was daar een miereneſt van een wonderbaare grootte; zijnde zoo hoog als een volwaſſen menſch, en tien voeten breed. Om die mieren uit te roeyen hebben wy het neſt rondom met vuur omringt; en noch twee weeken voor dat vuur gelegen als we 's nachts zouden ruſten. Doch als we ons van den eenen kant droogden, wierden wy aan den anderen kant weder nat: want wy hadden als een geduurigen regen. Onze ſchapraay was een zak; die aan eenen boom ophing, om tegen de muizen en wormen bevrijdt te zijn. Drie of vier van ons gezelſchap haalden voor ons dagelijks de koſt en drank van Mariënborgh: maar zy liepen doorgaans uit de weeg, de eene hier de andere daar; om dat ze den beſten weg zochten. Dus geſchiedde het dat ze laat t'huis quamen, en wy ondertuſſchen honger en dorſt leeden. Als ze dan gekomen waren; dronken wy alles dryvens uit; en moeſten daar na water drinken. Maar als de Weylanden nu grooter wierden; hebben wy de koebeeſten en ander vee, die ons ten getale van veertig of daar omtrent gegeeven waren, herwaarts gebragt. Doch om de ongemakkelijkheit van den weg, en gebrek van drank, hebben wy eenen ketel met

een vat en meel medegebragt; en dunnebier gebrouwen; waar over wy ons zeer verheugden. Als wy eens gebrouwen hadden, en het tweede brouwzel zouden doen, hadden wy geen vat om 'er de gift van 't eerfte brouwzel in te doen: zoo dat wy het tegen onzen dank op de aarde gooten, want wy hadden twee varkskens te *Mariënborg*: doch wy gooten de gift in een zak, om het dikfte te behouden. Een van de Broeders bragt eens een fchepel koren naar Hardenberg om het daar te laaten maalen; en als hy het wederom gebragt had, hebben wy 'er dunnebier van gebrouwen.

Deeze wildernis was in de rondte zoo week en waterachtig, dat zelden iemand te vooren over die graft gegaan is, zonder dat het hem zijn leven byna koft. Dit is dien eerzamen Heere *Zweder*, Kanonnik van Oldenzeel, die ons het grootfte gedeelte van het bouwhuis en veele andere goederen gegeeven heeft, tot twee reizen toe wedervaren: en ik meen dat 'er Broeder *Diderijk van Duerkoop* ook eene proef van heeft gehad. Om alle die moeyelijkheden en laftigen arbeid, begoften wy een kleine graft te fchieten naer de Vecht toe; om te bezoeken of het water derwaarts zoude willen afzakken: want te voore plagt het altijd naar de weftzijde af te zakken. En om dat we zeer bekommert waren of het derwaarts zoude willen zakken of niet; maakten wy die graft twee voeten breed, en eenen voet diep: en dat in een rechte lijn; zoo als we den weg naderhand hoopten te zullen maaken. Toen quam 'er een timmerman, die een klein fchuitje voor ons maakte; dat hy een *hoeve* noemde, om dat het ligt om draaide. In dat fchuitje hebben wy met ons vieren of vyven al het brood getrokken dat van een mudde ko-

koren gebakken was: zoo dat we zeer blijde waren, dat we het brood niet meer op onze ſchouders behoefden te draagen. En dat ſchuitje koſten we zoo wel over de drooge aarde, als over den waterigen grond trekken. Vorders hebben wy van S. S. *Philippus* en *Jacobus* af, tot het feeſt van S. *Margareta* toe, als we ons te ruſte begaven, op de *heide* geruſt. Eindelijk quamen 'er ſlangen en adders by ons ſlaapen; door welken wy gedwongen wierden kleine bankjes te maaken; daar wy tegelen en heide onder leiden, en 'er dan op ſliepen.

Voorts hebben wy in de gemelde plaats een kapelletje gebouwt; in 't welke wy op den dag van de H. Maagd *Margereta* ter eere van den almogenden Godt de eerſte Miſſe met een groote godvruchtigheit gedaan hebben. Dit Kapelletje met drie Outaaren en het Kerkhof was den 23. October 1406, zoo als op den wybrief aangetekend ſtaat, door *Matthias* Biſſchop van Biduane ingewijdt. Allen die rontom in de buurte woonden, zoo Edelluiden als andere, zijn by dat inwijden tegenwoordig geweeſt; en wy hebben ze door de wonderlijke kracht van den almogenden Godt genoegzaam onthaalt. Want daar ſchooten zoo veele brokkelingen van de koſt en zoo veel drank over, dat we zelf zeer verwonderd ſtonden. Het volgende halve jaar hebben wy geene moeskruiden gehad; maar langen tijd boonen voor potaadje gegeten. De kley, daar we den eerſten oven van maakten, hebben wy van Beerze gehaalt: maar dat heeft ons veel tijds en arbeids gekoſt. In 't tweede jaar begoſten wy aan de Ooſtzyde van de plaats te timmeren; zoo als wy het van den beginne geſchikt hadden. Wy hebben twee outaarſteenen op een wonderlijke en ongelooffelijke wijze van

Barlehare overgevoert. Wy hadden op dien tijd noch eenige delvers, zoo dat we twaalf of dertien mannen ſterk waren. Ieder van ons nam zoo veele eſtrikken in zijne ermen als hy draagen koſt: die eſtrikken leidden wy een voor een achter de oſſen onder den wagen. Dan liepen we flux weder naer achteren toe, namen de eſtrikken op, en leidden ze wederom als te voore; zoo dat de wagen gedourig over die eſtrikken ging. Wy hadden eenen eerwaardigen Kok; die alle de potaadjen, op dat ze niet bederven zouden, ſomwijlen voor ons door malkander mengde; en boonen, bry, moeskruiden, by malkander in eene pot ſmeet; zoo dat we niet onderſcheiden konden wat voor koſt dat het was. Als hy 'er over ondervraagt wierd, gaf hy altijd tot antwoord; 't is potaadje. Ook hadden we eenen bakker; die, zoo dikwils als hy bakte, al de giſt van het bier en van den ſlegter drank in het deeg mengde: en het brood, dat hy bakte, was zeer goed. 't Geen ik niet effen genoeg uitgedrukt heb, wilt dat om Gods wille verbeteren: want 't zedert dertig jaaren heb ik zoo veel in de Latijnſche tale niet opgeſtelt. Bidt voor my, beminde Broeders: want dat ik van U. geſcheiden ben, is geſchiedt door dwang van mijne Vrouw, die ik verlaten had. enz. **Dus verre uit een handſchrift van dit Klooſter: uit hetwelke ik de Lijſt van de Klooſtervoogden achter de volgende fondaatzi brieven ook opgeeven zal.**

Fondaatzi-brieven.

Op den eerſten fondaatzi brief ſtaat dit opſchrift: Afſtand van de plaatze Zybekelo, en alles daar toe behoorende, dien de erfgenamen van **Bergenthem** voor den Rechter van Hardenberg gedaan hebben: en de beveſtiging van den zelven Rechter.

Ic

Ic Rolof ten Zande in dier tijt geſworen richter ten Hardenberge ons lieven genadigen Heren van Utrecht, maken kundich allen luden en tughen mit deſſen openen brieve, dat voer my quamen in 't gerichte van den Hardenbergge in eynen gehegeden heymael vor Kornoeten en gerichtes lude hier na beſcreven Juncker Henric van Grammesberge, Albert Kornute, Korte Fenne en Egbert hoer echte man, Geert Waterman, Robert Mijddelſtorping, Schele Maes, en Johan Pademan, en bekanden des eenpaerlijc mit horen vryen moetwillen vor hem en vor alle hoer rechte erfg. dat zy hebben avergezien dat al guet koemende is van Gade van Hemelrijcke, en geen guet wiſſer en mogen hebben, dan dat ſy Goede geven, en van den zijnen mededeylen: En want onſe lieve Heer hem zelven rekent gedaen zo wes men zinnen minneſten doet in zinen namen. Hierom hebben zy merckende guetwillicheit en minnen eens eerbaren Preyſters geheiten *Johan Clemme*, de hy heft onſen Heren Goede to dijnen en ander lude to den dienſte Goedes to trecken, den ſelven her Johanne en den genen de hy van Preyſteren en anderen guetwilligen menſchen tot hem nemen wil, om Goedes willen, gegeven en geven ſlicht van der hand tot erfliker bezittinge al alzodanich recht en to zeggen, alze zy en hor vorvaren hebben gehat en hebben an der wilderniſſe geheyten Zebbekeloe, gelegen inden lande van Zallant mit torve, mit twijge, mit water, mit weyden, mit holte, mit velde, mit alle zijnen tobehoren hoege ende zijde alzo alze dat gelegen is, to hebben, en to bruken, to bezitten en to maken tot hoer beſter orbaer, daer op to tymmeren en to wonen, en ene vorgaderinge van gueden menſchen de onder den geboden Goedes

en der Heiligen Kercken willen leven en hoer broet mit arbeydene wijnnen, daer to hebbene in alzulken ſchijne en vorwaerden dat Her Johan vorſ. en de gene de hi tot hem nemen wil en hoer nacomelinge hoer woenſtat op Zibbekeloe vorſ. hebben en holden zullen. En want zy deſſe voerſz. ſtede en guet deſen vorſ. guden luden alſo gegeven hebben, dat men daer af onſen Heren Goede aldaer denen ſal mit miſſen en anderen guden werken alze geeſteliken luden tobehoert, zoo zint oec vorwaerden, waert ſake dat zy tot meere eeren Goedes enen confirmierden oerden aennemen of hulp en raet daer to en om meere ſtanthaſticheit hoers guden begryps onder eenen orden ſic ghaven, dat zy dan dat vorſ. guet of dat daer af komt, oft datmen daer oppe winnet en verwervet, nerghent van daer tot anderen ſteden vortrecken en zollen dan tot behoef der vorſ. woenſtede en der geenre de daer op wonen, en dat ten mynſten al daer mit anderen guden luden weſen en woenen ſullen een Pryeſter of twe ten dienſt Goedes daer daeghelix to doen, en den anderen guden luden eyn onderſtant in geeſtelijcken dijngen to weſen als dat behoerlijken iſt, ſunder alle argeliſte. Voert meer waert ſake, dat dit neet geholden en woerde alſe vorſ. is na dien dat de vorſ. ſtede volcomelijken begrepen en to gemaket is, zoo ſal deſe breef en alle giftinge de hier in begrepen is, doet en ongegeven weſen, alſe was voer giſte deſes brieves, en ſal Zebbekeloe mit al ſijnen toebehoren, alſe vorſ. is weder comen an onſe erve en tot eenre gemeente liggen tot behoef der geenre, dien de erve dan tobehoeren de her to daer an gewaert hebben geweſtet ſonder yemants weder zeggen. En Jonker Henric van Grammesberge, Albert Kornute, Korte Fenne, en Egbert

bert hoer man, Geert Waterman, Robert Middelſtorping, Schele Maes en Johan Pademan hebben vor ſic en vor hor erfg. Heren *Johan Clemmen* en anderen Preyſteren en guden menſchen overgegeven, geveſt en opgedragen in mijne hant alſe in gerichtes hant, en hebben uitgegangen der erfenis en wilderniſſe to Zebbekeloe vorſ. en daer van vertegen mit ordel en mit rechte, mit hande en mit monde erflick, ewelic en ommermeer alſe van rechten ſolden to behoef Heer *Johan Clemmen* en anderen geeſtlijcken luden en hoer nacomelingen vorſ. alſo onſen Heere Goede al daer to denen en vor ſy en hoer erfg. Goede to bidden, in alre maten alſe vorſ. is, al argeliſt en nije vonde hier in uyt geſlooten. Hier waren over en an alſe Koernoten en Gerichtes lude Eerenſt van Redeze, Gheert ten Buſche, Gheert van der Kibbruggen ende Gheert de Vreze, en anders gueder lude genoech. In verkunde en tuech der waerheit zo heb ic Rolof richter vorſ. mijn Zegel an deſſen breef gehangen om bede willen Jonker Henrix, Alberts, Fennen, Egberts, Gheerts, Robertes, Maſes en Johans vorſ. daer wy Henric van Grammesberghe en Albert Kornute vorſ. vor ons en vor onſe erfg. onſe Zeghele hebben mede an deſen breef ghehangen, alle deſe vorſ. ponten ſtede en vaſt to hoelden: daer wy Fenne, Egbert, Gheert, Robert, Maes en Johan vorſ. mede onder gelien aller deſſer vorſ. ponten voer ons en onſe erfg. gegeven in den jaer ons Heren duſent vierhondert en vive, op Sante Barbaren dach der heiliger Joncvrouwen.

Wy Gheert de Haveſche en Hadewijch mijn echte wijf, maken kundich allen luden dat wy mit gueden beraden en ganſen wille overge-

ge-

geven hebben, en overgeven vor ons en vor onſe rechte erfg. om Goedes willen onſe waerſchap ende recht dat wy hebben an Zebbekeloe, de wy hebben van onſer waer en erve to Bergenthem Her *Johan Clemmen* en de hi mit hem nemet van geeſteliken luden onſen lieven Heere God al daer to denen in alſodanen vorwaerden en manieren, alſe deſe principael breef inholt, daer deſe breef een transfix of is en dor den principael breef geſteken. In oerkunde en teuch der waerheit ſo heb ic mijn zegel vor my vor Hadewyge mijn echte wijf en voor al onſe rechte erfg. an deſen breef gehangen, daer ic Hadewich vorſ. mede onder gelye aller vorwarden vorſ. gegeven in den jaer ons Heeren duſent vier hondert en zeſſe, des Donredages na *Invocavit*.

De tweede brief heeft dit opſchrift: Afſtand van de plaatze Zybekeloe, met al haar toebehooren, dien de erfgenaamen van Beerze voor den Rechter van Ummen gedaan hebben: en de beveſtiging van den zelven Rechter. **Deze afſtand is in 't jaar** 1405. **op S.** Niklaas **dag / onder het richterſchap van** Aalbert van Averheine, **gedaan door** Derik van Voerſte, Berent de Rode, Gheert de Gruter, Wycher van Haveſche, **en zijn echte wijf** Beerte. **En dat afſtaan is met dezelfde woorden en voorwaerden geſchiedt; die in den voorgaanden afſtand uitgedrukt ſtaan; met deeze verandering alleen dat de grond met zijn toebehooren / ingevalle de gemelde vergadering of Klooſter te niet ging / tot de erfgenamen van** de Beerzen, **die 'er dan zijn zouden / zou moeten wederkeeren.**

Op den derden brief ſtaat het volgende opſchrift: Afſtand van de plaatze Zybekeloe, met al

al haar toebehooren, die door *Egbert* Jonker van Almelo en zijne moeder *Beatrix* met de volgende voorwaarde gedaan is enz. Alles geschiedt wederom met gelijke bewoordingen, als in den eersten en tweeden afstand: met dit beding nochtans dat alle de goederen der Vergaderinge, indien ze gesloopt wierd, tot den Heer van Almelo zouden keeren. De Brief is geteekent in 't jaar 1406. op den dag van den H. Paus en Leeraar Gregorius.

Uit dit alles blijkt dat de gemelde plaats op dien tijd geen zekeren eigenaar had; of dat 'er verscheidene Persoonen waren, die zich den eigendom aanmatigden. En dit is de reden dat de Heer van Almelo dezelve plaats, die door het land aangeslagen was, niet lang geleden trachte te eigenen; hoewel dat zijne pooging vergeefsch is geweest.

Laat ons nu tot de bestierders van dit Klooster overgaan.

Als dit huis in 't jaar 1406. van weinige Persoonen in een uiterste armoede begonnen was; heeft Broeder Johan Bunink het zelve den tijd van ses jaaren als Regent en Prior bestiert. Hy had zijne Kloosterlijke geloften by de Reguliere Kanonnikken in het Kloost van Bethlehem te Zwol gedaan; en wierd door Johan de Waal, die toen zijn Prior was, met eenige andere Broederen van Bethlehem naer dit nieuwe Klooster van Zybekelo gezonden. De gemelde Johan de Waal, een man van een zeer schrander verstand, heeft allereerst de hand aan deze plaats geslagen; met den eersten aanlegger, Johan Klemme, in alles zeer getrouwelijk voort te helpen; en de Order der Reguliere Kanonnikken aldaar op te rechten. Als nu dezelve plaats, vijf jaaren Overſten.

ren

ren daar na / van de Oyder der Reguliere Kanonnikken tot die van Cistercië overgegaan was; heeft de vooynoemde Johan Bunink het bewind noch omtrent ses jaaren als Pyor over het Konvent geboert; en was een godvruchtig en zachtzinnig Man; en daar by in 't lijden van armoede zeer langmoedig.

2. Br. Johan Kley, een weereldsch Priester / en vijftig jaaren oud. Hy was by Steinvoorde gebooren; had in 't jaar 1407. zijne Kloostergeloften te Yfselstein gedaan; en wierd in 't jaar 1414. over het Klooster te Warmond / dat toen een begin nam / tot eersten Pyor aangestelt. Hy was een kloekhartig man / en van een zonderlinge godtvruchtigheit: maar na dat hy de regeering van dit huis omtrent drie jaaren zorgvuldig waargenomen had; wierd hy tot Abt van Gods Schole verkooren. Doch weinige jaaren daar na heeft hy afstand van die waardigheit gedaan; en deed zijne geloften in dit huis te Zibekelo. Daar na is hy voor de tweede reize tot Pyor te Warmond verkooren: daar hy wederom na twee jaaren regeerens zijn ampt neergeleit heeft. Toen keerde hy weder naer deze plaats; daar hy in den ouderdom van omtrent honderd jaaren / op S. Gallus dag 1445 / uit het leven scheidde.

3. Br. Johan Bunink voor de tweede reize tot Pyor verkooren / en zijn ampt niet langer als omtrent een jaar bekleedt hebbende / is den 13. Juny 1421. van de pest gestorven. Veele Broeders / doch voorzal van 't getal der leeken / zijn hem ten tijde van dezelfde pest gevolgt.

4. Br. Johan van Leiden had zijne geloften in de Duitsche Oyder te Yfselstein gedaan; als

als dat Konvent aldaar pas opgekomen was; en was 'er eenige jaaren huisbezorger en Prior geweest. Als hy daar Prior was / heeft het Huis te Warmond ook een begin genomen; daar hy veele Religieuzen van Ysselstein / die onder hem stonden / heeft geplaatst: en is 'er ook mettertijd Prior geworden. Als hy nu Prior van Warmond was / en het ampt van Prior te Zibekelo open stond / wierd hy tot Prior van Zibekelo gekooren; of / om beter te spreeken / verzocht. Hy was een voorzigtig en godsdienstig Man / van God en de Menschen zeer bemind: een minnaar van de eenvoudigheit / die met het oprechten van muuren niet gedient was; maar een bevorderaar van 't Kloosterlijke leven / die meer van goede zedelessen hield: want onder hem is het onderhouden van de Kloosterlijke tucht in deze plaatze eerst begonnen. | Voorts / dewijl hy op eigen voordeel niet uit was / heeft hy tot het laatste toe een grooten yver gehad om Gods eere te bevorderen / en zielen te winnen. Dit is allerbest gebleeken in de herborminge van het Klooster van Jesse / en in het Klooster van Buerle tot onze Order over te brengen; 't welk hy gedaan heeft zonder eenige zaken of persoonen te spaaren / hoe zeer dat hy ze van noode mogt hebben. Ook is hy de voornaamste uitvinder en voortzetter geweest van de vereeniging / die 'er tusschen die drie Kloosters gemaakt wierd; om altijd in de oude ootmoedigheit en eenvoudigheit te blyven. Als hy aldus het bewind over deze plaatse 29. jaaren lang met een groote vroomheit had gevoert; is hy den 1. Augusti 1465 / dat omtrent het drie-en-seventigste van zijn leven was / in een loffelijken ouderdom overleden;

zijn-

zijnde tot het einde van zijn leven toe even godvruchtig gebleeven

Ik zal hier den inhoud der gemelde vereeninge tusschen voegen.

WY Broeders, *Johan* Abt van het Klooster te Kampen, en *Boyngus* Abt van Gods Schole, van de Cisterci-order, onder de Bisdommen van Keulen en Breme, begeeren dat het aan allen, die den tegenwoordigen Brief zullen zien of hooren leezen, door deze openbare verklaring bekend zy, hoe dat van wegen de religieuze Vaders, de Priors en Broeders van *Mariënberg* te Ysselstein, *Mariënburg* te Galileë op Zibekelo, en Mariënhave te Warmond, alle drie Kloosters van de voornoemde Order, en onder het Bisdom van Utrecht gelegen, aan den eerw. Vader en Heer N. Abt van Cisterci, en de plaats van 't algemeene Kapittel bekleedende, voorgestelt is dat de voornoemde Priors en Broeders den Heere van alles, dien ze zich zelven toegeheiligt hebben, in de zoberheit van kost en slechtheit van kleedinge naar de inzettingen der Cisterci-order zuiverlijk dienden. Maar nadien in dezelve inzettingen eenige dingen begreepen waren, die met hun heilig voorneemen ganschniet over eenquamen; verzochten zy dat het den gemelden Heere van de Cisterci-order believen mogt hun uit krachte van zijn gezag genadelijk verlof en magt te geeven om eenige dingen in dezelve inzettingen te veranderen, en eenige nieuwe inzettingen te maaken. Zoo heeft dan de Heer Generaal voornoemd, die zich over hun heilig voorneemen verblijdde, ons zijn wettig verlof, zoo als hier volgt, schriftelijk gegeeven: welk verlof wy alhier laaten volgen.

Wy

WY Br. *Johan*, Abt van Ciſtercië, en de plaats van 't algemeen Kapittel van Ciſtercië bekleedende, wenſchen aan onze Mede-abten, *Johan* Abt te Kampen en *Boyngus* Abt van Gods Schole, de zaligheit in den Heere, en een loffelijke naarſtigheit in het uitvoeren van hunne laſten. Gy moet weeten dat wy door een zeker bericht verſtaan hebben, hoe dat onze beminde Zoonen en Broeders de Heeren Priors van het Klooſter te Yſſelſtein, van het Klooſter Galileë, anders te Zibekelo, en van het Klooſter te Warmond, alle drie van onze Ciſterci-order, en onder het Bisdom van Utrecht gelegen, met de onderdaanen van dezelve Priors, hun uyterſte beſte doen, om de volkome zuiverheit der Klooſterlijke tucht volgens de eerſte overleveringen en inzettingen van onze order te onderhouden. En dewijl een wijze Zoon de glori van zijnen Vader is, zoo verblyden wy ons met een vaderlijke toegenegendheit over hun loffelijk voorneemen: en wy hebben een goed betrouwen in den Heere, gelijkerwijs de inſtelling van onze Ciſterci-order ook van weinige luiden begonnen was, maar door Gods hulpe tot een dikke boſſchaadje, gelijk wy met onze oogen zien, aangewaſſen is, dat even eens, indien 'er eenige wel-geregelden in de laagere geweſten gevonden worden, het getal der genen die Godt in de zuiverheit der Order dienen zeer groot zal konnen worden. Want de Vader heeft geſchikt zijn Rijk aan een kleine kudde te geeven. 't Is zoo gelegen dat ons van wege de Priors en hunne onderhoorige Monnikken voornoemd voorgeſtelt is, dat zy om Gode, dien ze zich zelven plegtelijk toegeheiligt hadden, vryer te konnen dienen, genegen waren om naar de wijze van 't nieuwe plantzoen der Kar-

thuizer Order altijd opgefloten te leeven; de Priors en Huisbezorgers, die de uiterlijke dingen waar te neemen hebben, alleenelijk uitgezonderd. Daarenboven (*is ons voorgeſtelt*) dat 'er in de nieuwe inzettingen eenige zaken gevonden worden, die voor hun heilig opzet ganſch niet dienſtig zijn: en dat 'er ook eenige zaken, die hun volgens de hoedanigheit van hun land tot het bereiken van hun loffelijk voorneemen zeer oirbaar zouden zijn, in hunne inzettingen noch niet begreepen waren. Derhalven hebben zy van ons zeer ernſtig en met alle ootmoedigheit doen verzoeken dat wy hen tot het voorgemelde verlof zouden geeven, en van zulke zaken uyt krachte van ons gezag ontſlaan. Maar aangezien wy wegens de voornoemde zaken niet volkomen genoeg, gelijk wy gewenſcht hadden, koſten onderrecht worden; zoo is het dat wy, op uwe bequaamheit en ſchrandere voorzienigheit volkomentlijk betrouwende, u door den inhoud dezes laſt geeven om op ons gezag en van onzentwege, ja op den naam van 't algemeen Kapittel, u in eigen perſoon naer een van de voornoemde Kloofters dat gy volgens uw oordeel daar toe kiezen zult te begeeven. Daar zult gy dan de Priors van de twee andere Kloofters met de drie oudſte Religieuzen van hun huys ontbieden; en hunne inzigten omtrent al het bovenſtaande aanhooren, en de redenen die zy bybrengen naerſtig onderzoeken. En wy bekleeden u door den inhoud dezes met ons gezag, en verleenen u de Kapitulaire magt die wy bekleeden, om al het gene gy met de Priors der gemelde huizen, en met de Broederen die hun gelijk gezeit is toegevoegt zijn, of ten minſte met de toeſtemminge van het grootſte gedeelte, zult oordeelen tot Gods glorie en den luiſter van on-

onze Ciſterci-order te ſtrekken, al ware het buiten de inzettingen van onze Order, of zelfs tegen eenige van die inzettingen ſtrydig; en vorder al wat gy oordeelen zult dat voor hun heilig inzigt dienſtiger kan zijn, 't welk wy op uw en hun gemoed laaten aankoomen; om, zeg ik, dat alles volgens Godt en de rechte reden te ordonneeren, af te ſchaffen, en in te ſtellen. Tot oirkonde en getuigenis van het bovenſtaande, hebben wy uit zekere kenniſſe goedgevonden ons Zegel aan den tegenwoordigen brief te hangen. Gegeeven in de H. Kerkvergaderinge van Konſtans, in 't jaar des Heere 1417. den 15. July by 't openſtaan van den Stoel.

NA het overleveren van dezen brief hebben wy, Gemagtigden voornoemd, de genen die ontboden moeſten worden, ontboden; en zijn volgens den inhoud van den laſt die ons gegeeven was by malkander vergadert in *Mariaas* Klooſter te Galileë op Zibekelo. Daar hebben ze de artijkelen, die zy na rijp overleg byna met eenparige ſtemmen geoordeelt hadden dat voor hun heilig voorneemen dienſtig konden zijn, opgeſtelt; en ons met alle ootmoedigheit overgelevert, om van ons onderzocht, en door ons aanbevolen gezag beveſtigt te worden. Na dat wy dezelven met aandagt nagezien en onderzocht hadden, hebben wy bevonden dat ze niet te veel van de gemeene inſtellingen onzer Order afweeken; gelijk men uit het inzien van dezelve artijkelen duidelijk beſpeuren kan. Dies hebben wy goedgevonden den inhoud van die artijkelen hier te laaten volgen.

Voor eerſt dat de gemelde drie Konventen ten allen tyde Prioryen zullen blyven; en in alle hun- Inhoud der Artijkelen.

hunne verrichtingen en oeffeningen, zoo binnen als buiten het Klooſter, gelijkformig zullen zijn: dat ze voor de Monnikken en Konverſen geen andere als witte of gryze klederen zullen gebruiken; en dat de opdragelingen (*Donati*) ook gelijkformig gekleedt zullen gaan.

Ook zal de verkiezing vryelijk uit een van de gemelde drie huizen mogen geſchieden: behoudens dat 'er geene Priors zullen verkooren worden; of de Prior van Jeſſe, en de Prior van die verkooren is, moeten hem binnen geleiden, op dat hy in zijne verkiezing toeſtemme.

Voorts indien iemand buiten den ſchoot van het Konvent op een wettige en behoorlijke wijze in de tegenwoordigheit van den * Klooſterbezoeker tot Prior verkoren is; zal 'er aanſtonds een Monnik van dat huis met den brief der verkiezinge, die met het zegel van het Konvent bezegelt is, naar den verkooren Prior gezonden worden: en de verkooren Prior zijne toeſtemming gegeeven hebbende, of tot het geeven van zijne toeſtemming bewogen zijnde, moet dan by een Klooſter-bezoeker gaan, in wat Klooſter dat hy hem aantreffen mag, mits dat hy maar van onze Order zy; om aldaar de beveſtiging zijner verkiezinge te verkrygen. Als hy dan alles beſchikt zal hebben wat hy te beſchikken heeft; zal hy zich naar het huis begeeven, daar hy tot Prior verkooren is.

Voorts zal niemand tot Prior verkooren worden, of hy moet eerſt in een van de voornoemde drie huizen den tijd van drie jaaren loffelijk verkeert hebben; te weeten, niet zonder de toeſtemminge van die drie Konventen; of van het grootſte gedeelte van ieder Konvent.

Wij

* *Viſitator.*

Wijders moet de nieuw-verkooren Prior, eer dat hy beveſtigt worde, belooven dat hy tegen de inzettingen onzer wederzijdſche vereeniginge, ten deele of in 't geheel, niets door zich zelven of door een ander zal zien te verkrygen.

Vorder zal de verkooren en beveſtigde Prior in de koſt en kledinge, en in de andere onderhoudingen van onze Order, zoo binnen als buiten het Klooſter, in alle ootmoedigheit gelijkformig zijn aan de Broederen.

Voorts op zekeren tijd van het jaar, als de Klooſterbezoeking in een van de gemelde drie huizen eerſt gedaan zal worden, zal de Prior, die de bezoeker van dat huis is, met twee medegezellen die hem door zijn Konvent toegevoegt zijn, zich naer dat huis begeeven. Desgelijks zal de derde Prior daar koomen en 'er tegenwoordig zijn met twee medegezellen, die hem ook by verkiezing toegevoegt zijn. Dan zal men daar ten minſte twee dagen lang raad pleegen over den toeſtand van ieder huis, of 'er iet, zoo in het hoofd als de ledemaaten, te veranderen zy. Eerſtelijk zal men raad pleegen over den Prior en 't huys, daarze zich als dan bevinden. Als dat begonnen word, zal de Prior van dat huis buiten de plaats gaan; en de andere Priors, die met hunne Broederen ontboden waren, zullen 'er gaan zitten. Dan zullen de Broeders van dat Konvent, van de oudſten te beginnen, binnen treeden, en zullen alles opgeeven wat 'er in hun Konvent te verbeteren is; en of de Prior zijn ampt dient te behouden, of ontſlagen te worden. Zy zullen hun gevoelen naer hun gewiſſe opgeeven, en de redenen van hun gevoelen openbaaren. Als alles opgegeeven en geopenbaart is; zullen die andere Priors met

hunne Broederen over iedere zake die zoo voorgeſtelt is 't zamen raadſlaan. En by aldien het grootſte gedeelte van het Konvent de ontſlaging van den Prior verzocht mogt hebben, en de redenen ter bewaringe van de tucht en vrede naer hun oordeel wettig en genoegzaam zijn; zullen zy den Kloosterbezoeker belaſten wat dat hy omtrent ieder der opgegeevene punten te doen zal hebben; en dat hy, om het grootſte gedeelte van het Konvent genoegen te geeven, den Prior zal moeten ontſlaan. En deze ontſlaging zal ieder Prior in het eerſte Kapittel, dat by gelegendheit van de Kloosterbezoeking gehouden zal worden, zelf ootmoediglijk verzoeken, na dat hy alvoorens om vergiffenis gebeden zal hebben. Dat gedaan zijnde, zal de Prior van dat huis, met twee Broederen die door zijn Konvent verkooren zijn, en de byeenkomſte bywoonen zullen, even als boven binnen treeden. Dan zal de andere Prior, wiens huis volgens de Order van den tijd volgen moet, buiten gaan: en zijne Broeders zullen van wegen hun Konvent den brief vertoonen, die met het Konvents Zegel bezegelt is: in welken brief ieder Broeder van dat Konvent zijn gevoelen wegens den toeſtand van 't huis en wegens hunnen Prior te kennen geeven zal. Als die brief geleezen en wel verſtaan zal zijn; dan zullen die twee Broeders ook buiten ſtaan; en de twee andere Priors in alles even eens als boven gezeit is te werk gaan. En zoo zal 'er ook omtrent den derden Prior en deszelfs huis gehandelt worden.

Noch vermaanen wy dat men zulke Broeders tot medegezellen van de byeenkomſte en 't Kloosterbezoek kieze; die in hunne raadgeevingen voorzigtig en beſcheiden zijn; niet hun eigen belang maar dat van *Jeſus Chriſtus* zoeken; en in

in de voorſchreeve verhandelingen een gelijk gezag moeten hebben met de Priors. Doch indien eenig Prior iets bedreeven mogt hebben, 't welk in de boeken onzer Order als eene reden van afzetting aangetekent ſtaat, en zulks kenbaar is, zal hy buiten alle tegenſpraak afgedankt worden.

Vorders, wanneer de tijd van 't eerſte Klooſterbezoek genaakt, en de Broeders, die naer de byeenkomſte reizen moeten, verkooren zijn; moet ieder Onderprior in de tegenwoordigheit van die twee Broeders ten minſte twee verſcheide reizen in 't openbaar en byzonder met het Konvent handelen van het hoofd (den Prior) en van de andere zaaken die in hun huis dienen verbetert te worden. Als die verhandelingen geëindigt zijn; moeten de Broeders, die naer de byeenkomſte zullen gaan, al wat 'er overleit is onder des Konvents Zegel ontfangen; om het den Vaderen en Broederen, die in de byeenkomſte zullen verſchynen, over te leveren, en voor te ſtellen. Doch de verhandelingen, die in 't Konvent en de byeenkomſte gehouden zullen worden, moeten als Kapitulaire verhandelingen geheim blijven: en zoo wie iets van dezelven veropenbaart zal hebben, zal in de ſtraffen vervallen, die de veropenbaarders van de geheimen der Order ondergaan moeten

De Prior, die dus ontſlagen is, zal in het huis blyven, daar hy 't bewind gevoert heeft: of, by aldien hy uit een ander huis genomen is, zal hy weder in 't zelve gaan: of anders, indien hy een Prior van een ander Klooſter, dat met ons vereenigt is, vinden kan, die hem inneemen wil, zal hy tot dat Klooſter mogen overgaan

In ieder Klooſterbezoek, dat 'er gedaan zal

worden, zal het Konvent eenen medegezel voor den Kloosterbezoeker kiezen; die in het bezoeken eene gelijke magt met hem hebbe, zoo als boven aangeroert is.

Wyders mogen de Onderprior en Broeders, met uitsluitinge van den Prior, eenen Monnik uit hun eigen huis kiezen, die door de gelofte der gehoorzaamheit gebonden zy. En door dien Monnik mogen zy den Kloosterbezoeker wegens de gebreken of gevaaren van hun huis, indien het noodig is, ten allen tijde verwittigen.

Ook zullen de groote amptenaars, te weeten de Onderprior en Huisbezorger, in ieder Kloosterbezoek de ontslaging van hun ampt verzoeken: en de Kloosterbezoeker zal hen, indien het met den raad der oudste Monnikken goedgevonden word, mogen ontslaan: zoo nochtans dat ieder Prior en Konvent het recht zal behouden, om na het vertrek van den Kloosterbezoeker andere amptenaaren aan te stellen.

Voorts moet het doorzenden der Monnikken ingebonden worden, te weeten zoodanig: indien iemand verdient mag hebben, doorgezonden te worden; die zal in een van de gemelde drie huizen gezonden en aldaar gestraft worden. Maar vorder zal hy niet verzonden worden, dan met de toestemminge van zijn (4) Konvent, en de twee andere Priors. (5)

En geen Monnik zal verlof zien te krijgen, om tot een ander Klooster van onze Order, dan een van de drie gemelde Konventen, over te gaan.

Voorts worden de Broeders der gemelde drie Konventen vermaant, niet buiten het (6) Klooster te gaan; en de gebruiken van den H. *Bernardus*, en uitspraken van 't algemeene Kapittel, noch beter als voor deezen te onderhouden,

den. En op dat de Priors den Broederen op dit ſtuk, naar hun krank vermogen, een goed voorbeeld mogen geeven; zoo worden zy desgelijks vermaant, om geen ligte reden uyt te gaan. En als ze al uytgaan zullen, voor al indien ze genootzaakt zullen zijn buiten het Klooſter te vernachten; zullen zy den Onderprior of Huysbezorger daar kennis van geeven; en de oorzaak ook, indien het dienſtig is, openbaaren. Ja, indien ze wat verder ſtaan te gaan, en langer uyt te blyven, moeten ze zulks, indien het dienſtig geoordeelt word, met de kenniſſe van de meeſte Monnikken of het ganſche Konvent doen.

Ook moet het aan de ſchikking van den Prior gelaaten worden om de inzettingen en voorrechten, die de Religieuzen betreffen, ieder jaar in het Kapittel te laaten voorleezen, en andere dingen, te weeten van de Studenten, Nonnen, en diergelijke zaaken, achter te laaten.

Vorders, behoudens het oordeel der genen die de zaak beter begrypen, ſchijnt het dat de Onderprior, de Huysbezorger, en de twee Biechtvaders door den Prior aangeſteld, voor de ouden moeten gehouden worden, die het inwendige en uitwendige zoo van de Broeders als het Klooſter beſt van allen weeten.

Daar en boven zal het getal der Konverſen niet grooter zijn dan de helft der Monnikken; ten ware de opkomſte en nootzakelijkheit der plaatze zulks vereiſchte: en dan zouw het noch zonder de toeſtemminge van de drie Priors niet mogen geſchieden.

Ook mogen 'er geene Koſtgangers aangenomen worden, dan met de toeſtemminge van de drie Konventen, of van het grootſte gedeelte van ieder Konvent in 't byzonder.

En op het ootmoedig verzoek van Heer *Boyngus*, voor dezen Abt van Gods Schole, zijn onze Godsdienſtige zuſters, de Nonnen te Jeſſe, zoo voor haare eige Perſoonen als voor de Religieuzen die daar na deezen koomen zullen, op de volgende wijze in dezelve vereeniging aangenomen. Ten eerſte zullen ze in de koſt, kleedinge, kleur, en vordere Kloosterlijke onderhoudingen, gelijkformig zijn met de Broederen der gemelde drie huyzen: en gelijk ze begonnen hebben, altijd opgeſloten leeven. Ten tweede hebben de Prior en Broeders van het huys te Zibekelo, voor zich zelven en hunne nazaaten, ter goeder trouwe en met een plegtig akkoord belooft dat ze het voornoemde Nonneklooſter op het ſtuk van de harderlijke zorge noit zullen verlaaten. Ten derde zal men alle jaaren in de gemelde byeenkomſte den Prior van Zibekelo, indien hy zulks verzoekt, door de vergaderde Broeders toevoegen den Prior van Yſſelſtein of dien van Warmond, of een anderen beſcheiden Broeder uyt de gemelde twee huyzen; om de plaats van Jeſſe benevens hem met een gelijke magt te bezoeken. Ten vierde zal de Biechtvader der voornoemde Nonnen de byeenkomſten der drie Konventen alle jaaren bywoonen; en aldaar den vergaderden Broederen opgeeven en voorſtellen, 't gene hy wegens zijne plaats te beſchikken zal hebben: en hy zal ook eene ſtem hebben in die zaaken, die hem zullen aanbevolen worden. Ten vijfde zal een oude of afgematte Broeder van de gemelde twee huizen, te Yſſelſtein, of te Warmond, die rijp van zeden zy, op het verzoek van den Prior van Zibekelo, den Biechtvader van Jeſſe met de toeſtemminge van zijnen Prior en Konvent voor zijnen trooſt en hulpe mogen toegevoegt worden.

En

En wy begeeren dat ieder Konventsbroeder over ieder van deze Ordonantzien te vrede zy: want daar door zijn ze bevrydt van de onrechtvaardige verdrukkingen die hun door hunne Onderpriors, 't gene de Heer verhoede, zouden konnen aangedaan worden. Doch daar over moeten ze zich geenzins verheffen: en, indien ze in eenige geringe zaken ingebonden zijn, zy konnen zien hoe dat de Priors zich zelven ten hunnen gevalle in verſcheide zaken, tot dewelken zy niet gehouden waren, om den wille van *Chriſtus* en tot beveſtiging van 't Kloosterlijke leven, ingebonden hebben.

Weshalven wy deze artijkelen ten gevalle van de Priors en Broeders voornoemd, die wy uit het binnenſte onzer ingewanden beminnen, uyt krachte van het gezag dat ons toevertrouwt is, beveſtigen; zoodanig nochtans dat wy de verklaring, verandering en verbetering van alles, dat deze heilige vereeniging betreft, of in 't toekomende betreffen zal, voor den tijd van drie jaaren aan ons houden. Want dan zullen wy met Gods hulpe diergelijke zaken veiliger konnen beſchikken; wanneer wy de raadgeevingen der gemelde Prioren en Broederen, die in diergelijke Ordonnantzien beter ervaren en beproeft zijn, zullen konnen gebruiken. En wy vermaanen hen in de liefde van *Chriſtus*, in dezelve liefde naar hunne gewoonte te wandelen, en meer en meer toe te neemen: want zy zijn in hun hoofd *Chriſtus*, wiens ledematen zy zijn, waarlijk vereenigt. Overzulks indien 't eene litmaat in lyden is, moeten alle de ledemaaten medelijden hebben: indien 't eene Klooſter door eenig toeval overlaſt lijdt, by voorbeeld door zwaare armoede, onrechtmatige quelling van weereldſche en vreemde luiden bezwaart word,

word, zoo raaden wy hun dat ze malkander naar hun vermogen met raad en daad helpen en byſtaan. Tot oirkonde en getuigenis van al het bovenſtaande hebben wy, Br. *Johan*, Abt van Mariënklooſter te Kampen, goedgevonden ons zegel aan den tegenwoordigen Brief te hangen. Wy Br. *Boyngus*, voor dezen Abt van Gods Schole, dewijl wy tegenwoordig geen zegel gebruiken, hebben onzen eerwaardigen en godsdienſtigen Vader, den Abt ter S. *Benedictus* te Menterne, gebeden den tegenwoordigen brief in onze plaatze door het aanhangen van zijn zegel te bekrachtigen. En wy *Herman*, gezeid Abt ter S. *Benedictus* te Menterne, hebben op het verzoek van onzen eerw. en godsdienſtigen Vader, Heer *Boyngus*, voor dezen Abt van Gods Schole, den tegenwoordigen brief ook door het aanhangen van ons zegel bekrachtigt. Gegeeven in 't jaar des Heere 1418. 's Maandags na H. Pinxteren.

Tweede form der gemelde Vereeninginge

WY Br. *Petrus*, Prior van *Mariënberg* te Yſſelſtein, Br. *Johan* Prior van *Mariaas* Konvent te Galileë op Zibekelo, en Br. *Geraard* Prior van *Marienhave* te Warmond, van de Ciſterci-order onder het Bisdom van Utrecht, wenſchen allen den genen, die den tegenwoordigen brief zullen zien of hooren leezen, in alle heilige zaken, tot hunne zaligheit, voortgang te doen. Wy maken (ul.) bekend dat wy tot lof en eere van Godt en tot luiſter van onze Order, met onze Broederen, die ons ten dien einde van onze Konventen toegeſchikt waren, en de ſtem en plaats van alle onze Broeders der gemelde Konventen bekleedden, in ons huys te Yſſelſtein by malkander gekomen zijn; om daar over

over een eindelijk beſluit, dat zoo lange jaaren uytgeſtelt was, raad te pleegen; en ook te handelen van het beveſtigen van onze wederzijdſche vereeniging, en van 't gene tot die vereeniging behoort: welke vereeniging al over lang genoegzaam goedgekeurt is geweeſt; en vorder te overleggen hoe dat men verſcheide zaken, die nu zoo lang overwogen zijn, beſt zoude vaſtſtellen. Na dat we dan den Heiligen Geeſt zoo als noodig was aangeroepen hadden, en de zaak wel rypelijk en drie dagen lang met de voorn. Broederen onderzocht; zijn wy met de eenparige en eendragtige toeſtemminge van alle de Konventen en Broeders over de volgende artijkelen eens geworden. En om dat die artijkelen van eenige weinige inzettingen onzer Order eenigzins ſchijnen af te wijken, hebben wy de beveſtiging der zelve artijkelen van de Gemagtigden, die op dit ſtuk het gezag des algemeenen Kapittels bekleedden, verzocht en verkreegen: zoo als in den brief, die daar over gemaakt is, gelezen kan worden. En wy hoopen dat dezelve artijkelen ons loffelijk voorneemen geen geringe hulp zullen geeven; ja tot een eeuwigen ſtut zullen verſtrekken: te meer nadien wy door het gezag van 't algemeen Kapittel geholpen worden. Op dit gezag ſteunende, hebben wy ons zelven en onze onderhoorige Broeders, als door een band van liefde, aan malkander onderworpen, en met malkander vereenigt; denkende dat een driedubbelde koorde bezwaarlijk gebroken word. En wy Priors en Broeders voornoemd, en ieder van ons in 't byzonder, hebben malkander en onzen nakomelingen belooft, gelijk wy door den tegenwoordigen brief belooven, dat wy dezen heilzaamen band onzer vereeniginge, met alle deszelfs eigenſchappen

die

die beneden zullen uitgedrukt worden, onverbreekelijk zullen onderhouden: zoodanig dat wy noch door ons zelven noch door iemand van onze Konventen, op wat wijze dat het zy, zelfs niet met iemand heimelijk op te maaken, de slooping van die vereeniging zullen verzoeken of zien te verwerven: en daar by belooven wy dat wy ons van geene dispensaatziën, die men in deze zake mogt verkreegen hebben, oit zullen bedienen.

In den eerste; dewijl de liefde, als de aanvangster en voltrekster van alle goed, haar eigen voordeel niet zoekt, maar altijd gereed is om in alles van 't haare mede te deelen; zoo is het dat wy de Persoonen en Broederen onzer huizen, die tot het ampt van Prior verkiesbaar zijn, indien ze tot Priors verkooren worden, vrywillig overgeeven; en na de verkiezing zullen overgeeven; met hen, gelijk het gebruik van de Order is, door onze Priors in te leiden: zoo nochtans dat wy onze eige Priors uitzonderen; ten ware dat zoo een Prior in het huys, dat nu zonder Prior is, zijne geloften had gedaan. Doch buiten den schoot onzer vereeniginge zullen wy niemand tot Prior verkiezen; ten ware dat hy zich aan onze vereeniginge, en aan de inzettingen of ordonnantziën der zelve, ootmoedig wilde onderwerpen: en in zulken gevalle zal men noch gehouden zijn by de andere Priors te raade te gaan. Zonder dat verklaaren wy dat zoo eene verkiezing nietig en krachteloos zal zijn, als zijnde tegen de ordonnantziën van onze vereeniging gedaan. Ook zal ieder Prior, uit wat Klooster dat hy genomen worde, eer dat hy zijne bevestiging krijge, moeten belooven dat hy geene privilegien zal zien te bekoomen; noch zich van eenige privi-

le-

legien, die ergens verkreegen mogten worden, bedienen. In het verkiezen van de Priors zal niemand mogen ſtemmen, of eenige ſtemme krijgen, ten zy dat hy alvoorens drie jaaren lofelijk in de Order verkeert hebbe. En die zoodanig verkooren is, zal zich in de koſt en kledinge, en in de Kloosterlijke onderhoudingen, met alle ootmoedigheit aan zijne Broederen trachten gelijkformig te maaken. De Priors die ontſlagen worden, of zelf afſtand doen, zullen hunne *profeſſi* mogen beleeven in het huys daar zy het bewind gevoert hebben, of in dat huys uyt het welke zy tot het ampt van Prior beroepen zijn; of by aldien zy in het ander huys van onze vereeniging ingang konnen verwerven, zullen zy zich aldaar tot het beleeven van den Regel mogen verbinden; zonder naderhand tot een ander huys te mogen overgaan. En als ze dus afſtand gedaan hebben, of ontſlagen of ook geſtorven zijn; zullen hunne zegels in de kiſt van het Konvent, daar zy het ampt van Prior bekleedt hebben, opgeſloten en bewaart worden; ter tijd toe dat 'er een nieuwe Prior zal aangeſtelt zijn. En op dat alles behoorlijker wijze en ordentlijk mag geſchieden; zal ieder Prior het huys, 't welk onmiddelijk onder zijne bezoeking ſtaat, volgens de toelating van mijn Heer den Abt van Kampen ten minſte eens 's jaars onder het opzigt van eenen Vader der Order met volle magt bezoeken; 't welk hy doen zal by wijze van tuchtoeffening, om den vrede en de liefde in ſtand te houden. Zoodanig te weeten dat ieder Prior op het verzoek van het gezondſte deel des Konvents, na het aanhooren en overweegen van de redenen en inbrengingen der Monnikken, zijn ampt zal behouden of afgezet worden: welke Prior in ieder bezoek zijne

ne ontſlaging ootmoediglijk zal verzoeken. Doch in zulke zaaken zal de Prior, die het ampt van Kloosterbezoeker bekleedt, en zijn medegezel, den raad van den anderen Prior, die ook het ampt van Kloosterbezoeker bekleedt, en van deszelfs medegezel, mogen gebruyken. En de gemelde medegezellen zullen ieder door hunne Kloosterbezoekers, na het afdoen van het bezoek, met den raad van de oudſte Monnikken des Kloosters daar het bezoek gedaan is, aan de Priors toegevoegt worden; en een gelijke magt met de Priors hebben; zoo in het uytvoeren van het bezoek, als in alle vordere zaken die tot het bezoek behooren. Doch indien 'er tegen den Prior, tegen den Kloosterbezoeker, en tegen den Medegezel voornoemd, door het gezondſte deel van het Klooſter daar het bezoek gedaan is, eenige klagte by den Bezoeker van den zelven Prior, Kloosterbezoeker, en Medegezel, over het bezoek dat ze gedaan hebben ingebragt word; en die Bezoeker (by wien de klagte gedaan is) door een brief van zijnen Overſte vermaant is om 't geene qualijk gedaan is te verbeteren; zoo zal hy, indien hy zulks binnen een maand tijds na het ontvangen van den brief niet gedaan mogt hebben; na dien tijd drie dagen ter week een ligte ſtraffe ontvangen; een van dezelve dagen zonder eenige diſpenſaatzie niet anders als brood en bier met bedreiginge van zwaarder vonnis krijgen; en daarna, indien 'er uyt dat uytſtel verargernis mogt gereezen zijn, noch vorder naar 't goeddunken van zijnen Kloosterbezoeker geſtraft worden; ten ware dat hy eene wettige verontſchuldiging wegens klaarblijkelijke ziekte, of merkelijke nootzakelijkheit, zoude konnen bybrengen. Want het moet hun geoorloofd zijn hunne klagte over diergelijke oor-

zaken tegen hun eigen Bezoeker by deszelfs Bezoeker in te brengen: gelijk wy begeeren dat het hun geoorlofd zy over hun eigen Prior by hunnen Kloosste bezoeker te klaagen over allerhande merkelijke zaken of gebreken; die de Prior in zich zelven of in iemand anders niet zoude willen verbeteren: ten welken einde zy ook den Kloosterbezoeker mogen ontbieden. Dit alles (staan wy hun toe) op dat de welstand, tucht, en vrede onzer huizen stand houden en aanwassen mag. En overmits het welvaren des lichaams van de gezondheit des hoofds afhangende is; zoo vermaanen wy alle de Broeders onzer huizen dat ze hunnen Prior met alle ootmoedigheit en hertelijkheit bestraffen en vermaanen; of door den Onderprior, den Biechtvader, den oudsten Monnik, 't zy in 't openbaar, 't zy tusschen vier oogen, doen bestraffen en vermaanen: zoo nochtans dat ze alle vinnigheit en bitterheit ten hoogste vermyden In de gemelde punten zijn wy, de Priors der voornoemde drie huizen, met de toestemminge van alle onze Broeders, na een genoegzaam en klaar onderzoek, eens geweest. En wy hoopen dat wy in ons verbondschap, dat wy uit liefde aangegaan hebben, door het onderhouden van de gemelde artykelen een gelukkigen voortgang zullen doen, en 'er langen tijd in volharden. Ter getuigenisse en eeuwige bekrachtiginge van al het bovenstaande hebben wy aan de drie brieven, die de voorgaande artykelen behelzen, de Zegels van de drie voornoemde Priors en Konventen gehangen: en ieder Konvent houdt zoo eenen brief in bewaringe, en in zijne kist opgesloten. Gegeeven in het jaar, maand, en dag, als boven

O. L. Vrouwenberg, in de gemelde brie-

den vermeld / is in het jaar 1390. of 1394. gesticht door Arnout, Heer van Egmond en Ysselstein. Het Konvent was eerst buiten de Stads muuren gebouwt; maar wierd naderhand in de Stad gebragt; en heeft zich in 't jaar 1412. * aan 't Klooster van Kampen onderworpen. In 't begin had het met den hoogdravenden tytel van Abdy gepronkt; maar heeft naderhand den nedrigen naam van Priory aangenomen. De inkomsten zijn na de bekende verandering den Prins van Oranje toegewezen: de Gebouwen / die 'er noch staan / door den Heer der plaatze ge-eigent

Mariënhave te Warmont † is door Johan van Woude, Heer van Warmont / omtrent het jaar 1409. gesticht op de puinhoopen van een oud Kasteel / Oud Teilingen genaamd: 't welk Aalbert en Willem Graven van Holland / aan wien het by leenrecht vervallen was / hem ten dien einde gegeeven hadden. De gemelde Johan van Woude, die het Konvent niet alleen gesticht / maar ook van inkomsten voorzien had / is in 't jaar 1417. naar 't ander leven verreist / en in dit Konvent voor 't hoofd outaar begraven. Miræus, die 'er een Nonneklooster van maakt / begaat daar een misslag in.

Wegens het Nonneklooster Jesse staat het volgende by Ubbo ‡ Emmius aangetekend: Niet verre van Groninge onder het Stads gerecht is door een Groninger Priester, met naame *Diderijk*, in het jaar 1216. een nieuw Kloo-

* *Miræus* in Chron. Cisters.
† Kronijk van Holl. 27. Divisi.
‡ De Rebus Frisi. lib. 9. initio.

Klooſter geſticht; 't welk naar de plaats, daar het gebouwt wierd, het Klooſter *Eſſe* wierd genoemt; naderhand den naam van *Jeſſe* kreeg; maar t'hans zijn eerſten naam wedergekreegen heeft. *Otto*, Biſſchop van Utrecht, die ter plaatze gekomen was, heeft de ſtichting noch in 't zelfde jaar bezigtigt en beveſtigt. Het was eerſt in een ſoberen ſtaat; maar heeft binnen korte jaaren een grooten opgang gemaakt. Daar wierden Maagden van de Ciſtercer-Order geplaatſt: en 't Konvent kreeg een Overſte, die den naam van Abdiſſe voerde. Het zelve heeft Miræus ook in zijne kronijk van de Ciſtercer-Order aangeteekent. Maar het word tijd om weder tot de Prioors van Zibekelo te keeren.

5. Br. Aarnout van Dorſten, eerſt een Broeder en Huysbezorger van dit Konvent. Hy was zeer geleerd en godvruchtig: maar / om dat hy alle de Monnikken niet behagen koſt / en ze miſſchien allegader niet behagen wilde / wierd hy na een jaar regeerens van zijn ampt ontſlagen. Echter heeft hy naderhand het ampt van Onderprior lange jaaren bekleedt; en is in het jaar 1481. in vrede ontſlapen; hebbende omtrent 71. jaaren geleeft / en 51. jaaren in het Konvent gewoont. Wanneer hy dus ontſlagen was / is aanſtonds in zijne plaatze gekooren

6. Br. Jakob van Dordrecht; die zijne geloften te Yſſelſtein had gedaan / en daar Huysbezorger was. Hy was een godsdienſtig en zoetaardig man; en heeft allereerſt begonnen te Barlehare klinkerts te bakken. Na dat hy omtrent vier jaaren geregeert had; wierd hy van zijn eerſte Klooſter te Yſſelſtein / dat toen open ſtond / wederom geroepen; en daar tot

Prior aangestelt. In zijne plaats is gekomen 7. Br. Gerlacus, die zijne geloften in dit Klooster had gedaan / en te Kranenburg geboren was. Hy was de eerste Prior van het groote Klooster te Buerlo geweest; 't zedert dat het zelve Klooster de Order der Eremyten van S. Wilhelmus verlaten en onze Order aangenomen had. Hy had dat Klooster seven jaaren lang / ten tyde van zeer zwaare pyptelen en inlandsche Oorlogen / zeer loffelijk en godvruchtig bestiert; en onder een vierige onderhouding van de Kloostertucht zoo verre uit eene allerdiepste armoede gered / dat de Broeders nu behoorlijk onderhoud hadden. Maar als de Priory van ons Konvent open gevallen was; wierd hy daar tot Prior verkooren / te rug geroepen / en als Prior bevestigt. Hy was rijp van zeden / manhaftig / volstandig in zijn voorneemen / vol van deugden / by ieder een welgezien en bemind; voornamentlijk by de weereldsche luiden en grooten der aarde; voorzigtig in raad te geeven; heilig van gedrag; en die doorgaans van hen voor een tweeden Bernardus aangezien en dikwils ook alzoo genoemt wierd: want hy was zoetaardig / welspreekend / goedertieren / medelydend; en heeft voor al uitgeschoenen in het beoeffenen van werken van barmhertigheit. Na dat hy het ampt van Prior seven jaaren in het groote Klooster van Buerlo waargenomen had; heeft hy het zelve in het onze den tijd van 37. jaaren / en langer / bedient; en het Klooster door de goddelijke genade en met den bystand van Weereldsche / Kerkelijke / en Kloosterlijke Vrienden niet weinig verbetert; hebbende de strengheit der Kloosterlijke tucht en onderhoudinge op

op een beter voet gebragt; de inkomsten vermeerdert; verscheide Gebouwen opgetimmert / veele kostelijkheden aan de Kerk bezorgt; en een groot getal Monniken en Leekebroeders verzamelt / by malkander gehouden / en in de deugd gestyleert. Maar als hy eindelijk van ouderdom / en om dat hy niet eeten kost / afgemat was; en wreesde dat hy te zwak om te regeren wierd; is hy van zijn ampt afgestapt; en heeft het in het jaar 1491. uit eige beweeginge / bereidwillig / en volgens den wensch zijns herte overgegeeven. De eerwaardige man heeft na zijnen afstand en ontslaging noch byna een jaar geleeft; en is op S. Vitus dag / in 't jaar 1492 / als hy tachtig jaaren oud geworden was / in den Heer ontslapen; hebbende na het aanneemen van het Kloosterlijk leven te Zibekelo en in 't groote Buerlo t' zamen seventig jaaren gewoont. De Broeders van Zibekelo / de Broeders van groot Buerlo / de Broeders van klein Buerlo / voor welk Konvent hy altijd groote zorg gedragen en veel arbeids uitgestaan heeft; voorts de Broeders van Yfselstein / over dewelken hy het ampt van Kloosterbezoeker lange jaaren met een vaderlijke genegendheit heeft bekleedt; en voor al de Nonnen van Jesse / met alle haare Leekebroeders en Leekezusteren / voor dewelken hy zonder ophouden schier onverdraaglijken arbeid uitgestaan heeft / zijn gemoedshalve gehouden getrouwelijk / herteliik / en godvruchtiglijk voor hem te bidden; hem een uiterste dankbaarheit te betoonen; en zijne diensten door het storten van geduurige gebeden te vergelden. Wanneer dan de gemelde eerw. Vader aldus van het Priors-

ampt afgestapt en ontslagen was / is in zijne plaatze tot Pryor gekooren

8. Br. Herman van Oldenzeel; die zijne geloften in ons Klooster had gedaan / en t'hans Huisbezorger van het Nonnekloosters te Jesse was. Hy wierd op den dag van S. Jan den Dooper tot Pryor van ons Konvent gekooren / en kort daar op bevestigt; en heeft het bewind met eene zeer groote ootmoedigheit en godvruchtigheit gevoert; als zijnde een man van een wonderbaare geduldigheit. Onze nieuwe eetzaal is van hem met groote kosten opgebouwt; tot dewelke hy de estrikken zelf heeft laaten bakken. Na dat hy dus zeer veel gearbeidt had; heeft hy om zijne menigvuldige zwakheden in 't jaar 1501 / op S. Niklaas dag / gewilligen afstand van het Pryors-ampt gedaan. Na zijnen afstand heeft hy noch eenige jaaren in een groote zuiverheit des levens / godvruchtigheit / en heiligheit geleeft. Hy was aan veelerhande en zwaare quaalen des lichaams onderworpen: maar met welke een langmoedigheit dat hy dezelven geleden heeft / is niet wel uit te drukken. Dus heeft hy zijn leven / dat ieder een tot een spiegel diende / gebragt tot het jaar 1513. wanneer hy op den zelfden dag / dat hy van zijn ampt afgestaan was / in den Heere gerust is.

9. Br. Geraard van Leiden, die in ons Klooster Monnik gworden was / en aldaar het ampt van Onderpryor bekleedde / wierd in Hermans plaatze tot Pryor verkooren. Daar op wierd hy door den Hoogwaardigsten Vader en Heer Remigius, Abt van Warmond / die toen in ons Klooster was / volgens het oude gebruik bevestigt. Doch in het jaar 1506.

's Woens-

's Woensdags na Pinxteren wierd hy niet om zijne quaade verdiensten / maar om eenige andere redenen / die niet onbillijk waren / van zijn ampt afgezet.

10. Op den zelven dag wierd Everhard van Zutfeen, die zijne geloften in ons Klooster gedaan had / tot Prior verkooren; en door Johan, Abt van Kampen, die toen by der hand was / bevestigt. Maar hy is binnen 't zelfde jaar / op S. Mauritius dag / ter zielen gevaaren / en in 't Kapittel begraven.

11. Br. Godefroy van Delden, die zijne professi in ons Klooster gedaan had / en 'er Onderzieketmeester was / wierd daar op tot Prior verkooren; en door den voornoemden Abt van Kampen bevestigt. Maar / dewijl hy aan veele lichamelijke quaalen onderhevig was / heeft hy zijn ampt den 5. Maart 1542. gewillig neergeleit: en is ook in 't zelfde jaar vol verdiensten gestorven.

12. Br. Lambert van Kampen, Monnik en onder-Huisbezorger van dit Convent / wierd daar op in 't jaar 1542. tot Prior gekooren / en door den Abt van Kampen bevestigt. Hy is overleden in 't jaar 1545. en in 't Kapittelhuis begraven.

13. Toen viel de verkiezing op Reinier van Kampen, die Huisbezorger te Jesse was geweest / en door den Abt van Kampen bevestigt wierd. Maar als hy niet langer dan een jaar en etlijke maanden Prior was geweest / wierd hy ziek en beroerd: en als hy daar op van zijn ampt ontslagen en weder naer Jesse gekeert was; heeft hy daar noch elf jaaren gewoont / en is 'er in een goeden ouderdom gestorven.

14. Br. François van Zwol, Koster / die

in Van Kampens plaatze Prior wierd / was een voorzigtig en godvruchtig man; en heeft zijn ampt omtrent den tijd van tien jaaren loffelijk bekleedt. Maar wanneer hy 's Woensdags in de goede week naer Mariënborg was gegaan om 'er de biecht der Broederen te hooren / en 'er ontbeeten en wat vrolijker als naer gewoonte gedronken had; is hy met zijnen ampgenoot en reisgezel Herman van Deventer naer huis gekeert / en in de sloot aan de noordzijde van den weg verdronken.

15. Sanderus van Zwol, in dit Konvent Monnik gworden / en het ampt van Koster bekleedende / wierd in 't jaar 1556 / op Pinxteren dag / tot Prior gekooren. Hy heeft loffelijk geregeert; het Konvent uit alle schulden geredt; en orgelen doen maaken. Maar naderhand / te weeten op S. Michiels dag 1565 / heeft hy om eenige redenen afstand van zijn ampt gedaan / en is Prior te Assen gewoorden.

16. Br. Johan van Kampen, die zijne geloften in dit Konvent gedaan had / en Prior te Essen was / wierd in 't jaar 1566. tot Prior gekooren. Als hy het bewind niet langer dan vijf jaaren gevoert had / wierd hy van zijn ampt ontslagen.

17. Vervolgens is Br. Herman van Deventer, op S. Michiels dag 1570 / tot Overste aangesteld. Na dat hy het bewind omtrent twee jaaren waargenomen had; heeft hy het laaten vaaren / en eenen Johan Horstens tot Bewindhebber der plaatze aangesteld. Daar op is Br. Willem op den Raey den 24 May 1573 tegen zijnen dank en zonder de verkiezinge der Broederen / den He-

li-

ligieuzen dooz den Abt van Kampen tot Pzioz opgedzongen: welke bediening hy omtrent negen maanden / zonder de toeſtemminge der Bzoederen / zus en zoo behouden heeft. Zoo is dan Johan van Wachtendonk, Abt van Kampen / in 't jaar 1574. na den Zondag lætare met eenen hoop gewapende Geuzen in 't Klooſter gekomen om den gemelden Willem met geweld aan het Konvent op te dzingen. Maar wanneer de Monnikken / zoo Pziesters als Leekebzoeders / zich 'er tegen ſtelden; is de Abt met zijnen ingedzongen Pzioz en ganſche gevolg / na dat ze eenig geweld gepleegt hadden / vertrokken.

18 Zoo is dan in 't zelfde jaar / op Palmen Zondag / met Godz hulpe Sanderus van Zwol dooz de tweede reize tot Abt gekooren. Hy was toen Oberſte van het Nonnekklooſter Eſſen: en is dooz de Abten van Klaarkamp / van Menterne of de gryze Monnikken / en van Jeruſalem / of Berrikens Klooſter / den 22. July zijnde S. Maria Magdalenaas dag, beveſtigt. De eerw. en geleerde Heer en Kommiſſaris / Johan Krijts, openbaar Notaris onzer Ozder / en dooz 't algemeen Kapittel van Ciſterci daar toe verkooren / heeft hem in 't zelve jaar den 28. July in het bezit geſtelt. Doch als Sanderus het ampt van Pzioz nu ruim 10. maanden waargenomen had / is de voozn. Johan van Wachtendonk met zijnen ingedzongen Pzioz Willem wederom gekomen; zijnde vergezelſchapt van eenen hoop gewapend Volk; 't welk hy dooz een valſ verhaal der zake van den Landdzoſt van Zalland verkreegen had. Zoo heeft hy dan den Pzioz Sanderus met geweld verdzeeven; en den gemelden Willem den 4 July 1572.

voor de tweede reize in 't bezit gestelt. Als Sanderus dan weggegaan was; is de Huisbezorger en alle de Broeders / uitgezondert twee / ook uit het Klooster vertrokken. Lambert Numme, een van de twee blyvendende Monnikken / moest 'er om zijnen ouderdom blyven. De andere / te weeten Broeder Johan van Hasselt, zijnde een van de jongste Broeders / bleef 'er om zijne ziekte. Maar op het bevel van den Abt van Cistercië / en met de hulpe van zijne Koninklijke Majesteit / is Sanderus den 25. September wederom in het bezit van zijn ampt gestelt / en Willem uit het Klooster verjaagt. Ook wierd de Abt van Kampen voor al zijn leven van het ampt van Kloosterbezoeker berooft.

Dit alles heeft een Religieus van Zibeleo wegens de oplomste en Oversten van dit zeer bloeyende Klooster geschreeven. Volgens Miræus, schryvende over het jaar 1403/ plagten hier / behalven de Monnikken / die tot de kerkelijke wijdzels geschikt waren / doorgaans tachtig Leekebroeders te woonen. En by Bocopius, schryvende over het jaar 1406 / word het wegens het oeffenen van de herbergzaamheit en uitreiken van groote aalmissen geprezen. Op het zelfde jaar beschryft Bocopius de gelegendheit der plaatze; en wat de Broeders daar al gebouwt en gemaakt hebben. In 't jaar 1412 / den 14. September / heeft Johan Abt van Cistercië / met de voordere Oversten van 't Algemeen Kapittel / den Kloostervoogd van Klairval tot Vader-Abt over dit Klooster aangestelt. In 't jaar 1660 / den 20. July / heb ik de plaats in eigen persoon bezigtigt; en 'er niet anders ge-

gevonden dan een deel vervallen muurwerk van de Kerk / en de bakkery. De voorere Gebouwen waren ganſch onder de voet gesmeten; en de grondwerken zelf uitgegraven. De inkomſten zijn's lands kasſe toegeweezen. Groot en klein Buerlo / of Mariënhof en Mariënwijngaard, twee Manskloosters in Weſtfalen / hadden 't zedert het jaar 1478. door de beſchikking van Alexander Biſſchop van Forli / en Pausſelijken Nuncius in Duitsland / onder het Klooſter van Zibekelo geſtaan. Ook heeft dezelve Nuncius de Viktary / die door den Prieſter Egbert Bilderbeek in 't jaar 1419. alhier geſticht was / den 11. Auguſti 1475. op het verzoek van den Prior in dit Klooſter ingelijft. Dit zy genoeg voor een verhaal wegens het Klooſter Zibekelo: van 't welke wy om deze reden wijdloopiger geſproken hebben; om dat Chryſoſtomus * Henriquez, en de andere Schrijvers van de Ciſtercer-Order / het zelve niet als met den blooten naam ſchijnen gekent te hebben.

* In Menol. Ciſterc.

AANTEKENINGEN

1. Men zoude ten eerſten aanzien ligt zeggen dat Hardenberg zoo veel te zeggen is als een harde vaſte berg: en dus heeft het *W. Heda* begreepen; die hem den naam van *Mons Durus* geeft. Maar J. *Pikart* geeft een andere naamreden op; die den Leezer miſſchien noch beter gevallen zal. Hardenberg, zegt hy, is op zijn oud Weſtfaels of Saxiſch *hard am berge*, dat is, *dicht aan den berg*, te zeggen: want *harde* is zoo veel gezeit als *na by*. En deze naamreden is des te waarſchynelijker, om dat Hardenberg aan den voet van eenen berg plagt te ſtaan. Amberg, de hoofdſtad van de Opper-Palts, is volgens *Pikart* ook aldus genaamd,

naamd, om dat het dicht aan een berg opgebouwt was.

2. 't Is waar dat J. *Pikart* dat gevoelen ook vermeldt, dat Hardenberg misschien door de Romeinen gebouwt zoude zijn. Maar hy houdt voor waarschijnelijker, en stelt genoegzaam vast, dat het een werk is der Fransche Koningen; die met de Vriezen dikwils in oorlog lagen. Dit meent hy dat hy bewyzen kan uit een Kerkje; dat noch by zijnen tijd onder Hardenberg had gestaan; en van 't zelfde slag van steenen en kalk was gebouwt, als het vervallen muurwerk, en puinhoopen: dewelke noch tegenwoordig onder de straaten en huizen van Hardenberg leggen. Want staat te weeten dat *Johan van Arkel* het Kasteel van Hardenberg op een ouder Kasteel liet bouwen; en over dit ouder Kasteel valt het geschil, of het door de Romeinen of de Franssen opgebouwt zy.

3. Ik heb geene reden om deze gissing van *Pikart* sterk tegen te spreeken: maar ik kan ze ook niet hooger dan voor een gissinge aanneemen. Zouden de Fransche Koningen over al, daar de ingezetenen tot het geloove quamen, Kerken en Kapellen gebouwt hebben; dan hadden zy wel geduurig te werk gekomen. De ingezetenen zelf hadden dikwils yvers en magts genoeg, om een Kerkje op te rechten. Dat de steenen van dat Kerkje van 't zelfde slag zijn geweest als de steenen van het oude Kasteel, is zulke een zaak niet. Dat slag van steenen was 'er toen, en kost vervolgens van de ingezetenen ook bekomen worden.

4. Of de opsteller van dit verhaal niet al te stout in zijne gissinge is, daar zoude ik sterk aan twyfelen. Men zag geen het minste teken in die wildernisse dat 'er oit eenig menschelijk schepzel had gewoont; *ergo*; zy was volgens zijne redeneneering van den beginne der weereld onbewoond geweest. Maar ik meene dat men meer plaatzen en landstreeken zoude konnen aantoonen; die niet alleen van Menschen bewoont, maar ook volkrijk zijn geweest; ja daar menige Steden en Dorpen gestaan hadden: maar die naderhand een langen tijd als barre en nare Wilderniſſen en Woestynen gelegen hebben. Om van de plaatzen, die my eerst in de geheugenisse koomen, te beginnen; wat een stuk lands legt 'er

in

in hoog Egipte *a* met zand overdekt; en is tegenwoordig niet anders dan een onbewoonde dorre woestijn? 't Is waar dat men hier en daar puinhoopen van verwoeste Steden ziet: maar daar geen Steden geſtaan hebben, ziet men niet anders dan zandige dorre Velden. Een groot gedeelte van Denemaken, 't welk te vooren zeer bloeyend en volkryk was geweeſt, zoo als *Saxo b Gramm.* verhaalt, was door de Zeeroveryen der Slaaven en Wenden zoodanig verwoeſt, dat het ganſch onbebouwd en als een baare wildernis lag. Andere bewyzen behoef ik niet aan te haalen: doch zal dit evenwel noch zeggen dat *Willem* I, Koning van Engeland, een groote ſtreek lands, om ze met allerhande wildt te vullen, in eene rechte wildernis *c* verandert heeft. Kerken, huizen, boeren hutten, al wat 'er ſtond, wierden ter wydte van omtrent 10. mylen om verre geſmeeten; het puin opgeruimt; de boeren en vordere inwoonders weggejaagt. Daar bleef ook geen het minſte teken over, dat 'er oit menſchen huys gehouden hadden: daar die ſtreek nochtans zoo wel bewoond, bebouwd, en volkryk was geweeſt als eenige ſtreek van Engeland.

5. Hier word een Monnik, die het verdient heeft, ſlechts van 't eene Klooſter naar 't ander verzonden: maar wy hebben elders getoont, hoe dat het ſomtyds de gewoonte is geweeſt van halsſterrige Monnikken uyt het Klooſter te zetten, en weder naar de weereld te zenden. Ik wil hier de redenen opgeeven, om dewelken de Monnikken voor altyd uit ſommige Klooſters gejaagt wierden. Ik zegge voor altyd; want by *Hugo d Menardus* ſtaat bewezen dat ze ſomwylen ſlechts voor eenige tyd doorgezonden wierden. Ik zegge ook uit ſommige Klooſters, want de tucht was over al niet gelijkformig. De eerſte *e* reden was; indien *f* iemand in eenig quaad onverbeterlijk ware: zonder naar vermaningen, gebeden, dreigementen, kaſtydingen en ſlagen te luiſteren. 2. Indien iemand, een merkelijk quaad bedreeven hebbende, zich niet begeerde te laaten ſtraffen, *g* of boe-

a Voyages de *Paus Lucas* dans la Haute Egipte.
b In *Suenone* 3. & *Canuto* V.
c *Polydor. Virgil* in *Guilelmo* Conq.
d Ad concord. Regul. cap. 31. §. 5. apud *Edm. Martene* in Reg. Ben. *e Ib.*
f Vide Reg. Oriental. &c.
g Regula *Fructuoſi* &c.

boete te pleegen. 3. Indien iemands bedrijf zoo grof en ergerlijk ware *h* dat het door geen ſtraffe koſt goed gemaakt worden. 4. Indien een Monnik zoo laſtig *i* en wrevelig van ommegang was, dat 'er geen huis by te houden ware. 5. Een Broeder, die tot hoerery mogt vervallen zijn, moeſt volgens zekeren *k* Regel voor altijd doorgezonden worden. Een Monnik, die in de Celle van S. *Clemens de Credonio* woonde, was tot zoo eenen val gekomen. *Godefridus* Abt van Vendome, onder wiens gebied de Celle ſtond, ſchreef aanſtonds aan den Prior der Celle dat hy het kamertje, in 't welke de vuiligheit gepleegt was, aanſtonds zoude hebben af te breeken, en den ontuchtigen Monnik door te zenden. 6. Dievery wierd ook in veele Kloofters met het wegjaagen van den Monnik, die 'er ſchuldig aan was, geſtraft. In ſommige Kloofters moeſt hy gegeeſſelt en *l* dan weggejaagt worden. Meer andere Vaders begeerden geen dieven in het Klooſter te gedoogen. Die een mes, beker, ſervet, of iet diergelijks, uit de eetzale weg nam; of een anders dek of oorkuſſen in zijne eige kamer bragt, wierd voor eenen dief gehouden: zoo als de Leezer by den Vader *Edmundus Martene m* beweezen zal vinden. Maar, gelijk gezeit is, de tucht was overal niet gelijkformig. In ſommige Kloofters moſt zoo een dief altijd alleen werken, alleen eeten, alles alleen doen, zonder met iemand te mogen verkeeren. 7. Die genegen was tot morren, altijd onvoldaan was, altijd te veel naar zijn zin waakte of vaſte; moeſt volgens *n* eenige Regels ook doorgezonden worden. Maar volgens den Regel van *o Pachomius* moeſt zoo een morder en klaager vijf reizen vermaant worden. Indien het morren niet overging; moeſt hy even eens gehandelt worden als de zieken, en in het ziekenhuis gebragt: daar hy opgepaſt, gedient, en geſpijſt wierd; zonder het minſte werk te doen.

h Juſtinian. in Novella 133. apud *Edm. Martene* ib.
i Gregor. IV. in Epiſt. ad Epiſcopos Gall. &c.
k Regula Cujuſdam ap. *Edm. Martene.*
l Regula *Ferreoli* c. 39. Vita S. *Pachomii* ap. Boll. 14 Maji
m Comm. ad Regul. S. *Bened.* &c.
n Regula *Cujuſdam*, ap. *Edm. Martene*
o Regula *Pachomii* art. 164.

doen. Men oordeelde dat hy beſt door ſchaamte te recht zoude koomen. 8. De Monnikken, die iets als eigen bezaten, werden ſomtijds ook *p* doorgezonden. 9. Gelijk ook die met een Vrouwsperſoon zonder getuige durfde *q* ſpreeken; en eens- en andermaal geſtraft zijnde, wederom op de daad bevonden wierd. 10. Daar zijn ook plaatzen geweeſt, daar de Monnikken, die in vyandſchap bleeven leeven, het Klooſter moeſten *r* ruimen. Volgens een ander Schryver, by *Edm. Martene* vermeld, moeſt een Benediktijner Monnik om de volgende misdaaden uit het Klooſter gezet worden. Heiligſchendery, manſlag, overſpel, hoerery, valſche getuigenis, roovery, diefſtal, hoovaardigheit, begeerlijkheit, dat is, als iemand iets in eigendom wilde bezitten, gramſchap, die men niet afleggen wil, dronkenſchap, zoo iemand geduurig in die fout vervalt

Maar, gelijk gezeit is, dat wierd in alle Klooſters niet onderhouden, en in alle Regelen niet voorgeſchreeven.

Iemand zoude miſſchien denken dat die doorzending al te gevaarlijk was, en zoo een Monnik noch verder op den doolweg zoude geraaken. Maar daar is ook voor gezorgt; en in zeker Synode van *ſ* Meaux eene wet gemaakt, dat 'er geen Monnik mogt doorgezonden worden zonder kenniſſe van den Biſſchop of deszelfs Vikaris; onder welker opzigt dusdanige Monnik voortaan zouw moeten leeven. Naderhand is dat doorzenden uit het gebruik geraakt; en de gewoonte opgekomen van de wrevelige Monnikken door den Kerker te tuchtigen.

6. De Meeſters van 't geeſtelijke leven hebben het uitloopen der Monnikken doorgaans afgekeurt. *Indien gy een eenzaam leven wilt leiden*, zegt de H. *t Hiëronymus*, *wat hebt gy met de Steden te doen?* De alleroudſte Monnikken, gelijk men in de levens der Oudvaderen zien kan, waren op dat ſtuk zoo nauwgezet niet: maar die vryheit begon door eenige Monnikken hoe langer hoe meer misbruikt te

p *Edm. Martene* pag. 432.
q Regula *Fructuoſi*.
r *Joan. Climacus* Gr. 4.
ſ Apud *Edm Martene* ib.
t Ep. ad *Heliod.*

te worden ; 't welk den H. *v Benedictus* bewogen heeft om die vryheit in te binden. S. *Bernardus* hield dat uitloopen der Monnikken voor eene onverdraaggelijke zake. *Niet is 'er ſchandelijker*, *w* zegt hy *dan eenen Monnik in de Dorpen te zien, ten zy dat de broederlijke liefde hem derwaarts gedreeven hebbe.* En hy vertoont op eene zeer beweeggelijke wijze voor wat eene menigte van gevaaren dat een Monnik buiten zijn Klooſter bloot ſtaat. By *Gratianus x* ſtaat een ſpreuk, die op dat ſtuk ook krachtig luidt: *Een Monnik*, zegt hy, *moet maar binnen zijn Klooſter leeven: want buiten zijn Klooſter kan hy niet leeven: niet meer dan een viſch buiten het water.* Op een andere plaats ſpreekt de H. *Bernardus* al zoo krachtig: *y Dat het aan die ſchreeuwende en laſtige kikvorſſen verboden worde buiten hunne holen te komen, en geboden, zich met hunne poelen vergenoegt te houden. Dat men ze in de Vergaderingen niet hoore ſpreeken, dat ze in de paleizen niet gevonden worden. Zy moeten zich om geene nootzakelijkheit, of gezag, hoe groot dat het zy, met pleidooyen of andermans zaken bemoeyen.* Hy voegt 'er by dat hy vaſtelijk beſloten had nimmermeer, buiten zulke zaken die zijne Order betreffen, uit zijn Klooſter te gaan; ten ware dat hy door den Pauſſelijken Legaat of zijn eigen Biſſchop ontboden wierd: *want het paſt onze nedrigheit niet*, zegt hy, *zulke perſoonen tegen te ſpreeken.* Geen wonder; de Monnikken moeten de weereld afſterven, en hun kluisje voor hun graf aanzien. *Op dat gy toonen zoud*, zegt *Petrus z Venerabilis*, *dat gy de weereld afgeſtorven zijt, zijt gy by leevende lyve in het graf getreeden.* En daar op zeggen de geeſtelijke *a* Meeſters: een *Monnik*, *die buiten zijn Klooſter gaat, haalt een dood menſch uit het graf; en ſtinkt al zoo zeer als een dood lichaam.* Dit heeft de Paus *Alexander* II. ook zoo begreepen; wanneer hy den Benediktijner Monnikken *b* gebood binnen hun Klooſter te blyven; en naar geene Steden, Kaſteelen, of Dorpen te loopen. Men weet en ſtaat het

v Zie l'Abbé de la Trappe. Reponſe au P. *Mabil.*
w Serm. 95. de diverſ.
x Decreti part. 2. cauſ. 16. c. 8. *placuit*, q. 1.
y Ep 40.
z Lib. 1. ep. 20.
a Vide *Edem. Martene* in Reg. S. *Bened.* ad cap. 4.
b Zie Reponſ de l'Abbé de la Trappe.

het toe, dat 'er uitzonderingen konnen zijn. Een Monnik kan door zijnen Overste tot verrichting van nootzakelijke bezigheden uitgezonden worden, enz. Maar wat zal men van zulke Monnikken zeggen, die niet anders zoeken dan geduurig uit te gaan; Heeren en rijke luiden te bezoeken; ja weereldsche ampten en bedieningen te bekleeden? Die weet wat 'er in de weereld omgaat, zal geen naarder uitlegging eisschen.

Gramsbergen.

Parochikerk van Gramsbergen, enz.

Gramsbergen / voor deezen voor een Stedeke van Overyssel gereleend / en onder het Oostschap van Salland gelegen / is tegenwoordig nauwelijks waardig om den naam van een Dorp te draagen. In de Parochikerk waren drie Vikaryen gesticht. In 't jaar 1607 / den 12. April / schreef de Heer van Aaswijn eenen brief aan den Bisschop Sasboldus; en beweerde dat hy het recht van patroonschap over twee van die Vikaryen had; en dat zoodanig recht over de derde Vikarye den Oost van Ysselmuide toebehoorde. Doch hy melde den titel niet / op het welke zoodanig een recht steunde

Staphorst

De Pastory van Staphorst, door wien begeeven.

Dit Dorp / in Overyssel onder den Oost van Hasselt gelegen / had ook eene Parochikerk / die door het Kapittel van Deventer vergeeven wierd.

Rooveen

Roveen, de geboorteplaats van *Ph. Rovenius*.

Rooveen / een Dorp van Overyssel / en onder het zelfde Oostschap gelegen / is de geboorteplaats van Philippus Rovenius, voor dee-

deezen Aartsbiſſchop van Philippen en Pauſelijken Vikaris in deze Nederlanden. Wegens de Vikarpen van deze Parochikerk word in 't Regiſter van den Aartsdiaken van Deventer / noch in 't verhaal dat de benoemde Biſſchop van Deventer wegens zijn bezoek opgeſtelt heeft / geen gewag gevonden.

Yhorſt

Abdy by Yhorſt.

Wegens de Parochikerke van Yhorſt / 't welk ook een Dorp van Overyſſel / en onder het zelfde Drostſchap gelegen is / heb ik by gebrek van Leidsman niets konnen ontdekken. Dicht by dit Dorp / maar onder het gebiedt van Dzent / heeft van ouds een zeer vermaarde Abdy van de Ciſtercer Monnikken geſtaan / de Abdy van Dikkeninge genaamd : van dewelke noch by J. Pikart in de Jaarboeken van Dzent / noch by de Hiſtoriſchryvers van de Ciſtercer-Dzder / eenig gewag word gevonden.

Wyhe *

Begeevers van de Paſtory.

De Paſtory van het Dorp Wijhe / 't welk onder het Drostſchap van Salland hoort / plagt ter begeeving van S. Lebuinus Kapittel te Deventer te ſtaan. De Parochikerk had drie Vikarpen.

1. De Vikary van 't H. Kruys ; wiens Bedienaar alle Dingsdagen / Donderdagen / en Saterdagen de Miſſe leezen moeſt.

2. —— Van

* By *Heda* word verhaalt dat *Baldricus*, een Edelman, in 't jaar 850. verſcheide Goederen, en daar onder Whye, aan *Ludgerus* Biſſchop van Utrecht voor zijn leven te gebruiken heeft gegeeven.

2. ——— Van de H. Anna; dewelke ook met dzie Miſſen ter week belaſt was/ en dooz den Heer van Harxen vergeeven wierd.

3. ——— Van O. L. Vrouw: wiens Bedienaar dooz de Kerkmeeſters gekooren wierd/ en tot het leezen van dzie Miſſen gehouden was.

In 't jaar 1571. ſtond hier als Paſtooz Alexander Danſe.

Eene uure gaans van Wyhe ſtond een boom/ de heilige boom genaamd; van denwelken ik niet anders als 't gemeene gerucht te vertellen heb. In het Kaſteel Wezenburg/ dicht by Wijhe gelegen/ zoude eene Dienſtmaagd van den huisbode geſchoffeert en om hals gebzagt zijn. De daader/ van dat ſchelmſtuk beſchuldigd/ en op het land werkende/ zoude een ſpozt uit het rat van de wagen genomen en in de aarde geſtoken hebben/ en Godt tot getuige geroepen dat hy zoo zekerlijk onſchuldig was/ als hy verzekert was dat die ſpozt nimmermeer tot eenen boom opwaſſen zouw. Daar op zoude het hout aanſtonds in zijn loof geſtaan hebben/ en tot een grooten eikenboom opgeſchoten zijn. Althans is deze plaats dooz de menigte der bedevaarden zeer vermaard geweeſt; en die bedevaarden zouden t' zedert dat voozval opgekomen zijn. Dicht by den boom ſtond een Kapel; die onlangs met den boom uitgeroeit is.

Hellendoorn

Het Dozp Hellendoozn/ volgens de oude ſpelling Hellendoern/ is ook onder het Dzoſtſchap van Salland gelegen; en wozd van Steph. Naamreden van Hellendoorn

* Pighius naar de Romeinſche (1) Eliuſſen Ælii turris, dat is Eletooren / genoemt. De Kerk plagt den H. Sebaſtianus als patroon te vieren / en haaren Paſtoor van het Kapittel van Deventer te krygen. In dezelve Kerk waren vijf Vikarijen geſticht.

1. De Vikary van O. L. Vrouw, wiens Bedienaar gehouden was / hier op alle hooge Feeſtdagen den goddelijken dienſt te doen

2. —— Van de H. Maria Magdalena; wiens bedienaar alle Woensdagen en Vrydagen eene Miſſe leezen moeſt. Beide deze Vikaryen hebben in 't jaar 1571. ter vergeevinge van Jonker Johan van Boitzelaar geſtaan.

3. —— Die van 't H. Kruis: wiens Bedienaar tot het leezen van twee Miſſen gehouden was; en des Paſtoors tweede hand moeſt zyn: † door wien hy ook aangenomen wierd.

4. —— Van de H. Anna; die (in 't gemelde jaar) door Heer Reinier van Koevoorden vergeeven moeſt worden.

5. —— Van de H. H. Antonius en Anna, wiens Bedienaar door den Paſtoor / de Edelluiden Schaap, de Opzigters van S. Antonius Broederſchap verkooren wierd; en alle Zondagen / Dingsdagen / en Donderdagen eene Miſſe leezen moeſt.

In 't jaar 1571. heeft hier als Paſtoor geſtaan Hendrik Maartens.

Onder deze Parochie ſtond het Heerenhuis of Kaſteel / ter Wollen genaamd; in wiens Kapelle de Bedienaar van O. L. Vrouws Vikary / die in de Parochiekerke was / om iedere week de onbloedige Offerhande plagt op te draagen. En volgens de Aanteekenin-

gen

* In *Hercule Prodicio.*

† Uit den Fondaatzi-brief.

gen van Willibr. Bonnigerhof, in zijn register der Proostdye van Deventer / is in dezelve Kapelle omtrent het jaar 1513. een kerkendienst of beneficij gesticht.

AANTEKENING

1. Ik zal den geleerden *Pighius* op dit stuk niet tegenspreeken; te meer om dat ik zulke Romeinsche naamredenen somtijds ook bygebragt heb. Anders zouw het zoo ongerijmd niet schijnen dat de plaats hier wat afhellend en doornachtig is geweest; en dat zulks den naam aan Hellendoorn gegeeven heeft. Indien men eenen *Ælius* opgeeven kost; die hier eenig bevel over de legers der Romeinen gevoert had; dan zoude de naamrede van S. *Pighius* zich noch beter op doen.

Heyne

In dit Dorp van Salland wierd de H. Nicolaus als schutheilig geviert: en de benoeming tot de Pastory door S. Lebuinus Kapittel te Deventer gedaan. In de Parochiekerke waren twee Vikaryen gesticht; de eerste / te weeten die van O. L. Vrouw / was met twee Missen belast. De Bedienaar van de tweede / die ter eere van de H. Catharina ingestelt was / moest alle Zondagen / Heiligendagen / en Vrydagen / de H. Offerhande opdraagen. Beide deeze Vikaryen wierden door den Heer van Rechteren vergeeven. Patroon van Heyne enz.

In 't jaar 1571. wierd de Pastory van Heine bekleedt door Jakob van Harderwijk.

Ham

De Parochiekerk van het Dorp Ham / 't welk onder het zelfde Drostschap gelegen is / O. L. Vrouw, Patroness van de Parochiekerk van Ham.

is op den naam van de H. Maagd Maria ingewijdt; en de Proost van S. Pieters kerk te Utrecht had het recht om den Pastoor te benoemen. In dezelve Kerk waren drie Vikarijen gesticht.

1. De Vikary van de H. Maagd Maria; die ter begeevinge van den Pastoor en de voornaamste ingezetenen der parochie stond; en wiens Bedienaar des Pastoors noodhulp was.

2. —— Van de H. Anna; die ter benoeminge van den Pastoor en de Kerkmeesters stond.

3. —— Van den H. Antonius: wiens Bedienaar het Priesters ampt alle Dingsdagen / Donderdagen / en Saterdagen verrichten moest; en door den Pastoor aangesteld wierd. Dezelve Pastoor / met de voornaamsten van het Dorp / had ook het recht om den Koster aan te stellen.

In 't jaar 1571. stond hier voor Pastoor Hendrik Lubbertink.

Heemse

Dit is ook een Dorp van Overyssel / en onder het Drostschap van Salland gelegen: doch van de Vikaryen der Parochiekerke kan ik / by gebrek van noodige onderrechting / geen beseheid geeven.

Dalfzen

S. *Cyriacus* Patroon van de Parochiekerk te Dalfzen.

De Parochiekerk van het Dorp Dalfzen / 't welk ook onder het Drostampt van Salland hoort / is den H. Cyriacus toegewijdt; en wierd door den Heer van Overyssel van een

een Paſtoor voorzien. In de Parochiekerk waren de volgende Vikaryen geſticht:

1. Die van de Onnoozele Kinderen, en de H. Catharina: die door de Vander Voorſten begeeven wierd.

2. ——— Van O. L. Vrouw, en de H. H. twaalf Apoſtelen: wiens Bedienaar door den Paſtoor gehooren wierd; en weekelijk tot het leezen van drie Miſſen gehouden was.

3. ——— Van den H. Stephanus; die met twee Miſſen belaſt was; en door de geërfden van Itterſum begeeven wierd.

4. ——— Van den H. Antonius; die haaren Bedienaar van de Kerkmeeſteren kreeg; en denzelven verpligtte om alle Woensdagen en Vrydagen aan 't Outaar te verſchynen.

5. ——— Van den H. Cyriacus; wiens Bedienaar tot het leezen van eene Miſſe gehouden was; en in 't jaar 1571. door Herman van Voorſt aangeſtelt wierd.

Te Rechteren / onder de Parochie van Dalfzen / ſtond een Kapel; in dewelke de volgende Vikaryen geſticht waren:

1. Die van O. L. Vrouw, en van de H. H. Gregorius en Theobaldus

2. ——— Van den H. Antonius; wiens Bedienaar tot het leezen van twee Miſſen ter week verbonden was; en door de geërfden van Rechteren aangeſtelt wierd.

3. ——— Van den H. Evangeliſt Johannes.

In 't jaar 1571. wierd het Paſtoors ampt bekleedt door Johan Overtyden.

De Paſtoors en Prieſters van Zwol plagten de Ingezetenen van Maſterbroek en de omleggende Dorpen te gaan bedienen; maar naderhand heeft het Dorp Dalfzen zyne eige-

ne Pastoors gekreegen.

De eerste van allen is geweest Hendrik van Deventer, te Oldenzeel gebooren; en naderhand Pastoor van Arnhem geworden. In zijne plaats is te Dalfzen gekomen

Niklaas Abbing, die op het Kasteel Broekhuizen den 13. September 1679. overleden is. Hy wierd opgevolgt door

Willem van Metelen, een Amsterdammer van geboorte; die zijn verblijf op het Kasteel Broekhuizen hield / en daar overleden is den 30. Maart 1695. Zijn nazaat

Wynand Helmich, te Enschede gebooren / heeft de Pastorij van Dalfzen den tijd van 5. jaaren bekleedt; en is den 3. May 1709. in den ouderdom van 33. jaaren gestorven. Hy wierd opgevolgt door

Johan Josef Kattenveld, te Zwol gebooren.

In de buurt Oldheeten / die volk onder het Oostschap van Salland gelegen is / heeft allereerst als Pastoor gestaan

Hendrik de Beer, te Otmarsen gebooren; die zich Pastoor van Hellendoorn noemde.

Onder het zelve Oostschap zijn onlangs twee andere staatziën opgerecht; de eene voor de Dorpen Olst en Wythe; en voor de huizen van de Edelluiden / die omtrent dezelve Dorpen woonen: de andere voor het Dorp ter Heine / en de naburige Edelluiden. Beide deeze staatziën worden van Jesuiten bedient.

Averrest.

Vermits wy wegens de Parochiekerk van dit Dorp / dat op de grenzen van Salland gelegen is / geen bescheid gevonden hebben; konnen wy 'er den Leezer ook geen berigt van geeven.

ON-

ONDER HET DEKENSCHAP VAN OTMARSUM

Zijn begreepen,

Otmarſum:	*Laarwolde:*
Almelo:	*Denicham:*
Weerſelo:	*Frieſenveen:*
Ulſen:	*Wierden:*
Velthuizen:	*Tubburgen:*
Emblikamp:	

OTMARSEN,

Naamreden een oudheit van Otmarſen.

Otmarſen / eene zeer oude Stad van het landſchap Twent / zoude volgens Trithemius die benaming gekreegen hebben van (1) Odemaar, koning der Franken; want die Odemaar zoude deze Stad geſticht hebben op het graf van zynen grooten boezemvriend Vechtan. Maar anderen ſchryven haar begin en benaming aan de ou-

de Marsen toe.

Begeevers van Pastory; Schutheilig, enz.

De Parochiekerk was ter gedagteniſſe van de H. H. Apoſtelen Simon en Judas ingewijt: de Paſtory / die volgens de aanteekeningen van den Biſſchop Rovenius de oudſte van het ganſche Twent is / wierd by beurten door den Opperkerkvoogd en de Priorin van Weerſelo begeeven. En de Paſtoor plagt ten dienſte des altaars twee Kapellaanen te onderhouden. Ook waren 'er in de Parochiekerke de volgende Vikarpen geſticht:

1. De Vikarp van 't H. Kruis: wiens Bedienaar alle Zondagen / Feeſtdagen / en Vrydagen / de eerſte Miſſe leezen moeſt; en door den Paſtoor / de Schepenen / en den Prior van Sibekelo plagt benoemt te worden.

2. —— Van S. Anna; aan dewelke de laſt van drie weekelijkſche Miſſen gehecht was.

3. —— Van den H. Evangeliſt Johannes, wiens Bedienaar alle Maandagen / Dingsdagen / en Woensdagen / de eerſte Miſſe deed; en zoo wel als de Bedienaar van S. Annaas Vikarp door den Paſtoor en Schepenen gekooren wierd.

4. —— Van de H. H. Antonius en Maria Magdalena; die ter benoeminge van het Konvent van Albergen ſtond; en haaren Bedienaar tot het leezen van drie Miſſen verpligte.

5. —— Van de H. Catharina: wiens Bedienaar de H. Offerhande tweemaal in de week plagt op te draagen.

In 't jaar 1571. was Frederik van Delden Paſtoor van Otmarſen.

In een parkementen brief der Utrechtſe Ker-

Kerke word het (2) Omersem en Otmersheim genoemt: en is vermaard door de dood van Radbodus Bisschop van Utrecht; die aldaar in 't jaar 971. overleden is. Ook is het berucht geweest door den veldslag / die alhier tusschen (3) Otto van de Palts, Kastelein van Benthem / en de Utrechtenaars voorgevallen is. Zie Alting in Omersem.

Hendrik Struthius, te Alen in Westfalen geboren / en een Munsterſch Godsgeleerde / is de eerste (in de laatere tijden) geweest; die de katolijke geloovigen van Ormarsen / en vier omleggende buurten / als Pastoor opgepast heeft. Hy woonde eerst buiten de Stad: maar als hy in 't jaar 1701. verlof gekreegen had om binnen de Stad te woonen; heeft hy de gemelde vier buurten aan een ander Priester overgegeeven; die / zoo wel als zijn nazaaten / aan de tafel van den weledelen Heere van Brekelkamp spijsde.

De eerste is geweest Willem Hoed, te Linge geboren / enz. die de volgende Nazaaten heeft gehad:

Johan Wessels, te Enschede geboren.

Johan Hartman, in de Stad Munster geboren.

N. Kerstens, in het Graafschap van Linge geboren.

Te Otmarsen staat een Gasthuis; dat den H. Geest toegewijdt is. In deszelfs Kapelle was eene Vikary op den naam van den Heiligen Antonius gestieht: wiens Bedienaar alle Vrydagen en Saterdagen in dezelve Kapelle / en alle Dingsdagen in de Parochikerk / den dienst des Ouraars verrichten moest. Als de benoemde Bisschop van Deven-

venter / Romigius de Monte, dit Gasthuis in het jaar 1571. bezocht; heeft hy 'er twintig zieken / die 'er onderhouden wierden / gevonden.

Kloosters. Onder de Parochie van Otmarsen hebben twee Kloosters gestaan. 't Eerste / dat binnen de Stad stond / en de beschermínge van S. Georgius, als schutheilig / aanbevolen was / wierd van Duitsche Ridderen bewoont. Hier nebens de eerste opkomste van dat huis; zoo als die in een ouden brief beschreeben word:

In 't jaar ons Heeren CIↃ CC. ende XC. so was een eerbaer schiltboortich Burger tot Oldenseel int Oversticht van Utrecht in Twente, ende hiet *Lifredus*, ende hadde groot goet. Die stichte t'huys tot Oetmarsen, ende ginck selver in der Oirden. Nae wort hy een Bernardyt tot Aduwert. Die Grave van Benthem ende meer andere Ridderschap hebben daer sint meer toe gegeven, ende het is aan der Balye van Munster van Westphalen. Ende dat heer *Dirck van Enghuzen* ende Heer *Zweder Cubbinck* gemaakt, dattet nu behoort aan der Balye van Utrecht.

Dit Kommandeurschap stond dan eerst onder de Balië van Munster; en was het eenigste dat eenen Landkommandeur op den vermaarden Landdag van Overyssel zond. Naderhand is het van de Order der duitsche Ridderen vervreemt / en voor 30000. guldens verkocht; en erkent t'hans voor erfheer den edelen Heer Dirk vander Heiden. Van de Kommandeurs van dit Huis zijn de volgende bekend:

Frederik van Beveren; die vermeld staat op het jaar 1443. en 1470.

Hendrik van Bodelswing, in het jaar 1499.

Bernard van Schedelich, in 't jaar 1554.

In

In een doodboek van Mariëndale, **buiten Utrecht / ſtaat aangeteekend dat aldaar den** 18. **November overleden is** Aarnout van Almelo, Ridder van het duitſche Huis te Otmarſen; de Broeder van onze Abdis, Vrouw Bartha. **Het tweede Klooſter / dat ten halver wege tuſſchen Otmarſen en Almelo ſtond / en de beſcherminge van den heiligen** Antonius **aanbevolen was / is allereerſt van Broederen van 't gemeene leven bewoont geweeſt; in welker plaats Reguliere Kanonnikken / onder het Kapittel van Windesheim ſtaande / gekomen zijn. Hier nevens gaat een verhaal wegens de opkomſte van dit Klooſter / 't welk uit een handſchrift der Broederen van Deventer getrokken is:** In de geweſten van Twent, onder de Parochie van Otmarſen, te Buerkoop, woonden twee oude deegelijke Broeders, van hanteeringe boeren. De eene was *Weſſel* genaamd: de andere *Albert Schulte*. Die beſloten by malkander, op hun landgoed en woonplaatze, Hobergen genaamd, eene Vergadering van godvruchtige luiden op te rechten: die Godt aldaar naar de regels van 't gemeene leven, gelijk te Deventer en Zwol geſchiedde, zouden dienen. Zoo hebben ze dan in 't jaar 1406. iemand naar *Geraard van Kalkar*, Overſte van de Fraters te Zwol, afgevaardigt; om hem van hun voorneemen kennis te geeven. De gemelde Overſte, na dat hy de zaak met zijne Broederen overwogen had, heeft eenige Leekebroeders van goeden wille, en daar benevens eenen godvruchtigen Klerk, met name *Hendrik ter Weteringe*, die naderhand Prieſter geworden is, en te Zwol gebooren was, met een deugdzaamen Broeder van hun huis

huis, *Aarnout ten Broeke* genaamd, naar de gemelde plaats gezonden; om 'er een nieuwe Vergadering te beginnen. Dus verre het gemelde handschrift: over die nieuwe Vergadering heeft hy tot Overste aangestelt Hendrik Weter (ter Weteringe) uit het Graafschap van der Mark gesprooten: die op de gemelde plaats in 't jaar 1413/ met de toestemminge van den Pastoor van Ormarsen/ eene Kapel opgerecht heeft: welke Kapel in het zelve jaar door Matthias, Bisschop van Vidnane/ met de gewoonlijke plegtigheden ingewijdt is. In 't jaar 1445. heeft Rodolf van Diepholt aan deze nieuwe Vergaderinge vrydom van tollen toegestaan: dewelke ook/ wanneer deze plaats van de orden der Klerken van 't gemeene leven tot den regel der Reguliere Kanonniken overgegaan was/ is die verandering in 't jaar 1447. goedgekeurt. Noch heeft dezelve Kerkvoogd hun in het jaar 1449. verlof gegeeven/ om de oude altaaren af te breeken/ en nieuwe op eene bequaamer plaats op te rechten. Naderhand/ te weeten in 't jaar 1470/ is 'er met verlof van den Bisschop David van Borgonje een nieuwe Kerk getimmert; die door Goswinus, Bisschop van Hierapolis, den 23. Juny 1471. ingewijdt is. Dan het Kerkhof/ na dat het vergroot was; is door Godefridus Bisschop van Tricole den 19. July 1480. ingewijdt. Alle de voorrechten/ door de gemelde Bisschoppen verleend/ zijn den 10. Maart 1462. door den Paus Pius bevestigt.

De Kerk met 2. Outaaren/ de Sakristy/ het Kapittelhof/ met een gedeelte van het pant/ en de eetzaal met een stuk van de slaap-

plaats/

plaats / zijn noch tegenwoordig in wezen: al de reſt legt onder de voet. De plaats is zeerlijk om haare ſtille eenzaamheit / en om de aangenaame menigte der eiken / die rondom de plaats ſtaan / ten uiterſte bequaam om 'er den Heere in ſtilte te dienen. Doch nu worden de inkomſten in de kaſſe der provincië gebragt; en de plaats van de pachters des Kloosters bewoont.

In deze Schole van godvruchtigheit hebben de volgende Mannen het bewind gevoert.

1. Hendrik Weter (ter Weteringe) die uit zijn ampt in het veertiende jaar van zijne bedieninge / en uit het leven in het jaar 1466. geſcheiden is.

2. Godefroy Scherping, te Deventer gebooren: maar naderhand Benediktijner Monnik te Trier geworden.

3. Reinier van Teſſel; onder wien deze Vergadering den Regel der Klerken van 't gemeene leven verlaaten heeft; en zich op S. Monikaas dag in 't jaar 1447. met de Regulieren van Windeshem vereenigt.

4. Walram van Meurs; die in 't jaar 1448. uit Mariënboſch ontboden wierd; en onder wien de Vergadering in het Kapittel van Windeshem ingelijft is.

5. Reinier van Teſſel wierd na Walrams afſtand met de eenparige ſtemmen der Broederen uit de Priorye van Siloë te rug ontboden; en in 't jaar 1554. voor de twede reize alhier tot Kloostervoogd aangeſtelt. Onder zijn bewind heeft het huis grooten opgang gemaakt; veele goederen en landerijen aangewonnen; en ook een nieuwe Kerk gekreegen. In 't jaar 1472. heeft hy afſtand van zijn ampt gedaan; en

in

in 't jaar 1483. zijnen levensloop voleindigt.

6. Geraard Ubach

Andries van Diepenheim heeft het ampt van Overste bekleedt in 't jaar 1548. en

Zweder van Beurbank, een Zwollenaar / in 't jaar 1556.

Johan van Aarnhem, de laatste van allen / is by zijne Voorzaaten begraven in 't jaar 1611.

Ook heeft 'er een Kapel te Dierbergen gestaan; over welke zeker Heer Sartoris (misschien Snyders) in 't jaar 1571. het ampt van Vikaris bekleedde; met de verbintenisse van drie of vier missen ter week te leezen; de zieken te bezoeken; de kinderen te doopen. Deze Vikaris wierd door den Pastoor van Otmarsen aangesteld.

AANTEKENINGEN

1. Ik wil het *Trithemius* toegeeven dat hy zich door *Hunibaldus* of diergelijke Schryvers heeft laaten misleiden, en zoo veel van dien gewaanden Koning der Franken weet te vertellen; 't geen uit geen degelyken Schryver kan goedgemaakt worden. De oordeelkunde, in zulke zaaken, was by zijnen tijd noch verre te zoeken; of althans noch op haar hoogste niet. J. *a Pikart*, die zoo eenen *Odimarus* onder de Franken of hunne Koningen niet vinden kost, en evenwel zin in die naamreden heeft, maakt 'er een Heer of beheerscher der Sikambers van; die den Romeinen met de hulpe van de Westfalingen, Tubanten, en Sallanders, de handen vol werk zoude gegeeven hebben. Hy weet ons veel van dien *Odimarus* te vertellen; dat hy zijn hof te Otmarsen gehouden heeft; daar gestorven en begraven is; en bevolen heeft dat men na zijne dood op zijn graf een spitze zuil of grafnaald oprechten zouw. Hier uit blijkt, zegt

zegt hy, dat ze mistaften, die de Otmaerschers voor een gedeelte van de oude *Marsi* houden: want zy zijn zoo niet naar de oude Marsen, maar naar *Odimarus* genoemt. Maar ik meende dat men geen besluit maaken mag; eer de eerste en tweede stelling wel beweezen zijn: en bespeure niet dat hy het minste bewijs van zijn zeggen bybrengt. Doch of ze een gedeelte van de oude Marsen zijn geweest, en de woonplaatzen der Marsen zoo verre gesprongen hebben; daar over zoude ik my niet durven verklaaren: hoewel dat ik geene sterke reden zie om het tegen te spreeken. Iemand zoude misschien vraagen, waar dat alle die Marsen van daan gekoomen zijn. Marsen by Otmarsen; Marsen in *a* Vriesland; Marsen, of Marsaken, in *b* Noordholland, en volgens den Heer *Alting* in Rhynland; Marsen in Italië; Marsen in 't land van *c* Overmaas; Marsen in Vrankrijk enz. Ik zal de Italiaanen en Franssen naar de naamreden van hunne Marsen laaten zoeken; en nu slechts van de Duitsche Marsen spreeken. 't Is ieder een bekend dat de volkeren en plaatzen hunne benamingen zeer dikwils van de hoedanigheit en gelegendheit hunner landen krygen. Als men dan bemerkt dat *Marschen* of *Maarssen* laage *d* weiden, broeklanden, en *e* moeren betekent; of, indien men 't liever met den Heer *f Alting* houden wil, dat men door *Maarschen* hooge landen verstaan moet, die bequaam zijn om den ploeg te draagen en koren te geeven; als men dan noch vorder bemerkt dat die naam kan afdaalen van meir: en dat *Marsaten*, volgens de opmerking van *Menso g Alting*, te zeggen is, aan het meir gezeeten; zoo kan men wel begrypen dat die naam ligtelijk aan veelerhande volkeren en plaatzen heeft konnen gegeeven worden. En deze opmerking zoude ligt konnen dienen om achter de rechte naamreden van Otmaerssen te koomen. Wat de eerste lettergreep belangt; die zoude tot bekrachtiging van mijne gissing konnen die-

a *Maarsum.* Zie Oudheden van Vriesl.
b Zie Oudheden van Westvriesl.
c Zie *Alting* in *voce Marsna* ad Mosam.
d J. *Pikart* p. 106.
e Zie Meyer Woordenschat laatste druk.
f Part. 1. *in voce Marsi*, *g* Ibid.

dienen: *Oot* of *h Oode*, *Oede*, is in oud duitſch te zeggen woeſt, volkloos, onbewoond: en dit kan op deze landſtreek gepaſt hebben. Ik zie niet dat dit zoo een wilde giſſing is: maar ik wil ze ook niet hooger dan voor een giſſinge veilen. *Out Marſenheim*, dat is de woonſtede der oude Marſen, wat dat J. *Pikart* daar tegen mag hebben, is ook niet verre gezocht; en zal veelen miſſchien beter bevallen.

2. W. *Heda*, in het leven van den Biſſchop *Heribertus*, noemt het Omersheim

3. Van dezen krijg tuſſchen *Heribertus* Biſſchop van Utrecht, en *Otto* Kaſtelein van Benthem, is al in *Batavia i Sacra* geſproken: daar ook gezeit is dat *Otto* met de zuſter van *Diderijk* Graaf van Holland was getrouwt. Maar hier willen wy in 't kort onderzoeken uit wat geſlagt dat deze *Otto* geſproten was; en noch 't een en 't ander wegens dezen Oorlog aantekenen. *Beka* en *Melis Stoke* noemen hem ook Paltsgraaf; en zeggen dat hy Graaf van Rynegge of Rinnege was. Volgens *k Bokkenberg* zoude hy de zoon zijn geweeſt van eenen N. Paltsgraaf aan den Rhijn. Maar *l* S. *Marianus Scotus* ſpreekt van eenen Paltsgraaf *Otto*, dien hy ook Graaf van Rinekke noemt; die de zoon was van eenen *Herman* van Lotteringen; welke *Herman* op het aanraden van *Gregorius* VII. tegen *Hendrik* V. door eenige Rijksvorſten tot Keizer gekooren wierd. Deze *Herman* is naar de uitrekening van *m Onuphrius Panvinius*, en volgens het ſchryven van den Abt *n Daſybodus* in het jaar 1087. van het leven berooft: en vervolgens ſteekt 'er geene onmogelijkheit in dat *Otto* zijn zoon zy geweeſt. Maar dan moet men onderſtellen dat hy, als zijn Vader ſtorf, noch een kind of ten hoogſte een aankoomend jongeling was: en hy moet al hooge jaaren gehad hebben, toen hy zich in den Oorlog tegen den Biſſchop *Heribertus* ſtak. De geleerde *Buchelius* meent dat hy den rechten Kaſtelein van Benthem, daar we nu van ſpreeken, by *o Kyriander* in de Hiſtorie van Trier gevonden heeft. *Na dat de Paltsgraaf* Harmen het

h Zie *Meyers* Woordenſchat.
i In 't leven van Biſſchop *Heribertus*.
k In Epiſc. Ultr.
l Apud *Buchel.* in Notis ad *Bekam*.
m In Vitis Pontif.
n In Continuat. *Mariani Scoti*.
o Part. 11. fol. 84.

het Kaſteel Triſſe bemagtigt en verſterkt had, het zijn de woorden van *Kyriander*; *heeft* Otto *Graaf van Rinnikke het zelve aan* Adalbero *en de Kerke van Trier geſchonken*. Ik zie geene reden om dit gevoelen van *Buchelius* tegen te ſpreeken: en dan moet men ook vaſt ſtellen dat de Kaſtelein van Benthem, Graaf *Diderijks* zwager, de Advokaat der Kerke van Trier is geweeſt; 't welk de Hiſtoriſchryver *Freherus*, volgens het zeggen van *Buchelius*, duidelijk te kennen gaf.

Hoe dat de Kaſtelein in dit gevecht gevangen wierd; en Graaf *Diderijk*, om zijnen zwager te verloſſen Utrecht belegert heeft, daar van is elders wijdloopig genoeg geſproken. Maar daar is noch eene zwarigheit, die *Buchelius* hier in de weeg is; en die ik niet beter zie op te loſſen dan hy reeds gedaan heeft. *Beka*, *Heda*, en andere Schryvers voegen 'er by dat de Kaſtelein *Otto* het gemelde Kaſteel Benthem de Kerke van Utrecht voor den prijs van zijne verloſſing gegeeven, en 't zedert als een leen der Utrechtſche Kerke bezeeten heeft. Maar *Heda*, in 't leven van S. *Willibrordus*, geeft duidelijk te kennen dat Benthem, met meer andere plaatzen, al in het leven van *Willibrordus* aan de Kerk van Utrecht geſchonken was. Doch 't is zeer waarſchynelijk dat *Heda* zulks wat te voorbarig geſchreeven zal hebben: te meer om dat in de Lijſt van de Leenmannen der Utrechtſche Kerke, die volgens eenige Schryvers door den Biſſchop *Adelboldus* zoude opgeſtelt zijn, niet te kennen word gegeeven dat de Graaf van Benthem uit hoofde van dat Kaſteel 's Biſſchops leenman was. Dus ſtaat het eer te gelooven dat het Kaſteel Benthem by de gemelde gelegendheit van *Ottoos* gevangenis eerſt leenroerig geworden is. Dit is althans het gevoelen van *Buchelius*; die over diergelijke geſchillen, dewelke de Kerk van Utrecht betreffen, wel onder de rechters zouw mogen zitten. Men zoude *Heda* echter van alle dooling konnen vry ſpreeken; en zeggen dat 'er meer plaatzen aan de Biſſchoppen in vollen eigendom of te leen gegeeven zijn; die ze nooit, of niet als eenige jaaren daar na, bezeeten hebben. Ganſch Holland byna word van ſommige Schryvers onder die giften gerekent: nochtans meen ik niet dat het oit beweezen zal worden dat ze in bezit van Holland zijn ge-

weeſt. Dan zoude de Biſſchop meer reden gehad hebben, om het oude recht zijner Kerke te doen gelden; en den gevangen Graaf zoo een harde voorwaarde op te leggen; daar het anders vry hard zoude geweeſt zijn dat Graaf *Diderijk*, die genoegzaam meeſter was, den Biſſchop zonder ſlag of ſtoot den vrede ſchonk; en de Biſſchop daar tegen zoo vaſt houdend was, en *Diderijks* zwager niet anders dan op zoo harde voorwaarde wilde ſlaaken. Dit geef ik tot *Hedaas* verdediging als in 't voorby gaan op; zonder dat ik 'er ſterk opdringen zouw; en bekenne dat ik het gevoelen van *Buchelius* voor ruim zoo waarſchynelijk houde.

ALMELO

Almelo, een vryheit en heerlijkheit van Overyſſel / en de eenigſte in dat land / wiens Heer ook halsheer is / is gelegen aan een geringe beek / die hare wateren in de Vecht uitſtort.

Parochikerk, Patroon, enz.

De Parochikerk / waar in alle dagen eene Hoogmis moſt gedaan worden / is de beſcherminge van den H. Georgius aanbevolen: de Paſtory ſtaat ter benoeminge van den Heer van Almelo. In de gemelde Parochikerke waren de volgende acht Vikarpen geſticht:

1. De Vikary van de 3. Koningen; wiens bezitter gehouden is alle dagen / als het offerdeel der Hoogmiſſe ge-eindigt is / den goddelijken dienſt te doen.

2. —— —— Van S. Anna: 3. Die van S. Georgius: welke twee Vikarpen met drie Miſſen ter weeke belaſt zijn.

4. —— —— Van de H. Maria Magdalena; wiens Bedienaar drie Miſſen ter week leezen moet: twee in den vroegen morgenſtond; en de derde / als 't hem belieft.

5. —— —— Van S. (1) Antonius; wiens be-

bezitter het Priesters ampt tweemaal ter week verrichten moet.

6. —— —— Van O. L. Vrouw. Alle de voornoemde Vikaryen staan ter benoeminge van den gemelden Heer van Almelo.

7. —— —— Van de H. H. Andreas en Antonius: wiens Bedienaar alle weeken twee diensten doet.

8. —— —— Van O. L. Vrouw en den H. Nicolaus. Het Konvent van Almelo / Machteld van der Zouwe, deszelfs Priorin / die ook het recht van begeeving behouden heeft / voorts Johan Pothof en Harmen Hubertsz. Priesters / hadden de gemelde Vikary den 17. July 1426. met de goedkeuringe van Fridericus van Blankenheim Bisschop van Utrecht gestelt in de Parochikerke van Katen; en 'er behoorlijke inkomsten aan beweezen. Maar in 't jaar 1426 / daags voor S. Jans onthoofdinge / is dezelve Vikary door Rodolphus van Diepholt, op het verzoek der gemelde Priorinne / overgebragt in het Kerkje van het Konvent. De reden was, zoo als in des Bisschops brief uitgedrukt staat / dat niet alleen de Kerk van Katen, maar ook de Vikaryen van beide die plaatzen, de onheilen der verwoestinge noch betreurden. De gemelde Vikary vermelden wy op deze plaatze; om dat ze in 't jaar 1443 / op S. Margaretaas dag / belast is geworden met vier Missen; die alle jaaren in de Kerke van Almelo moeten geleezen worden.

Boven die Vikaryen heeft * Willem van Munster, die hier eene Vikary had / in 't jaar 1502. twee weekelijkſche zielmissen gestelt; waar

* Uit den Fondaatzi-brief.

waar van de eene 's Maandags / de andere des Saterdags / moest geleezen worden. Volgens den Stichtingbrief mogt deze bediening aan iemand opgedragen worden / die geen andere bediening in dezelve Kerke bekleedde.

Onder de Pastoors van deze Parochi is zeer bermaard geweest de Heer Everhard ab Eza (van Ees) die eerst getrouwt zijnde geweest / en de geneeskunde geoeffent hebbende / tot harder over deze Kerk aangestelt wierd. Hy was eerst ook een vinnig tegenstreever van Geraard de Groot geweest; maar is naderhand zijn boezembriend geworden. Na dat hy in het huis van Heer Floris, daar hy eenigen tijd met de Broederen gewoont heeft / den geest van eene waere godvruchtigheit had ingezogen; heeft hy den zelven ook ingeboezemt in de herten der Geestelijken en Leeken / die hy voor zijne huisgenooten aangenomen had. Doch van vreeze dat die Vergadering by 't afsterven van den aangueeker verloopen / en de vierigheit / die eerst aan 't branden was / flauwen mogt; heeft hy ze naer Vriendeswege by het Stedeke Northorn overgebragt. In dat Klooster / dat Bernard Graaf van Benthem door de wandeling Pater Bernt genaamd opgebouwt had / heeft hy den Broederen in 't jaar 1394. den regel der Reguliere Kanonniken voorgeschreeven. Ses jaaren daar na is het zelve Klooster met het Kapittel van Windesheim vereenigt; en is noch tegenwoordig onder de benaming van Mariënwalt in wezen. Onze Pastoor / ik meen Everhard ab Eza, heeft zijne zalige ziel den 1. April 1404 in de handen zijns Scheppers overgegeeven; en word van de Broederen van Vriendeswege onder de voorname weldoen-

doenders van dat Konvent gerekent.

In 't jaar 1407. stond hier als Pastoor Johan Helbing, van wien we beneden te spreeken zullen hebben; dan in 't jaar 1571. wierd de Pastory door eenen Heer Johan bekleedt.

Daar is maar een Gasthuis voor de behoeftigheden van uitgeleefde en arme menschen gesticht. 't Welk echter lange jaaren leeg gestaan heeft / en geene gebrekkelijke Inwoonders heeft gehad; om dat de liefdadigheit in het nabuurig Maagdeklooster / als het hier noch stond / op zoo een uitstekende en ongemeene wyze geoeffent wierd. Gasthuis.

In dit Klooster / dat dicht aan het Stedeke stond / en de H. Catharina opgedragen was / hebben geestelijke Maagden gewoont; die naer den derden Regel van S. Franciscus leefden; en onder het zoogenaamde (2) Kapittel van Utrecht stonden. Het heeft zijn begin genomen op het afgaan van de dertiende eeuwe; maar is op den grond / daar het naderhand gestaan heeft / overgebragt in het jaar 1407. wanneer Johan Hilbing, die toen Pastoor van Almelo was / den voornoemden grond / met de toestemminge van Beatrix van Almelo en haaren zoon Egbert van Almelo, in erfpacht gegeeven heeft aan Hr. Johan van Ummen, Overste van S. Jans Kamp; met dit beding dat daar voor jaarlijks in 't midden van den winter een Fransche Schild betaalt zoude worden. Dan Johan van Ummen heeft den zelven grond den 22. October 1409 aan de gemelde Zusters overgegeeven; die toen onder de regeering van Aleidis Helbing stonden: welke overgeeving in 't jaar 1414. / 's Woensdags na den Zondag Cantate, door Fredericus Bisschop van Utrecht Klooster.

goedgekeurt is. En dient geweeten dat de gemelde grond de Kerke toequam / en dat 'er des Pastoors huis op stond.

In 't jaar 1471. heeft Goswinus, een Karmeliter Monnik / Bisschop van Hiërapolis, en Wijdbisschop van David van Borgonje, het Kerkje ingewijdt. De andere Gebouwen vertoonen uiterlijk de eige armoede en nedrigheit van den H. Franciscus: de slaapplaats echter uitgezonderd; die een ruim / hoog / en hecht gebouw is; en in 't begin der sestiende eeuwe opgetimmert. Zy meenden ook zoo een Kerk te maaken: maar als het grondwerk pas geleit / en de muuren van 't Koor in het jaar 1519. ten deele opgemetzelt waren; is het werk blyven steeken. Wanneer ik de brieven van dit Zusterhuis in het jaar 1664. doorsnuffelde; heb ik bevonden dat 'er de volgende Maters of Bedienaressen / gelijk zy genoemt worden / het bewind gevoert hebben.

Aleidt Hilbing	in 't jaar 1407.
Machteld van der Souwe, . .	1431. 1451.
Gerberg Wernink, . . .	1458.
Gesa Sperwerink:	1479.
Susanna Zeghers . .	1481. 1533.
Geertruid Helmichs . . .	1541.
Ida van Rhede: . . .	1562.
Judith van Eesschede.	

Aleit ter Weeme, wiens ampt en regeering ge-eindigt is in het jaar . . . 1664.

Paula Knoops: onder wiens bedieninge de grond met de Gebouwen den Heere van Almelo gegeeven zijn; die van de steenen in zijn nabuurig Heerenhuis een paardestal heeft gemaakt. Voorts wierd aan de Nonnen / die 'er noch ten getale van 28. woonden / van den Rid-

Ridder-ſtand eene ſomme van 12000. gulden toegezeit; en daar op zijn ze in 't jaar 1665. uit haare oude woonplaatze gezet. De verdzeeve Nonnen hebben zich op de Glaan neergezet / welke plaats dicht aan het land van Twent gelegen is; en Mariaas vlugt naer Egipten wozd genoemt.

De gemelde Paula * Knoops, die in 't jaar 1664. Overſte van het Klooſter te Almelo gewozden was / heeft het bewind over de verdzeeve Zuſters van het jaar 1665. tot het jaar 1679. in Mariaas vlugt gevoert. Als zy in 't laatſtgenoemde jaar geſtozven was / is met de toelatinge van den Pauſſelijken Vikaris in haare plaats gekomen

Johanna van den Ketel; die in 't jaar 1686. geſtozven zijnde tot opvolgſter kreeg

Columba † Terhoente; die dooz de dood uit het bewind gezet zijnde opgevolgt wierd dooz

Eufemia Middendorp: onder wiens bedieninge te weeten in het jaar 1708. de Biſſchop van Munſter het bewind over het Konvent van Mariaas vlugt aan zich getrokken heeft.

By de Maters of Klooſterdoogdeſſen voeg ik de naamen der Pzieſteren / die het Klooſter van de H. Catharina by Almelo onder den naam van Paters geregeert hebben / en in hun ampt van Overſten geſtozven zijn.

Johan Helbing
Aarnout Graes.
Wenceſlaus van Elverik.
Koenraad ten Brook.
Hendrik de Koning.
Herman vander Mars.

Paters, of Overſten

Ever-

* Ibid.

† Uit de Aantek. van *Herman Terhoente.*

Everhard van Zutfeen.
Herman van Haſſelt.
Aarnout ten Toorn.
Pieter Kleis.
Bonaventura Terhoente.

Deze Bonaventura, te 's Hartogenboſch geboóren / van de Oórder der Kapucijnen / en Overſte der Nonnen van Almelo / heeft niet alleen de zoórg over dat Klooſter / maar ook over een groot gedeelte van het landſchap Twent / onder eene groote vervolging / met een vierigen yver in 't geeſtelijke waargenomen / en 'er veel goeds gedaan: waar in hy Wayer van Voorſt en Otto Terhoente tot helpers heeft gehad. De H. Vergadering (te Rome) zoo als in eenen † bzief van den doórluchtigſten Phil. Rovenius aan Jacobus Aartsbiſſchop van Efeſe te leezen ſtaat / had den voórnoemden Vader Bonaventura de burgerye van 's Hartogenboſch toegeſchikt. Doch de Aartsbiſſchop Rovenius verzocht dat hy te Almelo / daar zijn dienſt noodzakelijker was / gelaten mogt woórden. De voórnaamſten van onze Geeſtelijkheit hebben met deezen treffelijken Klooſtervoogd / om zijn' onvermoeiden yver / zijnen geeſt des gebeds / met welken hy op een zonderlinge wyze begaaft was / en de heiligheit van zijn leven / in eene zeer nauwe vziendſchap geleeft. Hy heeft den vermaarden Hendrik van der Graft niet alleen bzieven geſchzeeven: maar ook heilzaame vermaningen omtrent de bekooringen des vleeſchs gegeeven. Daar en boven heeft hy hem de manier en wyze / die hy in 't bekeeren der Onkatolyken gebzuikte / toegezonden: welk geſchzift

† Van den 27. April 1648.

ſchrift zijne erfgenaamen zorgvuldig bewaaren. Hy is te Almelo geſtorven den 15. September 1652. en word in het doodboek der Hollandſche Kerke geprezen als een man / die met een onvermoeiden yver voor de zaligheit der zielen gearbeidt heeft. Ook ſtaat 'er in 't Roomſche Verhaal van de la Torre dat hy met den naam van heiligheit van hier geſcheiden is. 't Is een gemeen gevoelen dat hy van Godt / twee jaaren voor zijne dood / verzekering van zijne zaligheit gekreegen heeft. Dit word althans voor de waarheit verhaalt / dat zijne kamer als hy den geeſt gaf met een allerzoetſten geur vervult wierd; 't welk aan de omſtanders / hoewel over zyne dood treurende en bedrukt / eene ongeloofſelijke vreugde veroorzaakte.

François Terhoente, in het Stedeke Goor geboren / is in zijn ooms plaatze Paſtoor en Nonnepater te Almelo geworden. Wanneer hy ganſch bedrukt voor deszelfs doodbedde ſtond; heeft hem zijn Oom / al ſterbende / aldus toegeſprooken: wees niet bedroeft: gy zult my niet binnen drie dagen, gelijk *Laurentius* den H. *Sixtus* deed, maar over ſes jaar volgen.

Ook is François Terhoente op dezelfde plaatze den 16. September 1658. afſprvig gewoorden; en wierd opgevolgt van

Matthias van Rhijn, * te Paaltwijk in het Weſtland gebooren / die by François Terhoente als noodhulp had geſtaan. Dus wierd hy na Terhoentes dood van de godvruchtige Nonnen voor Pater verzocht: maar / na dat hy die poſt 3. jaaren lang waargenomen had; wierd hy tot de Paſtory van Rijswijk (buiten

* Ik heb hier eenige verandering gemaakt; als beter kennis wegens mijnen Oom hebbende.

ten 's Gravenhage) beroepen. In zijne plaatze is tot Nonnepater aangesteld Jakob van Luik: die naderhand Pastoor van Duivendrecht geworden is.

Herman Terhoente, te Oldenzeel geboren/ en de volle Broeder van François Terhoente, na dat hy de ingezetenen van Oldenzeel eenigen tijd als Pastoor opgepast had / is in 't jaar 1662. Overste der Nonnen geworden.

Wanneer hy in het jaar 1665. met de gemelde Nonnen naar de Glaan vertrokken was; heeft hy de Oldenzeelers / die om 't geweld der vervolginge daar te kerke quamen / met alle vriendelijkheit ontvangen / en langen tijd met groote zorgvuldigheit in 't geestelijke opgepast. Daar op is Oldenzeel in het jaar 1672. door den Bisschop van Munster ingenomen; en de Kerk van S. Plechelmus in de handen van de oude bezitters of Katolijken gekomen: wanneer hy onder de bescherming van dien Vorst het ampt van Deken in de gemelde Kollegiale Kerke bekleedde. Maar als het leger der Munsterschen uit de Stad getrokken was / en 'er de Heeren Staaten weer meester waren / is hy weder naar zijn Nonneklooster gekeert. Daar aangekomen heeft hy niet alleen voor 't welvaren der Nonnen gezorgt / en korenlanden en eike bosschaadjen daar omstreeks voor het Klooster aangekocht; maar ook te weeg gebragt dat de geloovigen der omleggende Steden en Dorpen / die wijd en zijd woonden / en genootzaakt waren het voedzel hunner zielen zeer verre te gaan zoeken / Zielbestierders kreegen: dewijl hy in het land van Twent geheele Kerken gesticht en opgerecht heeft.

Want 't zedert dat de benden van den

Markt-

Markgraaf Spinola uit deze gewesten verdreeven waren / en de Staaten dit land in 't jaar 1626. bemagtigt hadden / is het ganſche land van alle Kerken en Kerkengoederen berooft / en heeft groote vervolging geleden: tot zoo verre dat alle de Prieſters verdreeven wierden; en 'er nauwelijks een Prieſter of twee zich hier of daar verborgen hielden; die de geloovigen / wijd en zijd verſpreide / niet zonder zeer groot gevaar heimelijk gingen helpen. Op die wijze heeft Geraard Eiler, uit een adelijk geſlagt te Oldenzeel gebooren / deze Provincie allereerſt en alleen / onder het uitſtaan van de uiterſte moeyelijkheden / ellenden / en pijnen / bedient en waargenomen: want hy is meer als eens van die op hem paſten gevangen genomen; achter een paard geſleept / en op meer andere manieren wreedelijk mishandelt.

Ondertuſſchen heeft hy Geraard Potkamp, die te Gooz in 't land van Twent gebooren was / en een ander Prieſter uit het land van Twent / met naame Meyers, tot hulp gekreegen. Deze twee mannen zagen onder het Bisdom van Munſter een oud huis te krygen / Oosthuis genaamd: waar in zy een klein Kerkje bouwden; en de Katolijke Twentenaars / die van alle kanten quamen aangeloopen / met beleefdheit ontfingen. Ook gingen zy dezelve Twentenaars / hoe verre dat ze van malkander woonden / van tijd tot tijd in 't heimelijk uit dat zelve huis bezoeken. Wanneer nu de Munſterſche Oorlogsbenden het land van Twent in het jaar 1672. bemagtigt hadden; hebben de Katolijke Prieſters de Kerken van alle Steden en Dorpen in bezit genomen. Doch als 't gemelde landſchap we-

weder onder 't gebied der Heeren Staaten gekomen was; zijn de voornoemde Priesters weder uit de Kerken gejaagt; doch zoodanig dat 'er eenigen op sommige plaatzen in 't verborgen gebleeven zijn; en 'er huizen en kerkjes opgebouwt hebben.

Herman Terhoente, 79. jaar oud geworden / en in 't ses en vpstigste jaar van zijn Priesterschap getreeden / is den 15. October 1715. in het Konvent Mariënvlugt overleden; en in het Kerkje aldaar onder een Graffchrift begraven

In zijne plaats is gekomen Hendrik Meyer, te Kijssen in het land van Twent gebooren.

AANTEKENINGEN

1. Men ziet uit de lysten der Vikaryen dat S. *Antonius* hier om ftreeks zeer ge-eert is geweeft. Nauwelijks is 'er een Kerk en Klooster; of S. *Antonius* had 'er een outaar of kapel. Hy is buiten alle twyfel van eene uitfteekende heiligheit geweeft; en de grootfte mannen van die tyden, als S. *Athanafius*, S. *Hieronymus*, S. *Chryfoftomus*, S. *Auguftinus*, en veele anderen, fpreeken met zoodanigen lof van zijn heilig leven, dat iemand, die een aasje befcheidendheits heeft, daar geenfins aan twyfelen zal. Ook melden *a* zy luiden van aanzien, die door het leezen van zijn leven zoodanig getroffen zijn; dat ze de weereld, met al wat ze bekoorlijk heeft, lieten vaeren, en hun leven geheel en al ten dienfte van Godt den Heer gingen befteeden. Maar wy willen zijn leven hier niet breeder ophaalen; noch ons in het bekende verfchil inlaaten of de befchryving van zijn leven, zoo als ze onder de werken van S. *Athanafius* ftaat, voor het echte werk van *Athanafius* moet aangezien worden. Hoewel ik geene genoegzame *b* reden zie om dat leven af te keuren, of uit de werken van S. *Atha-*

a S. Aug. Confeff. lib. 8. c. 6. S. *Hieronym.* in vita *Marcellæ*: S. *Chryf.* in *Matth.* hom. 8.

b Zie El. *du Pin*, enz.

Athanaſius uit te monſteren, zal ik die zaak echter onaangeroerd laaten. Maar ik zal met korte woorden van een ander verſchil ſpreeken; 't welk in een werk, daar geduurig van Kloofteren en Monnikken geſproken word, beter te pas ſchijnt te koomen. Dit verſchil beſtaat hier in of S. *Antonius* voor den Inſteller of Aartsvader der Monnikken, die in een Kloofter by malkander woonen, moet gehouden worden. Dit raakt die Schryvers en Geleerden niet, die de Monnikken zoo oud maaken als de Apoſtelen, of beweeren dat ze door S. *Marcus* ingeſtelt zijn. Dat gevoelen, dat elders ook afgekeurt en verworpen is, zullen wy hier voor zeer onwaarſchynelijk houden. Zoo is dan het gemeenſte gevoelen dat de Monnikken, onder een en 't zelve dak by malkander woonende, in de Latijnſche tale *Cœnobitæ* genaamd, door S. *Antonius* ingeſtelt zijn; en dat de Kluizenaar *Paulus* voor den Aartsvader der Eremyten moet gehouden worden. Doch andere Geleerden, en daar onder de deftige Schryvers *f* ***Du Pin*** en *g* ***Tillemont***, houden S. *Antonius* wel voor den eerſten inſtelder der Monnikken; voor zoo veel als de Kluizenaars en Eremyten ook onder de Monnikken begreepen worden: maar de Monnikken, die in 't gemeen en onder eenen Regel by malkander leeven; zijn volgens hen door den H. *Pachomius* allereerſt ingeſtelt; zoo dat die H. Man allereerſt eene Vergadering van Monnikken by malkander woonende zoude opgerecht hebben. Als men daar tegen zegt dat S. *Pachomius* zijn eerſte Kloofter opgerecht heeft in 't jaar 325. daar S. *Antonius* nochtans voor dat jaar al verſcheide Kloofters opgerecht had; word 'er dit *h* antwoord op gegeeven dat die Kloofters, door S. *Antonius* voor 't jaar 325. opgerecht, niet anders waren dan kluizen en hutten; die altemaal van eenen Monnik of Kluizenaar bewoont wierden. Want elders is beweezen dat *Monaſterium* ſomwylen voor een Kluis, en *Monachus* voor een Kluizenaar, genomen word. De voornoemde *Tillemont* ſteunt voor al op de getuigeniſſe van eenen Diſcipel van S. *Pachomius*, die het leven van zijnen meeſter, den H. *Pachomius*, beſchreeven heeft. In dat leven word ver-

f Biblioth. &c. dans S. *Pacome.*
g Memoires de l'Egliſe &c.
h Zie Hiſt. des Ordres Monaſt. Diſſertat. prelim.

verhaalt dat eenige Diſcipelen van S. *Pachomius*, die den H. *Antonius* bezochten, uit zijnen mond verſtaan hebben dat'er voor den vrede van de Kerk noch geene religieuze gemeenten opgekomen waren; en S. *Pachomius* zoo groot een goed aan de Kerk heeft bezorgt. Doch zeker *i* Schryver, die onlangs eene Hiſtorie van de Geeſtelijke Orders in 't licht gegeeven heeft, houdt zich aan die getuigeniſſe niet; en tracht uit S. *Athanaſius* te bewijzen dat S. *Antonius*, die omtrent 50. jaaren ouder als *Pachomius* was, waare Klooſters van t' zamen-woonende Monnikken had geſticht, eer dat S. *Pachomius* miſſchien op het ſtichten van zoodanige Klooſters dagt. De gemelde *Athanaſius* zegt duidelijk, het zijn de woorden van den laatſtgenoemden Schryver, dat de Klooſters van S. *Antonius* geſticht vol waren van Monnikken, die niet anders deeden dan lofzangen zingen, ſtudeeren, vaſten, bidden, arbeiden (om aalmiſſen te konnen geeven) en die aldus in 't gemeen leefden. Ik zal weder in een zake, die wederzijds waarſchynelijke bewijzen en geleerde Voorſtanders heeft, geen beſlechtend vonnis vellen. Dit zal ik echter wel mogen zeggen dat de getuigenis van S. *Athanaſius*, zoo als de woorden my voorkoomen, niet volkomentlijk beſlechtend is; en ons vervolgens geen genoegzame reden ter hand ſtelt om het ſchryven van *Pachomius* eigen Diſcipel, in eene zake, die hy zeer wel weeten koſt, te verwerpen. Men kan het zeggen van S. *Athanaſius* aanneemen, en 'er zeer gevoeggelijk deeze uitlegging aan geeven dat S. *Antonius*, die noch eenige jaaren met *Pachomius* heeft geleeft, de gemelde Klooſters eerſt geſticht heeft, als *Pachomius* het ſtichten van zulke Klooſters in zwang had gebragt; want daar ſtaat niet het minſte by, dat tot eenig bewijs kan dienen, dat hy met het ſtichten van diergelijke Klooſters vroeger in de weer was geweeſt.

2. *Onder het zoo genaamde Kapittel van Utrecht.* De Leezer is meer als eens gewaarſchouwt dat 'er groot onderſcheid is tuſſchen Kapittel en Kapittel. Maar ik acht het dienſtig en noodzakelijk die waarſchouwing noch eens te vernieuwen: want ik heb bevonden dat ſommige Leezers het eene noch voor 't andere neemen, en in 't leezen dikwils haperen en

i Hiſt. des Ordres Monaſt. Diſſertat. prelim.

en belemmerd ſtaan. Daar zijn Kapittels of genootſchappen van Kanonnikken; die eene prebende in de Kollegiale Kerken hebben: maar van zoodanig Kapittel word hier niet geſproken. De Monnikken koomen dagelijks by malkander in 't Kapittel: dat is eene byeenkomſte, of de plaats der byeenkomſte, daar ze hunne fouten belyden, en 'er over beſtraft worden; en andere zaaken, ten gemeenen beſte dienende, verhandelen. Van zoo een Kapittel, gelijk blykelijk is, ſpreekt de Schryver ook niet. Maar dan is 'er noch een Kapittel of genootſchap van verſcheidene Kloosters, die met malkander zoodanig vereenigt zijn, dat ze maar een lichaam uitmaaken, naar den zelven Regel leeven; en op geſtelde tijden by malkander koomen; 't zy om een Overſte of Hoofd te verkiezen; 't zy om middelen te beraamen, die tot handhaving of verbetering van de Kloosterucht dienen. Ik moet hier noch iets wegens de oudheit van zulke Vergaderingen aantekenen; te meer, om dat de geleerdſte Mannen doorgaans S. *Odo*, den tweeden Abt van Kluny, voor den uitvinder van diergelijke Vergaderingen of zoogenaamde Kapittels houden. 't Is waar dat *Benedictus d Anianus*, die in de negende eeuwe leefde, het beſtier over verſcheide Kloosters als voornaamſte Abt of Vader-Abt heeft gevoert; en dat die Kloosters vervolgens een lichaam of vergadering ſcheenen uit te maaken. Doch die ſoort van Vergadering of Kapittel heeft geen ſtand gehouden, en is door de dood van gemelden *Benedictus Anianus* te gronde gegaan. Maar *Odo* voornoemd heeft eene Vergadering van Benediktyner Kloosters opgerecht, die ſtand gehouden heeft, en noch tegenwoordig houdt. Een groot getal van zulke Kloosters vereenigde zich met de Abdye van Kluny als met haar hoofd: *b* namen den Abt van Kluny voor Vader-Abt of Opper-Abt aan; en volgden alle de Kloostergebruiken en inzettingen van het Klooster Kluny. *Alle de voornaamſte Kloosters van Italië en Vrankrijk, tot den Oceaan toe, zoo als Glaber c Rodulphus* getuigt, *waren d'er verheugd over,*

a Zie *Mabillon* in Præf. ad ſecul. 4. Benedictin.

b Vide Dominum *Van Eſpen* in Jus Can. part. 1. tit. 32. c. 3.

c Lib. 3. Hiſt. cap. 5.

over, dat ze onder dat Klooſter ſtonden. Alle die Klooſters, die zich aldus met dat van Kluny vereenigden, hadden daar geen ander inzigt in, dan het handhaven en verbeteren van de Klooſterlijke tucht. Dit blijkt uit het ſchryven van *Petrus Venerabilis*, die zelf Abt van Kluny is geweeſt. Hy *d* verhaalt hoe ellendig dat de Klooſtertucht ten tijde van *Odo* vervallen lag: zoodanig dat 'er ſchier in ganſch Europa niet was, dat naer eenen Monnik geleek, behalven de hairſcheering en de Monnikskap. *Odo*, zegt hy vorder, was byna de eenigſte, die het werk des Heeren beyverde; en zoo lang als hy leefde niet ophield van de tucht des Klooſterlijken levens over al voort te zetten.

Na die Vergadering van Kluny zijn 'er meer diergelijke Vergaderingen, zoo by de Benediktijnen als andere Monnikken, opgekomen: onder dewelken die van Windeshem en Bursfeld, in Hoog- en Nederduitſland, de kroon geſpannen hebben. Van beide die Vergaderingen, of zoo genoemde Kapittelen, doch voor al van dat van Hildesheim, is meermaalen in deze Beſchryvinge van het Deventerſche Bisdom geſproken. Die Vergaderingen waren ten zelven einde, als die van Kluny, opgekomen; te weeten om het Klooſterlijk leven op een beter voet te brengen. Uit het gene in dit Werkje van Windeshem verhaalt is, kan men ten deele afneemen wat al goeds dat die Vergadering gedaan hebbe: en om van die van Bursfeld te oordeelen, heeft men *Trithemius* maar te hooren ſpreeken: *Trithemius*, zeg ik; die, gelijk ik elders al aangemerkt heb, het quaad zoo wel als het goed van de Monnikken en Klooſteren durft verhaalen. Als hy dan de eerſte opkomſte van deze Vergadering beſchreeven heeft; barſt hy in deze woorden uit: *e Dit is die Vergadering, dewelke het vleeſch tuchtigt; en de zonden verdrijft; de onthouding behertigt; den armen rykelijk, en zoo veel als ze kan, onderhoud geeft. O Heilige vereeniging der Monnikken, daar de liefde het gebied voert; eene nedrige onderwerping haare onderdanigheit bewijſt; de gehoorzaamheit op het uitvoeren van haaren dienſt paſt; de heilige kuisheid over den vyand zegepraalt: het gebed waakt: en de ſtandvaſtigheit in de goede werken vruchten voortbrengt.*

Dus verre van de eerſte opkomſte der Religieuze Ver-

d Lib. 6. ep. 17. *e* De Viris Illuſtr.

Vergaderingen; die wy tot noch toe onderſtelt hebben, dat eerſt in de tiende eeuwe onder den Abt *Odo*, of op zijn allervroegſt in de negende onder *Benedictus Agnanus*, een aanvang genomen hebben. Dit is het zeggen van den Heer *van Eſpen* ook; wiens gezag zekerlijk een groote ſtut aan dit gevoelen geeft. Maar een ander *f* Schryver, in zulke zaken ook bedreeven, maakt die Vergaderingen wel ſes of ſeven eeuwen ouder; en beweert dat ze door S. *Pachomius* in gebruik gebragt en ingeſtelt zijn. Ook geeft hy zoodanige bewijsredenen op; dat een onpartydig Leezer, om vonnis te vellen, vry verlegen zoude ſtaan. De gemelde *Pachomius* had zijn eerſte Klooſter geſticht in de Tabenne; en een tweede te Baum. Daar na hebben de Monnikken van *Monkoze* en de Abt van *Cheneboſco* zich zelven met hunne Klooſteren onder zijn opzicht begeeven; en in die Klooſters heeft *Pachomius* zijne inzettingen ingevoert; daar hy het oppergezag over voerde. By de gemelde Klooſters heeft hy noch drie andere Klooſters gevoegt; die insgelijks onder zijn opzigt ſtonden. Alle die Klooſters, dus onder een hoofd vereenigd, maakten naar het begrijp van gemelde Schryver eene Vergadering uit: want zy hadden een algemeen hoofd; eenen en den zelven opzigter, die op het tydelijke paſte; leefden naar dezelfde inzettingen; quamen jaarlijks by malkander om hunne amptenaaren te kiezen. Het Klooſter van Baum, als het voornaamſte, wierd voor het hoofd der Vergadering aangezien; even als Kluny in Vrankrijk, Burſfeld in Hoogduitſland, Windeshem in Nederduitſland.

f Hiſtoire des Ordres Monaſt. Diſſert. prelim.

WERSELOE; of hans WERSELO.

De Parochiekerk van (1) Werſelo ſtaat onder de beſcherming van S. Remigius. Dicht aan de Parochiekerk ſtond een Prioxp van adelijke Maagden: van wiens ſtichtinge het volgende verhaal den Leezer een omſtandig bericht zal geeven. Parochiekerk van Werſelo, Patroon, Adelijk Nonne-Klooſter

Een broom Ridder / Hugo genaamd / in het Dorp Buren in de Betuwe geboren / begaft door het ingeeven der goddelijke gena-

de op de eeuwigduurigheit van het hemelrijk/ en de ongestadigheit van de weereld te denken; en by zich zelven te overleggen wat dat hy best doen zoude / en werwaarts dat hy zich keeren wilde. Als hy dan met zijne huisvrouwe / die vry godtvruchtig was / raad gepleegt had / verkoos hy lieber verworpen te leeven in het huis des Heeren / dan in de Tabernakelen der Zondaaren te woonen. Zoo is hy dan met zijne Vrouw / met zijne Zoonen en Dochteren / Knechten en Dienstmaagden / buiten zijn land en geslagt getrokken; en in de afgelegenste oorden van Thuringerland aangekomen; daar hy zich op zekere plaats Ap te Rothe genaamd / neergezet heeft; met het voorneemen van Godt den Heere aldaar te dienen. Zeker Ridder / Aarnout genaamd / was hem met zijne huisvrouwe Berthilda, en zijne dochter Berna, en een groot getal andere Persoonen / op die reize gevolgt. Als hy daar twee jaaren gewoont had; begost hem de plaats en het Volk dat in de buurte woonde te mishagen: maar voor al hadden de Vrouwluiden geen zin in de plaatze en het volk: en hielden dag en nacht by hem aan / dat hy toch naer een beter plaats om Godt te dienen uitzien zoude. Hy wierd dan eindelijk door het smeeken van zijne gezellen en gezellinnen overwonnen; keerde weder naar het land van Twent; en ging by zijnen Neef Hugo van Goer (Goor) die een Edelman en (2) Advokaat der Utrechtsche Kerke was. Hy verhaalde hem de gantsche zaak; en vraagde op wat plaatze dat hy best voor de zaligheit van zijne ziele arbeiden zouw. Zijn neef / over zijne wederkomste verheugd / bood hem een Kerkje aan / dat te Wersloe stond;

ſtond; daar hy Godt met zijn gezelſchap zoude konnen dienen. Ja hy gaf te kennen dat hy van voorneemen was / indien Godt het toeliet / het zelfde te doen. Zoo zijn ze dan beidegaar naar den Biſſchop van Utrecht Harbertus zaliger gedagteniſſe gegaan; en hebben hem hun verzoek / wegens het zelve Kerkje / met alle ootmoedigheit voorgedragen. De Biſſchop ſtond hun verzoek toe. De Advokaat gaf al den eigendom / dien hy aan het Kerkje had / aan den Biſſchop over; en de Biſſchop aan Broeder Hugo. Daar op heeft dezelve Br. Hugo zijn gezelſchap / dat noch in Thuringen was / met blijdſchap naar de voornoemde plaats gebragt. Daar hebben zy onder de beſtiering van eenige Monnikken / met dewelken Heer Hendrik Abt van S. Paulus Abdy hen gerieft had / zeer eerlijk en godtsdienſtig geleeft. En Hugo, als zijnde een man van goeden wille / nam ze allegader / die by hem wilden woonen / gulhartig aan; zonder zich veel te bekreunen / of eens te vraagen / wat of hoe veel dat ze de Kerke geeven zouden: 't was hem blijdſchaps genoeg / dat hy hunne zielen behouden koſt. Als Hugo daar tien jaaren en langer gewoont had; en om de koſt en kleeding voor zijn Volk beter te krygen naar een breeder plaatze zocht; is hy by de eerzaame Vrouwe Geertruid, Gravinne van Benthem / gekomen; en bad haar met gebooge knien; dat ze de goedheit wilde hebben van zeker moeras / tuſſchen Baarlo en Loon gelegen / en Wijtmerſch genaamd / aan zulke menſchen voor een woonſtede te geeven / die niet anders zochten dan het rijk Gods; en die den Heere aldaar zouden dienen. De Gravin / die over de dood

van haaren man den Paltsgraaf (3) Otto noch ten uiterſte bedroeft was / heeft de begeerte van Broeder Hugo, tot een hulpmiddel voor haar mans ziele / volkomentlijk volbragt. Daar op is hy zonder uitſtel naer 't moeras gegaan / en begoſt het met eene groote mannoedigheit te bearbeiden. Maar dewijl aan de ziele meer gelegen is dan aan het lichaam / wenſchten zy onder de beſtiering van eenen Abt te leeven; en hebben zekeren Monnik / Hildebrand genaamd / en Prior van S. Paulus Abdy buiten Utrecht / tot hunnen Abt verkooren; dien zy ook / na dat hy het een jaar lang tegengehouden had / door de hulp van den Biſſchop Hermannus verkreegen hebben. Als Hildebrand dan op het feeſt van Kruisheffing 1152 / in 't eerſte jaar der regeeringe van den Roomſchen Keizer Frederik, ingewijdt was; wierd hy door den voorgemelden Hugo naer Werſelo geleidt; daar hy door de armen van Chriſtus, die Gode aldaar dienden / met eene uiterſte vreugde ontfangen wierd.

Het bovenſtaande is getrokken uit een grooten bezegelden open-brief: welke brief in 't verbolg geen gewag meer van Werſelo maakt / en alleenelijk van Wijtmerſchen ſpreekt: en voorder eenige voorrechten van 't nieuwe Klooſter / de Pauſſelijke Bulle / de beveſtiging door den Biſſchop van Munſter verleend / en diergelijke zaaken behelſt.

Het volgende Geſchrift heeft de Heer Herman van Belen, Paſtoor van Werſelo / in een Boek van de Nonnen / dat in haar Koor lag / gevonden.

In den naame der H. en Onverdeelde Drievuldigheit. In 't jaar 1178, de elfde indiktie, den

den 4. Auguſti, heeft *Hermannus*, Biſſchop van Munſter, het hoofdoutaar ter eere van den H. Biſſchop en Belijder *Remigius* ingewijdt. Dat is geſchiedt in 't eerſte jaar van zijn Biſſchopdom, in 't 26. jaar der regeeringe van Keizer *Frederik:* als *Hildebrand*, de eerſte Abt van deze plaats, in 't 28. jaar van zijn bewind getreeden was, en het ampt van Prior door eenen *Eppo* bekleedt wierd.

Uit de voornoemde ſtichtinge blijkt duidelijk dat het kloofter te Werſelo volgens de eerſte ſtichting een kloofter van (4) Monnikken is geweeſt; en een Abt en Prior heeft gehad; dat ze den eerſten Abt gehooren en gekreegen hebben uit S. Paulus Abdye te Utrecht: dat hy Hildebrand hiette; en dat hun eerſte Prior / dien ze ook uit S. Paulus Abdye gekreegen hadden / Epo was genaamd. Ook blijkt 'er dit uit / dat het kloofter van Werſelo allereerſt door eenige Monnikken van S. Paulus Abdy begonnen is: en vervolgens dat de Abt van S. Paulus Abdy de eigen bezoeker en opzigter van 't gemelde kloofter is; en altijd daar voor zal gehouden worden. Ook heb ik (te weeten Herman van Belen, Paſtoor van Werſelo) over eenige jaaren hooren verhaalen / dat eenige oude Nonnen / die het naar haar zeggen van noch ouder Nonnen hadden / verzekert hebben dat de Abt van S. Paulus Abdy te Utrecht de eigen en rechte Bezoeker van de Abdy van Werſelo was.

Na de dood van den voornoemden Hildebrand hebben 'er noch andere Abten het bewind gevoert: want in haar maandregiſter / in 't welke de jaargetijden en overledenen van

't Klooſter aangetekend ſtaan / heb ik eenige naamen van Abten aangetekend gevonden. Zoo ſtaat 'er op den 27 Maart aangetekend. Reggardus I, Abt te Werſelo / is overleden. Daags voor O. L. Vrouws geboorte is overleden de Abt Gerwinus: en de Prior Eppo. Den 18. Mey is geſtorben de Abt Wychmannus: en den 1. Juny de Abt Adalwaldus: op S. Gereons dag de Abt Ulſtenus, enz.

Nadien het dan zeker is / en uit de gemelde ſtichtinge duidelijk blijkt / dat te Werſelo allereerſt een Manskloosſter is geſticht; 't welk van Benediktijner Monnikken uit S. Paulus Abdye bewoont is geweeſt; kan 'er gevoeggelijk gevraagt worden / hoedanig en om wat reden dat het in een Maagdenklooſter / gelijk wy gezien hebben / mag verandert zijn. Daar op moet dit antwoord gegeeven worden: als het op de gemelde wijze geſticht was / en van de voorgemelde Monnikken bewoont wierd / heeft het eerſt zoo in Perſoonen als Goederen grooten opgang gemaakt. Maar als 'er na verloop van veele jaaren door de oorlogen der aanzienlijkſte landzaaten / en door hunne rooverpen en grouwelijke verwoeſtingen / groot gebrek en armoede in die geweſten ontſtaan was; hebben ze goedgevonden de plaats te verlaaten. Na dat ze dan de zaak met malkander overleit hadden; hebben ze het Klooſter vaarwel gezeit; en zijn weder naar de Abdy van S. Paulus gekeert. De aanzienelijkſte landzaaten voornoemd / op dat het Klooſter niet ledig zoude ſtaan / en 'er het pleegen van godvruchtigheit niet ophouden zouw / hebben van den Abt en het Konvent van S. Paulus Abdy verlof verzocht om 'er met het believen van den zelven Abt

en

en Konvent hunne Dochters of Nichten te plaatzen; die daar dan de heilige kleeding zouden aantrekken / en openbaare Kloostergeloften naar den Regel van den H. Benedictus doen. Dit wierd hun ingewilligt: en zoo is het altijd een Maagdeklooster gebleeven. Als nu dezelve Maagden den Heere daar een ruimen tijd naar de zuiverheit des Kloosterlijken Regels gedient hadden; zijn ze eben eens gevaren als de voorgenoemde Monnikken. Zy leeden ook groote schade; zoo verre dat ze de kost en klederen niet behoorlijk konden krygen. Doch de genadige Heer heeft zijne dienaressen in haare benauwdheit niet verlaaten: want op den zelven tijd zat een godvruchtig en goedhartig persoon / met naame Godefridus, op den Bisschoppelijken Stoel van Utrecht: van wien ik / Broeder Johan van Oldenzeel, in het maandregister van de Nonnen te Weresio aangetekend heb gevonden dat hy den 27. May overleden is. Daar nevens stond ook aangetekend dat hy de Kerk van Otmarsen aan de Kerk van Weresio gegeeven had enz. Om tot de zake te koomen / deze zelve Bisschop had door het gerucht vernomen dat de Dienaressen van Christus door een zwaare armoede gedrukt wierden: en heeft haar daar op uit medoogendheit tot haare persoonen / en om haare behoeftigheit te verligten / de Kerk van Otmarsen geschonken. En op dat hy den H. Martinus door het weggeeven van de gemelde Kerk niet te kort zoude doen; heeft hy tot vergoeding vijf lanthoeven van zijn eigen goed / die in de Parochie van Ulzen gelegen waren / aan den H. Martinus gegeeven. Als nu de Nonnen op de gezeide wyze in 't bezit van de gemelde

Kerk gekomen waren; hebben ze haaren Biechtvader tot Pastoor van dezelve Kerk en van het Volk aangestelt. Doch op de vier grootste hoogtijden waren de gemelde Nonnen gewoon naer dezelve Kerk by wijze van een processië te gaan; daar ze in een afgezonderd Koor zaten; en de lofzangen des Heeren / die tot den dienst der Misse behoorden / zongen. Als de dienst ge-eindigt was; namen zy de offerpenningen der geloovigen; en keerden weder met vreugde naer haar Klooster. En op deze wyze hebben ze langen tijd uit de inkomsten dezer Kerke een goed en ryklijk onderhoud genooten.

Nu zal ik met korte woorden vertellen hoe dat het met de verbeterdinge of het quytraaken van de gemelde Kerk toegegaan is. Lang voor onzen tijd was 'er een Kanonnik in de Kerke van Oldenzeel; die eene nicht had / en voor dezelve eene plaats by de Nonnen van Weresio verzocht: maar vermits ze van geen Ridderlijke afkomste was; wierd zijn verzoek in eenen brief afgeslagen. De Kanonnik / daar over bedroeft / dagt dat hy haar dat antwoord wel betaalen zouw; en heeft het ook gedaan. De Monnik / dien de Nonnen tot Pastoor over de Kerken van Otmarsen aangestelt had / was een jong Karel; die zich zelven meer vryheits dan behoorlijk was aanmatigde; en zeer gezet was op het speelen met den bal. De voornoemde Kanonnik / weerende de gewoonte van dezen Monnik / en hoe dat hy gewoon was tegen weereldsche luiden met den bal te speelen / en zijn Kloosterlijk kleed onder het speelen af te leggen / verspiedde zeer naerstig de gelegendheit om zijne belgzugt te voldoen. Zoo is hy dan op

een

een zekeren dag met een Notaris op de plaats gekomen / daar hy wist dat de voorn. Monnik met zijne makkers kaatste; en als hy bevond dat de Monnik zijne Monnikskleederen uitgetrokken had; heeft hy het in kennisse geleit; en deed daar over een akte door den Notaris opstellen. Niet lang daar na deed hy hem dagvaarden voor 't Hof van Rome: daar hy de Pastory van Otmarsen in korten tijd op een zeeghaftige wyze tegen hem verkreegen heeft. Ach wat is dat een quaad (5) spel geweest; daar die ellendige (Monnik) zoo berooid afgekomen is! Maar als men alles te deeg inziet / kan men duidelijk zien / hoe onrechtvaardiglijk dat de Kanonnik de gemelde Kerk meester is geworden: want de Kerk quam den Monnik niet toe / maar de Nonnen. Het ontbrak de Nonnen toe aan wijsheit en getrouwen bystand. Evenwel zijn 'er verscheide vergaderingen en byeenkomsten aangeleit om de zaak by te leggen en te beslechten: maar de vrienden van de Nonnen / en aanzienelijke luiden / hebben zeer weinig opgedaan. Eindelijk / na het houden van veele onderhandelingen / heeft men dit alleen ten nauwer nood konnen verkrygen; dat de voorn. Kerk by beurten voor den Paus en de Nonnen zoude vergeeven worden: en dat de Nonnen eene landhoeve / by de Stad Otmarsen gelegen / altijd in eigendom zouden behouden.

Dit alles heb ik uit den mond van Heer Herman van Belen, Pastoor van Werslo; die zulks door een nauwkeurig onderzoek te weeten was gekomen; en my alles zoo ordentlijk / als of hy het uit een boekje las / van stuk tot stuk verhaalde. 't Welk ik / op dat het niet

niet in vergeetenis zoud raaken / op het pampier heb gebragt. Dus verre uit een ongedrukt geschrift.

Ik heb een ongedrukten brief gezien; waar in verhaalt word hoe dat de Priozin en het ganssche Konvent der Kloosternonnen van Weresio / op S. Vitus dag 1280 / om eene tiende te betaalen / aan eenen Klerk / met naame Hendrik, een hoeve verkocht hebben / die te Herkenslo gelegen was / en drie mudden tarwe / Deventersche maat / betaalen moest.

Doch het gebruik van Kloostergeloften te doen / was 'er al voor het afschaffen van den Katolijken Godsdienst te niet gegaan; want de Nonnen hadden den Regel der Kanonnikkessen aangenomen.

Dit Klooster / omtrent eene uure van Oldenzeel gelegen / staat in een eiken bosch; en is van boven en beneden van water voorzien. De handschriften der Kerke vermelden twee Vikaryen / die in dezelve gesticht waren: de eene op den naam van de elf duizent Maagden; de andere op dien van den H. Antonius. Doch de Hoogwaardigste de Monte spreekt in zijne Aantekeningen slechts van O. L. Vrouws Vikarye: misschien om dat de andere metter tijd te niet gegaan was.

Het Klooster van Wijtmarsen / boven beschreeven / word door de wandeling S. Mariënrode (6) genoemt / en is noch in wezen. Doch het word niet meer van Benediktijner Nonnen bewoont; die in 't jaar 1438. onder de bestiering van den Proost Otto Schroders en de Priozinne Margareta van Senden stonden. Maar in haare plaats zijn halve Nonnen gekomen: want deze benaming

word

wordt door den zeer geleerden * Espencæus aan de Kanonnikkessen gegeeven. Ook worden haare Konventen van zeker Schryver Gasthuizen van adelijke Persoonen genoemt.

* De Continent. lib. 2. c. 12.

AANTEKENINGEN

1 Indien iemand wilde zeggen dat *Werselo* zoo wel naar den Romeinschen Veldtoverste *Varus* genoemt kan zijn, als *Varisberg* of *Forstenberg*, *Warburg*, *Varlare*, en meer andere Plaatzen * boven vermeld, die zoude misschien geen groot ongelijk hebben: daar is niet gemeener, dan dat de letter *a* in *e* en de *e* in *a* door het gebruik verandert word.

2. Dit zal waarschijnelijk de zelfde *Hugo* zijn, die dat ampt bekleedt heeft onder Bisschop *a Andreas*, *Heribertus* voorzaat; en die daar in, ten tijde van den zelven Bisschop, opgevolgt wierd door zijnen zoon *b Giselbertus*. Elders is getoont dat de Heeren van Ghoor voor deezen doorgaans het ampt van Advokaat der Utrechtsche Kerke bekleedden. Iemand zal misschien verwonderd zijn dat de Heeren van Ghoor, die zoo verre van de hand waren, dat ampt bekleeden konden, en op de bescherming der Utrechtsche Kerke behoorlijk passen. Maar dient geweeten dat de gemelde Kerk of de Bisschop verscheide *c* Advokaaten had. Hy had 'er in Salland; hy had 'er in Vriesland; hy had 'er elders.

Het gemeen zeggen is dat de naam van Advokaat der Kerke te Utrecht metter tijd te niet gegaan is; en de zoogenaamde Graven, Burchgraven, Kasteleinen in hunne plaatze gekomen zijn. Maar by *Ant. d Mattheus* word een brief van den Bisschop *Godefridus* opgegeeven; uit denwelken schijnt te blyken dat zulke Graven en Kasteleinen al bekend waren, toen het ampt van Advokaat noch in volkomen stand was: want

* Zie boven pag.
a Zie W. *Heda* in *Andrea* Episc.
b Idem in Episc. *Heriberto*.
c Zie *Ant. Matthæus* de Nobil. lib. 2. c. 31.
d Ibid.

want onder andere getuigen, worden 'er de Advokaat *Rudolf*, de Kastelein *Diderijk*, en de Graaf *Luscus*, als getuigen opgegeeven.

Ik zal 'er by deze gelegendheit noch vorder by voegen dat zulke Advokaaten niet alleen pligtshalve gehouden waren de Kerk of het Bisdom te beschermen en voor te staan; maar ook over de rechtzaken der ingezetenen zaten, en vonnis weezen. By W. *Heda* staat een brief van Keizer *Hendrik* II.; waar in den Bisschop *Anfridus* toegestaan word dat geen dienstknecht of vry persoon der Utrechtsche Kerke zal mogen gedwongen worden om voor 's Keizers President of Rechter te verschynen: maar dat zijne rechtzaken voor den Advokaat der Utrechtsche Kerke zullen moeten afgedaan worden.

3. Dit is dezelfde Burchgraaf of Kastelein *Otto*, van wien wy onder *Otmarsen* breeder gesproken hebben: en 't is geen wonder dat zijne Weduwe, de Gravin *Geertruid*, zoo rouwig over zijne dood was. Want behalven dat ze hem verlooren had; was hy op een deerlijke wijze aan zijn einde gekomen; en van eenen *Herman*, Graaf van Schallik of Staleke, *e* om 't leven gebragt.

4. Uit het voorgaande verhaal zoude ik liever besluiten dat het een dubbeld Klooster is geweest: daar in den beginne zoo wel Vrouws- als Mansperfoonen, doch in byzondere en afgeschotene Konventen, huis gehouden hebben. De meergemelde Br. *Hugo*, had zoo wel Vrouwluiden als Manluiden in zijn gevolg, als hy naer het land van Thuringe reisde. 't Was op het verzoek der Vrouwluiden dat hy Thuringen verliet, en weder naar 't land van Twent keerde: en daar word duidelijk by verhaalt dat hy zijn gezelschap, 't welk hy in het land van Thuringen gelaaten had, in zijne nieuwe woonplaats in het land van Twent overgebragt heeft. En wat den eersten Abt belangt, dat die uit S. *Paulus* Abdye ontboden is, benadeelt mijne gissing niet. Ja schijnt ze eer te bekrachtigen: want die Abdy was ook een dubbeld Kloosler. Hier tegen strijdt ook niet dat de aanzienelijkste Heeren van 't land, zoo als in 't gevolg beschreeven word, van S. *Paulus* Abdye verlof verzocht hebben, om haare Dochters en Nichten in de

e Beka & Heda.

de Abdye van Werſelo te laten woonen; ende plaatzen, die door de Monnikken verlaaten waren, door haare Dochters en Nichten te vullen. Te voore woonden 'er Mans- en Vrouwsperſoonen: de Manluiden of Monnikken waren om de groote armoede verloopen. Daar op zullen de bewuſte Heeren verzocht hebben dat hunne Dochters en Nichten de opſtaande plaatzen der Monnikken innemen mogten.

5. Zoo in 't openbaar met den bal te ſpeelen paſte zekerlijk geen Monnik noch geen Paſtoor, hoe veel minder iemand, die 't zamen Paſtoor en Monnik was? De Schryver merkt zeer wel aan dat de ſtraffe op hem alleen vallen moſt, niet op 't Klooſter. Ik zal hier maar aanmerken dat in verſcheide Klooſters, die naar den Regel van den H. *Benedictus* leeven, allerhande ſpelen ſtrengelijk *f* verboden worden: en niet alleen allerhande ſpelen; maar ook alle ſnakeryen, onhebbelijke boerteryen, jokkeryen, fabelachtige vertellingen, enz. Die daar tegen doet, moet volgens den Regel der Celeſtijnen een geheele maand in den Kerker zitten; en naar 't goeddunken van den Overſte gekaſtijdt worden. Ja op ſommige Plaatzen, als te Kaſſino, te Feuillans, en elders, mogen zy geene vogels, honden, of ander gedierte, voor hun vermaak houden. Die daar tegen doet, moet volgens den Regel der Feuljanten drie dagen op water en brood vaſten. Ik zal 'er by deze gelegendheit byvoegen dat de Franſche Koning, *Lodewijk* XII, niet lijden mogt dat de Raadsheeren in 't openbaar met den bal ſpeelden. Hy had 'er eenigen op betrapt; en wel ernſtelijk beriſpt: met bedreiginge, *g* indien zy het nochmaals deeden, dat hy ze voor geene Raadſheeren, maar hellebardiers, gebruiken zoude.

6. *Auguſtinus b Wichmans* roemt 'er dikwils op, en niet zonder reden, dat zoo veele Kerken, Klooſters, en andere godvruchtige Plaatzen in Brabant, op den naam van de Allerheiligſte Maagd ingewijdt zijn; haaren naam draagen; of ten minſte onder haare beſcherming ſtaan. Maar die 'er in 't leezen van dit werk opgelet heeft, zal reeds opgemerkt hebben dat de godvruchtigheit tot de Moeder Gods onder de Bisdommen, die hier beſchreeven worden, miſſchien

f Vide *Martene* ad Regul. S. *Bened.* c. 6.
g *Arn. Ferronus* in *Ludovico* XII.
h In Brabantia Mariana.

ſchien al zoo groot is geweeſt als by de Brabanders. Wat een menigte van Kerken, Kapellen, Outaren, Vikaryen, zijn 'er in de gemelde Biſdommen haar ter eere geſticht: hoe veele Kloosters naar haaren naam genoemt, en haare beſcherminge opgedragen? Indien 'er zoo veele fondaatzi-brieven ter gelegendheit van de geloofs-verandering en 't uitplunderen van godvruchtige Plaatzen niet weg geraakt waren; zouw men zekerlijk noch beter bewijs van ons zeggen konnen geeven. Maar eene zaak is 'er, die van *Wichmans* ſtaande gehouden word; en, indien ze wel beweezen koſt worden, ons en de Brabanders zelf op dit ſtuk nootzaaken zouw om de vlagge voor eenige nabuurige Plaatzen te ſtrijken. Ik wil zeggen dat 'er in eenige nabuurige Plaatzen, als de H. Apoſtel *Petrus* noch in 't leven was, Kerken zouden geſtaan hebben, die ter eere van de Allerh. Maagd ingewijdt waren. In dit ſtuk zouden wy achter moeten ſtaan; want zoo vroeg heeft O. L. Vrouw by ons geene Kerken gehad. Hy ſchrijft dan, en houdt het voor een zekere waarheit, dat *i* S. *Maternus*, de Diſcipel van den H. Apoſtel *Petrus*, eerſt te Maastricht eene Kerk heeft ingewijdt ter eere van den gemelden Apoſtel *Petrus*: en eene tweede onder het Bisdom van Namen, ter eere van de H. Maagd *Maria*. Dan zoude hy noch op den naam van de Allerh. Maagd eene Kerk gebouwt en ingewijdt hebben in de Stad Tongeren, op dat ze daar van zoo veele volkeren, als zich in die vermaarde en volkrijke Stad neergezet hadden, geviert zoude worden. Ja hy brengt eene plaats by, uit den Monnik *Ægidius* dat 'er op den zelven tijd 72. Kerken ter gedagteniſſe van verſcheidene Heiligen ingewijdt zijn. *Locrius*, die dit ſtichten van O. L. Vrouws Kerk ook voor eene zekere waarheit opgeeft, voegt 'er by dat dit de eerſte Kerk is, die aan deze zijde van de *Alpen* geſticht is geweeſt. Noch zoude *Maternus* eene Kerk ter eere van de Allerheiligſte Maagd geſticht en ingewijdt hebben in de Stad Huy, en een andere te *Walcour*. Ik zal hier ſlechts op zeggen dat men tegenwoordig zulke oude geſchiedeniſſen niet gelooft zonder wettige bewijzen. *Harigerus*, de Monnik *Ægidius*, *Richardus de Waſſeburg*, *Ga-*

i Lib. 1. c. 4.

Gazæus, *Rosweidus*, hoewel anders een geleerd Schryver, *Thomas Bozius*, die noch met geene verzekertheit ſpreekt, *Locrius*, en diergelijke Schryvers, zijn wat te laat in de weereld gekomen, om over zoo eene oude geſchiedeniſſe getuigenis te geeven. *Papenbrochius*, die in zulke zaken beter ervaren was, ſchrijft duidelijk *k* dat men geene Kerken van *Petrus* (of van andere Heiligen) voor den tijd van den grooten *Konſtantijn* behoeft te zoeken; want dat men ze te vergeefs zoeken zouw. Men ſpreekt van rechte Kerken, die zich als Kerken vertoonen, en voor Kerken mogen gehouden worden: niet van kleine, onbekende, onderaardſche bid-plaatzen: zulke hebben de Chriſtenen altijd gehad; maar laat men zelfs eens uit oude geloofwaardige Schryvers bewijzen dat de Chriſtenen aan zulke bid-plaatzen de naamen van de H. Maagd, van S. *Petrus*, S. *Paulus*, enz. gegeeven hebben.

Dit zeggen, hoe ongegrond dat het zy, is evenwel noch lijdelijker dan 't gene ſommigen ſtaande gehouden hebben dat *Martha* ter eere van *Chriſtus* en de Allerheiligſte Maagd eene Kerk gebouwt zoude hebben te Avinjon; en dat *Chriſtus* zelf de inwijding van die Kerk met eigen *l* handen verricht heeft.

Auguſtinus Wichmans, die dat ergens geleezen had, neemt het ook voor de zuivere waarheit aan: en niet alleen *Wichmans*; maar ook andere *m* Schryvers; dien het genoeg is dat ze zulks in 't eene of 't andere boek geleezen hebben. Maar de Allerheiligſte Maagd, die noch in 't leven was, had naar hun zeggen niet genoeg aan eene Kerk. Zoo verhaalen *n* ze dan dat de Apoſtel *Petrus* by de Stad *Antaradum*, in *Syrië* gelegen, en thans *Tortoſa* genaamd, ook een Kerk ter eere van Gods Allerheiligſte Moeder lang voor haare dood gebouwt zoude hebben.

Wichmans meent dat hy de zaak wonder wel beweezen heeft met eenige Schryvers, als *Jacobus Vitriacus*, *Raphaël Volaterranus*, *Locrius*, *Fornerus*, *Carthagena*, P. *Caniſius*, voor getuigen by te brengen. De oudſte van allen, te weeten *Jacobus Vitriacus*, is in 't jaar

k Reſp. ad Exhibit. Error. art. 2. num. 12.

l Zie *Papenbrochius* ad Art. 3. §. 4. num. 39.

m *Seb. a S. Paulo.* enz.

n *Wichmans* lib. 1. c. 3. *Seb. a S. Paulo* apud *Papenbr.* ad exhib. error. Art. 15. num. 172.

't jaar 1244. uit de weereld verhuiſt; en vervolgens veel te laat in de weereld gekomen, om in eene zoo oude geſchiedeniſſe voor getuige te verſtrekken. De anderen zullen hem ſlechts uitgeſchreeven hebben: en zijn op het ſtuk van hiſtori-kunde voor geen groote baazen bekend. *Volaterranus* was niet veel beter dan een uitſchryver: *Locrius* is nauwelijks bekend: *Fornerus* en *Carthagena* waren goed om eene Predikaatzi op te ſtellen: maar om met oordeelkunde van oude hiſtorien te ſpreeken, daar toe waren zy de mannen niet. P. *Caniſius*, hoewel in geloofsverſchillen ervaren, is op het ſtuk van hiſtorikunde voor geen overvlieger bekend. Een ander *o* Schryver, alzoo ligtgeloovig als *Wichmans*, haalt noch eenen *Marinus Sanutus* aan, die 't zelfde in de veertiende eeuwe zoude geſchreeven hebben. Maar daarop zal ik ſlechts met *Papenbrochius* zeggen dat *Sanutus* zoo wel als J. *Vitriacus* zulks maar van hooren zeggen had, en op eene overlevering van de ingezetenen aangegaan heeft. Nu is 't ieder bekend op wat een loſſen voet dat zulke overleveringen dikwils ſtaan. De Leezer, hoop ik, zal het niet qualijk neemen, dat ik op deeze ſtoffe wat blijve ſtaan: men vindt ze by weinige Schryvers verhandelt; en ze is mijns oordeels zoo onaangenaam niet. Zoo ſchrijft de gemelde *Wichmans* dan vorder, en wil het voor eene zekere en onwederſpreekelijke waarheit gehouden hebben, dat de Allerh. Maagd, noch in 't leven zijnde, te Saragoſſa in Arragonje aan den Apoſtel *Jacobus* verſcheenen is; en dat de gemelde Apoſtel op haar bevel eene zeer prachtige Kerk op haaren naam gebouwt en ingewijdt heeft. Alle Schryvers, zegt hy, die van de Spaanſche geſchiedeniſſen geſchreeven hebben, beveſtigen zulks uit eenen mond: men heeft ſchilderyen, allerhande getuigeniſſen, mirakelen, algemeene overleveringen, die de zaak beveſtigen. *Suarez p* zelf, voor zoo een kopſtuk by de Vaders Jeſuiten gehouden, kan het niet lijden dat men zoo eene overlevering in twijfel zoude trekken. Dus doende, zegt hy, zouw men over de overleveringen van alle de andere Kerken wel twyfelingen konnen verzinnen. De Spanjaards hebben eene zoo nette en omſtandige kennis van de gemelde verſchyning; dat ze

o Apud *Papenb.* ibid.
p Apud *Wichmans.*

ze de plaats noch huiden weeten aan te wyzen; daar de Allerh. Maagd zich aan den Apoſtel zoude vertoont hebben. Zy ſtond in haare verſchyninge op eenen pilaar: die volgens het zeggen van *Suarez* noch op dezelve plaatze ſtaat. En of iemand denken mogt hoe dat de Allerh. Maagd in Spanje gekomen zy, daar op heeft hy dit antwoord gereed, dat de H. H. Engelen haar opgenomen, en op eenen oogenblik van Jeruſalem, over land, over bergen, over zee, tot Saragoſſa toe gevoert of gedragen hebben. Ja, 't geen allen twyfelaaren den mond ſchijnt te ſnoeren, zy brengen eene Bulle by van den Paus *q Calixtus* III.; dewelke duidelijk zegt dat het voornoemde Kerkje door den Apoſtel *Jacobus* ter eere van de Allerh. Maagd opgebouwt was. 't Is goed dat ik *Papenbrochius* wederom tot voorganger hebbe: ik mogt anders niet alleen de Spanjaards, maar ook de onervaare Voorſtanders van den Paus, aan den hals krygen. Zoo zegt *r* hy dan dat die zaak by alle Spanjaards tegenwoordig zoo zeker niet is; maar van ſommigen onder hen in twyfel getrokken word: hoewel dat die twyfelaars, om niet in 't oog te loopen, of by 't gemeene volk een quaaden naam te krijgen, zich op dat ſtuk geſloten houden. Ja dat S. *Jacobus* oit in Spanje zoude geweeſt zijn, word by de geleerden t' hans niet alleen voor onzeker, maar volkomen valſch gehouden. En in 't verbeterde Brevier, 't welk de Franſſen in 't jaar 1680. uitgegeeven hebben, is die reis naar Spanje achtergelaten. Wat de Bulle van den Paus *Calixtus* belangt; daar over behoeft onze aantekening over de *Portiuncula* maar nagezien te worden

En niet alleen zoude de Allerh. Maagd de eer gehad hebben, dat 'er by haar leven, haar ter eere, Kerken opgebouwt zijn: maar zy weeten het zelfde met even groote zekerheit, of ten minſte verzekerdheit, van de heilige Apoſtelen *Petrus* en *Joannes* te ver-

q Quamplurima & infinita miracula divina permiſſione diætim fiunt, concurrentibus undique populis ad Capellam illam de mandato Dei Genitricis per B. Jacobum fabricatam; quæ Camera Dei Genitricis de Pilari nuncupatur, *Bulla Calixti III, anno 1456. data.*

r ut ſupra.

vertellen. De H. *Sabinianus*, zoo als ze zeggen, was door den gemelden Apoſtel naar Vrankrijk gezonden, en tot Biſſchop van Soiſſons aangeſtelt. Die heilige Geloofsprediker heeft daar op, zoo als ze vorder weeten te verhaalen, in de gemelde Stad eene Kerk opgetimmert; en op den naam van den H. *Petrus*, die noch in 't leven en met het prediken bezig was, ingewijdt. Het zelfde zoude de Heilige *Maternus* ter eere van den H. *Petrus* gedaan hebben te Molsheim, niet verre van Straatsburg. En om niet zonder bewijs te ſpreeken, voegen zy 'er tot eene krachtige bewijsreden by dat die Kerk noch ten huidigen dage den naam van S. *Thompeter* draagt: welke naam *Thompeter* afkomſtig is van den Latijnſchen naam *Domus Petri*; 't welk volgens de taal der Kerkelijke Schryveren S. *Pieters* Kerk betekent. *Marcus*, die alzoo zeer voor de eere van zijnen Meeſter yverde als *Sabinianus*, zoude ook te Alexandrye by het leven van den H. *Petrus* eene Kerk ter eere van dien H. Apoſtel opgebouwt hebben. En dit bewyzen zy uit de getuigeniſſe van den Paus *Anacletus*. *Joannes*, de lieve Diſcipel van *Chriſtus*, moeſt ook niet misgedeelt worden: en die zoude te *Efeſe* by zijn leven ook eene Kerk gekreegen hebben: en om dit te bewyzen brengen ze de getuigenis van *Abdias Babylonius* by. Ik zal hier maar op zeggen dat de levens van de H. H. *Sabinianus* en *Maternus* voor geene autentijke levensbeſchryvingen aangenomen worden: dat de brieven van de oudſte Pauzen, voor *Siricius*, zekerlijk van die Pauzen niet geſchreeven zijn; dat men *Abdias Babylonius* geen ongelijk doet met hem voor een grolſchryver te houden. De Boeken van *Clemens Romanus*, die om 't zelve te bewyzen ook bygebragt worden, zijn niet veel beter van alloy, dan *Abdias*. Iemand zal miſſchien vraagen waarom dat men het bouwen van zulke Kerken met zoo veel ernſtigheits tegenſpreekt; daar geen menſch, die wat beleezen is, zich aan die mooye fabelen vergaapen zal. Maar zoo een vraager heeft het geſchrift van den meergemelden *Papenbrochius* maar in te zien. Daar zal hy aanſtonds vinden, hoe dat zeker Schryver, die noch al wat geleezen had, de gemelde ſtichtingen, en hondert andere fabelen, by onzen tijd met een uiterſte vinnigheit tegen *Papenbroek* ſtaande gehouden heeft. Daar zal hy zien, en waarſchijnelijk niet zon-

der

der verwonderinge leezen, hoe dat de voornoemde *Abdias*, die van alle geleerde Schryvers, *Sixtus Senenſis*, *Johannes Molanus*, *Joh. Heſſelius*, *Cæſar Baronius*, *Poſſevinus*, *Salmeron*, *Miræus*, *Ph. Labbe*, *El. du Pin*, als een ſlechthoofd en voddekramer uitgejouwt en verworpen word, hier als een geloofwaardig getuige te voorſchijn word gebragt. 't Is of het ſommigen te doen ware, om de uitgebanne duiſternisſen en doolingen weder in te roepen; en het licht, dat nu voor de wetenſchappen ſedert een geruimen tijd begint op te daagen, met alle magt uit te bluſſen. Voorts zoude *Melchior*, ſ een van de drie Wyzen, en naar hun zeggen Koning van Kranganor, ter eere van de zelfde Maagd eene Kapel geſticht hebben; in dewelke zy insgelijks, met het kind *Jeſus* in haare armen, afgebeeld ſtond. En een van zijne voornaamſte reisgezellen, dien ze voor den Stichter van de Stad Kalikut opgeeven, zoude daar ook een Kapel, haar ter eere, gebouwt hebben.

En noch zijn de voornoemde Kerken van O. L. Vrouw, naar den zin van de gemelde Schryvers, niet oud genoeg. De Druiden of Heidenſche Paapen zouden in de Gaulen langen tijd voor *Mariaas* geboorte haar ter eere een outaar opgerecht hebben met dit opſchrift: *Virgini Parituræ*; dat is, ter eere van de Maagd, die een kind baaren zal. Op dat outaar, zoo als ze vertellen, was een ſtandbeeld van de Allerh. Maagd geplaatſt; die een kindtje in haare armen droeg.

Van die Kerk van Kranganor is elders al geſproken: en wat het outaar belangt, dat de Druiden zouden opgerecht hebben; daar zal ik ſlechts op zeggen, 't geen 'er *Papenbrochius* op zegt; te weeten dat alle Franſſen, die eenig verſtand en geleerdheit hebben, al zoo weinig geloof aan 't verhaal van dat outaar geeven, als aan het zeggen van eenige Religieuzen, dat de zelve Druiden, zoo wel als *Pythagoras* met zijne Diſcipelen, tot de Order der Karmelyten behooren: meer zal ik 'er deze reize niet van zeggen.

Maar wie zoude gelooven dat de Argosvaerders, die met hunnen Kapitein *Jaſon* om 't gulde Vlies te haalen naar het land van Kolchen reiſden, ten tyde

ſ *Seb. a S. Paulo* in Exh. Errorum Art. 15. *Aug. Wichmans*, ut ſupra

de van *Ahialon* Rechter van Iſrahel, een zeer roemruchtigen tempel te *Cyzicus* in de *Hellespontus* op den naam van de Allerh. Maagd gebouwt zouden hebben. Althans wierden zy, naar het zeggen van ſommige *t* Schryvers, door *Apolloos* orakel vermaant om dien treffelijken tempel aan de H. Maagd *Maria*, de moeder van Gods eeuwig Woord, toe te wyden. Maar de Argosvaerders, in zulke geheimen bot en onbedreeven, zouden dat koſtelijk gebouw aan *Rhea Sylvia*, de moeder aller Goden, toegeheiligt hebben. En *Jaſon* zelf zoude op het Kaſteel van Athene eenen tempel gebouwt; en van den Delfiſchen *Apollo* omtrent de inwyding dit antwoord gekreegen hebben: *Doet alles wat ul. tot de deugd en eerbaarheit kan opwekken. Maar* ik *wil 'er drie hebben; eenen Godt, die by de Hemelingen heerſcht: wiens onſterfelijk Woord in eene Maagd zal ontvangen en menſch gebooren worden. Aan de Moeder van dit Woord zal deze Kerk toebehooren; en zy zal* Maria *genoemt worden.* Dit zoude de H. Martelaar *Procopius*, als hy onder den Keizer Diokletiaan met den Rechter *Flaviaan* over het geloove diſputeerde, zoo klaar beweezen *u* hebben, dat de Rechter ſprakeloos ſtond, en 'er geen woord tegen in te brengen had.

t Wichmans ibid. Item *Carthagena*, *Locrius*, *Fornerus* ab illo citati.

u Simeon Metaphr. & L. *Surius* apud *Wichmans* ibid.

Ulſen.

Parochikerk aan S. *Pieters* Kapittel geſchonken.

De Parochikerk van het Dorp Ulzen/ dat in het Graafſchap van Benthem gelegen is / is door Andreas **Biſſchop van Utrecht aan het Kapittel van den H.** Petrus **te Utrecht geſchonken: 't welk uit den volgenden brief beweezen word:**

IN den naame der H. en onverdeelde Drievuldigheit. Het zy aan alle geloovige Kriſtenen, zoo tegenwoordige als toekoomende, bekend dat ik *Andreas*, by Gods genade Biſſchop van Utrecht, zekere Kerk in het Dorp Ulſen in het

het land van Twent gelegen, met de toeſtemminge van onzen getrouwen *Harbert*, den patroon der zelve Kerke, voor mijne en zijne eeuwige gedagteniſſe den Broederen der Kerke van den Prins der Apoſtelen overgegeeven hebbe: met dit beding nochtans dat hy, zoo lang als hy leeven zal, en geen afſtand zal gedaan hebben, dezelve Kerk vryelijk en zonder eenige voorwaarde, zoo als hy ze tot nu toe bezeeten heeft, zal blyven bezitten. Na zijne dood zullen de Kanonnikken van S. *Pieters* Kerk alle jaaren, op het feeſt van S. *Pieters* banden, aan de Kanonnikken der Domkerke uit de inkomſten der gemelde Kerke van Ulſen eene mark uitkeeren. Wat de vordere inkomſten belangt; die hebben wy goedgevonden, dat jaarlijks onder de negen prebenden, die in S. *Pieters* Kerke geen dagelijkſchen wijn hebben, gelijkelijk zullen omgedeelt worden. Deze gifte hebben wy daarom onder meer Perſoonen verdeelt; op dat wy na ons beider dood, door de jaarlijkſche gebeden en dagelijkſche gedagtenis van die twee Kerken, by onzen genadigen Rechter barmhertigheit mogen vinden; en in den dag van dat ſchroomelijk oordeel zalig worden. En op dat deze gifte beſtendig en ongeſchonden blyve; hebben wy deezen brief deswegen laaten ſchryven, en 'er ons zegel op drukken. Gegeeven te Utrecht in het jaar van 's Heeren Menſchwordinge 1131. de negende indiktie; het ſevende jaar van Keizer *Lotharis* III., het vierde van ons Biſſchopdom. Over deze gifte hebben als geloofwaardige getuigen geſtaan; *Herman* Prooſt van S. *Bonifacius* Kerk: *Luzo* Prooſt van S. *Pieters* Kerk: *Hugo* Prooſt van S. *Mariaas* Kerk; *Lubbert* Deken van S. *Maartens* Kerk; *Wichard* Deken van S. *Bonifacius* Kerk, *Watzo* Deken van

S. *Jans* Kerk; *Aarnout* Deken van S. *Mariaas* Kerk; en deze dienſtbaare Leeken; *Alfero* de Schout; *Aarnout* de Kaſtelein; *Abberoi* *Geraard*; *Egbert*; *Lutbert*, en *Hugo*.

Hier by voeg ik een andere gifte / die gedaan is om het licht in de Parochiekerke van Ulſen altijd te onderhouden.

IK *Zweeder van Breetlare*, Dienſtman en Kaſtelein te Benthem, begeer dat het een ieder kundig zy, dat *Niklaas Meyerink*, en deszelfs Zoonen *Hendrik*, *Robbert*, *Luce*, en *Niklaas*, de tiende van het huis Zonnenbergink met gemeene toeſtemminge, en voor de zaligheit hunner zielen, gegeeven hebben aan de Kerk te Ulſen; om in dezelve Kerke, ter eere van O. L. Vrouw, altijd licht te konnen hebben. Ter getuigeniſſe van de voornoemde gifte heb ik, *Zweder van Breetlare* boven vermeld, op het verzoek van alle de gemelde Perſoonen mijn zegel aan dezen brief gehecht. Gegeeven in 't jaar des Heere 1332. op den dag van S. *Jans* geboorte.

De Ciſtercièr Nonnen / die haare woonplaats aan den oever van de Beek de A tuſſchen Koevorde en Schonebeek hadden; maar om dat de plaatzen daar om ſtreeks dikwils onder water ſtonden / zeer ongemaklijk woonden / ſtonden in beraad om naer de Parochie van Ulſen te verhuizen. Maar alzoo de Dientenaars / die dat Klooſter / volgens den vrede / met den Biſſchop Otto III. in 't jaar 1233. geſloten / daar geſticht hadden / niet begeerden dat ze buiten hun gebiedt rekken zouden; hebben ze haar verblijf te Duirſe op den oever van

den

den Vliet Holde genomen. Naderhand hebben ze een heerlijk Konvent te Assen gebouwt/ en die plaats voor haare vaste woonstede gekooren. Doch t'zedert dat 'er de Nonnen uit verdreeven zijn/ word dezelve plaats van de Ommelanders gebruikt/ om 'er hunne landdagen te houden/ en over andere zaken van 't gemeene beste te handelen. Doch die verhuizing naer Assen is niet geschiedt in het jaar 1234. zoo als J. Pikart schrijft/ maar eenige jaaren laater; zoo als uit de volgende brieven blijken zal.

In den naame des Heere Amen. Wy *Guido*, by Gods genade Bisschop van Utrecht, maaken allen den genen, die dezen brief zullen zien, bekend dat wy zekeren brief van wyle Heer *Henricus*, Bisschop van Utrecht, en onzen voorzaat, gezien hebben; die, zoo als het ten eersten aanzien bleek, niet geschrapt, niet vergaan, nergens verdorven, en met zijn eigen zegel bezegelt was; en aldus luidde:

IK *Henricus*, by Gods genade Bisschop van Utrecht, wensche enz. De Abdis en het Konvent van *Mariënkamp* by Koevorde, van de Cisterci-order, die wy in *Christus* beminnen, en ons genegen zijn, zijn voor ons verscheenen; en hebben ons den armen stand van haar Klooster van stuk tot stuk en op een krachtige wyze vertoont. Onder anderen verhaalden ze, en klaagden d'er jammerlijk over, dat ze om het klein getal en de groote schraalheit van haare bouwlanden, mitsgaders om het menigvuldig overstroomen der wateren, op de gemelde plaats van den arbeid haarer handen geenszins konden bestaan. Derhalve verzochten zy dat we haare

behoeftigheden op dit ſtuk door ons voorzigtig overleg te hulpe zouden koomen : en ze baden zeer ootmoediglijk en ernſtelijk dat we haar om haare openbaare behoeftigheden en benauwdheden oorlof wilden geeven om het Konvent van de voornoemde Plaatze naar twee andere Plaatzen, te weeten Berlehare en Sebekelo, over te brengen : want zy hoopten dat zoo eene heilige en Gode aangenaame Vergadering op de gemelde Plaatzen, daar zy 't naer de weereld beter hebben zouden, ook beter opgang zoude maaken. Weshalve wy, die den dienſt des Heere altijd wenſchen voort te zetten, en voor het godvruchtig en billijk verzoek van de Abdiſſe en het Konvent voornoemd wel genegen zijn, haar tot lof van onzen Heer *Jeſus Chriſtus*, ter eere van de Heilige Maagd en Gods Moeder *Maria*, en voor de eeuwige gedagteniſſe en zaligheit van onze zeer beminde ouders, *Henricus* Graaf, en *Margareta* Gravinne van (1) Vienne, volkomen verlof en vryheit gegeeven hebben, om in de gemelde Plaatzen, daar zy zoo zeer naar wenſchen en verlangen, een Klooſter met alle de werkplaatzen, die tot een Klooſter noodig zijn, zonder iemand te benadeelen, op te timmeren : en op dat haar gebouw te beter mag voltrokken worden, hebben wy haar voor altijd de groote en kleine tienden toegeſtaan; die na deezen, op wat wijze dat het zy, van het bebouwen der gemelde Plaatzen zullen konnen voortkomen : met dit beding dat het Konvent van 't gemelde Klooſter, van nu af en voortaan altijd, in elke week eenen dag, dien ze zelf kiezen zullen, met alle ootmoedigheit en godvruchtigheit beſteeden zal, met zielgetijden en zielmiſſen voor mijne ziele en eeuwige zaligheit, en voor de ziele en zaligheit van mijne

ne voornoemde Ouders te leezen. Daarenboven neemen wy de Abdis en het Konvent voornoemd onder onze byzondere beſcherming: en wy gebieden op de deugd der heilige gehoorzaamheit, en verbieden wel ſtrengelijk en op ſtraffe van den ban, dat niemand zich zal hebben te vermeeten de gemelde Perſoonen in eenige kerkelijke of weereldlijke zaaken, loſſe of vaſte Goederen, of in de voornoemde Plaatzen, Tienden, Weiden of Veenen, tot die Veenen toe, die rondom de Venebrugge gelegen zijn, eenige moeyelijkheit tegen deze onze goedertiere vergunning aan te doen. Ter getuigeniſſe en eeuwe beveſtiginge van deze zaak, hebben wy dit Geſchrift met onze zegelen bezegelt; en daar by de eerwaardige Prelaaten en zeer beminde Kapittelen van Utrecht verzocht, dat zy 'er hunne zegelen aan hangen zouden, gelijk zy ook gedaan hebben. Gedaan en gegeeven te (2) Gore, in de maand van Maart 1252.; in de tegenwoordigheit van *Herman vander Zalm*, Prooſt van S. *Paulus* Kerk te Luik; *Johan*, en *Herman*, Kanonnikken te Utrecht, *Daniël* onzen Kapellaan, *Hendrik van Almelo*, *Frederik van Arret*, *Hetſel van Okkenbroke*, *Herman van Saterſlo*, *Aarnout van Rothem*, *Niklaas* en *Jakob van Thye* Gebroeders, en beidegaar Ridders, en veele andere getuigen.

En hoewel het gemelde Konvent niet naar de gemelde Plaatzen, te weeten Berlehare en Zebekelo, maar naar Aſſen overgebragt is; en by de voornoemde plaats Berlehare ſlechts een uithof met zijn toebehooren, dat nu het Klooſter van Aſſen toekoomt, opgebouwt is geweeſt; zoo is het nochtans dat wy den voornoemden Brief met deszelfs volkomen inhoud voor aange-

genaam en beſtendig houden, goedkeuren, en door ons ordinaris gezag beveſtigen: en daar by om het Konvent van 't gemelde Klooſter in de ruſt en vrede te handhaven; en op dat het de goddelijke dienſten en werken van barmhertigheit, die van de Ciſterci-order door de goddelijke genade zeer behartigt worden, des te beter bevlytige, aan 't gemelde Klooſter en deszelfs Perſoonen toegeſtaan hebben, en by dit geſchrift toeſtaan, dat ze haare beeſten, tot het uithof van Berlehare behoorende, vry en ongemoeid overal in de omleggende Plaatzen van 't gemelde uithof, zoo in de woeſte en onbebouwde landen, als in 't gemeene land, door de wandeling de *Meente* genaamd, tot de zuiderzijde van den vliet, die door Venebrugge loopt, mogen dryven en weiden. Daarenboven hebben wy het gemelde Klooſter en deszelfs Perſoonen, met alle de goederen, die dat Klooſter toebehooren, en onder ons gebied gelegen zijn, en wel voornamentlijk met de twee huizen Pathuzen en Veehuzen, en al hun toebehooren, die by Koeverden ſtaan, onder onze beſcherming en bewaring genomen. En wy beveelen aan alle de amptenaaren en getrouwe dienſtluiden onzer Kerke dat ze het voorn. Klooſter, met alle de goederen die het nu rechtvaardiglijk bezit, of na deezen op eenen rechtvaardigen tijtel bekoomen zal, uit inzigt van Godt, en ons ten gevalle, tegen alle de genen die het zelve zouden willen verongelijken, zullen hebben te beſchermen. Ter getuigeniſſe dezer zake hebben wy goedgevonden ons zegel aan den tegenwoordigen brief te hechten. Gegeeven in 't jaar des Heere 1312. op S. *Maria Magdalenaas* dag.

Als nu de verplaatzing van het Klooſter/ die

die ze voor hadden / niet gelukken wilde / heeft de voorgemelde Henricus, Bisschop van Utrecht / in de tegenwoordigheit van E. Proost van Tiel / Herman van Saterslo, Aarnout van Almelo, en Johan Spijsdrager, Ridders / zijne toestemming gegeeven om het uithof / daar de voorgaande brief van gewaagt / op te bouwen: 't welk hy gedaan heeft op S. Luciaas dag 1254. Te vooren had 'er de Graaf van Benthem zijne toestemming ook toe gegeeven: wiens brief wy alhier laaten volgen.

Otto, Graaf van Benthem, aan de in Christus beminde, de Abdisse en het Konvent van de H. Maagd *Maria* te Kampen, allen mogelijken voortgang. Wy maaken u luiden, en allen die dezen brief zullen zien, bekent dat wy met de toestemminge van onze Kasteleinen, te weeten *Engelbert de Veret*, *Niklaas Boudekijns* zoon, en *Niklaas van N.*, die een gedeelte van het stuk lands in het Dorp van Itterbeke van ons te leen houden, ul. verlof geeven om op het gemelde stuk lands, te weeten op die plaatze, die de moordkuil heet, een huis te bouwen: zoodanig dat wy uluiden, ook ter eere van de H. Maagd *Maria*, al het land in eigendom overgeeven, dat gyl. uit het gemelde huis met den ploeg zult konnen bearbeiden: en dat wy al het recht, dat ons over dezelve landeryen, die dus door den ploeg van uw huis bearbeidt zullen worden, toekomen mogt, 't zy dat het in tienden of andere voordeelen bestond, voor de zaligheit van onze zielen, en van de zielen onzer voorouderen, aan uw Konvent voor altijd vereeren; ten einde wy deelachtig mogen zijn aan al het goed, dat van ul. in 't zelve Konvent door Gods ingeeving gedaan zal worden. Tot ge-

getuigenis der zake laaten wy ul. deezen brief toekoomen, die met ons zegel bezegelt is. Gegeeven in 't jaar des Heere 1254. op S. *Lambertus* dag.

Doch als de eerſte bezitſters zich naderhand te Aſſen neergezet hadden; is 't gemelde land om de afgelegendheit der plaatze van minder nut voor haar geworden. Dies hebben zy in 't jaar 1416/ onder de Abdiſſe Lutgaerd Polmans, **het gemelde ſtuk lands/ met alles wat ze in deze Parochië bezaten/ aan de Religieuzen van Galileë te Zibekelo verkocht.**

AANTEKENINGEN

1. In den Latijnſchen brief ſtaat *Vienenſis*: *Beka* noemt hem *Hendrik van Viane*; 't welk *Buchelius* in *Viande* verandert. De groote Kronijk, *Snoyus*, en een ongedrukt handſchrift van *Bekaas* hiſtorie, 't welk *Buchelius* gebruikte, ſchryven *de Vigena*. *Bokkenburg*, die daar over een wakkere ſchrob van *Buchelius* krygt, en zekerlijk mistaſt, houdt hem voor den Zoone des Heeren van *Viane*. Volgens het ſchryven van *Heda* was hy uit het doorluchtig geſlagt van *Viene* geſprooten: maar welk *Viene* dat hy meent, daar laat hy ons naar raaden. Doch *Buchelius*, wien de nieuwsgierige Leezer *a* nazien kan, ſtaat 'er ſterk op, dat men Viande leezen moet, en ſchijnt geen ongelijk te hebben. Dat Graafſchap van Viande, zoo als hy wel bewijſt, is door trouwen aan 't Huis van Oranje gekomen: en de Prins van Oranje ſchreef altijd Graaf van Viande. *Guicciardijn*, in zijne *b* beſchryvinge van de Nederlanden, ſpreekt van dit Graafſchap ook; gelijk ook *c Berthelius* in zijne Hiſtorië van Luxenburg. Maar zy voegen 'er by dat het eerſt Viandale wierd genoemt, en dien naam van de

a In notis ad *Bekam* & *Hedam* in Epiſc. *Henrico*.
b In Luxenburgo.
c By *Buchelius*.

de Wandalen gekreegen zoude hebben. Of de Leezer met die naamrede gedient zal zijn, weet ik niet. 't Is waar dat de Wandaalen byna ganſch Europa door gezworven, en aan verſcheide plaatzen haare naamen gegeeven hebben. Maar mag een plaats in haare benaminge niet een geringe gelijkenis met de Wandaalen of een ander volk hebben, zonder dat ze haaren naam aan zoo een volk verſchuldigt zy?

Als men goede blyken by der hand heeft dat zoodanig een volk daar huisgehouden heeft; als men 'er oude gedenkſtukken van deze of gene volkeren vindt, als de naamrede niet al te verre gezogt is, of als zich andere diergelijke bewijsredenen opdoen, heeft men beter recht om van naamredenen te ſpreeken. Maar van den anderer kant is het ook waar dat men op dit ſtuk niet al te vies moet vallen; en dat de beſte Schryvers zich ſomwylen, by gebrek van beter bewijs, met giſſingen moeten behelpen.

2. *Te Gore* enz. Hier zien we Goor al vermeld in het jaar 1252. en boven onder Goor is verhaalt, hoe dat *Willem*, Graaf van Goor, in het jaar 1157. het Advokaatſchap der Utrechtſche Kerke bekleedde. Ja in eenen brief van Biſſchop *Bernulphus*, die van *d Buchelius* opgegeeven word, ziet men Goor al vermeld voor het jaar 1052. Dit teken ik daarom aan; om dat de woorden van *Heda* den Leezer ligt zouden misleiden of verbyſteren: want hy ſchrijft dat de Biſſchop *Guido*, die in de veertiende eeuwe geſtorven is, drie Kaſteelen opgebouwt heeft, Dollenburg; Ghore, en Stoutenburg. Dit zoude miſſchien deeze uitlegging konnen veelen dat Gore, of Goor, te vooren een vlek of openplaats was, en door GUIDO tot een Kaſteel opgebouwt is. Maar is het wel te gelooven dat eene plaats, daar de Graaven van Goor huis en hof plagten te houden, onbemuurd en onbewald zy geweeſt? De gemeene Heeren, gelijk elders beweezen is, plagten hunne huizen, kaſteels gewijs te verſterken, om niet ſchielijk van hunne vyanden overvallen te worden. Voeg hier by dat Stoutenburg, een van de gemelde drie Kaſteelen, al een Kaſteel is geweeſt ten tyde van den Biſſchop *Henricus* I. en vervolgens voor het jaar 1267. Dit word van *eBuchelius* uit eenen openbrief van den Biſſchop zelf

d In notis ad *Hedam*, ſub *Bernulpho*.
e In notis ad *Hedam* pag. 218.

zelf beweezen. In dien brief ſtaat dat een Ridder van Amersfoort, *Wouter* genaamd, op zijn landgoed een Kaſteel heeft gebouwt, Stoutenburg genaamd; dat hy dat Kaſteel aan den voornoemden Biſſchop, en deszelfs nazaaten, in eigendom overgegeeven heeft; dat de Biſſchop uit aanmerkinge van de gunſt en getrouwigheit, die hem en de Kerke van Utrecht door den gemelden Ridder en deszelfs Broeders beweezen was, het gemelde Kaſteel aan denzelven Ridder *Wouter*, en zijne naaſte Vrienden, als een leen te bezitten gegeeven heeft. Men zoude het zeggen van *Heda* dus konnen uitleggen, dat *Guido* de gemelde Kaſteelen, die miſſchien genoegzaam vervallen lagen, wederom opgehaalt heeft: maar behalven dat Stoutenburg dan al ras vervallen zoude zijn, en *Heda* evenwel zeer oneigentlijk geſproken zoude hebben; wil ik my liever aan het zeggen van *Beka* houden. *Heda* kan toch niet ganſch vry geſproken worden; en zoo als *Beka* de zaak verhaalt, is alles effen en klaar. Hy zeit dan dat de Biſſchop *Guido* drie Kaſteelen, Ghore, Dullenburg, en Stoutenburg, tot zijn' eeuwigen lof aan den H. *Martinus* in eigendom opgedragen heeft; S. *Martinus* is te zeggen S. *Martinus* Kerk, en de Domheeren van S. *Martinus*; welke manier van ſpreeken de Leezer hondertmaal, en meer, in dit werk kan opgemerkt hebben. Zoo wil *Beka* dan zeggen dat de Biſſchop, die eerſt heer of leenheer van die Kaſteelen was, zijn recht aan de Domheeren van Utrecht overgegeeven heeft.

Om dat we in de beſchryvinge van Goor of Ghore van de naamrede dezer plaatze niet geſproken hebben; moet ik daar omrent eene giſſing van J. *Pikart* voorſtellen, die by eenige Leezers wel ingang mogt vinden. Daar zijn 'er geweeſt, zegt * hy, die *Choer* en *Chur* ſchreeven in de plaatze van Gore. Dit geeft hem eenig bedenken of hier in oude tyde niet een Raadhuis geſtaan hebbe, by de Romeinen *Curia* genaamd. Dit zoude hy des te ligter gelooven, om dat die naam ook in andere landen gevonden word; daar men weet dat de Romeinen zulke *Curias* of Raadhuizen gehad hebben. Dat is miſſchien zoo eene wilde giſſing niet: maar eindelijk komt het op *miſſchien* uit: doch de Leezer laat zich wel meer met zulke giſſingen paayen.

VELT-

* Antiquiteiten pag 97.

Velthuizen.

Het Dorp Velthuizen is in Neder-Benthem dicht by het land van Twent gelegen. De Parochi van Nieuwhuizen / 't welk onder de Stedekens van het zelve Graafschap gerekent word / plagt de Kerk van Velthuizen voor haare moederkerk te erkennen.

Laarwolt.

Laarwolt / en de drie laatstgenoemde Dorpen / die altemaal in Neder-Benthem gelegen / zijn eertijds den Graven van Benthem door den Bisschop van Utrecht als een leen te bezitten gegeeven: waar over Bocopius op het jaar 1418. kan nagezien worden. 't Zedert dien tijd is de gemelde Graaf onder de Dienstluiden van den Bisschop gerekent; en heeft den tijtel van's Bisschops eersten (1) Kamerling gevoert. De gemelde Dorpen stonden eertijds onder het Aartsdiakenschap van Oldenzeel; en zijn met het zelfde Aartsdiakenschap aan het Bisdom van Deventer gehecht. Doch de Hoogwaardigste de Monte heeft ze in 't bezoeken van zijn Bisdom niet aangedaan; om dat ze met hunnen Heer van den Katolijken Godsdienst reeds afgeweken waren. Rovenius, die het uit de Registers der Officialen van Oldenzeel getrokken had / geeft in zijne Aantekeningen te kennen dat de Kerken deezer Dorpen van verscheide Kerkampten voorzien zijn geweest. Maar vermits hy die Kerkampten niet optelt / en het ons niet vergunt is geweest de pampieren der Officialen te doorsnuffelen / zullen wy tot het beschrijven van bekender zaken voort treeden.

AANTEKENING

1. Op wat wyze dat de Biſſchoppen van Utrecht het leenrecht over het ſlot van Benthem gekreegen hebben, is boven verhaalt: maar 't geen hier gezeit word dat de Graaf van Benthem den tytel van des Biſſchops eerſten Kamerling voerde, zoude tegen de bekende lijſt van den Biſſchop *Adelboldus* ſtryden: tegen die lijſt, zeg ik, daar de dienſtmannen en vaſallen van de Kerk en den Biſſchop van Utrecht op getelt worden, en die door *Adelboldus* zoude opgeſtelt zijn. Daar word de Graaf van Benthem voor een vryen leenman der Kerke van Utrecht opgegeeven; en gezeit dat hy niet alleen het Burggraafſchap van Utrecht, maar ook zeer veele lanthoeven, landeryen, eilanden, velden, ſlaaven, boſſchen, weiden, beemden, wateren, watergangen, met het gerecht der zelve Plaatzen, in verſcheide Plaatzen der Stede en des Stifts van Utrecht, te leen bezit. En dan volgt 'er dat hy genoemt word, en metter daad is, de Poortier van den Biſſchop.

Ik heb elders getoont dat deze lijſt voor een valſch opſtel gehouden word; en dat de ſchrandere *f Buchelius* zelf, hoewel anders vry goed Biſſchops, gulhartig bekent dat ze zijns oordeels op den tijd van *Adelboldus* niet paſſen kan. Hy zoude eer gelooven dat ze aan iemand van de volgende Biſſchoppen moet toegeſchreeven worden. Maar dan geeft ze haare valsheit noch klaarder te kennen, en maakt hare eige zaak vuil: want de laater Biſſchop, die dezelve lijſt zoude opgeſtelt hebben, kan gemakkelijk van verſcheide leugens overtuigt worden. Voor eerſt ſtaat 'er uitdrukkelijk dat *Adelboldus* die lijſt opgeſtelt heeft: *Ego Adelboldus* enz. Ten tweede ſtaat 'er dat de gemelde Leenmannen, zoo als hy ze noemt, hunne leenen uit zijne handen ontvangen en hem manſchap gedaan hebben in de tegenwoordigheit van den Keizer *Hendrik* II. Dat kan op geen anderen Biſſchop als *Adelboldus* paſſen. Ten derde word 'er by gevoegt dat die gewaande leenmannen die manſchap gedaan zouden hebben in 't jaar 1021. Een Biſſchop, dewelke opentlijk getuigt dat hy eene lijſt opſtelt, dat de

f In notis ad *Adelbold.*

de leenen uit zijne handen ontvangen zijn, dat hem manschap is gedaan; en dan voor zijn eigen naam den naam van *Adelboldus* stelt, en den tijd als zulks gedaan zoude zijn, verkeerdelijk opgeeft; verdient die in andere zaaken geloof te krygen? Wil men zeggen dat hy die lijst op den naam van *Adelboldus* opgesteld heeft; als zich door 't gemeen gerucht verzekert houdende dat alles in der daad zoo toegegaan is; dan is het evenwel eene valsheit, als hy *Adelboldus* in eigen persoon doet spreeken. En in wat historie zal men vinden, dat by voorbeeld de Hartog van Brabant, de Graaf van Gelderland, de Graaf van Holland, de Synoden der Utrechtsche Bisschoppen in eigen persoon bygewoont hebben; of ten minste gedagvaart zijn, om 'er aldus te verschynen. Waar vindt men beschreeven dat dezelve Vorsten oit te Utrecht verscheenen zijn, om den Bisschop over een groot gedeelte van hunne Graafschappen hulde te doen? Hier doet niet tegen dat *Snoyus*, *Gerbrandus*, *Noviomagus*, *Hamconius*, en eenige andere Schryvers, die lijst vermeldt of opgegeeven hebben. Dat gebeurt maar al te dikwils dat een Schryver van andere Schryvers losselijk en zonder onderzoek der zake uitgeschreeven word. En *Snoyus*, *Gerbrandus*, *Noviomagus*, *Hamconius*, zijn van zulk een gezag niet, dat het eene groote verwaandheit zy, hunne getuigenis op een zedige wyze te wraken. Maar, zegt *Buchelius*, onder zekere pampieren der Bisschoppelijke Kamer van Utrecht word zeker opschrift gevonden, dat aldus luidt: *Gedenkbrief of geschrift van Heer Adelboldus, Bisschop van Utrecht, wegens de vrye leenmannen der Utrechtsche Kerke; en de leenen, die zy van de Kerke van Utrecht te leen houden.* Doch dewijl die lijst, volgens het gevoelen van *Buchelius* zelf, op de tyden van *Adelboldus* niet passen kan; koomen alle de voorgaande zwarigheden wederom. De oudheit van de letter, met dewelke die gedenkbrief geschreeven is, doet ook niet veel ter zake. Die lijst kan gemakkelijk verdicht en opgesteld zijn in de twaalfde, dertiende, of veertiende eeuwe: dan moet de letter oud genoeg zijn.

Denicham.

Denicham / een Dorp van Overyssel / is Parochikerk, om-

onder het Landtzoftſchap van Twent gelegen: de Paſtory wierd by beurten dooz de Oppermagt en den Biſſchop van Deventer begeeben. In de Parochikerke waren twee Vikaryen geſticht.

Vikaryen.

1. De Vikary van S. Antonius; wiens bezitter het ampt van Ozgeliſt bekleedde / en tot het leezen van dzie Miſſen ter week verbonden was. Hy wierd dooz den Paſtooz en de twee oudſte Kerkmeeſters aangeſtelt.

2. Die van de H. H. Catharina, Agnes, en Barbara: wiens Bedienaar het Koſterſchap waar te neemen had; en alle weeken dziemaal de H. Offerhande der Miſſe opdzaagen moeſt. De Paſtooz / de Gzaaf van Benthem / en de Kerkmeeſters / hadden gezamentlijk / en als een enkeld perſoon / het recht om den Vikaris te benoemen.

Paſtoors.

In 't jaar 1572. ſtond hier als Paſtooz de Heer en Meeſter Geraard Bize. Doch na het jaar 1672. heeft hier geſtaan Boſchard Heſterman, een Munſterſch Godtgeleerde; die in 't jaar 1696. tot de Paſtory van Oldenzeel beroepen wierd

Naderhand is Herman Peſe, die eerſt te Cijnsmeer in Dziesland had geſtaan / Paſtooz van Denicham gewozden.

Onder deze Paſtory / te weeten te Seingrave / ſtaat eene Kapel; in dewelke de Bedienaar van S. Catharinaas Vikary eens ter weeke de heilige altaargeheimeniſſen verrichten moet.

Frieſenveen

Parochikerk, Patroon, enz.

De Kerk van dit Dozp / 't welk onder de Heer-

heerlijkheit van Almelo gelegen is / is op den naam van den H. Antonius ingewijdt; de Paſtoor wierd door den Heer van Almelo aangeſtelt; en was uit hoofde van zekere ſtichting / die de Prieſter Bernaard Wiſſelink gedaan had / verpligt om eens ter maand op eenen Saterdag eene zielmiſſe te leezen; en 's Vrydags de Miſſe van 't H. Kruis te doen. In de Parochiekerke waren drie Vikaryen geſticht:

1. De Vikary van 't H. Kruis
2. —— Van de H. Antonius
3. —— Van de H. Anna. De eerſte was met twee Miſſen ter week belaſt; de tweede met vier; de derde met drie. De Heer van Almelo had het recht om de Vikariſſen te benoemen.

In het jaar 1571. wierd deze Paſtory bekleedt door eenen Goswijn Rommelman.

By onzen tijd hebben hier de volgende Paſtoors geſtaan; die de Katolijken van Gelſteren ook bedienden:

Johan Schuuren; te Frieſenveen gebooren: die na een ſesendertig-jaarigen arbeid geſtorven zijnde tot opvolger kreeg

Geraard Koelsvelt; die te Enſchede gebooren was / en den 15. February 1717. uit de weereld verhuiſt is.

Wierden

De Parochiekerk van dit Dorp / dat in 't land van Twent gelegen is / voert den naam van S. Jan den Dooper; en heeft eene Vikary van de Allerh. Maagd Maria; wiens Bedienaar twee Miſſen ter week leezen moet. De Paſtory / zoo wel als de Vikary /

ry / ſtond ter benoeminge van den Heer van Almelo. In 't jaar 1571. ſtond hier als Paſtoor Johan Nyenhof.

Tubbergen

Naamrede de Schutheilig,

Volgens zeker Schryver zoude de benaming van het Dorp Tubbergen / 't welk in het land van Twent gelegen is / afkomſtig zyn van den naam van den Keizer (1) Tiberius; en van eenen burg; dien de Romeinen hier misſchien opgeworpen hebben. De Parochiekerk is den H. Pancratius toegeheiligt; waar over de hoogedele Heeren van Eſchede en Fleringe of Herinkhave het recht van Patroonſchap eigenen. In dezelve Kerk was eene Vikary geſticht / die met twee of drie weekelykſche Miſſen belaſt is; en volgens de Aantekeningen van den Hoogwaardigſten Heer de Monte door den Paſtoor van Ormarſen begeeven wierd. Uit die Aantekeningen vernneem ik ook dat de Kerk van Tubbingen uit die van Ormarſen / als haare moeder / voortgeſproten is; en dat de Vikary aan het Paſtoors-ampt was gehecht.

By onzen tyd hebben hier geſtaan

Johan Benſchop, te Lingen gebooren / en een Munſterſch Godtgeleerde: dewelke daar den tyd van 15. jaaren gearbeidt hebbende geſtorven is / en tot opvolger kreeg

Johan Weſſels, te Enſchede gebooren / en een Lovens Godtgeleerde.

AANTEKENING

1. Deze naamrede, voor zoo veel den naam van *Tiberius* belangt, word ook van J. *a Pikart* goedgekeurt

a Antiquiteiten enz. 27. Diſtinctie.

keurt. Maar die Schryver is vry ſtout op het ſtuk van de oorſpronkelijkheden der naamen; en als men om zoo eene gelijkenis naamredenen verzinnen mag; kan men, om zoo te ſpreeken, alles van alles maaken. Ik zeg dat de voornoemde *Pikart* op dit ſtuk vry ſtout te werk gaat; en ik durf zeggen dat hy met de naamredenen ſomwylen genoegzaam ſpeelt. Aſperen in Holland, zegt hy, heeft zijnen naam van eenen Aſprenas: Wezop in Holland, Wezop in Drent, Wezop in Salland, van *Veſpaſianus*; Burik en Berk aan den Rhijn van *Tiberius*. Dalfzen, in Salland, van eenen *Alfegus*; Seyen, in 't Vrieſſche Drent, van eenen *Scyamis*: Koesveld van *Toſuelda*, de huisvrouwe van *Arminius*. Volzen in't landſchap van Benthem, Voſtelen in dat van Twent, Volte of Valte in het landſchap Drent, zouden zoo genoemt zijn naer een der aanzienelijkſte geſlagten van Rome, dat hy den naam van *Voltinii* geeft.

DEKENSCHAP
VAN
HARDERWYK:

Waar onder begreepen zijn

Harderwyk:
Elburg:
Doornſpyk:
Nunſpeet:
Elſpeet:
Ermel:
Putten:
Garderen:
Koetwyk:
Appeldoorn:
Beekbergen:

HARDERWYK. *

Harderwijk, waar gelegen enz.

HArderwijk / in de oude bzieven Hardewich 1) genaamd / is een Stad van Gelderland; en in 't quartier van de Veluwe aan de (2) Zuiderzee gelegen. In 't jaar 1503. is dit Stedeke by ongeluk aan bzand geraakt: die zoo hevig was / dat het binnen den tijd van dzie uuren / en noch minder / op vijf of ses huizen na / geheel en al aan koolen lag; en 'er meer dan duizend menschen dooz den bzand / of het neerstozten van de muuren / doodbleeven. † Eene zaak voozwaar / die ik niet weet of meer te verwonderen of te beklaagen zy. Doch alles wierd aanstonds herstelt; en het Stedeke veel fraayer opgebouwt / en sterker gemaakt / dan het te voore was geweest.

Parochikerk.

De Parochikerk / die op den naam van den H. Martinus ingewijdt is / beklaagt noch ten huidigen dage de schade / die ze van den bzand geleden heeft: doch is een pzachtig en heerlijk gebouw. De Pastooz is gehouden alle dagen in de Parochikerke den goddelijken dienst te doen; en het volk alle Zon- da-

* In eenen brief van *Geraard* Graaf van Holstein, en van de Burgomeesters van Hamburg, die in 't jaar 1280. getekent is, word tot lof van Harderwijk gezeit dat het door de Zeevaart vermaard was geworden. En in eenen brief der ingezetenen van Deventer, van het jaar 1291., wordt het als een deftig Hooge Schole gepreezen. Zie *Pontan.* Hist. Gelr. l. 6. en M. *Alting*, part. 2. p. 81.

† Uit de Jaarboeken der Broederen van Nimwegen.

dagen en Feeſtdagen voor en na den middag voor het prediken van Gods Woord te ſpijzen.

Ik heb eenen brief gezien van Karel, Hartog van Gelderland; dien hy in 't jaar 1511/ des Saterdags na S. Mattheus dag / geſchreeven heeft aan den Deken van S. Mariaas Kapittel te Utrecht. In dien brief kent hy den gemelden Deken voor den Paſtoor en hoofd deezer Kerke. De brief was by deeze gelegendheit geſchreeven. De Kardinaal Raymundus, Pauſſelijke Nuncius in Hoog- en Nederduitſland / had het inzamelen van eenig geld toegeſtaan; om de afgebrande Kerk uit de aalmiſſen der geloovigen weder op te maaken. Doch iemand / die zich voor den Kamerling van den Paus uitgaf; deed zijn beſte om die penningen meester te worden / en 'er mêe door te gaan. Dies bidt hy den gemelden Deken / dat hy het geld / dat de ingezetenen uit eene ruſtige medoogendheit tot het weder opbouwen van de Kerk gegeeven hebben / voor den Regent der Kerke en het blok wilde bewaaren. Dit teekenen wy daarom aan; op dat de Leezer weeten zoude door wat hulpmiddelen dat de Kerk / die door den brand zoo lelijk gehavent was / weder is geheelt: en wien het recht toequam van de Paſtory te vergeeven: daar het handſchrift van Gramajus, noch de Aanteekeningen van den hoogwaardigſten Heer de Monte, geen woord van gewaagen.

De Aartsbiſſchop de la Torre verzekert in zijn Roomſch verhaal dat de Allerh. Maagd Maria ook (3) voor de Patroneſſe van deze Kerk gehouden wierd.

Over het begeeven van de Pastorij is eenig verschil geweest: want by Ant.* Matthæus, daar hy van Geraard de Wit schrijft, staan deeze woorden te leezen: *Geraard de Wit*, anders *Zoudenbalch*, in 't jaar 1312. Deeze heeft zich aangematigt de Kerk van Harderwijk te begeeven: maar eindelijk is hem de zaak by uitsprake van Bisschop *Guido* tegengeweezen; en het Kapittel heeft het proces gewonnen.

In dezelve Kerke waren seven Vikarijen gesticht:

1. Die van O. L. Vrouw: wiens Bedienaar tot het leezen van drie Missen gehouden was. In 't jaar 1572. wierd de Vikarij door Johan en Geerlof Voet aangesteld: welk geslagt alhier wel-eer in de regeeringe heeft gezeeten.

2. ——— Van de H. H. Apostelen Petrus en Paulus, die den Bedienaar tot een gelijk getal van Missen verpligtte; en in het gemelde jaar ter begeevinge van Herm. Voorenberg heeft gestaan.

3. ——— Van de H Catharina; wiens Bedienaar door de Hoofdluiden van S. Catharinaas Broederschap gekooren wierd; en 's Vrydags zijn Priesterampt verrichten moest.

4. ——— Van den H. Apostel Bartholomæus; wiens Bedienaar gehouden was den dienst des outaars tweemaal in de week te verrichten.

5. ——— Van de H. Margareta

6. ——— Van den H. Laurentius, wiens

* In Præfat. libri de fatis Eccles.

wiens Bedienaar viermaal ter week gehouden was de onbloedige Offerhande op te draagen.

7. De Vikary van Ageraath: wiens Bedienaar de last opgeleit was van drie Missen ter week te leezen.

Dan waren 'er noch drie Kerkdienſten / of Beneficiën.

1. ——— Van S. Judocus: wiens Bedienaar den heiligen dienſt tweemaal ter week verrichtte.

2. ——— Van de Bilers; die aan S. Georgius outaar was geſticht; en met drie Missen belaſt was.

3. ——— Van de Poeths, aan O. L. Vrouws outaar. Van de Verlaars enz. De drie laatſte Kerkampten zijn aldus naar hunne Stichters genoemt.

In 't jaar 1571 / zoo als in het handſchrift van Ægidius de Monte aangeteekend ſtaat / is Rutgerus van Raer Paſtoor van Harderwijk geweest. Dezelve Ægidius, die tot het Bisdom van Deventer benoemt was / heeft den volgenden brief aan den Raad van Harderwijk geſchreeven / in de zake van den voornoemden Paſtoor / die wegens een los en ongebonden leven beſchuldigt wierd:

DEN hoichwerdighen Heeren Biſcop tho Deventer, hebbende verſtaen durch diverſche claechten ſoe wel van den Borgeren und Ingeſeten der Stad Harderwijck, als van menige andere fromen menſchen, die enormen exceſſen, misbruycken, und quade leven der Paſtoir tho Harderwijk, heeft daer op niet willen verbeyden breeder informatie te doen nemen, en-

ende daaromme tot dien meyninge heeft hy ons alhier in alle diligentie gheſonden, om van ſoedanighe exceſſen und misbruiken to vernemen, hebbende dan die Vicarios und koſter dair op onder wettelijcke eedt gehoirt und geexamineert, bevinden dat hy niet (als eene Paſtoir behoirlick is) ghelevet heeft: Begheerende daerom van weghen onſeren voirſz. Hoochw. Heeren den Biſcop tho Deventer, van den Burgermeeſteren, Schepenen, und Raedt der voirſz. Stadt Harderwijck, henlieden meyninge und goetduncken, te weten, oft den voirſz. Paſtoir bequaem, nut, und profijtelick is voer de voirſchreven Stadt, ende oft hy tot noch toe ſijn Schaepkens geleert, und goede exempel ghetoont heeft, als eene goede oprecht Paſtoir te doenen ſchuldich is, oft nicht; Ende oft zy niet wel begheren ſouden voorſienen te zijn mit een andere Paſtoir die van beter und deuchdelicker leven weſen ſoude; hier op begheerende Antwoordt.

Datum Harderwijck den 28. January,
Anno 1574. *ſtilo communi.*

Durch den Vicarius Generael des voirſz. ſijnen Hoichw.

ÆGIDIUS DE MONTE.

In de Kerke van Harderwijk plagt alle dagen op een geſtelde uure ten minſte eene Mis gezongen te worden: des zomers te ſes uuren 's ochtends; 's winters ten ſeven uuren. Die Miſſe wierd 's Maandags aan S. Bar-

S. Barbaraas outaar gedaan / 's Dingsdags aan 't outaar van de H. H. Anna en Antonius; 's Woensdags aan dat van S. Laurentius, en 's Donderdags aan dat van 't Allerh. Sakrament: 's Vrydags aan 't outaar van 't H. Kruis en S. Catharina: des Saterdags aan 't outaar van O. L. Vrouw, daar de Peets het zeggen over hadden.

Laatere Pastoors

Laatere Pastoors

Modestus Stephani (Stevensz.) Sneks, in het doodboek der Haarlemsche Kerke Senk genaamd / is de eerste t' zedert het omkeeren van de landregeering geweest / die de Katolijke Geloovigen van zijne geboortestad en de naastgelegene Oorden van de Veluwe gehoedt / en 'er het oude geloof bewaart en gehandhaaft heeft. Hy was te Harderwijk gebooren / Leeraar in de Godkunde / Kanonnik te Deventer / en in S. Ursulaas Kerke te Keulen. Volgens het zeggen of de overlevering van oude luiden heeft hy ook allereerst ('t zedert de Reformaatzi) het Harders-ampt van Oudewater waargenomen. Naderhand wierd hem het Presidentschap over 't Hollandsche Kollegie te Keulen opgedragen; 't welk hy veele jaaren zeer loffelijk bekleedt heeft; en is eindelijk den 5. July 1655. te Keulen overleden.

Als Modestus Stevensz. dus elders beroepen was; zijn de Katolijken van Harderwijk en van de naastgelegene Plaatzen van de Veluwe etlijke jaaren door Priesters uit de Maatschappye van Jesus bedient geweest. Maar na dat de zelven deze Pastorp / om de schraal-

schraalheit der inkomsten / verlaaten hadden; hebben de volgende Priesters uit de Geestelijkheit hunne schouders onder dien last gebogen:

. . . . Vander Meer; die Pastoor van Harderwijk gestorven is den 11. Jan. 1681.

Adam Kaster; die in zijne Pastorye gestorven is den 31. July 1700.

Willem vander Linde, te Horst onder het Bisdom van Roermonde gebooren.

Lukas Bakker, een Enscheder van geboorte.

Onder de Stads ban / dicht by de Veste / heeft een Kapel van den H. Nicolaus gestaan; die volgens het gemeen zeggen door (4) Reinout I. Graaf van Gelderland / gesticht is geweest

Het Kerkhof / en eenig overgebleeven puin / zegt Slichtenhorst, wyzen noch aan hoe groot dat deeze Kapel is geweest. In het Bezoekboek van den Hoogwaardigsten Ægidius de Monte word geen gewag van deze Kapelle gemaakt: misschien om dat ze reeds vervallen lag.

Gasthuizen. Daar zijn twee voornaame Gasthuizen. In 't eerste / dat 's Heiligen Geests Gasthuis genoemd wierd / konden ook de vreemde armen drie dagen huisvesting krygen.

In het tweede / dat even buiten de Stad staat / en S. Joris Gasthuis genoemt word / wierden de melaatsche menschen onderhouden: in de Kapelle van dit Gasthuis was eene Vikary van S. Georgius gesticht.

Mansklooster. Te Harderwijk hebben drie Mansklooosters gestaan. Het eerste / dat een heerlijke Kerk had / en recht over het Raadthuis stond /

is

is daar in 't begin van de dertiende eeuwe voor de Konventueelen van S. Franciscus gesticht van Eleonora, dochter van Edeward, Koning van Engeland; en huisvrouw van Reinout II Hartog van Gelderen. In het jaar 1503/ als byna de gansche Stad verbrandde / is dit Klooster ook door het vuur gansch vernielt; en onder zijne asschen begraven. Doch Bz. Angelus ab Aversa, Pausselijke Kommissaris / heeft 'er de Konventueelen / na dat het weder opgebouwt was / in 't jaar 1563. uit gedreeven; en het Klooster aan Observanten te bewoonen gegeeven. Ook heeft 'er de Hartog van Alba eenige nieuwe gebouwen aan getimmert. Doch na het verbannen van den ouden godsdienst is het wederom door zijn eigen buur vergaan: waar door het naastgelegen marktveld zoo veel te grooter geworden is. Eerste.

Het tweede wierd door Klerken of Bzoeders van 't gemeen leven bewoont; en was hier opgerecht voor Diderijk van Herxen; die de tweede Overste der Bzoederen te Zwol is geweest. De eerste Overste van dit klooster is geweest Tweede Mans-klooster.

Godefroy van Kempen; die door den Stichter zelf aangestelt was; en in zijn ampt door Johan van Goch opgevolgt wierd. De laatste Overste was genaamd Diderijk François. In dit Konvent hebben de Staaten van Gelderland na de Reformaatzi de hooge Schole geplaatst; die ook Meesters van allerhande fakulteiten heeft; om de jeugd in de wetenschappen te onderwijzen. Oversten.

Het derde / dat onder den Stads ban op eene zeer vermakelijke plaats stond / en S. Jans Derde Klooster

Jans dal hierte ; maar gemeenelijk 's Heeren Loo wierd genoemt / plagt van S. Jans Ridderen onder 't opzigt van eenen Kommandeur bewoont te worden. Deeze Ridders / de Ridders van S. Jan van Jerusalem genaamd / zijn in 't jaar 1106. ingestelt; en die instelling (5) in 't jaar 1124. door Paus Honorius II. goedgekeurt. Het inzigt der instellinge was dat ze voor den Christen godsdienst / en voor de Christenen / die in pellegrimmaadje naar Jerusalem reisden / tegen de Sarazijnen / Turken / en andere Barbaaren zouden vechten / en voor de Gast-vrijheit van zulke pellegrimmen zorgen. Dewijl zy dan op de Gastvrijheit van zulke pellegrimmen pasten / en ook ten oorlog gingen / wierden ze * Gasthuisridders genoemt. Daar na hebben ze de Ridders van Rhodus geheeten : want na dat ze eerst uit Jerusalem / en naderhand uit Ptolemaïs of (6) Acon, daar ze hunne woonplaats hadden / door de Sarazijnen verdreeven waren; waren ze naer het gemelde Eiland geweeken. t' Zedert zijn ze door den Turkschen keizer Soliman ook uit Rhodus gejaagt ; en hebben zich op het eiland Malta neergezet ; en het uittermate versterkt. Hunne order is in driederhande Staaten van Persoonen verdeelt: Ridders; Klerken / en Leeken. De eersten volgen den krijg : de tweede neemen het koor waar; en zijn als de Kapellaanen der Ridderen : de laatsten worden gebruikt om het huiswerk te doen. Zy draagen altemaal een wit kruis op een zwarten rok ; waar aan men hunne order kennen kan.

In

* *Hospitalarii Milites.*

In de oude pampieren / die het visiteeren van deeze plaats vermelden / vinde ik op het jaar 1459. aangetekend dat dit Kommandeurschap een lidt is geweest van het Landkommandeurschap van Utrecht: dat de Kerk drie outaaren had; en vijf Kapellaanen hield: welke Kapellaanen nochtans in dezelve pampieren tot het jaar 1540. ten getale van ses opgegeeven worden. Noch staat 'er dat dezelve Kerk tot het jaar 1595. toe gewoon was jaarlijks uit hoofde van opgenome penningen aan de provinciale Kamer van Utrecht te betaalen veertig goudguldens.

De lijst der Kommandeuren / die wy hier laaten volgen / zal den Leezer het rechte bescheid wegens de stichting van dit Klooster geeven.

In 't jaar 1333. * Gerrit van Hamerstein, Kommandeurs
Johan van Velde, Stadhouder
1352. Niklaas vander A.
1356. Jakob de Ridder.
1381. Willem Groeneveld.

In 't jaar 1403. is dit Godtshuis tot S. Jansdael in het Loo by Harderwijk gesticht van Rutger Pauwels, Commandeur S. Catherine, onder de Baille tot Utrecht, confirmiert van Broeder Hesle Slagelhols, M. der Duitscher Landt-commanduirien tot Lemgouwen, S. Jans Ordre des H. Hospitaels van Jerusalem, ende begiftigt met Calenbroeck.

1406. H. Gerrit Naegel
1413. Arent van Doonen.
1416. H. Derrik van den Spiegel, Kommandeur in het Loo: en

Ger-

* Deze lijst is voor 't grootste gedeelte in het Nederduits opgestelt: 't welk ik onverandert late. *Vertaalder.*

Gerrit Nagel, Kommandeur in Kalenbroek.

1431. Steven van Gruithuis, elders Groothuis genaamd.

1440. Johan de Visseler, elders Visseler genaamd.

1451. Niklaas vander A.

1461. Lambert van den Speulde.

1476. Johan de Beer.

1486. Helmich van den Speulde.

1489. Engelbert Dageraet.

1514. Gerrit van Dijkhuizen

1568. Joachim van den Speulde: wien Petrus Apherdianus in 't gemelde jaar zijne t' † zamenspraak tusschen de dood en een jongman opgedragen heeft; en hem / in de opdragt / den tijtel van een zeer roemruchtig en deftig man gegeeven.

1617. Gerrit Proever; die volgens zeker doodboek van S. Mariaas Kerke te Utrecht overleden is op den laatsten dag van Augustus.

1626. Willem van Zuilen van Nyevelt.

't Zedert is S. Jans-dal door zijn eigen puin en brokken van muuren gevult / en tot een effen veld gemaakt.

Nonnekloosters. De Nonnekloosters maakten ook een dertal uit. Het eerste wierd volgens Slichtenhorst bewoont van grijze Zusteren / die naar de strenge onderhouding van S. Franciscus Regel leefden. In 't jaar 1504. stonden deeze Nonnen onder het bestier van eene Dorothea van Harderwijk; die de Mater of Moeder der Observantissen van S. Franciscus Order te Harderwijk wierd genoemt. Thans is hier de munt van Gelderland.

Tweede Maagdekloosters. Het tweede Maagdekloosters / 't welk de H. Agnes voor patroneesse hende / wierd van He-

† Libro 1. Moralium Epigramm.

Reguliere Kanonnikkeſſen bewoont: die naar den Regel van S. Auguſtinus leefden. Het ſtond aan de Korenmarkt; en de ſtaat van 't Konvent wierd jaarlijks door de Regulieren van Windesheim opgenomen. De gedagtenis van Vader Jakob Wolf wierd hier in groote waarde gehouden: welke eerwaardige Man uit het Konvent van Hulsberge / daar hy eenige jaaren huisbezorger was geweeſt / na dit Konvent gezonden wierd; 't welk hy den tijd van drie en veertig jaaren zeer loffelijk heeft beſtiert. Hy heeft dit Konvent arm gevonden, zoo ſpreekt Herman van Berk in het doodboek van Hulsberge; maar door Gods genade en zijne eige naerſtigheit heeft hy het zoo wel in het geeſtelijke en de ſtrengheit der Klooſtertucht, als in tydelijke zaaken, renten, gebouwen, en andere goederen, ter eere van Godt wel verzorgt gelaten. Hy is overleden in 't jaar 1477. op S. Bonifacius dag / en in de Kapelle / die hy zelf opgebouwt had / begraven. Herman vander Meer, die volgens den Schryver van 't gemelde doodboek ook uit Hulsberge genomen was / heeft een Koer aan de gemelde Kapelle gebouwt. Dan heeft hy noch de bakkery en andere plaatzen voor 't gerief en de nootzakelijkheit der Zuſteren getimmert. Volgens het zelve doodboek is hy in 't jaar 1490/ op S. Matthæus dag / ter zielen gevaren; en wacht alhier naer het bazuinen van de laatſte trompet.

Het derde / 't welk naer S. Catharina was genoemt / en onder het Kapittel van Utrecht ſtond / wierd van Tertiariſſen van S. Franciſcus Order bewoont. Geraard van Weeſp, ook een Hulsberger / en geen onwaardige nazaat van den voornoemden Wolf, die wel Derde.

eer (op verſcheide tijden) Overſte van beide die Kloosters was geweest / heeft dit Konvent ten tijde van zijne regeering ook groote dienſten gedaan / en voordeelen bezorgt. Want zoo ſpreekt het voornoemde doodboek van zijne verrichtingen. Als hy door den raad der Vaderen tot Biechtvader en Overſte der Zuſteren van S. *Catarinaas* huis te Harderwijk aangeſtelt was; heeft hy dat huis zeer arm gevonden: maar door Gods genade heeft hy het zelve in het tydelijke, als gebouwen en inkomſten, merkelijk verbetert: en daarenboven de goede tucht en eendragt binnen het Konvent gehandhaaft; en zich zelven in alles zeer eerlijk en deugdelijk gedragen. Na dat hy dus 26. jaaren met veel arbeids en groote naerſtigheit in de regeeringe overgebragt had; is hy in 't jaar 1483, op den dag van *Mariaas* Zuivering, door eene ſchielijke dood tot een beter leven overgegaan. Zijn lichaam wierd in de Kapelle begraaven.

Het Konvent ſtaat 'er noch; en dient tot huisveſting van de genen / die om de peſt hunne eige huizen moeten verlaaten. Beide deeze Konventen zijn in het begin der 14. eeuwe in de weereld gekomen.

Harderwijk is de geboorteplaats van Pieter Guinel, Arent Barentszoon, Hegimannus, en eenige anderen / die van * Pontanus met lof vermeldt worden.

* Hiſt. Gelr. l. 1. p. 39. & 40.

AANTEKENINGEN

1. Laat ons al weder een woord van de naamrede zeggen; de beſte Schryvers ſchaamen zich toch niet, zulke kleinigheden aan te roeren: zulke kleinigheden,

den, zeg ik; want ik zal het nu tot voldoening van eenige zifters, voor wien zulke opmerkingen al te kaal en gering zijn, voor kleinigheden houden. Sommige *a* Schryvers weeten van *Hardibones* te ſpreeken, die hier in oude tyden (miſſchien al voor *Adam*) zouden huisgehouden hebben: maar die moeten eerſt beter beſcheid van die *Hardibones* geeven; en dan noch bewyzen dat ze hier omſtreeks bekend, en gehuiſt of gehooft zijn geweeſt. Anderen willen den naam liever afleiden van de hardigheit des gronds; die men meeſt beſpeurde ter plaatze daar de Scheepen op de ree plagten te leggen: en de Heer *Alting* zelf toont zich zoo vreemd van deze naamrede niet. Daar zijn 'er, die den naam van Harderwijk doen afdaalen van eene nabuurige buurſchap *Hiëren* genaamd: maar daar men de naamreden in of by de Stad zelf kan vinden, behoeft men mijns oordeels naar *Hieren* niet te loopen, om ze daar te zoeken. Zoo zijn 'er, dewelken meenen dat Harderwijk niet anders te zeggen zy dan een wijk, of woonplaats, of Stad van Harders. En de Heer *b Alting*, die genoegzaam den voorrang aan deze benaminge geeft, voegt 'er by dat 'er tuſſchen de Stad en de Zuiderzee goed Weiland plagt te leggen, daar de Harders hunne Schaapen koſten hoeden. Ik wil wel bekennen dat ik, indien het op een ſtemmen ging, voor de Harders ſtemmen zouw: ik zoude den Heer *Alting* op mijne zijde hebben, en geene verandering in den naam behoeven te maaken; en alles ware effen en klaar.

2. Het oude wapen van Harderwijk was een kogge ofte ſchip: *c* maar door de vergunning van *Otto* III, den ſevenden Graaf van Gelderen, heeft de Stad een Naſſouwſchen Leeuw in haar wapen gevoert. Volgens de Gelderſche Schryvers is ze eerſt in de dertiende eeuwe, beneffens Roermonde, Aarnhem, Bommel, en andere Steden, eene Stad geworden, en met muuren omtrokken. Dit koomt den Heer *Alting* onwaarſchynelijk voor; om dat Harderwijk, volgens den brief van *Geraard* Hartog van Holſtein, en van de Burgemeeſters van Hamburg, in het jaar 1280. zoo eene vermaarde Koopſtad was; en dat de hooge

a Slichtenh. 1 Boek.
b in voce *Hardervicius.*
c Slichtenhorſt eerſte Boek.

hooge Schole van Harderwijk in eenen brief van 1281. als eene zeer deftige hooge Schole gepreezen word. Dan zoude Harderwijk, meent hy, in korten tijd zeer grooten opgang gemaakt moeten hebben. Evenwel ſteekt 'er geene onmogelijkheit in; en daar by konnen de Harderwykers, eer de Stad bemuurt was, van de zeevaart geleeft hebben. Echter is het zoo zeker niet dat Harderwijk voor den tijd van *Otto* III, en vervolgens voor de dertiende eeuwe, geene muuren heeft gehad. *Slichtenhorſt d* zegt ſlechts dat het bemuuren van eenige Steden, als Aarnhem, Roermonde, Harderwijk, Goch, Bommel, Wageningen, volgens de Schryvers geſchiedt zoude zijn in het jaar 1231.; maar hy voegt 'er by dat ſommigen van die plaatzen eerſt vlekken waren, en toen ſteden geworden zijn: maar anderen, die als puin- en molhoopen vervallen lagen, in haar ouden ſtaat zijn herſtelt. Harderwijk kan zoo wel onder de laatſte als eerſte plaatzen gerekent worden. De reden, waarom dat 'er zoo veele plaatzen op eenen tijd bemuurt wierden, beſtond hier in, dat het platte land door moeskoppers en vyandlijke benden geduurig afgeloopen wierd.

3. *Slichtenhorſt*, van de Parochikerke ſpreekende, noemt ze de *Mariën Moederkerk*, of *Vrouwenkerk*; zonder een woord te melden dat ze den H. *Martinus* toegewijdt was.

4. Dit is die *Reinout*, die in 't acht en veertigſte jaar van zijne regeering door zijn eigen Zoon, *Reinout* II, uit de regeeringe geſchopt, en op een ſlot gevangen gezet wierd. 't Is waarſchynelijk dat hy te lang naer zijn Zoons zin leefde, en dat de jonge *Reinout* ook eens proeven wilde, hoe dat het regeeren ſmaakte. Die reden zoude voor 't gemeen al te blauw geſtaan hebben: dus was het niet genoeg den ouden Vorſt af te zetten; hy moeſt den naam noch hebben dat hy onbequaam tot het regeeren was. Men zeide dan dat hy te quiſtachtig was; en dit had zoo wat ſchijn; om dat hy de Kerken en Klooſters wel bezorgde. Echter was die reden by luiden van kennis niet groot genoeg: men zeide dan vorder dat eene hoofdwonde, die hy verſcheide jaaren te vooren in eenen veldſlag gekreegen had, zijn verſtand op den hol had geholpen. Men had in zijn gedrag geen

d In *Otto* III.

geen tekenen van uitzinnigheit beſpeurt: maar de meeſte Heeren hielden meer van een jongen Vorſt; en wilden dat zeggen gelooven. De gemeene man volgde den grootſten hoop; of moeſt het gelooven: want hebt het hert eens van een jongen eerzuchtigen Vorſt in zijn voorneemen te ſtuiten. De Vrouw zelf van den ouden Vorſt heulde met haaren Zoone; en gunde hem de heerſchappy liever, dan aan haar eigen man. In 't kort de oude Vorſt wierd gevangen gehouden, en ſchier van ieder een verlaaten. De Stad Aarnhem, die noch een hart voor den Vader had, koſt tegen de menigte niet op.

5. Van die inſtellinge heb ik elders geſproken; en heb 'er thans niet veel anders, dat van groot belang zy, van te zeggen.

6. Ik zal hier ſlechts aantekenen dat *Fulcherius Carnotenſis*, die de kruisvaart der Chriſtenen onder *Godefroy van Buljon* beſchreeven heeft, daar hy van deze Stad *d* ſpreekt, *Achon* voor den ouden naam van *Ptolomaïs* opgeeft. En ik zie dat haar die naam van de huidendaagſche Weereldbeſchryvers ook gegeeven word. Maar hy voegt 'er by dat ſommigen, in de plaatze van *Achon*, *Akkaron* ſchreeven: en dat hy zelf, eer dat hy in 't H. Land quam, *Ptolomaïs* en *Akkaron* voor dezelfde Stad plagt te houden. Maar, gelijk hy wel zegt, *Akkaron* is eene Stad van Paleſtynen, by Askalon tuſſchen *Azotus* en *Jamnia* gelegen: daar *Achon*, dat is *Ptolomaïs*, benoorden den berg *Carmelus*, dat is, op de grenzen van Fenicië en Paleſtine, gelegen is. Dit teken ik daarom aan, om dat andere Schryvers, die van de gemelde Kruisvaart ook geſchreeven hebben, *Akkaron* en *Ptolomaïs* voor een en dezelfde Stad houden: 't welk menig Leezer op den doolweg kan helpen. By voorbeeld een naamloos Schryver, die 't inneemen van Jeruſalem vry wijdloopig *e* verhaalt, zegt onder anderen dat de Koning *Balduinus* zekere zeer ſterke Stad ging belegeren, van ouds *Akkaron*, en naderhand *Ptolomaïs* geheeten; die nu *Akre* heette; of den naam van *Akkaron* weder gekreegen had. Doch tuſſche *Akre* en *Akkaron* moet onderſcheid gemaakt worden: want ik zie dat de Franſche *f* Weereldbeſchryvers aan *Ptolomaïs* of *Achon*

d Vide Geſta Francor. p. 396.
e Zie geſta Francor. pag. 605.
f Zie Diction. Geogr. de Baudrand &c.

Achon den naam van S. *Jean d'Akre* geeven : en *Akkaron* voor 't rechte *Akkaron* houden. By deze gelegendheit zal ik noch aanmerken dat de naamen van verſcheide Steden in 't H. Land al in de elfde en twaalfde eeuwe merkelijk verdraait en verandert waren. Voor g *Sidon* zeiden ze *Sagitta*; voor *Joppe Japhet*; voor *Kaffe Kaïphas*: voor *Tyrus Aſor* en *Sur*: voor *Idumæi h Bidumi*. Dat ze *Samarië* verandert hebben in Napels, *Sarepta* in *Gerez*, Azotus in *i Ibenus* en *Eldot*, wil ik nu niet rekenen : dat zijn ganſch nieuwe naamen: en ik ſpreek van zulke veranderingen, die door 't verdraayen of qualijk uitſpreeken van de oude naamen opgekomen zijn.

g Zie *Geſt. Franc.* p. 306.
h Ibid p. 372.
i Ibid. 432.

Elburg

Naamreden; waargelegen; enz.

Elburg / een Stedeke van Gelderland / onder het vierendeel van de Veluwe aan de Zuiderzee gelegen / heeft dien naam van een ſtuk lands / El geheeten ; op wiens rugge Elburg gebouwt zoude zijn in het jaar 1395. Het is door Arent Boekop, **Rechter van de Veluwe / bewalt en bemuurt ten tijde van** Willem **I. Daar zijn 'er die den naam van Elburg liever willen afleiden van** Ælius Gracilis; **die naar hun zeggen onder** Nero **het bewind over de Nederlanden voerde.** (1)

Parochikerk.

De Parochikerk is op den naam van de H. H. Nicolaus **en** Maria Magdalena **ingewijdt / en ſtond ter begeevinge van den Abt van Werde. Als zijne Hoogwaarde** Ægidius de Monte, **deze Kerk in 't jaar 1575 / voor de tweedemaal quam bezigtigen / beſtond de gemeente uit 1100. geloovigen / die ter H. Tafel gingen.**

In 't jaar 1571. ſtond hier als Paſtoor Diderijk Dorren. **In de Kerke waren verſcheï-**

ſcheide Vikaryen geſticht: als

1. Die van S. Jan den Dooper en S. Jan Evangeliſt.

2. ——— Van de H. H. Apoſtelen Petrus en Paulus. Aan beide deze Vikaryen is de laſt van vier weekelijkſche Miſſen gehecht.

3. ——— Van den H. Apoſtel Jacobus, S. Anna en de elf duizend Maagden.

4. ——— Van den H. Antonius: welke twee Vikaryen met vijf weekelijkſche Miſſen belaſt waren.

5. ——— Van de H. Catharina: wiens Bedienaar gehouden was / by beurten vijf of vier Miſſen ter week te leezen.

6. ——— Van de H. H. Hiëronymus, Laurentius, Ludgerus, en Barbara; die den Bedienaar dagelijks tot het leezen van eene Miſſe verpligt; en geſticht en begiftigt is uit de goederen van eenen Johan Nukke, Prieſter / die in 't jaar 1467. uit het leven geſcheiden is. De Stichters zijn geweeſt Maarten Schendel, Jakob Hagen, en Niklaas Goel, Prieſters / met Baerthout van Tongeren; die de gemelde ſtichting voor de zielen van den voornoemden Johan Nukke, en deszelfs Broeder Diderijk Nukken, gedaan hebben in 't jaar 1468. daags na het feeſt van S. Pontianus. En is de ſtichting noch in 't zelfde jaar/ den 17. dag van February / goedgekeurt door David van Borgonje. Dezelve Vikary had twee Bedienaars / die door den Overſte van Hulsberge benoemt moeſten worden / en tot het rezideeren en het bywoonen van 't hoer gehouden waren / zonder dat ze eenige andere inkomſten dan van hunne Vikarye trokken.

Dan waren 'er noch eenige kerkdienſten of beneficiën:

1. Die van den H. Sebastianus.

2. ——— Van den H. Georgius; wiens Bedienaar gehouden was alle Zondagen een Hoogmisse te doen.

3. ——— Van O. L. Vrouw: wiens Bedienaar alle Maandagen eene Misse leezen moest.

4. ——— Van de H. Anna; wiens Bedienaar 's Dingsdags daar toe gehouden was.

5. ——— Van den H. Antonius: wiens Bedienaar 's Woensdags eene beurt had.

6. ——— Van 't Hoogw. Sakrament: wiens Bedienaar 's Donderdags den heiligen dienst most verrichten.

7. ——— Van 't H. Kruis: wiens Bedienaar gehouden was / 's Vrydags eene Misse te doen.

Klooster

Het Gasthuis / dat hier staat / word 't H. Geests Gasthuis genoemt.

Elburg heeft maar een Klooster gehad; welk bewoont wierd van Maagden / die onder het Kapittel van Utrecht stonden; als Tertiarissen gekleed gingen; en naer den Regel van den H. Franciscus leefden

AANTEKENING

1. Daar zijn 'er *a* ook die Elburg voor eene verkortinge van Edelenburg houden: anderen dat een lange straat, de elle genaamd, de naam aan de Stad zoude gegeeven hebben. Doch ik kan niet zien dat de eene veel naerder aan het wit schiet, als de andere. *Slichtenhorst* zoude het liefst met het stuk lands de *el* houden: dat zoude konnen doorschieten, waer 'er eenig bewijs dat 'er zoo een stuk lands gelegen had. Had 'er iemand op gedagt dat *b el* voor deezen by sommige Nederduitschers eene *aal* betekende; die zou

a Zie *Slichtenhorst* 1 deel enz.
b Zie *Meyers* Woordenschat, 3 deel.

zou misschien de naamreden van de aalen afgeleidt hebben. Maar, om 'er ook iets in te zeggen, ik bevinde dat de naamen van zeer veele plaatzen, daar de *c* Hoog- of Nederduitsche taal gebruikelijk is, of voor heen gebruikelijk is geweest, met *el* beginnen. Elchingen in Zwaben; Elfeld onder Ments; Ell of Elle in de Neder-Elfats, Elleboge in Boheme; Elleholm of Eleholm in Zweden; Elzeneur in Denemarken; Elsinburg of Helsinborg in Zweden; Elster in Hoog-Saxen; Eltmana in Frankenland; Eltze in Neder-Saxen; Elverveld in Westfalen; Elwangen in Zwaben; Ely in Engeland, enz. Daarom zoude ik zeer ligt gelooven dat de rechte betekenis van *el*, zoo wel als van meer andere woorden en naamwoorden, vergeeten en onbekend geworden is. Ik stel mijne gedagten slechts voor; en wil niet hoopen dat ik daar over, als over een groote verwaantheit, gehekelt zal worden.

c Onder de Hoogduitsche tale begrijp ik hier die groote gemeenschap met die tale hebben.

Doornspyk.

Parochikerk, Begeever der Pastorye.

De Parochikerk van dit Dorp / 't welk ook onder de Veluwe gelegen is / plagt onder de Abdye van Werten te staan; en telde in 't jaar 1575. omtrent 500. Parochianen / die daar tot de Maaltijd des Heere gingen. Daar was maar eene Vikary; te weeten van de Allerh. Maagd Maria: wiens Bedienaar volgens den stichtingbrief gehouden was voor de zielen der genen / die daar begraven wierden / de offerhande des outaars op te draagen: en daarenboven beneffens de kraambrouwen / die haar' kerkgang deeden / de goddelijke barmhertigheit voor het verleenen van een gelukkige verlossing te bedanken. Dan was hy noch verpligt op alle voornaame Feesten de Priesterlijke bedieningen te verrichten. Daar was ook een Kerk-

dienst

dienſt van de Allerh. Maagd Maria.

In 't jaar 1571. was Willem Nagge Paſtoor van Doornſpijk.

Nunſpeet

De Parochiekerk van Nunſpeet / een Dorp van de Veluwe / heeft eene Vikary; te weeten van den H. Antonius; aan welke de laſt van eene weekelijkſche Miſſe was gehecht. Dan was 'er noch een beneficie of kerkdienſt van 't H. Kruis; en noch een tweede van O. L. Vrouw.

In 't jaar 1571. ſtond hier als Paſtoor Hendrik Loeten.

Elſpeet

Naamrede

Stephanus Vinandus Pighius, in zijn Hercules Prodicius, noemt dit Dorp / dat onder de Veluwe hoort / de verblijfplaats van Ælius. Het recht om iemand tot het Paſtoorsampt van Elſpeet te benoemen / quam den Paſtoor van Ermele toe. Tot gerief van de Parochiekerk was maar eene kerkdienſt geſticht; te weeten van S. Catharina; en eene Vikary op den naam van S. Antonius; welker Bedienaars tweemaal ter week den altaerdienſt verrichten moeſten.

De Paſtoor / die hier in 't jaar 1571. ſtond / was genaamd Antoni Janſz.

Ermel, Ermelo.

Ermel is ook een Dorp van de Veluwe; over wiens Parochiekerk de Abt van S. Paulus Abdy te Utrecht het recht van Patroonſchap

ſchap plagt te hebben. Den tijtel / daar dit recht op ſteunde / heb ik in een ouden brief gevonden ; die uit de Latijnſche tale overgezet / en op de volgende wyze verhoft was :

In den name, *&c.* Hoe (1) ik *Auffridus Biſſcop* hebbe doen timmeren een Celle in der ſteede, die Hoogerhorſt hiet, inden eeren ons Heeren Jeſu Chriſti, ſijnre H. Moeder, S. Peter, S. Paulus ende S. Martijn mijn Patroon ; dat Monicken ende Broeders begeerende te leven onder den Regule van S. Benedictus hier moegen onderhouden worden, gevende daer toe al dat ick plach te beſitten in Driel in den Lande van Teyſterbant met allen luden, dienſten en verbant. Te fuetge half den thins ende van tollen ende van der munten, en dat vierendeel van den Boſſche dat Fuetgehaut hieet. Voort tuſſchen den Dorpe Heeze ende Zoes 14 hoeven met den hoeven te Hohorſt met allen toebehooren, Boſche, Greunlant, Weyde, Neerlant, Wateren, *&c.* Nieiandt van Bergehohorſt tot Backevoort, noch die Kercken van Armelo, Greuningen, Maſemunſter, Livemunſter, Legre, Zwijndrecht, Hamerſche, Lijſden. Dit is geſciet openbaerlijck voor eerweerdigen getuygen inder Kercken onſer Vrouwen ende S. Martijn te Hohorſt, op ten dach als die Kercke gewijdt wert den XIV. Kal. Decemb. onder ons teycken, in 't jaar ons Heern M. ende VI. by Keyzer Hendrix tyden den anderden van dien naeme in 't V. jaer.

S. Bernulphus, ook Biſſchop van Utrecht / heeft deze Abdy in de gemelde Stad Utrecht overgebragt.

Voorts was 'er in de Parochikerke van Er-

Ermelo eene kerkdienſt geſticht van S. Antonius; en eene Vikary van de H. Catharina; die by beurten door den Abt van S. Paulus en den Hartog van Gelderland begeeven wierden. De Bedienaar van deze Vikary was gehouden het koor by te woonen / en de zieken te troosten.

In 't jaar 1571. wierd deze Paſtory bekleedt door Georgius de Koeth.

AANTEKENING

1. Wy hebben *a* elders al gezien, dat S. *Ansfridus*, of *Anfridus*, of *Aufridus*, uitermate mild in het ſtichten en begiftigen van Kloosters, Godshuizen en godvruchtige plaatzen was: en willen 'er daarom by deze gelegendheit niet breeder van ſpreeken. Maar ik moet een woord van zijn Graafſchap zeggen; want hy word van eenige Schryvers niet alleen Graaf van Huy, maar ook van Brabant, genoemt. *Sigebertus*, *b* dien ik zonder groote reden niet durf tegenſpreeken, noemt hem duidelijk Graaf van Brabant: *Qui cum fuiſſet Comes Bratuſpantium.* Zoo word hy ook genoemt in zekere Jaarboeken van Luik. En d'*Outreman*, in zijne *c* Hiſtorie van Valencijn, met den geleerden *Buchelius*, ſchijnt het zelfde gelooft te hebben: want in het geſlachtregiſter van den Biſſchop *Aufridus*, dat van *Buchelius* opgegeeven word, en naer zijn zeggen met het ſchryven van *d'Outreman* overeenkoomt, ſtaat uitdrukkelijk dat *Ausfridus*, de zoon van *Lambertus*, eerſt Graaf van Brabant was geweeſt; en naderhand Biſſchop van Utrecht geworden is. Ik ſpreek dit niet volkomen tegen; en zal het een goeden zin geeven: maar meene dat hy onder die Graven van Brabant niet gerekent mag worden; die men eigentlijk Graven van Brabant noemde; en die eenigen tijd bekend zijn geweeſt onder den naam van Graaven van Loven; en doorgaans Graaven van Brabant genoemt worden. Ik zal myne zwa-

a In Batavia S. 1. deel.
b & *c* Apud *Buchel.* in notis ad *Anſr.*

zwarigheden eerſt opgeeven, en den Leezer dan vonnis laaten ſtryken: doch alvoorens zeggen dat de Jaarboekſchryver van Luik, die van *Heda* bygebragt word, voor geen byzonderen getuige behoeft aangenomen te worden: want hy ſteunt alleenelijk op het zeggen van *Sigebertus*. Eerſtelijk vinde ik hem onder de Graven van Brabant niet opgeteld by *Divæus*, noch *d Molanus*, die de daaden der Graaven van Brabant of Loven beſchryven: noch ook by den Schryver van *Chronicon Magnum Belgii*. Of van Loven, zeg ik; want in die tyden wierd de Graaf van Brabant doorgaans Graaf van Loven genoemt; om dat Loven de zetel der Graaven was. Wel is waar dat het inzigt van *Molanus* niet is van alle de Graaven van Brabant te ſpreeken; maar ſlechts van de zoodanigen, die voor 't geloove geoorlogt hebben: maar hy verhaalt de zaaken zoodanig dat ik niet zien kan, waar dat men *Ausfridus* eene plaats onder de Graaven van Brabant of van Loven geeven zal. P. *Louwius*, in zijne Aantekening op *Molanus*, maakt ook geen gewag van *Aufridus*, daar het echter zeer wel te pas ware gekomen. *Divæus*, *Molanus*, en andere Schryvers verhaalen de geſchiedeniſſen van die tyden zoodanig; dat onze *Ausfridus* of *Aufridus*, indien hun verhaal op een goeden gront ſteunt, het Graafſchap van Loven of Brabant niet bezeeten kan hebben. Om van *Divæus* te beginnen; die *e* ſchrijft duidelijk dat *Karel*, de Broeder van *Lotharis* Koning van Vrankrijk, en Hartog van Lotteringen, in 't jaar 991. overleden is. *Karel* heeft volgens den zelven *Divæus* eenen zoon nagelaten, *Otto* genaamd; en twee dochters; te weeten *Gerberga* en *Irmegardis*. *Otto* wierd in zijn vaders plaatze Hartog van Lotteringe: *Gerberga* trouwde met *Lambertus* Graave van Bergen of Henegouwen: want, om 'er dit tuſſchen te voegen, de Graaven van Henegouwen plagten *f* Graaven van Bergen genoemt te worwen. *Irmegardis* wierd de Vrouw van *Aalbert*, Grave van Namen. Dan voegt 'er *Divæus* by dat *Lambert*, na zijn Schoonvaders dood, Graaf van Loven geworden is; onder welk Graafſchap, zoo als hy vor-

d De Militia ſacra ducum Brab.
e Rer. Brab. lib. 6. pag. 67.
f *Divæus*, *Molan.* *Louwius* &c.

vorder zegt, Loven, Bruſſel, Nivelle, Vilvoorde, Vueren, en Soniënboſch begreepen waren. Indien *Lambert* dan dat Graaffchap na zijn Schoonvaders dood, dat is na het jaar 991, bekoomen heeft; en, gelijk uit *Divæus* vorder blijkt, noch verſcheidene jaaren, en tot 1014. toe, Graaf gebleeven is; hoe kan *Aufridus Lamberts* zoon, Graaf van Loven of Brabant zijn geweeſt, die al in 't jaar 994. tot Biſſchop van Utrecht verkooren wierd? Vorder ſchrijft *Divæus* noch dat *Lambert*, die in eenen ſlag tegen *Godefroy* Hartog van Lotteringen dood bleef, zynen zoon *Hendrik* tot opvolger kreeg. Graaf *Hendrik* wierd volgens de oude Kronijkſchryvers van Brabant, zoo als *Divæus* getuigt, door zynen zoon *Lambert* opgevolgt: maar *Sigisbertus*, die omtrent dien tyden leefde, ſchryft daar tegen dat zijn zoon en opvolger genaamd was *Otto*: maar dat *Otto* de weereld binnen korten tijd verliet; en *Lambert* II., zijn Vaders Broeder, tot opvolger kreeg. Dit vermelde ik maar, om dat het geſlachtregiſter van *Anfridus*, 't welk by *Buchelius* ſtaat, en daar *Anfridus* voor Graaf van Brabant of *Bratuſpant* opgegeeven word, met het gemelde verhaal van de oude Kronijk-Schryvers van Brabant, en met dat van den beroemden *Sigisbertus*, in geenen deele t' zamen ſtaat. Zoo is dan *Ausfridus*, indien men op de Hiſtorie van P. *Divæus* ſtaat maaken mag, noit Graaf van het rechte Brabant geweeſt: en die P. *Divæus* kent, en weet hoe dat hy van de rechte kenders geacht word, zal zijn zeggen niet al te ligt tegenſpreeken.

Het verhaal van *g Molanus* koomt met dat van *Divæus* genoegzaam over een. Hy zegt ook dat *Lambert van Loven*, na de dood van *Karel* Graaf van Lotteringen, het Graaffchap van Loven of Brabant, uit hoofde van zijn houwelijk met *Gerberga*, *Karels* dochter, na het jaar 991. in het bezit genomen heeft; en hy ſtelt de dood van den gemelden Graaf *Karel* op het jaar 991. Ook geeft hy te kennen dat Graaf *Lambert* van den Keizer *Hendrik* den II. in het jaar 1012. beoorlogt wierd: zoo dat 'er wederom geen tijd kan uitgevonden worden voor *Aufridus*. *Petrus Louwius*, in zijne *h* Aantekeningen op *Molanus*, ſpreekt even eens als *Molanus* en *Divæus*; telt de eerſte

g Militia ſacr. ducum Brab. c. 40. & 42.
h In notis ad caput 42. & 55. *Molani*

ſte Graven van Loven op; maar ſpreekt geen enkel woord van *Anfridus*. *Meyerus* in zijne Jaarboeken van Vlaanderen op het jaar 1005. verhaalt de zaak op dezelfde wyze als de voorgaande Schryvers. Zoo doet *Mezerai* en meer andere Schryvers ook.

't Is waar dat *Anfridus* in de groote Kronijk * van Nederland Graaf van Loven of Hoeï word genoemt: *Anfridus de domo Bratuſpantiæ, Comes Lovanienſis vel Hoyenſis enz.* Maar behalven dat die Schryver ganſch niet onfeilbaar is, ſpreekt hy zich zelven op dit ſtuk tegen; of zijne woorden moeten in een anderen zin verſtaan worden. Want voor eerſt had hy pas te vooren gezeit dat *Otto*, de zoon van *Karel van Lotteringe*, zijnen Vader in 't jaar 991. in het Hartogdom van Lotteringe en Brabant opgevolgt is: en dat Hartogdom veertien jaaren lang bezeeten heeft. 't Is niet zeker dat hy na zijn Vaders dood Hartog van Brabant wierd: *Divæus* en andere Schryvers getuigen dat de meergemelde *Lambert* toen Graaf van Brabant of Loven geworden is. Maar 't is my nu genoeg dat de Kronijkſchryver zich zelven tegenſpreekt; of ten minſte zoo niet verſtaan moet worden, als zijne woorden ſchijnen te luiden. En waar zal *Anfridus* hier wederom eene plaats onder de Graaven van Brabant of Loven vinden? *Karel* is naer 't ſchryven van de Kronijk Hartog van Lotteringe en Brabant geweeſt tot het jaar 1192. toe; en naar zijn zeggen in 't gemelde jaar opgevolgt door zijnen zoon *Otto*. Op een *i* andere plaats verhaalt dezelve Kronijkſchryver dat *Lambertus*, die met *Gerberga Karels* dochter en *Ottoos* zuſter getrouwt was, noch in 't leven en Graaf van Loven was na de dood van zijn' zwager *Otto*: en daar in koomt hy met de andere Schryveren over een. Maar wanneer is *Anfridus* dan Graaf van Loven geweeſt: of heeft hy dat Graafſchap eer bezeeten dan zijn Vader? Dus meen ik dat de getuigenis van dien Kronijkbeſchryver het gemeen zeggen, dat *Anfridus* Graaf van Loven of Brabant zy geweeſt, niet of zeer weinig ſchooren kan. Voeg hier by dat *Beka*, hem ſlechts met den tytel van Graaf vermeldt, zonder zijn Graafſchap uit te drukken: dat *Heda* niet veel van zijn Graafſchap geweeten heeft;

* Chronicon Magnum Belgii pag. 91.

i pag. 97.

heeft; en alleenelijk ſchrijft wat *Beka* en de Jaarboeken van Luik daar van vertellen: hoewel dat hy *Beka* noch verkeerdelijk bybrengt, of een anderen *Beka* moet gehad hebben als wy. Echter heeft *Heda* eenen brief in de Kronijk van Afflighem gevonden, daar van *Anfridus* als Graaf van de Brabanders (*Comes Brachbantorum*) geſproken word: en dit zal my de gelegendheit geeven om den zin van die woorden uit te leggen. Dat *Anfridus* Graaf van Loven zoude zijn geweeſt, dunkt my dat niet ſtaande kan gehouden worden; de Schryvers boven vermeld ſpreeken dat duidelijk tegen; en de Schryver van de groote Kronijk, die hem dien tijtel geeft, zal waarſchijnelijk daar door miſleidt zijn dat de meergemelde Graaf *Lambert*, gelijk by *Molanus k* en andere Schryvers ſtaat, zich zelven Graaf van Loven en Brabant noemde. De gemelde Kronijkſchryver zag dat *Anfridus Comes Bratuſpantum* genoemt wierd; en dat het Graafſchap van Loven en Brabant al onder Graaf LAMBERT, en naderhand noch opentlijker, voor het zelfde Graafſchap wierd gehouden: en zal hem daar op Graaf van Loven genoemt hebben.

't Staat dan te weeten dat Brabant, of om de oude ſpelling te volgen Brachbant, in 't latijn *Brachbantum* en *Bratuſpantum*, eertijds andere *l* grensſcheidingen had als tegenwoordig. Een groot gedeelte van 't land van Waas, Dendermonde, en andere Plaatzen, wierden onder Brabant gerekent. Ja *m Sigebertus*, en andere *n* Schryvers beneffens *Sigebertus*, geeven duidelijk te kennen dat Brabant of Brachbant tot Doornik toe ſtrekte. Dit heeft noch ten tijde van onzen *Anfridus*, en lange jaaren na zijne dood, geduurt; gelijk de Leezer by den keurigen Hiſtoriſchryver *Divæus* middagklaar beweezen zal vinden. En dat noch meer ter zake dient, de Monnik *Aimonius*, daar *o* hy de leden of deelen van 't Lotteringſche rijk opgeeft, telt vier Graafſchappen onder Hesbaye, vier onder Brabant of Brachbant, een in Teſſenderland: dus zal S. *Anfridus* naer allen ſchijn een van die Graafſchappen bezeeten hebben; maar

k cap. 42.
l Zie Petr. *Divæus* Rer. Brab. lib. 1. c. 2.
m Ad ann. 1059.
n Apud P. *Divæum* ibid.
o Hiſt. lib. 5.

maar dat van Loven niet. Dit dunkt my dat de naaſte weg is, om alles over een te brengen: behalven dat ik den grooten Kronijkſchryver niet vryſpreeken kan; en genootzaakt ben den geleerden *Buchelius*, tot mijn leetwezen, tegen te ſpreeken. Dat *Anfridus* ook Graaf van Huy is geweeſt, kan niet tegengeſproken worden: hy heeft dat Graafſchap volgens W. *Heda* aan de Kerk van Luik geſchonken: en de brief van *Otto* II, die deze gifte goedkeurt en beveſtigt, is noch tegenwoordig in *p* weezen. Daar by heeft hy veele goederen in 't Graafſchap van Ryen bezeeten; en een goed gedeelte van die goederen aan den Dom en S. *Salvators* Kerke te Utrecht gegeeven: zoo als uit den giftebrief, die by W. *Heda* ſtaat, duidelijk beweezen word. Dan had hy noch groote goederen in het oude Graafſchap van Teiſterbant leggen; en de Schryver van de groote Kronijk ſchijnt te zeggen dat hy byna de eigenaar en heer van ganſch Bommelerwaert zy geweeſt.

Ja volgens de lijſt der Graaven van Teiſterband, die ons van *q Slichtenhorſt* opgegeeven word, is hy ook Graaf van Teiſterbant geweeſt. Zijn Vader, zoo als daar ſtaat, was *Hendrik* genaamd; zijn grootvader *Diderijk*, de derde van dien naam; die ook Graaf van Hoey zoude geweeſt zijn. Deeze *Diderijk*, zoo als 'er vorder ſtaat, was de zoon van *Walger*, broeder van *Diderijk*, den eerſten Graaf van Holland, enz.

Het zelve geſlachtregiſter geeft ons te kennen op wat wijze dat de Graaven Teiſterbant aan 't Graafſchap van Huy gekomen zijn: *Robbert*, *Waltgers* Overgrootvader, was getrouwt met *Kunigundis*, dochter van den Graaf van Huy: en dewijl *Lodewijk*, *Robberts* zoon en nazaat, in dezelve lijſt voor Graaf van Teiſterbant en Huy opgegeeven word; zal hy dat Graafſchap van moeders wege ge-erft hebben.

Ik voeg 'er by dat *Slichtenhorſt* hem ook geen Graaf van Brabant noemen durft: hy had ook gevonden dat hem de tijtel van *Comes Bracbantenſis* of *Bratuspatenſis* van verſcheidene Schryveren toegepaſt word: maar 't is niet zeker, zegt hy, dat het vlek *Bracbantum* den naam aan Brabant gegeeven hebbe.

Zoo

p Zie *Buchel.* ad *Hedam.*

q 5. Boek, pag. 60. 61.

Zoo helt *Slichtenhorſt* dan ook naar mijn gevoelen: maar daar hy al twijfelende van ſpreekt, daar dunkt my dat ik na de voorgaande bewijzen met verzekerdheit van ſpreeken mag.

Voorts word *Anfridus* in 't zelve Regiſter voor den laatſten Graaf van Teiſterbant opgegeeven: 't welk naer *Slichtenhorſts* zeggen daar van daan koomt, dat *Ansfridus* het Graafſchap van Teiſterbant in verſcheide lappen ſcheurde: dat is voor 't grootſte gedeelte aan deze en gene Kerken en Abdyen vereerde. Eindelijk heeft r *Slichtenhorſt* bevonden dat *Ansfridus* zijn hof veeltijds gehouden heeft te Driel; 't welk zeer wel op het ſchryven van de groote Kronijk of *Chronicon Magnum* ſlaat, te weeten dat Driel by Bommel zijne voornaamſte plaats of woonſtede was. Ook hebben *Ansfridus* voorouders hun hof veeltijds te Avezate gehouden: hoewel Tiel van ſommigen voor de hoofdſtat van het Graafſchap Teiſterband gehouden word.

r Pag. 60. op de kant.

Putten. *

De Parochiekerk van Putten / een Dorp van de Veluwe / was de beſcherminge van den H. Pancratius aanbevolen; en ſtond ter benoeminge van den Abt van Paderborn. Dit recht had dezelve Abt gekreegen van S. Menwercus, (1) den zoone van Wiking Voogd van Gelderland; of zoo als anderen beweeren van Imodus (2) Graaf van Teiſtenbant en Renkom: welke Meinwercus de Biſſchop van Paderborn is geweeſt. De gemelde Biſſchop / met den Keizer Henricus uit Italië naer huis keerende / had in zijn gezelſchap twaalf

* *Andreas van Kuik*, Biſſchop van Utrecht, om zeker verſchil tuſſchen den Dom en S. *Salvators* Kerk te Utrecht te beſlechten, heeft de inkomſten van zijne twee Dorpen *Putten* en *Ermele*, die in de Veluwe gelegen waren, voor altijd aan de Domkerke geſchonken. *Pontan.* Hiſt. Gelr.

twaalf Monnikken / die hy van de zeer vermaarde Abdye van Klung gekreegen had; en heeft voor dezelven te Paderborn in 't jaar 1015. een prachtig Klooster gebouwt / en Abdinkhof genoemt. Dat Klooster heeft hy in 't volgende jaar ingewijdt / en uit zyne erfgoederen / onder dewelke (3) Putten in de Veluwe ook gerekent wierd / van groote inkomsten voorzien. Doch zyne zuster Azele gaf haare goederen aan S. Vitus Klooster te Elten / daar zy haare Kloostergeloften had (4) gedaan. Die bzeeder beſcheid van den H. Meinwercus wil hebben / heeft Krantzius in zyne Metropolis, Brouwerus in zyne Sidera Germaniæ, en Stangefolius in zyn' Circulus Weſtphalicus, maar na te zien. (5)

Het Klooster Abdinkhof heeft eene deftige Celle, of Uithof; daar een Monnik in woont; die de inkomſten van alle des Kloosters goederen ontvangt.

Daar waren twee Vikaryen ten dienſte van de Parochikerk geſticht. 1. Die van de H. Maagd Maria; wiens Bedienaar tot het leezen van drie Miſſen gehouden was. 2. Die van den H. Apoſtel Andreas; die van haaren Bedienaar twee weekelijkſche dienſten bereiſchte. Dan waren 'er noch drie kerkdienſten. 1. Van 't H. Sakrament / wiens Bedienaar de heilige Offerhande tweemaal ter week gehouden was op te draagen. 2. Van 't H. Kruis. 3. Van den Heiligen Antonius. Vikaryen

In 't jaar 1571. wierd de Paſtory van Putten bekleedt door eenen Bruno Fabricius.

AANTEKENING

1. Die hem voor een Zoone van den Voogd *Wi-*

kin of *Windechin* opgeeven, voegen'er by dat hy drie broeders heeft gehad, die altemaal mannen van zeer groot aanzien zijn geweest. De eerste was *Wichard* III. de sevende Voogd van Gelderland. De tweede, *Willem*, die de XXI. Bisschop van Utrecht geworden is. De derde *Richard*, van anderen *Gerlaek* genoemd, heeft den Bisschoppelijken Mijter te Luik gedraagen.

2. *Imood*, Graaf van Teisterbant en Renkom of Redichom, was volgens *ſ Meiboom* uit eenen zeer edelen stam van de Saksen gesprooten; en afkomstig van den grooten *Witekind*.

3. Sommige *t* Schryvers meenen zelf dat zy den Eltenberg of het Klooster te Elten gesticht zoude hebben.

4. Hy was eerst Biechtvader van *Otto* III. geweest: daar na wierd hy geheime Raadsheer en Biechtvader van *Hendrik* II.; en heeft niet alleen het Klooster Abdinkhof, maar ook de Kloosterkerken van de H.H. Apostelen *Petrus* en *Paulus*, van den grond opgetimmert. Ja, zoo als *u Slichtenhorst* spreekt, hebben de Kerken van Paderborn, in de gansche Stad, haaren rijkdom en glans voornamentlijk zijne miltheit dank te weeten. Daar by heeft hy de hooge Schole van Paderborn gesticht; een teken dat hy de wetenschappen en goede verstanden beminde; hoewel dat hy zelf voor geen groot overvlieger gehouden wierd. Om te bewijzen dat hy geen overvlieger was, brengt *Slichtenhorst* een voorval by, 't welk ik niet veel hooger als een sprookje schatte. Hy verhaalt dan dat *Meinwercus* eens eene Misse voor de zielen van 's Keizers ouders zoude leezen: dat de Keizer, te weeten *Hendrik* II. ook *de kreupele* en *de heilige* bygenaamd, van *Meinwerks* kleine kenniſſe niet onbewust was: en de eerste twee letters in *famulis* en *famulabus* had laaten uitschrappen. *Meinwercus*, tot het gebed voor de overledenen gekomen, zoude uit schielijkheit *pro mulis ac mulabus* geleezen hebben; in de plaatze van *famulis* ac *famulabus*. Indien het al voor een oprecht verhaal gehouden moet worden; en *Meinwe-*

ſ In notis ad Histor. *Witek.* apud *Slicht.*
t Zie *Slichtenhorst* 5. Boek pag. 59.
u 5. Boek pag. 55.
w 5. Boek p. 55.

wericus het uit ſchielijkheit of onoplettendheit gedaan heeft, gelijk *Slichtenhorſt* zelf te kennen geeft, zouw het den beſten konnen gebeuren.

5. Volgens de getuigenis van *w Slichtenhorſt* is Abdinkhoven eene uitermate koſtelijke abdy geweeſt: maar, zoo als we by *x Trithemius* leezen, heeft zy 'er geen vijftig jaaren geſtaan. Want de ganſche Stad Paderborn, met twee Klooſteren, die in de ſtad ſtonden, is in 't jaar 1056. deerlijk afgebrandt. By die gelegendheit, zoo als dezelve *Trithemius* vertelt, is 'er iet in het Klooſter Abdinkhoven gebeurt; 't welk ik niet geloof dat een algemeene goedkeuring hebben zal. In dat Klooſter zat 't zedert verſcheide jaaren een Monnik opgeſloten, *Paternus* genaamd, en een Schot van geboorte. Hy leidde daar een godvruchtig en eenzaam leven; en was altijd bezig met te bidden, leezen, mediteeren, en Gods volmaaktheden te beſchouwen. En, zoo als dezelfde Schryver verhaalt; hy had lang te voore voorzeit dat de Stad, indien de ingezetenen hun leven niet beterden, door zoo een ongeluk getroffen zoude worden. Als nu het Klooſter in vuur en vlam ſtond; quamen de broeders aangeloopen; braken de ſloten van zijne celle op; en wilden hem uit het gevaar redden. Maar hy wilde uit zijne celle niet gaan, zeggende; hy had zich zelven over lang aan den goddelijken wille overgegeeven; en zoude uit vreeze van de dood zijne celle niet verlaaten. Die woorden waren nauwelijks over zijne lippen; of de vlam ſchoot zoo vinnig toe dat de andere Broeders werks genoeg aan het bergen van hun eigen lichaam hadden. Maar *Paternus* bleef in zijn kluis, en gaf zich aan de genade der vlammen over. Ik zal *Trithemius* ſlachten; en 'er geen goed of quaad van zeggen: hoewel ik geloove dat het getal van de goedkeurders verre het kleinſte zoude zijn.

x Chron. Hirſaug. pag. mihi 67.

Garderen.

Schutheilig, begeever der Paſtorye enz.

Te Garderen / een Dorp in de Veluwe / wierd de H. Gangulphus **als Schutheilig gebiert; en het Paſtoorsampt in het jaar** 1571

door Kornelis ten Herenhavens vergeeven. De Parochiekerk had eene Vikary; te weeten van de Allerheiligſte Maagd Maria; wiens Bedienaar tot het leezen van twee of drie Miſſen gehouden was. Ook was 'er een Kerkdienſt van S. Antonius; die in 't jaar 1571. met de toeſtemminge van den Biſſchop van Deventer vernietigt is; om de afgebrande Kerk (met de penningen/die van het verkoopen der landerpen quamen) weder op te bouwen.

De Paſtoor/ die in 't jaar 1571. te Garderen ſtond/ was genaamd Egbert Kifflius, of Willemszoon.

Koetwijk.

Koetwijk/ een gering Dorp/ is midden op den rugge van de Veluwe op een ſchraalen bodem gelegen. Onder 't zelve zijn maar veertien huisgezinnen; die thans het Koſterſchap der Kerke by beurte bekleeden.

APPELDOORN, volgens de oude ſpelling APPELDOERN. *

Parochiekerk, begeever der Paſtorye enz.

Appeldoorn is in 't midden van de Veluwe aan het hoofd van het beekske de Grift gelegen. Ik vinde in oude handſchriften dat de Prooſt van S. Mariaas Kerk te Utrecht het recht van Patroonſchap over de Kerk van Appeldoorn plagt te hebben: maar in de Aantekeningen van Ægidius de Monte word het den Hartog van Gelderland toegeſchreeven.

* In de opene brieven van *Otto* III. en *Lotharis* II. word het *Applenternna* genoemt.

ven. In dezelve waren 4. Vikarpen gesticht.
1. De Vikary van 't Medelijden van Gods Allerheiligste Moeder. De Bedienaar van deze Vikary / die in jaar 1571. door Gijsbert van Huiskamp aangestelt wierd / moest des Zondags en noch twee dagen in de week eene Misse leezen. Vikaryen.
2. —— Van de H. Catharina; aan dewelke dezelfde last gehecht was. Deze Vikary stond ter benoeminge van den Pastoor en Kerkmeesters; die in 't jaar 1608 / den 23. February / besloten hebben dat de inkomsten der Vikarye voortaan voor 't onderhoud der Kerke gebruikt zouden worden.

Dan waren 'er noch drie zoo genoemde Beneficiën of Kerkdiensten; te weeten 1. van de Kapelle; 2. van S. Anna; 3. van S. Hubertus: over dewelken in 't gemelde jaar de Pastoor met de Kerkmeesteren / en Willem Telg met Philips Warik, het recht van vergeeving hadden.

Even buiten het Dorp / op den weg naer het bosch Soure, stond een Kapel; die den H. Antonius toegeheiligt was. In die Kapelle was eene Vikary; wiens Bedienaar den dienst des Outaars tweemaal in de zelve Kapelle / en tweemaal in de Parochiekerke aan 't outaar der H. H. Reliquiën / verrichten moest. De Hoofdluiden van S. Antonius broederschap hadden 'er het recht van Patroonschap over.

In 't jaar 1571. wierd deze Pastory bekleedt door Korn. Voets.

Onder de Parochië van Appeldoorn word noch een andere Kapel gerekent / Broeklands Kapel genaamd: die ten halver wege tusschen de Parochiekerk en de Kerk van Nieuweveen gelegen is; en daar tegenwoordig

eens in 't jaar gepredikt word.

Beekbergen.

Naamreden.

Dit Dorp / dat ook in de Veluwe gelegen is / heeft die benaming gekreegen van de veelvuldige beeken / die haaren oorsprong hier neemen. De Parochiekerk is op den naam van de H. H. Fabianus en Sebastianus ingewijdt: maar wie het recht van de Pastory te vergeeven gehad mag hebben / daar in koomen de aanteekeningen / die ik volge / niet over een. Volgens Gramayus zoude de Proost van S. Pieters Kerk te Utrecht dat recht gehad hebben: maar de Hoogwaardigste de Monte schrijft het den Dorst van Gelderland toe. De Parochiekerk had tot haaren dienst drie Vikaryen.

1. De Vikary van de H. Maagd Maria; wiens Bedienaar / die door den Pastoor en de Gemeente benoemt wierd / viermaal aan 't Outaar verschijnen moest.

2. ——— Van de H. Catharina; wiens Bedienaar alle Zondagen / en op zoo eenen werken-dag / als de godvruchtigheit hem ingaf / de Priesterlijke bediening aan het Outaar verrichten moest.

3. ——— Van S. Anna; wiens Bedienaar verplicht was om alle Zondagen en Prydagen eene Misse te leezen.

In 't jaar 1571. stond hier Jakob Worm.

Te Loenen / onder deze zelve Parochie / was eene Kapel gesticht: van wiens Vikaryen en vordere Kerkampten wy geene onderrechting bekomen hebben. 't Zedert de Reformaatzi is deze Kapel door die van den nieuwen Godsdienst tot eene Parochiekerk opgerecht.

VAN

VAN HET DEKENSCHAP VAN DOESBURG:

Onder het welke begreepen zijn

Doesburg: *
Drempt:
Angerlo:
Lathem:
Ellekom:
Dieren:
Spankeren:
Brummen:
Hal:
Voorst:

DOESBURG*

DEze Stad zoude door (1) Drusus, keizer Augustus stiefzoon / dertien jaaren voor des Heilands geboorte / opgebouwt of ten minste vernieuwt en verbetert zijn. Dit zoude hy gedaan hebben / als hy

(1) Of de naam van deze Stad afkomstig is van *Drusus*.

* De Auteur spelt doorgaans *Drusiburgum*, dat is Droesburg. *Vertaalder.*

hy van den Rhijn tot den (2) Yssel toe / aan wiens uitwatering de Stad gelegen is / eene graft geschoten had / om met zijne Vloot tot in Vriesland te vooren. Doch de Heer Alting zegt daar op dat zulks zonder bewijs en getuigen voorgegeeven word; en wil de benaming lieber van eenen Doedo afleiden. Het is onder het Graafschap van Zutfeen gelegen; en volgens het schryven van Guiccardijn eene welvarende en volkrijke Stad; en die niet lang geleden zeer sterk was gemaakt. Doch in 't jaar 1672. is het door de Franssen ontmantelt.

Hoofdkerk.

De Parochiekerk was op den naam van S. Maarten ingewijdt; en heeft eertijds dicht by de vesten en de Zoutpoort gestaan; maar is in 't jaar 1340. door 't overloopen van den Yssel weggespoelt. Naderhand is ze door de godvruchtige Burgers weder opgebouwt ter plaatze daar ze tegenwoordig staat; welke plaats sy ten deele gekocht / ten deele van de eigenaaren gekreegen hadden. Maar hier heeft de Kerk tot twee reizen een fellen brand uitgestaan; eens in het jaar 1483.; en de tweede reize in 't jaar 1547. wanneer alles / wat brand vatten kost / door de vlam verslonden wierd. En is deze laatste ramp zoo niet zeer geheelt door de godvruchtige miltheit der burgeren; als door eene lotery; die ten dien einde door gansch Nederland met de toestemminge van Karel V aangerecht wierd.

rampen van de Hoofdkerk.

Daar is noch een gifte-brief voor handen; waar by het recht van Patroonschap over de Kerk van Doesburg door Hendrik de Monte of Van den Berg, met de toestemminge van Wi-

Wilibrandus Biſſchop van Utrecht / in 't jaar 1228. gegeeven wozd aan den Prooſt Willem, en 't vozdere Konvent van S. Maria te Bethlehem.

Volgens een handſchzift van Ægidius de Monte ſtond de Paſtory van Doesburg ter begeevinge van den Kommandeur der duitſche Ridderen alhier; 't welk Joh. Lindeborn, zoo als beneden gezien zal wozden / ook beveſtigt. In dezelve Kerke waren 16. Vikaryen geſticht:

1. De Vikary van de H. H. Apoſte- Vikaryen.
len Petrus en Paulus: wiens inkomſten naderhand den Paſtooz toegeſchikt zijn; en onder des Paſtoozs inkomſten gerekent wozden.

2. —— Van de Elf duizend Maagden / en de H. Barbara: wiens Bedienaar gehouden is den goddelijken dienſt alle Saterdagen te verrichten; en vier oude Schilden onder de armen om te deelen.

3. —— Van den H. Jakob den Meerderen, en S. Nicolaus.

4. —— Van de H. Maagd Catharina. De laſt van beide deze Vikaryen / zoo als de hoogwaardigſte Heer de Monte op het jaar 1571. aangetekent heeft / is onbepaald: dat is dat de Vikariſſen zoo veele Miſſen konnen leezen; als hun van den H. Geeſt in 't harte gegeeven wozd.

5. —— Van de Allerh. Maagd Maria, in de nieuwe Kapelle: die dooz de twee regeerende Burgemeeſters begeeven wozd; en haaren Bedienaar verpligt om zoo dikwils de altaargeheimeniſſen te verrichten / als

als hy door den H. Geest daar toe genoodigt word.

6. —— Van de Allerh. Maagd Maria; welke Vikary met het goedvinden van den Pastoor aan den Kapellaan of Onderpastoor gegeeven word: die daar voor gehouden is om de andere week eene Misse te leezen: 't welk van den Pastoor in de eerste week en vervolgens by beurten word gedaan.

7. —— Van de H. H. Antonius, Laurentius, en Stephanus: wiens Bedienaar door de twee regeerende Burgemeesters aangestelt word; en den altaardienst alle Vrydagen verrichten moet.

8. —— Van de Allerh. Maagd Maria, en de H. H. drie Koningen; die haaren Bedienaar ten outaar noodigt / als hy door eige godvruchtigheit daar toe aangepord word.

9. —— Van de H. H. Antonius, Barbara, Fabianus en Sebastianus: wiens Bedienaar het priesterlijk ampt viermaal aan 't outaar verrichten moest; en in 't jaar 1571. door Willem Veer, Burgemeester van Zutfeen / aangestelt was.

10. —— Van S. Georgius; die geene bepaalde lasten had.

11. —— Van S. Jan den Dooper, en S. Jan Evangelist; welke Vikary insgelijks geene bepaalde lasten had; en in het voornoemde jaar 1571. ter begeevinge stond van Frederik vander Heide.

12. —— De Vikary van S. Gallus.

13. — Die van de H. Catharina (3) van Sene: 14. — Die van de heilige Ursula, by de

de Doopvont: welke drie Vikaryen haare Bedienaars tot het leezen van twee Missen verpligtten.

15. —— Van de H. Oncommera, dat is Liberata; daar de Stad van Doesburg het recht van patroonschap over had.

16. —— Van de H. Catharina; wiens Bedienaar gehouden was viermaal ter weeke / als 't hem best gelegen quam / den goddelijken dienst te doen.

Ook was 'er een Kerkdienst van S. Georgius; wiens Bedienaar gehouden was tweemaal ter week Misse te doen.

Keizer Lotharis II. heeft in het jaar 1134. van de inkomsten / die hy te Duisburg had / twee ponden toegeleit aan de Abdye van Elten. 't Is waarschijnelijker dat dit van Doesburg aan Drusus graft te verstaan zy / dan van (4) Duisburg aan den boven-Rhijn; om dat het eerste zoo veel naarder aan Elten gelegen is.

Te Doesburg hebben twee Mansklooſters gestaan: het eerste / dat van Duitsche Ridders bewoont wierd / en onder de provinciale Kamer van Utrecht stond / wierd door eenen Kommandeur geregeert: en aan dat Kommandeurschap was de Pastory van S. Maartens Kerk gehecht. Ik vinde dat de volgende Heeren dit ampt (van Kommandeur en Pastoor) bekleedt hebben: Mansklooſters.

In 't jaar 1416. Johan Kerstantsz.
1444. Bz. Johan van Naaltwijk.
1474. Johan Konen
1522. Aalbert Snellert.
1530. Johan van Baretwijk.
1571. Johan Worm

On-

Onder wiens geleide dat deze Ridder-Order te Doesburg post gevat hebbe / heb ik noch in byzondere Aantekeningen / noch in de gedrukte historiboeken van Pontanus **of** Slichtenhorst, **aangemerkt gevonden. Doch in een ouden ongedrukten brief vinde ik de eerste opkomste van dit Klooster aldus beschreeven:**

Int jaer ons Heeeren CIↃ. CC. ende LXVI. so creech die Duitsche Oerden die Kerek van den Klooster van Bethlem van de Regulieren, diese willichlyck den Oerden overgaven tot beteringe om saken wil, die sy tegens der Oerde misdaen hadden.

Als 'er in de 15. eeuwe tusschen den Pastoor en de Vikarissen van S. Maartens **Kerk / over de dagelijksche uitdeelingen en andere verballen / krakeel gereezen was; is het volgende verdrag ten overstaan van de Burgemeesters / Schepenen / en Raad / tusschen de partijen gesloten:**

IN den name des Heeren Amen. Wy *Johan Kerstantsz.* Priester, Broeder van de Duitsche Order, Pastoor der Parochikerke van Doesburg, onder het Bisdom van Utrecht; *Diderijk Gruter* Bedienaar van S. *Catharinaas* outaar; *Geraard Bokhamer* Bedienaar van S. *Jacobus* en S. *Niklaas* outaar; *Evert Bingerden* Bedienaar van 't outaar der H. H. Apostelen *Petrus*, *Paulus* en *Thomas*; *Hendrik van Wyele* Bedienaar van 't outaar van de 4. duizend *Martelaaren* en van S. *Barbara*; *Diderijk Westerwijk* Bedienaar van S. *Mariaas* outaar in de nieuwe Kapelle by het koer;

koer ; *Hendrik van Rhijn* Bedienaar van S. *Jan Baptiſts* en S. *Jan Evangeliſts* outaar ; *Hendrik van Veer*, Bedienaar van S. *Gregorius* en S. *Auguſtinus* outaar ; *Hendrik van Trier* Bedienaar van het outaar der heilige *drie Koningen* ; altemaal Prieſters, die in de gemelde Kerke Kerkampten bezitten; vorders *Thomas Rokeur* Klerk, Vikaris van S. *Stephanus*, S. *Laurentius*, en S. *Antonius* outaar ; en *Geraard Olbrugge* Klerk, Vikaris van S. *Antonius* outaar in ons Gaſthuis, berichten door deezen brief alle luiden, die daar belang aan hebben of zullen hebben, doch voor al onze nazaaten, dat wy tot Gods eere, tot handhaving van den vrede, en ook tot beſliſſing van de oneenigheden, krakeelen, en geſchillen, die in onze Kerke over de dagelijkſche uitdeelingen of koergelden, en over de vervallen die op de jaargetijden der overledenen, of op de Feeſtdagen die in onze voornoemde Kerke ingeſtelt zijn of ingeſtelt zullen worden, dikwils voorgevallen zijn, of na deezen zouden konnen voorvallen ; dat wy, zeggen wy, de ondergeſchreevene artijkelen voor ons zelven en onze nazaaten eendragtelijk vaſtgeſtelt hebben, en beſloten dat ze ten eeuwigen tijde onverbreekelijk moeten onderhouden worden. En wy begeeren, indien iemand nu of in 't toekoomende de gemelde artijkelen, of een van dezelven, zoude willen tegenſtreeven, of 'er eenige inbreuk in doen; dat zoo een van het trekken der gemelde uitdeelingen op heeter daad opgeſchort zy, ter tijd toe dat hy beter zinnen krijge. En by aldien hy ons voor 't gerecht zouw willen aanſpreeken ; zullen wy hem gezamentlijk tegenſtaan.

In den eerſte beveelen wy dat alle de genen, die de gemelde uitdeelingen of koergelden zul-

len trekken, hun beſte zullen doen om die uitdeelingen, indien ze konnen, en zoo veel als hun met Godt en op eene geoorlofde wijze zal mogelijk zijn, te vermeerderen.

Vorders dat de Paſtoor en zijne medegezellen, de Prieſters van zijne Order die by hem woonen, en benevens hem, zoo als tot noch toe gebruikelijk is geweeſt, de goddelijke dienſten in de zelve Kerke dagelijks verrichten, ieder een prieſterlijk aandeel zullen hebben; zoo nochtans dat de bovenſtaande en volgende ordonnantziën altijd in haar geheel zullen blyven.

Wijders zal niemand, dan die een prove in onze Parochikerk bezit, en geduurig in eigen perſoon ter plaatze van zijne prove *reſideert*, de voornoemde uitdeelingen genieten. Echter zal de Koſter der Kerke, indien hy in het waarneemen van zijn ampt op eene vriendelijke en goedaardige wijze met ons verkeert, ons in eigen perſoon, gelijk gebruikelijk is, oppaſt, en naar gerade dat hy zulks doet, de helft van een prieſterlijk aandeel trekken; ten ware dat hem in eenige brieven een grooter gedeelte toegelegt wierd.

Doch vermits het weinig zoude zijn dat iemand met zijn lichaam tegenwoordig ware, zonder de Kerkdienſten waar te neemen; zoo beveelen wy en ordoneren dat niemand, ſchoon of hy al *reſideerde*, en zich in de Kerke tegenwoordig vertoonde, de gemelde uitdeelingen of koergelden zal trekken; ten zy dat hy met de anderen zinge en leeze; en aldus de Kerkdienſten in eigen perſoon ook helpe verrichten; met de Zielgetijden en Miſſen van 't begin tot het einde toe by te woonen: zoo nochtans dat de zieken, ſtokoude perſoonen, of die een onvermijdelijk beletzel hebben, of die 't gemeen be-

belang der Kerke waar te neemen hebben, want die ſchijnen door de rechten uitgezondert te worden, hier onder niet begreepen zijn. De Paſtoor en zijne medehelpers, zoo dikwils als ze met zulke zaaken die de zielbeſtiering of het uitdeelen der Sakramenten raaken bezig zijn, 't welk wy op hun gewiſſe laaten aankoomen, zullen door deze ordonantzië ook niet gebonden zijn; maar onder de verſchijnende gerekent worden.

En vermits de gemelde uitdeelingen voornamentlijk op het Prieſtersampt opzigt hebben, en byzonderlijk voor de Prieſteren ingeſtelt en geſticht zijn; zullen de geeſtelijke perſoonen die een prove bezitten, maar noch geene wijdzels ontvangen hebben, niet meer dan de helft van een prieſterlijk aandeel trekken.

Vorder, by aldien iemand van ons niet in de zielgetijden verſchijnt, of in de eerſte leſſe niet tegenwoordig is, al bleef hy dan tot het einde toe; die zal de helft van zijn gedeelte miſſen.

Noch vorder; indien iemand niet in de Zielmiſſe tegenwoordig is; of eerſt koomt als 't Evangeli begonnen is; die zal insgelijks de helft van zijn aandeel miſſen. En al wat men op die wijze van de niet verſchijnende verzamelt zal hebben; dat zal de *Procurator* voor de waskaerſſen en andere behoeftigheden bewaaren. Doch, indien die boeten daar toe niet verre genoeg ſtrekken, zal het vordere uit de gemeene inkomſten genomen worden. Op dezelfde wijze zal men te werk gaan omtrent de Feeſtdagen die reeds ingeſtelt zijn, of na deezen zullen ingeſtelt worden: dat is, die in de eerſte Veſperen en in de zielgetijdeen niet voor het *Magnificat* der Veſperen ter Kerke koomt, zal een derde van zijn aandeel miſſen. En die niet voor

de eerſte leſſe in de Metten koomt ; zal insgelijks zoo een derde miſſen. Doch die in de tweede Veſperen en Hoogmiſſe niet voor het Evangeli der Miſſe koomt ; zal ook een derde gedeelte van zijn aandeel moeten derven. En al wat van zulke verzuimeniſſen zal gekomen zijn; zal van gelijken voor de waskaerſſen en andere behoeftigheden bewaart worden.

Noch beveelen en ordoneeren wy dat ieder van ons een jaar lang, en by opvolginge, de opzigthebber en inmaaner of uitdeelder der gemelde koergelden of uitdeelingen zal zijn : 't welk wy nochtans, om dat die bediening voor eenen perſoon alleen te laſtig zoude zijn, zoodanig matigen ; dat die uitdeelder den genen, die hem in dat ampt volgen moet, tot zijnen helper zal hebben ; gelijk nu eenigen tijd by ons onderhouden is geweeſt, en noch onderhouden word. Te weeten; die in 't voorgaande jaar op de Zielmiſſen gepaſt heeft, zal het volgende jaar de inmaaner der koergelden zijn: en die dan zijn opvolger is zal in 't jaar van zijne bediening op de Miſſe paſſen ; en zoo gevolgelijk ten eeuwigen tijde. Echter zullen die twee, in het inmaanen der renten, malkander zoo zy beſt konnen helpen. Doch die de Bedienaar is zal in zijn jaar op alle jaargetijden en feeſten, op dat 'er geen gemor ontſtaan zoude, een ieder zijn gedeelte uit zijn eigen geld ter hande ſtellen, indien hy 't van de ſchuldenaaren noch niet ontvangen mogt hebben. Indien hy echter de renten ten behoorlijken tijde naer 't voorſchrift der rechten niet heeft konnen inmaanen, of gerechtelijken tegenſtant ontmoet heeft, zullen wy de ſchade gezamentlijk draagen. Ook zullen wy hem gezamentlijk en met kracht in dien tegenſtand naar ons vermo-

gen

gen helpen. Daar benevens zal de gemelde Opzigthebber (of *Procurator*) na dat hy zijn bewind een jaar lang waargenomen heeft, op den eerſten werkendag na S. *Pieters* Stoel, voor de geheele vergaderinge, zoo wegens zijn' ontvang en bediening, als wegens zijn verſchot en 't gene den armen moet uitgereikt worden, eene wettige rekenſchap doen: om een ieder kennis van alles te geeven; en alle argwaan by ieder een af te weeren.

Noch beveelen en ordoneeren wy, by aldien iemands jaargetijde op zoodanigen tijd mogt koomen, dat de Zielmis op eenen Saterdag, of Zondag, of dubbelden of vermaarden Feeſtdag zouw moeten gedaan worden; dat de Bedienaar der koergelden het jaargetijde in zulk een gevalle op den naaſten dag, als het beſt gelegen zal koomen, zal moeten overbrengen; 't welk hy, met een briefje aan de deure der Sakriſtye te hechten, aan de anderen bekend zal maaken.

Wijders beveelen en ordoneeren wy dat alle die eenige proven hebben, of na deezen zullen krijgen, op zoodanige order in het koer zullen ſtaan, de leſſen der zielgetijden leezen, en de ommegangen volgen, als in de rechten voorgeſchreeven word, en in de Kollegiën gebruikelijk is. Zoo wie door een rockeloos beſtaan hier tegen doet; en zulks, hoewel van zijne medegezellen vermaant, niet achterlaat; zal zijne koergelden zoo lang miſſen; tot dat hy zich zelven gebetert zal hebben.

Vorders begeeren en ordoneeren wy dat 'er voor onze gemeene zaaken en brieven een ſteevige en gemeene kiſt gemaakt worde, die drie ſloten en ſleutels hebbe, of behoorlijk bezorgd zy; in dewelke men onze gemeene zaaken en brieven getrouwelijk zal hebben te bewaren.

En niemand zal den ſleutel oit buiten de muuren van onze Stad zenden of draagen; op dat men, als zulks dienſtig of noodig mogt zijn, altijd een vryen toegang tot de kiſt hebbe.

Noch vorders alle en iedere brieven, die over de gemelde koergelden gemaakt of geſchreeven zijn, of in 't gevolg geſchreeven zullen worden, indien ze van deze ordonantziën ergens in mogten verſchillen, die bepaalen wy zoodanig, en leggen ze zoodanig uit, en binden ze op deezen voet in, dat ze naar den inhoud der zelve ordonantziën in alles moeten verſtaan worden. Zoo nochtans dat het gedeelte, 't welk den Schoolvoogd op ſommige Feeſtdadagen en jaargetijden toekoomt, altijd voor hem in zijn geheel zal blijven: behoudens echter dat hy en de Koſter de opkoomende prykelen en ſchaden benevens ons zullen draagen. Hier van worden ook uitgezondert de twee jaargetijden van Heer *Willem Boye*; in dewelken den Paſtoor en zijnen gezellen een zekere ſomme toegeleit is; en de Paſtoor den genen, die een prove hebben, een zeker aandeel uitkeeren moet. En op die jaargetijden zal de Paſtoor ook de zielmiſſe waarneemen. Het zelfde heeft ook plaats op het jaargetijde van *Diderijk de Hieker*; 't welk, gelijk kennelijk is, altijd door den Paſtoor gedaan moet worden.

Ook bevcelen en ordoneeren wy dat niemand van ons eenig krakeel, of twiſt, tegen iemand van ons zal hebben op te vatten, of tegen hem aan te ſpannen; of iemand anders, die zulks doen mogt, te begunſtigen; noch ook eenigen vreemdelingen, die iemand van ons ongerechtelijk vervolgen, hulp te bieden; maar hun naer zijn vermogen tegenſtand te doen. Doch indien 'er eenige tweedragt of oneenigheit tuſſchen eeni-

nigen van ons ontſtaan mogt, 't welk Godt verhoede; en de partyen zelf den twiſt by malkander niet beſliſſen konnen; dan zal 'er eene vergadering aangeleit worden; daar de partyen twee ſcheidsmannen zullen kiezen, om hen met malkander te verzoenen. En ingevalle de verkoorene ſcheidsmannen op de zake niet eens konnen worden; zoo zullen zy een derden ſcheidsman uit onze vergaderinge kiezen: op dat alle tweedragt beſlecht worde; en wy Gode vreedzamig mogen dienen. En by aldien de drie ſcheidsmannen de zaak verſloften; zullen ze van het gedeelte hunner koergelden op heeter daad opgeſchort zijn; ter tijd toe dat ze hun ampt van goede mannen by uitſprake volbragt zullen hebben. Doch als de uitſpraak gedaan zal zijn; zullen de twiſtende partyen, indien ze zich aan de uitſprake niet onderwerpen willen, het aandeel hunner uitdeelingen ten volle miſſen; tot dat ze verklaaren dat ze hunne volkome toeſtemming aan de uitſprake gegeeven hebben.

Noch beveelen en ordoneeren wy dat, wanneer wy om over onze gemeene zaaken 't zamen te handelen in onze ſpijskamer of in een andere eerlijke plaatze by malkander koomen, niemand den anderen met laſterlijke of ſmadelijke woorden zal hebben te tergen of te vertoornen: maar ieder zijne reden met beſcheidendheit en zedigheit, zoo als het Prieſters betaamt, op te geeven en te verklaaren. En by zoo verre iemand de dingen, die daar verhandelt en vaſtgeſtelt zijn, aan menſchen tot ons genootſchap niet behoorende zal veropenbaart hebben, en daar van overtuigt zy; die zal het aandeel zijner koergelden zo lang miſſen; tot dat hy onze vergaderinge deswegen behoorlijke en genoegzaame voldoening gegeeven hebbe.

Noch beveelen en ordoneeren wy indien 'er na deezen noch eenige dingen, voor Gods glorie, het gemeene welwezen, en handhavinge van den vrede, met de eenparige toeſtemminge van den Paſtoor en de Proveniers, mogen vaſtgeſtelt en beſloten worden; dat die dezelfde kracht en beſtendigheit zullen hebben als de voorgaande ordonantziën.

Noch begeeren en ordoneeren wy dat het volgende ten eeuwigen tijde onderhouden worde: te weeten zoo dikwils als iemand in een Kerkampt dat reeds geſticht is, of na deezen geſticht zal worden, zijne intrede zal doen, of 'er in beveſtigt worden; dat men hem eerſt het afſchrift van deeze onze ordonantziën op een verſtaanbaare wijze zal voorleezen: en als hem dat voorgeleezen is; zal hy zijne hand op zijn' borſt leggen, en op de heilige Evangeliën en zijn gemoed verklaaren dat hy al het bovenſtaande en de andere loffelijke gebruiken van onze Kerk naar zijn vermogen en kennis zal onderhouden; en 'er willens en weetens niets tegen doen. En ingevalle hy zulks niet zoude willen doen; moet hy van het genot onzer uitdeelingen of koergelden tenemaal verſteken zijn. En by zo verre hy in zulk een gevalle gerechtelijk tegen ons zoude willen handelen; zullen wy hem gezamentlijk en met gemeene koſten tegenſtand doen; alle liſt en bedrog in al het bovenſtaande altijd buiten geſloten.

Weshalve wy Burgemeeſters, Schepenen, en Raad voornoemd, die voor de handhavinge des vredes, in onze Stad altijd zeer genegen zijn, dewijl wy al het bovenſtaande gehoort en gezien hebben, en de voornoemde 't zamenbeloften, akkoorden, inſtellingen, en ordonantziën, ons redelijk en rechtmatig ſchijnen; begeeren,

en

en ons zelven zoo wel als onze nazaaten zoo veel als in ons is verbinden, om dit alles onverbreekelijk te doen onderhouden. En op het verzoek van de Heeren den Paſtoor en Proveniers onzer voornoemde Parochikerke van Doesburg, en om 'er meerder kracht en vaſtigheit aan te geeven, hebben wy goedgevonden onze Stads zegel tot oirkonde van al het bovenſtaande aan den tegenwoordigen brief te hangen. Gedaan en gegeeven in't jaar 1416. den tweeden dag na S. *Maria Magdalenaas* Feeſt.

Afſchrift van de Biſſchoppelijke beveſtiging.

WY *Fredericus*, by Gods genade Biſſchop van Utrecht, wenſchen den Paſtoor en vordere Prieſteren, die een altijdduurende prove in de Kerke van Doesburg onder ons Bisdom bezitten, de eeuwige zaligheit in den Heere. Ons is van uwent wege een ootmoedig verzoek voorgedragen dat wy de ordonantziën met alles daar toe behoorende, die gyl. om de oneenigheden die onder ul. gereezen waren te beſliſſen, en den band des vredes en eenigheit tegen het toekoomende vaſt te leggen, voor ul. en uwe nazaaten godvruchtiglijk beraamt en vaſtgeſtelt hebt, welke ordonantziën vermeld ſtaan in den brief die daar over gemaakt en met het zegel der Stede van Doesburg bekrachtigt is, en door den welken deze onze brief is geſtoken; dat wy, zeggen wy, die ordonantziën zouden beveſtigen. Zoo is het dan dat wy, door uwe godvruchtige gebeden bewogen, na dat wy den voorgemelden brief aandagtelijk nagezien en onderzocht hadden, de gemelde ordonantziën, en alles wat daar toe behoort, met alles en ieder

in 't byzonder wat 'er in vervat is, als regelmatig zijnde, en met het recht overeenkomende, noch tegen de kerkelijke gebruiken ſtrijdende, in den name des Heeren uit krachte van ons ordinaris gezag beveſtigen, voor wel gedaan houden, goedkeuren, en bekrachtigen, op dat ze altijd ſtand mogen houden: behoudens altijd het recht van de Moederkerk: zullende deezen brief ter getuigeniſſe der zake dienen. Gedaan in 't jaar 1416. op S. *Barbaraas* avond.

Formulier van den Eed.

Die den eed ſtaat te doen, moet de hand op zijne borſt leggen, en zeggen: Ik N. zweere by Gods heilige Evangeliën en op mijn gemoed dat ik de ordonantziën die my daar voorgeleezen zijn, en de vordere loffelijke gebruiken onzer Kerke van Doesburg, naer mijn vermogen en kennis zal onderhouden; en 'er willens en weetens niet het minſte tegen doen. Zoo helpe my Godt, en alle zijne Heiligen.

Andere ordonantziën

Allen, die deezen brief zullen leezen of zien, zy kennelijk dat de eerzaame en beſcheidene Heer *Willem van Haaſtrecht*, Paſtoor der Kerke van Doesburg, met den raad en eenparige toeſtemminge der *reſideerende* Vikariſſen, in 't jaar des Heeren 1496. uit krachte der ordonantziën die tot het beſlechten der krakeelen gemaakt waren raakende de reſt der ſchulden geordoneert en vaſtgeſtelt heeft, en de Vikariſſen geordoneert en vaſtgeſtelt hebben, ten einde niemand voortaan tegen de order der gerechtigheit in een anders oegſt treede, en maeye dat hy niet gezaeit had; dat niemand van nu af deel zal hebben

ben aan de dagelijkſche uitdeelingen ; ten zy dat hy alvoorens de ſomme van vier Rhijnſche guldens ingeleit hebbe. Daar en boven heeft hy geordoneert en vaſtgeſtelt , zoo als zy ook geordoneert en vaſtgeſtelt hebben , dat wanneer iemand eene zielmis door zich zelven of door iemand anders niet zal waargenomen of doen leezen hebben, zoodanig dat daar door verwarring in het koer ontſtaat , te weeten wanneer het zijne beurt is om de Miſſe te leezen , zoodanig een het aandeel van zijne uitdeelingen een vierendeel jaars zal miſſen : en echter in het koer benevens de anderen verſchijnen. En ingevalle hy zich vermeeten mogt uit de Zielgetijden of Miſſe te blijven ; zal hy daar van benevens de andere niet genieten ; al is het ſchoon dat hy op dien tijd zijne koergelden miſſen moet. Ook zal zoo een overtreeder de Miſſe, zoo wel als die hunne uitdeelingen genieten , op zijne beurt waarneemen; even als of hy zijn deel nevens de anderen genoot. En by aldien hy naderhand , als de tijd der eerſte verzuimeniſſe verſtreeken is , in dat verzuim weder vervalt; zal hy wederom even eens geſtraft worden: en dat zoo dikwils, als het gebeuren zal.

Allen, die dit geſchrift zullen leezen of zien, zy kennelijk dat de eerzaame en beſcheidene Heer *Aalbert Snellert* , Paſtoor der Kerke van Doesburg, met den raad en eenparige goedkeuringe der *reſideerende* Vikariſſen, in 't jaar des Heeren 1522. beraamt en vaſtgeſtelt heeft , gelijk zy ook beraamt en vaſtgeſtelt hebben , dat ieder op zijne beurt , als hy *Procurator* zal zijn , alle de jaarlijkſche renten door zich zelven of iemand anders zal inmaanen en beuren; en op de gewoone Feeſtdagen volgens de oude en loffelijke gewoonte aan de Heeren, die bevoegt zijn

om

om koergelden te trekken, uitdeelen: en indien 'er iet is, 't welk hy voor het doen van de rekening niet ingemaant of gebeurt mag hebben; dat zal hy evenwel na het doen van de rekening inmaanen en uideeelen. Alles echter zonder bedrog; by aldien het recht in onze Stad geoeffent word. Zoo niet; zal hy, als het vrede zal zijn, en het recht zijnen gang weder gaat, het gezeide inmaanen, beuren, en daar hy moet uitdeelen. Indien hy het niet gedaan zal hebben; zal hy zijne dagelijkſche koergelden een jaar lang miſſen.

In 't jaar des Heeren 1530. den 18. July, als eene landpeſt in de Stad van Doesburg woedde, heett de eerzaame en voorzienige Heer *Johan van Barduwijk*, met zijnen medegezel *Aarnout van Steenwijk*, en de andere ondergeſchreevene en reſideerende Vikariſſen, die toen noch gebleeven waren, met droefheit bemerkt hoe zeer dat de goddelijke dienſten verminderden. De reden was dat ſommige Vikariſſen elders verhuiſden; hunne poſt verlieten, en op geen *reſideeren* paſten. Daar benevens hoorden zy hoe dat het gemor der ingezetenen tegen de Vikariſſen dagelijks grooter wierd. Na dat ze dan de ordonantziën en inſtellingen, die zonder eedbreuk niet konnen overtreeden worden, met aandagt geleezen en overwogen hadden; zijn ze naar het voorbeeld van andere Steden, die het zelfde ten tijde van deze peſt gedaan hadden, tot Gods eere, voor de vermeerderinge van den goddelijken dienſt, en om de beroerte en opſpraak des volks te ſtillen, kapittelsgewijs by malkander gekomen. Daar hebben zy altemaal eendragtelijk beſloten en vaſtgeſtelt, zoo als ze nu beſluiten en vaſtſtellen, en de oude ordonantzi op dit ſtuk vernieuwen, dat geen Vikaris zijne koer-

koergelden zal trekken; ten zy dat hy in onze Parochië van Doesburg woone; en daar, om de Miſſen te helpen doen, een geſtadig verblijf houde: want wat het eigentlijk zy, geduurig en in eigen perſoon te reſideeren, of 'er zijn geſtadig verblijf te houden, geeven meeſt alle de ſtichtingen van ſommige Vikaryen te kennen: welke ſtichtingen, als ze begeeren dat de bezitters of de Vikariſſen in eigen perſoon reſideeren, niet anders vereiſcht hebben, als dat ze zich door lichaamelijke inwooning tegenwoordig vertoonen; en hunne Prieſterlijke bediening binnen de Stads muuren, en in de Parochikerke zelf, achtervolgens de ſtichting, geſtadig verrichten. Want 't is niet te gelooven dat de Stichters, die zoo veele ſchoone zaaken ter eere van Godt en tot ſtichting van 't volk voorgeſchreeven hebben; als ten minſte op de Feeſtdagen een Mis te leezen, en de plegtige ommegangen by te woonen; de Vikariſſen ſlechts hebben willen verpligten om Zielgetijden en Zielmiſſen te leezen; en gedagt hebben dat hunne nazaaten dan behoorlijk reſideerden, wanneer ze die Zielgetijden en Zielmiſſen by woonden. Want 't is eene bekende zaak dat, eer dat de ordonantziën wegens het beuren of niet beuren van de dagelijkſche uitdeelingen gemaakt en door den Biſſchop beveſtigt waren, de ſtichtingen der Vikaryen al in wezen waren; waar by de Vikariſſen verpligt worden om altijd in eigen perſoon te reſideeren. Want de beroemde Stichters *Diderijk Grater* en *Hendrik vander Wiel*, die eenige Vikaryen in de Parochikerke van Doesburg opgerecht hebben, worden daar (in die ordonantziën) met naame genoemt; die zich zelven en hunne nazaaten uit krachte van hunne ſtichtingen verpligt hebben, om ten allen tij-

tijde in eigen perſoon te reſideeren : want zy begeerden dat hunne Vikaryen de Parochikerke van Doesburg ten dienſte zouden ſtaan. Weshalve de Heer Kommandeur en de ondergeſchreevene Vikariſſen, zich zoo zeer als mogelijk is houdende aan de ordonantziën hunner voorzaaten, zoo als zy verpligt zijn en gezwooren hebben, en ieder van hen voor zijn hoofd gezworen heeft, het volgende beſluit genomen hebben; zonder nochtans eenige nieuwe ordonantziën in te voeren, 't welk zy echter by zoo eene gelegendheit hadden mogen en konnen doen; zonder ook de reeds ingeſtelde ordonantziën te veranderen, 't welk verre van hen zy ; maar zoodanig dat ze ſlechts de oude ordonantziën vernieuwen ; en 't gene verkeerdelijk, niet zeer behoorlijk, tegen 't oogwit der gemaakte ordonantziën, en uit oogluikinge voor ſommiger onachtzaamheden, eenigen tijd herwaarts verachtelooſt en over 't hoofd is gezien, weder op den ouden en eerſten voet herſtellen. Zoo hebben ze dan deze ordonantzie gemaakt dat ieder Vikaris, die niet geſtadig in zijne parochie en ter plaatze van zijne prove gereſideert zal hebben, zijne uitdeelingen zoo lang zal miſſen; tot dat hy zich op de voorſchreeve wijze gedraage; en de ordonantziën, die hy volgens zijnen eed onverbreekelijk onderhouden moet, onderhoude. En dit oordeelden zy dat niet onredelijk of tegen de H. Schrift ſtrydig is : want dit is de ſpreuk van den Apoſtel: *Als wy by uluiden waren, hebben wy ul. verklaart dat die niet werken wil, ook niet eeten moet : want wy hebben verſtaan dat 'er eenigen onder uluiden ongeregeld wandelen, die niet werken, maar zich met ydele dingen bemoeyen. Doch den zoodanigen beveelen wy, en wy bidden hen in den Heere Jeſus Chriſtus, dat*

zy

zy in ſtilte werkende, hun eigen brood eeten.

Johan van Barduwijk, Kommandeur.

Ik *Johan van Eeſſchede;* keure het goed.

Ik *Aarnout van Steenwijk;* keure het goed.

Ik *Stephanus*, Prieſter ten Grootenhuis.

Ik *Johan de Wolf:* keure het goed.

Aalbert de Wijze; ten zy dat de ommegang eenig voordeel mogt bygebragt hebben.

Ik *Johan Gygink* keure het goed.

Hendrik ten Have, Prieſter, heeft het onderteken.

Dan volgt 'er in 't handſchrift / daar dit alles uit getrokken is / eene beveſtiging van het akkoord tuſſen den Paſtoor en Vikariſſen; zoo als ze door de Burgemeeſters / Schepenen / en Raad / in de Nederduitſche tale gegeeven is.

Het tweede Mansklooſter / Mariënberg **genaamd / is door Broeders of Klerken van 't gemeene leven bewoont geweeſt; en door** Diderijk van Herxen, **Overſte van de Broeders te Zwol / by deze gelegendheit geſticht. Hy wilde** Zweder van Kuilenburg, **dien de Paus het Bisdom van Utrecht toegeweezen had / niet verlaaten; noch** Diephout, **die door 't bovenſticht voorgeſtaan wierd / voor Biſſchop erkennen; en was daarom op goeden Vrydag 1425. met de andere Broederen in ballingſchap gezonden. Als hy dan van Zwol vertrokken was / en zich eenigen tijd op S.** Hieronymus-berg **by de Broeders van Hulsbergen opgehouden had; heeft hy zich naar Doesburg begeeven; daar hy dit Konvent opgerecht heeft. Hy heeft 'er eenen** Diderijk van Rees **tot eerſten Overſte aangeſtelt: die / zoo als de Beſchryver van** Herxius **leven** Tweede Mansklooſter.

ſpreekt /

spreekt / een man was van eene groote liefde / en vierig in 't vermaanen. Naderhand begon dit Konvent te wankelen; zoekende de eerste instelling te verlaaten; en tot de Order der Reguliere Kanonnikken over te gaan; zoo dat de Prior van Windeshem al ontboden was / om den Broederen de religieuze kleeding te geeven. Doch vader Egbert, de vijfde Overste van het Fraterhuis te Deventer / heeft noch te weeg gebragt dat het aan de Fraters bleef. Want als hy zulks vernomen had, zegt zijn Levensbeschryver / is hy aanstonds overgekomen; wanneer hy de Broeders anders onderrechte, en den Prior over zijne vermetelheit bestrafte. En als de Prior zeide; wat quaads heb ik gedaan, met de Broeders van den staat der weereldlijke Klerken tot den religieuzen staat te bevorderen; wierd hem van *Egbertus* geantwoordt: ik ben tot ul. niet overgekomen, om dat gy weereldlijke persoonen tot den Religieuzen staat doet overgaan; maar om dat gy onze plaatzen tegen den pligt der liefde eigent. Deze plaats is onzen broederen gegeeven, om van onze broederen bewoont te worden. Die Monnik willen worden, die mogen uit dit Konvent vertrekken, en naer de plaatzen der Monnikken gaan. En dus is de Prior (van Windeshem) onverrichter zaake en met schaamte vertrokken. De Fraters zijn in het bezit van het Konvent gebleeven; tot dat zy na het uitkoomen van de Pausselijke bulle / den achtsten Juny 1571. met de goedkeuringe van den verkooren Bisschop Ægidius de Monte, het gemeene leven verlaaten hebben / en in de Parochikerk ingelijft zijn. Hoe dit inlijven toegegaan zy / zal de Leezer uit de volgende brieven begrijpen.

Wy

WY *Ægidius de Monte*, by Gods genade en die van den Apoſtoliſſchen Stoel, Biſſchop der Stad en Stift van Deventer, doen kond aan alle de geenen die den tegenwoordigen brief zullen zien, leezen, of hooren leezen, dat den 8. Juny 1571., op eenen Vrydag voor ons in eigen perſoon verſcheenen zijn de eerwaardige Heeren *Geraard van Nimwegen* en *Lambert van Weert*, Fraters van het Konvent *Mariënberg* in de Stad Doesburg: dewelken, zoo als ze wettiglijk beweezen, van alle de Broederen des gemelden Konvents een byzonderen laſt en volkome magt hadden om te verzoeken, te ſmeeken, en aan te dringen; dat het ons believen mogt de onderſtaande artijkelen, die ze ons vertoonden, volgens den wille van onzen Allerheiligſten Heer, den tegenwoordigen Paus, *Pius* V. te beveſtigen, goed te keuren, te bekrachtigen, en 'er in alles en allenthalve onze toeſtemming aan te geeven: nadien de gemelde Paus in zijne bulle van den 27. November 1568. volgens de volheit zijner Apoſtoliſche magt geordoneert had dat alle de genen die eene religieuze kleedinge gebruiken, en niet als weereldſche luiden gekleedt gaan, onder den ban op heeter daad bindende moeſten gedwongen worden; om zich binnen een geſtelden tijd onder een nauwer Klooſter-order, die van de R. Kerke goedgekeurt zy, te begeeven; of hunne kleeding af te leggen, en tot den ſtant der weereldlijke Prieſteren over te gaan. Nu de gemelde artijkelen luidden van woord tot woord als volgt.

Manier en wijze om het Konvent van de Broeders (of Fraters) te Doesburg in de Moederkerk van Doesburg in te lijven, en door 't gezag van zijne Hoogwaarde den Biſſchop van Deventer in

ſes eeuwige Vikaryen te verdeelen ; en die Vikaryen op zekere voorwaarden op te rechten.

ALle en iedere Broeders van het Konvent te Doesburg hebben goedgevonden de volgende artijkelen en voorwaarden op te ſtellen, en door zijne Hoogwaarde den Biſſchop van Deventer te laaten beveſtigen; zoo nochtans dat we aan dien Hoogwaardigſten Vader de magt laaten, om ze te vermeerderen, te verminderen, te verbeteren, te veranderen, en tenemaal te niet te doen. Eerſtelijk hebben ze goedgevonden en verzocht dat het zijne Hoogwaarde believe de landgoederen, weyen, landeryen, en alle de vordere goederen des Konvents, benevens de weyen, *Vaelweert* en *Ganzepoel* genaamd, die ten behoeve der armen gegeeven zijn, misgaders de gebouwen des Konvents, na dat ze met de tuinen in ſes woonhuizen zullen verandert zijn, voor altijd onder de (5) doode hand te ſtellen: 't welk wy daarom verzoeken, op dat ieder een alle magt benomen worde van die goederen en bezittingen ten eenigen tijde te vervreemden of te verkoopen. Ook zullen de nieuwe Vikariſſen by de koergelden der oude Vikariſſen uit hun' geheelen boedel voegen 400. daalders; ieder daalder op dertig ſtuivers gerekend; die op zulke tijden en manieren, als men beraamen zal, verdient zullen worden. Noch zullen de nieuwe Vikariſſen gehouden zijn om weekelijks eenige Miſſen te leezen; ſommigen drie, ſommigen vier: een van die Miſſen zullen ze dagelijks in de Kerk van hun Konvent leezen, de anderen in de Parochikerk. Om die Miſſen te leezen, zullen ze genoeg hebben aan drie outaaren; zoo dat twee Vikariſſen een outaar hebben: dewijl zy tot het getal van ſes zijn ge-

gebragt. Noch zullen de nieuwe Vikariſſen gehouden zijn alle Zondagen en Feeſtdagen met den Schoolvoogd, Koſter, Scholieren, en de andere Vikariſſen die 'er tegenwoordig zijn, de Ochtentgebeden of Metten, de Hoogmiſſe, en de Veſperen te zingen: maar op de werkdagen zullen ze niet als de Hoogmiſſe en Veſperen zingen. Noch zullen de vier oudſten van de nieuwe Vikariſſen alle Zondagen en Heiligendagen, als het preekdagen zijn, eene predikaatzi voor het Volk doen: doch de twee jongſte Vikariſſen zullen op dezelfde Zondagen en Feeſtdagen, na de Veſperen, in de Kerke van hun Konvent voor de Scholieren preeken: maar als 'er Zielgetijden voor de overledenen moeten gehouden worden; zullen ſeven of acht van die Scholieren het zingen der zelve getijden bywoonen; doch de anderen zich vlytig naer de preek begeeven. Wijders zal de Aalmoeſſenier, die uit de oudſte (Vikariſſen) by ſtemming verkooren zal worden, de aalmiſſen die 'er geſticht zijn volgens den inhoud der bezegelde brieven zoo getrouwelijk aan de armen uitdeelen, en ze zoodanig behandelen, dat hy den ontzachelijken Rechter in 't laatſte oordeel daar goede rekenſchap van geeven kan. Daarenboven zal hy voor den Kommiſſaris van den Biſſchop, indien de zaak zulks vereiſcht, en noch voor den Kommandeur of Paſtoor, en de twee oudſten der jonge Vikariſſen, die daar toe geſchikt zullen worden, mitsgaders twee Schepenen der Stede Doesburg, van al zijnen ontvang en uitgave rekening doen. Noch zal de gemelde Aalmoeſſenier, of de oudſte der ſes jonge Vikariſſen, aangeſtelt worden tot Bewindhebber, Regent, en Biechtvader van het huis der Weduwen: zoo als de Broeders van dit Konvent, volgens de

brieven die daar over gemaakt en bezegelt zijn, dat ampt voor deezen waargenomen en bekleedt hebben. Ook zal uit de drie jongſten der nieuwe Vikariſſen de Bewindhebber van 't huis der arme geeſtelijken by ſtemming verkooren worden: die dan het zelve huis met naerſtigheit en getrouwigheit regeeren en beſtieren zal; en van zijn dagelijkſchen ontvang en uitgave voor dezelfde Kommiſſariſſen, die geſchikt zijn om over de rekening van den Aalmoeſſenier te ſtaan, rekenſchap geeven. En op dat het gemelde huis met deszelfs queekſchole aangroeyen en beter beſtaan mag; zijn de inkomſten en renten van het land of weide *Ganzepoel*, met de toeſtemminge van zijne Hoogwaarde, en van de Heeren Vikariſſen van het Fraterhuis, aan het voornoemde huis toegevoegt. Dierhalve zal men met groote vlijtigheit moeten zorgen dat dit alles aan de arme Studenten behoorlijk uitgereikt worde. Vorders, dewijl 'er thans in dit Konvent tien Perſoonen met twee Klerken noch in 't leven zijn; zoo dat 'er na het oprechten van ſes Vikaryen vier Perſoonen overſchieten; zullen de vier jongſte, naar hunne jaaren, in de plaats der ſtervende Vikariſſen koomen. Echter zullen de vier jongſten ondertuſſchen de inkomſten en goederen van 't huis der Broederen ook benevens de ſes oudſten genieten; tot dat het getal van de tien Perſoonen tot het getal van ſes vermindert zy; en 'er ook ſes Prieſters zijn. Als dan een van hen den weg van alle vleeſch zal ingetreeden zijn; zal het recht van die Vikarye te begeeven den Biſſchop van Deventer volkomentlijk toekoomen: die dezelve volgens zijne zonderlinge voorzigtigheit aan een geleerd en eerlijk man uit de queekſchole van Deventer, of uit een andere plaatze, zal begeeven:

ven : zoo nochtans , dat hy die voor al geeven zal aan een burgers zoon van Deventer ; indien 'er nochtans iemand ten tijde van 't openſtaan der Vikarye gevonden word , en door de Burgemeeſteren van Deventer kan voorgedragen worden , die bequaam zy om binnen den tijd van een jaar de Prieſterlijke bedieningen te verrichten , en in de Parochikerke van Deventer te preeken.

Toeſtemming van den Biſſchop.

NA dat we alles overwogen hebben , wat over de voorgeſtelde artijkelen en verzoeken behoorde overwogen te worden ; na dat we ook gelet hebben op de overgroote voordeelen en geeſtelijke nuttigheden , die daar van in den goddelijken dienſt , die door de Heeren van 't gemelde Fraterhuis geſtadiglijk en getrouwelijk zal moeten waargenomen worden , zullen voortkomen ; na dat we eindelijk acht gegeeven hebben op het groot gewin en voordeel der zielen ; 't welk te hoopen is dat niet alleen voort zal koomen uit het waarneemen van den goddelijken dienſt en de Kerkgetijden , maar ook uit het preeken van Gods Woord , 't welk zoo in de Parochikerke als de Kerke van het Konvent gedaan zal worden : na dat we , zeggen wy , dit alles en veele andere hoogwigtige redenen rijpelijk overwogen hebben ; doch voor al dewijl wy genegen zijn om den wille en ordonantie van onzen allerheiligſten Heer , *Pius* V. voornoemd , te gehoorzaamen en te volbrengen ; en wenſchen dat de dienſt des Heere altijd vermeerdert worde ; hebben wy aan de voorwaarden , door de voornoemde Heeren voorgeſteld , onze bewilliging en toeſtemming ge-

geeven; en geeven 'er door deezen brief onze bewilliging en toeſtemming aan. Daarenboven hebben wy hun toegeſtaan dat ze van kleedinge mogen veranderen; en eene eerlijke en betamelijke kleeding van weereldlijke Prieſters aanneemen. Ook hebben wy alle de goederen van het gemelde Konvent, met de goederen die ten behoeven der armen gegeeven, en boven in 't byzonder uitgedrukt zijn, onder de doode hand geſtelt. Noch hebben wy de goederen van 't zelve Konvent uit krachte van ons ordinaris gezag geſchikt om daar van ſes Vikaryen in de Parochikerke van Doesburg op te rechten, en dezelve goederen in die ſes Vikaryen ingelijft. Daar benevens hebben wy de gemelde Heeren tot den ſtaat van weereldlijke Prieſters overgebragt; en in het bezit der Vikaryen van de drie outaaren in de Parochikerke van Doesburg, te weeten van den H. Martelaar *Georgius*, van de H. *Catharina*, en van de *elf duizend Maagden*, met de behoorlijke en gebruikelijke plegtigheden doen ſtellen; zoo als wy die vergunning, onder de doode hand-ſtelling, ſchikking, inlijving, overbrenging tot den ſtaat van weereldlijke Prieſters, door den tegenwoordige brief doen; en dezelve Vikariſſen voor zoodanig overgebragt en in 't bezit geſteld, hunne goederen voor onder de doode hand geſteld, en in de ſes Vikaryen ingelijft, ten eeuwigen tijde van allen en ieder een willen geacht en gehouden hebben: zoodanig nochtans, dat wy noch zekere voorwaarden, ordonantziën, en wetten, by de voorwaarden en wetten voegen die hier by gevoegt zijn; en onverbreekelijk moeten onderhouden worden.

In den eerſte, dat na den afſtand of dood der Heeren, die nu noch in 't leven zijn, de be-

begeeving der ſes nieuwe Vikaryen, en alle ſchikking omtrent dezelven, ons en onze nazaaten, de Biſſchoppen van Deventer, ten eeuwigen tijde met volkomen recht zal toekoomen en toebehooren; zoo als reeds in de artijkelen, door de Heeren voorgeſtelt, en van ons beveſtigd, beſproken is. Voorts dat wy, zonder dat iemand wie dat het zy zulks tegenſpreeken of tegenſtreeven mag, niet alleen de misdoende (Vikariſſen) uit krachte van ons gezag vryelijk mogen beſtraffen; maar ook de zoodanigen met alle vryheit uit het bezit van hunne proven zetten, die ſtraffſchuldige feiten bedreeven hebben, en volgens de geeſtelijke Rechten, en den eed dien ze gedaan hebben, indien ze vermaant zijnde zich zelven niet beteren, van hunne proven of Kerkampten berooft moeten worden. Voorts dat de Aalmoeſſenier, tot belooning van zijn getrouwen arbeid, jaarlijks zal genieten vijftien daalders; tegen dertig ſtuivers het ſtuk. Zoo veel zal de *Procurator* of uitdeelder van de koergelden der jonge Vikariſſen voor zijn oppaſſen en geduurigen arbeid ook hebben. Voorts dat de aalmiſſen, die uit krachte van eene ordonantzi of van de ſtichting aan de armen moeten uitgereikt worden, elke week moeten vermeerdert worden met een halve ſchepel rogge; en dat de gewoonelijke uitdeeling, zonder dezelve oit te verzuimen of over te ſlaan, alle Dingsdagen en Vrydagen gedaan zal worden. Voorts dat de jonge Vikariſſen, gelijk gezeit is, alle Kerkdienſten moeten bywoonen: en die daar zonder verlof der Overſten uit blyven; zullen voor elken dag, ten zy dat ze wettiglijk belet zijn geweeſt, eenen ſtuiver Brabants geld, tot boete geeven. Ten dien einde zal 'er een uit hen by eenparige ſtemmen ge-

kooren worden ; die op de afweezigen zal paſſen. Voorts zullen de jonge Vikariſſen, die huis zullen willen houden, gehouden zijn binnen het ſchot van het Konvent te woonen. Alle de goederen des Konvents en der armen moeten altijd verpacht worden by veiling, en zonder voor uit geld te trekken. Ook zullen de jonge Vikariſſen de jaarlijkſche waarde van alle hunne goederen te boek zetten, en ons toezenden; op dat we weeten mogen hoe veel dat ze van tijd tot tijd aanwinnen. Daar by moeten zy alle de laſten en bezwaarniſſen, te weeten de losrenten, met dewelken de goederen bezwaart zijn, van nu af te rekenen binnen ſes jaar tijds betaalen en loſſen ; en de goederen op die wijze vry maaken. Voorts zal de de jongſte van alle de Vikariſſen altijd de Koſter van de Kerk des Konvents zijn. Ook zal hy zorg draagen, en wel toezien, dat alle de cieraaden der zelve Kerke wel bewaart worden; het horologie, dat daar is, alle dagen behoorlijk waargenomen worde ; en dat 'er op de gemeene koſten gezorgt worde voor de werktuigen, die hy van noode zal hebben. Voorts moet het getal der arme Geeſtelijken in het Fraterhuis, als 'er de renten en inkomſten van de weide *Ganzepoel* bygevoegt zijn, vermeerdert worden met vier Scholieren : en een der jonge Vikariſſen, die daar toe met gemeene ſtemmen zal verkooren en aangeſtelt worden, zal een uiterſte zorg (voor die perſoonen) draagen. Voorts als het gebeurt dat iemand van die jonge Vikariſſen door den goddelijken wil uit het leven ſcheidt ; zal hy alle zijne boeken, en de werktuigen van 't huis, aan zijnen opvolger, maar niet aan zijne erfgenaamen of ſchuld-eiſſchers, nalaaten. En by aldien zoo een Vikaris iets by uiterſten wille beſproken of geſchikt mag heb-

hebben; zoo moeten eerſt en voor al zijne ſchulden, die hy gemaakt mogt hebben, na zijne dood betaalt, en de uitvaert met de gebruikelijke lijkdienſten gehouden worden: en dan zal men het uitvoeren van zijn uiterſten wil mogen by der hand neemen; zoo verre als zijne nagelaate goederen ſtrekken: zoodanig nochtans dat de boeken, en de werkgereedſchappen van 't huis, altijd uitgezonderd blijven. Ook zal een jonge Vikaris, als hy koomt te ſterven, of liever zullen zijne erfgenaamen, of die tot uitvoerders van zijn teſtament aangeſtelt zijn, en zijne dienſtluiden, niet genieten het zoogenoemde genade-jaar van zijne achtergelate prove: maar alleenelijk de vruchten en inkomſten der Vikarye, naer den tijd van zijne dood te rekenen, en die 't zedert zijnen ſterfdag noch open ſtaan, mogen trekken.

Over alle deze voorgeſtelde, beveſtigde, goedgekeurde, en door dezelve Vikariſſen aangenomene artijkelen, inzettingen, wetten, en voorwaarden, hebben de meergemelde jonge Vikariſſen eenen eed op de volgende wijze gedaan; die ook door hunne nazaaten gedaan zal worden: Ik N. zweere by Gods heilige Evangeliën, die ik met mijne hand lichamelijk aanrake, dat ik mijnen hoogwaardigſten Kerkvoogd, Mijnheer den Biſſchop, den Biſſchop van Deventer, en den Kommandeur of Paſtoor onzer Parochikerke, gehoorzaamen zal; en den Aalmoeſſenier, die uit de oudſten van ons Konvent verkooren zal worden, eerbiedigheit bewijzen. Dat ik de dekreeten der Kerkvergaderinge van Trenten, zoo als ze leggen, zoo veel als de menſchelijke zwakheit toelaat, in alles zal trachten te gehoorzaamen, en dezelven in alles uit te voeren: dat ik de inzettingen der Kerke, de

ordonantziën, ſtichtingen, mitsgaders de artijkelen die den voornoemden hoogwaardigſten Heere vertoont zijn, of die hy voorgeſchreeven heeft of noch voorſchryven zal, getrouwelijk zal onderhouden: dat ik de Predikaatziën, Hoogmiſſen, en alle vordere Kerkdienſten die my opgeleit zijn, ten zy dat ik wettiglijk belet ware, door my zelven en niet door iemand anders zal waarneemen: dat ik de goederen van de Kerk, en voor al van ons Konvent, niet zal vervreemden; en die reeds vervreemdt zijn, naer mijn vermogen en beſte kennis zal zien wederom te krijgen: dat ik de bedieningen ten laſte van ons Konvent ſtaande, als ze my door de meeſte ſtemmen der medebroederen opgelegt worden, getrouwelijk zal paſſen waar te neemen: dat ik my, achtervolgens het dekreet der Kerkvergaderinge van Trente, kuis en van alle verdagte gezelſchappen van Vrouwluiden vry zal houden; en dat op de ſtraffe van mijne prove te verbeuren: dat ik om de laſten, die aan mijne Vikarye gehecht zijn, in eigen perſoon zal reſideeren: en, indien ik anders doe, nochte van de inkomſten mijner Vikarye nochte van de dagelijkſche uitdeelingen iets zal genieten; en des niet te min den dienſt, daar ik toe verbonden ben, op mijne eige koſten laaten verrichten: dat ik het huis, 't welk my te bewoonen gegeeven word, met deszelfs gereedſchappen en inboedel, mitsgaders mijn outaar, met alle deszelfs cieraaden, in 't geheel zal bewaaren, en zien te verbeteren: dat ik de dekreeten van onze Kerk, en die van ons Konvent, geheim zal houden, en niemand openbaaren: dat ik onder onze Medebroeders, voor al die van ons Konvent, geen twiſt, krakeelen, of oneenigheden zal ſtooken of helpen ſtooken;

maar

maar liever mijn beſt doen om den vrede en eendragt te onderhouden: zoo helpe my Godt, en deze Gods heilige Evangeliën.

Tot oirkonde en getuigeniſſe van dit alles, en van ieder in 't byzonder, heb ik den tegenwoordigen brief door 't aanhangen van ons zegel, en de ondertekening van onzen gezwooren Notaris doen bekrachtigen. Gegeeven te Deventer, den 26. Juny 1571. op eenen Dingsdag: en wy, nieuwe Vikariſſen, hebben het zegel van ons Konvent, ter getuigeniſſe en bekrachtinge van al het bovenſtaande, onder aan den brief gehangen; in het jaar en op den dag, als boven.

Op het bevel van den hoogwaardigſten Heer voornoemd; ik Matth. Setth. Notaris.

Dit alles is getrokken uit den origineelen brief: aan den welken 's Biſſchops zegel hing op rood waſch; en het zegel der nieuwe Vikariſſen op groen waſch.

Vrouwen-Konventen.

Wy gaan tot de Konventen der Vrouwluiden over; die hier drie in getal zijn geweeſt. Het eerſte / van het welke in de voorgaande brieven geſproken is / wierd van Weduwen bewoont; en was daarom het Weduwen huis genaamd.

Het tweede was onder den naam van Mariëngrave **bekend; maar wierd door de wandeling het groote Konvent genoemt. In dit Kloofter heeft eene** Aleidis van Ulſt **het ampt van Moeder / of Overſte / of Bedienareſſe / bekleedt in het jaar** 1506. Everharda van Mommen **in het jaar** 1543. **en** Elizabet ten Holte **in het jaar** 1581.

De volgende brief / waar by dit Konvent van Doesburg eenige goederen aan S. Le-

bui-

buinus Kapittel te Deventer verkoopt / is ons by geval in de handen gevallen.

WI *Johannes van Lenp*, Prieſter en Pater, ſuſter *Alijt van Wift*, Miniſterſche, ſuſter *Eefze ten Hachuys* Procuratryſche, ende voert wi ghemeyne ſuſteren der Convents van Mariengrave binnen Doesborch vander derder Oerden S. Franciſci, doen kondt ende bekennen overmids deſen openen brieff voer ons ende onſe nacomelingen, dat wi mit onſen vryen wille ende voerbedachten berade in eenen gerechten, ſteden, vaſten erfkoep, erflick ende ewelick hebben verkoft voer een ſumme gelts die ons toe gueder tijdt wal to willen ende to dancke vernueget ende betaelt is, ende wi in oerber ende profijt ons Convents voerſz. gekiert hebben, den erſamen Heren des Capittels van Sinte *Lebuinus* Kerke binnen Deventer ende oeren nacomelingen, hercomende van Her Johan Biſcopes Sellebrant, dat ſelige Her Aelbert Haefken jaerlix plach te geven wt ſinen huſe, dat hier nu mede van drien guldenen gevryet is: Welke drie guldenen van gewichte of ander guet goede payement, voer die weerde daer gelijck guet voer weſende, in tijdt der betalinghe wi jaerlix ende alle jaer op Paeſchen nae datum s'Brieffs wt onſen weide-lant geheiten die Horſt, ſoe die gelegen is in den Kerſpel van Angerloer in den gerichte van Doesborch, mit allen ſinen celden en nyen to behoeren, ende voert wt alle onſes Convents guede voerſe. veertien dage voer of nae onbegrepen, to Deventer an den Capittel voerſz. gelaven te betalen, onder een pene der pendige, als men doen mach voer verſchenen Heren pacht. Welke pendinge weert ſake dat die voerſz. jaerlike renthe niet betaelt en worden

den als voerſz. is, dat Godt verhueden moet, ſoe ghelaven wi niet te wederſtaan mit enigen rechten ofte privilegien geeſtelick of werlick. Ende voert ſoe geloven wi den Capittel voerſz. wer dat ſake dattet oen tot eniger tijt van noeden were te hebben vorder veſteniſſe, die gelave wi voer ons ende onſe nacomelingen binnen viertyn daghe gern twillen laten geſchien, ende doen oerre gheſynne daer ſy dan mede verwaert ſin, beholdelick hier en tendens dat wi oft onſe nacomelinge onſes Convents voerſz. van de voerge Capittel tot allen tijden ons dat beloevet loeſſen en quijt moeghen kopen deſe drie golden rinſche gulden jaerliker erf-renten mit ſeſtich golden overlenſche rinſche gulden guet van golt, ſwaer van gewichte, voer datum s'Brieffs ghemuntet, op allen hochtijt van Paeſchen viertyn dage voer oft nae onbegrepen, mit allen achterſtedigen jaer renten onbetaelt; ſonder al argeliſt. In oerkonde der waerheit, ſoe hebben wi tſamen voerſz. voer ons ende onſe nacomelingen mit conſent des Convents, onſes ſelvens Convents ſegel an deſen openen brieff gehangen. Ghegeven in 't Jaer ons Heren 1506. op Sinte Marcus Evangeliſten dach.]

Ik heb in de brieven van dit klooſter gevonden dat het zelve voor zijne afzonderinge van de Parochikerke / aan de zelve kerk tot het jaar 1576. toe betaalt heeft vier guldens: dat het alle jaaren acht goudguldens beſteedde tot het koopen van acht ellen wit laken en ſchoenen (voor de armen:) en ieder vierendeel jaars een vat haring en ſes maaten rogge voor vijftien goudguldens kocht / en onder de armen uitdeelde.

Het derde wierd S. Catharinaas berg of het klei-

kleine Konvent genoemt. De Nonnen van beide deeze Konventen ſtonden onder het kapittel van Utrecht / en leefden naer den derden Regel van den H. Franciſcus. Ik lees in het ongedrukte leven van Diderijk van Herxen dat Diderijk van Rees, die hier de eerſte Overſte der Broederen van 't gemeene leven is geweeſt / een genootſchap van Maagden tot den ſchoot van Chriſtus vergadert heeft / en het ampt van Overſte over haar bekleedt. Als hy eenige Maagden tot den ſchoot van *Chriſtus* vergadert had, zoo ſpreekt de Beſchryver van zijn leven, is hy naderhand tot haar' Overſte aangeſtelt: en na zijne dood is iemand eene (6) openbaring gedaan dat hy met een plegtigen ommegang van Maagden voor den Heere verſcheenen was. Hier uit beſluit ik dat hy deeze Konventen na de aankomſte der Broederen zal opgerecht hebben. Het laatſte is door het Engelſche krijgsvolk in het jaar 1586 verdelgt; zoodanig dat 'er niet anders bleef ſtaan dan de Kerk. Op den zelfden tijd is ook de boekery der Broederen / die zeer rijk van boeken was / door de brooddronkendheit van 't zelve krijgsvolk in 't openbaar op de markt verbrandt.

En niet alleen is het religieus leven / maar ook de boekoeffening / door de Broeders in deeze Stadt gebragt: want door hunne zorg en vlijtigheit hebben de ſtudiën hier een geruimen tijd zeer gebloeit: zoo dat ze zelfs eene queekſchole opgerecht en van noodige inkomſten voorzien hebben: daar de zoodanigen / die uit liefde der geleerdheit eene zucht tot het ſtudeeren hadden / maar door de armoede tegengehouden wierden / huisveſting en onderhoud koſten krijgen.

Maar

Maar laat ons tot de hulpmiddelen tegen de armoede / en Gasthuizen / overgaan: want de milde barmhertigheit der voorouderen heeft zoodanig voor de armen gezorgt / dat hier volgens Slichtenhorst weinige huisarmen gevonden worden.

Want zijn 'er kinderen / die geene goederen noch ouders hebben; voor de zoodanigen staat het Weeshuis open: 't welk eerst gesticht is door Wendelina van Vierakkeren, weduwe van Zoelen; maar naderhand noch grooter inkomsten van anderen gekreegen heeft. Weeshuis

Zijn 'er afgewerkte en uitgeleefde luiden / die reeds op krukken gaan; die vinden hunne rust en onderhoud in S. Antonius Gasthuis. In de Kapelle van dit Gasthuis was eene Vikary gesticht: wiens Bedienaar door de Burgemeesters aangestelt wierd; hoorgezel in de Parochiekerke was; en alle Saterdagen eene Mis moest leezen. Gasthuis

Indien de onpasselijkheit of ziekten / die het werken beletten / iemand tot armoede brengen; die kan wederom geholpen worden door de milde aalmissen van S. Antonis Gasthuis: van 't welke de zieke armen der ganſche Stad / als zy om eene aalmis bidden / volgens de getuigenis van den Bisschop de Monte, gespijst en onderhouden worden.

Indien 'er huisarmen waren / die wierden door de Parochiekerk geholpen; wiens Kerkmeesters / volgens de aantekeningen van den zelven de Monte, gewoon waren aan de armen uit te deelen 32. mudden rogge; seven mudden en een schepel tarwe; 34. Gelderſche goudguldens aan laken / tot 63. ellen toe: 38. Gelderſche goudguldens aan klein geld: en noch 40. daalders aan verſcheide perſonen /

nen / die het bedde moeſten houden. Noch wierden de huisarmen door het gemelde Antonis Gasthuis geholpen; want volgens de aantekeningen van den gemelden Bisschop was dat Gasthuis gewoon alle Dyndagen een half pont boter / vier ponden brood / en eene maat bier / aan 80. persoonen uit te deelen.

Indien 'er vreemdelingen waren / die geen reisgeld hadden / die wierden ook in 't Gasthuis geholpen.

De Katolijken van Doesburg worden t'hans van eenen Jesuyt bedient.

AANTEKENINGEN

1. Dat *Druſus*, de zoon van *Livia*, en *Auguſtus* stiefzoon, eene graft tusschen den Rhijn en den Yssel geschoten heeft, is ieder een bekend. Maar daar heeft ieder een zoo zeer niet opgelet, 't geen de Heer *a Alting* niet zonder reden schijnt op te merken, dat hy niet alleen die nieuwe graft geschoten heeft; maar ook den Yssel, die veel te klein was om de wateren van den Rhijn te loozen, veel dieper en wijder gemaakt. 't Zedert dien tijd, gelijk ieder een ook bekent, en in dit werk al aangemerkt is, heeft de Rhijn, die te voore twee uitloopen of monden had, drie uitloopen gekreegen. Dit is de reden ook dat hy van de oude Schryveren somtijds *bicornis* (of tweehoornig) word genoemt; somtijds *tricornis*. Maar of Doesburg by die gelegendheit van *Druſus* opgebouwt, of met Krijgsvolk bezet, of versterkt zy, en den naam Doesburg van hem gekreegen hebbe, dat is een ander geschil. *Menſo Alting*, gelijk de Schryver ook meldt, ziet daar ganſch geene waarschijnelijkheit in: en *Cluverius* is 'er even sterk tegen. *Cluverius* brengt voor reden by dat Doesburg zekerlijk geene legerplaats der Romeinen is geweest; om dat *Druſus* alle zijne legerplaatzen op den slinker oever van den Middel-Rhijn opgerecht zoude hebben; en de Ro-

a Part. 1. in voce. *Foſſa Druſiana.*

Romeinen ook geene bezettingen hadden, dan aan dezelve zijde van den Rhijn. Zijne bewijsredenen konnen by hem nagezien worden; daar ik nu geen vonnis over ſtrijken zal. *Menſo Alting* verwerpt die naamrede om deze reden, dat de Voorſtanders van dat gevoelen geen bewijs noch getuigen by te brengen hebben. Ik wil gaerne bekennen dat ik ook geen grooten zin in die naamreden krijgen kan, en vervolgens genoegzaam eens met den Heer *Alting* en *Cluverius* ben. Maar ik moet 'er dit by bekennen dat de beſte Schryvers, ja *Cluverius* en *Alting* zelf, dikwils naamredenen opgeeven, die niet veel beter beweezen ſchijnen. *Druſus* heeft tot Doesburg toe eene graft laaten ſchieten, en is hier vervolgens eenigen tijd gelegert geweeſt. 't Was zeer gevoeggelijk dat ter plaatze, daar de oude en nieuwe Yſſel zich vereenigden, en daar zoo langen tijd te arbeiden en te delven viel, eenige huizen opgerecht wierden, die gemakkelijk naer *Druſus* genoemt konden worden. Dat by voorbeeld *Anſuarii*, *Anſivarii*, *Amſibarii*, enz. zoo veel te zeggen is als *b* Eemsboeren, heeft men daar zoo veel grooter bewijzen en getuigen voor? En dat *Navalia*, 't welk voor den naam van *Druſus* graft gehouden word, zoo veel te zeggen zoude zijn als de *Na-waal*, of laatere Waal, of een tweede Waal, is dat ook zoo veel beter beweezen, of door de getuigeniſſen van oude Schryvers beveſtigt? Men moet in het opzoeken van naamredenen konnen geeven en neemen; maar wie zal dat van paſſen doen? Ik zegge dit niet om den Heere *Menſo Alting* of den geleerden *Cluverius* op dit ſtuk tegen te ſpreeken; geenzins: maar om te toonen, gelijk ik meermaals gedaan hebbe, dat men op ſommige naamredenen geen al te grooten ſtaat maaken mag; en ſomtijds ook zoo wel te vies kan zijn, als te voortvaarend in het goedkeuren van naamredenen. Evenwel bekenne ik dat ik het nu met den Heer *Alting* en *Cluverius* houde; indien men ſomtijds in oude brieven *Droesburg* geſchreeven vond voor *Doesburg*, dan zouden de Doesburgers grooter ſchijn van reden hebben om op zoo eene hoogdravende afkomſte van hunnen naam te roemen; en de Heer *Alting* zelf zoude daar miſſchien zoo veel niet tegen gehad hebben. Echter zoude dat noch geen vol-

b. Zie *Menſo Alting* part. 1.

volkomen bewijs verſtrekken: want een Schryver van de middelſte eeuwen koſt ligtelijk ook een loſſen waan opgevat hebben dat *Druſus* den naam aan Doesburg gegeeven had; en op eigen gezag Droesburg geſchreeven hebben voor Doesburg.

Alles overwogen wil ik liever gelooven dat *Does* oorſpronkelijk een duitſch naamwoord is; wiens echte en oude betekening, gelijk die van meer andere woorden, al over lang verſleeten en vergeeten zy. Daar zijn verſcheide plaatzen, die den naam van DOES voeren; de *Does* buiten Leiden; Doesburg, Does in Weſtvrieſland, en elders: een waarſchijnelijk blijk dat *Does* eene eige en zekere betekenis gehad zal hebben.

2. By deze gelegendheit zal ik hier by voegen dat ſommige *c* Schryvers den Yſſel genomen hebben voor den beruchten ſtroom *Alizo*, daar *Dio d Caſſius* en andere Schryvers gewag van maaken. Daar was ook een Kaſteel, *e Alizo* genaamd, 't welk op den oever van den vloet *Alizo* ſtond; hoewel dat *f Xylander*, in zijne Aantekeningen op *Dio*, geenzins toeſtemmen wil dat *Alizo* de naam zy van een Kaſteel. Maar *Vellejus g Paterculus* verhaalt met zeer duidelijke woorden hoe dat de Romeinen te *Alizo* of op *Alizo* (*Alizone*) van ontelbaare Germaanen belegert wierden; en zich zelven, met den degen in de hand, midden door de vyanden eenen weg geopent hebben. Ook word ἄλεσον van *Ptolomæus* volgens de bekentenis van *h Lipſius* onder de Steden van Duitſland gerekent. Maar waar dit Kaſteel geſtaan hebbe, daar over leggen de Schryvers wederom over hoop. *Tacitus*, zegt *i Ortelius*, *ſpreekt van een Kaſteel*, *Alizo genaamd*, *dat aan den Rhijnſtroom ſtond: en* Paterculus *maakt daar ook gewag van. Het gevoelen van* Junius *is dat het Wezel zy*, *'t welk aan den mond van de Lippe gelegen is. Volgens* Verrutius *is het Iſſelburg*, *dat my beter gevalt. In de zeer geleerde aantekeningen van* Schegkius *op* Velle-

c By *Cluver.* de 3. Rheni oſtiis c. 22.
d Lib. 54.
e Zie *Cluver.* Germ. lib. 3. c. 9. Item Monumenta Paderb. p. 7.
f Annot. 710.
g Lib. 2.
h In Comment. ad *Tacit.* n. 9.
i In Theſauro Geogr.

lejus *ſtaat te leezen dat* B. Rhenanus *Alsheim voor het Kaſteel* Aliſo *houdt. Volgens* Dio, het zijn noch al de woorden van *Ortelius*, *is* Alizo *een vloet; dien dezelve* Vertutius *den Ouden Yſſel vertaalt. Volgens* Ptolomæus *was* Aliſum *of* ἄλισον *zene Stad aan den Rhijn: en* Villanovanus *waant dat het Harſtein deeze Stad zy, 't welk hy zelf naerder bedenken mag.* Hier heeft men wederom dat *Aliſo* van ſommigen voor den ouden Yſſel genomen word; 't welk dan vorder aanleiding zouw konnen geeven tot een ander gevoelen; te weeten dat de Stad of 't Kaſteel *Aliſo* dezelfde plaats zy geweeſt met Doesburg. Maar alle deze gevoelens zijn even ongegrond. Het Kaſteel *Aliſo* konde aan den Rhijn niet ſtaan: want *Tacitus* ſchrijft duidelijk dat *Germanicus*, in den oorlog tegen de Germaanen, het ganſche land tuſſchen den Rhijn en het Kaſteel *Aliſo* met nieuwe grensſcheidingen en dijken had laaten verſterken; zoo waren dan de Rhijn en *Aliſo* van malkander gelegen. Wezel, Yſſelburg en Alsheim, om daar ook een woord van te ſpreeken, ſchoon tuſſchen die naamen en *Aliſo* eenige gelijkenis beſpeurt word, konnen evenwel voor het Kaſteel *Aliſo* niet genomen worden: dewijl de vloedt *Aliſo* en de Lip by die plaatzen niet in malkander loopen: daar *Vellejus* nochtans uitdrukkelijk getuigt dat het gemelde Kaſteel by de t'zamenvloeying van die rivieren ſtond. Om die zelfde reden kan Doesburg ook voor dat Kaſteel niet gehouden worden. Uit het gezeide kan de Leezer ook vatten dat de Yſſel een andere vloedt is dan *Aliſo*. Wat het Stedeke *Aliſon* belangt, daar *Ptolomæus* van gewaagt; indien dat aan den Rhijn geſtaan hebbe, gelijk hy getuigt, zoo is het een andere plaats geweeſt, als het Kaſteel *Aliſo*, daar we nu van ſpreeken. Voorts ſtaat by *Cluverius* en in de *Monumenta Paderbornenſia* beweezen dat het Dorp Elzen, by de t'zamenvloeying van de rivieren de Lip en Alme gelegen, de rechte plaats is, daar het Kaſteel *Aliſo* eertijds heeft geſtaan: gelijk daar ook beweezen ſtaat dat de vloedt Alm, die daar in de Lippe loopt, geen andere vloet is dan de oude *Aliſo*.

3. De groote heiligheit van S. *Catharina* van Sene wil ik hier niet ophaalen; die ſtaat by veele Schryvers van aanzien wijdloopig genoeg beſchreeven: daar men ook vinden zal tot wat een trap van gezag en

achting dat ze by Pauzen en Koningen gekomen was; brieven aan Pauzen en Koningen ſchreef; vermaningen aan Pauzen en Koningen gaf; en veel goeds voor de eenigheit der Kerke by die hooge perſoonaadjen uitgewerkt heeft. Dat alles, zeg ik, zal ik nu niet aanroeren; dewijl ik 'er niet meer van te zeggen hebbe dan de Leezer in alle Legenden vinden kan. Dit zal ik alleenelijk aantekenen dat 'er in de leſſen der Kerkgetijden, die na haare Kanonizaatzi ingeſtelt wierden, en een kort begrip van haar leven behelzen, ingevoegt wierd dat ze van het geſlagt der hoogedelen *Farneeſen* was; daar nochtans haar vader niet meer was geweeſt dan een verwer. Dit zagen de *Farneeſen* voor eene ſmet en onteeringe van hun geſlagt aan; en waren 'er zoodanig over gebelgd, dat zy hunne klagten voor de H. Vergaderinge bragten. Zy zeiden dat men, om de geboorte van S. *Catharina* eenen luiſter by te zetten, dien ze geenzins van noode had, het Huis der *Farneeſen* tot den rang van burgerlijke en onedele Huizen vernedert had, en eenen ſmaat aangedaan, die in de kerkelijke leſſen en getijden voor al de wereld ten toon wierd geſtelt, en door de Kerk ſcheen beveſtigt te worden. Hier door, zeiden zy, wierden hunne Voorouders voor 't ganſche Kriſtendom op het gevoeligſte gehoont, en hunnen nakomelingen eene verongelijking aangedaan: die in de gemelde getijden ten einde der weereld toe als te pronk zouden ſtaan. Hunne klagten vonden ingang; en de Paus gaf bevel om deze plaats in 't Roomſche Brevier uit te ſchrappen. Dat holp voor eenigen tijd, en die woorden wierden in eenige weinige drukken van 't Brevier achtergelaaten. Maar in de meeſte drukken wierden ze ingevoegt: en in de drukken, die 'er dagelijks noch uitkoomen, * ſtaat uitdrukkelijk te leezen dat S. *Catharina van Sene* uit het geſlagt der *Farneeſen* geſprooten was.

4. *Waarſchijnelijker*, zegt de Schryver: want voor een zeker bewijs kan het niet verſtrekken: dewijl in dit werk, zoo wel als by W. *Heda*, verſcheide Kerken en Kloosters opgegeeven worden, die ſommigen van haare inkomſten noch verder moeſten haalen. Maar by deze gelegendheit zal ik aanmerken dat dit Duis-

* Ziet *Baillet* in haar leven.

Duisburg, dicht by den Rhijn gelegen, van veele Schryveren, als *k Ortelius*, *Joh. Isl. l. Pontanus*, en *m* anderen, genomen word voor het *Disspargum*, daar *Clogio* of *Clodio* Koning der Franken zijn hof een geruimen tijd gehouden heeft. Dat die *Clodio* of *Clogio*, van *n* anderen ook *Clojo* genoemd, te *Disbargum* huis gehouden hebbe, blijkt uit *Gregorius o Turonensis*, *p Aimoinius*, *q Ado Viennensis* enz. Maar dat *Disspargum*, of gelijk *Aimonius* spelt *Disbargum*, dezelfde plaats zy met Duisburg, hoe waarschijnelijk dat het zy, word echter van eenige Geleerden met grooten ernst tegengesproken. Een van de voornaamsten is *Ægidius r Gelenius*; die Desemberg aan den Dijmel, maar niet Duisburg by den Rhijn, voor het oude *Disspargum* wil gehouden hebben. Hy steunt byzonderlijk op het dorp *Dasburgum* of *Dasburg*, dicht by *Desemberg* gelegen; wiens naam groote overeenkomste heeft met *Disbargum*. Noch doet hy gelden dat *Disspargum*, naer het schryven van *Gregorius Turonensis*, op de grenzen van de Thuringers gelegen was.

Wat de overeenkomste der naamen belangt, die is ten minste zoo groot tusschen *Disbarg* en *Duisburg*, als tusschen *Disbarg* en *Dasburg*: en zoo verre zijn beide de plaatzen even na. Maar, zegt *Gelenius*, *Gregorius Turonensis* schrijft uitdrukkelijk, en *Aimonius* geeft het ook te kennen, dat *Disbargum* op de grenzen van de Thuringers gelegen was: en de Thuringers, zoo als hy meent, woonden diep in Duitsland, en hadden geene gemeenschap met Duisburg. Wy hebben elders getoont dat de Thuringers hier om streeks ook den baas gespeelt en huisgehouden hebben: maar dewijl dat echter zijne zwarigheit heeft, althans niet zeer op die tijden past, zullen wy daar nu niet op dringen; en alleenelijk bewijzen dat het gebied van de Thuringers toen vorder naer beneden toe gestrekt moet hebben, dan nu. 't Is zeker dat

k In *Thesauro* Geogr.
l Origin. Fran. lib. 2. c. 3.
m Monument. Paderborn. pag. 85. 86.
n *Sidonius Apoll.* paneg. ad *Majorian.*
o Hist. lib. 2.
p In Reb. Gall.
q Ætate 6. pag. mihi 149.
r In Hierotheca pag. 119.

dat de Franken in dien tijd de meeſte plaatzen aan den Rhijn, tot den Oceaan toe, bezet hielden; zoo als onder anderen by *Joh. Iſac. Pontanus* beweezen word. Nu ſchrijft *Aimonius*, aan 't vijfde hoofdſtuk van zijn eerſte boek, dat *Clodioos* Rijk van een klein begrip was, *Koning Clodio*, zegt hy, *zoekende de nauwe grenspaalen van zijn Rijk uit te breiden*, enz. Indien zijn rijk dan, gelijk *Aimonius* en *Gregorius Turonenſis* betuigen, aan het land van de Thuringers paalde, en Thuringen niet vorder naar den Rhijn toe geſprongen had, als nu; dan had *Aimonius* met geenen ſchijn van waarheit konnen zeggen, dat de Franken zoo bekrompen woonden; of dat *Clodioos* Rijk zoo nauw bepaalt was. Maar, of de Leezer in hiſtorizaken met het maaken van gevolgen niet gedient mogt zijn, zal ik 'er noch byvoegen dat 'er by *Gregorius Turonenſis*, in de plaatze van *op de grenzen van de Thuringers*, geleezen moet worden, op de grenzen der Tongerſchen; *in terminis Tungrorum*. Dit beweert *Morellus* in zijne uitgave van *Gregorius Turonenſis*; en heeft die woorden, *in terminis Tungrorum*, in een zeer oud handſchrift van *Gregorius Turonenſis* gevonden. Hy word daar in geholpen van den meergemelden *Pontanus*; die, zoo wel als *Morellus*, beweert dat 'er by de andere Kronijkſchryvers, als *Sigebertus*, en meer anderen, die *Gregorius Turonenſis* ſlechts uitgeſchreeven hebben, even eens geleezen moet worden. Dat het gebied der oude Tongerſchen of Tongeren hier omſtreeks omtrent tot den Rhijn toe geſprongen heeft, zullen de Leezers ook by *Pontanus* beweezen vinden. Dus paſt alles veel beter op Duisburg; voor al indien men acht geeft op het zeggen van *Aimonius*; te weeten dat *Clodio*, begeerig om de enge grenspaalen van zijn rijk uit te breiden, eenige verſpieders uit *Diſbargum* over den Rhijn gezonden heeft: dat hy ook kort daar na met zijne krijgsmagt over den Rhijn getogen is; en de Steden Kamerijk en Doornik bemagtigt heeft. Dat alles paſt zeer wel op Duisburg aan den Rhijn; maar dat hy van Deſemberg aan den Dymel Verſpieders over den Rhijn gezonden zouw hebben, en wederom van den Dymel af met zijne ganſche heirmagt zoo eensſtreeks tot Kamerijk toe zouw voortgetrokken zijn; dat kan van een Schryver, die voor de glorie van zijn Vaderland kampt, ligter op het pampier gezet worden, als

als van een Krijgsoverſte of een talrijk leger uitgevoert. Maar voor al dient dit tot beveſtiging van ons gevoelen dat de Franken, gelijk gezeit is, even voor den laatſtgemelden togt van *Clodio*, hunne woonplaats dicht aan den Rhijnſtroom hadden. Dus ſtaat 'er by *Proſper*, ſchryvende over het jaar 1419, dat *Aëtius dat gedeelte van de Gaulen, 't welk naaſt aan den Rhijnſtroom lag, en den Franken te bezitten gegeeven was, wederom verovert heeft.* Het zelfde ſchrijft *Caſſiodorus*; die 'er noch byvoegt dat zulks geſchiedt zy onder de Burgemeeſteren *Felix* en *Taurus*. Is het ook niet waarſchynelijk en genoegzaam zeker dat *Clodio*, die het oog altijd op de Gaulen had, zijn hof dicht aan den Rhijn gehouden hebbe; daar hy altijd gereed konde zijn, om zijne kans waar te neemen?

Ik wil hoopen dat de wijdloopigheit van deze aantekening den Leezer niet verdrieten zal: onze Voorouders hebben zulke een gemeenſchap met de Franken gehad; dat een rechtſchapen liefhebber der Vaderlandſche Oudheden van het verhandelen van hunne Oudheden niet walgen kan. Ik zal dan noch zeggen dat de gemelde verbetering of verandering, die *Morellus* in den text van *Gregorius Turonenſis* gedaan had, van **Wendelinus* gevolgt word om 'er iets tot voordeel en glorie van Brabant uit te trekken. Zoo zegt hy dan, indien *Diſpargum* op de grenzen van de Tongeren ſtond, dat geene plaats bequamelijker en waarſchynelijker voor *Diſpargum*, en vervolgens den zetel van *Clodioos* Rijk genomen kan worden dan Dieſt. Ik weet dat *Wendelinus* door en door geleerd is geweeſt, en onder de deftige ſ verſtanden van zijnen tijd gerekent word. Maar ik kan niet denken dat hy in deze zake ligtelijk van iemand gelijk zal krygen: want hoe kan *Clodio* van Dieſt naer den Rhijn getrokken zijn, en zijn heir over dien vloed geleidt hebben, om Kamerijk en Doornik te bemagtigen; en de Gaulen dieper in te trekken?

Zoo ſchijnt het dan dat Duisburg noch in het bezit van die glorie blyven moet; en ik geloof, indien het op een ſtemmen ging, dat Deſenburg en Dieſt verre achter zouden ſtaan. Maar zoude Duisburg niet een nieuwe tegenparty konnen krygen aan Doesburg: dat is; zouden alle de omſtandigheden, die van

* Ad Legem Scilicam.

ſ Zie *Val. Andreas* in Biblioth. Belg.

van *Diſpargum* verhaalt worden, niet zoo wel op Doesburg konnen gepaſt worden, als op Duisburg; en vervolgens *Clodio* zijn hof niet te Duisburg, maar te Doesburg gehouden hebben? Ik meene neen: want boven is getoont dat de Franken de plaatzen aan den Yſſel al van ouds in bezit hadden: daar zy nochtans, gelijk zoo even uit *Aimonius* beweezen is, *Dishargum* eerſt ten tyde van *Clodio* verovert hebben.

5. Onder een doode hand ſtellen, in 't Latijn van de Kanoniſten *amortizare* en *mortificare* genaamd, is een oneige manier van ſpreeken, om te *t* betekenen dat zekere vaſte goederen aan een Klooſter, Konvent, Kerk, Gaſthuis, of ander lichaam in eigendom overgegeeven worden. Dan word zoo een Klooſter of ander weereldlijk of geeſtelijk lichaam eene doode hand genoemt; om te kennen te geeven dat zulke goederen niet uit de handen van zoo een lichaam wederom gekreegen zullen worden; gelijk eene doode hand, 't geen ze eens gegreepen heeft, gewoon is zeer vaſt te houden, en niet te laaten ſchieten. Dit is althans de uitlegging van P. *Pekkius*: dan volgens anderen hebben zulke goederen den naam van *amortizata* of doode goederen gekreegen, om dat ze onder de magt van een Konvent of Kerk gekomen zijnde, als uit de weereld raakten, en vergingen; niet meer van den gemeenen man koſten bezeeten worden; den Vorſt geene ſchattingen opbragten, enz. En deze uitlegging zoude ik voor de natuurlijkſte houden. Dewijl nu de mildadigheit der geloovigen in het begiftigen van Kerken en Klooſters ſchier of zonder ſchier buiten de paalen ging; en de Vorſten merkten dat de noodige laſten en ongelden, indien dat geeven zoo voortging, door den burger bezwaarlijk zouden konnen opgebragt worden; hebben zy noodig geacht dat daar een ſchot voor geſchoten wierd. Om nu van de Nederlanden alleen te ſpreeken; *Guido* Graaf van Vlaanderen, heeft allereerſt verboden dat 'er geen vaſte goederen aan Kerken, Klooſteren, Kapittelen, of diergelijke genootſchappen, die onder den naam van *doode hand* begreepen worden, meer gegeeven, gemaakt, of verkocht zouden worden. Althans heeft de Rechtsgeleerde *Antonius a Anſelmo* op

† Zie den Heer *Van Eſpen* ad jus Canonic. part. 1. tit. 29. c. 3.

‡ By den Heer *Van Eſpen* ibid.

op dat ſtuk geen ouder plakkaat van de Nederlandſche Vorſten gevonden. In Brabant is 'er allereerſt zoodanig een plakkaat of verbod uitgekomen onder Hartog *Johan* III.; 't welk in 't algemeen van alle kerkelijke perſoonen ſpreekt. By dat plakkaat is naderhand eene diergelijke ordonantzi gekomen van *Philips den Schoonen*. Maar deze ordonantzi greep geen ſtand; zoo wel als het plakkaat van Hartog *Jan*. Zoo is 'er dan een nieuw verbod gedaan ten tijde van *Karel* V. waar by geordoneert wierd dat geene vaſte goederen aan Kloofteren, Gaſthuizen, en Kapittelen, mogten verkocht, of op wat tijtel dat het ware overgegeeven worden; dan by toeſtemminge van den Vorſt en de Magiſtraat enz.

Die ordonantzi greep echter noch geen ſtand: de Abten of de geeſtelijke Staat van Brabant klaagden, dat de Steden van Brabant de gemelde ordonantzi by onderkruiping verkreegen hadden, zonder dat men hen eens had hooren ſpreeken. Men zouw ze dan hooren ſpreeken; en de uitvoering van de ordonantzi zoude zoo lang opgeſchort blijven. Maar ze verſcheenen niet, en lieten de zaak genoegzaam zitten. Toen wierd de opſchorting op 't verzoek der Fiskalen weggenomen; en is 'er in 't jaar 1520. eene *Konſtitutie* van *Karel* V. by forme van een eeuwig edikt uitgekomen, daar de gemelde Kerken, Kloofters, en vordere genootſchappen, zonder de gemelde toeſtemminge, onbequaam verklaart worden om eenige vaſte goederen, in Brabant gelegen, in bezit te krijgen. De Keizer gaf voor reden dat de voornoemde geeſtelijke Lichaamen reeds zoo veele vryhavige en leengoederen bezaten, dat ze eerlijk en rykelijk beſtaan konden: en dat het groot getal van Kerken, Kloofters, Gaſthuizen, Konventen, Kapellanyen, en andere Stichtingen, dat in zijne Staaten was, tot merkelijke bezwaaring van zijne Onderdaanen en Leenmannen verſtrekte.

Maar, gelijk gezeit is, met de toeſtemminge van den Vorſt en de Majeſtraat der hoofdſteden konnen de Kerken en Kloofters vaſte goederen aanwinnen. Doch de nootzakelijkheit van zoo eene toeſtemming te verzoeken, is van veele Schryvers en yverige Voorſtanders der Kerkelijke vrydommen aangezien geweeſt voor eene ſchendinge, verbreekinge, en vertreedinge van de Kerkelijke vryheit. *Allen die zulke*

Konſtitutien uitgeeven, zegt zeker w Schryver, die hun daar raad in geeven, en hunne Biechtvaders, die hen van 't uitgeeven van zulke wetten niet afſchrikken, zijn daar door in den ban gevallen; onderhevig aan alle de ſtraffen, die tegen de ſchenders der kerkelijke vrydommen oit gemaakt en uitgegeeven zijn; en gehouden alle de ſchade, die de Kerken en Klooſters daar door lijden, te vergoeden. Anderen x neemen 't zoo hoog niet: maar toonen evenwel dat ze zulke plakkaaten en ordonantzien voor ongeoorlofd houden. *Karel* II. Koning van Sicilië had ook zoo een plakkaat of verbod y uitgegeeven: maar de Geeſtelijken en Religieuzen, die 'er hunne rekening niet by vonden, moeten hem omgezet hebben: want hy verzachtte de wet zoo verre dat de vaſte goederen, die dus aan geeſtelijke genootſchappen overgingen, met de laſten en verbinteniſſen zouden overgaan, die 'er te vooren op ſtonden. Die zoodanig een verbod quaadkeuren, geeven voor reden dat het koopen, verwiſſelen, en ſchenken van goederen allen menſchen, dien het niet in 't byzonder verboden word, geoorlofd is; dat men volgens zekere wet in twyfelachtige zaken dat gevoelen moet volgen, 't welk voor den godsdienſt gunſtiger en voordeeliger is; dat de vryheit beſtaat in het vermogen van zijnen zin te doen, behalven in zaken, die van rechtswegen verboden worden; en vervolgens, dat men door het uitgeeven van zulke wetten en plakkaaten aan de Kerken en Klooſteren ontneemt, 't welk allen menſchen geoorlofd is; en de vryheit, die ieder een gemeen is, ten opzigt van de Kerken en Klooſters ſchendt en verkracht. Doch daar zijn 'er ook genoeg die zulke plakkaaten, of het verbod van geene vaſte goederen aan Kerken en Klooſters over te doen, voor billijk en rechtmatig houden. Dewijl deze *Outheden* voor een groot gedeelte in het beſchryven van ſtichtingen en begiftigen beſtaan, zal het niet ondienſtig zijn, noch quaalijk te paſſe koomen, dat ik die zaaken wat breeder ophale. Die den Vorſten in het uitgeeven van zulke verbiedingen gelijk geeven, en hen daar over pryzen, ſteunen op verſcheide redenen, die zy voor on-

w *Petr. Jacobi* apud *Pekkium* de amortiz. c. 6.
x Vide *Pekkium* ibid.
y Ibid.

onwederſpreekelijk of ten minſte zeer krachtig houden. Ten eerſte zeggen zy dat een Vorſt, onder wiens gebied de goederen en menſchen van 't begin der weereld ſtaan, zoodanige een wet op zijne goederen en zaken mag ſtellen als hem dienſtig ſchijnt. Ten tweede, zeggen zy vorder, is het onbillijk, terwijl iemands eigene akkers dorſt lijden, en by gebrek van water als verſlikken, dat men zijn water op vreemde akkers gaat brengen. Zoo doen ze, naer hun zeggen, die hunne goederen aan Kerken en Kloosteren geeven; terwijl de menſchen, die in 't midden van de weereld leeven, en allerhande laſten te draagen hebben, om die goederen verlegen zijn. Ten derde word zoo eene wet, zoo als ze doen gelden, niet gemaakt uit haat van den godsdienſt; maar om dat de leeken tot het draagen van de noodige laſten en ongelden onbequaam zouden worden, indien de meeſte goederen in eene doode hand geſtelt wierden, en aldus buiten ſtaat geraakten om 't gemeene beſte eenig nut aan te brengen. Ten vierde, zoo redeneeren ze vorder, zoo een Vorſt oeffent daar door geene magt over geeſtelijke zaaken of perſoonen; maar over weereldſche zaaken of perſoonen, daar hy 't zeggen over heeft. Ten vijfde hy wil maar dat die goederen in de weereld blyven, en maakt de perſoonen onbequaam om die goederen voor 't gemeene beſte onnut te maaken. Ten ſeſde zeggen ze, word de Kerk niet beledigt in de goederen, die ze reeds in bezit heeft; maar daar word maar eene nieuwe manier en form voorgeſchreeven om de Kerk in 't bezit van nieuwe goederen te ſtellen. Ten ſevende, zouw 'er de Vorſt naar hun zeggen te veel by lijden; indien de Geeſtelijken en Religieuzen geſtadig zoo veele goederen zouden aanwinnen: want zoo veele goederen als zy in handen krijgen; zoo veele gelegendheden verlieſt de Vorſt om zijne voordeelen uit de verbeurtmakingen der goederen, heeregewaden, en andere Vorſtelijke rechten te trekken. Eindelijk doen ze gelden dat het overdraagen van goederen aan zulke of zulke ſoort van menſchen by uiterſten wille, en ook by verdrag, belet kan worden; en dat op zoodanig uitſluiten van zekere perſoonen niet te zeggen valt. Doch, zeggen ze vorder, de wil van eenen Wetgeever word door

door de * Wetten in een gelijken graad van magt geſtelt met den wille van een teſtament- of verdragmaker. Hoe zeer dat eenigen van die redenen ſchynen door te ſlaan, en hoe groot een getal van aanhangers dat dit gevoelen hebbe, daar zijn evenwel Kanoniſten van aanzien, die 'er zeer weinig, en om zoo te ſpreeken minder als niet, door getroffen worden.

Zy vraagen bewijs van 't eerſte zeggen dat alles van den beginne der weereld den Vorſt toegekomen hebbe; en beweeren dat ieder van den beginne af volkomen Heer en Meeſter van 't zijne zy geweeſt: en hier in zullen ze miſſchien zoo zeer niet tegengeſproken worden. Zy vraagen of de Prieſters, 't zedert dat 'er Prieſters geweeſt zijn, hunne vryheit niet altijd zoo wel genooten hebben als andere menſchen. Zy vraagen hoe dat ze zich zoo zeer op 't eerſte begin konnen beroepen; van 't welke de Vorſten zelf in hunne laatere wetten afgeweeken zijn. Zy vraagen waarom dat ze de magt der Vorſten hier zoo zeer verheffen; daar de beſte en godsdienſtigſte Vorſten de Kerke altijd de vryheit gelaaten hebben van allerhande goederen aan te winnen? Zy vraagen waarom dat ze het gemeene-beſt zoo zeer doen gelden; als of de rijkdom van eenige weereldſche, en dikwils zeer vaſthoudende en gierige perſoonen, voor 't gemeene beſte dienſtiger ware, dan 't onderhouden van zoo veele armen, die door de Kerkelijke en Kloosterlijke genootſchappen geſpijſt worden. Zy ſtellen hunne tegenpartye voor oogen die ontelbaare legers van bedelaars, die de koſt dagelijks aan de deuren der Kloosteren krijgen, en anders van honger en kommer zouden moeten vergaan. Zy zeggen, ſchoon of de Vorſt zulke een magt al hebben mogt, dat 'er geen reden is geweeſt om diergelijke plakkaaten uit te geeven: want, zeggen ze, wie heeft oit voor het uitgeeven van de gemelde plakkaaten gezien dat de Kerken en Kloosters alle vaſte goederen zochten in te palmen? Zy bekennen dat de Kloosters veele landeryen bezaten: maar die hadden die Kloosters, naer 't zeggen van die redekavelaars, niet zoo zeer door de gifte van andere luiden gekreegen, als door eigen arbeid en vernuft aangewonnen. Zy wij-

* *Felinus*, *Nic. Panormitanus*, *Johannes Andreæ*, *Nic. Everardus*. by Pekkius aangehaald, ja Pekk. zelfs.

wijzen hunne tegenſtreevers naer de Brabantſche heiden, en andere woeſte en eertijds verlaate plaatzen; die door den onvermoeiden arbeid der Monnikken, tot groot voordeel der weereldſche luiden, in ſchoone landeryen verandert zijn. Is 'er zoo groot een gevaar, zeggen ze vorder, dat de Geeſtelijken alle vaſte goederen metter tijd wel magtig mogten worden; waarom vreezen ze voor die heb-achtige menſchen niet, en beletten hun het vorder aankoopen; die by dag op niet anders denken, en by nacht van niet anders droomen, als van 't eene land voor en 't andere na te koopen; en ſchier geheele Steden of Dorpen bezitten. Zy vraagen wat de gemeente daar by lijdt, dat de Kerken en Klooſters de vryheit hebben om vaſte goederen te koopen; dewijl de goederen des te meer gelden, hoe dat 'er meer koopers zijn; en de rijke Klooſters doorgaans ruſtiger in 't bieden zijn dan de weereldſche luiden. Zy willen wel gelooven, 't geen de anderen zeggen, dat zulke plakkaaten niet uitgekomen zijn uit eenigen haat tegen de Kerk of Klooſters: maar, zeggen ze, de Kerk word 'er evenwel door gequetſt; en wat kan het haar ſcheelen waar dat haare wonde van daan kome? Ook ontkennen ze dat de leeken daar door zoo hooggelijk bezwaart worden als de anderen met zoo eenen ophef doen gelden: want de laſten, die op de landeryen en andere vaſte goederen reeds ſtaan, gaan ook tot den nieuwen bezitter over. Wat de verbeurtmakingen der goederen en de andere voordeelen belangt; van dewelken de Vorſten in zulk een gevalle verſtoken worden; daar op antwoorden zy dat goede Vorſten liever eenige voordeelen behooren te willen miſſen, als de Kerk van een recht berooven, dat den geringſten leek niet ontnomen word. Zelfs meenen zy dat 'er de Vorſt niet qualijk by ſtaat dat eenige Klooſters overvloed van goederen hebben. 't Is zeer dikwils gebeurt, zeggen ze, dat een Vorſt om geld verlegen, of ſchielijk van een onverwachtten vyand aangetaſt, nergens hulpe vond dan in rijke Abdyen, die hem de noodige penningen zonder woeker opſchooten.

Alles op te haalen is niet nootzakelijk, en 't zoude den Leezer zekerlijk verveelen. Ik zal dan maar zeggen dat een beſcheiden Leezer wel gemerkt zal hebben dat veelen van deze tegenbewijzen mank gaan, en op loſſe voeten ſchijnen te ſtaan. Doch ik wil de zaak maar hiſtoriſſcher wijze, zonder my het recht van uitſprake aan te matigen, verhaalen. Dit zal ik 'er echter op zeggen dat *Philips de Goede*, en *Karel* V, dewelken verklaaren dat de overgroote rijkdom van de Klooſters tot merkelijke bezwaarnis der on-

onderdaanen ſtrekte, de zaak beter wiſten, en by gevolg beter geloof ſchijnen te verdienen, dan een Kanoniſt; die zoo wat opwerpingen en tegenbewijzen uit zijn hoofd verzinnen of ergens in een Dekreetaal opzoeken kan. En ſchoon de vaſte goederen met hunne laſten aan de Kloosters overgaan; zy blijven doorgaans bevrijdt van de nieuwe laſten, die 'er van tijd tot tijd opkoomen; en vervolgens van de leeken alleen moeten gedragen worden.

Ik moet hier noch byvoegen dat de Jeſuyt *Henricus a Fits James*, die ook niet lijden mag dat men zich aan den rijkdom der Geeſtelijken ſtoot, het zoodanig weet uit te cijferen dat ze ſchier van armoede te klaagen zouden hebben. Hy verhaalt eerſtelijk de woorden van *Johan Hus b dat men de Geeſtelijken dagelijks ziet rijker worden, en de Baronnen armer: dat 'er meer als een vierde gedeelte van de Koninkrijken onder de doode hand vervallen, en vervolgens van de Republijk afgeſneeden is.* M. *Antonius Capellus*, zegt *Fits James*, had eerſt op dezelfde wijze geſproken; en geſchreeven dat het vierde deel der menſchen en goederen onder den ſtaat der Geeſtelijken behoorde. Maar naderhand, zoo gaat hy voort, heeft *Capellus* zijn los ſchryven wel hertelijk *c* betreurt; en bevonden dat het tiende gedeelte, zoo van de menſchen als goederen, niet onder de geeſtelijken behoorde. Om de zaak te bewijzen, neemt hy Vrankrijk tot een voorbeeld; daar hy ſchrijft dat het getal der ingezetenen onder *Karel* IX. opgenomen is, en 15000. millioenen zoude bedragen hebben. Het getal der Geeſtelijken, de Religieuzen waarſchynelijk daar onder gerekent, word van den voorn. *Capellus* op vier millioenen geſchat: dan volgens *Fits Simon* zouden alle de Geeſtelijken t'zamen het getal van anderhalf millioen niet uitmaaken. Wat nu de inkomſten der Geeſtelijken belangt; die zouden naar de uitcyfering van kundige menſchen geen vijf millioenen bedraagen: en vervolgens zoude ieder geeſtelijk perſoon, indien de inkomſten gelijkelijk uitgedeelt wierden, geen vijf volle dukaaten (*aurei*) voor zijne koſt en kleedinge hebben. Doch die inkomſten, zegt hy vorder, konnen onmogelijk op eene gelijke wijze uitgedeelt worden: en vervolgens, wil hy zeggen, zijn 'er veelen die geene vijf volle dukaaten konnen trekken. Dit geef ik op, zoo als ik het by hem geſchreeven vinde; zonder dat ik my zijn zeggen eenigzins eigen wille maaken.

6. *Is iemand eene openbaring gedaan* enz. Van de open-ba-

a In Britannomachia lib. 2. c. 7.
b De Ablatione bonor. temp. a Clericis.
c *Capell.* controv. 2. c. 61.

baringen heb ik elders wijdloopig genoeg geſproken. Ook wil ik van deze byzondere openbaringe hier niet ſpreeken: maar by deze gelegendheit ſlechts aanmerken, hoe dat het leven van eenen Heilig, 't welk niet van veropenbaringen, mirakelen, verſchijningen, als aan malkander hangt, volgens de opmerking van den geleerden *d Baillet*, op het ligtgeloovig volk geenen of kleinen indruk doet. De Menſchen, zegt die Schryver, hebben zodanige een verbeelding van de Heiligen, als of ze van een ander maakzel waren dan zy. Daar in konnen zy volgens den zelven Schryver tweederhande inzigten hebben. Ten eerſte konnen zy dat voor eene verſchooninge neemen dat ze de daaden der Heiligen verzuimen na te volgen. Ten tweede konnen zy zo eene verbeelding opvatten, op een vaſt betrouwen dat zulke perſonaadjen, in dewelken alles boven natuurlijk was, hen des te krachtiger by den Heere zouden konnen helpen. Hier uit is gevolgt dat men de mirakelen en openbaringen der Heiligen zonder getal vermenigvuldigt heeft: en dat de levens der Heiligen als onder dikke wolken van verzieringen en wonderen gedompelt leggen. Die hun werk maakten van de levens der Heiligen te beſchryven, en Leezers wilden hebben, voegden zich naar den ſmaak van het volk; en trachtten die levensbeſchryvingen met allerhande mirakelen en openbaringen zoodanig op te ſchikken, en bevallig te maaken, als hun mogelijk was. Ik wil nu van geenen *Jacobus de Voragine* of *Petrus de Natalibus* ſpreeken; die ſtaan by alle Geleerden voor 't gene zy zijn, dat is voor rechte fabeldichteren, bekent. Maar luiden van eenige kennis, 't zy om de levens van hunne Heiligen by het volk aangenaam te maaken, 't zy uit een valſchen waan dat het tot grooter luiſter der Heiligen verſtrekken zouw, zijn den zelfden weg ook ingeſlagen. Om nu ſlechts een voorbeeld ten bewijs by te brengen; het leven van S. *Catharina van Sene*, daar we zoo even van geſproken hebben, is door verſcheidene Schryvers beſchreeven. De twee voornaamſten zijn *Raimundus de Capuà*, die zelf haar Biechtvader is geweeſt; en naderhand de Generaal of 't Opperhoofd zijner order is geworden; en *Stephanus* Prior van 't Karthuizer Klooſter buiten Parijs; die ook als een verlicht man gepreezen word. Van den eerſten zegt *e Baillet* dat hy wel een goed oordeel moet hebben, die onderſcheiden kan wat dat hy 'er van 't zijne bygevoegt heeft. Van den Prior *Stephanus*, en alle de anderen, die over dezelfde

d Baillet diſcours ſur les Vies des SS.
e Table Critique du mois d'Avril.

de zake gearbeidt hebben, zegt hy dat ze zich byzonderlijk in het verhaalen van wonderen, mirakelen, en bovennatuurlijke dingen uitgelaten hebben; zoodanig dat men veele zaaken, die haer leven betreffen, by die Schryvers niet vinden zal; en, om een rechte en volkome beseffing van haar leven te hebben, de brieven zelf van die Santinne dient te doorleezen. Men moet mijn zeggen niet ten quaade duiden: ik keur daarom alle mirakelen niet af; en ik wil op dit stuk niet viezer of strenger vallen dan de meergemelde *Baillet*: *De waarachtige mirakelen*, zegt *f* die Schryver, *strekken tot geen klein cieraad in de levensbeschryvinge van eenen Heilig, wien Godt gebruikt heeft om die mirakelen te doen.* Hy voegt 'er by: *ook heb ik mijn best gedaan om geen een van dat slag van mirakelen in mijn werk verlooren te laaten gaan.* Maar veele levens zijn opgepropt van mirakelen, die op een gezond oordeel ten eerste afstuiten: en haar eigen vuil zoo klaar ten toon draagen, dat men een bord voor de oogen zouw moeten hebben om zé voor goede munt aan te neemen.

Dit worde zoo niet geduidt, als of men den yver tot het leezen van de levens der Heiligen zocht te stremmen: in geenen deele. Daar zijn levensbeschryvingen genoeg, op dewelken een bescheiden Leezer staat maaken kan; en die van geloofwaardige en bequaame mannen opgestelt zijn. Ik bekenne zeer gaerne dat het leezen van zulke levens ten uiterste voordeelig kan zijn. *Joseph g Scaliger* zelf, hoe hard Protestants dat hy was, spreekt op deze wijze van de onvervalschte akten der Martelaaren. *Het leezen van die Akten doet zoodanigen indruk op het gemoed, dat het noit door het leezen verzadigt word. Dat word ieder een by zich zelven beter gewaar, dan hy het uitdrukken kan: hoewel op eene ongelijke wijze, naer dat hy meer of min teer van gemoet is. Wat my belangt; ik beken dat ik in de geheele Kerkelijke Historie niets gevonden heb, 't welk mijn gemoed zoodanig getroffen heeft. Hoe dat ik my dikwijler tot het leezen van die akten begeef, hoe ik 'er minder uitscheiden kan. Ik word 'er zoodanig van bewogen, dat my dunkt dat ik geheel buiten my zelven ben; en dat ik aangedaan ben van den Geest, door wiens ingeeving die akten beschreeven zijn.* Die eenige plaats aan de bescheidenheit geeven wil; zal wel vatten dat de levens van andere Heiligen, als ze met eene eenvoudige oprechtigheit beschreeven zijn, naer gerade den zelven indruk op het gemoed konnen doen.

f Dissertt. sur les Vies des SS. n. 84.
g *By Baillet.*

DREMPT

Drempt

De Parochiekerk van dit Dorp / 't welk onder het Drostschap van Doesburg gelegen is / was op den naam van den H. Georgius ingewijdt. De Pastory wierd door eenen Priester van de order der Duitsche Ridderen bekleedt ; en door den Kommandeur van Dieren aangestelt. De Kerk had maar eene Vikary / O. L. Vrouws Vikary genaamd ; die in 't jaar 1571. ter begeevinge van de Boekholden en Tellikhuizen stond. De Vikaris was gehouden alle Zondagen / Vrydagen / en Saterdagen / zijne priesterlijke bediening te verrichten. In 't gemelde jaar trok de Koster uit de inkomsten der Kerke tien guldens.

Het Pastoors-ampt wierd in 't zelve jaar door eenen Johan Lobik bekleedt.

Angerlo.

Angerlo een Zutfeensch Dorp / en onder het Drostschap van Doesburg gelegen / had eene Parochiekerk / die S. Gallus als haaren Schutheilig vierde ; en door den Graaf van Zutfeen begeeven wierd. In dezelve Kerk was eene Vikary ter eere van de H. H. Theobaldus, Cornelius, Antonius, en Apollonia, met den last van drie weekelijksche Missen gesticht. Het recht van de Vikary te vergeeven quam in 't jaar 1574. eenen Johan van Vierakkeren toe.

In het jaar 1571. wierd de Pastory van Angerlo door Johan Mulraet bekleedt ; die de nazaat was van eenen Johan ten Hoek.

By onze tijden heeft hier gestaan Aalbert Laatere Pastoors.

van Helder, een Predikheer; die opgevolgt wierd door

Johan Plasmans, naderhand Pastoor te Schagen.

Onder deze Parochië / te weeten te Loël / stond eene Kapel; daar een Kerkdienst ter eere van de H. Maagd Maria ingestelt was: wiens Bedienaar gehouden was zoo dikwils Misse te leezen / als de Heer van het Kasteel aldaar de goedzuchtigheit had van de Misse te willen hooren.

AANTEKENING.

Ik zoude zeer ligt konnen gelooven dat het Dorp Angerlo dien naam gekreegen hebbe van de oude *Angrivarii*, die hier omtrent een geruimen tijd huis gehouden hebben. Eerst hadden ze elders en dieper in Duitsland gewoont: maar zijn naderhand, met de Chamaven, in 't land der Brukteren getrokken: 't welk by deze gelegendheit toegekomen is. De Brukters, in groote en kleine Brukters verdeeld, waren zeer magtig en volkrijk. Zy paalden *a* oostwaert aan de bronnen van de Eems en de Lip; en westwaert aan den Rhijn, *Drusus* graft, en de Boertanjen of Vriesche Moerassen. Maar zy vielen in den haat van de andere aangrenzende Germaanen: en *b Tacitus* verhaalt dat alle de omleggende Volkeren tegen de Brukters t'zamen gespannen zijn, en die naatzie geheel en al verdelgt hebben. Wat de Germaanen daar toe aangezet hebbe, de zucht tot roof en buit, of de trotsheit der Brukteren, dan of de Goden, om den Romeinen hunne gunst te betoonen, die vyandschap verwekt hebben, daar wist *Tacitus* het rechte bescheid niet van. Maar dit is zeker dat 'er over de sestig duizend Brukters in 't gezigt der Romeinen door de wapenen der eedgenooten sneefden. De Heer *Alting* schijnt vry wel te bewyzen dat die moordery aan den Rhijn en *Drusus* graft voor-

a De Heer *Alting* in voce *Bructeri*.
b Tacitus Germ. cap. 33.

voorgevallen is. Zoo hebben dan de Angrivaren met de Chamaven, gelijk by *Tacitus* te leezen ſtaat, de landen der Brukteren in bezit genomen, en daar t'zedert dien tijd huisgehouden: en de naam der Angrivaren zal naer allen ſchijn in het Dorp Angerlo tot nu toe ſtand gehouden hebben. De Tubanten hebben ook deel aan den buit genomen, en zijn in die landen der Brukteren getrokken, die ze noch tegenwoordig bezitten. Ik moet den Leezer echter waarſchouwen dat de Brukters zoodanig niet uitgeroeit zijn, of ze zijn wederom tot een talrijke gemeente aangegroeit; hoewel dat ze hunne woonſtede naderhand dieper in Duitſland genomen hebben. Hier over kan *Menſo Alting* wederom nagezien worden.

Wy hebben gezien dat de Angrivaren en Chamaven, naer het ſchryven van *Tacitus*, de landeryen en woonſteden der omgebragte Brukteren in bezit genomen hebben. Maar de Heer *c Alting* houdt zich verzekerd dat *Angrivarii* daar een druktout zy; en dat 'er voor *Angrivarii* geleezen moet worden *Anſibarii*. Daar door zoude mijne giſſing wegens de naamreden van het Dorp Angerlo vervallen: maar dewijl het een ſtokregel by den gemelden Heer *Alting* is, dat men in de Schryvers zonder dringende reden niets veranderen moet; zal het hier op aankoomen, of zijn bewijs krachtig genoeg zy. Zoo zegt hy dan dat de landkaart van *Peutingerus*, en de woorden van *Alexander Sulpicius*, *d* die by *Gregorius Turonenſis* aangehaalt worden, de waarheit van zijn zeggen bewijzen. Uit de landkaart van *Peutingerus* kan ik maar bemerken dat de *Ampſivaren*, naar de moordery der Brukteren, hooger op en vorder van den Rhijn gewoont hebben dan de Chamaven: maar dat geeft geen bewijs tegen de Angrivaren; die een andere naatzi waren dan de Amſivaren of Anſivaren. *Alexander Sulpicius* verhaalt ſlechts hoe dat *Arbogaſtes* in 't midden van den winter over den Rhijn getrokken is; en de landſtreek *Ætia*, die van de Chamanen of Chamaven bewoont wierd, afgeſtroopt heeft. Hy voegt 'er by dat 'er geen vyand verſcheen om hem tegenſtand te bieden; behalven dat 'er eenige weinige

c *Menſo Alting* in voce *Bructeri*.
d Apud *Gregor. Tur.* lib. 2. c. 9.

ge Ampſivaren en Katten zich onder den Veltoverſte *Markomer* op de hoogten van afgelegene heuvelen vertoonden : daar uit ſchijnt niet te volgen dat die Ampſivaren dicht aan den Rhijn en in 't land der verdelgde Brukteren woonden. Zy konnen dieper in Duitſland gewoont hebben ; zoo wel als de Katten; die hunne woonplaats zekerlijk dieper in 't land hadden; en van *Alting* zelf dieper geplaatſt worden. Dit zy maar gezeit, om mijne twijfeling en de reden van mijn twijfelen op te geeven ; zonder dat ik eenigerwijze beluſt zy om tegen dien Heer in te leggen. 't Is ganſch geene verwaandheit, de waarheit op te ſpeuren : en als zulks op eene beleefde wijze gedaan word, zal een beſcheiden Schryver, wiens zeggen met alle beleefdheit onderzocht word, zich daar niet aan ſtooten. Om de zaak noch klaarder op te helderen ; wy vinden by *e Tacitus* dat de Anſibaren of Amſivaren door de Chauken of Kauchen, ten tijde van *Nero*, uit hun land verdreeven, van de Romeinen eenige landeryen verzochten, daar ze veilig mogten woonen. Hoe ernſtig dat ze hun verzoek voorſtelden ; zy wierden echter afgeweezen. Zy riepen de Tenkters, Brukters, en andere naatziën te hulpe, om hen tegen de Romeinen te beſchermen : maar de naatziën, door de dreigementen der Romeinen afgeſchrikt, lieten de Anſibaren in den nood zitten. De Anſibaren, die toch ergens blyven moeſten, begaven zich naer de Uſipiers en Tubanten : die hen geweldiger hand deeden vertrekken. Van daar trokken zy na veel omzwervens naer de Katten en Cherusken. Doch daar voeren ze noch ſlechter : alle hunne jongelingſchap wierd 'er onbarmhertelijk doodgeſlagen ; en die alleenelijk in 't leven gelaten, en onder de moorders voor buit omgedeelt, die wegens hunne jaaren de wapenen niet konden draagen. Dit moet geſchiedt zijn, eer dat de Brukters door de nabuurige naatziën op de zelfde wijze omgebragt wierden : want de Anſibaren, door de Romeinen, gelijk gezeit is, voor 't hoofd geſtooten, riepen de Brukters en andere naatziën te hulpe. Zoo zijn de Anſibaren dan verdelgt, eer dat de Brukters zoo moortdadig omgebragt wierden : 't geen men uit de Romeinſche tijdrekeningen ook

e Annal. 13. cap. 55. & 56.

ook bewijzen kan; en van den Heer *Alting* zelf toegeſtaan word. Hoe konnen ze dan 30. jaaren daar na de landen der Brukteren benevens de Chamaven in bezit genomen hebben? De Heer *Alting*, deze zwarigheit ziende, zegt daar op dat de Anſibaren, in den tijd van die dertig jaaren, wederom tot eene naatzi aangegroeit zijn: maar dat kan, zoo de zaak my voorkoomt, met de woorden van *Tacitus* niet t'zamen gaan. Alle de Jongelingſchap der Anſibaren wierd door de Katten en Cherusken verſlagen: die te oud of te jong waren om de wapenen te draagen (*imbellis ætas*) wierden onder dezelven Katten en Cherusken voor buit omgedeelt. Zoo wierden ze dan de ſlaven en lijfeigenen van die naatziën: en die naatziën zagen hun voordeel daar in; want zy rekenden het voor buit. Zullen die Cherusken en Katten alle of meeſt alle de jonge Anſibaren, die hun voor buit toegedeelt waren, na dat zy ze groot gemaakt hadden, op vrye voeten geſtelt hebben, als zy 'er den beſten dienſt van krygen koſten; en 'er voordeel van trekken? My dunkt althans dat men eenig bewijs, eenige getuigenis, behoort te hebben, om zulks voor te geeven. Daar en boven indien *Tacitus* geſchreeven had dat de Anſibaren in het land der omgebragte Brukteren getrokken waren; zoude hy den Leezer niet moeten gewaarſchouwt hebben dat die Anſibaren van de Katten en Cherusken los gelaten, en wederom tot eene talrijke naatzi aangewaſſen waren? Zoude hy niet eens gedagt hebben dat de Leezer, die de verdelging der Anſibaren geleezen had, en dezelve Anſibaren 30. jaaren daar na wederom als eene volkrijke naatzi beſchreeven vindt, bedwelmd zoude ſtaan? Of kan men zeggen dat *Tacitus* zoo onoplettend in zijne vertellingen zy, en 'er zoo los over henen loopt? En dit dunkt my dat des te meer gelden moet; om dat de bewyzen, die *Menſo Alting* voor zijn gevoelen opgeeft, zoo als we gezien hebben, ligtelijk opgeloſt konnen worden.

Nu is de vrage noch waar dat die Chamaven en Angrivaren eindelijk gebleeven of vervaren zijn: of ten minſte op wat wijze dat de naam van Chamaven en Angrivaren genoegzaam te niet gegaan zy. Daar geeft *Menſo Alting* zeer goede reden van: te weeten dat een gedeelte van beide die volkeren zich met de Franken vereenigt heeft, en 't zedert onder

den naam der Franken begreepen wierd: dat het ander gedeelte, toen de Vriezen deze landen tot den Rhijn toe bemagtigt hadden, zich onder de Vriezen vermengde, en den naam van Vriezen aangenomen heeft.

De Leezer, hoop ik wederom, zal het ten goede neemen dat ik my over de Brukteren, Chamaven, en Angrivaren, wat breeder uitgelaaten hebbe. Die volkeren hebben omtrent en niet verre van den Rhijn, den Yſſel, en *Druſus* graft huisgehouden; en al wat men van hen beſchreeven vindt, moet onder de Oudheden van Overyſſel en Zutfeen gerekent worden.

Iemand zoude evenwel konnen denken dat 'er te groot onderſcheid tuſſchen Angren en Angrivaren zy, om 't eerſte woord van 't laatſte af te leiden. Daar op zal ik voor eerſt zeggen dat ik daar in niet loſſer te werk gae dan de beruchte Weereldbeſchryver *Baudrand*: want die Schryver *a* verzekert zonder de minſte haperinge dat de naam der oude Angrivaren in *Egern* of *Angria*, een Stedeke van Weſtfalen, overgebleeven is. Ten tweede zal ik zeggen dat de naam Angrivaren metter tijd verandert is in den naam van Angaren, op zijn Latijnſch *Angarii*; zoo leeſt men in 't leven van den *Grooten b Karel* dat de Augaren, *Angarii*, zich zelven den gemelden Keizer onderworpen hebben, en hem gyzelaars gegeeven. Het zelve word van de Angaren ook vertelt in de *c* Jaarboeken der Franken: en dat die Angaren geen ander volk is dan de oude Angrivaren, ſtaat ook vaſt by den Schryver van de *Monumenta d Paderbornenſia*: welke Schryver ook uit een naamloozen Poëet bewijſt dat het oude Saxen in drie volkeren verdeelt is geweeſt: de Ooſtfalen, de Weſtfalen, en de Angaren. Uit den zelven Poëet blijkt dit *e* ook dat de Angaren op dien tijd ten zuiden de Franſſen tot nabuuren hadden; ten noorden den Oceaan: waar uit

a Diction. Geogr. de *Baudrand*.
b Apud *Pithœum*.
c Annal. Franc. apud *Reuber*. ad ann. 775.
d Pag. 84.
e Inter prædictos media regione morantur Angarii, populus Saxonum tertius, horum Patria Francorum terris ſociatur ab auſtro, Oceanoque eadem conjungitur ex aquilone.

uit zekerlijk ſchijnt te volgen dat ze in deze geweſten huis gehouden hebben. Maar de Leezer zal daar ook uit den zelven Poëet beweezen vinden dat ze ſomtijds, naar dat het hun gelegen quam, van woonplaatze veranderden enz.

Lathem

Lathem / een Zutfeenſch Dorp / en onder de Baronnye van Baer gelegen / heeft eene Parochiekerk; die ter begeevinge van den Droſt van Lathem plagt te ſtaan. In dezelve Kerk was eene Vikary van S. Elizabeth; wiens Bedienaar door den Baanderheer van Wiſch gehooren wierd. Parochiekerk.

De Kapel / die te Baar ſtaat / behoorde onder deze Parochië; en had twee Vikaryen; die door den zelven Baanderheer van Wiſch begeeven wierden.

In 't jaar 1672 / omtrent den inval der Franſſen is 'er voor de eerſte reize een Paſtoor over Baer en Lathem aangeſtelt. De eerſte / Petrus Boam genaamd / was te Zeventer gebooren; en heeft de volgende Prieſters tot opvolgers gehad: Laatere Paſtoors.

Laurens Remme; die naderhand tot de Paſtory van Delfshaven beroepen wierd.

Johan Schonebeek, te Rotterdam gebooren / en volkomen Bacelier in de godtgeleertheit / die 't'hans eene Paſtory te Amſterdam bekleedt.

Willem vander Linden, te Horſt onder het Bisdom van Roermonde gebooren; die naderhand Paſtoor van Harderwijk geworden is.

Frederik van Millingen, te Zeventer gebooren; die te Praag op de Godkunde geſtudeert had.

Johan van Loon, in de Meijerye van 's Hartogenbosch gebooren enz.

Willem Christiaansse, een Zutfeener / die naderhand tot Pastoor van Overveen buiten Haarlem aangestelt is.

Ellekom.

Naamreden.

Pighius, in zijnen Hercules Prodicius, geeft aan dit Dorp / 't welk in de Veluwe gelegen is / den naam van Ælii Domus, 't welk Elicheim te zeggen is. De Parochiekerk van Ellekom staat onder de bescherming van den H. Nicolaus: doch het recht van Patroonschap is door Geraard den eersten / dat is den tweeden Graaf van Gelderland / ten tijde van den Utrechtschen Bisschop Andreas, aan het Kapittel van Zutfeen geschonken. Wy willen den brief / die daar over ter getuigenisse der zake gemaakt is / hier laaten volgen

WY weeten dat de tydelijke geheuggenis voorby gaat: en daarom word 'er nootzakelijk eene wettige getuigenis vereischt; die in deze zake bekent word gemaakt. De regeerende Graaf van Gelderland, *Geraard*, die daar in eens met zijnen zoone *Hendrik* was, en de toestemming van zijne echtgenoot (1) *Ermegardis* had, heeft de Kapel die te Ellenchem staat, met alle haare tienden, onderworpen aan de Kerk van Zutfeen; en dezelve tot een hulpmiddel en verligting der zielen van geheel zijn geslagt overgegeeven tot eene prebende voor de Broederen, die daar woonachtig zijn. Daar op heeft de gemeente der Broederen, die daar tegenwoordig was, vastgestelt dat ze den zelven Graaf, voor 't bewyzen van

zoo

zoo een weldaad, in hunne godvruchtige gebeden dikwils indagtig zouden zijn, en dat zulks van hunne nazaaten even vlijtig onderhouden zoude worden; op dat de voornoemde erfgenaamen aldus (door de gebeden der Broederen) heil en eere mogen verwerven in hun leven; en vergiffenis der zonden na hunne dood. By deze gifte zijn veele geloofwaardige getuigen tegenwoordig geweeſt: als deze welgeboorenen, *Adam van Brunkhorſt* en *Bernaard van Bokhorſt*; en veele anderen van den zelfden rang; behalven noch een groot getal van dienſtluiden; welker naamen hier volgen: *Udo van Zutfeen*; *Pellegrim Drochwaert*; *Wenzo van Frollehorſt*; *Wenzo van Leſtnen*; *Wibrecht van Bocholt*; *Reinzo van Angern*; *Rodbracht van Aſchete*.

Pontanus ſtelt deze godvruchtige gifte op het jaar 1131.

Aan S Niklaas Vikarye / die in de Kerke van Ellekom geſticht is / was de laſt van eene Dingsdaagſche Miſſe gehecht. De Bedienaar van S. Annaas Kerkdienſt was ook verpligt om eene Miſſe ter weeke te leezen / maar op een anderen dag. Beide die bedieningen wierden door den Heer van Middagten vergeeven.

In 't jaar 1571. ſtond hier als Paſtoor Ant. vander Burgh.

AANTEKENING

1. *Ermgard* was de tweede Vrouw van Graaf *Geraard*, en de Stiefmoeder van *Hendrik*, Graaf *Geraards zoon*. *Geraards* eerſte vrouw, of Graaf *Hendriks* moeder, was *Hedwich* genaamd, en eene dochter van *Floris* II, Graaf van Holland en Zeeland: en word over haare ſchoonheit en bevallige zeden

boven mate geroemt. Sommigen houden 't voor zoo zeker niet dat *Hedwig Geraards* eerſte vrouw zy geweeſt: maar voor eerſt zijn 'er brieven, volgens dewelken *Ermgard* langer geleeft heeft, dan Graaf *Geraard*: en volgens de meeſte Schryvers, zoo als *Slichtenhorſt* getuigt, is *Hendrik Hedwigs* zoon geweeſt. De twyfſeling, die *Slichtenhorſt* uit den tegenwoordigen brief opvat, ſchijnt ganſch niet te klemmen. Daar ſtaat dat Graaf *Geraard* met zijnen zoone *Hendrik*, en zijne gemalinne *Ermgard*, de Kerk van Ellenchem ..... onder die van Zutfeen ſtelde. De woorden ſchijnen volgens *Slichtenhorſt* te kennen te geeven dat *Hendrik* de zoon van *Ermgard* was: maar een ander zal 'er dat niet uit vatten. *Hendrik* bleef evenwel zijn zoon, al was zijne eerſte en rechte moeder dood. Eene andere zwarigheit, die door *Slichtenhorſt* ook opgeworpen word, kan ook zeer ligtelijk beantwoordt worden. Hy brengt eenen brief by van 't jaar 1134, daar *Ermgard* als *Hendriks* moeder vermeldt word. Lagen 'er geene bewyzen tegen, dan zoude dat zeggen zijn bedenken hebben: maar dewijl meeſt alle de Hiſtoriſchryvers, volgens de getuigenis van *Slichtenhorſt* zelf, *Hedwig* voor *Hendriks* eige moeder opgeeven; is het zeer natuurlijk, ja genoegzaam nootzakelijk, dat moeder in den brief van 't jaar 1134. niet anders te zeggen zy dan Stiefmoeder.

Dieren

Kommandeurſchap van Duitſche Ridders.

Te Dieren / een Dorp van de Veluwe / is eertijds / naer het ſchryven van Slichtenhorſt, **een Kommandeurſchap van Duitſche Ridders opgerecht; 't welk onder de Balie van Utrecht ſtond; en door * de milthеit der Heeren van den Berg in 't kort grooten opgang maakte. In het jaar** 1647. **zouden de inkomſten van dit Kommandeurſchap noch** 5000. **guldens bedragen hebben. Ik vinde het**

* Het latijn ſchijnt te kennen te geeven dat de Heeren van den Berg dit Kommandeurſchap ook geſticht zouden hebben. Maar by *Slichtenhorſt*, die als getuige by gebragt word, vinde ik dat niet enz. *Vertaalder.*

het zelve in mijne brieven allereerst vermeld op het jaar 1312: want in die brieven word verhaalt dat de Ridder Frederik van Reede, op S. Remigius dag 1312/ gewilligen afstand heeft gedaan van eene dienstbaarheit/ die hy op zeker lantgoed te Wenzel had staan.

In 't jaar 1444. wierd dit Kommandeurschap bekleedt door Br. Willem de Gruter: en in 't jaar 1474. door Willem van Zantwijk. In het jaar 1618. was Willem Mulaert Kommandeur van Dieren; en in het jaar 1636. Alexander Emanuel van Renesse. Naamen van de Kommandeurs.

Hier nevens de eerste opkomste van dit Kommandeurschap; zoo als ik die uit een ouden brief getrokken heb:

INt jaar ons Heeren CIↃ. CC. ende XI. doe gaff Grave *Adolff van den Berghe* der Duitsche Oirden dat huys ende goet te Dieren mit veel Heerlicheden, ende men plach daer een Convent te hebben. Het behoorde eerst aen des Hoochmeesters Camer van Pruysen, ende int jaer 1420. quamt aen de Balie van Giessen, maer int jaer CIↃ. CCCC. ende XXXIII. doe kocht Heer *Herman van Keppel* 't huys van Dieren aen der Balye van Utrecht om drie duysent Rynsche gulden.]

De Pastoor der Parochikerke en de Koster wierden door den Kommandeur aangesteld: want de Kommandeur had het opzigt over de Kerk/ zonder dat hy van Kerkmeesteren geholpen wierd. Begeever der Pastorye.

In het jaar 1571. stond hier als Pastoor Rodolphus van Wannoe. In 't jaar 1648. had Willem van Oranje, Stadthouder van Vriesland/ alhier eene groote diergaarde gemaakt; die

die byna vier uuren in de rondte en ſeven boſſchen beſloeg; en had ten dien einde het woonhuis der Heeren Staaten en eenige buurſchappen gekocht. Maar in 't jaar 1661. is de houte ſchutting weggenomen en tot geld gemaakt; en de Dieregaerde vernietigt.

AANTEKENING.

't Geen hier gezegt word dat Graaf *Adolf van den Berg* het huis te Dieren in 't jaar 1211. aan de Duitſche Order gegeeven hebbe, ſchijnt eenige zwarigheit te lijden. Voor eerſt, zoo als de zaak my voorkomt, moet dit op de Graaven van s'Heerenberg geduidt worden. De Heeren en Graaven van s'Heerenberg wierden doorgaans Heeren of Graaven van den Berg genoemt. Ten tweede is *a* Dieren onder s'Heerenberg gelegen. Ten derde, als *Slichtenhorſt* zegt dat Dieren door de Graven van den Berg in voorledene tijden aan de Duitſche Order geſchonken is, meent hy geen andere Graven dan die van s'Heerenberg. Ten vierde, hebben de Graven van Bergsland noit eenigen eigendom of recht op Dieren gehad. Maar in 't jaar 1211, en langen tijd daar na, waren 'er noch geene Graven van den Berg of s'Heerenberg. Want tot het jaar 1486. ſchreeven ze ſlechts Heer van den Berg; dan in 't gemelde jaar wierd *Oswaldus* door den Keizer *Frederik* III. Rijksgraaf verklaart. Dat meer is, onder alle de Heeren en Graven *Van den Berg*, daar *Slichtenhorſt* een nauwkeurige lijſt van geeft, is 'er niet een die den naam van *Adolf* gevoert hebbe. Dus zouw men noch genoodzaakt zijn om zoo eenen Graaf *Adolf* onder de Graaven van Bergsland op te zoeken. En wat recht zoo een Graaf gehad kan hebben om het huis te Dieren te vergeeven, behoef ik niet te onderzoeken; 't is hier genoeg dat het niet onmogelijk zy dat een Graaf van Bergsland zoo een recht gehad hebbe. By deze gelegendheit zal ik ſlechts verhaalen hoe dat een Graaf van Bergsland, ook *Adolf* genaamd, in 't jaar 1295. door *Sifridus* Aartsbiſſchop van Keulen by verraſſing ge-

a Zie *Slichtenh.* 1. Boek.

gevangen is genomen; en ellendig aan zijn einde gekomen. De Aartsbiſſchop, om 'er dit tuſſchen te voegen, was eerſt van Graaf *Adolf* gevangen geweeſt; en had hem voor zijne vryheit groot geld moeten opbrengen. Dit ſpeet hem zoodanig dat hy den Graaf, zoo ras als hy hem in handen had, naakt en met honig beſmeerd in een yzere kooy deed zetten: om daar ter genade van de byen en vliegen te leeven. Of de Graaf al verklaarde, en onder eede beloofde, dat hy alles dubbeld wederom zoude geeven; dat had geenen ingang by den onbarmhertigen Kerkvoogd: hy moeſt 'er tot het einde van zijn leven toe blyven zitten. De Biſſchop liet hem op zijne belofte antwoorden *dat S. Pieter magtig genoeg was om de zijnen te voeden; en hy zijne goederen niet van noode had. Hy wilde den Graaf nu leeren wat eene zaak dat het ware, eenen Aartsbiſſchop zoo lang in de boeyen te houden.* 't Is bezwaarlijk te gelooven dat Graaf *Adolf*, die in 't jaar 1295. gevangen wierd, en noch eenigen tijd in de yzere-gevangeniſſe leefde, in 't jaar 1211. mans genoeg zy geweeſt om zoo eene gifte te doen.

Spankeren.

Spankeren / een Dorp in de Veluwe / heeft eene Parochiekerk / die den H. Petrus **toegeheiligt was. De Paſtory / daar de laſt van eene Dypdaagſche Miſſe aan gehecht was / wierd door den Kommandeur van Dieren begeeven.** By den Biſſchop de Monte **ſtaat op het jaar** 1571. **aangeteekend dat 'er (in en voor 't gemelde jaar) geen onderhoud der Kerke was; en dat 'er ook geen Kerkmeeſters waren: maar dat de Paſtoor gehouden was de Kerk te onderhouden; en op eigen koſten voor 't licht der Kerke en de voordere noodwendigheden te zorgen.** 't Is een kleine Parochi, **zegt hy** / die geen 40. Kommunikanten heeft: maar de Kerk is de oudſte van de ganſche Veluwe.

In

In 't jaar 1571. wierd het Paſtoorsampt hier bekleedt door Remigius Top.

Brummen.

Parochikerk; enz. De Parochikerk van het Dorp Brummen / dat ook in de Veluwe gelegen is / is op den naam van den H. Pancratius ingewijdt; en ſtond eertijds onder het patroonſchap der Abdiſſe van Elten; aan welke dat recht door Wichman Graaf van (1) Gelderland / en Stichter derzelve Abdye / omtrent het jaar 970. opgedragen was. Van dit Dorp word gewag gemaakt in eenen open brief van Otto III.; welke brief in het leven van S. Engelbertus by Gelenius bygebragt word.

Vikaryen. Door het vernietigen van den Katolijken Godsdienſt had dezelve Kerk vier outaaren / en twee Vikaryen.

De eerſte Vikary / die de Vikary der 12. Apoſtelen genoemt wierd / wierd door den Paſtoor alleen vergeeven. Maar David van Borgonje heeft dezelve Vikary den 29. September 1489. door altijd ingelijft in de Prooſtdye van Zutfeen: 't welk naderhand door Frederik van Baden, en den 15. September 1532. door Georgius van Egmond, goedgekeurt is. Wy laaten hier den open brief van Biſſchop David volgen:

WY *David van Borgonje* enz. Nademaal de renten, vruchten, en inkomſten, van de Prooſtdy der Kollegiale Kerke van S. *Walburg* te Zutfeen, onder ons Bisdom, zoo als wy verſtaan hebben, zoo ſober en gering zijn, dat de Prooſt der zelve Prooſtdye niet inſtaat is om behoorlijk te beſtaan; en de laſten, die hy uit hoofde van dezelve Prooſtdy te dragen heeft, niet

niet draagen kan: doch indien de altijdduurende Vikary, die in de Parochikerke van Brummen, in de Veluwe onder ons Bisdom, aan 't altaar van den Almagtigen Godt, de Allerh. Maagd en Gods Moeder *Maria*, en de H. H. twaalf Apoſtelen geſticht is; met de voornoemde Prooſtdye vereenigt en in dezelve ingelijft wierd, de gemelde Prooſt gemakkelijker zoude beſtaan, en in beter ſtaat zijn om de laſten die hy draagen moet te draagen; zoo is het dat wy, die van het bovenſtaande volkomentlijk onderrecht zijn, de gemelde Vikary, tegen dat ze door de dood of afſtand van den tegenwoordigen Vikaris, of op wat wijze dat het zy, open vallen zal, uit krachte van ons ordinaris gezag, en door den inhoud van deezen brief, voor altijd met de gemelde Prooſtdye vereenigen; aan die Prooſtdye hechten, en in dezelve inlijven: zoodanig dat het den Prooſt, die dan in de Kerke van Zutfeen of by dezelve reſideeren zal, en by deszelfs afweezendheit den Deken en 't Kapittel der gemelde Kerke van Zutfeen, geoorlofd zal zijn de vruchten, renten, en inkomſten der gemelde Vikarye te trekken, te beuren, en tot hun profijt en behoeve, als mede ten behoeve en profijt van dezelve Vikary te beſteeden; en benevens de Prooſtdy te behouden: waar toe de Paſtoor der Parochikerke van Brummen, als de eenigſte patroon en begeever der zelve Vikarye, des van ons verzogt zijnde, zijne toeſtemming wettiglijk gegeeven heeft. Zoo nochtans dat de Kerkdienſten, die aan de Vikary gehecht zijn, ter gelegendheit van de voorn. vereeniging, hechting, en inlijving, niet zullen achtergelaten worden; maar dat de Deken, en by deszelfs afweezen de Deken en het Kapittel voornoemd, gehouden zullen zijn de

ge-

gewoonlijke laſten der Vikarye te draagen. Daar wy dit beſprek noch byvoegen, dat zoo dikwils als deze Vikary door de dood of afſtand van den Prooſt die het dan is zal openvallen, deszelfs nazaat uit krachte van deze onze vereeniging ten eeuwigen tijde zal gehouden zijn de inhulding of beveſtiging van den Aartsdiaken der plaatze met een pond goude grooten te verzoeken; ten einde de gemelde Aartsdiaken door die vereeniging geen al te groote ſchade zoude lijden. En zal de tegenwoordige brief ten eeuwigen tijde in volle kracht blyven. In 't jaar des Heeren 1489. den 20. dag van September. De brief was bezegelt met twee zegelen van rood waſch.

De tweede Vikary was ter eere van de Allerh. Maagd Maria **geſticht; wiens Bedienaar volgens den ſtichtingbzief gehouden was te** reſideeren; **en twee of dziemaal ter weeke eene Miſſe te leezen. Die Bedienaar wierd dooz den Paſtooz en de Kerkmeeſters aangeſtelt: welk recht nochtans den Hartog van Gelderland volgens** Gramajus **zoude toegekomen hebben.**

In 't jaar 1571. **wierd deze Paſtory bekleedt dooz** Wouter Bruy.

AANTEKENING

1. *Graaf van Gelder* enz. Dit zal naar allen ſchijn een drukfout zijn: want *a Wichman*, die de Abdy van Elten geſticht heeft, was geen Graaf van Gelderland, maar van Zutfeen. Ook had Gelderland op dien tijd geene Graven, maar Voogden; en de Voogd, die ten tyde van die ſtichting leefde, was *Wichard* maar niet *Wichman* genaamd. Ik zal 'er by deze gelegendheit byvoegen dat *Otto* van *Naſſouw*, de achtſte

Voogd

a Zie *Pontan. Slichtenh.* enz.

Voogd van Gelderland, de eerſte geweeſt is, die den naam van Graaf aangenomen *b* heeft. Ook is het Graafſchap van Zutfeen allereerſt by zijnen tijd vereenigt met het Graafſchap van Gelderen. 't Is waar dat *Mengoos*, die in de tiende eeuwe Voogd van Gelderland was, en zijn nazaat *Wiking*, in de Keulſche *c* Jaarboeken, en elders ook, geen Voogden maar Graven van Gelderen genoemt worden. Doch volgens *Slichtenhorſt* is dat by onkunde of uit vleyerye geſchiedt. Zoo moet het ook aan de onkunde toegeſchreeven worden dat dezelve Jaarboeken den gemelden *Mengoos* niet alleen Graaf van Gelderland, maar ook van Zutfeen noemen. By *Pontanus* in zijne Gelderſche Hiſtorie, en by *Slichtenhorſt*, zal de Leezer konnen vinden dat Zutfeen zijne eigene en byzondere Graven heeft gehad tot omtrent het jaar 1077. toe. Toen is het by erfeniſſe onder den Graaf van Gelderland gekomen. Voort ſtaat het te weeten dat het Graafſchap van Zutfeen in oudheit, roem, vermaardheit, en vooral in ruimte en groote, dat van Gelderland verre te boven ging. Maar om dat *Otto van Naſſouw* den tijtel van Hartog van Gelderland van den Keizer al gekreegen had, eer dat het Graafſchap van Zutfeen hem aanbeſtorven was, heeft de naam van Gelderland den voorrang boven den naam van Zutfeen gekreegen.

b *Pontan.* Slichtenh. enz.
c By *Slichtenh.*

HAL.

De Parochiekerk van deze plaats / die ook een lidt van 't quartier van de Veluwe is / pronkt met den naam van S. Ludgerus Kerk. De Paſtoor wierd 'er aangeſteld door den Abt van Weert: welk recht nochtans door den Biſſchop de Monte, die het in 't jaar 1571. uit den Paſtoor van Hal verſtaan had / aan den Hartog van Gelderland toegeſchreeven word. Daar was eene Vikary van O. L. Vrouw; dewelke / zoo als ik uit verſcheide gedenkbrieven beſpeurt heb / door den Paſtoor

Parochiekerk en Schutheilig van Hal.

ſtooz en Parochianen begeeven wierd.

In 't jaar 1571. was hier Paſtooz Aalbert de Wijze: die de opvolger was van Johan van Uchelen.

VOORST, naar de oude ſpelling VOERST.

Parochikerk enz.

Vooʒſt / een Dozp in de Veluwe / heeft een Parochikerk / die de Allerheiligſte Dzievuldigheit toegewijdt was; en gehouden eenen Paſtooz van den Abt van Pzuim te verzoeken. In dezelve Kerke waren vier Vikarpen; geſticht.

1. De Vikarp van 't H. Kruis; wiens Bedienaar gehouden was den Paſtooz in 't verrichten van het Paſtoozsampt te helpen; en alle Saterdagen den H. Dienſt aan 't outaar te doen.

2. —— Van de H. Maagd Maria, wiens Bedienaar twee dienſten ter weeke moeſt leezen. Beide deze Vikarpen wierden dooz den Heer van 't naaſtgelegen Kaſteel Vpenbeek vergeeven.

3. —— Van den H. Antonius; aan dewelke de laſt van vier weekelijkſche Miſſen gehecht was. De Paſtooz en Kerkmeeſters / die het recht van benoeming op deze Vikarp hadden / hebben 'er eenen Kerkdienſt aan gehecht; die ook van hen vergeeven wierd.

4. —— Van de elf duizend heilige Maagden; wiens Bedienaar dooz den Heer te Zunderen aangeſtelt wierd; en gehouden was alle Zondagen de onbloedige Offerhande op te dzaagen.

In het jaar 1571. ſtond hier als Paſtooz Iſraël Zwayen.

ON-

ONDER HET DEKENSCHAP

VAN

HATTEM;

zijn begreepen

Hattem:
Oosterwolde:
Oldebroek:
Vorcheen:
Heerde:
Veezen:
Eepe:
Oen:
Vaerssen:

HATTEM

HAttem / eene Stad van Gelderland / en in het quartier van de Veluwe gelegen / zoude dien naam volgens eenige Schrijvers van de (1) Attuaren ontleent hebben. Naamrede

De Kerk is de beschermínge van de H. H. Andreas en Catharina aanbevolen: dan het Pastoors-ampt wierd door den Domproost van Utrecht begeeven. Dezelve Kerk had drie Vikaryen tot haaren dienst: Parochikerk. Vikaryen

1. De Vikary van 't H. Sakrament; de-

welke / om dat haar outaar onder 't orgel stond / de Vikary onder 't orgel wierd genoemt. Zy was met drie weekelijksche Missen belast; en onderhield drie Bedienaars / die ook de dienſten van O. L. Vrouws outaar in de Kapelle waarneemen moeſten:

2. —— Van 't H. Kruis; die twee Bedienaaren had / die tot drie dienſten verpligt waren. Beide deze Vikarpen ſtonden ter benoeminge van den Raad.

3. —— Van de H. Anna: wiens Bedienaar gehouden was Gods eeuwigen Zoon tweemaal ter week aan den hemelſchen Vader in de onbloedige offerhande der Miſſe op te draagen. Deze Vikary ſtond ter benoeminge van de Reinieren.

Noch was 'er een Kerkdienſt van den H. Geeſt; wiens Bedienaar de gedagtenis van de Kruisofferhande / zoo als die van Godt ingeſtelt is / alle Feeſtdagen aan 't outaar moeſt vertoonen.

In 't jaar 1571. ſtond hier Geraard van Appeldoorn.

Kapellen. Te Hattem waren noch twee Kapellen: de eerſte ſtond op het ſlot / dicht by de Stad; 't welk t'hans ſlegts eenig vervallen muurwerk vertoont; en wierd om die reden de Kapel op het Kaſteel genoemt. In die Kapelle was niet meer dan eene Vikary / te weeten van den heiligen Evangeliſt Johannes: wiens Bedienaar door den Vorſt aangeſtelt wierd; en gehouden was zijn Prieſterlijk ampt alle Zondagen en Feeſtdagen te verrichten.

De tweede Kapel was op den naam van S. Georgius ingewijdt; wiens Bedienaar door 't geſlagt der Bentingen aangeſtelt wierd.

De-

Deze Bedienaar was verpligt om alle Zondagen de Altaargeheimenissen te verrigten; en de toehoorders door het preeken van Gods Woord te spijzen

Daar staat ook een Gasthuis / door de wandeling Gods Berg genaamd. By Pontanus, over het jaar 1306 / staat een open brief van Reinout I. by welken brief hy het bewind van dit Gasthuis / 't welk hy te vooren had / aan de opzigters van het Gasthuis Godswaert, dat te Arnhem stond / over geeft. Gasthuis

Binnen de paalen van deze Parochie / onder den Stads ban / stond een voortreffelijk Klooster van adelijke Maagden / die naer den Regel van den H. Benedictus leefden. Dit Klooster was een afzetzel van Marienberg, by 't Zwarte Water; dat zich in 't jaar 1469. onder de vergadering van Bursfeld begeeven had. Wanneer dat Klooster by 't Zwarte Water door het veelvuldig bezoek van vrienden en weereldsche luiden als afgelopen wierd / 't welk maar tot stooznis van de stilheit der Religieuzen dient; zijn 'er eenige Maagden geweest / die niet verdraagen konden dat deze byekorf der zielen aldus in een externest verandert wierd. Het ging zoo verre dat zy / naer een strenger levenswijze verlangende besloten hebben die plaats te verlaaten; en ergens eene andere vergadering naer den Regel van S. Benedictus op te rechten; daar zy haaren Bruidegom in eene verborgze stilte / en door 't beleeven van den Kloosterlijken Regel / behoorlijk zouden konnen dienen. Dus besloten zy / onder den Stads ban van Hattem te gaan woonen. Als zy daar dan een erf gekocht hadden; hebben ze op dat erf met verlof van

Reinout IV, Hartog van Gelderland / haare eerſte huizen getimmert. Aan dit gebouw / of Klooſter / om dat het dicht by den Yſſel ſtond / hebben ze den naam van O. L. Vrouw te Klaarwater gegeeven: gelijk de Abdy / daar ze uit gekomen waren / 't Zwarte Water was genaamd / om dat het aan den vloed 't Zwarte Water ſtond. Dit is niet geſchiedt in het jaar 1422. of daar omtrent; zoo als Slichtenhorſt het uitgerekent heeft: maar in 't jaar 1415; zoo als het van Bocopius uitgecijfert word. Want in 't leven van Weſſel haar' eerſten Vrooſt / die ook de aanvoerder der nieuwe volkplantinge was / ſtaat te leezen dat hy groote gemeenſchap heeft gehouden met Johan Brinkerink, eerſten Overſte van het Konvent te Diepeveen; die in 't jaar 1419. in den Heere ontſlapen is. Ook heb ik geleezen dat hy van den zelven Brinkerink verkreegen heeft de zuſter Hillegond Zonderlands; om zijne Religieuzen van Klaarwater / die zulks noch ongewoon waren / tot het aanvaerden van een kloeker levenswijze aan te leiden. Maar alzoo een overgroot getal van deze Religieuzen niet lijden mogt dat Benediktijner Nonnen van eene dochter van S. Auguſtinus Order onderrecht zouden worden / en daarom naer geene onderwyzingen wilden luiſteren; zijn de anderen / die zich naer de onderrechtingen voegen wilden / met haare meerſterſe naer Vriesland vertrokken. Daar hebben zy het Nyeklooſter geſticht; de gemelde meerſterſe naer de plaats / daar ze haare profeſſi gedaan had / te rug gezonden; en het zelve Klooſter den H. Bernardus toegeheiligt / om naer de inzettingen der Ciſter-

cer

cer Monnikken te leeven.

In den volgenden brief van Georgius Biſſchop van Utrecht / die my in de handen gevallen is / worden meer andere Prooſten van Klaarwater vermeld. Uit den zelven brief blijkt dit ook dat het zelve Klooſter ten minſte tot het jaar 1546. toe onder den Regel van S. Benedictus heeft geſtaan.

GEorgius *van Egmond*, by de genade van Godt en den Apoſtoliſſchen Stoel Biſſchop van Utrecht, wenſcht de eeuwige zaligheit in den Heere aan de eerwaardige Religieuzen, en godvruchtige Broederen en Prieſteren, mitsgaders aan de den Heere toegewijde Maagden of Nonnen van het Klooſter of Konvent der heilige Maagd *Maria* te Klaarwater, van S, *Benedictus* Order, in de oorden van Gelderland, onder ons Bisdom van Utrecht, en voorts aan allen en ieder in 't byzonder, die recht hebben tot de verkiezing en aanneeming van den Prooſt des zelven Klooſters; aan allen die daar belang in hebben, of zullen hebben, of zullen konnen hebben; eindelijk aan alle openbaare Notariſſen en Beamptſchryvers, onder ons gebied behoorende. 't Is zoo gelegen dat de Priorin en vordere *kapitulaire* Klooſtermaagden van het voorgemelde Konvent der H. Maagd *Maria* te Klaarwater, benevens twee Broederen-Prieſters, die Monnikken van 't zelve Konvent, en ook leden van het Kapittel zijn; dat de gemelde Perſoonen, zeg ik, Kapittelsgewijs vergadert, en het Kapittel des zelven Konvents gezamentlijk maakende en verbeeldende, over eenigen tijd, te weeten in de maand *Februarius* laatſtleden, in de plaatze van Heer *Hendrik*

drik van Ruthum, die in zijn leven de laatſte Prooſt van dat Konvent is geweeſt, en toen al een geruimen tijd overleden was, tot een nieuwen Prooſt van 't zelve Klooſter verkooren hebben den eerwaardigen en godsdienſtigen man, Broeder *Andries van Lesborn*, Monnik van het Klooſter Abdinghem onder het Stift van Paderborn: welke verkiezing zy gedaan hebben by opzamelinge van ſtemmen, en na dat de vereiſchte plegtigheden op eene behoorlijke wijze onderhouden en voor af gegaan waren. Doch alzoo de verkooren Prooſt zijne verkiezing, die hem eerbiediglijk bekent was gemaakt, ſchoon dat het verſcheide reizen met alle genegendheit op hem verzocht ware, volkomentlijk en vlak uit van de hand wees, en ten dien einde veele beletzelen en redenen in te brengen had. Als hy dan in dat voorneemen volharde, en zijne toeſtemming aan de gemelde verkiezinge geenszins begeerde te geeven; zijn de Priorin en Klooſtermaagden van het Konvent en Klooſter te *Klaarwater*, met de Broederen-Prieſteren voornoemd, wederom Kapittels gewijs vergadert. En overweegende dat zy, om haar zelven en 't gemelde Klooſter voor zeer veele onheilen te behoeden, niet langer eenen Prooſt en Overſte konden miſſen; zijnze na het het aanroepen van den H. Geeſt eenpariglijk en eendragtiglijk getreeden tot de verkiezing van een nieuwen Prooſt. Dus hebben zy voor een nieuwen Prooſt over 't gemelde Klooſter en Konvent te *Klaarwater* aangenomen, en door de ingeeving van den H. Geeſt verkooren, den eerzaamen en godsdienſtigen man, Broeder *Kornelis van Utrecht*; die toen Monnik en Kelderméeſter in S. *Adelbertus* Abdye te Egmond was.

Zoo

Zoo hebben dan de Nonnen, met de Broederen-Prieſteren voornoemd, ons het Dekreet der gemelde verkiezinge laaten aanbieden; en met alle ootmoedigheid doen bidden, dat wy ons wilden gewaardigen de wettige verkiezing van Br. *Kornelis van Utrecht* door ons ordinaris gezag te beveſtigen; hem van 't noodige daar toe te verzorgen, en tot Prooſt over 't gemelde Klooſter aan te ſtellen: zoo als in het dekreet der gemelde verkiezinge wijdloopiger uitgedrukt ſtaat. Daarom is het dat wy, door 't gemelde verzoek bewogen, na dat ons het dekreet der verkiezinge vertoont, en blijk van de form der verkiezing gegeeven was, dewijl wy bevonden dat 'er geen wettig beletzel in de weege was; en alles wat 'er te overweegen was overwogen hebbende, geoordeelt hebben dat wy tot de beveſtiging van de voornoemde verkiezing moeſten voorttreeden. Na dat wy dan den raad der Rechtsgeleerden ingenomen hadden, hebben wy de verkiezing van Br. *Kornelis van Utrecht*, als op eene wettige wijze gedaan zijnde, aangenomen en beveſtigt: zoo als wy die door ons ordinaris gezag aanneemen en beveſtigen. Daar benevens hebben wy den zelven Br. *Kornelis* tot Prooſt over 't gemelde Klooſter aangeſtelt; en hem de beſtiering en 't bewind, zoo van de geeſtelijke als weereldſche goederen des Klooſters, aanbevolen; gelijk wy hem door den tegenwoordigen brief daar toe aanſtellen en bemagtigen. Weshalve wy ul. boven gemeld altemaal, en ieder van ul. in 't byzonder, op de deugd der heilige gehoorzaamheit, en op ſtraffe van den ban enz.

Volgens het ſchryven van Buzelinus zoude

Klaarwater een Mans- en Vrouwenklooſter zijn geweeſt; zoodanig nochtans dat het tuſſchen beide afgeſchoten ware. Maar daar in doolt (2) hy / of vergiſt hy zich: dit wil ik echter wel toeſtaan; dat hier ſomtijds eenige Religieuzen zich tot het gezelſchap van den Vrooſt eenigen tijd gehouden hebben. Ik voeg 'er by dat de Vrooſt hen in de kleedinge ſtak; op dat ze in geenerley wijze zouden wijken voor de bygelegene Reguliere Kanonnikkeſſen; by dewelken ſomtijds ook drie of vier Reguliere Kanonnikken, en Leekebroeders / huisveſting hadden. De laatſten / te weeten de Leekebroeders / paſten op den akkerbouw: de eerſten namen de goddelijke dienſten waar.

AANTEKENINGEN

1. Dit gevoelen, dat Hattem dien naam van de *Attuaren* gekreegen zoude hebben, word ook van *Slichtenhorſt* vermeldt, en niet afgekeurt. Hy voegt 'er by dat *Attaren* of *Attuariers* de nabuuren van de Chamaven of Kampenaars zijn geweeſt. Maar of de Heer *Alting* aan dit alles zijne toeſtemming zoude geeven, daar zoude ik zeer aan twyfelen. Om van de zake met beſcheid te oordeelen, dien ik voor af iets van de *Attuaren*, in 't Latijn *Attuarii*, op te haalen. 't Staat dan te weeten dat men de *Attuaren* vermeld vindt by *Vellejus a Paterculus* en *Ammianus b Marcellinus*. De eerſte zegt 'er ſlechts van dat de Kaninefaten, Attuaren, en Brukteren, door de Romeinen onder het geleide van *Tiberius* t'onder gebragt zijn. De tweede ſpreekt 'er wel zoo omſtandig van: want hy verhaalt hoe dat de Keizer *Julianus*, over den Rhijn getrokken, een ſchielijken inval heeft gedaan in het landſchap der Franken, die men Attuaren noemde. Hy voegt 'er by dat het onruſtige menſchen waren; die gewoon waren de uiterſte landpaa-

a Hiſt. lib. 2.
b Lib. 20.

paalen der Gaulen af te ſtroopen. Dan vertelt hy hoe dat ze ſchielijk, en zonder op vyand te denken, overrompelt en ten deele verſlagen, ten deele gevangen genomen wierden. *Tacitus*, van deze geweſten ſpreekende, maakt onder anderen gewag van de *Chaſuaren*; die benevens de Dulgibinen achter de *Angrivaren* en *Chamaven* woonden. Dit is volgens de Schryvers het zelfde volk, dat by *Vellejus* en *Ammian. Marcellinus* vermeld ſtaat onder den naam van Attuaren. Althans is dit het gevoelen van *Menſo Alting*; volgens wien uit het bovenſtaande zoude blyken dat die volkeren omtrent een en 't zelfde geweſte met ter woon beſlagen hebben. Ik zoude daar zoo veel niet tegen hebben: maar, om alle moeyelijkheden te boven te koomen, ſtelt hy tweederhande *Chatuaren*. De eerſte zouden de Attuaren zijn; en boven de Uſipiers en Tenkters tuſſchen de Lip en den Rhijn gewoont hebben. De anderen, die hy voor geene Franken houdt, plaatſt hy aan de Wezer. Dat zoude konnen doorgaan; indien men by de Hiſtorie-Schryvers tweederhande *Chattuaren* vondt: maar noch *Tacitus*, noch iemand anders der oude Schryveren, weeten een enkeld woord van tweederhande *Chattuaren* te ſpreeken. My dunkt dat hy de *Chattuaren*, die hy ook *Chaſuaren* noemt, en aan de Wezer plaatſt, had konnen achterlaaten; en dan zoude ik zijn zeggen gaerne ondertekent hebben. Hy ſchijnt op eene plaats van *Vellejus* te ſteunen; die te kennen zoude geeven dat 'er eenige *Chattuaren* of *Attuaren* aan de Weezer in de buurſchap der Katten woonden. *Vellejus*, zegt hy, heeft de *Chatuaren*, een volk aan de Wezer en in de buurſchap der Katten woonende, Attuaren genoemt. 't Is waar dat *Vellejus* in zijn tweede boek gewag van de *Attuaren* en van de Weezer maakt: maar ik kan uit zijne woorden niet vatten dat ze aan de Wezer gewoont moeten hebben. Hy zegt ſlegts dat *Tiberius*, na dat hy Duitsſland of Germanië in getreden was, de Kanenifaten, Brukters, Attuaren bedwongen, en de Cherusken onder zijne gehoorzaamheit gebragt heeft. Dan voegt hy 'er by dat *Tiberius* toen ook getrokken is over den vloed de Wezer; die wel haaſt door de neerlage der Romeinen berucht ſtond te worden.

Dat

Dat geeft geen beter gevolg voor de Attuaren, als voor de Brukteren, dat ze aan de Wezer gewoont zouden hebben.

Zoo zouw men de Attuaren dan konnen plaatzen, daar ze van den Heer *Alting* geplaatſt worden, te weeten boven de Tenkters en Uſipiers, tuſſchen de Lip en den Rhijn; of liever tuſſchen de Lip en de Mein: maar dat is noch een goed rak van Hattem van daan: althans hebben de groote en kleine Brukters, en naderhand de Chamaven en miſſchien een gedeelte van de Angrivaren, tuſſchen beiden gelegen.

Maar ter gelegendheit van de plaats, die ik uit *Vellejus Paterculus* bygebragt heb, moet ik het verſchil over de woonplaatze der oude Kaninefaten, dat ik in de Beſchryvinge van Kennemerland aangeraakt heb, noch eens met zeer korte woorden aanraken. Op de gemelde plaats zal de Leezer vinden, hoe dat de Kaninefaten van de meeſte Schryveren voor de ingezetenen van Kennemerland genomen worden: maar op het bevel van twee treffelijke Schryvers, *Phil. Cluverius* c en *Menſo Alting*, Kennemerland verlaaten moeten; en aan deeze zijde van den Rhijn, in een gedeelte van Rhijnland, en vorder in Delfland, Schieland, enz. eene woonplaats zoeken. Ik wil zeggen dat ze volgens die zeer geleerde Schryvers, daar ik anders zeer groote achting voor hebbe, niet over den Rhijn, en vervolgens ook niet in Kennemerland, gewoont konnen hebben: maar dat ze nergens anders dan in het eiland der Batavieren, dicht aan den Oceaan, gewonnen en opgevoedt zijn, en huis gehouden hebben. Ik heb op dezelfde plaats verklaart dat ik tot noch toe beter zin in 't gemeen gevoelen had; mijne redenen opgegeeven; en die van *Alting* en *Cluverius*, zoo ik beſt konde, opgeloſt. Zoo ik beſt konde, zeg ik; want ik bekende dat de zaak haare zwarigheit had; en hunne redenen ganſch niet te verwerpen waren. Ik voeg 'er nu by dat de plaats, die ik uit *Paterculus* bygebragt heb, en daar ik noch niet op gelet had, de voorſtanders van 't gemeen gevoelen volkomentlijk in 't gelijk ſchijnt te ſtellen. Als *Tiberius* Germanië ingetrokken was, heeft hy de Kaninefaten, Brukters, Attuaren, t'onder gebragt:

zoo

c In Germania.

zoo hebben de Kaninefaten dan, zoo wel als de Brukters en Attuaren, hunne woonplaats over den Rhijnſtroom gehad. *Cluverius* en *Alting* zelf, om alle andere Schryvers daar te laaten, rekenen alles onder de Gaulen, wat aan deze zijde van den Rhijn gelegen was: al wat over den Rhijn lag, word van hen onder Germanië gerekent. Dit ſtaat by hen en andere Schrijvers vaſter als vaſt. Indien *Tiberius* de Kaninefaten niet t'onder brengen koſt, voor dat hy over den Rhijn getrokken was, zoo moeten ze nootzakelijk over den Rhijn gewoont hebben. En wie kan het beter geweeten hebben dan *Paterculus*, die het gezien en in eigen perſoon bygewoont heeft?

2. Dat *Buzelinus* daar in doolt, zoude ik niet durven zeggen. Onze Schryver bekent zelf dat 'er ſomtijds verſcheidene Monnikken tot gezelſchap van den Prooſt of Overſte hun verblijf hielden, en op zijn Monniks ingekleedt wierden: maar hy zal willen zeggen dat die Monnikken tot dat Klooſter niet behoorden: en als vreemde Monnikken aangezien wierden. Doch voor eerſt tot wat Klooſter zouden zy dan behoort hebben; dewijl zy in geen ander Klooſter ingekleedt waren. Maar ten tweede, 't geen alle twijfeling ſchijnt weg te neemen, de brief van den Biſſchop *Georgius*, die in 't werk bygebragt word, is aan alle de Broederen-Prieſters en Klooſter-Maagden van het Klooſter te Klaarwater geſchreeven. Zoo waren 't dan Broeders en Prieſters van dat Klooſter. Ten derde word 'er te kennen gegeeven dat die Broeders en Prieſters in het verkiezen en aanneemen van een nieuwen Prooſt ook te zeggen hadden: dat paſt geenszins op vreemde Monnikken. En, 't geen den knoop volkomen ſchijnt toe te haalen, daar word wel uitdrukkelijk gezeit dat twee Prieſters, die Monnikken van 't zelve Konvent en leden van 't Kapittel waren, en het Kapittel des Konvents verbeelden en uitmaakten, hunne ſtemmen ook tot het verkiezen van een nieuwen Prooſt gegeeven hebben. Hoe dat men het draayen wil; 't is buiten alle twyfel dat geene vreemde Monnikken in 't Kapittel van een Klooſter als leden van 't Kapittel konnen zitten, of het minſte in de verkiezinge te zeggen hebben. Behalven die twee Prieſters zullen 'er zekerlijk ook an-

de-

dere Monnikken en Leekebroeders zijn geweest. Die Priesters waren van de Nonnen afgescheiden, en hadden eenige dienſten van noode. enz.

Oosterwolde.

Parochikerk, enz. In dit Dorp / 't welk ook onder de Veluwe gelegen is / word de H. Nicolaus als patroon of beschermer der Kerke gevierd: de Pastory wierd door den Abt van Weert begeeven. Daar was maar eene Vikary / te weeten van den H. Antonius; wiens Bedienaar door de Fokkingen aangestelt wierd; en alle Zondagen zijn priesterlijk ampt verrichten moest. In 't jaar 1575. wierden hier omtrent drie hondert persoonen getelt / die ter heilige tafel gingen. Daar stond ook een outaar van de Allerh. Maagd Maria, doch zonder inkomsten.

In 't jaar 1571. wierd het Pastoorsampt dezer Kerke bekleedt door Andries Oosterbeeke; die in de plaats van Lodewijk Waninks gekomen was.

Oldebroek.

Oldebroek / een lidt en Dorp van de Veluwe / heeft een laag gerecht: de Parochikerk / die in het jaar 1575. omtrent 800. Kommuniktanten telde / moest eenen Pastoor van den Hartog van Gelderen verzoeken. In dezelve Kerke waren drie Kerkdienſten gestigt. 1. Die van de H. Maagd Maria; 2. Die van S. Anna; 3. Die van den H. Antonius: wiens Bedienaar door den Schout

en

en de Kerkmeesters aangeſtelt wierd; en gehouden was twee Miſſen ter week te leezen.

In 't jaar 1571. was Hendrik Stampaerts Paſtoor van Oldebroek.

Vorchten.

Vorchten is ook een Dorp van de Veluwe; wiens Parochiekerk op den naam van S. Jan den Dooper ingewijdt was; en eenen Paſtoor op de benoeming van den Vorſt van Gelderland moeſt krygen. Daar was maar eene Vikary in de Kerk geſticht; de Vikary van S. Jan den Dooper en de H. Catharina genaamd. Deze Vikary / wiens Bedienaar alle Maandagen eene Zielmis leezen moeſt / was eerſt geſticht en van inkomſten voorzien door Hendrik van Eſſen Heer van Zwanenburg; en deszelfs huisvrouw Maria: zoodanig dat de Paſtoor voor een vaſte inkomſte (uit hoofde van deze Vikary) alle jaarrn / te Kermis / moeſt genieten eenen Rijnſchen gulden met een vierendeel wijns. In 't jaar 1447. zijn de inkomſten vermeerdert door Gerarda, Johan Voets huisvrouw / en Egbert ter Beek; zoodanig dat het koſterſchap der Kerke in de gemelde Vikary ingelijft wierd; met den laſt nochtans van alle Saterdagen eene Miſſe van de H. Maria te leezen. Dit alles is door Rudolfus Biſſchop van Utrecht den 15. February 1448. goedgekeurt; en by de gifte bedongen dat de Vikary ter begeevinge van de ſtichters en begiftigers zoude ſtaan.

In 't jaar 1571. heeft hier als Paſtoor geſtaan Everhard Egbertſz.

Heer-

Heerde

Heerde / een Dorp van de Veluwe / heeft eene Parochiekerk / in dewelke omtrent het jaar 1575. omtrent 700. menschen ter H. tafel gingen. Zy was den H. Evangelist Johannes toegewijdt / en kreeg eenen Pastoor op de benoeming van den Vorst van Gelderland. In dezelve Kerk waren twee Vikaryen gesticht. 1. De Vikary van de H. Catharina; wiens Bedienaar door de Bentingen gekooren wierd; en gehouden was alle Vrydagen de onbloedige Offerhande op te draagen. 2. Die van de H. Antonius; wiens Bedienaar tot het leezen van drie Missen verbonden was; en door de Haffetons aangesteld wierd. Dan was 'er noch een Kerkdienst; wiens Bedienaar gehouden was den goddelijken dienst tweemaal ter weeke te doen; en in 't jaar 1575. door Johan Kokkert, Diderijk Jakobszoon, en Goswijn ten Sterte, moest verkooren worden.

In 't jaar 1571. wierd de Pastory bekleedt door Pieter van Vommele:

Fraterhuis van Hulsberge.

Op de rechter zyde van deze Parochie stond het Konvent van Hulsbergen; door Klerken of Broeders van 't gemeene leven bewoond. Dit Konvent / van den beginne Hiëronymusberg genaamd / was eerst te Zwol opgerecht; daar de broeders een' wijle tijds tot dat ze een beter woonplaats zouden krijgen / volgens den raad en onder de bestiering van den bader Geraard Kalkaer, in een gehuurt huis buiten de Kamperpoort t'zamen gewoont hebben. Doch door 't bestier van ba-

vader Geraard van Kalkar, die de eerſte overſte der Broederen te Zwol is geweeſt / zijn ze door Gobelijn van Kempe, Johan de Witte van Sonsbeek, Johan de Bode van Goch, van Zwol herwaarts overgebragt. Doch zy hadden alvoorens de toeſtemming van Reinout Hartog van Gelderland / en Geraard de Mont Paſtoor van Heerde / mitsgaders de goedkeuring van Fredericus Biſſchop van Utrecht verkreegen. De plaats / daar ze het Konvent oprechtten / was van ouds Ellenheurn genaamd / en hun door Hendrik van Bentink geſchonken. Zy begoſten het omtrent S. Gereons en S. Viktors dag 1407. in eene groote armoede op te bouwen; waar van in zeker handſchrift het volgende verhaal gedaan word. Eerſt hadden zy een ſlecht huisken gekocht en zoo wat toegeſtelt, 't welk zy met kley en ſteenen bemuurden, en met ſtroo dekten. Daar was geen eene ketel, en gebrek van allerhande huisraad. De ſchoot ſtrekte voor de tafel, en het tafellaken; en eene kap, over de aarde uitgeſtrekt, was het ledikant. Als de broeders van Zwol hen ondertuſſchen eens bezochten, om hun eenigen troost of hulp te geeven; bragten ze altijd iets noodigs mede. Het ſtroo diende hun voor een bedde. Als ze den zieken, of den Broederen van buiten koomende, eenige ververſchingen wilden geeven; haalden ze een kit met bier uit het huis van den voorn. *Hendrik Benting*. Niemand mogt 'er ledig zijn, of van de tydingen der weereld ſpreeken: maar ieder een moeſt 'er, 't zy al biddende, 't zy met de handen werkende, den Heere altijd dienen. Een Prieſter zonderde zich niet af van den Klerk of Leek: maar zy deeden gezamentlijk en met malkander allerhande boerewerk.

Zy ploegden; zy delfden; zy bakten; zy hielden zich bezig met de morſſeryen van de keuken. Ook onttrokken zy eenige uuren aan hunne nachtruſt, en waren dan bezig met het uitſchryven of binden van boeken: zoo dat ze noit ophielden goed te doen; en malkander tot allerhande goede werken opwekten. Ondertuſſchen hadden ze rouwe koſt en dunnen drank; en droegen grove en ſlechte klederen. 't Geen hun voorgedient wierd, diende niet om het vleeſch te koeſteren, maar alleenelijk om den honger (1) te verdryven. Doordien ze geen beter koſt verhoopten te krygen, waren ze genootzaakt zulke koſt te eeten, die den mond weinig ſmaakte: de veelvuldige arbeid, en de honger, gaven aan kool en bry een aangenaamen ſmaak. Zelden hadden ze viſch of eyeren: en als zy ze al hadden; wierden die voor Koninklijke gerechten gerekent; die den gaſten en zieken uit gunſt voorgedient wierden.

Doch die armoede zijn ze binnen korten tijd ontworſtelt: 't welk voornamentlijk geſchiedt is door de voorzienige zorgvuldigheit van den eerw. Vader *Rutgerus van Zon*; die na het vierde jaar van hunne ſtichting, omtrent Pinxteren 1411, hun eerſte Overſte geworden is. Hy was hun toegezonden uit S. *Gregorius* Konvent te Zwol; onder 't welk zy zoo lang geſtaan hadden; en hy heeft het bewind den tijd van 42. jaaren over hen gevoert. Als deze *Van Zon* aan 't timmeren zoude gaan; heeft hy, om de onkoſten eenigzins goed te maaken, een gedeelte van de ſteenen, die de broeders gebakken hadden, aan de Religieuzen van Betlehem te Zwol verkogt; die daar mede het koer van hunne Kerk opgebouwt hebben. Een ander gedeelte verkogt hy aan de Zuſters van 't Begijnhof;

hof; die haare huizen daar mede opmetzelden. De reſt van de ſteenen heeft hy gebruikt om bequaame woonhuizen, en eene Kerk van ſeſtig voet in de lengte en twintig in de breedte, op te bouwen. Deze Kerk, met het Kerkhof en 't outaar, is den 9. Mey 1413. door *Matthias*, Biſſchop van Biduane, op den naam van den H. *Hieronymus* ingewijdt. De derde Overſte van dit Konvent is geweeſt *Aſſo Dillink*; dewelke, na dat hy den tijd van 50. jaaren niet zonder den naam van heiligheit by de Broeders t' zawen geleeft had; den ſeſden November 1492. in den Heere geruſt is; en hondert en twintig leevende Broeders achtergelaten heeft. Dezelve *Aſſo* heeft ten tijde van zijn bewind eene nieuwe en prachtige Kerk van den grond af opgetimmert; wiens eerſte ſteen geleit is op S. *Matheus* avond 1482. De muuren der zelve Kerke wierden voltrokken in 't jaar 87. In 't jaar 88. kreeg de Kerk, gelijk ook beide torens, een ſteenen dak. Eindelijk wierd het verwulfzel in 't jaar 89. voltooit; wanneer ook ſchier alle de glazen op hunne plaats ſtonden. Voorts is deze Kerk boven mate voorzien geweeſt van overkoſtelijke Kerkgewaaden, die in de goddelijke dienſten gebruikt wierden: welke Kerkgewaaden zy ten deele op eige koſten, ten deele door de mildadigheit der geloovigen, gekreegen hadden. Onder anderen was 'er een damaſten kazuifel; met zeer veele Reliquiën verciert, 't welk de Gravin van Kuinre gegeeven had. Van alle deeze Kerkgewaaden heeft *Harmen van Berk*, wel-eer koſter dezer Kerke, eene nauwkeurige lijſt geſchreeven; die ik gezien en geleezen heb. Derhalve meen ik goede reden te hebben om te oordeelen dat de gemelde Kerk, op dit ſtuk, de kroon boven alle de Kerken der Broederen geſpannen hebbe.

Ook behoefde dit zelve Konvent (2) in rijkdom voor geen een Konvent der Broederen te wijken. Die rijkom is hun ten deele aangekomen door de ruſtige miltheit van weldadige luiden; waar onder de *Bentingen*, die daar omtrent woonden, uitgemunt hebben. Maar de naerſtigheit der Broederen zelf, en hun erfgoed dat ze in het Klooſter bragten, hebben ook veel geholpen om hunnen rijkdom te vermeerderen. Hier op ziet de volgende brief, die noch in wezen is.

IN den naame des Heeren Amen. In 't jaar na 's Heeren geboorte 1424, in de eerſte indiktie, den 28. van December, omtrent de uure der Veſperen, in 't 7. jaar des Pausdoms van onzen Allerh. vader *Martinus* V, zijn voor my en de onderſtaande getuigen in eigen perſoon verſcheenen de eerzaame en beſcheidene mannen, Heer *Rutger van Zon*, Prieſter van het Bisdom van Utrecht; op dien tijd Overſte van de Kapel en Vergadering der godtvruchtige Prieſteren, Klerken, en andere perſoonen, die op S. *Hiëronijmus-berg*, van ouds *Ellenhoerne* genaamd, en in de Veluwe onder de Parochië van Heerde gelegen, Godt den Heere in den geeſt der ootmoedigheit, onder de gehoorzaamheit van onze Moeder de H. Kerk en van hunne Prelaaten, dienen; en *Gobelijn van Kempen*, Prieſter derzelve Vergaderinge: dewelken, zoo als ze verklaarden, gekooren en aangeſtelt waren om te verzorgen dat eenige godvruchtige mannen den Heere op de voornoemde plaatze zouden dienen; volgens den inhoud van den brief, dien de doorl. Vorſt gelukkiger gedagteniſſe, de Hartog *Reinout*, hun wegens de gifte der gemelde plaatze gunſtelijk verleent heeft. Voorts heb-

hebben zy den eerzaamen man, Heer *Diderijk van Herxen*, op dien tijd Overſte van de Klerken (of Broeders) te Zwol, voor my Notaris en de ondergeſchreevene getuigen, met eenparige ſtemmen voor een derden medegezel en opzigter der gemelde Vergaderinge aangenomen. Daar en boven om te verzorgen, en zoo veel als mogelijk is te weeg te brengen, dat de verkiezing van drie opzigters of *proviſors*, wier verkiezing en aanſtelling in den voorgemelden brief bevolen word, uit ſloffigheit niet achtergelaaten worde; hebben zy volgens de begeerte en met de toeſtemminge van de godvruchtige perſoonen der zelve Vergaderinge vaſtgeſtelt en beſloten dat de Overſte der gemelde Kapelle en Vergaderinge, en de oudſte Prieſter van 't zelve huis, met den Prieſter, die te Zwol de Overſte van de Vergadering der Klerken is, van nu af en ten eeuwigen tijde in het toekomende, de opzigters van 't gemelde huis zullen zijn, en altijd blijven: en dat zy hen van nu af gelijk toen, en toen als nu, voor wettiglijk verkoorene en aangeſtelde opzigters (of *Proviſors*) willen gehouden en aangezien hebben. Wanneer dit gedaan was; zijn voor my en de ondergeſchreevene getuigen in eigen perſoon verſcheenen de godvruchtige en beſcheidene mannen, *Rutger van Zonne*, *Gobelijn van Kempen*, *Willem van Zonsbeek*, Prieſters, voorts *Hendrik Kroonenburgh*, *Hendrik Alen*, *Rudolf van Zonne*, *Jakob Nagel*, *Johan Lambertz. van Medenblik*, *Neudo Abrahamſz. van Harderwijk*, *Rudolf Stolwijk van Kampen*, *Auguſtijn Varen van Mechelen*, *Wouter Beringen van Dieſt*, *Jakob Wolf van Harderwijk*, *Gooswijn Wedden van Kalker*, Klerken; en op den gemelden *Hiëronymusberg* by malkander woonende; dewelken be-

begeerig zijnde, en 'er met allerhande middelen na trachtende, dat Godt de Heer op dezelve plaatze, van nu af ten eeuwigen tijde, in ootmoedigheit, kuisheit, liefdadigheit, en alle vordere deugden, onder de gehoorzaamheit der H. Kerke, van Gods Dienaaren, die aldaar by malkander zullen woonen, gedient mag worden; na dat ze zich, volgens hunne verklaring, rijpelijk beraden hadden, zich zelven gezamentlijk en eenpariglijk tot het volgende verbonden hebben. Eerstelijk, gemerkt dat het gemeene leven den genen, die Godt den Heere onberispelijk zogten te dienen, altijd te pas gekomen is; zoo hebben de Priesters en Klerken voornoemd alle en iedere goederen, die hunluiden of iemand van hen in 't byzonder toebehooren, als zijn landeryen, hoven, renten, huizen, erven, paarden, koeyen, ossen, schaapen, bedden, boeken, en alle andere roerende en onroerende goederen, wat naam dat ze hebben, en waar dat ze gelegen zijn, ook de zoodanigen die ze na dezen in al den tijd dat ze op de gemelde plaats zullen woonen verkrygen zullen, aan malkander op de allerbeste maniere, wijze, en form, als mogelijk was, met eene gifte onder de leevenden gegeeven: zoodanig te weeten dat alle en iedere voornoemde goederen hun in 't gemeen en zonder onderscheid zullen toebehooren; en altijd zullen blijven aan de godvruchtige Priesters en Klerken die daar op deezen tijd zijn; en aan de genen die door hen of hunne nazaaten tot de gemeenschap van hun gezelschap en van 't gemeene leven zullen aangenomen worden. En zy hebben begeert dat deze overgifte en mededeeling van hunne goederen, zoo voor hen als hunne nazaaten, krachtig en bestendig zoude zijn, en ten eeuwigen tijd

tijd zoude ſtand houden: invoege dat de erfgenaamen van de voornoemde Prieſters en Klerken, en die van hunne nazaaten, geen het allerminſte recht van erfelijke opvolging op de voornoemde goederen, of op eenig gedeelte van dezelven, zullen hebben. En of het na deezen gebeurde dat iemand van hen, by wat gelegendheit dat het ware, de gemelde woonplaats verliet, en op een andere plaats ging woonen; die zal al zijn recht, dat hy zoo lang op die goederen gehad had, geheel en al verliezen. Het zoude hem ook in zulk een geval ongeoorlofd zijn, iet anders mede te neemen, behalven zijne dagelijkſche klederen: ook zoude hy geen recht hebben om iets gerechtelijk te eiſſchen; of om den Prieſteren en Klerken der zelve woonſtede, over wat zake dat het ware, eenige quelling of moeyelijkheit aan te doen. Doch of het gebeurde, 't gene de Heer verhoede, dat door de andere Prieſters en Klerken, of 't grootſte en gezondſte deel, geoordeelt wierd dat iemand van hen om zijne uitſpoorige vergrijpingen of onverbeterlijke zeden moeſt doorgezonden en uit het Konvent gezet worden; dan moet dusdanig een perſoon zonder de minſte tegenſpraak of wederſpannigheit hene gaan en vertrekken; en, zoo als hier boven gezeit is, niet anders medeneemen of eiſſchen dan zijne dagelijkſche klederen; noch den broederen, over wat goederen dat het zy, eenige moeyelijkheit aandoen: zoodanig dat hem noch het geeſtelijk noch het tydelijk recht eeniger wijze zal konnen te baat koomen. Daar en boven op dat de eendragt en eenigheit tuſſchen de voornoemde Prieſters en Klerken, en ook tuſſchen hunne nazaaten, altijd ongeſchonden blijve; hebben ze met malkander overleit en vaſtgeſtelt; en malkander

voor my, openbaar Notaris, plegtelijk belooft, dat zy hunne levenswijze op de gemelde plaats niet moeten veranderen; noch hun genootſchap naer andere plaatzen overbrengen, noch den Overſte der Kapelle, en der Vergaderinge zelf, van zijne bedieninge afzetten, zonder de toeſtemminge van den Prior van Windeshem, van den Overſte van Heer *Floris* huis te Deventer, en van den Overſte van het huis der Klerken te Zwol: noch ook zonder de toeſtemminge van het grootſte en gezondſte gedeelte der Prieſteren, Klerken, en oudſte huisgenooten der gemelde Vergaderinge: behoudens dat het getal der huisgenooten, die op zoo eenen tijd ſtemmen zullen, het getal der enkele Klerken niet overtreffe. Voorts hebben de voornoemde Prieſters en Klerken, die zulks voor zich zelven en uit den naame van hunne nazaaten beloofden te zullen onderhouden, beſloten en verklaart dat, ſchoon of hunne Vergadering voornamentlijk door Prieſters en Klerken van goeden wille moet beſchikt en in goeden ſtaat gehouden worden; echter op dat des te meer perſoonen voor hunne zaligheit daar zouden konnen arbeiden, ook allerhande Leeken van goeden wille, die van hen of hunne nazaaten voor vaſte huisgenooten aangenomen zijn of aangenomen zullen worden, in het geeſtelijke en tijdelijke, naar het vermogen der Vergaderinge, getrouwelijk moeten opgepaſt en bezorgt, en niet uitgezet of weggejaagt worden; dan om zulke redenen, om dewelken ook een Prieſter of een Klerk zoude mogen uit het Konvent gezet en weggejaagt worden enz. Gedaan in de Kapelle der gemelde Vergaderinge enz. ten overſtaan van de beſcheidene Mannen, Heer *Hubert Uitenbehuit*, Prieſter, en *Geraard Negeler* Klerk, als geloofwaardi-

dige getuigen enz. En ik *Andries Dirkze* Prieſter, . . . en openbaar Notaris, dewijl ik al het bovenſtaande met de gemelde getuigen by gewoont hebbe, enz. En is deze brief daags voor de Zuivering van de Allerh. Maagd, in 't jaar 1467, door *Adolf* Hartog van Gelderland goedgekeurt en beveſtigt: zoo als hy den 23. *February* 1480 door Biſſchop *Zwederus*, den 27. January 1455 door Biſſchop *Rodolphus*, en op S. *Thomas* dag door Biſſchop *David*, goedgekeurt en beveſtigt is. De oorſpronkelijke brieven van die Biſſchoppen heb ik gezien: welke Biſſchoppen daar en boven, op hun verzoek, den Prior van Windeshem, en de Overſten van de Huizen te Deventer en te Zwol, tot Kloosterbezoekers aangeſtelt, en veelerhande voorrechten aan dit Konvent gegeeven hebben.

Echter hebben de Monnikken van het naburig Klooſter Klaarwater dikwils hun beſte gedaan / om dit Klooſter door veelerhande aanzoek en kuipery onder de Order van S. Benediktus te brengen; zelfs in 't begin / ten tijde van den eerſten Regent. Als ze naderhand eenige aanhangers onder de Broeders gekreegen hadden / daar Neudo van Harderwijk en Hendrik Alen de aanboerders van waren; zijn ze daar door moediger geworden / en hebben 't wederom bezocht onder den tweeden Overſte Martinus Schindel. Maar ze wierden afgeweezen / en hunne begunſtigers uit het Klooſter gejaagt. De weggejaagde Broeders / die den H. Benedictus ook niet getrouw bleeven / hebben dicht by de Beverwijk een Klooſter van Reguliere Kanonnikken opgerecht. In dit nieuwe Klooſter heeft Hendrik Alen / die om zijne misdaaden in den kerker (des Konvents) opge-

ſloten zat / zich zelven verdaan. Dan Neudo die tot de Johanniters in Vriesland overgeloopen was / en eene Paſtoors plaats gekreegen had / is tot zonden verballen / die 't beter is te verzwijgen / dan openbaar te maaken. Doch in 't jaar 1525 / onder den vijfden Overſte Hendrik van Doesburg, zijn de Monnikken door de hulp van Karel Hartog van Gelderland / en met de toeſtemminge van Hendrik van Beyeren Biſſchop van Utrecht / het Klooſter magtig gworden; en de Broeders gewapender hand verdreeven. Dit is geſchiedt op den tweeden Zondag na Paaſſchen; op den zelven dag als de jaarlijkſche byeenkomſte of t'zameſpraak der Broederen te Zwol gehouden wierd. Daar op heeft Diderijk van Zutfeen, Overſte van Heer Floris huis / den volgenden brief / die over al eene chriſtelijke geduldigheit vertoont / uit den naam van alle de Broeders aan eenige Overſten van S. Benedictus Order geſchreeven. Want de Abten van S. Paulus en van S. Laurentius te Utrecht / de Abt van Bergen onder het Bisdom van Osnabrugge / en de Proost van het Klooſter Klaarwater by Hattem / waren de aanboerders van dezen tocht.

ALlerwaardigſte en godsdienſtige Abten en Heeren; wy wenſchen ul. de genade en vrede in *Chriſtus*; en wy maaken ul. met behoorlijke eerbiedigheit in alle nedrigheit bekent de droefheit onzer gemoederen; en de onvertroostelijke ellende enz. Wy zijn zeer verwondert dat gyluiden, wier heiligheit tot nu toe onder alle de Kloosterlijke levenswijzen der weereld by Godt en de menſchen voor de volmaaktſte gehouden is geweest, zonder alvoorens met on-

onze Broederen van S. *Hiëronymus* Konvent geraadſlaagt te hebben, ja tegen hunnen wil en dank, en tot hunne uiterſte droefheit, getreeden zijt in hunne bezittingen; die zy ten deele uit de erfeniſſen der Broederen, ten deele door eigen arbeid, bekomen hadden. Wy konnen wel denken dat gyluiden, volgens uwe vroomheit, dit treurſpel niet aangerecht hebt uit eige beweeginge; maar dat gyl. daar toe aangezocht, genoodigt, en aangedrongen zijt door het aanhouden, verzoek, en de beloften van den doorl. Vorſt *Karel*, Hartog van Gelderland; die daar in gezocht heeft zijne landſchap een nieuwen luiſter by te zetten, en zijne glorië roemruchtiger te maaken. De Vorſt is daar in te pryzen, dat hy eenen yver voor den Heere heeft gehad; maar die yver ſteunt op de wetenſchap niet. Gyluiden, die de H. H. Schriften beter verſtaat, en klaarder begrip van de deugden hebt, moeſt den Vorſt, die daar op uit was, zoo eene onderneeming liever afgeraden hebben, dan de Broeders, die zulks geenszins verdient hadden, zoo onvoorziens overrompelen; en van alle hunne goederen, die ze den Vorſt en zijne krijgsluiden tot nu toe zoo mildelijk medegedeelt hebben, ganſchelijk berooven. Gy hebt voorgegeeven dat gyl. met die meeninge gekomen zijt dat alle de Broeders, of ten minſte meeſt allegader, uwe Order begeerden aan te neemen. Maar eilaas! Wanneer gyl. bevondt dat de zaak anders gelegen was, waarom zijt gy toen niet te rugge geweeken? Waarom hebt gyl. het voorneemen van den Vorſt niet verandert? Waarom zijt gyl. de Evangeliſche liefde eindelijk niet indagtig geworden? Gy moeſt den Vorſt gehoorzaamen; maar de liefde, die Godt is, niet verlaaten. Gy hebt een uitſteekende religie; maar,

in-

indien men 't zeggen mag, die niet beter is dan de Chriſtelijke; die van *Chriſtus* zelf uitgevonden is. De Chriſtelijke religie beſtaat in godvruchtigheit en liefde. Maar nu hebt gyluiden, terwijle dat gy uwe religie eeniger wijze beveſtigt, de liefde nedergevelt en geſchonden; en uwe Broeders hooggelijk beledigt. Gy zegt dat de ſnoode misdaaden der leekebroederen de oorzaak van dit alles zijn geweeſt. De misdadigen, indien 'er eenigen waren, moeſten weggejaagt worden: maar daarom moeſt men de onſchuldigen niet verdrukken. Of wie zal den Vorſt verzekering geeven dat alles onder ul. veilig en in goeden ſtaat zal blyven? Ik heb Gods werken overwogen, zegt de Wyzeman, en bevonden dat niemand zoo eenen menſch verbeteren kan, die van Godt verſmaadt word. En wy leezen dat 'er ook onder S. *Benediktus* menſchen, ja ondeugende menſchen, geleeft hebben. Maar waarom draalen, waarom ontveinzen wy? Gy zijt mannen die Godt vreeſt, en van het quaade afwijkt: maar ten zy dat gy u met onze zoo bedroefde en bedrukte Broederen verzoent; dunkt ons dat gy den engen weg des eeuwigen levens niet bewandelt. Doch by aldien gyl. zoo begeerig waert om Kloosters te hervormen; daar waren veel ongodvruchtiger Kloosters van uwe Order; die uwe hulpe meer van noode hadden dan onze Broeders; voor dewelken wy alleen volgens het Apoſtoliſch bevel zorgen moeten. En 't is ieder een niet dienſtig, gelijk gyl. waent, de ſtrengheit van uwe Order te aanvaarden. Onze inſtelling ſtrekt daar henen dat zulke perſoonen, die om een billijke reden in geen ſtaat zijn om Monnikken te zijn, Broeders zouden worden; zoo veel ſcheelt het dat alle die Broeders in ſtaat zouden geweeſt zijn

om

om Monnikken te worden. Hebt dan achterdogt, eerwaardige Heeren Abten; en gehoorzaamt Gode meer dan den menſchen. Wy hebben het voorneemen niet om tegen ul. te pleiten; want wy zijn van den Apoſtel geleert, liever ongelijk en ſchade te lijden, dan te krakeelen en te rechten. Maar wy bidden ul. in alle ootmoedigheit, betoont ons eene Chriſtelijke liefde, zoo als wy ul. betoont hebben. Wy zijn gewoon de jongelingen te onderwijzen; die wy als geeſtelijke pylaaren in uwe huizen opgerecht hebben. Maar eilaas! Wat vergelding krijgen wy? Word ons goed doen niet met quaad beloont? Het zoude ul. niet te ſchande geſproken worden; indien gy om de liefde van Godt, en tot herſtelling van de broederlijke liefde, de gemelde plaats verliet; en weder naer uwe voortreffelijke plaatzen keerden: ja Godt zoude daar over meer gelooft worden. Want alle menſchen zouden zeggen: zie dat zijn zalige mannen, die zonder ſmet bevonden zijn, en naer het goud niet gelopen hebben; die de wet koſten overtreeden, en niet overtreeden hebben; die quaad koſten doen, en geen quaad gedaan hebben. Gyl. hebt al over lang alle de rijkdommen der weereld verſmaadt: derhalve zal het ul. niet qualijk voegen dat gy de handen aan een anders rijkdommen niet ſlaat; of die gy reeds in bezit genomen hebt, uit eige beweeginge verlaat. Indien gy de vreeze des Heeren hebt; zult gy zekerlijk op alle manieren uw beſte meer doen om de genegendheit van den Vorſt door veele ſmeekingen voor ons te winnen dan voor ul. Indien gy de prijkelen der zielen verhoeden wilt, zoo laat de liefde de overhand hebben boven eigen baat. En by aldien gy inbrengt dat gy het Kloosterlijk leven verbeteren wilt; ten ein-

einde de ondeugendheden, die te Hulsberge gepleegt zijn, mogen uitgeroeit worden; zoo belooven wy, dat wy na deezen met grooter (3) naerstigheit en zorgvuldigheit over onze kudde zullen waaken. Zendt ons eenen brief tot antwoord, bidden wy, en vaart wel in den Heere.

Uit het Fraterhuis te Zwol, op den Zondag van onze jaarlijksche t'zamensprake; in 't jaar 1525.

Antwoord van de Abten.

De Abten hebben hun beleefdelijk geantwoordt / welk antwoord in den volgenden brief begreepen is.

DE Abten en gemagtigden van het Klooster te Hulsbergen wenschen dat de Heer *Christus*, die de Vertrooster der bedrukte gemoederen is, ook uw trooster zy. Eerwaardige Heeren, uwe liefde oordeelt zeer rechtmatig dat wy nochte om ydele glori te behaalen, nochte om uiterlijke goederen magtig te worden, nochte uit eigen toeleg, deze dingen uitgevoert hebben: en wy roepen den peilder der herten tot getuige van ons zeggen aan. Maar wy zijn daar enkelijk om die reden aangekomen; dat wy 'er ontboden waren om 'er den goddelijken dienst op te rechten; hebbende geen andere gedagten, dan dat wy om eene zeer zuivere zaak ontboden waren. Doch, als wy in 't Klooster aangekomen waren, hebben wy vernomen dat 'er eene ganſche andere oorzaak was. Overzulks hebben wy, van meer als eenerhande droefheit aangedaan zijnde, blijken van ons medelijden aan alle die Broederen gegeeven. Zelfs hebben wy de Raadsheeren van den Vorst eenige reizen

zen over die zake aangeſproken, die verſcheidene redenen bygebragt hebbende, ons eindelijk deeden zwijgen. En op dat men niet oordeele dat wy tegen de broederlijke liefde doen, 't geen ons inzigt noit is geweeſt, zullen we den Vorſt, zoo ras als hy zal overgekomen zijn, gaan ſpreeken; en bezoeken of wy zijne gunſt voor uluiden en voor hen verwerven konnen: 't welk wy uluiden by goede gelegendheit zullen bekent maaken. Vaart wel.

Uit S. Hiëronymus-berg den . . Mey.

Maar daar is niet van gekomen: want de Monnikken hebben den 13. Mey tot hun' eerſten Abt gekooren Paulus Becanus **of** Vander Beke; **en zich in 't volgende jaar met de Vergaderinge van Burgsfeld vereenigt. Doch als Hartog** Karel, **die de ſmeekingen en gebeden der Broederen altijd met doove ooren aangehoort had / eindelijk overleden was; hebben dezelve Broeders hunne klagten op nieuw beginnen te doen dat zy / zonder gerechtelijk gehoort te zijn / weggejaagt en van alles berooft waren; en de Monnikken in eens anders goed neſtelden. Als ze daar by eene uitſpraake van de hooge Scholen van Loven en Keulen gekreegen hadden; en de Overſten van de Fraters of Broeders te Zwol en Emmerik hunne rechtmatige zaak in de rechten bervolgden; als voorders de Benediktijner Monnikken niet anders in te brengen hadden dan den wille van den Vorſt / en den afſtand van eenige Broeders / die by geweld verkreegen was; hebben de Staaten van Gelderland den eerſten dag na Pinxteren 1539. een vonnis uitgegeeven; 't welk ik met byna den gan-**

ganſchen rechtshandel in handen gehad heb. By dit vonnis wierd den Monnikken bevolen uit het kloofter te vertrekken: en dus zijn de Bzoeders / na een veertienjarig ballingſchap / door den Landzoft van de Veluwe wederom in 't bezit van het erfdeel hunner voorvaderen geſtelt. Daar op hebben zy Hendrik van Delden tot hun' ſesden Overſte gekooren; en zijn in 't vreedzamig bezit van het konvent gebleeven; ter tijd dat ze door de laatſte geloofsverandering uit die plaatze verdzeeven zijn; uit die plaatze / zeg ik / die zoo wel gelegen legt / als eene plaats leggen kan / om den Heere in ſtilte te dienen. Waar over de Minnebzoeder Johan Brugmans, die groote kennis met de Bzoederen hield / hen in zekeren bzief aldus toegeſpzoken heeft: Och of gy drie of vier zulke toevlugt-ſteden had, of voor ul. maaken koſt; als S. *Hiëronymus-berg* buiten Hattem is. Welke plaats ik ſomwylen wel wenſchen zouw dat den naam van S. *Hiëronymus-woud* of *Hiëronymus-boſch* hadde: en dat om 't groot gemak dat den Klerken of Broederen daar van Godt gegeeven word om te bidden, te mediteeren, en Gods volmaaktheden te beſchouwen. Dit wenſche ik daarom op dat naderhand uit dat zelve woud verſtorvene perſoonen, die den geeſt des Heere ingezogen hebben, en als Ceders of Kupreſſen boomen zijn, mogen verkoren worden; om zoo wel Maagden- als Manskloofters te beſtieren. De Bzoeders hebben deze gelegendheit ook niet verzuimt; noch Brugmans wenſch in den wind geſlagen. Want hier is een Schole van geleertheit geweeſt / in dewelke zeer veele perſoonen geblonken hebben; die zelfs voor heilige menſchen aangezien wierden; en ook Maagdekloofters te beſtieren

ten kreegen. Ten ware dat ik de kortheit betrachte; zoude ik een geheele lijst van die treffelijke mannen konnen opstellen; hebbende de Aantekeningen gehad van vader Herman de Berka of van Berk: die het leven der Broederen met eene uiterste naauwkeurigheit beschreeven heeft. Ook hebben hier geen andere Scholen / ja zelfs niet een openbaar kollegi / onderhouden; dewelken / zoo als de Jesuyt Crusius tegen den Benediktijner Monnik Romanus la Haye bewijst / aan dit Konvent een heerlijken naam en vermaartheit bygezet hebben. Dezelve Schryver / Romanus la Haye, tast ook mis / als hy de opkomste van dit Konvent op het jaar 1239 stelt. Zoo doolt Buzelinus ook: want hy schrijft dat dit rijke Konvent / 't welk eertijds de Benediktijner Order toebehoort heeft / door de oude Graaven van Gelderland zy gesticht. Reinout, Hartog van Gelderland / heeft slechts zijne toestemming tot het oprechten van het Konvent gegeeven. Behalven dat hy den Broederen ook vrydom van alle schattingen en dienstbaarheden / en daar en boven een gedeelte van de heide / toegestaan heeft. Dit alles blijkt uit de dagboeken van 't Konvent / en uit de lijst van de weldoenders; daar de Bentingen, die daar omtrent woonden / dikwils vermeldt worden. Zoo vindt men daar vermeld Hendrik Bentink; wien de tytel van edelen Schiltknaap gegeeven word; en zijne gemalinne Elizabet: waar van de eerste zijnen levensloop geëindigt heeft in 't jaar 1431. de laatste in 't jaar 1452. Voorts staan 'er ook hunne vier zoonen opgeschreeven: te weeten Johan; die de weereld verlaten heeft in het

jaar 1462. Hendrik ; die van hier geſcheiden is in 't jaar 1477: Helmich, die in 't jaar 1482/ en Diderijk, die in 't jaar 1432. overleden is. Eindelijk ſtaat 'er ook aangetekend Hendrik Bentink ; de derde zoon van den laatſtgemelden Hendrik en van deszelfs echtgenoot Margareta : welke Margareta geſtorven is in 't jaar 1500 ; en van hem gevolgt wierd in 't jaar 1502. Meeſt alle de voornoemde perſoonen zijn in de Kapelle van dit Konvent begraven. Daar en boven is Johan Bentink, na dat zijne gemalinne Johanna overleden was/ zoo wel als Hendrik Bentink, tot het einde van zijn leven toe de tafelgenoot der Broederen geweeſt. Dan ſtaan 'er noch de volgende weldoenders vermeld. Gysbert van Meteren, een rentenier ; dien de dood in 't jaar 1441. uit het leven haalde ; Zweera van Bokhorſt, Weduwe van Johan van Bokhorſt ; welke Weduwe Oberſte te Zallik is geweeſt / en van hier geſcheiden in 't jaar 1476. Wynand van Aarnhem, een Jeruſalemſch Ridder ; overleden in 't jaar 1482. De Baanderheer Hendrik van Gemen ; ook een Jeruſalemſch Ridder ; die in 't jaar 1492. uit het leven ſcheidde ; en veele anderen meer.

AANTEKENINGEN

1. Zulke ſtrengigheden en verſtervingen zijn altijd en heel vroeg in de Kloosters en voor al by de Kluizenaars gepleegt geweeſt ; en die *Palladius*, *Theodoretus*, *Athanaſius*, *Ruffinus*, enz. geleezen hebben, zullen dat niet ontkennen. Doch daar wil ik nu niet van ſpreeken : en die iets van 't Kloosterlijke leven weet,

weet, heeft daar omtrent geen bewijs van noode. Ik voeg 'er by dat zulke ſtrengigheden, indien ze met beſcheidendheit geoeffent worden, van alle de Meeſters des geeſtelijken levens, die over de Klooſtertucht geſchreeven hebben, gepreezen en ten hoogſte goedgekeurt worden. In die zaak wil ik voor deze reize niet treeden; maar ſlechts met korte woorden en verhaalender wijze van eenige hardigheden en vernederingen ſpreeken, die in ſommige Klooſters gepleegt worden; en daar eenige Katolijken, ja Religieuzen zelf, over gevallen hebben. Zoodanige hardigheden en vernederingen zijn; eenen Monnik om zeer ligte en geringe fouten met groote ſtraffigheit te bekijven en door te haalen; hem om diergelijke fouten harde en zeer zwaare boetwerken op te leggen; ja hem opentlijk te hoonen, en met ſchimpen ſmaadwoorden uit te luiden. Onder anderen is de alom vermaarde Abt van *la Trappe* in onze dagen een groot voorſtander van die vernederingen geweeſt. Maar hy heeft zijne tegenſpreekers ook gehad; en zich verpligt geacht om hunne redenen en opwerpingen te beantwoorden. Ik zeg noch eens dat ik maar verhaalender wijze zal ſpreeken; en hunne tegenwerpingen ook, met het antwoord van den voornoemden Abt, op de zelfde wijze opgeeven, zonder daar veel van 't mijne by te voegen. En, 't geen ik 'er al byvoegen mag, zal maar by wijze van eene opwerping bygebragt worden, zonder dat ik my eenigerwijze in het verſchil inlaaten wil; veel min, daar uitſpraak over doen. Om dat de Abt van *la Trappe* op het gebruik van veele Eremijten en oude Monnikken ſteunde; zeiden zijne Tegenſtreevers dat zulke Eremijten en Monnikken meeſt in 't Ooſten geleeft hebben, en daar gebooren waren: maar de Ooſterſchen, zeiden zy, waren al te driftig van aart; paſten niet of al te weinig op de regels van eerlijkheit en gematigdheit; lieten zich zeer ligtelijk tot uitſpoorigheden vervoeren enz. Daar op vraagt hy *a* voor eerſt of de *Antoniuſſen*, *Athanaſiuſſen*, *Arſeniuſſen*, en meer anderen, ook zoo driftig en ongematigd waren. Maar daar op zoude men miſſchien mogen zeggen, dat die hei-

a Devoirs de la vie Mon. ch. 12.

heilige mannen zulke hardigheden tegen anderen niet gepleegt hebben. Ten tweede vraagt hy of de natuur door de genade niet verandert kan worden. Ten derde bewijſt hy dat het pleegen van die hardigheden en vernederingen in 't Weſten ook zeer gemeen is geweeſt. Als de H. *Thereſa*, zegt hy, haare Order in Spanje tot het aanneemen van de hervorming bewogen had; zag men onder die Religieuzen heilige menſchen; die als misdadigers geboeit waren, en als beeſten geſleept wierden; men zag ze op openbaare plaatzen in 't ſlijk neergeſmeeten: daar ze dan om loffelijke daaden met de uiterſte ſtraffigheit bekeeven wierden. Men zag 'er dochters, die met voeten getreeden, in den Kerker opgeſloten, en voor eenigen tijd van haare Kloosterlijke kledinge berooft wierden, enz. Doch dit ſchijnt wat verre te gaan; en iemand zouw konnen vraagen of de handel van die menſchen, hoe heilig dat men ze ſtellen wil, voor eenen regel verſtrekken moet. Dan doet hy gelden dat S. *Philippus Nerius* iemand van zijne Medebroeders, die eene predikaatzi deed, in 't openbaar en voor alle toehoorderen beſtrafte; zeggende, hy was een hoovaardig en laatdunkend menſch. Om noch een exempel of twee by te brengen; hy verhaalt dat de Ooms en Broeders van S. *Bernardus*, ziende dat dezelve *Bernardus* zoo veele mirakelen deed, begoſten te duchten dat het hert dien H. Man wel te hoog mogt rijzen. En, dewijl het godvreezende luiden waren, achtten ze zich zelven verpligt om zijn gemoed door allerhande ſmaadheden en vernederingen in toom te houden. Dies ſpraken zy hem geduurig zoo lebbig toe, en deeden hem zoo veel ſpijt en ſmaadheit aan, dat hem de traanen menigmaal ten oogen uitbarſten. *Odo*, een jonge Monnik, maar van een voorbeeldelijk en heilig leven, wierd van S. *Bernardus* op dezelfde wijze gehandelt. Hy wierd in 't Kapittel over eene zake beſchuldigt; in dewelke hy ganſch onſchuldig was: naar zijne verontſchuldigingen wierd niet geluiſtert: en hy wierd bekeeven als had hy de ſchrikkelijkſte misdaad van de weereld begaan.

Maar, zeggen zijne tegenſtreevers, de Meeſters des Geeſtelijken levens leeren ons eenparig dat het eenen Overſten niet paſt iemand met heftigheit en vinnigheit

heit te beſtraffen : dat hy zich van harde, ſcherpe, en ſpytige woorden onthouden moet : dat zijne beſtraffing met eene uiterlijke zachtmoedigheit en gematigdheit moet gepaard zijn enz. Daar op bekent hy dat de voorzigtigheit zekerlijk in de beriſpingen altijd plaats moet hebben : maar dat de harde en ſcherpe beſtraffingen, volgens de geeſtelijke leermeeſters, dikwils ook te pas koomen. Doch de vrage is of ze in geringe en ligte fouten moeten te werk geſtelt worden.

S. *Benedictus*, zeggen zijne tegenſtreevers, leert uitdrukkelijk dat een Overſte meer zachtmoedigheits dan ſtraffigheits gebruiken moet : dat hy zich wachten moet van een gekneuſt riet te breeken : dat hy met voorzigtigheit, en zonder de paalen der gematigtheit te buiten te gaan, beriſpen moet : dat het zijn pligt is de dreigementen zelf * met ſtreelende of vriendelijke woorden te verzachten. Daar op antwoordt hy dat S. *Benedictus* de ſtraffigheit ook in 't werk geſtelt wil hebben; en begeert dat een Overſte de beginzels der zonde met tuchtoeffeningen, ſlagen, en lijfkaſtijdingen tegen gae : zoo als hy oordeelen zal dat ieder in 't byzonder dienſtigſt zy. Doch de vrage is wederom of die ſcherpe beſtraffingen in geringe en kleine fouten oorbaar en geraadzaam zijn. Althans ziet men dat S. *Benedictus* de beſtraffingen altijd met zachtmoedigheit gepaard wil hebben. Wy hebben reeds eenige plaatzen bygebragt : op eene andere plaats zegt hy dat een Overſte de barmhertigheit altijd boven het beoeffenen van de gerechtigheit moet ſtellen *b* : dat hy zijne beriſpingen met voorzigtigheit moet doen ; dat hy noit te verre moet gaan, *Ne quid nimis* : dat hy zich wachten moet van de pot te breeken ; als hy 'er den roeſt met geweld afſchrappen wil, enz.

Zy brengen noch in dat S. *Thereza* zelf deezen raad omtrent het beſtieren van de Klooſtermaagden geeft. Ik wenſche, zegt zy dat de Overſten zich vergenoegd houden, als die Dochters op het onderhouden van haa-

* Terroribus blandimenta miſcens.
b In Regula cap. 64.

haaren Regel paſſen; want daar ſteekt arbeids genoeg in: maar dat al de reſt, voor al wat de verſtervingen belangt, met zachtmoedigheit geſchiede. Daar op antwoordt de Abt van *la Trappe* dat S. *Thereza* daar in 't algemeen ſpreekt, en alleenelijk de uitſpoorige en onmatige ſtrengheden afkeurt. Ja, zal iemand konnen zeggen, zy ſpreekt in 't algemeen; en keurt ook de groote ſtrengheit omtrent de verſtervingen in 't algemeen af. Hy zegt daar noch vorder, op dat zy zelf om geringe feilen in 't openbaar wilde vernedert en ſtrengelijk beriſpt en bekeeven worden: en dat in haare Kloosters niets gemeener is dan diergelijke vernederingen, verſtervingen enz.

Noch word 'er opgeworpen dat de Monnikken zulke vernederingen gewent worden; dat die vernederingen mettertijd geen indruk meer doen, enz. Dat ontkent hy: maar een ander zal daar tegen denken dat de ſchaamte over zulke vernederingen en verwytingen ten minſte meer en meer ſlyten moet. De andere zeggen wederom dat de zwaare zonden door die manier van doen niet konnen onderſcheiden worden van ligte fouten; dewijl ze even zwaar en ſtrengelijk beſtraft worden. Zy zeggen dat de vroomſte Monnikken door die wijze van handelen tot bekooring, kleinmoedigheit, ja wederſpannigheit, aangezet worden. Maar daar op vat hy vuur; en zegt dat de hertstogten in zoo eenen Monnik noch zeer leevend moeten zijn, die door eenige ſmaadheden of bitze verwytingen zoo zeer ontroert zoude worden. Hy brengt eene ſpreuk by van den vermaarden J. *Climacus*; te weeten dat geen' andere als quaade Monnikken door de allerzwaarſte ſmaadheden levendig geraakt konnen worden. Hy brengt eene ſpreuk by van S. *Columbanus*: hier in beſtaande dat de verſtervingen niet hard vallen dan aan hardvochtige en opgeblazene Monnikken. Noch brengt hy een andere plaats by uit den voorn. *Climacus*, dat de hoovaardigheit zeer dikwils in 't diepſte van 't herte verholen zit; en zich niet veropenbaart, dan wanneer ze tegenſtand ontmoet; ſmaatheit lijdt, enz. Dat dan het masker van 't aangezigt getrokken word, alle veinzing ophoudt; en 't binnenſte van den menſch boven koomt. Hy voegt 'er by dat in zulke Klooſters, daar diergelijke vernederingen uit het gebruik geraakt

raakt waren, de armoede des geests en de Evangelissche eenvoudigheit wel haast te niet gegaan zijn. Daar op zouden de anderen waarschynelijk antwoorden dat 'er onderscheid moet gemaakt worden tusschen fouten en fouten, en tusschen vernederingen en vernederingen: dat het verschil slechts daar over valt, of men iemand om eene verrassing, of zwakheit in geringe dingen, om eene zeer vergeeffelijke zaak, om iets dat schier geenen naam mag hebben, zoodanig mag of moet doorhaalen, en begrauwen, en begrimmen, en toesnaauwen, en voor al wat vuil is uitmaaken; dat hem, indien hy niet ganschh heilig is, de hairen te bergen moeten ryzen; even als of hy alle de goddelijke en menschelijke rechten vertrapt en vertreeden hadde, en een monster der natuure geworden ware.

Noch zeggen de tegenstreevers van den gemelden Abt dat de allerwreedste vervolgingen, die den dienaaren des Heeren oit aangedaan zijn, op dien voet konnen vrygesproken, ja gepreezen worden. Die vervolgers hadden daar na slechts te zeggen dat die vervolgingen, en quellingen, en verdrukkingen, en wat zy Gods dienaaren vorder aandeeden, zouden dienen om hunne verdiensten en glorie te vermeerderen. Daar op zegt hy: Wat is hier een onderscheid van meeningen en inzigten! Die vervolgers zoeken de waarheit uit te roeyen, en te verdelgen; en gebruiken daar toe de ondeugendste en schelmachtigste middelen, die zy verzinnen konnen. De anderen zoeken maar de hoovaardye tegen te gaan, en de Monnikken door dat middel op den weg der zaligheit te houden. Maar, zeggen de anderen, 't ware immers beter de zielen langs den heirbaan of koninklijken weg der liefde te geleiden; dan geduurig met hauwen en snauwen en knorren en morren in de weer te zijn; en gestadig over zaaken van weinig belang een geweld van de andere weereld te maaken. Doch zijn antwoord is dat de liefde en de vernedering wel t'zamen konnen staan; en dat de laatste dient om de eerste te beveestigen. Eindelijk word den Abt tegengeworpen dat het een soort van veinzing en leugentaal zy, kleine of onzekere feilen met zoo eene vinnige en als ongenadige straffigheit te berispen. Maar, zegt hy, 't is eene andere zaak iets zonder genoeg-

zaam onderzoek ten quaade te duiden, dan een geringe fout zwaarlijk te beſtraffen, als die geringe fout by Gods heiligheit en de ſtrengheit van 't Klooſterlijk leven vergeleken word. Maar, zal men wederom zeggen, is iemand zoo ſtrafbaar om dat hy Gods heiligheit niet bereiken kan? Zeker Abt, die miſſchien alzoo verlicht was als die van *la Trappe*, plagt voor eenen Regel te houden dat men geene Monnikken met groote ſtraffigheit bejegenen mogt, dan de hardnekkigen en de volmaakten: die eenige kennis hebben, zullen de reden wel vatten. Indien men dien regel volgt, konnen die harde beſtraffingen van geringe overtreedingen zeer zelden te pas koomen. En die reden kan van een ieder een gevat worden.

2. *In rijkdom* enz. Wy hebben elders al aangetoont dat de beſte Klooſters door den rijkdom en overvloed van alles bedorven worden. Ik wil hier noch eene plaats uit den gemelden Abt van *la Trappe* bybrengen; daar hy dat aanwinnen en vermenigvuldigen van goederen en rijkdommen met goede reden tegenſpreekt. Op die vrage, of het den Monnikken geoorlofd is goederen aan te winnen, geeft hy dit antwoord dat zy het zoo verre mogen doen, als tot hun onderhoud noodig is. 't Welk evenwel, zoo verre als ik de zaak verſta, niet in de uiterſte ſtrengheit genomen moet worden. De jaaren zijn ſomwijlen onvruchtbaar enz. De beſcheidenheit moet hier zoo wel als elders plaats hebben. Maar, zegt hy vorders, zy mogen geene goederen aanwinnen om rijk te worden, en naer de weereld welvaarend te zijn: daar hy deze redenen van geeft. 1. De Monnikken zijn gehouden de armoede te beminnen. Geen wonder; want hun beroep is, weereld en alles te verlaaten; en ook gelofte van armoede te doen. 2. Dat aanwinnen, zegt hy vorder, geſchiedt uit het nootzakelijke of overvloedige: hy ſpreekt nu van zoodanig aanwinnen dat door eene goede beſtiering van de Klooſterlijke goederen gedaan kan worden. Maar, zoo ſpreekt hy vorder, het nootzakelijke koomt de gemeente van de Monnikken toe, die moeten 'er van leeven: en 't overvloedige moet volgens een vaſten regel des Klooſterlijken levens aan de armen uitgedeelt worden. 3. Die vermenigvuldiging van goederen ſtrijdt regelrecht tegen de meening

ning der Kerke en der Aartsvaderen van 't Klooſterlijk leven: die gebieden eenparig dat de Monnikken hun overſchot onder de armen hebben uit te deelen. 4. De Monnikken, die dus buiten nootzakelijkheit goederen aanwinnen en vermenigvuldigen, ontſtichten al de weereld, enz.

Sommige inſtelders van Klooſterlijke Orders hebben de zaak even eens begreepen. *Stephanus Grandimontenſis* beval zijnen Monnikken wel ſcherpelijk, geene landeryen buiten de wilderniſſe daar ze woonden in bezit te neemen. Het zelfde heeft S. *Guigo* den Karthuizeren even ſtrengelijk bevolen. *Om alle gelegendheden aan de begeerlijkheit te beneemen*, zoo ſpreekt hy in zijne ordonantziën, *zoo word deze wet gemaakt dat de Karthuizers neit het minſte buiten de paalen deezer wilderniſſe zullen mogen bezitten; geene landeryen, geene wijnbergen, geene hoven, geene Kerken, geene kerkhoven, geene offerpenningen, geene tienden*, enz. Zoo hebben ook de Ciſtercimonnikken of Bernardijnen in hunne algemeene Vergaderinge van 't jaar 1191 een verbod aan alle hunne Konventen gedaan van noit eenige landeryen of vaſte goederen aan te koopen. Eene diergelijke ordonantzie hebben ze uitgegeeven in hunne algemeene Vergaderinge, of Kapittel, van 't jaar 1215: *Niemand zal zich vermeeten eenige bouwlanden, wijnbergen, ovens of molens, te koopen of aan te winnen.* Ik bekenne evenwel dat ik noch op huiden zeer rijke Klooſters kenne, daar de Klooſterlijke tucht zeer wel onderhouden word; die nochtans overvloed van alles hebben; maar den overvloed wel beſteeden; arme Klooſters op de been houden; behoeftige menſchen aan brood helpen enz. En van zoodanige Klooſteren is ook in deze Oudheden meer als eens geſproken. Dit ſtaat echter vaſt dat de Monnikken gelofte van armoede doen; en dat het eene kunſt is, in 't midden der rijkdommen tot geene uitſpoorigheden vervoert te worden.

3. Ik wil de Benediktijner Monnikken in deze zake niet krachtig verdedigen, noch de Klerken of de Fraters in 't ongelijk ſtellen. Want voor eerſt heeft men de rechte kennis van alle de omſtandigheden niet. Ten tweede hebben de laatſten eene uitſpraak van twee Hooge Scholen, die van Loven en Keulen, tot hun voordeel bekomen. Het zoude my niet

voegen, twee Hooge Scholen tegen te ſpreeken; en heb 'er ook geen reden toe. Dit mag ik echter wel zeggen dat de baldadigheden of ondeugendheden der Leekebroederen, die met de Klerken in 't Klooſter van Hulsbergen woonden, de gelegendheit tot hunne verdryving naer allen ſchijn gegeeven hebben. Dat word in dezen brief genoegzaam te kennen gegeeven: de Broeders die den brief geſchreeven hebben, ontkennen noch verſchoonen het niet. In tegendeel, zy belooven dat zy voortaan zorgvuldiger op hunne kudde zullen paſſen. Ook is het anders niet wel te begrypen waarom dat *Karel*, Hartog van Gelderland, tegen hen zoo ingenomen zy geweeſt; en naar geene ſmeekingen noch vertoogen wilde luiſteren. Doch, dewijl het gedrag en leven van de Klerken zelf in het werk gepreezen word, ſtaat het te denken dat de Overſten de Leeken over hun quaad gedrag wel vermaant maar niet ernſtig genoeg beſtraft of gekaſtijdt zullen hebben. Miſſchien ook, en op zijn beſte genomen, hebben ze zich vergenoegt met openbaare ondeugendheden in 't heimelijk te kaſtyden. Dit is een gebrek, 't welk noch hedendaags zeer gemeen is; en daar zeer over gevallen word. Laat een Religieus in 't openbaar de allergrootſte verergerniſſen gegeeven hebben, en in de alleruitſpoorigſte brooddronkendheden vervallen zijn; om quanswijs de eere van de Order te ſpaaren, zal men 't eerſt met ſtijve kaken ontkennen. Als het niet langer ontkent kan worden; zal men zoo eenen Religieus, voor alle kaſtydinge, naer een andere plaats verzenden. Maar daar door is de verargernis, die hy gegeeven heeft, niet weggenomen. Ik wil hier over maar twee vroome Monnikken hooren ſpreeken. Zeker Abt van Kluny plagt te zeggen: *d Geene vergadering van Monnikken word daar door onteert, om dat 'er iet quaads door eenen Broeder of twee bedreeven word: maar dit ſtrekt grootelijks tot onze ſchande; indien iemand een guiteſtuk begaat; over 't welke geene behoorlijke ſtraffe gepleegt word. Daarom is dit eene gewoonte by ons dat hy voor al het volk geſtraft worde, die men weet dat voor het volk een vuil ſchennis bedreeven heeft: want voor allen, die het zien willen, ja midden op de ſtraat, word*

d Apud *Edm. Martene* in Reg. S. Bened. p. 886.

word hy van zijne klederen ontbloot, vaſtgebonden, en geſlagen. Is het quaad, 't geen hy gedaan heeft, van de allerſnoodſte ſoort van guiteſtukken niet; by voorbeeld indien hy met iemand op een onbetamelijke en onſtichtelijke wijze, dat de menſchen het hoorden, gekeeven hebbe; dan moet by den naaſtvolgenden Zondag, wanneer hy de ochtend-Miſſe koomt hooren, blootsvoets by de kerkdeur ſtaan, en een boek, dat redelijk groot is, in de hand hebben. Hy doet geen kap aan, om van ieder een gekent te konnen worden; en hy ſpreekt niemand aan .... Daar moet altijd een knecht neffens hem ſtaan; om den genen, die 'er na vraagen, de reden te zeggen waarom dat hem zoo eene ſtraffe opgeleit is. Hy mag ook niet hene gaan, voor dat de Dienſt ge-eindigt zy. De tweede Monnik, wiens woorden ik by te brengen heb, is *Bernardus Caſſinenſis*, die 'er zeer ernſtig over klaagt dat men de openbaare zonden der Monnikken in ſommige plaatzen ongeſtraft liet. *Wanneer iemand der Broederen*, zegt e hy, *de weereldſche menſchen door zijn quaad gedrag verargert heeft, dan ſtraffen zy hem in 't heimelijk, of verzenden hem naer een andere plaats: en de zonde, die 'er begaan is, ontkennen zy valſchelijk, of bewimpelenze ſchandelijk. Daar door geſchiedt het dat de menſchen, die door het quaad voorbeeld van den Religieus ontſticht waren, en van de ſtraffe die hy in 't heimelijk geleden heeft geene kennis hebben, noch meer verargert worden, en aangemoedigt om diergelijke of noch erger ondeugendheden te bedryven.*

e In Reg. S. Bened. ad cap. 70.

Veezen.

De Veezen word S. Ethelwoldus als Patroon of Schutheilig gevierd; en de Paſtory door de eigenaars der landeryen begeeven. Deze Kerk is een dochter der Parochiekerke van Heerde. Schutheilig.

Eepe.

De Kerk van Eepe / 't welk geen gering Eepe

Dorp

Dorp van de Veluwe is / eert den H. Martinus als haaren Patroon; en kreeg eenen Pastoor op de benoeming van den Borst van Gelderland. Daar was maar eene kerkdienst; wiens Bedienaar gehouden was alle Feestdagen en Zaterdagen de eerste Misse te leezen.

Dan waren 'er noch de vier volgende Vikaryen. 1. De Vikary van 't H. Kruis; die ter benoeminge van den Pastoor en de Kerkmeesters plagt te staan 2. Die van O. L. Vrouw; daar de Dompzelaars het recht van vergeeving over hadden. 3. Die van den H. Antonius; die door den Pastoor en het Broederschap van den H. Antonius vergeeven wierd. 4. Die van S. Catharina; die in 't jaar 1571. ter begeevinge stond van den Heer van Keppel.

In 't jaar 1571. heeft Johan ten Holten hier als Pastoor gestaan.

Oen.

Parochikerk enz. De Parochiekerk van Oen / 't welk onder de Dorpen van de Veluwe gerekent word / had de bescherming van den H. Martelaar Dionysius aangenomen. Het recht van Patroonschap was den Proost van S. Pieters Kerk te Utrecht door Bisschop Otto gegeeven. Hier nevens gaat de gifte-brief zelf:

WY *Otto*, by Gods genade verkooren Bischop van Utrecht, wenschen enz. Aan alle Christene geloovigen, zoo tegenwoordige als toekomende, zy bekend dat hoewel dat het Prooſtdyschap van S. *Pieters* Kerk te Utrecht gee-

geene inkomſten had, echter de Prooſt der zelve Kerke, wie dat het ware, zoo uit hoofde van zijne waardigheit als om de beſtiering van de goederen der voorgemelde Kerke, genoodzaakt was groote onkoſten te doen: 't welk dan de oorzaak was dat de Broeders der zelve Kerke jaar voor jaar in het behandelen van hunne prebenden groote ſchade leeden. Hierom is 't dat wy, willende de gemelde Prooſtdye volgens den pligt van ons ampt te hulpe koomen en het noodige bezorgen, alle de offerpenningen die ons tot nu toe in 't Aartsdiakenſchap van de Veluwe toebehoort hebben, mitsgaders het bezoekgeld van ons ſchrikkeljaar, en daarby de Kerken te Anlo en te Umme, met al haar toebehooren, aan de voornoemde Prooſtdye voor altijd gehecht hebben; op zoodanige wijze dat de voornoemde inkomſten niet van het Kapittel, maar van den Prooſt alleen, zullen genooten worden; ten einde de Prooſt, die het dan zijn zal, eerlijker van die inkomſten leeven mag. Ook zal dezelve Prooſt uit hoofde van die inkomſten noch aan 't Kapittel, noch aan iemand anders, eenige dienſtbaarheit ſchuldig zijn. Doch wanneer wy den pligt van alle vleeſch betaalt zullen hebben; zal hy en zijne nazaaten gehouden zijn alle jaaren op ons jaargetijde den Broederen een pont Utrechtſche munt uit te reiken. En ten einde 't geene wy hier gedaan hebben beter in zijne volle kracht blyve; nochte van ons of onze nazaaten in 't toekomende verbroken zoude worden; hebben wy dit geſchrift, na dat het door het aanhangen van ons zegel bekrachtigt was, aan de gemelde Kerk ter hand geſtelt. Gegeeven te Utrecht; in de maand Februarius 1238. En was de Brief met het zegel

van

van den Biſſchop en van de vijf Kerken bezegelt.

Dezelfde Biſſchop heeft deze giſte na zijne wijding in 't jaar 1245 / op S. Thomas avond / bevestigt.

In de gemelde Parochiekerke was niet meer dan eene Vikarij gestight / te weeten die van den heiligen Georgius; die in 't jaar 1571. ter begeevinge stond van Franciscus Hulsen, Burgemeester van Deventer.

Daar waren noch twee Kerkdienſten: de eerste van O. L. Vrouw; wiens Bedienaar in 't gemelde jaar door Franciscus Hulsen aangestelt wierd / en tot het leezen van dzie Missen verbonden was. De tweede was die van S. Antonius: die door den Pastoor en de Kerkmeesters vergeeven wierd; en den Bedienaar tot het leezen van twee weekelijkſche Missen verpligtte.

In 't jaar 1571. wierd het Pastoors ampt bekleedt door Lambert Vaezen.

Klooster, te Nazareth.

In de hoofdplaatze van deze Parochië was een Klooster gebouwt; 't welk van Franciskaner Nonnen bewoont wierd; die Tertiarissen genoemt wierden / en met het Kapittel van Utrecht vereenigt waren. De plaats was op den naam van de Allerh. Maria te Nazaret ingewijdt: en heeft in haare eerste opkomste veel goeds genooten van den eerw. Heer Niklaas Boudewijns, een gebooren Zeeuw. Want behalven dat hy tot tweeden Vader of Overſte over deze Weezen aangestelt wierd; en het bewind den tijd van 51. jaaren met een groote zorgvuldigheit heeft gevoert; zoo is hy ook een groot en mildadig weldoender van 't Klooster geweest. Hy is uit dit leven verhuist in

't jaar

't jaar 1491 / 's daags voor het Feest van O. L. Vrouws geboorte; en in het koor der kerke / die hy op zijne kosten opgebouwt had / begraven. Het is door de Staaten van Gelderland, met alles wat 'er toe behoorde / voor 50000. guldens verkocht; en heeft den naam van een Klooster verlooren sedert het jaar 1662; wanneer de brouwplaats / die alleen van 't ganssche gebouw noch overgebleeven was / door den Schout van het Dorp voor een woonhuis gebruikt wierd.

Vaassen.

Vaassen / een lit en dorp van de Veluwe / is hier en daar om 't gemak van het aanvlietende water met papiermolens bezet. De Parochikerk is op den naam van de H. Ursula en de andere Maagden van haar gezelschap ingewijdt: de Pastory plagt by beurten door den Paus en den Hartog van Gelderland begeeven te worden. Dezelve Parochikerk was van 4. Vikaryen voorzien. De eerste Vikary was die van den H. Geest: wiens Bedienaar door den Heer van Kanneburg gehooren wierd / en gehouden was drie Missen ter week te leezen. De tweede was die van S. Anna; wiens Bedienaar ook gehouden was drie diensten te doen. Volgens den stichtingbrief had de Pastoor met de ingezetenen van 't Dorp het recht om den Pastoor te benoemen; en was de Bedienaar der Vikarye verpligt om metter daad Priester te zijn; binnen de Parochie te resideeren; opzigt op het school te houden; en het orgel waar te neemen.

Noch

Noch was 'er een Kerkdienst; te weeten van 't H. Kruis; daar de last aan gehecht was van eene Vrydaagsche Misse. Dezelve was gestieht van Johan ten Holte, die hier de laatste Pastoor op een na voor 't vernietigen van den Roomsch-katholijken godsdienst is geweest; en het recht van vergeeving voor den naasten bloedverwant besproken had. Doch wanneer de verkooren Bisschop van Deventer deze Kerk bezocht; beweerde Willem Janszoon, die Ten Holtens nazaat was / dat hy met zijne Kerkmeesteren het recht van vergeeving had.

Zoo is dan Willem Janſz. volgens de aantekeningen van Ægidius de Monte, verkooren Bisschop van Deventer / Ten Holtens nazaat geweest; en bekleedde het Vadersampt in 't jaar 1571.

HET DEKENSCHAP VAN DEUTEKOM;

Onder 't welke gerekent worden

Deutekom:	*Etten:*
Burgum:	*Seddem:*
Silvoldt:	*Beek:*
s'Heerenberge:	*Diem:*
Netterden:	*Westervoort:*

DEU-

DEUTEKOM

Deutekom of Deutechom / van ouds (1) Duiktingen genaamd / was een gerechtsdorp in de lantstreek Leemerike of Limersche; die eertijds tot hier toe en noch verder strekte; zoo als blijkt uit eenen giftebrief van 't jaar 838; die van Heda in 't leven van den Bisschop Alfricus bygebragt word. Dit Stedeke / 't welk in 't Graafschap van Zutfeen aan de rechter zijde van den ouden Yssel gelegen is / is vry volkrijk; en daar by met vesten en een dubbelde graft omringt: maar des niet tegenstaande niet sterk genoeg om groot geweld af te weeren. In 't jaar 1599 / den 7. van Augustus, is het aan de Vereenigde Nederlanden gehecht; en in den Munsterschen Oorlog vermaard geworden; wanneer het door des Bisschops krijgsvolk onder den Overste Post eenigen tijd bezet is geweest. De Parochiekerk / die de H. Catharina toegewijdt is / kreeg eenen Pastoor uit het Klooster van Bethlehem; wiens Proost het recht van benoeming had. Deutekoms oude naam, enz. Parochiekerk.

In 't jaar 1571, wierd het Pastoorsampt bekleedt door Johan van Bommel, van de Orde der Reguliere Kanonniken.

Volgens het verhaal van Jakob de la Torre, Bisschop van Efese / heeft hier in 't jaar 1658. een Jesuit gestaan / Aloysius van Vil-

ſteren genaamd. Hy is door twee of drie Kapucynen opgevolgt; die in 't huis van een voornaam burger woonden; en daar de kerkelijke dienſten verrichtten.

Doch tegenwoordig / alzoo men in het Stedeke geene Prieſters meer gedoogt / worden de katolijke ſtedelingen en boeren van eenen Paſtoor bedient / die zijn verblijf op een naburig Kaſteel houdt; en de opvolger is van Johan Plasman

Vikaryen

In de Parochiekerke waren verſcheide Vikarpen geſticht.

1. De Vikary van de H. H. Barbara en Laurentius.

2. —— Van de H. Maagd Maria; aan dewelke de laſt van twee Miſſen was gehecht.

3. De Vikary van de H. Catharina; 4. Die van de H. H. Maruſſen; 5. Die van den H. Nicolaus. De Bedienaars van deze 3. Vikarpen behoefden maar eene Miſſe ter week te leezen; en wierden door den gemelden Proost aangeſtelt.

6. —— Van de H. Maagd Maria; met de verbintenisſe van alle Vrydagen en Saterdagen eene Hoogmis te doen.

7. —— Die van de H. H. Drie Koningen; wiens Bedienaar gehouden was driemaal ter week de onbloedige Offerhande op te draagen.

8. —— Die van Alle Heiligen; wiens Bedienaar een gelijk getal van Miſſen leezen moeſt. Deze Vikary is in den beginne der vijftiende eeuwe geſticht door Leonius Leonis; met dit beding dat de bezitter der zelve Prieſter moeſt zijn; gehouden was het hoer by te woonen; en voor den Stichter / als

als hy zoude overleden zijn / alle weeken dzie zielgetijden te leezen.

9. De Vikary van S. Stephanus; wiens Bedienaar tweemaal ter week aan 't outaar verschijnen moest.

10. —— Die van den H. Apostel Thomas, die tot het leezen van vier Missen ter week gehouden was.

11. —— Die van 't Hoogwaardigste Sakrament: aan dewelke verscheide stichters of begiftigers verscheide lasten gehecht hebben. Want in 't jaar 1516. moest 'er alle Donderdagen eene Hoogmis geleezen wozden: en dan noch vier andere Missen op andere dagen van de week. De eerste van die vier andere Missen was gestich: dooz Johan van Udem; de tweede dooz Diderijk Telvetkes; de derde / die des Saterdags moest gelezen wozden / was gestícht dooz eene Elizabet, Weduwe van Johan Klinken. De vierde konde naer 't believen van den Vikaris of het goeddunken van den Pastooz gedaan wozgen.

12. —— Die van de H. H. Martinus en Walburgis; wiens Bedienaar gehouden was alle dag het Lichaam des Heeren te offeren. Alle de voozgenoemde Vikaryen stonden ter begeevinge van de Schepenen.

13. Die van de H. H. Apostelen Matthias en Andreas; wiens Bedienaar de altaardiensten tweemaal in de week verrichten moest; doch op zulke dagen / als hy dooz eige godvzuchtigheit daar toe gedzeeven wierd.

Ik vinde in 't Regíster van deze Kerk dat dit Genootschap van Vikarissen den 4. January 1444. tot vermeerdering van den godvelijken dienst / onder den Pastooz Rodulphus

Schulte, eenige ordonantziën heeft gemaakt; die den 2. January 1445. door Rudolphus Bisschop van Utrecht / en den 5. January van 't zelfde jaar door Johan, Proost van Betlehem, die de begeeber der Pastorye was / goedgekeurt zijn. Oolt hebben 'er de Burgemeesters / Schepenen / en de Raad der Stede / hunne goedkeuring aan gegeeven.

Daar waren oolt twee Kerkdiensten. De eerste van O. L. Vrouw; de tweede van S. Anna: welker Bedienaars door de Schepenen aangestelt wierden.

Gasthuis

Noch was 'er een Gasthuis / met eene Kapelle; die op den naam van de H. H. Drie Koningen ingewijdt was. In die Kapelle was eene Vikary gesticht: wiens Bedienaar door de Schepenen aangestelt wierd: en gehouden was alle Maandagen / Woensdagen / en Vrydagen / de onbloedige offerhande / op te draagen.

Twee Kloosters.

Daar stonden twee Kloosters: het eene was binnen de Stad gesticht / het andere even buiten de Stad. Het eerste / dat binnen de Stad gesticht en een Nonneklooster was / stond daar noch in 't jaar 1444: maar heeft zijn volkomen wasdom onder den Stads ban gekreegen. Het stond onder de beschutting van de H. H. Antonius en Agnes; en had den naam van Sion aangenomen: tegenwoordig is 'er niet van overig / dan eenig vervallen muurwerk. Ysbrand van Wieringe, Proost van Betlehem / had in eenen brief verlof gegeeven om in dit Klooster eene Kapelle te timmeren; welke vergunning door Walramus van Meurs, Bisschop van Utrecht / in 't jaar 1439. goedgekeurt is. In den zelven brief word de wel-edele Johanna, Weduwe van Ge-

Geraard van Hekeren, de Stichtſter van dit Klooſter genoemt. De eerſte inwoonſters waren aan geene Klooſtergeloften gebonden; maar hebben noch in 't jaar 1444. onder de beſtiering van de Broeders of Klerken van 't gemeene leven geſtaan; en de oeffeningen van 't religieus leven behertigt. Want in 't gemelde jaar wordt Broeder Reinier van Neer als haar Prooſt en Biechtvader vermeldt. Doch naderhand hebben ze zich onder den Regel van S. Auguſtinus begeeven; en is het gebruik van Klooſtergeloften by haar ingeboert: zoo dat ze Reguliere Kanonnikkeſſen geworden zijn. Hier nevens de naamen der Religieuzen / die dit vermaarde Konvent in 't jaar 1501. bewoont hebben: welke naamen ik in een parkementen brief onder de pampieren van den Biſſchop Sasboldus gevonden heb.

* Mente Velinkx, Priorin.
Anna Velinkx.
Elizabeth van Meer.
Joanna van Averhaege.
Henrica van Wyſch.
Lutgert Peys.
Gertrudis van Ryſſelen.
Eliſabeth Lonys.
Maria Drie.
Chriſtina de Heekeren.
Aleidis Kerckhofs.
Derick Kleinkens.
Margaretha de Middachten.
Barbara de Meverden.

Hil-

* Ik heb deze naamen zoo in ſpellinge als anders onveranderd gelaaten. *Vertaalder.*

Hilla van Ryſwyck.
Gertrudis Schryver.
Gude van Baerle.
Aleidis Cowyllems.
Lucia Fleuwen.
Catharina van Wyſch.
Euphemia Lievelinckx.
Elsbe Clooſtermans.
Joanna van Heekeren.
Wendele Kalkermans.
Galent van Meverden.
Catharina van Gent.
Wyſſe Gryſen.
Henrica van Berinchen.
Elsbe Lanſinckx.
Aleidis Lewynckx.
Aleidis Rovers.
Gertrudis Ridders.
Barbara van Campen.
Hilla Wytiens.
Margaretha vander Hueve.
Joanna van Amſen.
Mechtelt Ribben.
Mechtelt Sweders.
Aleidis van Holdt.
Kinne van Voorſt.
Barta de Copperen.
Jutta van Toeven.
Vrederen ten Somerhuys.
Berta Ridders.
Geeſe Rutgers.
Catharina van Delden.
Aleidis Rysbus.
Bette Rysbyn.
Agatha van Elbenhorſt.
Gertrudis Etteri
Wychmoet vander Beeck.

Truda Luſelers.
Catharina Lonyrs.
Catharina Heutinckx.
Beata Ubben.
Aleidis vander Beek.
Agnes van Baer.
Stina van Batenborch.
Aleidis Goldtſmits.
Geeſa Leſinckx.
Trude van Somerhuys.
Joanna Moerbeeck.
Eliſabeth van Arnhem.
Beele Rutgers.
Jutte Mechynks.

Alle die Nonnen ſtonden in 't geeſtelijk onder twee Prieſters; Pieter van Deventer, en Johan van Deutekom. In 't jaar 1551. wierd het ampt van Priorinne bekleedt door Johanna vander Beek: maar haare andere voorzaaten of nazaaten zijn tot onze kennis niet gekomen.

Het tweede Klooſter / dat ook onder de Stadt ſtond / was den H. Laurentius toegeëigent; en wierd Betlehem of door de wandeling Bilheim genoemt. Doch 't is geen Benedictijner Klooſter geweeſt / gelijk Buzelinus verkeerdelijk * ſchrijft / die de ſtichting ook te vroeg te weeten op het jaar 1150. ſtelt. Maar het was een Klooſter van Reguliere kanonnikken van S. Auguſtinus Order; 't welk verſcheide Prioryen onder zijn gebied had ſtaan: namentlijk de Priory van Zwol; die van Utrecht; en meer anderen. 't Was eene zeer roemruchtige Prooſtdy: en is door Hen- Tweede Klooſter.

* Germ. Sacræ part. 2.

Hendrik I, Graaf van Gelderland en van Zutfeen / gesticht in 't jaar 1179; als hy uit Italië t'huis gekomen was: want daar had hy Frederik II. tegen de Milaneezen gedient. Na dat hy zich / zegt † Pontanus, zoo in 't bestieren van de landzaaken als in den oorlog loffelijk gequeeten had / begost hy het hanthaven van den vrede en de werken van godvruchtigheit met grooter ernst te behertigen; en heeft dit treffelijk Klooster niet verre van Deutekom van den grond laaten optimmeren. Berchemius spreekt zeer wijdloopig van dit Klooster; en verhaalt dat Franco de gelegendheit tot het stichten van 't zelve gegeeven heeft. Hy voegt 'er by dat deze Franco in de heilige wetenschappen / zoo verre als die tijden toelieten / wel niet onbedreeven was; maar voornamentlijk eene zucht tot uitwendige werken van godvruchtigheit had. Als Franco dan op 't ingeeven van Baarthout van Zanten, en eenen Eremijt Giselbertus, onder het geleide van den Ridder Bernaard van Wysch, in deze plaatzen aangekomen was; en verstaan had dat de plaats / daar hy 't oog op had / aan eenige Grensluiden of Markgenooten toebehoorde; wierd hy onderrecht dat men van daar ligtelijk konde voortreizen naar Versvelde; en dat hem aldaar door Johan en Herman, Monniken van Bredevoorde / en Rodolphus van Steenvoorde, eene Kerk aangeboden wierd. Doch de Graaf Hendrik stelde zich daar tegen / en raadde Franco in zijn Graafschap te blyven; met belofte dat hy zoo veel by de zoogenaamde Markgenooten te weeg zoude brengen / dat hem die plaats ingeruimt wierd. De Graaf deed het ook; wan-

† De Reb. gel. l. 6.

wanneer Franco zijn anker alhier liet vallen / om 'er zijn leven te slyten. Hy bouwde eerst een houte Kapelle: die door Balduinus Bisschop van Utrecht / op het sterk aanhouden van Franco zelf / en om dat de beoeffenaars der godvruchtigheit hoe langer hoe meer vermeerderden / merkelijk vergroot is. Hier toe heeft Graaf Otto, Hendriks zoon / veel geholpen; maar voorzal Ottoos Weduwe Richardis: die kort na de dood van Franco veele landeryen en andere giften aan het nieuwe Konvent geschonken heeft. Dit alles word van den Gelderschen Historischryver Pontanus, in 't leven van Wilhelmus Francoos nazaat / op die wijze beschreeven. Dan de volgende brieven zullen ons van alles / wat dit vermaarde Konvent betreft / volkomentlijk onderrechten.

IN den name der H. en onverdeelde Drievuldigheit. Wy *Theodoricus*, by Gods genade Bisschop van Utrecht, wenschen enz. De godvruchtigheit en pligt van ons ampt vereischen dat wy, daar wy de godvruchtigheit zien aangroeyen en den dienst des Heere door zijne genade vermeerderen, met eene godvruchtige zorgvuldigheit bekommert zijn, niet alleen om dezelve te beschermen; maar ook op allerhande wijze voort te zetten. Het zy dan aan alle zoo tegenwoordige als toekomende luiden bekend dat als 'er op de plaats, die t'hans Betlehem word genoemt, door den godsdienstigen Priester Meester *Franco*, met de toestemminge van den Pastoor en de Parochianen van Duttinkheim, allereerst een Kapel was gesticht; de luiden der Provincië, en de grensgenooten, doorgaans markgenooten genaamd, tweemaal by

Brief van Bisschop *Theodoricus*.

malkander gekomen zijn; en het erf, daar de Kapel met haare gebouwen en werkhuizen op ſtond, Gode en de H. Maagd in eigendom opgedragen hebben. Daar en boven hebben zy een groot gedeelte van hunne gemeene lantpaalen, dat daar om henen gelegen was, ten behoeve van *Chriſtus* armen, die Gode en de H. Maagd *Maria* aldaar dienden, voor eene altijdduurende inkomſte met eenparig goedvinden gegeeven: 't welk de volgende perſoonen gedaan hebben: *Hendrik* Graaf van Gelderland; *Wouter van Keppel*; *Hubold van Bernkamme*; de Broeders *Ulrik* en *Egbert van Broekhuizen*; de Broeders *Bernhard* en *Zweter van Wiſſche*; *Evert van Heze*; *Bernaard van Ettene*; *Jordaan van Werekeim*; *Rutkerijk*, en deszelfs zoonen *Menthe* en *Folkwijn*; *Bernhart* en *Gerhart*; *Aarnout van Gerne*, en zijn zoon *Hendrik*; *Bernhard van Goye*; *Algeer Valkenier*; *Herwijk*; *Werner*, en zijn Broeder *Zweter van Duttinkheim*; *Bernhard* met *Berthe*; en zeer veele anderen. Als daar na dezelve markgenooten, om hunne godvruchtige daad te beveſtigen, voor de derde reize te Betlehem by malkander vergadert waren geweeſt, en onze voorzaat godvruchtiger gedagteniſſe, *Balduinus* Biſſchop van Utrecht, hunne toeſtemming verzocht en verkreegen had; heeft hy dezelve Kapel gelukkiglijk ingewijdt; den vrydom, die aan die plaatze gegeeven was, door 't gezag van zijne afkundiging behoorlijk beveſtigt; en daar en boven alles, wat die Kapelle reeds toebehoorde of na deezen toebehooren zouw, onder de beſcherming van den almogenden Godt en zijne eige beſcherming geſtelt, en door eene nauwkeurige afkundiging bekrachtigt. Doch naderhand, als 'er het Kloosterlijk leven goeden voortgang

gang deed, het getal der perſoonen grooter wierd, en 'er ook een Klooſter door de miltheit der geloovigen op eene behoorlijke wijze begonnen was; heeft onze eerw. Broeder en medewerker, *Aalbert* Biſſchop van Lijfland, het zelve Klooſter, na dat het eerſt was afgebrandt geweeſt, met onzen wille godvruchtiglijk ingewijdt; en deszelfs vrydom, zoo als zijn pligt was, op nieuw beveſtigt; en alles wat het Klooſter reeds toebehoorde, of noch toebehooren zouw, onder zijne beſcherming genomen, en door zijne afkundiging beveſtigt. En op dat deze nieuwe en noch zwakke queekery, die nu in den Heere gewortelt is, door onze godvruchtige hulp opſchiete; en door Gods zegen voortgang doen en in ſtand blyven mag; zoo is het dat wy den vrydom, die de gemelde plaatze door de voornoemde Biſſchoppen gegeeven en beveſtigt is, aan de zelve plaatze ook verleenen, en op het krachtigſte beveſtigen: en de Kerk, met haare perſoonen, roerende en onroerende goederen, bebouwde en onbebouwde landeryen, weiden, boſſchen, wateren, watergangen, met het volkomen recht dat ieder toekoomt, onder de beſcherming van den almagtigen Godt, onder die van de H. H. Apoſtelen *Petrus* en *Paulus*, en onder onze eige beſcherming uit krachte van onze afkundiging ſtellen: zoodanig dat hy ſchuldig zal zijn tegen Godt, en Gods heilige Moeder, indien iemand beſtaan mogt iets daar tegen te doen. En op dat den laſteraaren alle gelegendheit van qualijk te ſpreeken benomen worde; hebben wy de goederen der zelve Kerke hier onder zeer nauwkeurig doen opſchryven, zoo als ze hier volgen: te Gerneve eene wooning of hoeve, die gegeeven is van de twee Broederen *Bernhard* en *Zweter van Wiſſche*; en noch

noch een halve hoeve, die van *Folkwijn van Duttenchem* en deszelfs erfgenaamen is gekocht. Noch eene hoeve, die aan *Wouter van Keppel* een grondrecht van 12. ſtuivers ſchuldig is. Noch eene hoeve, die gekocht is van *Aarnout*; en grondrecht ſchuldig is aan *Everhart*. Eenige landeryen, die van *Aarnout* en deszelfs erfgenaamen zijn gekocht. Eene halve hoeve, die van *Niklaas van Berenbrukke* gegeeven is. Een ſtuk lands, dat *Bernhard van Ettene* gegeeven heeft. Drie akkers, die *Hendrik* en zijne moeder gegeeven hebben.

Noch drie akkers, die van *Erenbert van Ettene* gegeeven zijn. Eene hoeve, die de wildernis genoemt word, en aan 't hof een grondrecht van ſes Deventerſche ſtuivers betaalen moet. Eene hoeve, die van *Everhard van Heze* en deszelfs erfgenaamen gekocht is; en aan de Kerk van Emmerik een grondrecht ſchuldig is van vier ſchellingen en vier ſtuivers. Noch eene halve hoeve, die van dezelven gekogt is in de Parochie .... Zeker landgoed, 't Zwalengoed genaamd; dat van *Gerritje Paluken* en haare erfgenaamen gekocht is; en tien varkens mag jaagen in het boſch Waverlo, tien in de middelſte Mark, en tien in de Mark Loel. Noch eenige lantgoederen, die van *Godefroy Prein* en deszelfs erfgenaamen gekocht zijn. Noch twee akkers, die van den zelven *Godefroy* zijn gekogt, en die hy te leen had van *Hendrik van Heeshuizen*; die .. Mark van dat koopen genooten heeft. Dan eenige goederen, die van *Godefroy Diepenbroek* en deszelfs Broeder *Hendrik* gekogt zijn, en de vryheit hebben om vijf beeſten in de middelſte Mark en vijf in de Mark Loel te jaagen. Twee akkers te Wilkeze, die van *Rudolf Blankert* en deszelfs erfgenaamen zijn

zijn gekogt. Eenige goederen, die van *Everhart van Branthove* (*de combuſta curia*) en eenige anderen die van zijnen oom zijn gekogt. Noch eenige renten, met de vryheit van vier wagens met hout uit het boſch Mekelo te haalen, en 'er geſtadig twee varkens te houden. Te Silwolde een halve hoeve; die door *Zweter van Duttekem* gegeeven is, en de vryheit van eene geheele hoeve geniet. Te Vechtzunte 18. Akkers; die van de Zuſter van *Niklaas van Kappenhage* gekogt zijn. Eenige akkers te Aswin, die door *Lutmode van Dingeten* gegeeven zijn. Noch eenige akkers, die van *Obert* en *Karpel* zijn gekogt. Te Wereſein drie akkers, die door *Aalbert van Ettene* gegeeven zijn. Te Deſloe tien akkers, voor vijf mark gekogt; die *Zweter van Wiſſe* daar toe gegeeven heeft. Een huis te Kortebeeke, 't welk *Herman van Brederfoort* gegeeven heeft. Een huis te Emmete, 't welk Broeder *Willem*, die daar Prooſt is, geſchonken heeft. Te Lichteren een huis, Unteringen genaamd, 't welk gekogt is voor 18. mark; die de voornoemde *Zweter* daar toe gegeeven heeft. Te Nithe drie malders rogge; die *Johan van Elshoeven* en zijne moeder gegeeven hebben. Noch een pachthoeve in 't Goye; die van Br. *Everhard* gegeeven is; met het rechterſchap over eene mark; met de pleinen en dienſtbaarheden, die de gemelde pachthoeve toekoomen; en wat haar vorder toebehoort. Dan noch een huis, Scuiderump genaamd, dat van den zelven Broeder gegeeven is; en een halve hoeve te Duttinkheim, die hy ook gegeeven heeft. Noch eene hoeve, door *Hendrik vander Stad* (*ab Urbe*) gegeeven: en eene hoeve te Tremmethe; die *Hubold van Ooſterlo* gegeeven heeft. Noch eene halve hoeve, van *Machteld* gegeeven;

ven ; welke halve hoeve den vrydom van eene hoeve geniet. Voort een akker aldaar, die van *Wouter Guldenbaart* en deszelfs erfgenaamen gegeeven is: en een andere akker; dien *Everhard van Laakhuizen* gegeeven heeft. Noch een lantgoed ; dat van *Hendrik Emekink* en deszelfs broeder is gekogt : en een ander lantgoed; 't welk van *Reinaert van Wees* en deszelfs Broederen gekogt is. Een akker te Keppele, dien *Hendrik vander Stad* en zijne zoonen geſchonken hebben : en een andere akker aldaar; dien *Hubold van Ooſterlo* gegeeven heeft. Een akker te . . van *Willem* en deszelfs huisvrouw gegeeven. Een akker te Sevenharen , die van *Geraard Paluke* gegeeven is. Dan noch tien Zantenſche ſchellingen van het huis *Marſchalking* genaamd ; die door *Geerard van Verſevelde* op S. *Niklaas* dag gegeeven zijn. Een lantgoed te Duttinkheim , dat van *Aarnout van Gernere* is gekogt. Te Hummele een halve hoeve; die door *Hubold van Bernekanne* is gegeeven. Een akker by Duttinkheim , dien Gaebergen geſchonken heeft. Een lantgoed te Warnsfelde, door *Godefroy Rieme* gegeeven. Te Gime een jaarlijkſche inkomſte van vier malders , die door *Everhard Takun* gegeeven is. Noch een halve hoeve te Weele; die de zelve *Everhard* en zijne huisvrouw en erfgenaamen gegeeven hebben. Noch ten behoeve der Broederen tien Deventerſche ſchellingen ; die door de Gravinne van Gelderland vaſt gemaakt zijn om de gedagtenis van de H. *Afra* te houden ; en op S. *Walburgs* dag betaalt moeten worden. Het huis Mullink ; 't welk de pachthoeve te Hengello een grondrecht van vier ſchellingen ſchuldig is. Noch een lanthoeve, de wildernis genaamd ; en het erf Bleerke ; 't welk de Kerke der H. H. Apoſtelen te Keulen

een

een grontrecht van drie Keulſche ſchellingen betaalen moet. Noch een akker, in Schein gelegen, die door *Willem van Malburg* gegeeven is. En noch een landgoed, door *Willem van Dudinkwerde* gegeeven.

Al wie dan de gemelde Kerke in deze goederen, of in wat goederen dat het zy, die zy in 't toekomende bekoomen zal, eenige moeyelijkheit zal aandoen; dat die onder den ban legge, en van Godt naer behooren geſtraft worde. En op dat de beveſtiging van al het bovenſtaande haar' volle kracht hebbe, en het zelve noit vergeeten worde; hebben wy deezen brief doen opſtellen, en door het aanhangen van ons zegel bekrachtigen. Dit is te Utrecht plegtelijk gedaan in 't jaar des Heeren 1200, in 't elfde jaar van ons Biſſchopdom, ten overſtaan van de volgende geeſtelijke perſoonen. *Diderijk* Domdeken; *Geraard* Prooſt van (2) *Santen: Otto* Prooſt van S. *Bonifacius* Kerk; *Wouter* Prooſt van S. *Picters* Kerk; *Bernhard* Prooſt van Gebren; *Baarthout* van Aldenzeel; *Engelbert* Prooſt van Deventer; *Hendrik* Deken van S. *Pieters* Kerk; *Giſelbert* Deken van S. *Jans* Kerk; *Rembold* Deken van S. *Mariaas* Kerk, alle drie te Utrecht; *Niklaas* Abt van S. Laurentius Klooſter te Ooſtbroek: en van de volgende Leeken: *Wouter Spierink*; *Giſelbert*, *Egbert*, en *Jillis van Amſtele*, Broeders; *Alfeer*, *Aalbert*, en *Willem van .... Hubert van Bozinkkem*; *Geraard van Hondeswijk*; *Jakob*, *Lambert*, en *Asweter van Wiſſche*; *Steven van Zuilen*, *Willem van Malbergen*, *Zweder van Dingete*; *Willem van Bronkhorſt*; *Hendrik van Borkulo*; *Everhard van Takun*; *Sibert Zweno*; *Goswijn van Berentroetke*; *Wouter Radink*; *Udo* en *Wouter Krane*, *Menſo van Wezepe*; *Helmich van Zolingen*, en zeer veele

le andere goede luiden. Aan den brief hong een groot zegel van groen waſch.

Brief van Biſſchop *Wilbrand.*

IN den naame der H. en onverdeelde Drievuldigheit, amen. *Wilbrand*, by Gods genade Biſſchop van Utrecht, wenſcht allen Chriſtenen enz. De godvruchtigheit en pligt van ons ampt vereiſchen dat wy op alle plaatzen, daar wy de godvruchtigheit zien aangroeyen, en den dienſt des Heere door zijne genade vermeerderen, onze godvruchtige zorgvuldigheit te werk ſtellen om dezelven niet alleen te vermeerderen, maar ook op alle manieren voort te zetten. Het zy dan aan alle zoo tegenwoordige als toekomende luiden bekend dat, als de godsdienſtige Prieſter, Meeſter *Franco*, op eene plaats die thans Betlehem word genoemt, met den wille en toeſtemminge van den Paſtoor en de Parochiaanen van Duttinchem eene Kapelle had gebouwt, de luiden van die Provincië en de zoogenaamde Markgenooten (of Markennooten) tweemaal by malkander gekomen zijn; en het plein, daar de Kapel met haare gebouwen en werkhuizen op ſtond, Gode en de H. Maagd in eigendom opgedragen hebben. Ook hebben zy een groot gedeelte van hunne gemeene mark of landpalen, dat daar rondom gelegen was, te weeten van den weg door de wandeling de *Kipbruege* genaamd, tot den dijk die de *Vidijk* genoemt word, en van daar tot den molenwal, en van den molenwal tot den hoek van den grooten bogaert, ten gebruike van Chriſtus armen, die Gode en de H. Maagd *Maria* aldaar dienen, voor altijd en met eenparigen wille tot een vaſt inkoomen gegeeven. Hunne naamen zijn, *Hendrik* Graaf van Gelderland, en zijn zoon *Otto*; *Wouter van Keppele*; *Hubold van Bernkam*, de Broeders *Bernaard*

naard en *Zweter van Wiſſche*; *Everhard van Heze*, *Bernaard van Etken*; *Ruderijk* en *Aarnout van Gerne*; *Hendrik*, *Werner*, *Frederik*, en *Zweter van Deutinkhem*; en veele anderen. Als daar op de gemelde Markgenooten, om hunne godvruchtige daed te beveſtigen, te Betlehem by malkander gekomen waren; heeft onze voorzaat godvruchtiger gedagteniſſe, de Biſſchop *Balduinus*, na dat hy hunne toeſtemming verzocht en verkreegen had, de voorn. Kapelle gelukkiglijk ingewijdt; den vrydom, die aan de plaatze gegeeven was, door het gezag van zijne afkundiging behoorlijk beveſtigt; en alles, dat die plaatze reeds toebehoorde of in 't toekoomende toebehooren zouw, tot meerder verzekertheit door eene nauwkeurige afkundiging onder de beſcherming van den almagtigen Godt en zijne eige beſcherming genomen. Als naderhand het Kloosterlijk leven en het getal der perſoonen aangroeide, en 'er reeds een Klooſter van de aalmiſſen der geloovigen op eene behoorlijke wijze begonnen was; heeft de eerw. Heer *Aalbert*, Biſſchop van Lijfland, met den wille van den Biſſchop *Theodoricus*, onzen voorzaat, het zelve, na dat het afgebrandt was geweeſt, godvrugtiglijk ingewijdt; en alles wat het zelve reeds toebehoorde, of noch toebehooren zouw, onder zijne beſcherminge geſtelt, en door zijne afkundiging beveſtigt. Ook hebben *Theodoricus* en deszelfs bloedverwant *Otto*, onze voorzaaten, den vrydom die aan de plaatze gegeeven was, door het gezag van hunne afkundiging beveſtigt; en alles wat dezelve plaatze toebehoorde, of noch toebehooren zouw, door eene nauwkeurige afkundiging in veiligheit geſtelt. Als nu meeſter *Franco*, en zijn nazaat en diſcipel *Willem*, de eerſte Prooſt der zelve Kerke, over-

leden waren ; en daarenboven *Otto* Graaf van Gelderland , godvruchtiger gedagteniſſe , de weereld verlaaten had ; heeft zijne Weduwe *Richardis* haare woonplaats op den berg dicht by de gemelde Kapel genomen ; met het inzigt van daar eenigen tijd te verblyven. En dewijl zy de bevordering van die Kerk op alle manieren behertigde ; en de inkomſten der zelve wenſchte te vergrooten ; zijn de Markgenooten op haar verzoek , en op dat van haaren zoon *Geraard* , voor de vierdemaal by malkander gekomen ; en hebben in de tegenwoordigheit van *Richardis* en *Otto* voornoemd het inkoomen der Kerke vergroot : want zy hebben het land van den hoek des grooten bogaards af tot den hoek van het veld *Bleke* toe , en van daar tot Adelenhorſt , en van Adelenhorſt langs den diepen weg *Kirbrugge* die door den berg loopt , en alles wat onder de gemelde paalen gelegen is , ten behoeve van *Chriſtus* armen , die Gode aldaar dienen , voor altijd overgegeeven. Dit hebben de volgende Perſoonen gedaan ; *Geraard* Graaf van Gelderland ; *Wouter van Keppele* , en deszelfs zoon *Diderijk van Keppele* ; *Zweter van Wiſſche* , die de Momber van zijne Broeders was ; *Aalbert* en *Werner van Duttinkhem* ; en zeer veele anderen , die eenig recht op de gemelde plaatzen hadden. En op dat deeze nieuwe en noch zwakke queekery , die in den Heere gewortelt is , ook door de hulp van onze godvruchtigheit , zoo Godt maar den wasdom geeft , opneemen en in ſtaat blyven mag ; zoo is het dat wy den vrydom , die aan de gemelde plaatze door de voornoemde Biſſchoppen gegeeven en beveſtigt is , aan dezelve plaatze ook verleenen. En indien eenige Perſoonen uit godvruchtigheit , en om den goddelyken dienſt in dezelve Kerke by te woonen ,

bin-

binnen de voorſchreeve paalen, dat is onder de bruidſchat der Kerke, huizen bouwen; die ontheffen wy van alle parochirecht, en van alle aanſpraak van den Plebaan te Duttinkhem: des te meer, om dat zijn inkoomen daar door geenszins vermindert word. Want dewijl die plaats tot nu toe verlaaten heeft gelegen, en van geene menſchen bewoont is geweeſt, zoo heeft ze ook geen inkoomen opgebragt. En dit beveſtigen wy op het allerkrachtigſte. Voorts verleenen wy den zelven Broederen de vryheit om Medekanonnikken en Prooſten te verkiezen, zoo als ze hun van onze Voorzaaten verleent is geweeſt; en wy beveſtigen die vryheit op het allerkrachtigſte. Weshalve wy dezelve Kerk met haare perſoonen, bedienaaren, ſlaaven, en met alle haare vaſte en loſſe goederen, bebouwde en onbebouwde landen, weiden, boſſchen, watergangen, met ieders volkomen recht, onder de beſcherming van den almagtigen Godt en de H. H. *Petrus* en *Paulus*, en onder onze beſcherming, door eene onwrikbaare afkundiging ſtellen: zoo dat hy, die hier tegen iets mogt onderneemen, tegen Godt en Gods heilige Moeder ſchuldig zal zijn. En ten einde de geheugenis van alles, dat boven beveſtigt is, altijd duuren mag; hebben wy deezen brief met alle nauwkeurigheit doen opſtellen, en door ons zegel bekrachtigen. Gedaan in 't jaar van 's Heeren Menſchwording 1231, en het derde van ons Biſſchopdom; in de tegenwoordigheit van de volgende perſoonen; *Antonius* Deken te Deventer; *Henricus* Deken te Zutfeen; Meeſter *Gerlacus* en *Antonius*, Kanonnikken te Zutfeen, *Aarnout* en *Baarthout* . . den edelen Heer *Giſelbert van Bronkhorſt*, *Steven van Lantdorp*, *Burgert*, dienſtluiden; en van zeer veele anderen,

zoo klerken als leeken.

Het heeft wel eer onder het Kapittel van Nuis geſtaan.

Dit Konvent heeft wel-eer onder het Kapittel van Nuis geſtaan: doch als dat Kapittel in 't jaar 1430. met het Kapittel van Windeshem vereenigt wierd / en aldus te niet gegaan was; is het Konvent van Betlehem onder zijn eigen Pzooſt en onafhankelijk gebleeven; zoo dat het onmiddelijk onder den Biſſchop van Utrecht ſtond. De Regulière Kanonnik van Nuis / in zijne groote Kronijk van * Nederland / geeft 'er de volgende reden van. In 't jaar 1433. (doch volgens de Kronijk van Windeshem 1430.) heeft het Kapittel van Windeshem eindelijk ons Kapittel, met alle de Konventen daar onder ſtaande, in zijne vergadering aangenomen. Doch met dit beding dat ze de Prelaatſchappen (de tijtels van Abt en Pzooſt) zouden achterlaaten. Dat hebben ze allegader toegeſtemt; behalven het Klooſter Betlehem buiten Dotekom; 't welk volgens den Regel en oude gewoonte tot den huidigen dag toe eenen Prooſt behouden heeft.

Volgens de aantekeningen van den Biſſchop Sasboldus heeft de Biſſchop de Monte het voozneemen wel-eer gehad van het Klooſterlijk leven in dit Konvent af te ſchaffen / en het Klooſter in zijne Katedzale Kerk van Deventer in te lyven. Doch dooz zijne ontydige dood / en de zweevende geloofsſtrakeelen / is dat voozneemen in den loop gebleeven. De Kanonnikken / die het Konvent in 't jaar 1579. genootzaakt waren te verlaaten / hebben meeſt allegader hun leven in Kleefsland geein-

* Magn. Chronicon Belgii, p. 250.

eindigt. Het Klooſter zelf is met den grond gelijk gemaakt: daar de volgende Prooſten het bewind gevoert hadden.

Bernaard Dote . . in 't jaar 1309.
Diderijk van Brienen, die uit het Konvent van Utrecht hier gezonden was/ in 't jaar 1361.
Johan Kolve; in 't jaar 1367.
Ysbrand van Wieringen; in 't jaar 1439.
Auguſtijn de Wyes, in 't jaar 1353.
Herman Porna, in 't jaar 1375.

AANTEKENINGEN.

1. In de brieven, die het Klooſter Betlehem betreffen, en in 't werk bygebragt worden, word het doorgaans Duttinkheim genoemt: anders vindt men het ook vermeld onder den naam van Dotinchem, Dotechem, enz. De Schryvers, die den naam van Kinhem en Kennemers van de Kimbren of Cimbren afleiden; koſten den naam van Duttingheim ook van de oude Duitſchers of *Theutones* afgeleit hebben. Om dit te verſtaan dient geweeten dat de Cimbren, Duitſchers, en Thuringers, die op 't uiterſte van de Galliën aan den zeekant woonden, door 't overſtroomen van den Oceaan genootzaakt wierden hunne landen te verlaaten, en nieuwe woonplaatzen te zoeken. Men vindt ook dat ze naer Italië zullende trekken, eenige duizenden tot bewaring van hunne pakkaadje aan de monden van den Rhijn gelaaten hebben. Dit alles ſchijnt allerbeſt op het tegenwoordig Holland te paſſen: maar zy woonden zoo dicht op malkander niet, of de Cimbren en Duitſchers konnen tot diep in Gelderland geſprongen, en den naam aan Duttinkheim gegeeven hebben. Ik wil hier geenszins op dringen; noch die naamrede van Duttinkhem voor zeer waarſchynelijk opgeeven. Maar indien de naam van Kinhem toch afkomſtig zoude zijn van de Kimbren; de naam van Hattem van de Attuaren: de naam van Kampen, gelijk ſommigen ook beweeren, van de oude Chamaven; waarom zoude de Stad Duttinkheim ook

op zoo eene wyze niet op de oudheit en edelheit van haaren naam mogen roemen ? Wil iemand de eene naamreden zoo wel als de andere verwerpen ; dien zoude ik geen groot ongelijk durven geeven. Ik zal evenwel zeggen dat men in 't aanneemen of verwerpen van die oude benamingen zoo wel te vies en te kieſch kan zijn, als te toegeevend. By *Pontanus*, *Cluverius* en *Alting*, die op dit ſtuk zoo eenen naam gekreegen en verdient hebben, zal men verſcheide naamredenen vinden, die ruim zoo verre gezocht ſchijnen. En om nu by onze *Teutones* te blyven, het word by *a* verſtandige Schryvers buiten twijfel geſtelt dat Teutenberger Wald en Detmold of *Teutoburgium* die naamen van de oude *Teutones* of Duitſchers gekreegen hebben. Waar omtrent de Leezer moet gewaarſchouwt zijn dat de *Teutones* hier niet voor de Germaanen in 't gemeen, maar voor een byzonder volk van de Germaanen, moet genomen worden. En, indien we den Schryver van de Paderbornſche Oudheden of *Monumenta Paderbornenſia b* gelooven, hebben ze in 't Stift van Paderborn, in 't Graaffchap vander Lip, en daar om ſtreeks, huis gehouden. Maar dan moet de overſtroomende Oceaan, die hen deed verhuizen, al eene menigte van landen onder water gezet hebben : en in zulk een gevalle zoude men niet behoeven te ſtellen dat zy altemaal omtrent de monden van den Rhijn gewoont hebben.

Dewijl wy nu van die volkeren ſpreeken, en de ſtoffe om Aantekeningen te maaken hier zeer mager valt, zal ik ook een woord van de *Ambrones* zeggen ; die de Kimbren en Duitſchers of *Teutones* op dien Italiaanſchen tocht vergezelſchapt hebben, en even eens gevaren zijn als zy. Dat zy met de Kimbren en Duitſchers of *Teutones* naar Italië getrokken zijn, daar hebben wy vaſt beſcheit van uit de getuigeniſſen van *c Eutropius*, *d Livius*, *Plutarchus*, *e* enz. Maar de vrage is wat voor een volk dat het geweeſt zy, en waar dat ze gewoont hebben. Het gemeenſte *f* gevoe-

a Monum. Paderb. p. 113.
b Ibid.
c Initio libr. 5.
d Epitome *Livii* 65.
e in *Mario*.
f Monum. Paderb.

voelen is dat ze een gedeelte van de Helveeters, t'hans Zwitzers, zijn geweeſt. Ten eerſte om dat de Tigurinen, die ook met de Cimbren en Duitſchers opgetrokken zijn, zekerlijk Helveters zijn geweeſt: want *Jul. Cæſar g* telt de Tigurinen onder de Zwitzers; en *Livius h* van dien optogt ſpreekende, zegt dat de Tigurinen, een Helvetiſch volk, den Romeinſchen Veltoverſte *L. Caſſius* geſlagen hebben. Ten tweede geeft *Eutropius* te kennen dat de *Ambroniers* een Galliſch volk zy geweeſt. Doch het landſchap der *Helveters* wierd volgens het ſchryven van *Jul. Cæſar* door den Rhijn van de Germaanen *i* geſcheiden; en was vervolgens in de Galliën gelegen. Dit geeft echter geen doorſlaande bewijs; en daarom zijn 'er die zich de vryheit geeven van de *Ambroniers* elders te plaatzen. *Ferdinandus*, Biſſchop van Paderborn, die *Reinerus k Reineccius* en *Joannes l Pideritius* tot voorgangers heeft, beweert dat ze by Amber of Emmer, eenen vliet van Weſtfalen, gewoont hebben; en dat ze hunne benaaming aan den zelven vliet ſchuldig zijn. De overeenkomſte tuſſchen de naamen *Ambrones* en *Ambra* of *Emmer* zoude wel eenigen glimp aan dat gevoelen geeven: maar, gelijk *m Cellarius* al opgemerkt heeft, de plaatſen, die we uit *Eutropius* by gebragt hebben, ſchijnen duidelijk te zeggen dat de Ambroniers tot de Galliën behoorden. Hier nevens zijne eigene woorden: *M. Manilius en Qu. Cæpio zijn van de Kimbren, de Duitſchers, de Tigurinen, en de Ambroniers, 't welk Germaniſſche en Galliſſche volkeren waren, by de Rhone overwonnen.* Men zoude zeggen dat hy ten minſte de Ambroniers, die allerlaatſt genoemt worden, onder de Galliſſche volkeren rekent, of op eene zeer oneffe wijze ſpreekt. Ik zoude hier eene plaats uit *Paulus Oroſius* konnen byvoegen; maar die zoude miſſchien al te veel bewyzen. Zijne woorden zijn, *De Kimbren en Duitſchers, die Tigurinen en Ambroniers, volkeren der Gauloizen.* Dat kan zekerlijk op alle die volkeren niet paſſen: want

g De bell. Gall. l. 1.
h Ibid.
i Ibid.
k De orig. Myſorum.
l In Chron. Lippienſi.
m In German. Antiq.

want de Kimbren of Cimbren en Duitſchers worden van alle Schryvers onder de Germaniſſche volkeren gerekent. Doch ik zoude voor 't naaſte gelooven dat die woorden, *Gallorum populi*, *volkeren der Gauloizen*, alleenelijk op de twee laatſte volkeren zien.

Maar deze plaats van *Oroſius* kan de gelegendheit tot eene andere dooling gegeeven hebben; daar de plaats, uit *Florus* bygebragt, zekerlijk toe geholpen heeft. De plaats van *Florus* luidt zoo dat de Kimbren en Duitſchers, als de Oceaan hunne landen overſtroomt had, uit de uiterſte paalen der Galliën weg gevlugt zijn. Hier uit, zegge ik, zal die dooling voortgeſprooten zijn, dat de Kimbren en *Teutones* of Duitſchers rechte en geboorene Gauloizen zijn geweeſt. Daar henen zouden de woorden van den H. *n Hiëronymus* ook konnen getrokken worden: want hy zegt dat de *Teutones* of Duitſchers van den uiterſten Oceaan der Gauloizen, en de uiterſte zeeſtranden van Germanië, opgetogen zijn, ganſch Gallië overſtroomt, en de Romeinſche heirlegers menige reis verſlagen hebben, enz. Voeg hier by de veerzen van den Poëet *o Claudianus*, dat de Rhijn zijne wateren langs twee wegen of zeegaten in den Cimberſchen Oceaan uitſtort; daar uit ſchijnt te blyken dat de Oceaan by de monden van den Rhijn, ten minſte eenigen tijd, de Cimbriſſche Oceaan geheeten hebbe: zekerlijk om geene andere reden, dan dat de Kimbren omtrent beide die monden van den Rhijn, en vervolgens voor een gedeelte in de Gaulen, gehuiſt en gehooft zijn geweeſt. Ja dit gevoelen had voor deezen zoo diepe wortelen geſchoten dat het gemeene ſlag van geleerden, naer het ſchryven van *Beatus p Rhenanus*, den naam van *Kimbren* aan de Vlamingen plagt te geeven. Het ſtaat echter vaſt dat de *Teutones* en Kimbren rechte Germaanen waren; en van de oudſte en beſte Schryvers voor rechte Germaanen gehouden zijn. *Tacitus*, wiens enkel zeggen op dit ſtuk voor een beſlechtend vonnis verſtrekken kan, plaatſt hen in *q* Germanië allernaaſt den Oceaan.

n Epiſt. ad *Gerontiam*.

o Te Cimbrica Tethys diviſum bifido conſumit Rhenę meatu.

p Rer. German. lib. 1.

q In Germania.

aan. De beruchte Weereldbeſchryvers, *Pomponius Mela*, en *Ptolomæus*, ſpreeken even eens als *Tacitus*. Zoo zegt *r Paterculus* ook dat een ſchromelijk getal van Germaniſſche volkeren, *Kimbren* en *Teutons* genaamd, na dat ze *Cæpio*, *Manilius*, *Carbo Syllanus*, *Aurelius Scaurus*, verwonnen en den laatſten ook gedoodt hadden; eindelijk door het goed beleid van *Marius* verſlagen zijn. Beter getuigen kan ik in zoo eene zake niet by brengen, en heb 'er ook geen beter van noode. Als *Florus* dan zegt dat de Kimbren of Cimbren, en de Teutons of Duitſchers, door het overſtroomen van den Oceaan genootzaakt waren de uiterſte landpaalen der Galliën te verlaaten; als *Claudianus* aan de groote Zee, die het Rhijnwater uit de twee bekende zeegaten inzwelgt, den naam van den Cimbriſſchen Oceaan toepaſt; en als *Hiëronymus* ſchrijft dat de *Teutons* (en daar onder de Kimbren) van de uiterſte zeeſtranden van de Galliën opgetogen zijn, dan ſpreeken zy van de eerſte en rechte woonſteden der Kimbren noch Duitſchen niet: maar zy ſpreeken van die woonſteden, die zy na het verlaten van hun Vaderland in de Galliën ingenomen hadden. Hun eigen land hadden ze verlaaten *ſ* om dat ze daar al te bekrompen woonden, of wiſten dat ze in de Galliën dicht aan den Rhijn beter landen zouden vinden. Die Galliſſche landen, daar ze miſſchien eenigen tijd gewoont hadden, moeſten ze verlaaten om dat ze zoo een magtigen en geweldigen vyand, als den Oceaan, niet konden wederſtaan. Dit is evenwel waar dat de Kimbren en Duitſchers, die in de laatſte plaatze op den Galliſſchen bodem gewonnen en gebooren zijn, voor zoo verre voor Gallen of Gauloizen konnen gehouden worden. Maar uit den aart, en van afkomſte, waaren ze Germaanen: even gelijk de Batavieren, die uit Hoogduitſland in deze landen aangekomen waren, en hunne kinderen en kindskinderen, die daar ter weereld quamen, doorgaans van de oude Schryveren Germaanen genoemt, en onder de Germaanen gerekent worden.

2. *Prooſt van Zanten*, enz. Zanten in Kleefsland word thans van veele Schryveren voor dé legerplaatze der oude Romeinen gehouden, die by *Tacitus*, in 't Reis-

r Lib. 2.

ſ Zie *Meyerus* de Reb. Fland. initio.

't Reisboek van *Antoninus*, en elders, vermeld ſtaat onder den naam van *Vetera* en *Vetera Caſtra*. *Bilibaldus t Pirkheimerus*, in zijne Beſchryving van Hoogduitſland, had het al voor eene zekere zake opgegeeven dat *Vetera* geen andere plaats was dan het tegenwoordig Zanten. Maar *Gerardus u Noviomagus*, die in de Weereldbeſchryvinge ook wat wilde weeten, geeft ze een wakkeren ſtreek die dat gevoelen ſtaande houden, en meent dat ze *Tacitus* half ſlaapende of droomende geleezen hebben. Zijne reden is dat *Tacitus*, daar hy die legerplaats beſchrijft, te kennen geeft dat ze aan den eenen kant vry hoogachtig was, als of ze daar op eenen heuvel lag. Nu is het eene bekende zaak, vervolgt hy, dat Zanten in moeraſſige landsdouwen plagt te leggen, hoewel dat 'er de aarde by verloop van tyden, of door ophooping, wat hooger geworden zy. Maar de ſchrandere *Cluverius* heeft *Vetera Caſtra* ook te Zanten geplaatſt; en zoo veele en krachtige redenen voor dat gevoelen ingebragt, dat deze zaak voor af gedaan, en het verſchil voor uitgewezen gehouden word. By *Menſo Alting* word het insgelijks voor eene vaſte waarheit gehouden; en *Cellarius* ſchijnt 'er zijn zegel ook aan te hangen. *Cluverius* ſtaaft zijn zeggen ook met goede redenen; te weeten dat de bovenſte legerplaats tuſſchen Keulen en Bon, volgens het Reisboek van *Antoninus* en het ſchryven van *Tacitus*, ſeſtig duizend ſchreeden van de oude Legerplaatze of *Vetera* gelegen was: de vordere redenen konnen by *Cluverius* enz. nagezien worden. Zoo zullen wy dan Zanten voor 't oude *Vetera* houden; en 'er uit *Cellarius* byvoegen dat het geene bloote legerplaats zy geweeſt, of alleen uit eenige hutten van Krijgsluiden beſtaan hebbe: maar dat 'er voor de Romeinſche Regimenten, die 'er langen tijd huisgehouden hebben, verſcheide huizen zijn gebouwt; en dat deze Legerplaats of het tegenwoordige Zanten toen al de gedaante van eene Stad vertoonde.

t Achter *Beat. Rhenanus de Reb. German.*
u Achter *Pirkheimerus* ibid.

Ter Burg

Ter Burg is de hoofdplaats der Baan-

der-

derheerlijkheit van Wisch; die onder de vier Baanderheerlijkheden des Graafschaps van Zutfeen gerekent word / en onder twee Graaven / te weeten van den Berg en Limburg / plagt te staan. Het word van den Yssel bespoelt / en heeft poorten en grachten; maar is onbewalt.

De Parochikerk is op den naam van S. Georgius en S. Barbara ingewijdt. De Vikaris was gerechtigt om by beurte de Pastory te begeeven. Daar waren drie Vikaryen gestieht. Parochikerk.

1. De Vikary van den H. Stephanus; wiens Bedienaar tot het leezen van eene Misse (ter week) gehouden was.

2. —— Van den H. Apostel Matthias; wiens Bezitter iedere week twee Missen leezen moest.

3. —— Van de H. H. 3. Koningen; wiens Bedienaar insgelijks tot het leezen van twee Missen verbonden was.

Noch was 'er een Kerkdienst van de Allerh. Maagd Maria; en een tweede van den H. Antonius; wiens inkomsten naderhand den Koster der Kerke / om zijne inkomsten te vergrooten / zijn toegeweezen.

In 't jaar 1571. wierd het Pastoorsampt bekleedt door Henricus 't Zelbach; en het ampt van Onderpastoor door Diderijk Hangen. Oude Pastoors.

Over eenige jaaren is Aarnout Smith naer Ter Burg voor Pastoor gezonden; die het Hardersampt over die van Silvolden ook bekleedt.

Silvolden.

De Kerk van dit Dorp / 't welk ook een lidt Parochikerk, Schutheilig.

lidt van de gemelde Baanderheerlijkheit is / is de beſcherminge van den H. Martelaar Mauritius aanbevolen: van de Paſtory ſtond ter begeevinge van den Biſſchop van Deventer. De Kerkdienſt van den H. Antonius, de eenigſte die 'er was / is naderhand met het Kosterſchap vereenigt.

In 't jaar 1571. ſtond hier als Paſtoor Geraard Veſterrink.

's Heerenberge.

'sHeerenberge eene oude Heerlijkheit, enz.

De Heeren van den Berg / die zich te dooren met den eertijtel van Baanderheeren vergenoegden / zijn in het jaar 1468. door den Keizer Frederik III. tot de waardigheit van Graaven verheeven: en hebben het gebied over eenige nabuurige Dorpen die aan 't Kleefsland paalen. 't Is een oud Stedeke / op eene zeer vermakelijke plaats gelegen; met beemden / bouwlanden / bergen / en een vermakelijk bosch omringd; en het praalt met een deftig Kasteel. (1) Adam, Heer van 's Heerenberge / heeft 'er in 't jaar 1259. eene (2) Kerk gebouwt; en genoegzaame inkomſten voor twee Prieſteren en gedurige waskaerſſen aan de Kerke gemaakt.

De Kerk, tot eene Parochikerk opgerecht.

Deze Kerk heeft Frederik, de derde van dien naam, en de tiende Heer van den Berg / in 't jaar 1399 / met de toeſtemminge van Frederik Biſſchop van Utrecht / van de Parochiekerke van Zedden afgezondert / en tot eene Parochiekerk aangeſtelt. Dan Willem van der Lek, bygenaamd de Rijke, en de twaalfde Heer der plaatze / heeft dezelve Kerk wyder uitgezet en vergroot. De gemelde Stichters hadden ze den naam van S. Georgius en S. Pan-

S. Pancratius Kerk gegeeven; en het recht van Patroonschap voor zich zelven en hunne nazaaten besproken. De Pastoor was verpligt om alle Woensdagen en Vrydagen de onbloedige Offerhande op te draagen. In dezelve Kerke waren seven prebenden; welker Bedienaars de kerkelijke diensten eene weeke lang by beurten moesten verrichten; en door den Heer der plaatze aangesteld wierden.

In 't jaar 1571. wierden die prebenden van de volgende Priesteren bezeeten:

1. Herman ter Hobert:
2. Geraard Wirthuizen:
3. Engelbert Schrik:
4. Judocus Spaan, Pastoor te Millinge.
5. Johan Kessel; wiens Vader de Beamptschryver van dat Graafschap was.
6. Bernaard Ribbe, die 't gebruik van zijn verstand verlooren had; zoo dat zijne beurt door de residerende Prebeniers waargenomen wierd.
7. Johan Bernaardsz. Bouwmeester; te Arnhem gebooren.

Dan waren 'er noch vier Altaarpen gesticht: 1. Die van O. L. Vrouw: 2. Die van S. Anna; wiens Bedienaar tot het leezen van vier Missen verbonden was: 3. Die van 't Broederschap der H. Maagd Maria: wiens Bedienaar gehouden was 's Maandags den H. Dienst aan 't hoofdoutaar te doen; en Saterdags eene gemeene Misse te leezen. 4. Die van de H. Gertrudis; wiens Bedienaar de Altaargeheimenissen driemaal ter weeke / maar eens aan 't hoofdoutaar / verrichten moest.

In 't jaar 1571. wierd het ampt van zielharder door Geraard van Buuren bekleedt.

De

De Stedelingen zijn eenigen tijd door Jesuyten / en daar na door Franciskaner Monnikken / met het goedvinden van den Graaf bedient geweest. De laatste der Franciskaner Monnikken / Niklaas Mierink genaamd / was een man van eene byzondere godvruchtigheit. Na zijne dood is Simon Arnoldi, die te Emmerik geboren was / tot Pastoor van 's Heerenberge aangestelt.

De voornoemde Willem vander Lek heeft hier ten behoeve van oude luiden / die onderstand van noode hebben / in 't jaar 1460. een Gasthuis met eene Kapelle gesticht / en de H. Gertrudis toege-ëigent. Noch heeft hy in 't jaar 1463. met de bewilliginge van Pius II. te Bymer / by Emmerik / aan den voet van eenen berg / een Klooster begonnen; 't welk door zijnen zoon Oswaldus voltrokken is. Dit Klooster / 't welk den naam van den berg Kalvarië voerde / wierd door Minnebroeders van den Regel der Observanten bewoont: die naderhand / om den veelvuldigen oorlog tusschen de Kleefschen en Gelderschen / menigmaal doch te vergeefs aangehouden hebben om in de Stad Emmerik verplaatst te worden. Eindelijk is het Klooster in 't jaar 1573. onder de voet geworpen; en de Monnikken door Graaf Willem van den Berg weggejaagt: op welken tijd hier / zoo als * Bredenbachius vertelt / een aanzienelijk miraktel is geschiedt. De laatste Gardiaan van dit Klooster was Diderijk Loet (Loot) genaamt; die onder 't woeden van den oorlog / wanneer men overal vol achterdogt is / over verraad veroordeelt wierd; en zijn hoofd te Zutfeen op

Gasthuis

Laatste Gardiaan

* Lib. 3. cap. 17.

op een ſchavot verlooz. Zijn lichaam wierd gevierendeelt; en aan vier Stads poozten tot eene deerlijkte vertooning opgehangen. F. *Gonzaga ſpzeekt omſtandiger van zijne dood: en Arnoldus † Raiſſius, die het uit Gonzaga, Surius, en van Iſſelt getrokkten heeft; ſpzeekt hem van verraderye vzy / en ſtelt hem op den rolle der Martelaaren.

* In origin. Seraph. part. 3.
† In Auctuar. ad Natales *Molani*.

AANTEKENINGEN

1. Eenige *a* Schryvers, waarſchynelijk door de gelijkheit der naamen miſleid, hebben 's Heerenberge voor 't oude en vermaarde Eresburg of Heresburg genomen. *Slichtenhorſt*, die dat gevoelen vermeldt, zegt 'er ſlechts op, dat deszelfs voorſtanders verre buiten het ſpoor loopen. Ik zal dan eenige bewyzen tot wederleggjng van 't zelve gevoelen bybrengen; maar eerſt reden geeven waarom dat ik het rechte Erisburg den bynaam van vermaarde toepaſſe. Staat dan te weeten dat Erisberg of Herisberg, thans ook *b* Stadberg genaamd, van ouds zeer vermaard is geweeſt door den prachtigen en alom beruchten tempel van den afgod *Irminſul*, die voor den afgod *Mars* gehouden word. En *c Gobelinus Perſona* getuigt dat 'er dagelijk uit ganſch Saxen eene menigte van menſchen quam aangeloopen om dien afgod offerhande op te draagen; by zijne godsſprake te raaden te gaan, en hunne geloften te quyten: en dat deze eerbiedigheit, die denzelven afgod beweezen wierd, den naam aan de plaatze gegeeven hebbe. Ook is dit de reden dat de naam van Eresberg of Heresberg, die omtrent tot het jaar *d* 1230. ſtand gehouden heeft, verandert is in den naam van *Marsberg*. Ik heb gezeit dat *Irminſul* daar eenen tempel had: hoewel eeni-

a Zie *Slichtenh.* 1. Boek.
b Zie *Baudrand* enz.
c In Coſmodrom.
d Zie Monumenta Paderb.

nige Schryvers, als *Adam Bremenſis*, *Urſpergenſis*, *Beatus Rhenanus*, en *Huldricus Mutius*, beweeren dat hy in een open veld onder den blooten hemel geſtaan hebbe, en aangebeden wierd. Doch in 't leven van *Karel den grooten*, door *Pithæus* uitgegeeven, ſtaat te leezen: *Hy is tot Ermenſeul toe gekomen; heeft dien tempel vernielt, en al het goud en zilver, dat 'er gevonden wierd, weggenomen.* *Regino* ſpreekt even eens als de gemelde Schryver: zoo doet ook *Henricus de Hervordia*, by *Meibomius e* aangetogen. Ten tweede heb ik Erisberg een vermaarde plaats genoemt; om dat het in de oorlogen tuſſchen *Karel den Grooten* en de Saſſen zeer dikwils door de *f* Schryvers vermeldt word; doorgaans den *g* eerſten aanſtoot leedt; dikwils ingenomen en wedergenomen, en ſomwylen ook verdelgt en weder opgebouwt wierd. Ja als *Karel* in het oorlogen tegen de oude Saſſen of Weſtfalingen van den vorſt overvallen wierd, heeft hy 'er meer als eens met zijn hofgezin den *h* ganſchen winter geſleeten.

Dat Eresburg in 't oude Saxen of Weſtfalen gelegen was, kan uit eenige plaatzen der oude Schryveren beweezen worden. Zoo ſtaat 'er in de Jaarboeken *i* der Franſſen, en in 't *k* leven van *Karel den Grooten* door *Pithæus* uitgegeeven, dat *Karel* in 't beoorlogen der Saſſen Eresberg verovert heeft: zoo was Eresburg dan in oud Saxen of Weſtfalen gelegen. Een ander Schryver, te weeten *l Regino*, zegt dat dezelve *Karel*, het land der Saxen ingetrokken zijnde, te Heresburg aangekomen is. Dan dit zal genoeg zijn om te toonen dat Eresburg in Weſtfalen gelegen was, en vervolgens van 's Heerenberge moet onderſcheiden worden.

2. Omtrent deeze Kerk ſtaat aan te merken dat ze wel eer eenen toren heeft gehad; die naderhand afgebroken is, en tegenwoordig op eenen hoek van 't Kerk-

e Apud *Meibomium* in Irmenſula Saxon.
f Zie Monumenta Paderb. p. 60.
g Aſtronom. ap. *Reuber.*
h Aſtron. ad an. 784. item Fragment. Annal. Franc. p. 88.
i Ad an. 775.
k Ad. eumd. annum.
l Ad ann. 780.

Kerkhof ſtaat. Hy is omtrent een mans hoogte met ſteenen bekleedt; en om hoog met leyen: en zoude volgens *Slichtenhorſt* om die reden afgebroken zijn; om dat men vreesde dat de toren, als hooger zijnde, den burgt t'eeniger tijd onder bedwang zoude konnen houden, en beheerſchen.

Genderingen.

Dit Dorp / 't welk onder het gebied der Graven van 's Heerenberge gelegen is / is eertijds bewaart geweest. Genderinge / zoo wel als Etten / heeft eertijds recht gehad om goude en zilvere munt te ſlaan: welk recht Frederik I / de vijfde Heer van 's Heerenberge / van de Biſſchoppen van Keulen en Munſter verkreegen had Recht om geld te ſlaan.

De Parochiekerk / die op den naam van den H. Martinus ingewijdt is / en aan dewelke door den Graaf van 's Heerenberge een Paſtoor gegeeven wierd / had een orgel / en de twee volgende Vikarpen: Parochiekerk.

1. De Vikarp van de H. H. Apoſtelen Petrus en Paulus; wiens Bedienaar verpligt was om alle Zondagen den eerſten Dienſt te doen; en ook alle Woensdagen en Saterdagen eene Miſſe te leezen.

2. Die van S. Johan den Dooper; wiens Bedienaar 's Vrydags eene Hoogmiſſe deed van 't H. Kruis: en noch eene Miſſe door de weck / als 't hem beſt gelegen quam. Deze Vikarp wierd door den Heer van Brakel vergeeven.

Ook was 'er een Kerkdienſt op den naam van S. Antonius geſticht; daar de laſt van twee Miſſen aan gehecht was. De eerſte moeſt alle Donderdagen geleezen worden; de

tweede / zijnde eene Hoogmis van O. L. Vrouw / alle Saterdagen.

In 't jaar 1571. had de Pastoor van Genderingen / volgens de Aantekeningen van Ægid. de Monte, het bestier over ruim duizend Kommunikanten / en was genaamd Johan Wreet. Onder deze Parochië staat het slot en de buurte Ulft.

Laatere Pastoors.

Na het veranderen van den openbaaren godsdienst hebben hier de volgende Pastoors gestaan;

Lodewijk Kleining.

Pieter Rosmeulen; die naderhand Pastoor van S. Aldegundis Kerk te Emmerik geworden is: wanneer Pieter Bruins, een Kruisbroeder / de Pastory eenigen tijd bediende. Naderhand is 'er Theodoor van Heel voor Pastoor na toe gezonden.

Binnen de paalen van deze Parochië / op eene plaats Mechelen genaamd / stond eene Kapel / die twee Kerkdiensten had.

Netterden.

Netterden / een Dorp van het Graafschap Zutfeen / was ook onder 't gebied der Graven van 's Heerenberge gelegen. Dewijl wy van de Parochikerke en Kerkampten van dit Dorp niets te zeggen hebben; mag een ander / die beter bescheiden ter hand heeft / de plaats / die wy hier open laaten / vullen.

Etten.

Etten / ook een Dorp van het Graafschap Zutfeen / en onder het rechtsgebied der Gra-

ven

ven van 's Heerenberge gelegen / heeft eene Parochiekerk / die den H. Martinus toegewijdt is. De Paſtoor wierd op de benoeming der gemelde Graven aangeſtelt.

In dezelve Kerk waren drie Vikaryen geſticht: 1. Die van O. L. Vrouw; wiens Bedienaar met twee weekelijkſche Miſſen belaſt was; en door den Baanderheer van Wiſch tot dat ampt benoemt wierd.

2. Die van S. Niklaas; die in 't jaar 1379. door Willem en Agnes, Jonkvrouw van Wiſch, geſticht en begiftigt is; en door dezelve Graven vergeeven wierd.

3. Die van S. Antonius; daar de laſt van 2. weekelijkſche Miſſen aan gehecht was. De eene moeſt alle Donderdagen geleezen worden: het leezen van de tweede ſtond ter keure van den Vikaris.

Daar was ook een Kerkdienſt op den naam van den H. Evangeliſt Johannes geſticht; met den laſt van alle Donderdagen den goddelijken dienſt te doen: maar die Kerkdienſt is met het Koſterſchap vereenigt.

In 't jaar 1571. wierd het Paſtoorsampt van Etten bekleedt door Meeſter Geraard Broekheze; en het ampt van Onderpaſtoor door Theodoor Buggiaen. Oude Paſtoors.

Dicht by Etten ſtaat het ſlot Middeler; 't welk den Van Dorten plagt toe te koomen. Op dat ſlot heeft over verſcheidene jaaren gewoont Hendrik Kleynmans; die de Katolijken van Etten en de nabuurige plaatzen bediende. Naderhand hebben de Van Dorten eenen Minnebroeder tot het zelfde einde in huis genomen. Het ſlot Middeler.

Niet verre van dat Kaſteel is eene buurt / De Moſſel, eene buurt,

de Mossel genaamd; daar Johan de Racy, te Emmerik geboóren / zich over eene reeks van jaaren neergeslagen had. Daar is hy / terwijle dat hy de zieken met een grooten yver diende / gestorven; en heeft tot opvolger gekreegen Dionysius van Biesstraaten, te Zeeda geboóren.

Zeddem.

Parochikerk, patroon.

Zeddem / een Dorp van het Graafschap Zutfeen / en ook onder 't gebied der Graaven van 's Heerenberge gelegen / staat in 't midden van weiden / velden / en bosschen. De Parochikerk is de beschermínge van S. Oswaldus aanbevolen; en stond onder het patroonschap der gemelde Graaven. Daar waren ten dienste der zelve Kerke vier Vikaryen gesticht:

Vikaryen.

1. De Vikary van S. Oswaldus; wiens Bedienaar gehouden was alle Feestdagen den goddelijken dienst te doen / en door den Graaf en den Pastoor tot dat ampt gekooren wierd. 2. De Vikary van 't H. Kruis: wiens Bedienaar door den Pastoor aangestelt wierd / en tot het leezen van twee Missen ter weeke gehouden was. 3. Die van den H. Nicolaus; daar de zelfde last aan gehecht was; en die door den Pastoor en N. N. bergeeven wierd. 4 Die van den H. H. Antonius; wiens Bezitter gehouden was alle Woensdagen eene Misse te leezen; den eersten dienst op alle Feestdagen te doen; en op den orgel te speelen.

Pastoors.

In 't jaar 1571. was Johan Knieft Pastoor van Zeddem. By onze tijden is het Pastoorsampt aldaar bekleedt door N. de Greef, en

en naderhand door Godefroy François Wemmers, beidegaar te Emmerik gebooren.

Onder deze parochië / te Aeswijn / staat eene kapel; daar de Bedienaar van S. Oswaldus Diktary tweemaal ter week / op zulke dagen / als 't hem belieft / de onbloedige offerhande der nieuwe wet opdraagen moet.

Beek.

Egbertus Hoppius schrijft in zijn Clivia dat Beek den Hartogen van Kleef toegekomen heeft; maar in het jaar 1447. door Adolf Hartog van Kleef aan Willem vander Lek, Heere van den Berg / te pand gegeeven is. Alzoo wy wegens de schutheiligen en proven der Parochiekerke geene de minste beschheiden gevonden hebben / hebben wy daar ook niets van te melden. Oude Heeren van Beek.

Dicht by Beek is gelegen de abdy van Elten; die in 't jaar 968. door Wichman Graaf van Zutfeen / S. Vitus ter eere / gesticht en met groote inkomsten begiftigt is: en in dewelke / zoo als gezegt word / niet als Grafinnen en Vaanderheerinnen aangenomen worden. Maar dewijl de Abdis / die onder de bescherming van 't Roomsche Rijk staat / en het oppergebied over de omleggende landen oeffent / haare bevestiging en de wiel van Abdisse van den Bisschop van Utrecht ontvangen moest / hebben wy in de Oudheden van Utrecht gelegendheit gehad om van dat klooster te spreeken.

Diem

Diem / van Menso Alting Theoden genaamd / maar Oude naamen van Diem.

maar doorgaans bekend onder den naam van Diedem of Diem / is gelegen tusschen Deutekom en Zevenaar / en de Kerke van Utrecht geschonken in 't jaar 824. Het is ook onder 's Heerenbergen gelegen: maar van de Parochiekerke en pryoven hebben wy wederom / by gebrek van noodig bericht / niet met alle te melden.

Pastoor. Sedert het jaar 1673. zijn de Katolijken van Diedem door een Minnebroeder uit het Klooster van Elten bedient geweest: maar nu hebben ze eenen Pastoor uit de Geestelykheit / te weeten P. Tuinslyper, te Emmerik gebooren. (1)

AANTEKENING

1. In 't jaar 1609. is de toren van Didem, naer het schryven van *a Slichtenhorst*, afgebroken. Hy was van enkelden duifsteen; en drie verdiepingen hoog; en hy had boven een yzeren luik; met een aamgat in den muur, dat slangsgewijs van onderen naer om hoog liep. Daar binnen lag een dood lichaam, in zijne volkome gedaante, ganschbloot, en op eenig stroo uitgerekt. Doch, zoo als 'er de metzelaars by quamen, viel het van een en verdween. Rondom het lichaam, zag men verscheidene aarde potjes, en gebeente van vogelen en andere dieren. De Kleefsche Historischryver *Tessemaker*, daar hy dit geval verhaalt, houd staande dat dit het lichaam van *Drusus* zy geweest; en voegt 'er by dat zijn bekkeneel noch ten huidigen dage op den burg van 's Heerenberge bewaart word. Dit spreekt *Slichtenhorst* met grooten ernst tegen; en hy heeft 'er gelijk in: want men heeft zeker bericht uit *b Tacitus* dat het lichaam van *Drusus*, van wien hier gesproken word, te Rome zeer statelijk begraven is.

Wester-

a Gelderl. geschied. 1 Boek.
b Annal. l. 3. c. 5.

Westervoort.

Het Dorp Westerboort / dat van ouds (1) Asciburgum wierd genoemt / en onder de Graven van 's Heerenberge behoorde / is gelegen over Aarnhem / aan den mond van Drusus graft. De Parochikerk is een van de eersten / die de inwoonders van het Graafschap Zutfeen / als ze tot den Christen godsdienst overgingen / opgerecht hebben. Ja de heilige Werenfridus zelf / een medegezel van S. Willibrordus, heeft het Evangeli omtrent het jaar 736. in deze Kerk verkundigt. Ook is hy te Westerboort den 27. Augusti / zoo als in den Kerkendienst van 't Utrechtsche Bisdom staat / van de koortze aangetast; en als hy eenige godsdienstige mannen ontboden had / heeft hy hun zijn aanstaande dood voorzeit; en is kort daar na / vol verdiensten en goede werken / naer het hemelsch Vaderland vertrokken. Dewijl zijn geheiligd lichaam een uitermate lieffelijken geur uitwaasemde; wierd het ganschе eiland Batavia, met de aangrenzende plaatzen / uitgelokt om den H. Man hunne eerbiedigheit te koomen betoonen. Doch op den zelven tijd is 'er onder zijne onderhoorige geloobigen over zijne begraafplaats krakeel ontstaan: want die van Westerboorde poogden het lichaam van den heiligen Man te behouden: dan die van Elst wilden het zelve naer zijne woonplaats verboeren; daar de Man Gods eene begraafplaats voor zich zelven toebereidt had. De zaak wierd aan Godts bestieringe gelaaten; en is door een byzonder mirakel naer de begeer-

Oude naam van Westervoort.

geerte der ingezetenen van Elſt uitgevallen. Want zijn lichaam wierd in een vaertuig gezet; dat zonder ſtuurman naer de overzijde van den vloed gedreeven is. Daar wierd het op een wagen geleit; en van twee koeyen / die aan geen juk gewent waren / zonder voerman / en langs den rechten weg / naer het Dorp Elſt gevoert: waar over onder de geloovigen groote vreugde bedreeven wierd. Als het daar in de Kollegiale Kerke / die naderhand op zijnen naam ingewijdt is / begraven was; is het door het doen van menigvuldige miraekelen vermaard geworden. Zijne gebeenten zijn door Baldericus, den vijftienden Biſſchop van Utrecht / plegtiger wyze van de aarde geheven; die aldaar van de geloovigen tot een hulpmiddel tegen de ſicht plagten bezocht te worden. Dus verre uit de gemelde getyden van Utrecht. Doch ſedert dat de Katolijke godsdienſt afgeſchaft is / worden zijne gebeenten te Emmerik in het Konvent der Jeſuyten / als in een veiliger plaatze / bewaart.

De Katolijken van Weſtervoorde worden tegenwoordig door den Paſtoor van 't Loo bedient.

AANTEKENING.

1. Dat Weſtervoort het oude *Aſciburgum* zy, zal de Schryver naar allen ſchijn uit *Menſo Alting* getrokken hebben: die het zelve *Aſciburgum* ook te Weſtervoorde of daar omtrent heeft geplaatſt. Staat dan te weeten dat *Aſciburgum* al eene bekende en bewoonde plaats is geweeſt ten tijde van *Tacitus*: ja niet alleen ten tijde van *Tacitus*; maar, zoo men eenige geleerden van dien tijd gelooven mag, zoude *Aſciburgum* zoo oud zijn als *Vlyſſes*, en van *Vlyſſes* zelf op-

opgebouwt zijn. *Sommigen gelooven*, zegt hy, *dat Ulixes in die langduurige en fabelachtige omzwervinge in dezen Oceaan aangekoomen zy, eene reis door de landſchappen van Germanië gedaan hebbe, en* Aſciburgum *geſticht, 't welk op den oever van den Rhijnſtroom gelegen is, en noch ten huidigen dage bewoont word. Zy voegen 'er by, dat op die plaatze eertijds een outaar gevonden zy, 't welk* Ulixes *toegewijdt was, en op hetwelke de naam van* Laërtes, Ulixes *vader, ook uitgedrukt ſtond*; voorts dat 'er *by de ſcheidpaalen van Germanië en Rhetië noch eenige tomben en graffſteden gevonden worden, die met Griekſche letteren beſchreeven zijn. Tacitus*, dat gevoelen met die woorden vermeldt hebbende, voegt 'er by dat hy het noch beveſtigen noch tegenſpreeken wil. Dies willen wy in dat onderzoek ook niet treeden; noch viezer of vitachtiger zijn dan *Tacitus*. Ik zal ſlechts aantekenen dat het woord *fabelachtige, in die langduurige en fabelachtige omzwervinge*, zoo als ik de zaak verſtae, in 't verhaal van *Tacitus* niet moet genomen worden voor verdicht of onwaar: dan zoude hy, zoo als ieder ziet, zich zelven tegenſpreeken. Hy zegt dat hy geen oordeel nochte ten goede, nochte ten quaade over die omzwerving of dooling ſtryken wil: en hy zouw ze evenwel voor vals en verdicht uitmaaken. Dierhalven is het woord *fabelachtig* daar eigentlijk te zeggen fabelrijk, of met verſcheide verdichtzelen geſtoffeert en vermengt. Op het *a* zeggen van *Jodocus Willichius*, die over *Tacitus* geſchreeven heeft, wil ik nu geen acht geeven. Hy ſpreekt ook van eenen *Laërtes* en *Ulixes*: maar van dien *Laërtes*, noch dien *Ulixes* niet, daar *Tacitus* van gewaagt; en die door de Schriften der oude Poeëten zoo roemruchtig geworden zijn. *Laërtes* en *Ulixes*, vader en zoon, die hy te borde brengt, zijn naar zijn zeggen geboore Duitſchers en Koningen van Germanië geweeſt. Dat meer is, hy weet wat Koningen dat 'er van de tyden van *Nembrot* of den Babyloniſſchen *Saturnus* af, dat is volgens zijne rekening t'zedert het jaar der weereld 1821, over Germanië met den tytel van Koning geheerſcht hebben; en geeft ze een voor een op.

Laat

a T. *Willichius* in *Taciti* Germaniam.

Laat ons de moeite neemen van die lijſt, doch zoo zeer als mogelijk, is verkort, ten dienſte van den Leezer uit te ſchryven. Indien men 'er ſtaat op maaken mag, 't welk echter beneden zal onderzocht worden; zal men uit die lijſt, omtrent de oudheden der Germaanen, hondertmaal meer dan uit *Tacitus* konnen leeren. Ja ik mag zeggen dat *Tacitus* op dit ſtuk de vlagge voor *Willichius* zouw moeten ſtryken, en zijne beſchryving geen handwater by die van *Willichius* zoude hebben.

De eerſte Koning, *Tuisko* (of *Twisko*) genaamd, zoude omtrent het jaar der weereld 1812. ten tijde van den Babyloniſſchen *Saturnus* den Schepter over Germanië gezwaait, en den Sarmaaten by den Rhijn wetten gegeeven hebben.

Mannus, *Tuiskoos* zoon, zoude ten tijde van de beruchte *Semiramis* in Germanië geheerſcht hebben.

Ingævo, de derde Koning, word voor *Mannus* zoone gehouden; zoo nochtans dat 'er noch veel tegen te pleiten valt; en het pleidooy t'zedert lange jaaren aan den ſpijker hangt. Deze Koning, zoo als de meeſte Schryvers zouden getuigen, zoude in de wetenſchappen ervaren zijn geweeſt; en, om de baldadigheit der menſchen te beteugelen, Akademiën of Hooge Scholen opgerecht hebben. Van *Ingævo*, zoo als 'er bygevoegt word, hebben de *Ingævones*, eene Germaniſſche naatzi, hunne benaming gekreegen.

Hermion, *Ingævoos* nazaat, een rechte oorlogshart en een fors karel, heeft den naam aan de *Hermiones* gegeeven; en is *Abrahams* tijdgenoot geweeſt.

Marſus, de vijfde Koning, ook een oorlogshelt, zoude omtrent het jaar der weereld 2114. het rijksbeſtier gevoert hebben.

Gambrivus de nazaat van *Marſus*, en een man van een heldhaftig gemoed, zoude over Germanië geheerſcht hebben omtrent het jaar der weereld 2176.

Suevus, *Gambrivus* opvolger, heeft ganſch Germanië van den Rhijn af tot den berg Karpats toe onder zijn beſtier gehad, en zijnen naam aan de Zweeven of Zwaben gegeeven. By zijnen tijd, zoo als ze vertellen, is de moeder van den Libiſſchen *Hercules* in Germanië aangekomen; en aldaar naderhand als eene Godin aangebeden.

Wan-

Wandalus of *Vandalus*, de achtſte Koning, die omtrent het jaar der weereld 2264. over Duitſland heerſchte, heeft den naam aan de Wandalen gegeeven.

Maar van *Teuto*, den negende Koning, zoude de naam van *Teutones* of Duitſchers afkomſtig zijn.

Hercules, de tiende Koning, zoude omtrent den tijd van *Pharao* en *Moiſes* op den rijkszetel van Germanië gezeeten hebben. *Willichius* is over zijne lijſt zoo voldaan, en verwacht 'er zoo veele vruchten van voor de liefhebberen der Duitſche Hiſtoriën, dat hy die op eige giſſing, zoo veel als ik merken kan, tot omtrent *Cæſars* tijd toe vervolgt. Zoo is *Hercules*, zegt hy, van zijne drie Zoonen, *Bojus*, *Noricus*, *Hunnus*, in zijne regeeringe opgevolgt. Dat paſte toch zoo; want dan had men de Aartsvaders van de Bojers, Norikkers, en Hunnen. Dan volgen 'er op zijne lijſt *Ingeramus*, *Adologarius*, *Laërtes*, *Ulyſſes*, *Brennus* of *Berno*, *Hector*, *Francus*, *Medo de eerſte*, *Belloveſus*, *Sigoveſus*, *Helitonius*, *Medo de tweede*, *Ciconius*, *Laudinus*, *Lomnorius* of *Leonorus*, *Lutharius*, *Viridomarus*, *Darulacus*, *Britanomarus*, *Arioviſtus*. Alles gaat tot noch toe wel; en 't is een vermaak van de andere weereld, zoo veel nieuws van zijne voorvaderen te hooren; en een nieuwsgierig leezer zal hoopen dat *Willichius* goed bewijs van zijn zeggen bybrengen zal. Maar hier begint alles te haperen: en hy bekent zelf dat hy 't grootſte gedeelte uit *Beroſus* en de Hebreeuwen getrokken heeft. Door de Hebreeuwen moet hy de Schryvers van de H. H. Boeken en den Joodſchen Hiſtoriſchryver *Joſefus* verſtaan; want van andere Hebreeuwen, of Hebreeuwſche Schryveren gewaagt hy niet; en heeft ook het minſte niet uit andere Hebreeuwen getrokken. Dan de H. H. Schryvers, en *Joſefus*, koomen hem maar te pas om de jaaren der weereld en den levenstijd van *Nemroth*, *Abraham*, *Moiſes*, enz. aan te wyzen. Dat ſtrekt tot geen bewijs voor de oude Koningen van Germanië. Wat nu *Beroſus* belangt; die naam alleen verbrodt alles. De Schriften van den rechten *Beroſus* zijn over honderden van jaaren uit de weereld; zoo dat *Willichius* den *Beroſus* van *Annius Viterbienſis* meenen zal. Maar dat verdichte werk, gelijk elders beweezen is, hangt

van

van onwaarheden en verdichtzelen aan malkander; en word thans op het ſtuk van hiſtorie by de geleerden geen half aas hooger geacht dan een aardige en wel opgetooide *Roman*.

Evenwel moet ik bekennen dat *Willichius* ook eenigen van die naamen of Koningen, te weeten tot *Hercules* toe, by *Tacitus* gevonden heeft. De Germaanen of oude Duitſchers hadden ook hunne dichters, en oude liederen; in dewelken *Tuisko* of *Tuiſtho*, en *Tuiſthoos* zoon *Mannus*, als Goden uit de aarde geboren, en de eerſte Stichters der Germaanen, gepreezen wierden. *Tuiſtho* en *Mannus* konnen den naam aan de Duitſchers en Germaanen gegeeven hebben; dat wil ik niet tegenſpreeken. Maar 't geen 'er *Tacitus* byvoegt dat ſommigen van meer andere Goden ſpraken, die hunnen naam ook aan ſommige Duitſche volkeren gegeeven zouden hebben; dat werpt hy genoegzaam om verre; te kennen geevende dat ze om de oudheit der zake niet vreeſden van onwaarheit overtuigt te zullen worden. Daar en boven, als men de Goden al voor Koningen zouw willen aanneemen, geeft hy de minſte opening niet op wat tijd dat ieder in 't byzonder geheerſcht zoude hebben: 't welk *Willichius* echter zo net en nauwkeutig weet aan te wijzen. Eindelijk de vordere Koningen, die na *Hercules* geheerſcht zouden hebben, zijn *Tacitus* ganſch onbekend geweeſt: die zijn ten minſte uit zijnen *Beroſus* getrokken; en uit de herſſenen van eenen fabeldichter gebooren. Dit wil ik niet tot kleinachting van *Willichius* geduidt hebben; en is ook met dat inzigt niet gezeit. Hy was anders een geleerd man; en in de oudheden van Duitſland wel bedreeven. Maar de ſchennis van *Annius Viterbienſis* was noch niet uitgekomen, en de valſche *Beroſus* voor 't gene hy was noch niet bekend. Op dat valſche licht is *Willichius*, gelijk meer andere geleerden, zonder arg te denken voortgetreeden, en in de graft geloopen.

Maar ter gelegendheit van de woorden, daar *Tacitus* van *Aſciburgum* ſpreekt, zouden wy *Aſciburgum* wel voorby loopen, en 'er ganſch van afdwaalen. Zoo is de vrage dan waar dat deze vermaarde en oude plaats geſtaan mag hebben. Maar voor af moet de Leezer gewaarſchouwt worden, dat 'er volgens den Heer *Alting* twee plaatzen zijn geweeſt, die den naam

naam van *Aſciburgum* gedragen hebben. De eerſte is buiten verſchil; en word in de bekende landkaart van *Peutingerus* en miſſchien ook by *b Tacitus*, aan de Galliſche of ſlinker zijde van den Rhijn geplaatſt: want daar ſtaan de volgende plaatzen, van de monden des Rhijnſtrooms te beginnen, op deze order aangetekend, *c Carvo* XIII, *Caſtra d Herculis* VIII, *e Noviomagus* VI, *f Burginatium* V, *Colonia g Trajana* XL, *Vetera* of *Zanten* XIII, *Aſciburgum* XIV, enz. Het tweede *Aſciburgum*, zegt de Heer *Alting*, ſtond op den Duitſchen oever van den Rhijn; en word van niemand dan *Ptolomæus* vermeldt: ten ware, zegt hy vorder, dat iemand van dit verſtand ware dat het beter op dit Overrhijnſche *Aſciburgum* paſt, 't geen *Tacitus*, zonder het te willen beveſtigen, uit de oude liederen der Germaanen opgeeft. Hy wil zeggen; indien de woorden van *Tacitus* van het Overrhijnſche *Aſciburgum* moeten verſtaan worden, zoude *Ptolomæus* niet alleen van dat *Aſciburgum* ſpreeken; maar *Tacitus* ook. Dat overgeſlagen; *Ptolomæus* plaatſt zijn *Aſciburgum* tuſſchen *Vetera* en *Batavodurum*, dat is, Zanten en Wijk te Duurſtede: en, om dat de wijdte en breedte met de beſchryvinge van *Ptolomæus* net overeenkoomt, ſtelt *Alting* voor vaſt dat het omtrent Weſtervoorde geſtaan zal hebben. Omtrent het eerſte *Aſciburgum* valt niet te twyfelen. Dat ſtaat in de Reiskaert van *Theodoſius*, door *Peutingerus* uitgegeeven, zoo wel aangeweezen dat geen een Schryver daar over de minſte zwarigheit oit heeft gemaakt. Ook is daar, volgens de getuigenis van *Pirkheimerus* en *Cellarius*, noch een Dorpje gelegen; 't welk den ouden naam genoegzaam behouden heeft, en in het duits Asburg word genoemt. Dan dit *Aſciburgum* heeft geene gemeenſchap met Weſtervoorde; en is boven Zanten in 't Graafſchap van Meurs gelegen. Maar of het wel zoo zeker is, dat 'er een tweede *Aſciburgum* zy geweeſt, en vervolgens of Weſterfoort of Weſtervoorde op zoo eene oudheit roemen mag, daar over zoude noch te kijven konnen vallen.

b IV. Hiſt. cap. 33.
c Volgens den Heer *Alting* Rawijk.
d Volgens *Alting* Malburg. *e* Nimwegen.
f Miſſchien Biezenburg; zie den Heer *Alting*.
g *Keln* by Kleef.

len. Men hoeft ganſch niet toe te ſtaan dat iemand anders, dan *Ptolomæus*, van dit leſte *Aſciburgum* geſchreeven hebbe: want 't geen *Tacitus* van *Aſciburgum* ſchrijft, kan zeer gemakkelijk op het eerſte gepaſt worden. Wat nu *Ptolomæus* belangt, 't is bekend wat ſommige geleerden tegen zijne weereldbeſchryving te zeggen hebben. J. G. *h Voſſius*, *Paulus i Merula*, M. *k Velſerus*, om anderen voor by te gaan, zeggen dat hy zeer dikwils grove en lelijke mifflagen tegen de weereldbeſchryving begaat. *Merula* geeft 'er deze reden van, dat hy veele dingen van hooren zeggen ſchreef. En *Velſerus*, hoewel hy *Ptolomæus* verſtand en vernuftigheit ten hoogſte prijſt, getuigt dat hy zeer dikwils miſt; en dat de Hoogduitſche, Franſche, Spaanſche, en Britanniſſche Schryvers, zijne openbaare en taſtelijke mifflagen zeer dikwils ten toon geſtelt hebben. De geleerde *Chriſtoph. Cellarius* klaagt even luid over de mistaſtingen van *Ptolomæus*: doch niemand luider dan *Cluverius*: die volgens *Menſo Alting* al te ingenomen tegen *Ptolomæus* is; en de gelegendheit maar ſchijnt te zoeken, om hem de volle laag te geeven. Men ziet 'er evenwel uit dat *Ptolomæus* by deftige Schryvers ganſch niet voor onfeilbaar te boek ſtaat; en in de beſchryvinge van de weereld zeer dikwils van 't rechte ſpoor afgedwaalt is. Dewijl dan niet beweezen kan worden dat iemand anders, dan hy, van het laatſte *Aſciburgum* geſproken heeft; en dewijl hy in de beſchryvinge van Europa, en voor al van Duitsland, zoo dikwils bezijden het wit ſchiet, en ook zeer dikwils een anders zeggen ſlechts na vertelt; zouw het zoo qualijk geraden zijn, dat hy van geen ander *Aſciburgum* heeft willen ſpreeken dan het eerſte, maar de rechte plaats op eenige uuren na niet geweeten heeft? Ik ſpreek des te vrymoediger om dat *Cellarius*, die den Heer *Alting* wel geleezen heeft; en anders groote achting, zoo wel als ik doe, voor zijne geleertheit heeft, echter maar van het eerſte *Aſciburgum* gewaagt, zonder een enkel woord van het tweede te ſpreeken.

HET

h De Scient. Math. pag. 127.
i In Præfat. Geogr.
k Lib. 1. Rer. Auguſt.

HET DEKENSCHAP VAN GROL;

Onder het welke begreepen zijn

Grol:	*Winterswijk:*
Lochem:	*Dinksperloo:*
Breevoort:	*Buerloo:*
Halten:	*Lichtenvoorde:*

GROL

GRol / ook Groenloo genaamd / is een zeer sterk Stedeke des Graafschaps van Zutfeen / en deszelfs sleutel en heining. Het is gelegen aan de beek Sling / die voor by het Stedeke vliet; en door Graaf Otto III. in 't jaar 1235. van Hendrik van Berkulo is gekocht. Reinout III. heeft het bewalt: dan Keizer Karel V. heeft de wallen in Oude naam

in 't jaar 1550. vernieuwt / en 'er ook eene graft om geleidt. Ook zijn 'er noch nieuwe werken door den Koning van Spanje aan gemaakt; en is alles in volkomen staat door de bondgenooten gebragt. Den 28. September 1597. wierd het door Prins Maurits verovert; maar door den Markgraaf Spinola wederom ingenomen den 14. Augusti 1606. Eindelijk is het door Prins Frederik Hendrik in het jaar 1626. bemagtigt / en weder onder de Vereenigde Nederlanden gekomen.

Van ouds heeft het onder den Bisschop van Munster en het Aartsdiakenschap van Vrede gestaan: welk Aartsdiakenschap in 't jaar 1303. door Henricus, die toen Bisschop was / aan het Schatmeesterschap der Kathedrale Kerke was gehecht. Doch wanneer het Bisdom van Deventer opgerecht was; is het eerst door Paulus IV / en naderhand ook door Pius IV / aan het Bisdom van Munster onttrokken; en den Bisschop van Deventer onderworpen: daar Bitter van Raasveld, toen Schatmeester der gemelde Kerke van Munster / zich te vergeefs tegen kantte. Raasvelds nazaat / Johan van Veelen, heeft zich die zaak zeer aangetrokken: want als de Bisschop van Deventer al bezit van de plaats genomen had / en de Vikaris van 't Bisdom by 't openstaan van den Stoel in dat bezit volhardde; en als daar by zijn rechtsgebied noch door de Geestelijkheit / noch door den Vrost / noch door het volk erkent of aangenomen wierd; heeft hy by den Hartog van Parma om het wederkrygen van zijn oude gerechtigheit aangehouden. De Hartog weeg hem naer den Kantzelier van Gel-

Gelderland / en 't Hof van Roermonde; die hem wederom naer den Paus / als den bron aller gerechtigheit / geweezen hebben. Van den Paus wierd hy naer de Kerkvoogden van Paderborn en Keulen / of hunne Officialen / gezonden; die ieder voor hun hoofd / en in 't geheel / tot gevolmagtigden aangestelt wierden. Hy koos den Official van Keulen: want diens zin was het ook niet dat men de paalen van 't Keulsche Bisdom door het oprechten van het Roermontsche enger had gemaakt; en het Bisdom van Utrecht ook aan 't Aartsstift van Keulen onttrokken was. En dewijl het Kapittel van Deventer / door dien de Bontgenooten de Stad ingenomen hadden / alleslins verstroit was / en vervolgens niemand by de hand om voor de gerechtigheden van 't Deventersche Kapittel te spreeken; heeft hy een vonnis zoo als hy wenschte gekreegen: want het luidde dat hy in zijne oude rechtsmagt herstelt en gehandhaaft moest worden.

Als hy daar op zijn rechtsgebied te Grol zoude gaan oeffenen; wierd hy door de Heeren van de Wet belet; die verklaarden dat zy het niet toestaan zouden / voor dat de Landvoogd / door den Koning aangestelt / het vonnis goedgekeurt zoude hebben. Zoo begost hy dan te woelen om zoo eene goedkeuring te verkrygen; en ten dien einde had de Keurvorst van Keulen op zijn verzoek reeds brieven van voorschrygving aan den Graave van den Berg geschreeven. Maar ondertusschen word de Stad in het jaar 1597. door den Prins van Oranje verovert en het geding geëindigt. Maar als Spinola de plaats in 't jaar 1606 wederom bemagtigt had; is die zaak

ook wederom leevend gewozden. Want in 't zelfde jaar / den 22. Augusti / schreef van Veelen eenen brief aan den Graaf Sora, die tot algemeenen Landvoogd over de veroverde plaatzen aangestelt was; en verzocht dat hy zijne rechten ongeschonden en onverminderd behouden mogt. Zelfs quam hy te Gzol; en heeft daar eenen Vikaris / die tot dien tijd toe eene bywit gehouden had / tot Onderpastooz aangestelt; zelfs na dat de Bisschop Sasboldus het bestier der zelve Kerke eenen Kanonnik der Katedzale Kerke / met name Kornelis Fabricius, opgedzagen had. Maar van Veelen steunde op de gunst van Hendrik vanden Berg, Steeboogd van Gzol; wiens zuster boozname nelijk dooz zijne hulp Abdis van Vzede gewozden was. Doch Sasboldus heeft den gemelden Korn. Fabricius tegen den Schatmeester de hand boven 't hoofd gehouden / en in zijn ampt gehandhaaft. Ook heeft hy 'er alle Kerkelijke bedieningen waargenomen; zoo als zijn nazaat Rovenius ook gedaan heeft; ter tijd toe dat de zeeghaftige wapenen der Heeren Staaten de overhand aldaar gekreegen hebben.

Het was ook niet billijk dat de staat der Deventersche Kerke erger ware geweest dan die van de andere pas opgerechte Kerken. Die Kerken waren ook aan andere Kerken of Bisdommen onttrokken; en hebben ook omtrent de paalen / die haar aangewezen waren / eenige moeyelijkheden uitgestaan; doch zijn evenwel alle zwarigheden / zonder eenige schade te lijden / te boven gekomen. Ook hebben de onzen noit ontkent dat deze landstreek / die aan 't Bisdom van Munster paalt / dooz dien Bisschop in 't geestelijke bestiert

ſtiert was geweeſt. Alleenelijk hebben ze daar op geſtaan dat twee Pauzen/ Paulus IV. en Pius IV, dezelve landſtreek/ die te voore onder den Biſſchop van Munſter ſtond/ den Biſſchop van Deventer, onderwozpen hebben. Maar laat ons de twiſterpen daar laaten/ en de Stadt gaan bezigtigen; daar we maar eene Kerk zullen vinden; die op den naam van den H. Calixtus ingewijdt is geweeſt. De Paſtooz was (in de Katolijke tijden) gehouden de onbloedige Offerhande dagelijks op te dzaagen.

In 't jaar 1597. wierd het Paſtoozsampt bekleedt dooz Johan Wolſijnk; die zich ook tot het vergeeven van de Vikary der Drie Koningen, in dezelve Kerke/ gerechtigt achtte. Dit blijkt uit een ongedzukten bzief/ dien ik onder de pampieren van Sasboldus gevonden hebbe/ en hier opgeeven wil.

Ik *Johan Wolſijnk*, onwaardig Paſtoor der Parochikerke te Groenlo en begeever van de Vikary der *Drie Koningen*, die in dezelve Kerke geſticht en met inkomſten begiftigt is, en van *Judocus Greninkhoff*, te Munſter gebooren, den tijd van 17. jaaren bezeten is geweeſt, wenſche aan den zeer godvruchtigen en geleerden Heere, *Ægidius de Monte*, Apoſtoliſſchen Protonotaris, en by 't openſtaan van den Stoel, algemeen Vikaris over het Bisdom van Deventer, de eeuwige zaligheit in den Heere. Vermits ik zag en beſpeurde dat 'er nergens een waare Bedienaar van de gemelde Vikary te voorſchijn quam; en dat 'er tuſſchen den Zondag *Judica* en het feeſt der H. H. *Petrus* en *Paulus* geen kerkelijke dienſt wierd gedaan; zoo heb ik volgens het recht der ſtichtinge, en op het ingeeven en den raad van goede luiden, niet

konnen nalaaten, ten einde het inzigt van den Stichter niet zoude te leur geſtelt worden, een goeden en Katolijken Vikaris, die metter daad Prieſter was, tot vermeerdering van den goddelijken dienſt, aan de gemelde Kerk te bezorgen. Dierhalve heb ik, door die gelegendheit aangezet, de voornoemde Vikary op eene godvruchtige en rechtmatige wijze begeeven aan den geleerden en eerzaamen Heer *Koenraad van Teſſelink*; dien ik goedgevonden heb uwe Eerw. voor te ſtellen; zoo als ik hem uwe Eerw. door deezen brief voorſtelle; biddende en vermaanende uwe Eerw. in den Heere dat het u believe den voorn. Heer, door my op die wijze voorgeſteld, in 't bezit van dezelve Vikary te laaten treeden, en te beveſtigen..... In 't jaar des Heeren 1597, den 3. Juny.

Ik Johan Wolfynk, Paſtoor te Gronlo, heb deezen brief, ter getuigeniſſe der waarheit, met eigen hande ondertekent.

Dan Koenraad Teſſelijnk **heeft het recht, dat hy op de Vikary gekreegen had, overgedaan aan** Lubbert Borkelo: **zoo als gezien kan worden uit dit verhaal van** Sasboldus; **'t welk onmiddelijk achter den gemelden brief geſchreeven ſtaat.**

DE voornoemde *Koenraad Teſſelijnk* is den 9. July 1606. te Linge gekomen; en heeft voor my als Ordinaris, en voor Meeſter *Petr. Vosmeer* en *Gereon* als getuigen, verklaart dat hy van het recht, dat hy op de voorn. Vikary der 3. *Koningen* had, ter gunſte van *Lubbert Borkelo* zuiverlijk en om Godt afgeſtaan had, en ten deezen ſtonde afſtond: daar en boven

ven dat hy hem de gedenkſtukken, kerkcieraaden, en den kelk, die de Kerke toebehooren, reeds in bewaringe gegeeven had; waar van hy de *autentijke* brieven vertoonde. Ziet den brief na, die hy my den 26. Juny 1606, als ik te Linge was, geſchreeven heeft.

Omtrent den zelven tijd heeft Sasboldus tot Paſtoor over de Kerk van Linge aangeſtelt Kornelis Fabricius, te Spanbroek in Noordholland * geboren. Hy had hem reeds te voore / te weeten den 16. September 1603 / uit kracht van zijn ordinaris gezag / en als Delien van den Haag / zoo als zijne wooorden luiden / naer de Paſtory van Leyerdorp gezonden. Wanneer Fabricius nu het Paſtoorsampt te Grol bekleedde; heeft hy veele brieven gewiſſelt met den Aartsbiſſchop Sasboldus; die toen te Keulen in ballingſchap leefde; en hem gedurig tegen den Schatmeeſter van Brede / deszelfs mededinger / de hand geboden heeft. Dat heeft Sasboldus opvolger / Ph. Rovenius, ook gedaan: welke Rovenius naderhand / als Grol belegert wierd / in de Stad was; en van Hugo † Grotius, over zijne nedrigheit en voorzigtigheit / zeer geprezen word.

't Zedert dat Grol door Prins Frederik Hendrik verovert is geweeſt; hebben de Katolijke ingezetenen by de Minnebroeders van 't nabuurig Klooſter Zwilbroek te Kerk gegaan. Doch onder den Biſſchop van Sebaſte hebben zy een eigen Paſtoor gekreegen; te

* In eene lijſt van het Kollegie te Keulen ſtaat aangetekent dat hy te Krommeny gebooren was.

† De Obſid. Grollæ p. 18. Zie het tweede deel van het Latijnſche *Batavia* S. pag. 84.

te weeten Otto Munſter, te Gooz gebooren.

Behalven het Paſtoozsampt is 'er een genootſchap van Vikariſſen; welker Vikaryen hier volgen.

1. De Vikary van de H. H. Drie Koningen en S. (2) Liberius; wiens Bezitter groote inkomſten had.

2. —— Die van S. Antonius; wiens Bedienaar tot het leezen van twee Miſſen gehouden was.

3. —— Die van de H. H. twaalf Apoſtelen. De Bedienaars van beide deeze Vikaryen moeſten vier Miſſen ter week doen/ en altijd reſideeren.

4. —— De Vikary van S. Jan den Dooper; wiens Bedienaar uit hoofde van dat ampt gehouden was de H. Offerhande in de vaſten alle dagen Gode op te draagen; doch buiten de vaſten viermaal ter weeke. Daar en boven moeſt hy geduurig reſideeren. 5. De Vikary van de H. Catharina. 6. Die van de 10. duizend Martelaaren; beide met de eige laſten als de voorgaande. 7. De Vikary van de Allerh. Maagd Maria, en de H. H. Apoſtelen Andreas en Bartholomæus. Alle deeze Vikaryen wierden door den Paſtoor vergeeven. 8. Die van het H. Kruis, met den laſt van twee dienſten. 9. Die van 't Allerh. Sakrament; wiens Bedienaar verpligt was om alle Maandagen/ Donderdagen/ Vrydagen/ en Saterdagen/ de heilige altaardienſten te verrichten. 10. De Vikary van O. L. Vrouw; wiens Bedienaar gehouden was te reſideeren; en alle Saterdagen eene Hoogmiſſe te doen. Deze drie Vikaryen wierden door den Raad vergeeven. De laatſte wierd ook (ſomwijlen) door 't Kleermakers gil-

gilde vergeeven; zoo nochtans / dat de toestemming van den Pastoor ook vereischt wierd. 11. Die van S. Anna; wiens Bedienaar gehouden was alle Dingsdagen eene Hoogmisse te doen. 12. Die van den H. Silvester; wiens Bedienaar geen vaste dag voorgeschreeven was om den altaardienst te verrichten: zoo dat hy eenen dag / of meer / t' zijner keure mogt neemen.

Ik heb onder my de autentyke woorden van de stichting der gemelde Vikaryen / op parkement geschreeven. Achter aan volgt een duitsche brief van Philips Lalaing, Graaf van Hoogstraaten / Stadthouder van Gelderland; dien hy in 't jaar 1574. geschreeven heeft aan Herman van Velen, Pastoor van Grol.

Zoo heeft hier dan in 't gemelde jaar gestaan Herman van Velen. Nu gaan wy de twee Kloosters bezigtigen. Kloosters

Het eerste wierd het oude Klooster / of door de wandeling / Willekens Klooster genoemt; en van Maagden bewoont / die zonder eenige verbintenisse van geloften / onder eene vrywillige gehoorzaamheit / kuisheit en armoede / t' zamen leefden; en daarom wierd het Konvent ook Wilkens Klooster genoemt. David a Mauden, in eenen brief aan Sasboldus van den 29. December 1626 / spreekt aldus van dit Wilkens Konvent. Het Klooster heeft maar eene boerenwooning van geringe waarde: zy leeven in 't gemeen; leezen de getyden van de H. Moeder Gods; en winnen de kost met haar handwerk: de Pastoor is haar Pater of Overste; en de Stads Ovrigheit vergeeft de plaatzen. Eerste

Het tweede wierd het Engelen Klooster genoemt; en was een Konvent van Regulie- Tweede

re Kanonnikkessen / die naer den Regel van S. Augustinus leefden. Johan van Beyeren, Bisschop van Munster / heeft ten tyde van Paulus II. den Overste van het Klooster Wyendeswege / en den Overste der Broederen van het Klooster Bulderborn te Munster / tot Kommissarissen en Schouwmeesters over de Reguliere Kanonnikkessen van dit Konvent en van 't geheele Bisdom van Munster aangestelt. En die Kommissarissen en Schouwmeesters hebben de gemelde Kanonnikkessen ook verscheide ordonantziën voorgeschreeven.

In 't jaar 1607 / den 27. April / is dit Konvent 's nachts omtrent elf uuren door het branden van een nabuurig huis aan brand geraakt; en behalven de Kerk en het vertrek van den Proost met al den inboedel aan koolen geleit. Wanneer de Aartsbisschop Sasboldus, om de wederopbouwing te helpen bevorderen / zyne miltheit aan 't Klooster beweezen heeft / en ook zyne behendigheit te werk gestelt / om 'er de Kloosterlyke tucht op een goeden voet te brengen. Doch dewyl 'er 't zedert het inneemen van de Stad verbod aan het Konvent wierd gedaan van geene nieuwelingen meer aan te neemen / hebben de laatste Zusters / die alleen noch in 't leven waren / eene somme gelds van de Staaten gekreegen; en zich in S. Agnes Klooster te Emmerik / dat ook een Konvent van Reguliere Kanonnikkessen is / begeeven.

Parochikerk van Lochem aan 't Kapittel van Zutfeen gegeeven.

Lochem.

Het Stedeke Lochem / aan den bliet Berkel in het Graafschap van Zutfeen gelegen / is wel eer een sterke plaats geweest; maar voor

voor al zeer vermaard geworden in den laatsten Munsterschen Oorlog. De Bisschop van Munster had het met zijn krijgsvolk bezet; maar dat wierd 'er den 13. November 1665. door de zeeghaftige wapenen der Hoogmogende Staaten en de Fransche hulpbenden uitgedreeven. Daar staat maar eene Kerk; die den naam van S. Gudulaas Kerk voerde; en benevens alle de tienden door de Gravinne Irmgardis, na dat haar gemaal Graaf Geraard overleden was/in 't jaar 1134. geschonken is aan 't Kapittel van Zutfeen. Hier nevens gaat de giftebrief zelf/ met de getuigenisse van den Utrechtschen Bisschop Andreas.

IN *den naame des Vaders, en des Zoons, en des H. Geests.* Het is een gewisse zaak dat het volk, 't welk belijdenis van het katolijk geloof in *Christus* doet, door zigtbaare getuigenissen moet onderrecht worden; op dat het door het vertoonen van zigtbaare dingen getuigenis konne geeven van de onzigtbaare; en aldus alle menschen, zoo tegenwoordige als toekoomende, kennis mogen hebben van de wijze, order, en waarheit der zaken die bevestigt moeten worden; staande anders te vreezen, indien 'er onder de geloovigen, 't welk de Heer verhoede, een bygeloovige dooling mogt ontstaan, dat dan de liefdadige giften der geloovigen te loor zouden gaan. Hierom is het dat ik *Andreas*, by Gods genade Bisschop van Utrecht, by den tegenwoordigen brief allen geloovigen bekent maake dat de doorluchtige Gravin, Mevrouw *Ermergardis*, wettige erfgenaam van de Stad Zutfeen, by ons gekomen is te Memlo; en gezeit heeft dat zy met haaren man *Koenraad* Grave van

Lucelenburg, en haaren zoon *Hendrik*, de Kerk van Lochem, met alle de tienden en vordere inkomſten, aan de Moeder Gods *Maria*, den Prins der Apoſtelen S. *Petrus*, en de H. Maagd *Walburgis*, opgedragen heeft tot eene prebende voor de Kanonnikken der Kerke van Zutfeen: ten einde dezelven gedagtenis houden voor alle geloovige Chriſtenen, zoo leevenden als dooden; en wel voornamentlijk voor de ziele van haaren man *Geraard*; door wiens belofte zy, zoo als ze verklaarde, aangezet was om zulks te doen: voorts voor de zielen van die van haar geſlagt; namentlijk van haar' Vader Graaf *Otto*, haare moeder *Judit*; en haare broeders; te weeten den Biſſchop *Theodoricus*; en de Graaven *Hendrik* en *Geraard*; *'t welk zy gedaan heeft* in de tegenwoordigheit van al de Geeſtelijkheit en 't volk, dat op O. L. Vrouws Lichtmis in de voornoemde Kerk van Zutfeen verſcheenen was om (1) waskaerſſen te draagen: 't welk ook gehoort en gezien wierd van de volgende leeken en Geeſtelijken, altemaal geloofwaardige mannen: *Hendrik Lintburgen* Prooſt; *Konſtantijn* Advokaat, *Wouter van Stapelo*; *Burchart de Withe*, *Herman van Mirlare*; *Aarnout van Ennethere*; *Garlach van Dedingwerte*; *Ulrik van Beltram*; *Pelgrim van Zutfeen*; *Koenraad van Wapſne*; *Wenro van Leſten*; *Drogwart vander Horſt*; *Becelm van Richerlo*. Dit, zegge ik, heeft zy in onze tegenwoordigheit gezeit; en verzocht dat wy, 't geene zy naer de billijkheit en met eene godvruchtige genegendheit gedaan hadden, door de getuigenis van onze vergunning en de afkundiging van ons vonnis zouden beveſtigen. Zoo is het dan dat wy, 't geen van hen gedaan is pryzende, en onze toeſtemming aan het billijk verzoek van Me-

Mevrouw de Gravin geevende, bevel gegeeven hebben om dezen brief op te ſtellen; en 'er ons zegel tot oirkonde van de zaak op te prenten. En alle de genen, die deze godvruchtige gifte zullen verbroken hebben, of hun beſte gedaan om ze te verbreeken, die ſlaan wy uit krachte van onze afkundiging met den ban, en vervloeken ze, door 't gezag van den Vader, den Zoon, en den H. Geeſt; en van alle Gods Heiligen: op dat ze, indien ze tot geen inkeer koomen, met den duivel in alle eeuwigheit gepynigt worden. 't Zy zoo; 't zy zoo. Gedaan in 't jaar 1134, in de achtſte indiktie.

Over den eigendom van de gemelde tienden is eertijds verſchil geweeſt tuſſchen de Graaven (van Gelderland) en de Biſſchoppen van Utrecht: maar in 't jaar 1059 / in de 12. indiktie / heeft Wilhelmus de FF / Biſſchop van Utrecht / te Utrecht in een volle Synode / ten overſtaan en op het verzoek van den Graaf Godſchalk, van deszelfs huisvrouw Adelheit, en van hunne zoonen Gebehard en Otto, den eigendom aan het Kapittel van Zutfeen overgegeeven. Dit heeft Guido, oolk Biſſchop van Utrecht / in 't jaar 1310 / 's Woensdaags na Mariaas Hemelvaart / goedgekeurt en beveſtigt. Doch in 't jaar 1207 / in de 2. indiktie / had Graaf Geraard met den raad van zijne moeder Richardis, en zijne twee broeders Otto Prooſt van Santen en Lodewijk, daar by gevoegt alle de tienden der nieuwbebouwde landerpen; zoo die men reeds begonnen had te bebouwen; of die noch ſtonden bebouwt te worden. Deze gifte / die hy voor de zaligheit der ziele van zijnen vader Otto gedaan heeft / bezwaarde hy met den laſt van op zijn vaders

jaar-

jaargetyde den armen vier malders rogge en gerst uit te deelen. De gemelde gifte is in 't jaar 1312 / op S. Martinus dag / bevestigt door Reinold I; in 't jaar 1339 / op S. Lambertus dag / door Reinold II: en eindelijk den 6. van Augustus 1535. door Karel van Egmont.

Ik vinde de volgende Pastoors van Lochem vermeld:

Pastoors of Plebaanen van Lochem.

P. Otto, in 't jaar	1327.
Otto van Essche,	1341.
Stephanus Vuerden	1391.
Johannes Schelwert	1475.
Judocus Huyer	1571.

Uit hoofde van de voornoemde gifte was het Kapittel van Zutfeen gerechtigt om den Pastoor der Kerke te benoemen; welke Pastoor gehouden was dagelijks den goddelijken dienst te doen. In de gemelde Kerke waren ook eenige Vikarpen gesticht: als

1. Eene Vikary / die den Bezitter verpligtte om alle Zondagen / Maandagen / en Dingsdagen / den eersten dienst te doen.

2. Een tweede Vikary / wiens Bedienaar gehouden was alle Woensdagen / Donderdagen / en Vrydagen / den eersten dienst te leezen; en alle Zaterdagen by beurten een Hoogmisse te doen: wordende de andere beurt door den Bedienaar van de eerste Vikary waargenomen. Volgens den fondaatzibrief / die getekent is op 't oktaaf van S. Jan 1430 / zijn beide deze Vikarpen gesticht ter eere van O. L. Vrouw en S. Walburgis. In den zelven brief worden Lambertus Meyer, de Pastoor der Kerke / mitsgaders de Burgemeesters

ſters en Schepenen van Lochem / voor de ſtichters en begiſtigers opgegeeven. De Bedienaars van beide de Vikarpen waren verpligt om te reſideeren / het koor by te woonen; en den Prieſter / die de Hoogmiſſe deed / te dienen.

3. Die van de Elf duizend Maagden en Alle Heiligen: welke Vikary de Paſtoor Otto van Eſſche, en Hillebrand van Haaſtewerg, volgens den fondaatſi-brief allereerſt geſticht hebben op het feeſt van (2) Kruisheffing 1341. De Vikaris was gehouden vier Miſſen ter weeke te leezen; maar geene Miſſe te beginnen voor dat het offerdeel van de Hoogmiſſe ge-eindigt was. Daar by was hy gehouden de dienſten van het koor by te woonen; en wierd door den Paſtoor van Lochem aangeſtelt.

4. Die van O. L. Vrouw, en de H. H. Antonius, Johan den Dooper, en Barbara: wiens bezitter gehouden was zijn verblijf binnen de Stad te houden; de dienſten van 't koor by te woonen / en dziemaal ter week den altaardienſt te verrichten. Zy is in 't jaar 1475 / op S. Gorgonius dag / geſticht door den Paſtoor Johan Schelwert; en den 22. September van 't zelfde jaar beveſtigt door den Utrechtſchen Biſſchop Rudolphus. Volgens den ſtichtingbrief hebben de volgende perſoonen de noodige inkomſten aan de Vikary helpen bezorgen: Geraard ten Kluzen; Bertha van Diepenbroek; Catharina van Vriſſchen; Wouter Rant; Chriſtina Volberink; Oda Wedekens; Geraard en Chriſtina Wenlinks; Theodoor van Elſt; Everhard van Weyenberg, Geraard Hoffens; Gooswijn Roelofz. Hendrik Lenderink, Heila Eggink; en Hendrik Kint.

In

In den zelven brief word het recht van de Vikary te vergeeven / by beurten / aan den Pastoor en den Raad opgedragen.

5. Die van de H. H. Apostelen Philippus en Jacobus, die met eene weekelijksche Misse belast was; en door 't Kapittel van Windesheim en Heer Floris-Huis te Deventer begeeven wierd.

6. Die van de H. H. Henricus en Gudula; wiens Bedienaar ook eene Misse ter week leezen moest. Het recht van vergeeving quam het Kapittel van Zutfeen en den Overſten van 't groote Konvent van Lochem toe.

7. De Vikary van de H. H. Apostelen Petrus en Paulus; wiens Bedienaar insgelijks tot het leezen van eene weekelijksche Misse gehouden was / en door den Heer van Aamsen aangestelt wierd.

Dan waren 'er noch drie Kerkdiensten gesticht; van S. Anna; van 't Hoogwaardigste Sakrament; en van de 7. Weender H. Maagd Maria. De Bedienaar van den eersten / die door den Raad aangestelt wierd / moest alle Zondagen en Dingsdagen den dienst des outaars doen: die van den tweeden / dien dat ampt ook door den Raad gegeeven wierd / alle Donderdagen. De derde is naderhand met het Kerkmeesterschap vereenigt / en aldus te niet gegaan.

Maagdenhuizen.

Te Lochem hebben eertijds twee Maagdenkloosters gestaan. Het eerste / om dat 'er zoo veele Maagden woonden / wierd het groote Konvent genoemt. Deeze Maagden / die geene Kloostergeloften deeden / en Zusters van 't gemeene leven genoemt wierden / hebben 'er al van 't begin der veertiende eeuwe gewoont; had-

hadden S. Agnes voor haare patroonesse verkooren; en stonden onder de regeering en bezoekinge der Broederen van Heer Floris-Huis te Deventer. In 't jaar 1504 / den negenden van Augustus / onder den Overste Hendrik van Laar en de Klooſtervoogdesse Ida Voſſes, is dit Konvent van de Parochikerke afgezondert; mits zoude het jaarlijks vier Rhijnſche goudguldens aan het Kapittel van Zutfeen opbrengen.

Het tweede Nonneklooſter was bekent onder den naam van 't kleine Konvent; en wierd van dezelfde ſoort van Maagden bewoont als het voorgaande. Ik vinde in de pampieren van Buiskenshuis te Deventer aangetekend dat de Zuſters van dat huis / die het Pauſſelijk interdikt tegen Rudolphus van Diephout onderhielden / en daarom genoodzaakt wierden Deventer te verlaaten en herwaerts te wijken / het eerſte begin omtrent het jaar 1430. aan dit Konvent gegreven hebben. Wanneer dezelve Zuſters weder naer Deventer vertrokken; is het Klooſter echter / gelijk daar ook aangetekend ſtaat / blyven ſtaan. 't Kleine Konvent.

Om dezelfde reden / te weeten het onderhouden van 't interdikt / waren de Nonnen van S. Agnes Klooſter te Emmerik met meer andere Geeſtelijken in 't jaar 1425. genoodzaakt die Stad te verlaaten. Maar die hebben van Willem Kniekamp, Paſtoor van O. L. Vrouws Kerk te Zutfeen / huisveſting en voordere hulp gekreegen.

Het Gaſthuis / dat hier ten dienſte der armen geſticht is / draagt den naam van S. Magdalenaas Gaſthuis. In deszelfs Kapelle was eene Vikary geſticht; wiens Bedie- Gaſthuis

naar

naar dooꝛ den Raad verkooren wierd / en tot het leezen van twee Miſſen ter weeli gehouden was.

Kapel te Laar.

Onder deze Parochië / te weeten te Laar / buiten de Stad / ſtaat eene Kapel; die de H. H. Ewalduſſen, volgens de Aanteekeningen van Sasboldus, dooꝛ haare patroonen viert. Deze twee heilige Bꝛoeders / om de onderſcheide kleur van 't hair de Witte en de Zwarte Ewaldus genaamd / waren naer het ſchꝛyven van den * Eerwaardigen Beda dooꝛ 't dooꝛbeeld van den H. Willibrordus opgewekt om Ierland daar ze lange jaaren in ballingſchap geleeft hadden te verlaaten / en al hunnen arbeid ten dienſte van 't Evangeli te gaan beſteeden. Zy wooꝛden ook in Weſtfalen / by een Dooꝛp dat ook Laar genoemt wooꝛd / † zeer plegtelijk gevierd. Ja zeker Schꝛyver / die een geſchꝛift ‡ van den lof der Weſtfalingen uitgegeeven heeft / zegt vlak uit dat de Parochi van dit Laar de oudſte van ganſch Weſtfalen zy: want daar leggen vaſte bewijsſtukken dat zy hun Apoſtel-ampt aldaar begonnen hadden. Maar naulwelijks hadden zy de fakkel van 't Evangeli daar ontſtoken; of zy wierden by eene plaats / die noch de Mortmuhl of de Mooꝛtmoolen heet / om hals gebꝛagt / en in den vloedt Imſchara gewoꝛpen. Van daar dꝛeeven de doode lichaamen in den Rhijn; en zijn dooꝛ een zigtbaar wonder tegen ſtroom / en van een wonder-

Daar de H. H. *Ewalduſſen* geviert worden.

baar

* Hiſt. Angl. lib. 5. c. 11.

† Zie onze bemerkingen op het land van Drent, daar we in de beſchryvinge van 't Bisdom van Groninge van het Dorp Laar ſpreeken; en van de H. H. Ewalduſſen breeder handelen. Ook kan het eerſte deel van *Batavia Sacra* over deze H. H. Mannen nagezien worden.

‡ De *laudibus Weſtphalorum* c. 8.

baar licht beſcheenen / tot Keulen toe voortgedreeven. In 't leven van * den H. Anno, Biſſchop van Keulen / die hen den 3. Oktober 1074. hooger van de aarde verheven had / ſtaat te leezen dat de Rhijnſtroom zelf te rugge vliette. De Ewalduſſen, op die wijze te Keulen aangedreeven / wierden van den zaligen Tilmannus hunnen predikgezel door goddelijke openbaring gekent; en van Pippijn, Plectrudis, mitsgaders de Geeſtelijkheit en het volk van de Stad Keulen / met alle eerbiedigheit ingehaalt; en in het koor van S. Cunibertus Kerk / ter plaatze daar een put ſtaat / ten toon geſteld. Op dezelve plaats worden hunne Reliquiën noch tegenwoordig in een koſtelijke kas bewaart. Doch hunne hoofden of kruinen zijn voor deezen aan de Kerk van Munſter geſchonken. Hun feeſt word zoo te Keulen als te Utrecht / en in de onderhoorige Bisdommen / gevierd op den derden dag van Oktober; 't welk al in 't leven van den H. Willibrordus een begin genomen had. Voorts ſtaat by † Boſſchaerts beweezen dat ze de martelkroon in 't jaar 693. ontvangen hebben.

Wijders vinde ik niet aangetekend / door wien / of by wat gelegendheit / dat de Kerk van Laar opgebouwt zy. Doch dit is ieder een bekend dat ze door den grooten toeloop van menſchen / die 'er van alle kanten hunne bedevaerten quamen doen / eertijds berucht is geweeſt. Zy heeft tot haar gerief eene Vikary / te weeten van den H. Georgius; wiens Bedienaar gehouden was alle Woensdagen en Vrydagen Miſſe te leezen; en door den

* Lib. 1. c. 37.

† De primis Friſiæ Apoſt. Diſſert. 51.

den Heer van Verwoelde verkooren wierd.

AANTEKENINGEN.

1. *Om waskaarſſen te draagen*, enz. Hier ziet men dat het gebruik, van op *Mariaas* Lichtmis of Zuivering brandende waskaarſſen te draagen, en daar mede by wijze van eenen ommegang de Kerk of ook de Stad rond te gaan, al gebruikelijk was in de twaalfde eeuwe. Doch dat gebruik is noch veel ouder; en heeft ten minſte al in zwang gegaan onder Keizer *Juſtinianus*. Want by *a Nicephorus Calixtus* ſtaat te leezen dat *Juſtinianus* een gebod liet uitgaan dat men dit feeſt in de ganſche weereld zoude hebben te vieren. Hier uit beſluit de Kardinaal *b Baronius* dat de viering van deezen feeſtdag allereerſt onder den gemelden Keizer begonnen zy. Doch de woorden van *Nic. Callixtus* konnen gemakkelijk zoo verſtaan worden dat al de weereld dat feeſt onder *Juſtinianus* begonnen heeft te vieren; met het welke wel 't zamen ſtaat dat het te voore al hier en daar geviert zy geweeſt. En dit ſchijnt die Hiſtoriſchryver zelf te kennen te geeven; want hy voegt 'er by dat *Juſtinianus* zulks op de zelfde wijze gedaan heeft, gelijk de Keizer *Juſtinus* geboden had de geboorte des Heeren alom te vieren. Nu is het zeker dat die geboorte al voor den tijd van *Juſtinus* op verſcheide plaatzen plagt geviert te worden. Ja *Baronius* zelf houdt het voor waarſchynelijk dat de Paus *Gelaſius* het begin aan dit feeſt gegeeven hebbe; wanneer hy het heidenſche feeſt, de *Luperkalen* of 't Wolvefeeſt genaamd, dat noch niet geheel en al buiten gebruik was, te Rome afſchafte. 't Staat dan te weeten dat dit feeſt by de heidenſche Romeinen onder het bedryven van groote dartelheden en vuiligheden plagt geviert te worden: en, 't geen het ergſte van allen was, zy beeldden zich in dat ze door het vieren van dit feeſt gezuivert *c* wierden. Ja van deze zuiveringe had de Februarimaand haaren naam gekreegen; want *Februare* is op zijn oud latijnſch zuiveren te zeggen.

Noch

a Zie *Thomaſſin* des Feſtes 10.
b In notis ad Martyrologium.
c Zie *Alex. ab Alexandro* Dier. Genial. lib. 4. c. 11.

Noch grouwelijker was het dat men *d* op 't zelve feeſt, om toch te deeg gezuivert te worden, gewoon was den afgod *Saturnus* leevende mannen op te offeren. Mettertijd, als de woeſtheit miſſchien over 't hoogſte was, en de menſchen wat menſchelijker geworden waren, begoſten de Italiaanen *e* figuuren van mannen in de plaatze van mannen te offeren. Eindelijk kreegen ze dien inval dat *Phoota*, 't welk hun van ouds tot een offerhande voorgeſchreeven was, niet alleen een *manſperſoon* maar ook licht in de Grieksche tale betekende: en toen quam de gewoonte op van *f Saturnus* brandende waſchkaerſſen te offeren; waar omtrent dient geweeten dat de bekende *Saturnalia*, of *Saturnus* feeſt, ook op dezen tijd gehouden wierden.

Zoo is het dan niet onwaarſchynelijk dat het feeſt van Lichtmis of *Mariaas* Zuivering, met de ceremonië der waskaarſſen ingeſtelt zy om de ongebondendheden en dartelheden, die door de Heidenen geduurende deze dagen gepleegt wierden, door een godvruchtig gebruik te vernietigen. Althans word dit van den eerwaardigen *Beda* voor eene vaſte waarheit gehouden: *Deeze gewoonte van zich te zuiveren*, *g* zegt hy, *heeft de Chriſten Godsdienſt zeer wel veranderd; als al het volk met de Prieſteren en kerkelijke Bedienaaren op den zelven dag, onder het zingen van lofzangen, door de kerk en langs de ſtraaten van de Stad eenen ommegang ter eere van de H.* Maria *doet; en iedereen brandende waskaarſſen draagt, die hem van den Biſſchop ter hand geſtelt waren.* Ja, hy voegt 'er by, dat dezelfde ceremoni ook op de andere feeſtdagen van de Allerh. Maagd begoſt in zwang gebragt te worden.

S. *h Hildephonſus* Aartsbiſſchop van Toledo, die in

d Zie *Thomaſſin* Methode d'etudier les Poëtes. *Macrob.* lib 1. c. 7.

e *Macrob.* ibid.

f Aras Saturnias non mactando viros, ſed accenſis luminibus excolentes; quia non ſolum virum, ſed & lumen, φῶτα ſignificat. Inde mos per Saturnalia miſſitandis cereis cœpit. *Macrob.* ibid.

g De Temporum ratione.

h Serm. 1.

in 't jaar 667. geſtorven is, en S. *i Eligius* Biſſchop van *Noyon*, *Hildephonſus* tijdgenoot, ſpreeken omtrent even eens als *Beda*.

Hier zal het oude zeggen miſſchien weder te pas koomen; te weeten dat de meeſte ceremoniën en kerkgebruiken der Roomſche Kerke van 't Heidendom zijn ontleent; en vervolgens als bygeloovige en heidenſche dienſtpleegingen behooren verworpen te worden. t'Is hier de plaats niet om over de geloofsverſchillen te ſchryven: Ik zal maar hiſtoriſcher wijze verhaalen wat dat de Roomskatolijke Schryvers op diergelijke opwerpingen gewoon zijn te zeggen. Voor eerſt zeggen *k* zy dat de Heidenen die ceremoniën van de Jooden geleert en overgenomen hadden; en dat Godt zelf alle die ceremoniën en plegtigheden ingeſtelt had. Nu vraagen zy of men eene zaak die in den waaren godsdienſt gebruikelijk is geweeſt, en van den Heere zelf ingeſtelt is, daarom afkeuren en verfoeyen moet, om dat ze van de Heidenen misbruikt is geweeſt. Zy voegen 'er by dat de bygeloovigheit en de afgodery niet beſtaan in het uiterlijke van den kerkendienſt, nochte in het gebruik van ceremoniën: maar dat het wezen van de afgodery en bygeloovigheit in de onbetamelijkheit en onbehoorlijkheit der ceremoniën, en voor al in het voorwerp, daar die kerkdienſten aan beweezen worden, gelegen is.

Ten tweede zeggen ze dat die ceremoniën in 't begin der vierde eeuwe door de Kerk, hoewel met merkelijke verbeteringen, aangenomen zijn om de Heidenen door eene zaak, die in zich zelve niet quaad is, tot den Chriſten godsdienſt te lokken. Dit heeft den Keizer *Konſtantijn* volgens het ſchryven van *Euſebius* aangezet om het gebruik van uitwendige kerkcieraaden in de Chriſtene Kerken in te voeren. 't Was om dezelve reden dat *Gregorius* I, een man van zoo een hoogverlichte wijsheit, aan den Prieſter *Auguſtinus l* ſchreef dat men de afgodiſſche tempels niet afbreeken moeſt; maar hun gebruik ſlechts veranderen. Zy zeggen vorder dat de andersgezinden zelf geen zwarigheit maaken van de Kerken der Katolijken te gebruiken; in welke Kerken nochtans, zoo als

i Serm. 2.
k Zie *Brueys* defenſe du Culte exterieur.
l Zie *Platina* in *Gregorio* I. &c.

als de zelve andersgezinden voorgeeven, voor de tijden der Reformaatzië afgodiſſche dienſten en kerkgebruiken gepleegt zijn geweeſt. Daar vinden ze geen zwarigheit in; om dat de muuren en gebouwen, gelijk hunne *m* Schryvers redeneeren, dewijl het onbezielde zaken zijn, eigentlijk niet beſmet of bezoedelt konnen worden. Maar, zeggen onze Schryvers, waarom dan met zoo een geweld tegen het gebruik van kerkcieraaden, ceremoniën, uiterlijke dienſtplegingen, als afgodiſſche gebruiken uitgevallen? Zijn dat ook geene onbezielde dingen; en vervolgens geene beſmettinge onderworpen; en zijn ze oorſpronkelijk niet van Godt zelf ingeſtelt? De beſcheiden Leezer, hoewel van een andere gezindheit, zal zich aan deeze uitweidinge niet ſtooten: dewijl hy in dit ganſche werk zoo veel van kerkcieraaden, ceremoniën, dienſtpleegingen enz. geleezen heeft; en het gebruik der zelven dikwils heeft hooren afkeuren, en met zeer lelijke kleuren heeft zien uitſchilderen; kan 't hem niet onaangenaam zijn, te weeten wat de Roomskatolijken tot hunne verdediging in te brengen hebben. Ik zal 'er byvoegen dat *Caſaubonus*, die zekerlijk een van de allereerſte plaatzen onder de geleerde Proteſtanten verdient, beſcheiden genoeg is om dat overneemen of navolgen van eenige heidenſche kerkgebruiken ten goede te duiden. Het geen *Paulus* gedaan heeft, zegt * hy, als hy uit het opſchrift dat hy by geval te Athene zag, en uit het outaar dat den onbekenden Godt toegewijdt was, de gelegendheit nam om dien van Athene den waaren Godt te verkundigen; dat hebben de godvruchtige leeraars in het bekeeren der Heidenen dikwils met groote vrucht nagevolgt. Dan zegt hy dat 'er geen grooter beletzel was in de bekeeringe der Heidenen, dan dat ze het Chriſten geloof voor eene nieuwigheit hielden: dat *Paulus*, om beter ingang by die van Athene te vinden, en hun de gedagte van nieuwigheit te beneemen, het opſchrift van 't gemelde outaar tot zijne baat neemt; en tot die van Athene zegt dat hy dien Godt verkundigt, dien zy zelf over lang gevviert en aangebeden hadden. Dat de eerſte Kerkvoogden

m Zie Conformité des Ceremonies modernes avec les anciennes.

* Exercitat. 16. in Annal. *Baronii*. p. 480, 481. &c.

den van den Chriſten godsdienſt, zegt hy, deze heilige voorzigtigheit van *Paulus* dikwils nagevolgt hebben, zullen die ligtelijk begrypen, die de alleroudſte kerkgebruiken van onzen godsdienſt zullen vergelijken met de kerkdienſten, die by de Heidenen gebruikelijk waren geweeſt. Dan gaat hy aldus voort: „ Men heeft veele naamen, kerkgebruiken, en cere„ moniën van 't oude bygeloof behouden; maar al„ les door eene godvruchtige uitlegging verbetert; „ even zoo als Beda ergens zegt. *Men is het hard„ nekkig heidendom door de verandering* (van de kerk„ gebruiken) *te hulp gekomen; daar de ganſche ver„ nietiging* (van die gebruiken) *hen eer verbittert zou„ de hebben.* 't Is waar, *Caſaubonus* voegt 'er by: *of dit overleg, 't welk voor een wijle tijds dienſtig was, de waarheit naderhand tot nadeel geſtrekt hebbe, daar over redeneere ik hier ter plaatze niet.* En hy voegt 'er by dat 'er al van 't begin der Kerke groote mannen zijn geweeſt, dien 't tegen de borſt ſtiet dat 'er heidenſche gebruiken in de Kerk ingevoert wierden; en die zulke kerkgebruiken uit dien hoofde afkeurden dat ze by de afgoden gepleegt wierden. Maar dat eene zaak, die niet quaad is, en ten goede gebruikt word, mettertijd ten quaade begint gebruikt te worden, is altijd geen genoegzaame reden om die zaak af te keuren. En wat die groote mannen belangt, ik zie niet dat *Caſaubonus* iemand anders noemt dan den ouden *Tertullianus*: doch ieder weet dat die oudvader wel meer gewoon is een groot geweld over kleinigheden te maaken. Ik ſpreek hier maar van 't gevoelen van *Caſaubonus* zelf; die de eerſte Vaders, gelijk wy gezien hebben, over dat navolgen der heidenſche kerkgebruiken prijſt, en het eene behendigheit of voorzigtigheit noemt. Dan telt hy eenige kerkgeheimeniſſen der Heidenen op, die eenige overeenkomſte met de kerkgebruiken en kerkgeheimeniſſen der Chriſtenen hadden; en zegt wederom: Als de godvruchtige vaders dit bemerkten; hebben zy, om de gemoederen die door 't bygeloof bedorven waren des te ligter tot de liefde der waarheit over te haalen, verſcheide van die kerkdienſten voor hun gebruik over genomen. Daar en boven, zegt hy, hebben ze ſommige hoofdſtukken van 't Chriſten geloof alzoo behandelt; en eenige zodanige plegtigheden ingeſtelt; als of ze de Heidenen aldus met *Paulus* wilden toe-

toeſpreeken. *Het geene gy onweetende eert, dat verkundig ik u*, enz.

2. *Op het feeſt van Kruisverheffing* enz. Door deze Kruisverheffing word verſtaan de plegtigheit of ſtaatzië, met dewelke het H. Kruis, na dat het eenigen tijd onder de magt der Perſiaanen was geweeſt, en door den Koning *Siroës* aan den Griekſchen Keizer *Heraclius* wederom gezonden was, weder in de Kerk van Jeruſalem is gebragt. Die naam van *Kruisverheffing*, en *feeſt van Kruisverheffing*, is toen niet opgekomen; maar lang voor Keizer *Heraclius* bekent *a* geweeſt: maar toen wierd de vinding van 't H. Kruis, die door *Helena Konſtantinus* moeder geſchiedt is, en de verſchyning van 't H. Kruis aan den Keizer zelf, onder den naam van Kruisverheffing geviert. Maar toen men 't H. Kruis van de Perſiaanen wedergekreegen had; zag men die gunſt des hemels voor eene nieuwe verbinteniſſe aan, om het feeſt van Kruisverheffing te vieren. Zelfs wierden 'er in de kerkdienſten van dien dag eenige leſſen gevoegt, om Godt over zoo een weldaad te bedanken.

Naderhand is het feeſt van Kruisvinding op den 3. Mey verplaatſt: maar het feeſt van Kruisheffing, dat op den 14. van September plagt geviert te worden, op den 14. September gelaaten; en word op dien dag noch tegenwoordig geviert. De kerkdienſt of 't *offici* van dien dag wierd ook onveranderd gelaaten; behalven dat men 'er andere leſſen by voegde; die uit de Hiſtorie van 't wederkrygen van 't H. Kruis getrokken wierden. Daar zijn evenwel Schryvers, als *Gualterus b* en *Aurelianenſis*, L. *c Thomaſſin*, die meenen dat het feeſt van 't H. Kruis na het verplaatzen van Kruisvinding op den 14. van September gelaten wierd, om dan de verſchyning, die aan Keizer *Konſtantijn* geſchiedt was, te vieren. Daar heeft de meergemelde *Baillet* dit tegen, dat *Wandelbertus*, *Ado*, *Uſuardus*, die even na het verplaatzen van 't feeſt der Kruisvindinge geleeft en over de Kerkdienſten geſchreeven hebben, uitdrukkelijk zeggen dat de feeſtdag van den 14. September diende om de wederkryging van 't H. Kruis, onder *Heraclius*, te vieren. Deze getui-

a Zie *Baillet* op den 14. Sept.
b Epiſt. Capitul. by *Baillet* 14. Sept.
c Traite des fetes &c.

tuigeniſſen, zegt dezelve *Baillet*, konnen niet opgeloſt worden. Men zoude het verſchil aldus konnen befliſſen, dat men de verſchyning bleef vieren; en dat 'er de viering van de wederkryging van 't H. Kruis bygevoegt wierd.

Wat nu den naam van *Kruisverheffing* belangt, die is naer het zeggen van * *Bollandus* en † *Tillemont* hier van daan gekomen, dat het kruis op eene hooge plaats in de Kerk wierd gebragt, en aan het volk vertoont. In 't leven van S. *Theodoſius*, en by S. *Paulinus*, ſtaat dat die vertooning eens in 't jaar wierd gedaan. Buiten dien dag wierd het altijd verborgen gehouden; ten ware dat 'er een perſoon of meer perſoonen van eene bekende godvruchtigheit overquamen om het te bezoeken: dan had de Biſſchop van Jeruſalem de vryheit om het voor den dag te haalen.

Het zal hier niet qualijk te pas koomen dat ik de vinding van 't H. *Kruis* met bekorte woorden aanrake; 't is eene zaak die de aandagtigheit ruim zoo wel verdient als by voorbeeld het verſchil over de oude woonplaats der Angrivaren. Zoo verhaalen de Schryvers dan dat S. *Helena* Keizer *Konſtantinus* moeder, die niet veel vroeger of laater *d* dan in 't jaar 328. kan overleden zijn, een groote zucht had tot het bezoeken der heilige plaatzen. Te Jeruſalem aangekomen, en eenige zulke plaatzen bezocht hebbende, koſt ze het niet *e* harden dat zy met den luiſter en pracht eener Keizerinne in 't openbaar verſcheen; terwijl dat het triomfteken van *Jeſus Chriſtus*, en de ſtandaert onzer zaligheit, te weeten het Kruis, onder het ſtof begraven en onder de puinhoopen als verſmoord lag. Maar de plaats, daar het lag, was ten deele door de lankheit des tijds, ten deele om de afgodiſſche bygeloovigheden, die 'er t'zedert 200. jaaren gepleegt waren, ganſch vergeeten. Want de Heidenen hadden tot ſpijt der Chriſtenen een *Venus* beeld over het graf en 't Kruis van *Chriſtus* opgerecht; 't welk op eene onbeſchofte wijze aangebeden wierd; en van de Chriſtenen, wilden zy geen deel aan die vuiligheden ſchijnen te hebben, gemijdt moſt worden. Echter quam zy alle zwarigheden

* Ad menſ. April.

† In 't leven van S. *Helena*.

d *Tillemont*, notes ſur S. *Helena*.

e S. S. *Ambroſ.* & *Paulin.* apud *Tillemont*.

den te boven, en vondt den lang gezochten Kruisboom: na dat Godt, zoo als *f Ruffinus* ſchrijft, haar de plaats door zeker teken aangewezen had. Na dat men zeer diep gedolven en alle onheilige gebouwen, die boven het Kruis opgerecht waren, afgeworpen had, wierd eindelijk het graf gevonden: en daar *g* by 3. kruiſſen: dat van *Chriſtus*; en die van de twee bekende Moordenaars. Het *h* opſchrift, dat aan 't Kruis van *Chriſtus* gehecht was geweeſt, en de *i* nagelen die door zijn lichaam geſlagen waren, wierden ook op dezelve plaats gevonden. Maar het opſchrift was van 't Kruis afgedaan, en lag *k* op zich zelven: maar diende noch eenigzins om het rechte Kruis van *Chriſtus* te *l* kennen. 't Welk de geleerde *Tillemont* zoo verſtaat, dat de plaats der nagelen, met dewelken het opſchrift aan het Kruis geſpykert was geweeſt, tot een kentteken diende. Doch dat kentteken was den Chriſtenen niet ſterk genoeg. Dies wierd *m* door S. *Macarius*, Biſſchop van Jeruſalem, voorgeſlagen van de drie Kruiſſen by een zieke Mevrouw te brengen. Dat wierd goedgekeurt; en, na dat *Macarius* Godt alvoorens gebeden had om het H. Kruis door dat middel te openbaaren, wierden alle 3. de Kruiſſen van de zieke Mevrouwe aangeraakt. Het aanraaken van de twee eerſte Kruiſſen maakte geene verandering in de ziekte. Maar op het aanraken van het derde *n* wierd de Mevrouw vliegens geneezen; ſtond aanſtonds op, en was friſſer als ze oit was geweeſt.

Eene geſchiedenis, die van zoo veele, oude, en deftige Schryveren zoo net en omſtandig verhaalt word, ſchijnt buiten alle gevaar te zijn van oit in twijfel getrokken te zullen worden. Meeſt alle die Schryvers, of miſſchien altemaal, zijn in dezelfde eeuwe gebooren als de zaak voorgevallen is; en konnen de luiden gekent hebben; die het gezien en bygewoont hebben. Echter zijn 'er in de voorgaande eeuwe geweeſt, die de vinding van 't Kruis niet alleen

f Lib. 10. c. 7.
g *Theodor.* l. 1. c. 17.
h *Sozom. Ruffin. Ambroſ.*
i *Ambroſ. Socrat.*
k *Sozom.*
l *Ambroſ.* ib. J. *Chryſ.* in *Joann.* homil. 84.
m *Ruffinus* &c.
n *Paulin.* ep. 14. *Sulpit. Sever.* lib. 2.

leen in twyfel getrokken, maar met alle kracht tegengeſproken hebben; onder dewelken de beruchte A. *Rivetus* wel voor aan mag ſtaan, en voor Kapitein gerekent worden. De voornaamſte tegenwerping, die eenige zwarigheit heeft, beſtaat hier in dat *Euſebius*, Biſſchop van *Cæſarea*, *o* geen gewag van dat vinden maakt. Hy verhaalt hoe dat *Helena* in Paleſtijnen gekomen is, en het H. graf gevonden heeft; maar ſpreekt geen woord van 't H. Kruis. Daarenboven weet hy zeer wel te verhaalen hoe dat *Helena* de Kerk van den Olijfberg opgebouwt heeft; maar van de Kerk van de Verryzenis, die *Helena* volgens het ſchryven van *Paulinus* en *Ruffinus* ter eere van 't H. Kruis opgebouwt heeft, weet hy geen woord te ſpreeken. Maar de vrage is of de ſtilzwygendheit van eenen Schryver, hoe vermaard dat hy zy, meer gelden moet dan de getuigeniſſen van zoo veele vermaarde en deftige mannen, die even na dat vinden geleeft hebben. Deze geſchiedenis, zegt *Tillemont*, is zoo wel door duidelijke getuigeniſſen beveſtigt, dat ze om geene lochenende bewysredenen, hoe ſterk dat die zijn, in twijfel mag getrokken worden. Behalven alle de Schryvers, die reeds aangehaalt zijn, hebben wy noch de getuigenis van *Cyrillus*, Biſſchop van Jeruſalem, die weinige jaaren na het vinden van 't H. Kruis geſchreeven heeft; en op veele plaatzen te kennen geeft dat de Chriſtenen na dat vinden, en na den tijd van *Konſtantinus*, van alle kanten quamen aangeloopen om het Kruis te zien, en hunne eerbiedigheit aan 't zelve te betoonen. Men zal ook nergens vinden, zegt *Tillemont*, dat iemand voor den tijd van *Konſtantinus* te Jeruſalem gekomen zy, om het Kruis te zien: na den tijd van *Konſtantinus* waren de Chriſtenen van de afgelegenſte gewesten dagelijks op de been, om naar Jeruſalem te reizen, en het Kruis te gaan bezien. Ja *Cyrillus* in zijnen brief aan *Konſtantius* zegt uitdrukkelijk dat het Kruis onder *Konſtantius* vader, dat is den *grooten Konſtantijn*, gevonden is. *Rivetus*, die de gemelde vinding evenwel voor een fabel houdt, wil den brief aan *Konſtantius*, en de andere plaatzen daar van het Kruis geſproken word, voor onechte en valſche ſtukken gehouden hebben. Maar, zegt *Tillemont*, dat

o Baron. ad ann. 326. *Tillemont* Notes ſur S. *Helene.*

dat doet hy op zijn enkel gezag, zonder eenig bewijs, dat eenigzins redelijk zy, by te brengen.

Wat nu de stilzwygendheit van *Eusebius* belangt, zou men daar op niet konnen zeggen dat hy, die wel meer eene zaak ter loops verhaalt, alles heeft begreepen onder het vinden van *Christus* graf: want dat wierd op den zelfden tijd gevonden? En dat hy van S. *Helena* niet verhaalt dat ze de Kerk van de Verryzenis opgebouwt heeft, kan volgens *Tillemont* daar van daan koomen dat zy daar weinig toegegeeven heeft; en *Konstantinus*, die dezelve Kerk op 't allerprachtigste opgebouwt wilde hebben, zekerlijk alle of meest alle de kosten alleen gedragen zal hebben?

Breevoorde.

Breevoorde, een sterk Stedeke, met een sterk Kasteel.

Breevoorde is volgens * Pontanus zoo wegens de staudplaats / als door de werken die 'er even voor dit zijn schryvens tijd aan gemaakt waren / en de talrijke bezetting die 'er gehouden wierd / eene zeer sterke plaats. Daar staat een Kasteel; 't welk den 11. Juny 1646. door zijn eigen buskruit / daar de binnem in geslagen was / gesprongen is. Het Stedeken zelf kan men langs twee wegen / die tusschen de moerassen leggen / genaaken. Het erkent den Prins van Oranje voor Pantheer; en is eene bryve Heerlykheit en Drostschap van 't Graafschap Zutfeen. Breevoorde heeft t' zedert den 9. Oktober 1597. onder de Bondgenooten gestaan; behalven dat Verdugo het Stedeke in 't jaar 1606. voor den Spanjert ingenomen / en eenige weinige dagen ingehouden heeft.

Parochikerk.

Daar is maar eene Kerk; te weeten de Parochikerk; die ter vergeevinge van den Graaf van Zutfeen stond; en twee Vikaryen tot haar gerief had. De eerste Vikary was ter

* Hist. Geliæ &c.

ter eere van den H. Antonius gesticht; de tweede ter eere van S. Anna. De Bedienaars van beide de Vikaryen / zoo wel als de koster der Kerke / wierden ook door den Graaf aangestelt.

Halten.

Parochikerk, enz.

Vikaryen.

Halten / een Dorp van 't Graafschap Zutfeen / is onder de heerlijkheit van Bzeevoort gelegen. In de Parochikerke / daar de Graaf van Zutfeen het recht van Patroonschap over had / waren drie Vikaryen gesticht. De eerste was die van 't H. Kruis, en S. Helena: de tweede was die van S. Anna: de derde / die op den naam van de Allerheiligste Maagd Maria gesticht was / is naderhand vernietigt; en de inkomsten de Pastorye van Bzeevoort toegevoegt.

Dan was 'er noch een Offici of Kerkdienst van S. Anna; die / gelijk ook het kosterschap der Kerke / door den Graaf van Zutfeen vergeeven wierd.

Klooster van Reguliere Kanonnikken.

Onder deze Parochië is gelegen het Klooster van de H. Maagd Maria te Nazaret / door de wandeling het Klooster Schaar genaamd: 't welk door Reguliere Kanonnikken van S. Augustinus Orde bewoont wierd / die de inzettingen der Vergaderinge van Windesheim volgden. Dit Klooster is by deze gelegendheit omtrent het jaar 1428 opgekomen dat de Reguliere Kanonnikken van Windesheim / om dat ze het interdikt in de zake van Zwederus van Kuilenburg en Rudolphus van Diepholt onderhielden / uit het land gebannen waren. Want na dat zy zich eenigen tijd in het Klooster Mariënwald by Roozthoorn op-

opgehouden hadden / is hun deze plaats tot het bouwen van een nieuw Konvent aangeboden. De Kronijk van Windeshem * getuigt dat men daar eenige reizen eene bende van mannen in 't wit gekleedt en van een groot licht omscheenen / en daar by het luiden van schellen en 't klinken van cimbalen / had gezien en gehoozt; zoo als de ingezetenen betuigden. De gemelde Kronijkschzyver voegt 'er by dat dit eene voozbeduiding zy geweest van de goddelijke en kerkelijke diensten / die hier noch gedaan zouden wozden. De gemelde plaats wierd hun gegeeven dooz Theodoor van Lintelo: wiens naam ook in de Kerke des Konvents / tot een teken dat hy de stichter was / geschzeeven stond. Dit Konvent hebben de Regulieren van Windeshem en hunne nazaaten zoo lang bewoont; tot dat ze ter gelegenheit van de bekende geloofsberandering daar uit gedzeeven zijn.

Winterswijk

Dit Dozp / onder het Gzaafschap van Zutfeen gelegen / en een lit der vzye heerlijkheit van Bzeevoozde / heeft eene Parochiekerk / die ter begeevinge van den Gzaaf van Zutfeen stond. Parochiekerk.

In die Kerk waren 4. Vikarpen gesticht: 1. van S. Anna; 2. van S. Antonius; 3. van S. Nicolaus; 4. van S. Catharina. De laatste wierd dooz den Gzaaf van Zutfeen begeeven; die ook den hoster der Kerke verkoos. Vikaryen.

Deeze Kerk had groote inkomsten vooz de armen der Parochië; die de voozvaders / om hen

* Lib. 1. c. 7.

hen in hun gebrek te helpen / met eene rustige mildadigheit gestieht hadden.

Dinksperloo

Parochikerk, begeever der Pastorye.

Het Dorp Dinksperloo / onder het Graafschap van Zutfeen en het Oorstschap van Veevoorde gelegen / had eene Parochikerk; die haaren Pastoor op de benoeming van den Graaf van Zutfeen kreeg. Daar was maar eene Vikary; die / zoo wel als het kosterschap / door de lantheeren begeeven wierd.

Ruurloo

Oude naam. Parochikerk.

Dit Dorp / eertijds Roderlo genaamd / is onder het lantdrostschap van Zutfeen gelegen. De Pastory staat ter vergeevinge van het Kapittel van Zutfeen: en als Otto, Pastoor van Lochem / in 't jaar 1327. beweerde dat hy en zijne nazaaten tot dat vergeeven gerechtigt waren; is zijn onrechtmatig voorgeeven door de redenen van het Kapittel ganschvermorzelt; en hy om zijne roekeloosheit (door den Rechter) in een groote boete geslagen. Over deze ganschе zake hebben wy noch den volgenden brief van Geraard Heing, Prooft van Deventer.

Het pleidooy wegens het recht van Patroonschap over de Kerk van Roderlo, hangende tusschen den Deken en 't Kapittel van Zutfeen aan den eenen kant, en Heer *Otto* Pastoor der Kerke van Lochem en *Hendrik Zwederink* aan den anderen kant, word door den Prooft van Deventer te beslechten gegeeven aan den Deken van Deventer.

Ger-

G *Erardus*, by Gods genade Prooſt der Kerke van Deventer, wenſcht den .... Deken der Deventerſche Kerke de eeuwige zaligheit in den Heere. In het pleidooy of de pleidooyen wegens het recht van Patroonſchap over de Kerk van Roderlo, hangende tuſſchen den Deken en het Kapittel van Zutfeen, of hunne Voorſpraak aan den eenen kant, en Heer *Otto* Paſtoor der Kerke van Lochem met *Hendrik Zwederink* Klerk, die door den zelven Heer *Otto* (voor Paſtoor benoemt was) aan den anderen kant, geeven wy u met de toeſtemminge der wederzijdſche partyen volkome magt, om dezelve pleidooyen aan te hooren, en op een behoorlijke wijze te beſlechten. En wy bidden en vermaanen u in den Heere dat gy het voornoemde pleidooy in dien ſtaat, daar het tegenwoordig in is, overgenomen hebbende; naer den eiſch der reden te werk gaat; en de uitſpraake, die gy gegeeven zult hebben, door het aankundigen van kerkelijke ſtraffen onverbreekelijk doet onderhouden: vorders ook dat gy de getuigen, die opgegeeven zullen worden, indien ze uit gunſt, of haat, of vreeze, niet te voorſchijn koomen, dwingt om getuigenis aan de waarheit te geeven. En zal deeze onze brief, daar ons zegel aan gehangen is, ter getuigenis der waarheit dienen. Gegeeven in 't jaar 1324, op S. *Margaretaas* avond.

Uitſpraak van den voornoemden Heer Deken, in 't gemelde geding.

I N *Gods name*, *Amen*. Wy Deken der Kerke van Deventer, door Mijnheer den Prooſt en Aartsdiaken derzelve Kerke gemagtigd om het ampt van geſtelden Rechter over de onderſchree-

ſchreevene partyen te bekleeden, doen kond aan alle luiden dat 'er over het recht van Patroonſchap der Kerke van Roderlo, of over de Kerk van Roderlo zelf, voor den Heere Prooſt of Aartsdiaken voornoemd, verſchil ontſtaan is, tuſſchen de eerzaame mannen, den Deken en het Kapittel der Zutfeenſche Kerke, mitsgaders hunnen *Syndicus*, en *Ludolf van Stokke*, Prieſter, dien zy den voornoemden Heere Aartsdiaken tot de Kerk van Roderlo voorgedragen hadden, aan den eenen kant; en, Heer *Otto* Paſtoor der Kerke van Lochem, en *Hendrik Zweder*, Klerk, die van wegen en uit den naame der Kerke van Lochem door den zelven *Otto* aan den voornoemden Aartsdiaken voorgeſtelt was; aan den anderen kant, enz.

Dan volgt 'er hoe dat de gemelde Deken of geſtelde Rechter / na dat hy de partyen over en weer gehoort / hunne bewijsredenen overwogen / en by zeer veele Rechtsgeleerden raad gepleegt had / deeze uitſpraake deed / dat de Deken en het Kapittel van Zutfeen volkomentlijk gerechtigt waren om iemand tot de Paſtory van Roderlo te benoemen. De reden was dat de Deken en het Kapittel van Zutfeen / zoo als uit zekeren brief en uit de verklaaringen der getuigen bleek / over de 40. jaar in het geruſt en vreedzamig bezit van dat recht waren geweeſt; en verſcheide Klerken / den eenen voor en den anderen na / tot het Paſtoorsampt verkooren en voorgeſtelt hadden: en voorder om dat het zelve recht / door eene bezitting van 40. jaaren en langer / genoegzaam by verjaring aan hun vervallen was. Daar en boven word *Otto*, Paſtoor van Lochem / om de onkoſten / die in deze za-

zalte gedaan waren / te betaalen. De uitspraak is getekent in 't jaar 1326; 's Woensdags na S. Maria Magdalenaas dag.

Verklaring over de onkoſten, door het Kapittel van Zutfeen in 't voornoemde pleidooy gedaan; tot welker betaling Heer Otto, *Plebaan van Lochem, by een beſlechtend vonnis verweezen is.*

WY *Gerardus* Prooſt der Kerke van Deventer, en Aartsdiaken in de Kerke van Utrecht, ... Als 'er onlangs tuſſchen den . . Deken en 't Kapittel der Kerke van Zutfeen aan den eenen kant, en Heer *Otto* Plebaan der Kerke van Lochem aan den anderen kant, verſchil was ontſtaan over en by gelegendheit van het recht van patrooniſchap der Kerke van Roderlo, heeft de Deken en 't Kapittel voornoemd een beſlechtende uitſpraak tegen Heer *Otto* in een *kontradiktoor* vonnis verkreegen; en ook, zoo als gebruikelijk is, over de onkoſten, die by gelegendheit van 't pleidooy gemaakt waren, eenen pantbrief bekomen. Daar op heeft Heer *Otto* voornoemd, van zijn recht mistrouwende, hoewel dat hy zich voor hooger rechtbank beroepen had, zich aan de genade van den Deken en het Kapittel voornoemd overgegeeven: en belooft dat hy alles, wat de Deken en het Kapittel der gemelde Kerke hem zouden opleggen, zeggen, beveelen, en wat uitſpraak dat ze over de onkoſten, die by gelegendheit van het bovenſtaande of anderszins gemaakt waren, zouden geeven, en hoe hoog dat ze die mogten ſchatten, op verbeuring van een zekere ſomme gelds, onverbreekelijk zoude onderhouden, doen, en achtervolgen; zoo als dit alles ons van wegen den Deken en het Kapittel voornoemd,

en door Heer *Otto* zelf, getrouwelijk is verhaalt. Vorder is *Hendrik van Kadichem*, Kanonnik der Kerke van Zutfeen, die door den Deken en het Kapittel der zelve Kerke, als een byzondere bode afgezonden was, met den gemelden Plebaan Heer *Otto*, voor ons verſcheenen: wanneer de Heer *Hendrik van Kadichem* voor zich zelven, en op den naam en het bevel van den Deken en het Kapittel voornoemd, deze uitſpraak over het bovenſtaande gedaan heeft: dat de gemelde Heer *Otto*, Plebaan der Kerke van Lochem, geeven en betaalen zal, en betaalen moet, twaalf mark Brabantſche wettige denieren; een Tourſche Koninklijke groot, voor 16. kleine denieren gerekend. Vorders dat hy dit geld op de volgende tijden voor de onkoſten van den Deken en 't Kapittel voornoemd betaalen zal: te weeten ſes mark voorſchreeve munt op het naaſtvolgende Paaſchfeeſt; en de andere helft op het naaſtvolgende feeſt van S. *Jan den Dooper*: voorts dat hy den Deken en het Kapittel der gemelde Kerke over het recht van patroonſchap der voornoemde Kerke van Roderlo, en over de tienden der nieuwbebouwde landen die onder de Parochië van Lochem gelegen zijn, zoo lang als hy leeft nimmer zal quellen, moeyen, ontruſten, nochte ſtooren; maar hen daar omtrent naer zijn vermogen zal helpen en begunſtigen. En heeft dezelve Heer *Otto* voor zich zelven en uit den name zijner Kerke van Lochem op verbeuring van 25. mark Brabantſche wettige denieren, en op zijn woord dat hy den Heere *Hendrik van Kadichem* in de plaatze van eenen eed gaf, ... belooft dat hy al het bovenſtaande en ieder van 't zelve in 't byzonder onverbreekelijk zal onderhouden, en naar zijn vermogen uitvoeren: dat hy 'er

noit,

noit, 't zy heimelijk of opentlijk, nochte door zich zelven nochte door iemand anders, feitelijk nochte gerechtelijk iets zoude tegen doen of onderneemen; met beding dat hy de gunst van den Deken en het Kapittel in het bovenstaande altijd zoude mogen genieten. En zal deze onze brief, daar ons zegel aan gehangen is, ter getuigenisse der waarheit dienen. Gegeeven in het jaar des Heere 1327. 's Woensdags na S. *Andreas* dag.

In de Parochiekerke van Gurlo waren twee Vikaryen gesticht; de Vikary van S. Anna; 2. **Die van de H. H.** Petrus **en** Paulus, Cornelius **en** Quirinus **Martelaars/en**(1) Antonius **en** Hubertus **Belyders.**

AANTEKENING

1. Men ziet uit het groot getal der Vikaryen, die den naam van S. *Antonius* gedragen hebben, en hem ter eere gesticht zijn, dat die H. Kluizenaar in Overyssel zeer vermaard is geweest; gelijk we elders gezien hebben dat hy ook geweest is in Vriesland. Ik wil hier maar aantekenen dat de groote *Athanasius* zich wel heeft willen verleedigen, om het leven van S. *Antonius* te beschryven; en vervolgens zijnen tijd aan de beschryvinge van een Kluizenaars leven niet qualijk meende te besteeden. Dat hy dat leven beschreeven heeft, kan met geen schijn van reden gelochent worden; want J. *a Chrysostomus*, *b Gregorius Nazianzenus*, *c Hiëronymus*, *d Augustinus*, *e Socrates*, *f Palladius*, die het geweeten konnen hebben, en zekerlijk geweeten hebben, getuigen zulks met uitdrukkelijke woorden. Maar de vrage is of het leven

a Homil. 8. in *Matth.*
b en *c* by *du Pin* &c.
d Lib. Confess.
e Lib. 1. c. 17. & lib. 4. c. 14.
f Hist. Laul. c. 8.

ven van S. *Antonius*, 't welk noch tegenwoordig onder de werken van S. *Athanasius* gevonden word, het eigen werk van dien Oudvader zy. Het gemeen gevoelen is van ja: doch *Rivetus*, van eenige anderen gevolgd, om dat 'er tot lof van het Monniksleven gesproken word, wil geenszins toestaan dat we het rechte werk van S. *Athanasius* hebben. Om zijn zeggen goed te maaken, heeft hy deze zwarigheden opgezocht. 1. In 't leven van S. *Antonius* word de dood van eenen *Balacius* op een andere wyze vertelt, dan ze van S. *Athanasius* zelf vertelt word in een van de werken, die hy zekerlijk geschreeven heeft. Want in dat Werk, daar geen twyfeling over valt, te weeten in den brief aan de Kluizenaars, zegt hy dat S. *Antonius* eenen brief had geschreeven aan eenen *Gregorius*; en dat die *Gregorius* den zelven brief ter hand stelde aan *Balacius*. Dan in 't leven van S. *Antonius*, staat dat de brief aan *Balacius* zelf geschreeven was. Ten tweede staat 'er in 't gemelde leven dat *Balacius* gedoodt is door het paert van *Nestorius*, Landvoogd van Egipte, die *Balacius* vergezelschapte. Doch in den brief van *Athanasius* aan de Kluizenaaren word gezeit dat *Balacius* van zijn paard gebeeten en van die beet gestorven is. Daar op word gezeit dat die verscheidentheden van weinig belang zijn, en ieder Schryver konnen overkoomen. Dat kan bykoomen by gebrek van geheugeniſſe, die den besten Schryver wel eens opschieten kan. Het kan bykoomen, om dat men omtrent de omstandigheden van zekere zaak qualijk onderrecht was, en naderhand beter onderrecht word.

Maar de stijl van deze levensbeschryving, als van den gewoonelijken stijl van *Athanasius* verschillende, baart grooter zwarigheit. Maar, zegt *du Pin*, 't is te gelooven dat hy zijnen stijl in het beschryven van dat leven geschikt zal hebben naer de stoffe; en naer 't begrijp der Monnikken, voor dewelken hy dat leven beschreef. Daar tegen staat dit vast dat hy zoo een leven beschreeven heeft: de getuigeniſſen der Schryveren, die boven aangehaalt zijn, neemen hier alle twyfeling weg. Voeg hier nu by dat al *g* het gene die Schryvers uit het leven van S. *Antonius* dat *Athanasius* beschreeven heeft verhaalen, in het leven van den zelven *Antonius*, dat nu onder de Werken van

g Zie *du Pin* Bibliot.

van S. *Athanaſius* ſtaat, duidelijk gevonden word. Daarom meent de geleerde *du Pin*, en ik durf 'er hem gelijk in geeven, dat men geene reden heeft om het leven van S. *Antonius*, zoo als men het tegenwoordig heeft, uit de werken van S. *Athanaſius* uit te monſteren.

Ik zal hier noch byvoegen dat 'er getwiſt *g* word of S. *Antonius* heeft konnen leezen of niet. S. *Athanaſius* zegt in zijn leven dat hy de *letteren*, γράμματα, niet wilde leeren. En *Evagrius* verhaalt dat zeker Filoſcof hem vroeg hoe dat hy leeven koſt, daar hy de vertroofting niet genoot die andere menſchen in 't leezen vinden; en dat *Antonius* daar op geantwoordt zoude hebben dat de natuur hem voor een boek verſtrekte. Uit deze en meer andere diergelijke plaatzen zou ſchijnen te blyken dat hy noit had leeren leezen. En S. *Auguſtinus* is zekerlijk van dat gevoelen geweeſt. *De H. Antonius, een Egiptiſſche Monnik*, zegt *h* hy, *die een heilig en volmaakt man was, heeft de geheele* H. *Schrift, zoo als men gelooft, van buiten geleert, met ze te hooren leezen, zonder dat hy de letteren kende. Ook heeft hy den zin der zelve H. Schrift, met ze geduurig te overdenken, verſtaan.* Maar 't is waarſchynelijk dat S. *Athanaſius* niet anders heeft willen zeggen dan dat S. *Antonius* de Griekſche taal en wetenſchappen, die men de beſchaafde wetenſchappen noemt, niet had geleert. Ten minſte zegt hy dat *Antonius* noch by zijnen vader zijnde, en naderhand als hy alleen woonde, geduurig bezig was met te leezen. Noch zegt S. *Athanaſius* dat hy gewoon was op de deugden van andere menſchen acht te geeven; om ze na te volgen. Dat hy acht gaf op het waaken van den eenen, op het ſtudeeren en leezen van een ander, enz. Dat deed hy om hen na te volgen: zoo wilde hy ze dan navolgen, en vervolgens ook leeren leezen.

g Zie *Tillemont* notes ſur S. Antoine.
h De Doctr. Chriſt.

Lichtenvoorde

Dit Stedeke is op de uiterſte grenzen van het Graafſchap Zutfeen onder de baronnye van Parochikerk, enz.

van Wische gelegen; en heeft maar eene poort/ en een Kasteel. De Pastoor van Gzol was gerechtigt om hier op den eersten Zondag na den dag van S. Jan den Dooper, wanneer het wyfeest der Kerke gehouden wierd / met zijn onderhoorig volk te koomen / en den goddelijken dienst in de Parochiekerke te verrichten.

De Pastory van Lichtenvoort en van de omleggende Plaatzen is by onze tijden bekleedt geweest door Sebastiaan Riccius, te Lichtenvoort gebooren; en Joh. Josef Mourijn, te Munster gebooren.

VAN HET DEKENSCHAP VAN LINGEN;

Onder 't welke gelegen zijn

Linge:
Bavinkel:
Lengerik:
Bramsche:
Plantlunne:
Bakum:
Tuine:
Freren:
Beesten:
Schapen:
Ippenburen:
Rekke:
Brokterbeek:
Mettingen:

LIN-

LINGE

Linge, eertijds een Kasteel, enz.

LInge / aan den Eems gelegen / was eertijds maar een (1) Kasteel; rondtom het welke eenige woonplaatzen van edelluiden stonden. Nu is het een Stad; en de hoofdplaats van 't gebied van Lingen. Onder dit gebiedt / 't welk tusschen de Bisdommen van Osnabrugge en Munster / en de Graafschappen van Tecklelenburg en Benthem / uitgestrekt is / en de gedaante van een leeuwentong vertoont / zijn 13. Dorpen gelegen. De Graven van Tecklelenburg zijn eertijds Heeren van Linge geweest: dan in het jaar 1526. is de Hartog van Gelderland / te weeten Karel van Egmond / leenheer van Linge geworden. De Bisschop van Munster had den Graaf Niklaas in 't jaar 1518. geweldiger hand uit Linge verdreeven / en de Stad met zijn eigen krijgsvolk bezet. Maar Hartog Karel verjoeg des Bisschops bezetting; en stelde den Graaf Niklaas wederom in 't bezit van de Stad. Maar naderhand is Koenraad, de broeders zoon van Graaf Niklaas, om dat hy in den Duitschen Oorlog van 't jaar 1546. tegen de schuldige trouw gezondigt had / door Karel V / Karel van Egmonds nazaat / in 't zelve jaar van zijne heerlijkheit van Linge berooft. De heerlijkheit wierd door den Keizer geschonken aan Maximiliaan Graaf van Buren: van wien zy op de Princen van Oranje / en vervolgens op den Koning

van Pruissen / by erfenisse obergegaan is.

Kerken. De Stad heeft twee Kerken. De eerste / die de Parochiekerk en S. Walburgis toegewijdt was / stond aan den voet van het Kasteel. Doch in 't begin der geloofsberoerten is deze Kerk onder den voet gesmeeten; en de galdery van het Kasteel van haar puin opgemaakt.

De tweede / die den 19. February 1606. door den Aartsbisschop Sasboldus op den naam van de H. H. Bonifacius en Walburgis ingewijdt wierd / is 't zedert de afbreeking van de eerste de Parochiekerk geworden. De Pastory van Linge staat ter begeevinge van den Heer van Linge: de Kerk heeft tot haer gerief vier Vikarpen; die hier misschien uit de eerste overgebragt zijn in 't jaar 1571 / wanneer de Bisschop de Monte het kerkbezoek hier deed. Hier nevens de naamen der Vikarpen.

1. De Vikary van den H. Martinus; wiens Bedienaar tot het leezen van twee Missen gehouden is.

2. Die van S. Jan Evangelist, wiens Bedienaar ook twee Missen leezen moet. Maar deze Vikary is naderhand met de Pastorye vereenigt; om de lasten van 't Aartspriesterschap / en het onderhoud van den Kapellaan / uit te vinden.

3. Die van 't H. Kruis; wiens Bedienaar gehouden is / 's Maandags en 's Woensdags den eersten dienst te doen.

4. Die van S. Georgius; die den bezitter ook tot het leezen van twee Missen verpligt. Deze Vikarpen staan alle vier ter begeevinge van den Heer van Linge. Doch volgens een

een ongedzukten bzief van den gemelden de Monte is de Vikary van 't H. Kruis om haare sobere inkomsten naderhand vereenigt met die van den H. Georgius.

De eerste Kerk wozd naer de plaats / daar ze stond / de Kerk van 't Kasteel genoemt. Twee leenmannen uit Teklenburg hadden hier eene Vikary van S. Andreas gesticht; en met groote inkomsten / die nu zeer vermindert zijn / begiftigt; met dit beding dat de bezitter der Vikarye gehouden zoude zijn alle Zondagen en Feestdagen Misse en Pzedikaatzi te doen. Dit deed hy in deze Kerke zelf / of in de Parochikerke / naer 't believen van den Gzaaf; die het recht van begeeving had. Doozts is dit Kasteel / dat aan de Stad stond / den 1. Mey 1617. dooz 't vuur des hemels gespzongen.

De derde Kerk / om de eerste die onder den voet gesmeeten was ook te rekenen / wozd de Kerk der Italiaanen genoemt. De reden van deze benaming is; dat ze dooz een regiment Italiaanen / dat hier onder den Oberste Pompejus Justinianus in bezettinge lag / opgebouwt is; zoo nochtans dat het Hof van Bzussel de noodige penningen bezozgde. Want vermits de Parochikerk booz de burgerye en bezettinge al te klein was; is deze Kerk met verlof van den doozluchtigsten (Aartsbisschop) Sasboldus opgetimmert. De eerste Mis is 'er gedaan op Kersdag 1613.

De vierde / die de Allerh. Maagd Maria, gelijk ook de derde / toegewijdt was / staat onder de Stads ban. Zy was ook op den zelven tijd als de eerste Parochikerk om verre gewozpen. Zy wierd weder opgebouwt /

maar is eenigen tijd daar na aan brand gestoken: en heeft een wijle tijds de gedaante van een vervalle schuur vertoont; daar de Katolijken / volgens de aantekeningen van Sasboldus, begraven wierden. Echter is ze door de godvruchtigheit der geloovigen weder in staat gebragt; wanneer de gemelde Sasboldus aldaar den 27. April 1612. een outaar ter gedagtenisse van de Allerheiligste Maagd en S. Maria Magdalena ingewijdt heeft. Deze Kerk is eenigen tijd wegens mirakelen vermaard geweest; en ter gelegendheit dat ze over een wijle tijds ontheiligt wierd / zijn 'er eenige beroerten ontstaan.

Oude Pastoors.

Volgens de ongedruckte aantekeningen van Ægidius de Monte is de Pastory van S. Walburgs Kerk in 't jaar 1571. bekleedt geweest door Gerard van Broikholt.

En in die van Sasboldus en Rovenius worden de volgende Pastoors vermeldt.

Joachim Hamconius; wiens leven in 't twee-de deel van 't Latijnsche * Batavia Sacra opgegeeven word.

Volkerus van Herkinge, te Groninge gebooren / en Licentziaat in de Godkunde; van wien ook elders gesproken is.

Geraard de Vogel; wiens dood Rovenius, die op dien tijd te Rome was / zeer beklaagde; en 'er dus van † schreef aan Vordenus.

Over de dood van Meester *Geraard de Vogel*, Pastoor van Linge, ben ik zeer bedroeft geweest: en heb aan *Jansonius* geschreeven van Meester *Jakob Eylaerts* in *de Vogels* plaats te zenden;

* Pag. 73.
† 3. Mey 1623.

den; indien geoordeelt word dat hy voor die plaatze dienstig zal zijn.

Zoo is dan Jakob Eylaerts volgens den wensch van Rovenius den overledenen de Vogel tot opvolger gegeeven. Hy was te Oldenzeel gebooren; van een snedig verstand; Licentziaat in de Godkunde; Pastoor van Linge; Aartspriester van de Stad en 't ganschе Graafschap. Daar en boven door den Paus Urbanus VIII / op het verzoek van den Bisschop van Osnabrugge / tot Pausselijken Vikaris over dat geheel geweste aangestelt. Deze zeer waardige Pastoor van Linge is in 't jaar 1654 / op Nieuwjaarsdag / van de waterzucht gestorven.

Hy had twee Kapellaanen gehad; Hendrik van Linge, en Theodoor Eylaerts te Oldenzeel gebooren; beide volkome Baceliers.

De eerste / te weeten Hendrik van Linge, is zijn nazaat in de Pastory van Linge geweest. De tweede kreeg eene Pastory onder het Bisdom van Munster. In van Lingens plaats is gekomen

Hendrik Stotbrok, een Westfaling; die naderhand Pastoor van het nabuurig Dorp Schepterop onder het Bisdom van Munster geworden is; en in de Pastorye van Linge tot opvolger kreeg

Bernaard Woldering, te Enschede gebooren; die den 26. January 1703. overleden is; en opgevolgt wierd van

Geraard Potkamp; te Borne in 't land van Twent gebooren; daar hy ook eenigen tijd Pastoor was geweest. Als hy naderhand op het verzoek der Geestelijkheit van 't Bisdom van Utrecht tot Pausselijken Vikaris over

het

het Vereenigde Nederland aangeſtelt was; is in zijne plaatze tot Paſtoor van Linge aangeſtelt

Egbert Groothuis, te Bozne in het land van Twent gebooren; wien Johan Potkamp, Geraards bzoeder / booz noodhulp toegeboegt wierd.

Onder de geleerde Mannen van deze Stad wozd getelt Henricus Vulpius, die de wiskunſt en de beſchaafde wetenſchappen te Koſtolt geleeraart heeft / en aldaar overleden is in 't jaar 1544. Hy heeft een geſchzift over de Regelen der oeffenende Rekenkunſt, en een ander over de Regelen der Sterrekundige Rekenkunſt enz. uitgegeeven.

Gaſthuis. Te Linge ſtaat een Gaſthuis; daar de armen in hunne ellende booz de barmhertigheit der rijken geholpen wozden.

AANTEKENING.

1. Dat Lingen eertijds een Kaſteel zy geweeſt, zal ik niet tegenſpreeken; en heb 'er geene genoegzame reden toe. Ik zal 'er echter dit op aanmerken dat de naam van *Caſtrum* alleen, indien dat zeggen daar alleen op ſteunde, geen volkomen bewijs zoude geeven: want ik heb in de Aantekeningen op Utrecht beweezen dat *Caſtrum* in de middelſte eeuwe zeer dikwils genomen wierd voor een verſterkte of ſterke Stad. De Leezer zal mijn zeggen op de gemelde plaats met veele voorbeelden beweezen vinden. Nu heb ik dit maar aan te merken dat ik 'er zeer aan twyfele, of dit gebruik, van *Caſtrum* of een *Kaſteel*, voor een ſterke of ten minſte een groote Stad te neemen, niet al bekend zy geweeſt in de vierde eeuwe. Althans meene ik dat ik zulks uit *Gregorius Nazianzenus* bewyzen kan; en dat die welſpreekende Oudvader geen onderſcheid tuſſchen *Caſtrum* en een deſti-

tige Stad ſchijnt te maaken. Die H. Vader zegt *b* dat recht over *Cteſiphon*, aan de andere zijde van den Tyger, een ſterk Kaſteel ſtond, *Coque* of *Coche* genaamd; welk *Coche*, zoo als uit alle omſtandigheden ſchijnt te blyken, geen andere plaats is geweeſt als de groote Stad Seleucië op den Tyger. En *Ammianus c Marcellinus* zegt uitdrukkelijk dat de Stad Seleucië ook *Coche* wierd genoemt. Dit ſchijnt ook onwederſpreekelijk beweezen te worden uit de woorden van *Eutropius* en *Feſtus* by malkander vergeleeken. De eerſte *d* zegt dat *Carus Seleucië en Cteſiphon, twee zeer deftige Steden, ingenomen heeft. Feſtus*, van den zelven Keizer ſpreekende, gebruikt *e* deze woorden: *Hy heeft Coche en Cteſiphon, twee zeer deftige Steden der Perſiaanen, ingenomen.* Voorts zal de Leezer by den meergemelden *Tillemont* beweezen vinden dat het gemelde Seleucië, gelijk *Ammianus* ſchijnt te kennen te geeven, toen noch niet verwoeſt en uigeroeit was. Ik weet zeer wel dat *Henricus Valeſius*, in zijne Aantekeningen op *Ammianus f Marcellinus*, liever gelooven wil dat *Coche* een andere plaats was dan Seleucië op den Tyger; maar ik houde de bewyzen, die wy uit *Tillemont* bygebragt hebben, voor krachtiger dan die van *Valeſius*. Om tot de zaak te koomen; indien ons zeggen vaſt ſtaat; zoo heeft *Gregorius Nazianzenus* den naam van een ſterk Kaſteel aan zoo eene deftige Stad, als gemelde Seleucië was, gegeeven. Maar, om dat daar over evenwel gekrakeelt zouw konnen worden, en H. *Valeſius* waarſchynelijk zijne aanhangers ook hebben zal; zal ik het noch klaarder bewyzen. *Gregorius Nazianzenus* geeft niet alleen den naam van Kaſteel aan *Coche*, maar ook aan *Cteſiphon*; 't welk niemand ontkennen zal dat toen eene Stad zy geweſt. En om ons zeggen buiten alle twyfeling te ſtellen; na dat hy beide die plaatzen Kaſteelen had genoemt; geeft hy ze zelf den naam van Steden. Daar hebben wy dan een voorbeeld van dat gebruik by *Gregorius Nazianzenus*; die in

b Orat. 4.
c Lib. 24.
d *Eutrop.* p. 585.
e *Feſtus* p. 5513.
f Ad Libr. 24. *Ammiani.*

in 't midden der vierde eeuwe leefde. En ik kan qualijk gelooven dat zoo een Schryver als hy, ik wil zeggen die zoo op de taalkunde en de nettigheit van den ſtijl paſte, zulks zonder voorbeeld van goede Schryvers gedaan zal hebben.

Bavinkel

Parochikerk, Patroon. De Parochikerk van dit Dorp / 't welk onder den Heer van Linge ſtaat / is op den naam van den H. Alexander ingewijdt / en ſtaat ter begeevinge van den voornoemden Heer van Linge.

Lengerik

Kerk, Groote Parochi. Dit Dorp / het volkrijkſte / dat onder 't gebied van Lingen is / heeft eene Parochikerk / die ter gedagteniſſe van S. Benedictus ingewijdt is. De eenige Vikary / die in de Parochikerke is / is geſticht op den naam van S. Jan den Dooper: en ſtaat / zoo wel als de Paſtory / ter begeevinge van den Abt van Werden.

Te Wettrupe / eene uure gaans van Lengerik / ſtaat eene Kapel / die onder deze Parochikerk behoort: in welke Kapelle / volgens de Aantekeningen van Sasboldus, de goddelijke dienſt dikwils word gedaan.

Bramſche.

Parochikerk, enz. De Parochikerk van het Dorp Bramſche ſtaat onder de beſcherming van S. Jan den Dooper, en de H. Gertrudis: de Paſtoor wierd op de benoeming van den Heer van Linge

ge aangeſtelt. Onder deze Parochi ſtond eene Kapel / die op den naam van den H. Antonius ingewijdt was / en ook een kerkhof had.

Plantlunne

De Plantlunne / een Dorp onder de heerlijkheit van Linge / word S. Vitus als patroon der Kerke gevierd / en de Paſtory door den Heer van Linge benoemt. Te Spel ſtaat een Kapel / die S. Jan den Dooper toegewijdt is; en onder de Parochiekerk van Plantlunne ſtond.

Bakkum

De Parochiekerk van dit Dorp / dat ook onder den Heere van Linge hoort / was ter gedagtenisſe van den H. Antonius ingewijdt: dan de Paſtoor wierd op de benoeming van den gemelden Heer aangeſtelt. Zeker Schryver wil de benaming van dit Dorp afleiden van Bachus; dien men hier in oude tijden gevierd zoude hebben. Parochiekerk. Naamreden.

Tuinen

De Parochiekerk van dit Dorp / die op den naam van den H. Georgius ingewijdt was / is leenroerig / en kent voor leenheer den doorluchtigſten Vorſt van Munſter: doch het recht van patroonſchap koomt de Heeren in 't Hang en Groemsmollen toe. De Parochiekerk leenroerig

Onder dezelve parochie ſtaan twee Kapellen. De eerſte / die te Meſſingen ſtaat / en een kerkhof heeft / is S. Antonius toegewijdt.

De

De tweede / die rijker was dan de Parochiekerk zelf / stond te Suttruppe ; maar is in de eerste stormpuyen der Reformaatzie om verre gehaalt. Ik laat hier den stichtingbrief volgen ; wiens zin nochtans op sommige plaatzen / daar de letters vergaan of onleesbaar waren / niet aan malkander haugt.

Ick *Bernt de Happer* en gezworen Richter unde Wogreve to Vrideren mines genedigen, mechtigen Junckeren *Claes* Greven to Tekenenborchen , kenne unde betuge in deſſen openen beſegelten breve, dat vor my gekommen zyent in ein recht geheget gerichte dar ick ſtede unde ſtoel mit rechte unde to rechte tijden beſat mit mijnen kornoeten hir na beſcreven , Her *Johan Beke* Kerckher to *Tune* unde *Gert Zwartewolt* Patrone der ſelvigen Kercken , unde entkanden aldar mit guden willen , dat ſe dat hadden togelaten unde mit eren guden willen unde vulbort ſcheen moehe , dat de Beur von *Zuttorpe* unde von *Loe* Kersſpellade der vorbenomeden Kerken mochten bouwen unde zetten eine nye Capellen uppe den olden *Zuttorpe* Kerkhove , mit ſodane heiderſchede unde rechticheit zo hir na beſcreven ſteit. Ind erſte dat de vorbenenden Beur ure rechten moder Kerken to *Tune* nergene medde verkorten zolen , vort mer zo zollenze *zunte Jurgens* gilde vort an medde bezorgen , helpen unde waren wan in dat gebort na den ommegange alzoze duſlange gedan hebben, undt van erer egenen gelde zoltze beholplich weſen tot timmerenge unde in noden na vermoggen unde redelickheit wan de Moder Kerke des noet unde van doen heſft. Ock ſal oir

rech-

rechte Kerkher der moder kerken dar unvorbunden to weſen Miſſe to don inder vorbenomeden Capellen... Ende ze en zollen dar ock nynen ander Preſter to krigen buiten ires Kerckhern orlove unde güden willen. Ock en zoltze dar gene graven hebben orer doden buiten orloven orers Kerkhern, unde en zoldt dar ock nene doepe hebben. Weer ock zake datmen kare einen raetman uth deſſen vorb burſcappen *Zuttorpe* und *Low* to behof der vorſ. moder Kerken alze duſlange gedan hebben, unde en verbliven nicht onder Capellen, unde wantmen wat timmert unde Klenodye tuget to der moder Kerken dar zoltze willich to weſen gelyk den anderen kerſpelladen mit gave unde holpe, unt alle dat Lant unde rente, dat nu tot tyt de moder Kerke heft, unde ook de Wedemhove, ofte immor brigen moggen, dat zolze dar to laten unbekort; verbeteren unt nich verargeren. Alle dieſe articule unde punte de dieſe fundacie der vorſ. Capellen inhalt . . . unde ein ilike beſunderen de laveden *Brant Goſekamp*, . .rliff. *to Willerick*, *Gert Bricken* to holen ſunder argeliſt. Dar an unt over wehren vor koirnoten *Swerderman*, *Gert Langenhorſt*, *Ulen Gert* unde *Fuiſtes Hermen* Procuratores unt vorſtenders der ſelvigen bouwinge diſer vorſ. Capellen: vort an de geminen beur der vorſ. Burſcepen *Suttrupe* unt *Loe* vor en unde eren nacommelingen ſtede faſt unt unvorbroke to holden ſunder argeliſt. Dar an unt aver wehren vor kornoten des gerichts *Lombert Buddo* de olde unde *Johan* . . ., unde vor tugetlude Her *Johan* Kerkher to Frederen, Her *Bernhert* Vicarius to Lingen, Her *Hermen Volcker* Vikarius to Lengerek, *Fobbeken*, *Tydeken* unt ander gude lude mehr, de dat richte medde beſtonden unt behorden: unt deſſen to meren tu-

ge der werheit hebbe ik *Bernt* Richter vorg: min zegel umme beneden an duſſen bref gehengen mit zegelen Her *Johans* vorſ. unt *Gerets Swartewoldes* knapen vorb. Unt dat wi Her *Johan* Kerkher to Tune unde *Gert Swartewolt* Patrone der ſelven Kerkken vorb. timmeringe der ſolvegen vorſ. Capellen togelaten hebbet, ſo hebbe wi ok umme veſtinge dere werheit willen (1) unſe zegel negſt des Richters zegel vorſ. beneden aan duſſen bref gehengen.

Gegeeven in 't jaar 1456, op den dag van den H. Biſſchop *Martinus*.

AANTEKENING

1. Om dat dit de leſte plaats van deze Oudheden en het ganſche werk is, daar van het bezegelen der brieven geſproken word, zal ik hier tot een toegift byvoegen dat in oude tijden de zegelringen niet alleen dienden om brieven te bezegelen; maar dat 'er ook waren, hoewel van een ander maakzel, die gebruikt wierden om het eeten en den wijn tegen de dievery der Slaaven of andere huisgenooten te *a* bezegelen. Zoo zegt eene Moeder des Huisgezins by *Plautus*

Obſignate cellas, referte annulum ad me,
Ego huc tranſeo in proximum ad meam vicinam.

Als of ze zeide: zegelt de ſchaprayen toe; en brengt my den ring wederom. Ik ga om een praatje by mijne buurvrouw. Op een andere plaats klaagt zeker Slaaf by *Plautus* dat de gierige heeren zelfs het zout en 't zoutvat voor hunne Dienſtboden opſloten en bezegelden.

Iſti parcipromi qui ſalinum ſervis obſignant cum ſale.

Zoo zegt *b Plinius*: *Maar tegenwoordig word de ſpijs en de drank om niet gerooft te worden door een*

a Zie *Lipſii* Excurſus in *Tacitum*.
b V. *ibid.*

een zegelring verzekert. Lipsius, die noch meer bewijzen uit *Plautus* en *Martialis* bybrengt, voegt 'er by dat de moeder van de *Ciceroos* gewoon was, zelfs de leege wijnkruiken te bezegelen. Zoo leeft men ook by den Oudvader *Clemens van Alexandrye*. Hy heeft aan de *vrouwen een gouden ring toegestaan; niet voor de pronk; maar om de dingen, die ze t'huis te bewaaren hebben, te bezegelen.* Verscheide zulke zegelringen van yzer, ieder met een sleutel daar by, die in Holland uit de aarde gedolven waren, heeft *Lipsius* zelf gezien.

Freren, Beesten.

De Parochiekerk van het Dorp Freren, daar de Heer van Linge het recht van patroonschap over had, voert den naam van S. S. Andreas en Vitus Kerk. Dan de Parochiekerk van Beesten is op den naam van S. Servatius ingewijdt.

Schapen.

De Parochiekerk van Schapen is den H. Ludgerus toegewijdt; en had eene Vikary, die gesticht was ter eere van 't H. Kruis. De Pastory, zoo wel als de Vikary, stond ter vergeevinge van den Abt van Werden.

Ik heb eenen brief van Conradus, Abt van Werden, dien hy in het jaar 1609. geschreeven heeft aan den Bisschop Sasboldus. In dien brief zegt hy dat hy, en zijne Abdy van Werden, uit krachte der Keizerlijke en Pausselijke vergunningen gerechtigt is om de pastory van Schapen te vergeeven: maar dat de Bisschop Sasboldus gerechtigt was om den Pastoor te bevestigen. Voorts schrijft hy dat hy de gemelde pastory, die door de dood van Gerard Risauwe open gevallen was, gegee-

ven had aan Frans Isverdink; en bidt Sasboldus dat het hem believe dien Isverdink te bevestigen. *

Omtrent het jaar 1609. heeft hier als Pastoor gestaan Geraard Risauwe; in wiens plaats gekomen is François Isverdink.

Eertijds is hier / volgens de aantekeningen van onzen Sasboldus, een zeer plegtige bedevaart van 't H. Kruis geweest.

Ippenburg

Ippenburg / met de drie volgende Dorpen / heeft voor dezen tot het Graafschap Tekkelenburg behoort; en word van Sasboldus vermeldt onder den naam van een zeer volkrijk en roemruchtig Dorp. Dan in 't jaar 1549. is het van 't gemelde Graafschap afgescheurt / en aan 't gebiedt van Linge gehecht. Daar staat een Gasthuis; en eene Kerk / die op den naam van de H. H. Mauritius en Catharina ingewijdt is. De Kerk heeft eene Vikary / die ter eere van de H. H. Michaël en Bonifacius opgerecht is. De Pastory staat ter begeevinge van de Abdisse van Hervorden: van welke Abdy of Kollegie het volgende by † Stangefolius aangemerkt staat: In dit jaar, te weeten 790, in de 13. indiktie, heeft *Waltger* Graaf te Hervorde, geheimraad van *Widekind den Grooten* Hartog van Saxen, om dat hy geene kinderen had, te Hervorde, zoo als *Kleinzorg* in zijne ‡ Kronijk uit *Hen-*

* De brieven konnen in 't Latijnsche Werk nagezien worden.

† Annal. Circuli Westphal. lib. 2.

‡ Fol. 40.

Hendrik van Hervorde aangetekent heeft, een Klooster of Konvent van hooggeboore en edele Maagden gesticht, en 'er zeer groote inkomsten aan gegeeven. Zelfs heeft hy de Reliquiën van S. *Oswaldus*, in zijn leven Koning van Engeland, uit Engeland gebragt, en in dezelve Abdye geplaatst. Daar en boven heeft hy zoo van *Karel den Grooten*, als van deszelfs zoone *Lodewijk den Goeden*, zeer veele voorrechten voor 't nieuwe Klooster verkreegen. Eindelijk is hy in 't jaar 825. overleden; en in de Kloosterkerk, die hy opgebouwt had, eerlijk begraven. Naderhand is die Kerk door de Abdis *Zwenebildis* op eene heerlijke wijze verbetert; en door *Imadus* den XI. Bisschop van Paderborn ingewijdt. Voorts heeft *Anna*, Gravin te Limburg en Abdis van Hervorde, de Stad Hervorde in 't jaar 1558. verkocht aan *Willem* Hartog van (1) Gulik. En t'zedert dien tijd is ze de hoofdstad van het Graafschap van Ravensburg geworden.

Maar laat ons het gebiedt van Linge / van hetwelke wy afgedwaalt zijn / weder gaan bezigtigen.

AANTEKENING

1. Gulich, in 't Latijn *Juliacum*, in 't Fransch *Juliers*, is een oude plaats; en word onder den naam van *Juliacum* eenige reizen vermeldt in het Reisboek van *Antoninus*. Ook vindt men *Juliacum* in de Reiskaart van *Peutingerus*: en *Ammianus Marcellinus* schrijft in het achttiende boek zijner *a* Historie dat de Ritmeester *Severus*, zullende over Keulen en Gulik naer Reims trekken, zeer groote krijgsbenden van Franken heeft ontmoet. Dat *Juliacum* by de gemelde Schry-

a Cap. 4.

Schryvers geen andere plaats is als Gulik, blijkt uit de *situaatzie* en afgelegendheit der plaatzen, die tuſschen Tongeren en Keulen, als men zijne reis over Gulich neemt, in de gemelde kaarten aangeweezen worden: 't welk alles by *b Cellarius* breeder aangeweezen word. De naam zelf is zekerlijk afkomſtig van den Romeinſchen naam *Julius* of *Julia*. Doch van welken *Julius* of *Julia*, daar legt de zwarigheit. Sommigen zeggen van *Julius Cæſar*. Maar zouw 'er dan geen een van de oudſte Schryvers voor *Marcellinus* van geſproken hebben? Anderen zeggen van *Agrippina*, die oók *Julia* heette. Maar de eigen reden, die tegen *Julius Cæſar* dient, dient ook tegen *Julia Agrippina*.

b Geograph. antiq. in Germ. pag. 212.

Rekke.

Rekke. **Volgens de Aanteekeningen van** Sasboldus **zoude de Abt van Werden het recht hebben om de Paſtory van deze Kerk / die den H. Dionyſius toegewijdt is / te vergeeben: maar dit word van anderen in twijfel getrokken.**

Brochterbeek. (1)

De Parochiekerk van Brochterbeek is door de Graven van Tekkelenburg opgebouwt; maar het recht van patroonſchap is met het Dorp op de Heeren van Linge overgegaan. De gemelde Kerk had den H. Petrus, **het hoofd van 't genootſchap der Apoſtelen / tot haaren Schutheilig verkooren.**

Mettinge.

De Heer van Linge / onder wiens gebied dit Dorp tegenwoordig ſtaat / eigent ook het recht van patroonſchap over de Parochiekerk die op den naam van de H. Agatha **ingewijdt is. En dewijl dit de laatſte parochi**

van

van dit Wisdom is / zullen wy onze pen hier ook nederleggen. (2)

AANTEKENINGEN.

1. De naam van Brochterbeek zal misschien afkomstig zijn van de oude Brukters; van dewelken ik hier noch aantekenen zal dat men hunne benaming by de oude Schryvers op verscheide manieren geschreeven vindt. Dat ze van *Ptolomæus Busacteri* en van *Strabo Bucteri* genoemt worden, wil ik niet tellen; die hebben de naamrede niet geweeten. *a* In de lofreden van Nazarius worden ze *Bructeri* genoemt; by *Sulpitius Alexandrinus Bricteri. Beda* in zijne Engelsche Historië, en de zoogenoemde *Marcellinus* in het leven van *Zwitbertus*, noemen ze *Boructuarii*: en *Gregorius* II. geeft ze den naam van *Bortharii*. Maar de keurigste Schryvers, en die het best geweeten hebben, als *Vellejus Paterculus*, *Tacitus*, *Suetonius*, *Apollinaris*, *Claudianus*, schryven altijd *Bructeri*.

2. Wy hebben in dit deeltje van verscheide volkeren gesproken, die hier of hier omstreeks gewoont hebben. De Brukters, Saliërs, Ansibaren, Angrivaren, Tubanten, Tenkters, Usipeten, hebben altemaal een beurt gehad. Elders, daar het te pas quam, hebben wy ook de oude woonplaatzen van andere nabuurige volkeren, als de Sassen, Franken, Menapiers, Taxanders, Vriezen, Kauchen, Chamaven, aangewezen of nagespeurt. Maar van de Sikambers, die naderhand den naam van Gugernen aangenomen en ook hier omtrent huisgehouden hebben, is noch niet gesproken. Echter is dat volk al te beroemd geweest, en heeft al te groote gemeenschap met onze landen, of ten minste met Gelderland en Kleefsland gehad, om niet zoo wel als de Tenkters, Usipeten, Ansibaren, en misschien als het beste slag van de voornoemde volkeren, opgehaalt te worden. Ja *Strabo b* zegt uitdrukkelijk dat de Cimbren en Sikambren best bekend waren onder de volkeren, die tusschen den Rhijn en de Elve woonden. Echter is het waar dat de zelve *Strabo* de Sikambren ook onder de mindere volkeren van Germanië telt. *De mindere volkeren van Germanië*, zegt hy, *zijn de Cherusken, Katten, Gambriven, Chattuaren; en aan den Oceaan de Sikambren, de Kauben, de Brukters, de Kimbren, de Kauchen, de Kaulchen, de Kampziaanen, en meer anderen.* Maar dit zal men zoo moeten verstaan dat die volkeren min-

a Zie Monument. Paderb. p. 51.
b Lib. 7. Geogr.

minder land beſloegen als by voorbeeld de Zweeven of Zwaaben, en de Markomannen, Hermunduren, Semnons, en eenige anderen, die hy te vooren opgetelt had. 't Staat dan te weeten dat de Sikambers ten tijde van *J. Cæſar* en langen tijd daar na een zeer ſtrijdbaar en roemruchtig volk is geweeſt; zoo dat niet alleen de beſte der oude Hiſtoriſchryveren, als *Jul. c Cæſar*, *d Florus*, *e Sueronius*, *f Tacitus*, *Dio g Caſſius*; maar ook de Poëten, als *h Horatius*, *i Propertius*, *k Ovidius*, *Gratius l Faliſcus*, *m Martialis*, *n Claudianus*, *Sidonius Appollinaris*, en meer anderen van hen gewaagen. Zy weigerden de Tenkters en Uſipeten aan *Jul. o Cæſar* over te geeven; hadden zijne legerplaats op de grenzen der Eburonen byna *p* overrompelt; een verbond met de Cherusken en Zweeven tegen de Romeinen *q* aangegaan, en den krijg aangevangen *Druſus*, van de Wezer te rug keerende, was van hen met zijn ganſch leger byna overvallen. Ja hy vondt zich genoodzaakt om den ganſchen oever van de Lip, van den Rhijn af tot de Alme toe, tegen de Sikambers met kaſteelen en krygsvolk te bezetten. Althans heeft de Heer *r Alting* de woorden van *Tacitus* in dien zin verſtaan. Dit zy genoeg voor eene ſchets van hunne krijgshaftigheit: 't word tijd dat we hunne woonplaatzen aanwyzen. *Cluverius* en *Menſo Alting* koomen daar in over een dat het Land of Hartogdom van den Berg de oude woonplaats der Sikambren is geweeſt: en de redenen, die van *Cluverius* bygebragt en van *Menſo Alting* goedgekeurt worden, maar te wijdloopig zijn om hier plaats te hebben, ſchijnen door te ſlaan. Zy voegen 'er by, 't geen zeer waarſchynelijk is, dat de Sikambers, die van ſommige oude Schryvers ook Sigambers genoemt worden, die benaming gekreegen hebben van den vloet Sieg, die door

c De bello gall. lib. 4. & 6.
d Lib. 4. c. 12.
e In *Aug.*
f Annal. lib. 2. c. 26. lib. 12. c. 39.
g Lib. 39, 40. 54.
h Lib. 2. od. 4. & lib. 4. od. 14.
i Lib. 4. eleg. 6.
k Ad *Liviam* de morte *Druſi*.
l In Cyneget.
m De Spect. epigr. 3.
n De bello Gildon. & laud. Stil.
o *Jul. Cæſ.* ibid.
p *Dio* lib. 40.
q *Dio* lib. 54.
r In voce *Gugerni*.

door het Bergland loopt, en zich niet verre van Bon met den Rhijn vermengt. Maar wat zullen we dan van dat *amber* in het woord *Sikamber* maaken? Dit word aldus van den Heer *Alting* uitgeleit dat *Sigamber* zoo veel te zeggen zy als *Sieg-en-berg*; want ieder weet dat het Bergland vol bergen is; en daarom den naam van Bergland draagt. 't Geen de meeste oude Schryvers van de Sikambren schryven, schijnt niet qualijk op deze stelling te passen. Volgens het schryven van *Cæsar*, en anderen, woonden ze dicht aan den Rhijn: *Rheno proximi*, zegt *Cæsar*. En dit gaf hun ook gelegendheit om op de Eburonen of Tongeren te stroopen. De andere plaatzen aan den Rhijn waren van andere volkeren bezet; enz. Echter dunkt my dat 'er eenige zwarigheden in de weeg zijn, die hier al vry wat belemmering baaren. Indien ze zoo dicht aan den Rhijn woonden, waarom en op wat wijze heeft *Drusus* de Lip, die vry dieper in Duitsland vliet, met Kasteelen bezet? Hy wilde immers de Gaulen, maar niet de Germaanen, tegen hunne strooperyen bevryden. Daar en boven schrijft *Dion.* [r] *Cassius* dat *Drusus*, ten oorlog optrekkende, over den Rhijn getogen is; en na dat hy een brugge over de Lip geslagen had, op de Sikambers aangevallen, en door hun land naer de Cherusken tot de Wezer toe voortgetrokken is. Most hy, om de Sikambers aan te tasten, en vorder naer de Cherusken en de Wezer te trekken, een brugge over de Lip laaten slaan, hoe konnen de Sikambers dan aan deze zijde van de Lip en naer den Rhijnkant toe gewoont hebben? Evenwel is hier noch uit te koomen: men heeft maar te zeggen, en de doorl. Schryver van *Monumenta* [s] *Paderbornensia* zegt het ook, dat de Sikambers allereerst aan de Sieg in het tegenwoordig Bergland gevestigt waren geweest; maar op dien tijd, als *Drusus* den vloed Alme versterkte, ten minste voor een gedeelte in 't Bisdom van Paderborn woonden. En het is wel te verstaan dat de Sikambers, door *Jul. Cæsar* en *Drusus* zelf van tijd tot tijd bestookt en nu en dan geklopt, hunne woonplaats wat ingetrokken zullen hebben. Zelfs behoeft men niet te stellen dat ze hunne oude woonplaats aan den Rhijn te vooren verlaten hadden: zy konnen van den Rhijn afgeweeken hebben, en hun land dieper ingetrokken zijn, als *Drusus* in aantogt was.

Dat overgestapt, korten tijd daar na, en noch onder de regeering van Keizer *Augustus*, hebben de Ubiers en Si-

[r] Lib. 54.
[s] P. 12.

Sikambers zich zelven aan *Tiberius* overgegeeven; die hen volgens het ſchryven van *Suëtonius* in de Galliën deed trekken; en daar langs den oever van den Rhijnſtroom plaatſte. *Eutropius* *t* ſpreekt 'er ook van; en *u* *Tacitus* geeft het met een woord te kennen. Of 'er een deel in Germanië gebleeven zy, dan of ze altemaal van woonplaatze verandert hebben, wil ik niet al te diep onderzoeken. Ik zal maar zeggen dat ze volgens *Cluverius* *w* allegader uit Germanië verhuiſt zouden zijn: 't welk *x* anderen, ſteunende op eene plaats van *Strabo*, tegenſpreeken. Maar *Strabo* zegt alleenelijk dat 'er een klein gedeelte, *exigua portio*, in Duitſland gebleeven was. Wat het getal der verplaatſte Sikambren belangt; *Suëtonius* begroot het op 40. duizend. Dan *Eutropius* maakt het veel grooter, en ſpreekt van vierhondert duizend Sikambren, die over den Rhijn geplaatſt zouden zijn. En dit getal koomt *Cellarius* niet ongelooffelijk voor, indien men op de grootte van Germanië let; en de vrouwen en kinderen daar onder rekent.

Nu ſtaat te onderzoeken welke oorden aan den Rhijn dat ze in de Galliën te bewoonen gekreegen hebben. Daar op zeggen de geleerde Schryvers *Cluverius*, *Alting*, en *Cellarius*, dat ze de plaatzen tuſſchen den Rhijn en de Maas, omtrent van Keulen af tot het eiland der Batavieren toe, beſlagen hebben: en dat de Menapiers, die aan beide de zijde van de Maas huishielden, bevel kreegen om de noordzijde van de Maas te verlaaten. De overeenſtemming van drie zulke Schryvers mag wel voor een volkomen bewijs verſtrekken. Doch die noch volkomener beſcheid wil hebben, heeft *Cluverius* maar na te zien. Die verplaatſte Sikambers zijn niet alleen van woonplaatze, maar ook van naam verandert; en hebben den naam van Gugernen of Kugernen aangenomen. Waar die nieuwe naam van daan gekomen zy, weet *Cellarius* niet te zeggen. Dan volgens *Menſo Alting*, die hen altijd *Gugerni*, en noit *Cugerni* noemt, zijn ze dus genoemt naer het Stedeke Goch. Deze Gugernen vindt men onder anderen by *Plinius* en *Tacitus* vermeld: en de eerſte zegt *y* duidelijk dat ze het land tuſſchen Keulen en de Batavieren bewoonden. *Vangiones, hinc Ubii, Colonia Agrippinenſes, Gugerni, Batavi.* Hy ſpreekt van de volkeren, die aan de zuidzyde van den Rhijn gezeeten waren; en vermeldt geen andere volkeren tuſſchen Keulen en de Batavieren dan de *Gugerni*; of,

t Lib. 7.
u Lib. 2. Annal.
w In Germ. ant. &c.
x *Pontan.* Orig. Franc.
y Lib. 4. c. 17.

of, gelijk in den druk van *Harduinus* ſtaat, *Guberni*. Ook blijkt het uit *Tacitus* dat de *Gugernen* hunne woonplaats allernaaſt de Ubiers hadden: want hy z zegt dat de Romeinſche Veltheer *Vocula* met zijn leger, dat by *Gelduba* lag, naar de naaſtgelegene landen der Gugernen voortgerukt is. Nu is het genoegzaam zeker dat *a Gelduba* geen andere plaats is dan het Dorp Gelb, 't welk aan den Rhijn negen duizend ſchreden van het Stedeke Nuis gelegen is. Ik zal 'er maar byvoegen dat W. *b Heda* de inwoonders van het land van Kuik *Gugernen* noemt: zoo dat die benaming van *Gugerni* niet van het Stedeke Goch, maar van 't gemelde land van Kuik, afkomſtig zoude zijn. Dat ſtaat *Buchelius* niet aan; om dat de Gugernen een magtig volk zijn geweeſt, en groot land beſlagen hebben; daar de Heeren van Kuik het gebiedt ſlechts over een klein landſchapje gevoert hebben. Maar die zelfde reden zoude ook tegen de naamreden van Goch dienen: en het gebeurt meermaalen dat eene Stad, of een Dorp alleen, den naam aan eene geheele naatzië gegeeven hebbe: of dat de naam, die eerſt aan een grooter landſchap gemeen was geweeſt, naderhand als ingetrokken, en aan een kleinder landſchap toegepaſt worde. Zoo is de naam van *Batavia*, die voor deezen veel ruimer betekening had, nu alleen in de Betuwe overgebleeven. Het zelve is den naamen van *Wenden* of *Wandali*, Slaven, Saſſen, Vriezen, en meer anderen, te beurt gevallen. Echter wil ik het voor *Heda* niet opneemen; en des te minder, om dat Kuik aan de andere zijde van de Maas gelegen is.

Hier zoude ik mijn afſcheid mogen neemen: maar zouden de oude Tongren geene reden hebben om te klaagen dat zy meer voorby gegaan worden dan by voorbeeld de Taxanders, Tenkters enz. Zy konnen ook, om zoo te ſpreeken, maagſchap met onze Nederlanders rekenen; hebbende voor hene over de Maas en tot den Rhijn toe geheerſcht; ja zoo als eenige Schryvers beweeren, den naam aan *c* Dordrecht, Tergoude, en andere plaatzen gegeeven. Die naamrede, (die veelen voor verre gezocht zullen houden) zal ik nu daar laaten. Maar dat ze in onze Nederlanden tot den Rhijn toe geheerſcht hebben, ja dat ze ten tijde van *Jul. Cæſar* voor het grootſte ge-

z Hiſt. lib. 4. c. 17.
a Zie *Cellarii* Geogr. p. 211.
b In Epiſc. *Andrea*.
c Dordrecht, zeggen die Schryvers, is zoo veel te zeggen als Turingerdrecht, Tergouw, Turingouw, enz.

gedeelte tuſſchen de Maas en den Rhijnſtroom woonden, kan voor eene zekere en vaſte waarheit gaan, die uit *Jul. Cæſar* beweezen kan worden. De Leezer moet maar gewaarſchouwt zijn dat de Tongren en Eburonen, hoewel de naamen zoo zeer verſcheelen, een en 't zelfde volk zijn geweeſt; ten minſte zoodanig dat de Eburonen onder den naam der Tongren begreepen wierden; zoo als aanſtonds beweezen zal worden. Zoo zegt J. *Cæſar d* dan *dat hy een regiment .. en drie benden gezonden heeft tegen de Eburonen; die voor 't grootſte gedeelte tuſſchen de Maas en den Rhijn* woonden, en onder 't gebied van *Ambiorix* en *Catvulcus* ſtonden. De Tongren, van *Cæſar* Eburonen genaamd, waren ook uit Hoogduitſland of Germanië in deze geweſten gekomen, en wierden daarom Germaanen genoemt. De *Kondruſers*, zegt dezelve *Jul Cæſar*, *de Eburonen*, *de Koreezen*, *de Peemannen*, *die altemaal Germaanen genoemt worden*, enz. Germaanen genoemt, zegt hy; 't welk op het zeggen van *e Tacitus* paſt dat de Tongren allereerſt over den Rhijn getrokken zijn, en de Gallen verdreeven hebben; doch dat ze, toen ze over den Rhijn trokken, noch geen Tongren wierden genoemt, maar Germaanen. Ik weet wel dat de laatſte woorden van die plaats noch anders uitgeleit worden; maar over die woorden, dat de Tongren allereerſt over den Rhijn getrokken en in de Galliën gevallen zijn, valt geen verſchil. En daar uit ziet men waarom dat de Eburonen en andere volkeren by *Jul. Cæſar*, in de aangehaalde plaats, den naam van Germanen hebben. Dat nu de Eburonen dezelfde zijn met de Tongren, of ten minſte onder den naam van Tongren begreepen waren, blijkt hier uit: Men ziet uit het verhaal van J. *f Cæſar* dat het Kaſteel *Atuatuca* in het land der Eburonen gelegen was; want hy verhaalt hoe dat de Germaanen, in het land der Eburonen getrokken, en het gemelde Kaſteel op drie uuren na genadert, derwaarts gingen enz. Maar *Ptolomæus* van het zelve Kaſteel, dat nu een Stad geworden was, gewag maakende, zegt dat het een Stad der Tongren was. *Poſt Tabudam* fluvium Tungri, & oppidum Iloo-

d Comment. lib. 5.
e De Morib. Germ.
f Lib. 6. c. 31. & 34.

lorum *Atuacutum*: alwaar *Atuacutum* verkeerdelijk van hem geſchreeven is voor *Atuatucum*. En in de bekende Reiskaart van *Peutingerus* word *Atuatucum*, dat daar by verkorting *Advoca* word genoemt, als eene Stad der Tongren vermeldt. Sommigen ſtaan verlegen waarom dat J. *Cæſar* in zijn ganſche werk van de Tongren niet gewaagt; noch *Plinius*, daar hy de volkeren van die geweſten *g* optelt, van de Eburonen. *h* Daar kan geen andere reden van gegeeven worden, dan dat de Eburonen van J. *Cæſar* geen ander volk zy dan de Tongren; en de Tongren van *Plinius* geen ander volk dan de Eburonen.

Voorts blijkt het uit *Ammianus i Marcellinus* dat de naam van Tongren of Tongeren in zijnen tijd niet alleen aan de ganſche naatzië gegeeven wierd, maar ook aan hunne hoofdſtad, by anderen *Attuatucum* genaamd. *Keulen*, zegt hy, *en Tongeren, groote en volkrijke Steden:* waar uit blijkt tot wat eene magt en luister Tongren, ten tijde van dien Schryver, opgewaſſen was.

Ik heb gezeit dat de Tongren of Eburonen voor een groot gedeelte tuſſchen de Maas en den Rhijn plagten te woonen. Dat was ten tijde van *Jul. Cæſar*, gelijk aangewezen is: maar zy zijn zoodanig van den zelven *Cæſar* geklopt, en als verdelgt, dat ze zich naderhand met veel kleiner land koſten behelpen. Men zal ook nergens vinden dat ze t'zedert dien tijd aan de noorder of ooſter zyde van de Maas gewoont hebben. Derhalve is het geen wonder dat de Ubiërs en Sikambren, die ten tijde van den Keizer *Auguſtus* over den Rhijn gebragt wierden, daar plaats genoeg gevonden hebben om te woonen, en de koſt door den akkerbouw te winnen. Echter zijn de Tongren door *Cæſar* zoodanig niet verdelgt, of ze zijn weder binnen eenige jaaren tot een tamelijk volk aangegroeit, en magtig genoeg geworden om den Romeinen geduurig eenige krijgsbenden te leveren: 't welk de Leezer uit verſcheide plaatzen van *k Tacitus* zal konnen opmaaken. Zelfs zijn ze tot zulk een aanzien of achting gekomen, dat ze van ſom-

g Lib. 4. c. 17.
h Zie *Cellarius* &c.
i Lib. 15.
k Hiſt. 2. 14. Hiſt. 4. 66. H. 4. 16. H. 2. 14. & 15. Agric. 36. 2.

ſommige Keizeren voor lijftrawanten gebruikt wierden. Zoo leeſt *l* men dat *Tauſius*, die zoo een trawant van *Pertinax* was, als hy zag dat de Soldaaten de handen aan dien goeden Keizer nauwelijks durfden ſlaan, of bedeeſt ſcheenen te worden, hen aangemoedigt heeft; en hem den eerſten ſteek met de piek gegeeven. Toen het Roomſche Keizerrijk aan het daalen was, hebben de Tongren, zoo als men uit *Ammianus* en *Marcellinus* bemerkt, veel van de Franken te lijden gehad; en de Keizer *Julianus*, om de Franken te ſtuiten, heeft zijn verblijf veeltijds in de Stad Tongeren gehouden. Naderhand is de Stad geheel en al onder de magt der Franken vervallen; maar eenigen tijd laater door *Attila* zoodanig verwoeſt dat ze noit te deeg tot verhaal heeft konnen komen; maar van een deftige Stad een gering Steedeken geworden is. Daar toe heeft veel geholpen dat de Biſſchop *Servatius*, ziende dat de ongebondendheit der burgeren hand voor hand grooter wierd, ja dat hun het hoofd weder naer de afgodery begoſt te hangen, die Stad verliet; en Maaſtricht voor zijne woonplaats en den zetel zijns Bisdoms verkoos.

P. *Divæus* zouw 'er niet vreemd van zijn dat de *Pæmanni* of *Peemannen*, die benevens de Eburonen, Kereezen, en Kondruzen, van *Jul. Cæſar* onder den gemeenen naam van Germaanen of Tongren begreepen waren, niet onderſcheiden zijn van de tegenwoordige Peellanders. De ingezeetenen, gelijk hy niet onwaarſchijnelijk acht, zouden Peemannen geheeten hebben; het landſchap zelf, Peelland. Hy durft 'er echter geen ſtaat op maaken; en hy bekent dat zulke giſſingen, hoe ſchoon dat zich opdoen, zeer dikwils bedrieggelijk zijn. Ik heb 'er dit noch tegen dat die ingezetenen dan niet *Peemannen*, maar Peelmannen hadden behooren te heeten: want Peelland heeft dien naam zekerlijk gekreegen van * *Peel*, dat een moeraſſigen en veenachtigen oort betekent, en van *land*. Evenwel is het volgens den geleerden Hiſtoriſchryver *Jo. Iſ. Pontanus* niet onwaarſchynelijk, dat de *Peellanders* onder die benaminge al bekend zijn geweeſt in de vierde eeuwe, en voor dappere krijgsluiden gehouden wierden. Ik zal de zaak met korte woorden voorſtellen; en het uitwijzen van het vonnis aan den Lee-

l By *Jul. Capitolinus*
m Lib. 17.
* Zie *Oudenhove* Beſchryving van de Meyery, enz p. 10.

Leezer laaten. In de zoogenaamde *Notitia Imperii*, of Beſchryvinge van 't Keizerrijk, en by *Ammianus Marcellinus*, word dikwils gewag gemaakt van de *Petulantes*, die den krijg onder de Roomſche Keizers volgden. Zoo verhaalt *n A. Marcellinus* dat Keizer *Conſtantius*, door jaloersheit tegen *Julianus* ingenomen, de hulpbenden, die onder *Julianus* dienden, als de Herulen, de Bataviers, de *Petulantes*, de Celten, en daar by de rapſte gaſten van 't ander leger, tot drie honderd toe, op ontboden heeft; quanswijs, om ze in 't Ooſten tegen de Perſiaanen te gebruiken. Een weinig laager ſpreekt A. *Marcellinus* wederom van de vendels der *Petulanten* en Celten: en hy voegt beide die hulpbenden wederom by malkander in zijn 31. Boek. Dit neemt *o Pontanus* voor een bewijs op, dat die *Petulantes* een zeer ſtrijdbaar volk, en het oorlogs-leven gewent zijn geweeſt: dewijl zy gevoegt worden by de Celten, Herulen, Bataviers, en de andere krijgshaftigſte volkeren; die de Keizerlijke legers naer Thracië, naer het Ooſten, en over al in 't heetſte van den brand volgden. Zy waren ook, volgens de gemelde *Notitia*, in hunne benden en in oude en jonge verdeeld: zy hadden eene byzondere ſoort van ſchilden, veldtekenen, en vendels, om onder de andere benden onderkent te worden. *Ortelius p* had al opgemerkt dat *Marcellinus* deze *Petulanten* doorgaans by de Celten voegt; en uit de aangehaalde plaatzen ſchijnt klaar genoeg te blijken dat ze een groote gemeenſchap met de Celten hadden.

Maar *Pontanus* gaat vorder, en ſtelt het buiten alle twyfel dat de *Petulantes* geen ander volk zijn geweeſt dan de Peelanders. Ik beken 't dat *Petulantes* wel op Peelanders ſlaat; en 't is bekend dat de klinker u, en de medeklinker t, in onze koppelwoorden wel meer uitgelaaten worden. Daer en boven verdient *Pontanus* op het ſtuk van de weereldbeſchryving zoo veel wel te zeggen te hebben, dat een gevoelen, 't welk volgens hem geen tegenſpraak lijden mag, ten minſte voor waarſchynelijk gehouden worde.

Iemand zal 'er dit miſſchien tegen hebben dat Peelland een gedeelte van *Taxandria* of Taſſanderland was; en dat vervolgens *Am. Marcellinus*, indien hy van de Peellanders geſproken had, hen *Taxandros* of Taſſanders genoemt zoude hebben. Maar Taſſanderland kan in verſcheide oorden verdeelt zijn geweeſt, en

n Lib. 20.

o By *Ant. Matth.* in zijn Sylloge, Epiſtola 146. achter *Alciatus* contra Mon.

p In Lexico Geograph.

en ieder oord een byzonderen naam gehad hebben. Dit is geen losse gissing; en *Plinius* zegt het duidelijk dat de Tassanders, onder verscheide benaamingen, aan de Schelde woonen.

De Leezer, hoope ik, zal het ten goede houden dat ik hier by deze gelegendheit een woord of twee byvoege van de Stad Maastricht. 't Welk des te min stooten kan, om dat ik toch van de Tongren spreeke, en Maastricht in het land der oude Tongren gelegen is: en deze aantekening ook op de naamreden van de Stad Utrecht ziet. Ik heb 'er dit maar van te zeggen dat 'er by de oude Schryvers geen gewag van Maastricht noch Luik gevonden word; en de tijd van haare eerste opkomste niet aangewezen kan worden. Echter is Maastricht al eene Stad geweest voor dat *Attila* in deze landen quam stroopen: want *Gregorius q Turonensis*, de eerste Schryver die van Maastricht gewaagt, van *Attilaas* strooperyen spreekende, zegt dat de Bisschop *Servatius* op Gods vermaninge Tongren verlaaten heeft, en naer de Stad Maastricht geweeken is.

't Is een zeer gemeen gevoelen onder de r geleerden en ongeleerden geweest, dat Maastricht by de Romeinen bekend zy geweest onder den naam van *Oppidum Obtricense*; en dat het by de Duitschers van dien tijd niet anders wierd genoemt als *optricht* of *overtricht*. En, zoo als ze dan vorder redeneerden, zoude Utrecht tot onderscheid van dat *optricht* den naam gekreegen hebben van *undertricht*; welke naam, gelijk meermaals geschiedt, by verkorting verandert zoude zijn in *Utrecht*. Deeze meening stond by de goede luiden zoo vast, dat ze in de Latijnsche tale schryvende gewoon waren Maastricht *Trajectum Superius* te noemen, en Utrecht *Trajectum Inferius*. Daar heeft *Menso Alting* veel tegen te zeggen; onder anderen dat het ongerymd zy Maastricht dat aan de Maas leit, ten opzigt van Utrecht dat aan den Rhijn gelegen is, het *Oppertricht* of *opperste Tricht* te noemen. De Voorstanders van 't gemelde gevoelen hebben zich vergaapt aan de volgende plaats van *Ammianus Marcellinus*: *Obtricensi Mosæ Oppido*: die zy dus

q Lib. 2. c. 5.
r Zie *Menso Alting* p. 106.
s Lib. 20.

dus verſtaan hebben: *te Optricht, eene Stad aan de Maas*. Maar daar omtrent dient geweeten dat die plaats anders plagt *q* geleezen te worden, en in veele handſchriften noch tegenwoordig anders geleezen word; te weeten *Obtricenſimæ oppido*. En niet alleen word ze in de handſchriften anders geleezen: maar de ouder drukken, te weeten de Romeinſche en de Augsburgſche, quamen met de handſchriften over een. *Gelenius*, door andere handſchriften miſleid, heeft de plaats en den zin bedorven; en allereerſt, in zijne uitgave van *Marcellinus*, *Obtricenſimæ oppido* in *Obtricenſi Moſæ oppido* verandert. Maar *Ammianus* ſpreekt daar duidelijk van een Stedeke, niet aan de Maas, maar aan den Rhijn gelegen; en aan den Rhijn was zekerlijk een Stedeke gelegen; 't welk, om dat 'er de dertigſte *Legioen* in bezettinge lag, *Triceſima*, *Tricenſima*, en zomtijds *Obtriceſimam* of *Obtricenſimam*, dat is, *ad Triceſimam*, wierd genoemt. Zoo kan dan het *Triceſima* of *Tricenſima* van *Ammianus* niet verandert worden in *Obtricenſe*; en noch veel minder de Stad Maaſtricht toegepaſt. Maar dan is de vrage wederom of de *Brugge van de Maas*, daar *r Tacitus* ergens gewag van maakt, niet zoude mogen genomen worden voor de Stad Maaſtricht. *Menzo Alting* geeft die giſſing op, en toont 'er zich niet ongenegen voor. *Cellarius* houdt het insgelijks voor niet onwaarſchijnelijk dat die brugge van *Tacirus* geen andere plaats zy geweeſt dan Maaſtricht of Luik; of dat 'er althans eenige huizen aan de brugge ſtonden, die het begin aan een van de twee gemelde Steden gegeeven hebben. En hy is ganſch in zijn' ſchik, dat hy dat gevoelen omhelſt hebbende, naderhand bevond dat *Alting* omtrent op dezelfde wijze ſprak als hy. Zulke mannen durf ik nu niet tegenſpreeken: doch zal 'er dit evenwel op zeggen dat *Petrus Divæus* dat eigen gevoelen al opgeworpen en voor waarſchijnelijk *t* aangenomen had. Wat nu de waarheit van dat zeggen belangt; dat de Stad Maaſtricht by die brugge van *Tacitus* geſtaan, of den naam zelf van een brugge gedragen kan hebben, zal ik

q Vide *Valeſium* ad dictum locum.
r 4. Hiſt. 66.
ſ Pag. 106.
t Antiq Gallobelgicæ, cap. 3.

ik niet tegenſpreeken : ik zie geene redenen die dat onmogelijk maaken. Dat ze daar waarlijk geſtaan hebbe, of een brugge genoemt zy geweeſt, durf ik ook niet verzekeren : want ik zie ook geene redenen die eenige verzekering geeven, en de gemelde Schryvers zelf zeggen het niet. Die echter de woorden van *Tacitus* naziet, zal moeten bekennen dat het gevecht, daar hy van ſpreekt, hier omtrent moet voorgevallen zijn. *Civilis*, van den Rhijn afkomende, had de Sunſken, die in het land van Overmaas en daar omtrent woonden, pas onder zijn gebied gebragt, en ſtond zoo gereed om vorder te trekken. Maar *Claudius Labeo* zocht hem met een opgeraapten hoop van Bethazers, Tongren, en Nierviers te ſtuiten; en had zich ten dien einde van de brugge van de Maas verzekert. Dat paſt zeer wel op Maaſtricht. Het kan ook op Luik paſſen, en ook op Wezet tuſſchen Luik en Maaſtricht; want die 't leven van den Keizer *Hendrik* IV. *u* beſchreeven hebben, verhaalen dat daar een brugge over de Maas plagt te leggen; en dat *Hendrik* Hartog van Lotteringe *Hendrik* den V, die naer zijn Vaders kroon ſtond, daar overwonnen heeft. Ja P. *Divæus*, die het eerſt voor waarſchijnelijk gehouden had dat de Maasbrugge van *Tacitus* te Maaſtricht had geſtaan, toont daar na *w* meer genegendheit voor Wezet of Vizet. Maar dewijl Maaſtricht al ten tijde van *Attila*, dat is in 't midden der vijfde eeuwe, een vermaarde Stad was; is het ten minſte alzoo waarſchijnelijk dat daar ten tijde van *Civilis* al eenige huizen geſtaan zullen hebben, of een begin-zel van eene Stad zy geweeſt, dan te Vizet of te Luik.

Dus verre van Maaſtricht; van welke Stad ik ter gelegendheit van den H. *Servatius*, en by wijze van eene uitweiding, geſproken heb. Ik keere weder tot de Tongren, van dewelken ik dit noch te zeggen heb dat zy ook van ſommige fabeldichteren, zoo wel als zoo veele andere volkeren, opgegeeven worden voor nakomelingen der Trojaanen. Dit *x* gevoelen ſtond zoo vaſt dat ze zelfs de naamen der Tongerſche Koninningen, van *Priamus* af tot *Philips* II. toe, wiſten op te

u Apud P. *Divæum* cap. 15.
w Ibid.
x Zie P. *Divæus* cap. 3.

te tellen. Ja Keizer *Veſpaſianus* zoude volgens die lijſt een zoon zijn geweeſt van *Titus* Koning van Thuringen, zoo als zy de Tongren noemen; naer wien *Veſpaſiaans* oudſte zoon, zoo als ze den Leezer willen diets maaken, ook *Titus* is genoemt. *Joh. Placentius* te S. Truyen in 't oude land der Tongren gebooren, die eene lijſt der Biſſchoppen van Tongeren, Maaſtricht, en Luik, in 't licht gegeeven heeft, en op die afkomſte van zijne lantgenooten roemt, zoekt Tongeren noch in een andere zake met Troje gelijk te maaken: want volgens zijn ſchryven zoude die Stad van *Attila*, eer dat hy ze magtig konde worden, een tienjaarige belegering uitgeſtaan hebben. Maar zulke ſpinnewiels praatjes, daar geen oud Schryver van geweeten heeft, hebben geen wederlegging van noode. Wy hebben genoeg aan de getuigeniſſe van *Hubertus Thomas*, die ook van de oude Tongren en Eburonen geſchreeven heeft; en rond uit *y* verklaart dat *Placentius* alles te boek zette, wat hem in de handen quam, en wat hy in oude grolſchriften aangetekend vond.

Ik kan noch niet ſcheiden; en dewijl ik nu eenige reizen van *Attila* geſproken heb, en die landverwoeſter en menſchenmoorder hier omſtreeks ook gezworven en de beſte Steden in naere puinhoopen verandert heeft, wil ik eene omſtandigheit van zijn leven ophaalen, omtrent dewelke veele Schryvers zich ſchijnen vergiſt te hebben. Ik moet alvoorens bekennen dat ik in het maaken van deze aanmerking zeer geholpen ben door de *Diſſertatziën*, die de hooggeleerde P. Q. over het leven van *Leo* I. heeft gemaakt: maar ik kome tot de zaak. *Attila*, in de velden van Chalons geſlagen, trok met het overſchot van zijn leger, en met het volk dat hy onderwege worf, naar Italië; daar hy de Koninklijke Steden Aquileje, Pavye, en Milanen, overweldigde en uitplunderde. Door het geluk opgeblazen, trok hy met zijn leger naar Rome; welke tyding een donderſlag in de ooren der Romeinen was. *Valentinianus* III, te zwak om zoo eenen vyand het hoofd te bieden, zondt den Paus *Leo* I. in 't gezelſchap van andere deftige mannen

y In Præfat. Commentar. de Tungris & Eburon.

nen naer *Attila*, op hoope dat *Leo* den tiran door zijne welſpreekendheit zoude vermurwen. De zaak viel ten beſte uit: en *Attila* door *Leoos* welſpreekendheit en wijze vertooningen als een ander man geworden, en als vergeetende dat hy *Attila* was, doet alle vyandlijkheden ophouden, geeft den Romeinen den vrede, en verlaat Italië. Dus verre ſtaat het verhaal op vaſte voeten, zonder dat 'er aan te twyfelen valt; behalven dat *Caſſiodorus*, die de zaak ook beſchrijft, zijnen vader *Carpilio* ook onder de reisgezellen van S. *Leo* telt; en, door al te groote zucht voor zijn vaders glorie gedreeven, hem de eere geeft van den tiran tot het aanneemen van den vrede bewogen te hebben. Dat is een zwakke buy van dien deftigen man geweeſt: en niet alleen word zijn zeggen op dat ſtuk van geen eenen Hiſtoriſchryver beveſtigt: maar hy ſchrijft zelf op een andere plaats *dat de Paus Leo, door den Keizer Valentinianus afgevaardigd, den vrede met Attila geſloten heeft.* Maar dit is de zwarigheit niet, die we nu te onderzoeken of op te helderen hebben. Eenige Schryvers verhaalen daar by dat *Attila*, gevraagd zijnde hoe dat hy den vrede zoo ligtelijk toegeſtaan had, geantwoordt zoude hebben dat hy door een wonder gezigt verſchrikt was geweeſt. Hy zoude neffens den H. *Leo*, als die zijn oraatzi deed, eenen gryzaart zien ſtaan hebben, eerwaardig van gelaat, en als een Biſſchop gekleed; die *Attila* dreigde te doorſteeken, zoo hy *Leoos* verzoek durfde afſlaan. Ja de ſchrik, zoo als ze verder vertellen, had *Attila* zoodanig getroffen, dat hy bezweek, en half dood ter aarde viel. Dit verhaal ſtaat by veele Schryvers der laatere eeuwen vaſt; en heeft zoo eenen ingang gevonden; dat het zelfs eene plaats in 't Roomſche Brevier, en vervolgens eene algemeene toeſtemming, gekreegen heeft. Maar jammer is het dat de oudſte Schryvers van die verſchyninge niet geweeten of althans geen het minſte gewag gemaakt hebben. *Jornandes*, *Theophanes*, *Caſſiodorus*, *Suidas*, *Marcellinus Comes*, *Anaſtaſius Bibliothecarius*, ja *Proſper* zelf, die toen te Rome was, en by *Leo* verkeerde, en meer anderen, verhaalen dat gezantſchap en den goeden uitſlag ook: maar ſpreeken van geene verſchyninge. De Paus *Leo* zelf, van die zake in

ee-

c een van zijne Sermoenen ſpreekende, zegt dat de herten der woedende barbaaren vermurwt wierden, maar ſpreekt van geen verſchijnen. De Kardinaal *Baronius*, die de verſchyning ſtaande houdt, ſteunt op de getuigeniſſen van *Sigebertus Gemblacenſis* en *Paulus Diaconus*. Maar *Sigebertus*, die in de twaalfde eeuwe geleeft heeft, is te jong om een verhaal, dat geen ander ſtutzel heeft, op de been' te houden. *Paulus Diaconus*, een ſchryver van de achtſte eeuwe, is ook drie hondert jaar na die geſchiedenis in de weereld gekomen. Daar en boven is de hiſtorie, daar *Baronius* die getuigenis uitgetrokken heeft, te weeten * *Appendix ad Eutropium*, het echte werk van *Paulus Diaconus* niet. Die *Appendix ad Eutropium* is geen ander werk dan de *Hiſtoria Miſcella*, die volgens de bekentenis van *d Baronius* zelf van *Paulus Diaconus* niet kan geſchreeven zijn: 't welk van *e* anderen ook beweezen is. Nu in de oudſte drukken van die *Hiſtoria Miſcella* word van die verſchyninge niet geſproken, en de goede uitſlag der gemelde bezendinge aan *Leoos* welſpreekendheid en goet beleidt toegeſchreeven. 't Is echter waar dat *Janus Gruterus* een nieuwen druk van *Hiſtoria Miſcella f* uitgegeeven heeft; dien hy, zoo als hy getuigt, uit een zeer oud en goed handſchrift getrokken had. Maar Vader P. Q. ſchijnt wel te bewijzen dat 'er die vermeerderingen, en daar onder de meergemelde verſchyning, van een laater en onkundig Schryver bygevoegt zijn; en vervolgens dat het bewijs daar uit getrokken geen grooten indruk behoeft te doen. De onkunde van dien byvoeger blijkt uit verſcheide vertellingen, die regelrecht tegen de hiſtorie ſtrijden. Hy vertelt by voorbeeld dat Aquileje drie ganſche jaaren van *Attila* belegert is; dat *Aquileje* al door de Hunnen verovert was, toen S. *Germanus* voor afgezant naer Britanje reiſde: dat S. *Paulinus*, na dat de Wandalen Italië verwoeſt en afgeſtroopt hadden, om eenen gevangen te verloſſen, zijn eigen perſoon in de plaatze van losgeld in de

c Serm. 81. de Octav. Apoſtolor. novæ Edition.
* Byvoegzels op de Hiſtorie van *Eutropius*.
d Ad ann. 451.
e *Labbe* Diſſert. de Scriptor. Eccl.
f Vide Hiſt. Auguſtæ Script. Latinos Mir.

de handen der Wandalen heeft geſtelt. De verwoeſting van Italië, door de Wandalen aangerecht, is geſchiedt in de jaaren 452. en 453; als *Paulinus* over de 20. jaar uit de weereld geſcheiden was. En dit is de reden dat die vrywillige gevangenis van S. *Paulinus*, hoewel van eenige Schryveren ja van *Gregorius* I. zelf voor eene waare geſchiedeniſſe opgegeeven, t'hans door de geleerdſte Schryvers afgekeurt word.

Zelfs ſchijnt het uit andere omſtandigheden te blyken dat 'er zoo eene verſchyning, met zulke dreigementen vervoegd, niet eens noodig zy geweeſt om *Attila* in zijn voorneemen te ſtuiten. Hy was zelf al aan 't waggelen, zoo als g *Jornandes* uit den Hiſtoryſchryver *Priſcus* verhaalt, en wiſt niet of het voor hem te waagen ware of niet: want zijne hovelingen, voor een quaaden uitſlag beducht, ſtelden hem het lot van *Athalaricus* voor oogen; dewelke, na dat hy Rome uitgeplundert had, niet lang in 't leven bleef. Terwijle dat *Attila* dus over 't aanvaarden van den togt maalde; en dan de reis aanneemen zouw, dan wederom niet durfde; komt *Leo* met zijn gezelſchap aan: die, zoo welſpreekend als hy was, den byſtand van dien onzigtbaren gryzaart niet van noode had om *Attila* tot het verleenen van den vrede te beweegen.

g De Reb. Goth. c. 42.

Lijſt van de Kollegiale Kerken en voornaamſte Klooſters, die onder het Bisdom van Deventer gebloeit hebben.

Kollegiale Kerken

S. *Lebuinus* Kerk te Deventer.

S. *Silveſters* Kerk, naderhand S. *Plechelmus* toegewijd, te Oldenzeel.

De

De Kerk van de H. H. *Petrus* en *Walburgis*, te Zutfeen.

S. *Clemens* Kerk te Steenwijk.

Kloosters van Reguliere Kanonnikken

't Klooſter van Reguliere Kanonnikken van de Norbertyner Order te Deventer.

Het Klooſter Betlehem te Zwol.

Het Klooſter van S. Agnesberg buiten Zwol.

——— Van de H. Maagd *Maria* te Windeshem.

Klooſter van Reguliere Kanonnikken te Otmarſen.

Het Klooſter Betlehem te Deutekom.

Het Klooſter van de H. *Maagd Maria te Nazaret*, te Aalten.

Kloosters van Reguliere Kanonnikkeſſen

S. Agnes Klooſter te Harderwijk.

't Klooſter van de H. H. *Maria* en *Agnes* te Diepeveen.

Klooſter van Regulariſſen te Deutekom.

Het Konvent der Engelen te Grol.

Cellebroers Kloosters

Een te Deventer.

Een te Kampen.

Karthuizer Klooſter

S. *Maartens* Klooſter, of Zonneberg, te Kampen.

Kloosters van Cisterci-Nonnen

Een te Deventer.
Een te Ulsen.
Het Klooster Zibekelo, anders het Konvent van de H. Maagd Maria in Galileë genaamd, te Hardenberg.

Kloosters van Franciskaanen, of daar men naer den derden regel van S. Franciscus leefde

Een te Zutfeen.
Een te Kampen.
Een te Harderwijk.

Konventen van Zusters, die naer den derden Regel van S. Franciscus *leefden.*

Een te Deventer.
Een te Oldenzeel.
Een te Zutfeen.
Noch een, Isendoorn genaamd; te Zutfeen.
Noch een, S. *Katharinaas* Konvent genaamd, te Zutfeen.
Het Konvent Klarenburg te Vollenhove.
S. *Janskamp*, te Vollenhove.
Een te Zwol.
Een te Almelo.
Een te Harderwijk.
Noch een, S. *Katharinaas* Konvent genaamd, te Harderwijk.
Noch een, S. *Mariaas* Konvent te Nazareth genaamd, te Oen.
Willekens Klooster te Zwol.

Maag-

Maagdenkloosters van S. Augustinus *of* S. Franciscus *Order.*

Het Klooster van S. *Jan Evangelist* en de H. *Cecilia* te Deventer.
S. *Ursulaas* Klooster te Deventer.
S. *Agnes* Klooster te Deventer.
Het Konvent Rondeel te Zutfeen.
S. *Agnes* Konvent, door de wandeling 't Manhuis, te Zutfeen
S. *Ciciliaas* Klooster te Zwol.
S. *Geertruids* Klooster te Zwol.
S. *Agathaas* Klooster te Zwol.
Bosklooster te Zwol.
S. *Agnes* Klooster te Zwol.
S. *Agnes* Klooster te Elburg.

Kloosters van Broeders en Zusters, in 't gemeen leevende

Een Klooster van Broeders in 't gemeen leevende, *Bruren* genaamd, te Deventer.
Een tweede Klooster van zulke Broeders te Deventer.
Een te Harderwijk.
Een, *Mariaas-berg* genaamd, te Doesburg.
Een, S. *Hiëronymus-berg* genaamd, te Heert.
Een, S. *Gregorius* Konvent genaamd, te Zwol.
Een Konvent van Zusters, in 't gemeen leevende, *Caciliaas* Konvent genaamd, te Deventer.

Preekheeren Kloosters.

Een te Zutfeen:

Een ander, het *Konvent ten Brueren* genaamd, te Zwol.

Klooſters van Duitſche en Malteeſſche Ridders.

Een Klooſter van Duitſche Ridders te Otmarſen.

Een diergelijk Klooſter te Doesburg.

En een te Dieren.

Een Klooſter van Malteeſſche Ridders by Harderwijk.

Klooſters van Benediktijner Nonnen.

Een zoodanig Klooſter, *Mariënberg* genaamd, aan de Zwarteſluis.

Een diergelijk Klooſter van adelijke Maagden, S. *Remigius* Klooſter genaamd, te Weerſelo.

Een Nonneklooſter van dezelfde Order, dat *Mariënberg* aan 't Zwarte Water wierd genoemt, te Hattem.

In alles 62. Klooſters.

DRUKFOUTEN in 't eerſte Deel.

Pag. 61. lin. . *duidelijke* lees *duidelijk* pag. 249. lin. 8. *Eugenius IX.* lees *Eugenius IV.* pag. 379. lin. 21. *ik diene* lees *ik dien 'er* pag. 381. lin. 7. *zy* lees *is.*

In 't Tweede Deel.

Pag. 216. lin. 22. *liſtigheit* lees *ligtigheit* pag. 317. lin. 10. *verſpreide* lees *verſpreid* pag. 439. onder aen *ſcilicam* lees *ſalicam* pag. 565. lin. 8. *Linge* lees *Grol.*

BLAD-

BLAD-WIJZER

Van de voornaamſte zaaken, in het tweede Deel der Oudheden en Geſtichten van Deventer verhandelt.

A.

Abdinkhof, Abdy door *Menwercus* opgebouwd, 389
—— was een uitermate koſtelijke Abdy 391
—— wierd binnen korten tijd deerlijk afgebrandt, 391
—— voorval by die gelegendheit gebeurd, 391
Achon is de oude naam van *Ptolomaïs* 375
—— en Akkaron worden verkeerdelijk voor dezelve Stad genomen, 375. 376
Adelboldus (Biſſchop van Utrecht) zijne lijſt van de Vaſallen der Utrechtſche Kerke onderzogt, 354
Adolf, Graaf van Bergsland, hoe ongenadig van een Biſſchop van Keulen gehandeld: 461
Advokaatſchap van Salland, zie *Salland.*
Advokaten der Kerken, waar toe verpligt waren: 60
—— t'is niet waar dat ze altijd en over al het bewind over de lant hoeven en dienſtknegten hadden: 62. 63
—— hoe dat die Advokaaten de Kerken en Kloosteren dikwils grooten overlaſt deeden: 63
Agnes-berg, of Bergkloosſter, buiten Zwol, 98
—— zie *Zwol:*
—— met het Kloosſter van Windeshem vereenigd: 124

Agnes (*Sinte*) Konvent van adelijke Kanonnikkeſſen te Dordrecht: 185
Alanus de Rupe (de zalige) is de eerſte aanlegger van 't Preekheeren Klooſter te Zwol geweeſt: 94
—— — —— wondere vertellingen van zijn leven: 214
Alizo (een rivier) van ſommige Schryvers voor den Yſſel genomen: 434
—— of 'er ook een Kaſteel Alizo is geweeſt: 434
—— word van *Ptolomæus* voor een Stad van Germanië opgegeeven: 434
—— waar dat het Kaſteel Alizo geſtaan heeft: 434. 435
—— het Kaſteel Alizo is dezelve plaats niet met Doesburg, noch met Wezel, noch met Yſſelburg, noch met Alsheim: 435
—— het Dorp Elzen is het rechte Alizo, voor een Kaſteel genomen: 435
—— de vloed is dezelve met Alm: 435
Alm, de vloed, zie *Alizo*.
Almelo, Heerlijkheit in Overyſſel, 308
—— Parochikerk, vergeever der Paſtorye, Vikaryen: 308
—— Gaſthuis en Klooſter te Almelo: 311
—— opkomſte van dat Klooſter: 311. 312
—— *Maters*, Moeders, of Beſtierſters van dat Klooſter: 312. 313
—— Paters of Beſtierders van 't zelve Klooſter: 313
Ambrones (de) met de Cimbren na Italië getrokken: 533. 534
—— —— wat voor een volk dat het geweeſt is: enz. 534. 535
—— —— of ze Gauloizen van oorſprong waren: 536

Amortizatie; zie *doode hand*.
Amſtel, *Gijsbert* en *Aarnout* van Amſtel, hunne oorlogen tegen *Floris V.* Voorrede
—— of de Biſſchoppen na den tijd van Floris V. Leenheeren van Amſtel gebleeven zijn, *ibid.*
Angerlo, Dorp: deszelfs Parochikerk, Paſtoors, enz. 449
—— die naam is waarſchynelijk van de oude *Angrivaren* gekomen: 450. 454
—— zie *Angrivaren*.
Angrivaren (een oud volk) hunne oudſte woonſtede: 450
—— trekken in de woonſteden der omgebragte Brukteren: 451
—— of *Angrivaren* by *Tacitus* een drukfout is, en 'er *Anſibarii* moet geleezen worden: 451
—— waar dat de Angrivaren eindelijk gebleeven zijn: 453
—— de naam van Angrivaren met 'er tijd veranderd in Angaren. 454
—— waar dat die Angaren woonden, enz. 454. 455
Anſfridus of *Anfridus*, Biſſchop van Utrecht, ſchenkt verſcheide goederen aan S. *Paulus* Abdy te Utregt, 382
—— het gemeen zeggen dat hy Graaf van Braband is geweeſt, word omſtandig onderzogt en tegengeſproken: 382. 383
—— dat zeggen ſtrijdt tegen alle Hiſtoriſchryvers: 384. 384
—— Hoe het egter verſtaan kan worden: 386
—— Hy is de laatſte Graaf van Teiſterbant geweeſt: 387
Anſibaaren: of zy de woonſteden der omgebragte

te Brukteren in bezit genomen hebben: 451. 452. 453.
——— van de Chauken verjaagd konnen geen woonplaats vinden of krygen: 452
Antonius (*Sinte*) hoe zeer in deze geweſten geviert is geweeſt: zijne groote heiligheit, enz. 318
——— —— of hy de Aartsvader of eerſte inſteller is van Monnikken, in een Klooſter by malkander woonende: 319
——— —— redenen, die voor hem en voor S. *Pachomius* ingebragt worden, 319. 320
Antonius (Sint) is zeer vermaard geweeſt in Overyſſel: 595
——— zijn leven door S. *Athanaſius* beſchreeven is het zelve dat in *Athanaſius* werken ſtaat: 595. 596.
——— of S. *Antonius* heeft konnen leezen: 597
Appeldoorn een Dorp, 392
——— —— wie het recht van patroonſchap over de Parochikerk had: 392. 393
——— —— twee Kapellen buiten het Dorp: 393
Aſciburgum: Weſtervoord voor 't oude *Aſciburgum* genomen: 551. 552
——— was al bekend ten tijde van *Tacitus*: 552
——— zoude van Uliſſes opgebouwt zijn: 552. 553
——— *Willichius* verſtaat dat van een Duitſcher, die *Uliſſes* of *Ulixes* was genaamd: 553
——— *Menſo Alting* ſtelt twee Aſciburgen; en waar? 557
——— dat zeggen word onderzocht: 557. 558
Aſſen: het Nonnekloofter Mariënkamp, door de Drentenaars geſticht, wanneer naer Aſſen vertrokken: 344. 345
——— waar toe dat Klooſter thans gebruikt word: 345

— ge-

—— gevoelen omtrent het jaar der ſtichtinge wederleit: 345. 346
Aſſendorp, een ſtuk lands buiten Zwol: 83
—— daar plagt een Kapel te ſtaan: 83
—— hier is de eerſte preek door de Andersgezinden gedaan: 83. 84
Attila; Koning der Hunnen enz. 627
—— word onderzogt of hy een ouden gryzaert aan S. *Leoos* zijde heeft zien ſtaan: 628
Attuaren (*Attuarii*) een oud volk; of zy den naam aan Hattem gegeeven hebben: 467. 474
—— —— voor 't zelve volk met de *Chaſuaren* gehouden: 475
Auguſtinus: Konvent van S. *Auguſtinus* te Marpach, door wien geſticht: 163
Azele, de dochter van *Wiking* Voogd van Gelderland, ſchenkt haare goederen aan de Abdy Elten. 389
—— ſommigen meenen dat zy die Abdy geſticht hebbe: 390

B.

B*Ahuſius* (*Bernardus*) zijn puntdicht op het Boekje, *Navolging van Chriſtus:* 100
Bakkum, Dorp, naamreden, enz. 607
Bal; met den bal ſpeelen, daarom heeft zeker Monnik zijne Paſtory, en de Nonnen van Werſelo eene Kerk verlooren: 330. 331
—— Lodewijk XII. mogt niet lijden dat de Raadsheeren in 't openbaar met de bal ſpeelden, of kaatſten: 335
—— zie *ſpeelen*.
Barbaraas dal (*Sinte*) Nonnekloofter te Tienen, onder het Kapittel van Windeshem ſtaande: 173
Bartholomæus (*Sint*) Konvent te Sults, door wien

wien geſticht: 143
——— met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 145. 146
Bavinkel Parochikerk van dat Dorp, enz. 606
Beek, een Dorp, 549
— dicht by Beek is gelegen de Abdy Elten: 549
Beekbergen, een Dorp; deszelfs Parochikerk, Vikaryen, enz. 394
— Kapel te Loenen by Beekbergen: 394
Beeldſtormery te Kampen: 23
Beeſten, Dorp met een Parochikerk: 611
Benediktyner Monnikken, de tucht hoedanig onder hen vervallen in de 13. eeuwe 235
Benthem, Kaſteel, of het door den Kaſtelein *Otto* aan de Kerk van Utrecht tot een leen overgegeeven is: 307
— of het al aan gemelde Kerke geſchonken is ten tijde van S. *Willibrordus*: 307. 308
— (Graaf van) word 's Biſſchops Kamerling genoemt: 354
— dat zeggen ſtrijdt tegen de bekende lijſt der Vaſallen van Biſſchop *Adelboldus*: 355
Betlehem of Bilheim, Klooſter te Deutekom: 519
— zie *Deutekom*.
Berg: Graaf van den Berg: zwarigheit omtrent zekere gifte door hem gedaan: 460
— zie *Adolf*
Bergum, Klooſter aldaar, zie S. *Niklaas Klooſter*.
Bernard van Vullenhove ſticht een Regulieren Klooſter te Zwol: 86
Bernardus (Sint) wekt alle menſchen ter kruisvaart tegen de Turken op: 217
——— daar omtrent is zijne voorzegging qualijk uitgevallen: *ibid.*
Berner (*Lubert*) deftig Zwollenaar: 211

BLAD-WIJZER.

Bethanië (S. *Mariaas Konvent te*) buiten Mechelen, naderhand in de Stad overgebragt: 186
— (S. *Mariaas Konvent te*) buiten Aarnhem, in de Stad overgebragt: 186
Betlehem: Konvent te Zwol, was een lit van 't Kapittel van Windeshem: 116
— (S. *Mariaas* Konvent te) met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 127
— wanneer en door wien gesticht: 128
— of Bilheim, Klooster te Deutekom: 519
— zie *Deutekom*
Bisschoppen. Zie *eed:*
— hunne magt was zeer bepaald te Utrecht, *Voorrede.*
— Zy waren geen eigenaars van de Kerkelijke goederen: *ibid.*
— Zy mogten geene Steden, Kasteelen, of goederen vervreemden; zonder toestemminge der Prelaten: *ibid.*
— noch schattingen uitschryven, noch goederen verzetten, enz. *ibid.*
— noch zonder dezelve toestemminge oorlog beginnen of vrede maken: *ibid.*
Bisschoppen, hunne verkiezing, zie *verkiezing:*
Bramsche, een Dorp, Parochikerk aldaar, zie 606
Breevoorde, een Stedeke met een sterk Kasteel: 587
— Kerk, Vikaryen, enz. 587. 588
Brevier (Roomsch Brevier of getijdenboek der Priesteren) door twee Pauzen verbeterd, en waar in? 47
— nader verbeterd door den Kardinaal *Quignon* of *de Sancta Cruce* *ibid.*
— dat Brevier door de Hoogleeraars van Parijs veroordeeld: 47
— daar na weer goedgekeurd: 47
— door den Jesuyt *Maldonatus* gehekeld: 48

—— waar door dat 'er zoo veele fabelen in 't Roomſche Brevier ingeſlopen zijn: 48
Brigitta (Sinte) heeft dubbelde Kloosters, te weeten van Monnikken en Nonnen, ingeſtelt: 25. 26
—— beſchryving van die Kloosters: 26 27
Brochterbeek, de Parochikerk door wien geſticht, enz. 613
—— naamreden: 614
Bronop: Konvent van S. Jan den Dooper aldaar: 184
Brugmans (de Minnebroeder) zijn goede wenſch aan 't Klooster Hulsbergen: 469
Brukters (een oud volk) waar dat zy gewoont hebben: 450
—— door de nabuuren verdelgd, en waarom: 450
—— zijn egter weer tot een volk aangegroeit: 451
—— hunne oude benamingen: 614
Brummen, een Dorp met een Parochikerk, enz. 462
—— Vikaryen: eene Vikary in de Prooſtdy van Deventer ingelijft: 462. 463
Bruno (*Sint*) Latijnſch gedicht over zijne bekeering: 19 20
—— het verhaal van zijne bekeering word in twijfel getrokken: 20 21
Buis (*Paulus*) geleerd Zwollenaar: 211
Burſfeld (Kapittel of Vergadering van) zeer gepreezen: 322

C.

Cajetanus (*Conſtantinus*) tracht het Boekje, *de Navolging van Chriſtus*, aan *Thomas à Kempis* te onttrekken enz. 100

—— zie *Thomas a Kempis.*
Caſtalio (*Sebaſtianus*) heeft de *Navolging van Chriſtus* in beter Latijn gebragt: 214. 215
Caſtrum, dat woord wierd al in de vierde eeuwe voor een ſterke of verſterkte Stad genomen: 604
Catharina van Sene (Sinte) in haare kerkgetijden ſtaat dat ze van het geſlagt der Farneezen was: 435. 436
—— — —— de Farneezen hebben daar over by den Paus geklaegt, en waarom: 436
—— — —— haare levensbeſchryving van verſchijningen en mirakelen opgepropt. 447
Catharinaas (*Sinte*) Konvent te Nimwege, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 126
Ceremoniën: of ze daarom verworpen moeten worden, om dat ze van de Heidenen overgenomen zijn, 580
—— zijn door de Kerk aangenomen, om de Heidenen tot het Chriſten geloof te lokken: 580. 581
Chamaven (de) een oud volk neemen met de Anſibaren de woonſteden der omgebragte Brukteren in: 451
—— waar dat zy eindelijk gebleeven zijn: 453
Chaſuaaren of Chattuaaren (*Chaſuarii*) voor 't zelve volk met de *Attuaaren*, gehouden: 475
—— of 'er tweederhande Chattuaaren zijn geweeſt: 475
Chryſochous (*Quirinus*) een geleerd Kampenaar: 52
Chriſtinaas (*Sinte*) *Konvent* te Iterwile, met het Kapittel van Windesh. vereenigd: 166
Chriſtoffels (*Sint*) *Konvent* te Ravensberge, met het Kapittel van Windesh, vereenigd: 168
Cimbren: een gedeelte heeft aan de monden van den Rhijn gewoont: 533
—— ten onregt voor Gauloizen gehouden: 536

Cornelius Aurelius ſchijnt zich zelven ook *Cornelius Gerardi* genoemt te hebben: 232
—— vervolgens zal hy ook in Hieronymus-dal te Leide of te Delft gewoont hebben: 232. 233
Cruſerus (*Hermannus*) geleerd Kampenaar: 35
—— —— was een deftig vertaalder, en word by *Xylander* vergeleeken: 50

D.

D*Alfzen*, een Dorp, 294
—— Parochikerk, Patroon der Kerke, Vikaryen: 294. 295
Denicham, een Dorp: 355
—— Parochikerk, vergeever der Paſtorye, enz. 356
—— een Kapel te Seingrave, onder deze Parochië: *ibid.*
Deutekom (Dekenſchap van) 512
—— beſchryving van de Stad: 513
—— Parochikerk Vikaryen, enz. 513. 514
—— twee Kloosters te Deutekom, 516
—— het eerſte, een Maagdenkloosſter, en Sion genaamd, ſtond buiten de ſtad: 516. 517
—— ſtichting van dat Kloosſter: 517
—— naamen van eenige Religieuzen: 517. 518
—— het tweede, zijnde een Mansklooſter, even buiten de Stad, was Betlehem of Bilheim genamd: 519
—— wie de gelegendheit tot het ſtichten gegeeven heeft: 520
—— die ſtichting in 't breed beſchreeven, enz. 521
—— waarom dat dit Klooſter onder het Kapittel van Nuis niet gebleeven is: 532
—— naamen van eenige Overſten: 533
—— of de naam van Deutekom niet afkomſtig kan

kan zijn van de oude *Theutones.* 533. 534
Diem, een Dorp enz. 149
—— de toren daar afgebroken, en daar in een dood lichaam gevonden: 550
—— dat zoude volgens N. het lichaam zijn geweeſt van *Druſus:* 550
Diepenveen, Konvent van Reg. Kanonnikkeſſen aldaar: 174
—— de ſtichting door *Fred. van Blankenheim* plegtelijk goedgekeurd: 174. 175
—— lijſt van alle de Nonnen aldaar overleden: enz. 175
—— zie *Elizabet van Heenvliet.*
Dieren, een Dorp in de Veluwe: 458
—— Kommandeurſchap van Duitſche Ridders te Dieren: 458
—— inkomſten van dat Kommandeurſchap: 458. 459
—— opkomſte van dat Kommandeurſchap: 459
—— Dieregaarde te Dieren gemaakt, en naderhand vernietigd: 459. 460
—— zwarigheit over het zeggen dat Graaf *Adolf van den Berghe* het Huis te Dieren aan de Duitſche orden gaf: 460
Diexbergen, Kapel aldaar: 304
Dikkeninge Abdy, 290
Dinxperloo, een Dorp, enz. 590
Dionyſius: S. Dionyſius Konvent te Molenbeke geſticht voor adelijke Kanonnikkeſſen: 146
—— door wie geſticht, enz. 147
—— de tucht, en alles, vervalt 'er 148
—— word aan Reguliere Kanonniken ingeruimt: 148. 149
Diſpargum, de zetel van *Clodio* Koning der Franken, 436. 437
—— zie *Duisburg.*
—— is dezelve plaats niet met Dieſt: 439

Doesburg Stad, naamrede, enz. 395. 432
—— de Parochikerk heeft verſcheide rampen uitgeſtaan: 396
—— 't Recht van Patroonſchap over die Kerk, Vikaryen; enz. 396. 397
—— twee Manskloosters te Doesburg: 399
—— het eerſte van Duitſche Ridders: lijſt der Kommandeuren van die Ridders: 396. 400
—— krakeel tuſſchen den Paſtoor en de Vikariſſen der Parochikerke over de dagelijkſche uitdeelingen: 400
—— ſchikking daar over gemaakt: enz. 400
401
—— tweede Manskloosſter voor Broeders van 't gemeene leven; *Mariënberg genaamd*, 415
—— dit Kl. zoekt tot de Order der Reg. Kanonnikken over te gaan, maar word belet: 416
—— deze Broeders verlaten het gemeene leven, en worden in de Parochikerk ingelijft: 416. 417
—— drie Vrouwenkloosters te Doesb. 427
—— het eerſte van Weduwen bewoond: 427
—— het tweede, *Mariengrave* genaamd, hoorende onder de Order van S. *Franciſcus*: 427. 428
—— het derde, S. *Catharinaas-berg* genaamd: 499
—— dit derde door 't Engelſche Krijgsvolk verdelgd, enz. 430
—— de boekery der Broederen (van 't gemeene leven) door de Engelſchen ook verbrand: 430
—— een Queekſchole door dezelve Broeders hier opgerecht: 430
—— Weeshuis en Gaſthuis te Doesburg: 431
—— naerder bedenkingen over de naamrede van

van Doesburg 432. 433
—— Doesburg is het oude *Dispargum* niet: 439. 440
Doode hand, onder een doode hand ſtellen, wat te zeggen is: 440
—— —— een Kerk, Klooſter, enz. worden een doode hand genoemt, als zy vaſte goederen in eigendom krijgen: 440
—— —— plakkaaten van Vorſten, om het weggeeven van vaſte goederen aan Kerken, Klooſters, &c. te beteugelen: 440. 441
—— —— tegenſporrelingen, die de Vorſten daar in ontmoet hebben: 441
—— —— die plakkaaten van ſommige Schryvers voor ondeugend of ten minſte ongeoorlofde aangezien: 441. 442
—— —— redenen daar voor en tegen: 442. 443 enz.
—— —— zie *geeſtelijke goederen*.
Doop: mirakel dat volgens *S. Chryſoſtomus* omtrent het water des H. Doopzels gebeurde: 213
—— dat water bleef twee of drie jaaren onveranderd: 213
—— tegenwoordige gewoonte van de Chriſtenen in 't Ooſten omtrent het vieren van den Doop: 213
—— volgens S. *Epiphanius* waren 'er verſcheide fonteinen en vlieten, die op den zeſden January, op den welken *Chriſtus* gedoopt was, in wijn veranderden. 213. 214
Doornſpijk, een Dorp: 379
—— Parochikerk, Vikary, enz. 379. 380
Drempt, Dorp, met een Parochikerk, enz. 449
Druſus, van zijne graft tuſſchen den Rhijn en den Yſſel. 432
—— hy heeft den Yſſel toen ook veel dieper en

wijder gemaakt: 432
—— of hy Doesburg opgebouwt heeft: 432. 433
Duisburg aan den Rhijn van veele Schryvers voor het oude *Diſpargum* genomen: 436. 437
—— redenen van andere Schryvers daar tegen ingebragt: 437
—— deze redenen onderzocht: 437. 438
Duitſche Ridders, hun Konvent te Otmarſen, zie *Otmarſen*.
—— ——. te Doesburg —— zie *Doesburg*.

E.

Eburonen: zie *Tongren*.
Eed, die door de Biſſchoppen van Utrecht plagt gedaan te worden: *Voorrede*:
—— door *Karel V.* en *Filips II.* gedaan: *ibid.*
—— veranderingen in den eed van den Biſſchop, en moeyelijkheden daar uit gereezen: *ibid.*
Eemſtein, of Lievendaal, Klooſter van Reg. Kanonnikken by Dordrecht; de eerſte Reg. Kanonnikken van Windeshem wierden hier gezonden, om de Klooſterlijke tucht te leeren: 117
—— deze Religieuzen wierden de Broeders van de woeſtijne genoemt: 118. 119
—— in den vloed van 't jaar 1421. overſtroomd: 119
—— op wat wijze weder in ſtaat gekomen: 119. 120
—— in de Spaanſche beroerten uitgeroeit, enz. 120
—— de eerſte Religieuzen van Eemſtein in de oeffeningen der godvruchtigheit onderwezen door een Religieus uit Groenendale: 223
—— waarſchynelijk heeft Eemſtein onder het Ka-

Kapittel van Groenendale geſtaan: 223
Eepe, Dorp met een Parochikerk: 507
Eggers (*Willem*) hoe dat hy door den Hollandſchen Adel benijdt en gehaat wierd, enz. 228
—— —— hoe dat zijn zoon *Johan* daarom al zijn vaſt goed tot geld maakte, en buitens lands ging woonen. 228
Eiler (*Geraard*) met wat een yver, en onder hoe veele ellenden, dat hy de Twentenaars in 't geeſtelijk bedient heeft: 317
El: veele naamen van plaatzen beginnen met *el*: 379
Elburg, Stedeke van Gelderland, naſpeuring van de naamrede: 376. 377
—— Parochikerk, Vikaryen; enz. 376. 377
Elizabeth van Heenvliet, zeer vermaarde geeſtelijke dochter in het Klooſter te Diepenveen: 183
Elizabets (Sinte) Konvent: by den Briel, met het Klooſter van Windeshem vereenigd: 125
—— —— wie tot de ſtichting geholpen hebben: 125
—— —— vermaard door de dood der Martelaren van Gorkum: 125
—— —— Konvent te Luik, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 143
—— —— wiſſelvalligheden van dat Konvent: 143. 144
Elizabets-dal (*Sinte*) by Roermonde, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 153
Ellekom, een Dorp, naamrede; Patroon, enz. 456
—— het recht van Patroonſchap der Kerke aan 't Kapittel van Zutfeen geſchonken: 456. 457
Elſpeet een Dorp, naamrede, Patroon, enz. 380
Elten (het Klooſter) geſticht, en met veele leen-

leengoederen begiftigd: 65
Emmeloort, eiland: 64
—— zoude tot de Kuinder behoort hebben: 64
—— dat gevoelen onderzogt: 65
Engelendale, Konvent van Reg. Kanonnikken te Leiderdorp, met het Klooſter van Windeshem vereenigd: 124
—— Klooſter van Reg. Kanonnikkeſſen te Bon, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 184
—— verſchil wie de Stichter zy geweeſt: 184
Ens, eiland: 64
—— zoude tot de Kuinder behoort hebben: 64
—— dat gevoelen onderzogt: 65
Ermel, *Ermelo*, een Dorp: 380
—— —— het recht van Patroonſchap over de Parochikerk, aan S. *Paulus* Abdy te Utregt gegeeven: 380. 381
Ermgard, de tweede vrouw van *Geraard* Graaf van Gelderland: 456. 457
—— was de Moeder niet, maar de Stiefmoeder, van *Hendrik*, Graaf *Geraards zoon*, 457. 458
Erisburg: is dezelve plaats niet met 's Heerenberge: 543
—— daar ſtond de vermaarde tempel van *Irminſul*: 543
—— de naam van Erisburg verandert in Marsberg: 543
—— deszelfs wiſſelvalligheden: 544
—— was in Weſtfalen gelegen: 544. 545
Etten, een Dorp, had eertijds het recht om geld te ſlaan: 545
—— Parochikerk, oude Paſtoors: 547
Ewalduſſen (de Heilige) hebben hun Apoſtelampt te Laer begonnen: 576
—— worden vermoordt: 576
—— hunne doode lichaamen dryven naer Keulen

len enz. 576. 577
—— wanneer gemarteld: 577
Eza (*Everhardus ab*, of *Evert van Ees*) deftig Prieſter, enz. 310

F.

Fakonshof: S. Mariaas Konvent op Fakonshof te Antwerpen, eerſt door Zuſters van den derden Regel bewoond: 187
—— —— —— die Zuſters naderhand in Reg. Kanonikkeſſen veranderd, enz. 187
Farneezen (het geſlagt der) zie *Catharina van Sene.*
Fonteinen en *Vlieten*, volgens den H. *Epiphanius* in wijn veranderd: Zie *Doop.*
Franciſcus de Bakker, anders *Piſtorius* of *Artopæus*, heeft de Navolging van Chriſtus in beter Latijn gebragt: 214--216
Franco, geen ongeleerd perſoon, geeft de gelegendheit tot het ſtichten van een Klooſter te Deutekom: 520. 521--528
Freren, Dorp met een Parochikerk: 611
Friezenveen, een Dorp, 356
— Parochikerk, vergeever der Paſtorye: 357

G.

Gaasbeek (*Jakob van*) moet Wijk te Duurſtede en Abkoude aan den Biſſchop overgeeven: enz. 49
— ſterft zonder wettige kinderen: *ibid.*
— hoe dat 'er naderhand noch Baronnen van Gaasbeek zijn geweeſt: *ibid.*
Gaasdonk: Konvent van Reg. Kanonnikken aldaar; was met het Kapittel van Windeshem vereenigt: 125. 126
— hoe-

— hoedanig opgekomen: 126
Garderen, een Dorp in de Veluwe, 391
— Parochikerk, Vergeever der Paſtorye, enz. 391. 392
Galileen, of S. *Mariaas Konvent* te Gent, met het Kapittel van Windesh. vereenigd: 186
Geeſtelijke en Kerkelijke Goederen: Plakkaaten der Vorſten tegen het weggeeven van vaſte goederen aan Kerken en Kloosters: 440. 441
— — — zie *doode hand.*
— — — zeker Schryver beweert dat de Geeſtelijken, door malkander gerekend, zeer ſobere inkomſten hebben: 446
— — — wat dezelve Schryver van het getal der geeſtelijke Perſoonen ſchrijft: 446
— — — het paſt den Monnikken niet, rijkdommen en overvloedige goederen aan te winnen: 502
— — — wat eenige deftige Klooſtervoogden daar van ſchryven: 502. 503
Gelderland: wie allereerſt den tijtel van Graaf van Gelderland aangenomen heeft: 464. 465
Gele (*Johan*) zeer vermaard Rektor der Schole te Zwol: 208. 209
Genderingen, een Dorp, heeft eertijds het recht gehad om geld te ſlaan: 545
Genemuiden, een Stedeke, 54
— daar heeft een burgt geſtaan: 54
— Paſtory, Gaſthuis, Nonnekloofter: 54. 55
Georgius-berg Konvent by Goſlar, met de Vergaderinge van Windesh. vereenigd, 172
— — de vervalle tucht daar herſteld: 172
Georgius (*Sinte*) *Konvent* te Sambach door wie en wanneer opgebouwd: 171
— hoedanig vervallen enz. 171
— de inkomſten aan de Hooge Schole van Ingolſtad geſchonken: 171

Gerlacus, eèn Vrieſch Prieſter, zijne uitſteekende kloekmoedigheit, in de Kruisvaart tegen de Wandalen: 219
Goor, Kaſteel. Het zeggen van *W. Heda*, dat dit Goor door den Biſſchop *Guido* gebouwt zoude zijn, onderzogt: 351
— word vry vroeger vermeldt: 351. 352
— zekere naamrede van *Goor* onderzogt: 352
Graafhorſt, een Dorp, 57
Graci-dale Konvent van Reg. Kanonnikken te Ganswijk by Kleef: 158. 159
Gramsbergen: eertijds een Stedeke: Parochikerk, Vikaryen, enz. 289
Groenendale (Konvent van Reg. Kanonnikken aldaar) lit des Kapittels van Windeshem: 115
— opkomſte van dat Kloofter: 115. 116
— was volgens *Wichmans* het hoofd van een Vergadering of Kapittel: 223
Grol, hoe van ouds genaamd, waar gelegen, enz. 559
— heeft eertijds in 't geeſtelijke onder den Biſſchop van Munſter geſtaan: 560
— moeite door die van Munſter gedaan, om Grol weder onder hun geeſtelijk gebied te krygen: 560. 561
— maar eene Kerk te Grol: 563
— oude Paſtoors van Grol: 562. 563
— De Katolijken van Grol krijgen hun eerſten Paſtoor na de Reformaatzi: 565
— Vikaryen in de Kerk van Grol geſtigt: 566
— Kloofters te Grol: 567
— het Willekens Kloofter beſchreeven: 567
— het Engelen Kloofter: 567. 568
Gulik, een oude plaats: 613
— naar wien *Juliacum* genaamd: 613. 614

BLAD-WIJZER.

H.

H *Aerſolte* (*Aarnout van*) geleerd Zwollenaar, enz. 210
Hal, een Dorp, met een Parochikerk, enz. 465
Halten, een Dorp, Parochikerk en Vikaryen aldaar: 588
— — — het Klooſter Nazareth, of Schaar, onder Halten gelegen: 588. 589
Ham, een Dorp: 293
— van de Parochikerk, Vikaryen, enz. 293. 294
Hardenbergh, Stedeke in Zalland, door wien geſticht: 240
— daar had van ouds een ſterke en groote burg geſtaan: 240. 241
— Parochikerk, enz. 241
— Kapel dicht by het Stedeke, 241
— Klooſter onder de Parochi van Hardenberg, zie *Zibekelo*.
— naamredenen van Hardenberg: 283
— volgens ſommigen door de Romeinen, volgens anderen door de Franſche Koningen gebouwd: 284
Harderwijk: de naamrede onderzogt: 372. 373
— 't oude wapen: wanneer een Stad geworden: enz. 373
— hoe in eenige oude brieven genaamd: 360
— in 't jaar 1503. deerlijk afgebrandt: 360
— de Parochikerk is een heerlijk gebouw: 360
— was van ouds door de zeevaart vermaard: 360
— deftige Hooge Schole te *Harderwijk* in de der-

dertiende eeuwe: 360
— De Deken van *S. Mariaas* Kerk te Utrecht was het hoofd der Parochikerke: 361
— het inzamelen van eenig geld, tot opbouwing van de afgebrande Parochikerk, door den Pauſſ. *Nuncius* toegeſtaan: 361
— verſchil over het vergeeven van de Paſtory: 362
— Vikaryen der Parochikerke: 362. 363
— laatere Paſtoors: 365
— groote kapel, die onder de Stads veſten heeft geſtaan: 366
— twee Gaſthuizen en drie Manskloosters te Harderwijk: 366
— eerſte Manskloosſter door Konventueelen van S. *Franciſcus* Order bewoond: 367
— de Konventueelen verdreeven, en Obſervanten in hunne plaats gezet: 367
— hoe te niet gegaan: 367
— het tweede door Broeders van 't gemeene leven geſticht: 367
— Overſten van dit Kloosſter: 367. 368
— 't derde, dat onder de Stad ſtond, en S. *Jansdale* of *s' Heeren Loo* genaamd, wierd van *S. Jans* Ridderen bewoont: 368
— dit Kommandeurſchap ſtond onder het Landkommandeurſchap van Utr. 369
— de Kerk hield vijf Kapellanen: 369
— lijſt der Kommandeuren: 369. 370
— het Konvent geſlegt: 370
Haſſelt, Stedeke in Overyſſel, welvarend en rijk, enz. 236
— deszelfs Parochikerk, met haare Vikaryen: 236. 237
— kapel daar mirakelen geſchiedden, 237
— Gaſthuis en Nonnekloosſter te Haſſelt: 238

— Konventen, uit dat van Haſſelt voortgeſproten: 238 239
Hattem, een Stedeke, naamrede, enz. 467
— Parochikerk, Vikaryen, twee Kapellen, Gaſthuis: 468
— voortreffelijk Maagdenklooſter te Hattem: 469
— dat Klooſter word Klaarwater genoemt, en waarom: 470
— wanneer dit Klooſter geſticht is: 470
— ſommige Nonnen vertrekken elders, en waarom: 470
— en ſtichten een nieuw Klooſter in Vriesland: 470. 471
— — — naerder bedenkingen over de naamrede van Hattem; en of die naam afkomſtig zy van de Attuaren: 474. 475
— — — zie *Attuaren:*
Heemſe, een Dorp: 294
Heerde: Dorp met een Parochikerk, enz. 480
— 't Konvent van Hulsberge, by Heerde: zie *Hulsberge.*
's Heeren Loo: zie *Jansdale.*
— — — word van *Buzelinus* als een dubbel of Mans- en Vrouwen Klooſter beſchreeven: 473. 474
— — — dat zeggen van *Buzelinus* word tegen . . . verdedigt: 477
s' Heerenberge, een oude heerlijkheit: 540
— — de Heeren wanneer tot de waardigheit van Graaven verheeven: 540
— — de Kerk tot eene Parochikerk aangeſteld: 540
— — Prebenden in de Kerk, met de naamen van eenige Prebendariſſen: 541
— — is het vermaarde Eresburg niet: 543
Heeresburg: zie *Erisberg.*

* — — drie Nonnekloosters te Harderw. 370
— — 't eerste van grijze Nonnen bewoond: 370
— — het tweede van Reguliere Kanonnikkessen: 370
— — het derde, van *Tertiarissen* enz. 371. 372
't Heilig land: zie *namen der Steden.*
't Heilig land bezoeken; zie *Nederlanders.*
Heilige Boom, enz. Zie *Wijne.*
Heiligen Geests Konvent te Udenheim, door wien gesticht: 158
— — — anders het Konvent van 's Heeren graf genaamd: 158
Heine, een Dorp, de Parochikerk, Vikaryen, enz. 293
Heinsberg (*Johan van*) Biss. van Luik, doet S. *Elizabets* Konvent hervormen: 143
— doet afstand van zijn Bisdom, en waarom: 229
— die afstand heeft hem volgens N. de dood gedaan: 229
Hellendoorn, een Dorp, van S. *Pighius Ælii turris* genoemd: 291
— Parochikerk, Vikaryen, enz. 292
Hendrik II, wat al geld dat hy gehangen heeft aan het stichten en begiftigen van Bisdommen en Kloosters, enz. 225
— — wat al spijt dat hy daar over van zijn eigen broeder en zwager geleden heeft: *ibid.*
Hendrik IV, Keizer, vereert het Graafschap van Salland aan de Kerk van Utrecht: 59
— — word van wreetheit beschuldigt: 61
— — van anderen gepreezen: 61. 62
— — of hy door 't toedoen van zijne vrouw vergeven is. 62
Henricus Vienensis, Bisschop van Utrecht, geschil

* Deze vijf eerste regels moeten onder *Harderwijk* volgen.

ſchil over zijnen naam en afkomſte: 350
Hervorde, een Stift van adelijke Maagden aldaar: 612.613
— het Stedeke verkogt, enz. 613
Herxen (*Diderijk van*) tweede Overſte van 't Fraterhuis te Zwol: 93
— — — zijne loffelijke regeering, enz. 93.94
Hiëronymus (*Sint*) Konvent te Roermonde: nu een Kollegie der Jeſuiten: 152
Hiëronymusdal te Leiden, eerſt door Broeders van den derden Regel bewoond: 161
— daar na door Regul. Kanonnikken: 161
Hugo de S. Victore heeft zijn proefjaar in S. *Pankras* Konvent te Hamersleve gedaan: 158
— — — — wierd de tong van *Auguſtinus* en de tweede Auguſtinus genoemt: 229
— — — — is niet in Saxen maar in Vlaandere gebooren, 229
— — — — is geen Regulier Kanonnik te Rome, noch Abt van S. *Victor* te Parijs geweeſt: 229.230
Hulsbergen, een Konvent by het Dorp Heerde, 480
— de plaats was eerſt Ellenhoorn genaamd: 481.484
— was eerſt te Zwol opgerecht: 480
— hoe armelijk dat men daar eerſt leefde: 481
— het krijgt een overſchoone Kerk: 483
— en groote rijkdommen: 484
— tot welke een levenswijze dat de eerſte Broeders zich verbonden hebben: 486
— de Monnikken van Klaarwater doen groote moeite om het Klooſter onder de Order van S. *Benedictus* te brengen: 489.491
— dezelve Monnikken worden dit Klooſter eindelijk magtig: 490
— vergeefſche klagten door de Broeders van 't ge-

't gemeene leven daar over gedaan: 490.491 enz.
—— de Broeders worden weer in hun bezit herſtelt: 496
—— die plaats is zeer wel gelegen om den Heere in ſtilte te dienen: 496
—— het word een Schole van geleerdheit: 496.497
—— de *Bentingen* waren groote weldoenders van dit Konvent: 481--497.498

I.

JAn, *Sint Jans Konvent*, buiten Amſterdam; met de Vergaderinge van Windeshem vereenigd: 122
— — — — verbrand, en naar Heilo overgebragt: 122 123
S. *Jans-dale*, Klooſter van *S. Jans* Ridders buiten Harderwijk; anders *'s Heeren Loo* genaamd: 367.368
—— inſtelling van die Ridder-order: zie *Malteeſſche Ridders*.
Jan (*Sint*) *de Dooper*: Sint Jans Konvent te Aken, ſtaande onder de Vergadering van Windeshem: 133
— — — — ſtichting van dit Konvent, enz. 133.134
— — — — *Konvent van S. Jan den Dooper* te Rebdorf: door wien gebouwd: 159
— — — — de vervalle tucht herſtelt, en het Konvent met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 160
Jan de Dooper (Konvent van S.) te Merkeshuizen, de Reg. Kanonnikken daar uit verdreeven: 170.171
— — — (Konvent van) te Halberſtad, met

de Vergaderinge van Windeshem vereenigd: 172
— — — zie *Bronop*.
S. *Jans Konvent* te Volkerdinkhuizen, eerſt van Nonnen bewoond: 167
— — — Reguliere Kanonnikken in haare plaats gekomen: 167
Jeruzalem, Konvent van Reg. Kanonnikkeſſen te Utrecht: 185
— deszelfs wiſſelvalligheden: 185
Jeſſe, Nonnekloofter by Groninge, wanneer en door wien opgebouwd: 274
Johan van Sirich, Biſſchop, of hy handdadig is geweeſt aan de 't zamenzweering tegen *Floris V*, *Voorrede*.
Ippenburg, Dorp, Parochikerk, Vikaryen, enz. 612
Irminſul, vermaarde tempel van Irminſul: 543
— of die tempel in 't open veld ſtond: 543. 545
Iſaäk: *Heer Iſaäksboſch*, een Konvent by Nivelle, met de Vergaderinge van Windeshem vereenigd: 149
— wondere vertellingen van den Stichter, te weeten Heer *Iſaäk*: *ibid.*

K.

K*Alvarië*, Klooſter te Brijmen buiten Emmerik, door wien geſticht: 542
— wanneer afgebroken: 542
Kampen, tweede Stad van Overyſſel: 1. 2 enz.
— van haare outheit: 2
— twee Kerken te Kampen: 2
— S. Niklaas Kerk: 2. 3
— wie de Paſtory van die Kerk begaf: 3. 4
— Paſtoors 't zedert de Reformaatzi: 7
— Vikaryen in S. *Niklaas* Kerk: 8. 9 enz.

—— O. L. Vrouwen Kerk: 14
—— Vikaryen in die Kerk: 14.15
—— Gaſthuizen te Kampen: 15.16.enz.
—— drie Klooſters te Kampen: 15
—— het Minnebroeders Klooſter: 17
—— het Cellebroers Klooſter: 18
—— Karthuizer Klooſter, even buiten de Stad: 19
—— Stichters van dit Klooſter: 21
—— mag de dochter genoemt worden van 't Utrechtſche Klooſter: 22
—— vernieling van dit Konvent door den laatſten *Prior* voorzeit: *ibid.*
—— De Reformaatzi hoedanig daar ingevoert: 23
—— te Kampen hebben zes Nonneklooſters geſtaan: 24
—— 't oude Konvent, een Nonneklooſter: 24
—— S. *Michiels* Konvent, een Nonnekl. 24
—— S. *Agnes* Konvent, een Nonnekl. 24
—— S. *Annaas* Konvent, een Nonnekl. 25
—— *Mariënkamp*, een Brigittijner Klooſter: 25.26
—— Klooſter van Reguliere Kanonnikkeſſen: 27
—— wijdloopiger verhaal van dit Klooſter: 27.28
—— waar door de Stads bloeyende ſtaat allereerſt een knak gekreegen heeft: 39
—— onluſten tuſſchen de Kampenaars en Zwollenaers: 40
Kampen (*Hendrik van*) geleerd Kampenaar: 35
Kampen (*Johan van*) geleerd Kampenaar: 36
Kamperveen, een Dorp, 57
—— Parochikerk, enz. 57.58
Kaninefaaten: nieuw bewijs dat de Kaninefaaten in het tegenwoordige Kennemerland gewoont heb-

hebben: 447
Kapittel van Kanonnikken; het oprechten van zoo een Kapittel is van de burgerye niet altijd met goede oogen aangezien geweeſt: 45
—— onluſten daar over te Roſtok gereezen. Zie *Roſtok*.
Kapittel: verſcheide betekeningen van dien naam: 320. 321
—— voor eene vereeniginge van verſcheide Kloofters genomen, door wien eerſt uitgevonden: 321
—— 't eerſte is geweeſt dat van Kluny: 321. 322
—— meer andere diergelijke Kapittels: 322
—— zoodanige Kapittels zijn volgens N. veel ouder: 323
Kerkelijke ampten moeten aan de waardigſten vergeeven worden: 42
—— —— uitlegging van dien regel: 43
—— —— moeten niet lang open ſtaan: 43. 44
—— —— moeten voor geen eere, maar voor een laſt, aangezien worden: 44
Kerken, die ter eere van *O. L. Vrouw*, van den H. *Petrus*, en van andere Apoſtelen, al by hun leven geſticht zouden zijn. Zie *O. L. Vrouw*.
Kettermeeſter: dolligheit en beeſtachtigheit van eenen Kettermeeſter: *Voorrede*.
Klaarwater, Nonnekloofter te Hattem, zie *Hattem*.
Kleef (de Stad) of daar ten tijde der oude Romeinen een vermaarde Schole is geweeſt: 230
—— of 'er by den redenaar *Eumenius* gelezen moet worden *in Auguſtodunenſium* of *in Auguſtoclivenſium* oppido: 230
—— woordenſtrijd daar over tuſſchen *Lipſius* en *Steph. Pighius*: 230. 231
Klemme (*Johan*) was de eerſte die aanleiding gaf

gaf tot het bouwen van het Klooster te Zibekelo: 243
Kloosters, (dubbelde) van Monnikken en Nonnen: 25. 26
—— zie *Brigitta*.
—— waren in Vriesland om hunne menigvuldigheit genoegzaam volkeloos: 154. 155
Kloosters: van hunne rijkdommen: zie *geestelijke goederen*, zie *doode hand*.
Koetwijk, een gering Dorp, 392
Korssendonk, (O. L. Vrouws Konvent te) met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 123
—— wanneer en door wien gebouwd: 124
—— is zoo veel te zeggen als *Kaersenheuvel*: 223. 224
—— was door de jongste dochter van Johan III. Hartog van Gelderland gesticht: 224
—— maar daar moest groote moeite gedaan worden om haar daar toe te beweegen: 224
Kruis: *Konvent van 't H. Kruis* te Dorstad, lidt der Vergaderinge van Windeshem: 190
Kruisverheffing ('t feest van) by wat gelegendheit ingesteld: enz. 583
—— reden van den naam: 584
Kruisvinding: beschryving en omstandigheden van dat vinden: 584. 585
—— de waarheit van die geschiedenis word verdedigd: 585. 586
Kruisvaert tegen de Turken en Heidenen, zie S. *Bernardus*.
—— op S. *Bernards* aanrading trok schier ieder een de wapenen aan: 217. 218
—— een gedeelte van de Christenen trok tegen de Wandalen op, doch met een quaden uitslag: 218. 219
Kruzer, zie *Cruserus*.

Kuinretorfius (*Gerardus*) een geleerd Kampenaar: 52

L.

Laar: daar ſtaat een Kapel van de twee Ewalduſſen: 576

—— deze Parochi de oudſte van Weſtfalen: 576

—— de Kerk van Laar, eertijds zeer vermaard: 577

Laarwolt, een Dorp, waar gelegen, enz. 353

Langerik, een Dorp, Parochikerk aldaar: 606

Lantbrief, die door de Biſſchoppen van Utrecht plagt bezworen te worden: *Voorrede.*

Lathem, een Dorp: Parochikerk en Paſtoors van Lathem: 455

Laurens (*Sinte*) Konvent te Hiſſe, met het Kapittel van Windesh. vereenigd: 169

Leonardus (*Sinte*) Konvent te Bazel, was eerſt eene Parochikerk: 164

—— — het leven der Reguliere Kanonnikken daar ingevoerd: 166

—— — ten tijde van de Geloofsveranderinge te niet gegaan: 166

Levens der Heiligen: de beſchrijvingen van die levens hangen van verſchijningen en mirakelen aan malkander: 447

—— — —— reden daar van: 447

—— — —— nut, dat in het leezen van waare levensbeſchrijvingen der Heiligen gelegen is: 448

—— — —— getuigenis van *Joſ. Scaliger* over die nuttigheit: 448

Lichaam des Heeren (*Konvent van het*) te Keulen, door wien geſticht: 155

—— — —— eerſt was 'er een Kapelletje gebouwt,

bouwt, daar veele mirakelen geſchiedden: 155
—— — —— toen wierd 'er een Kerk getimmert, die in een Kloofter van Reguliere Kanonnikken verandert wierd: 155. 156
Lichaam des Heeren (*Konvent van het*) te Bloemenberg, met het Kapittel van Windesh. vereenigd: 169
Lichtenvoorde, een Stedeke: 597
Linge, eertijds een Kaſteel: 599
—— oude Heeren van Linge: 599
—— twee Kerken te Linge: 600
—— Vikaryen in de tweede geſticht: 600. 601
—— Noch een derde Kerk aldaar: 601
—— een vierde, ſtaande onder de Stads ban: 601. 602
—— Paſtoors: 602. 603
Liſtrius (*Gerardus*) doet eene oraatzi te Zwol:
—— —— was ſchoolmeeſter en geneesheer: 236
Lyden, enz. Konvent van 't lyden van Chriſtus en van de Allerh. Maagd te Tongere: 140
—— met het Kapittel van Windesh. vereenigd, en wanneer opgebouwd: 140
Lochem; Stedeke, eertijds een ſterke plaats: 568
—— de Kerk, Schutheilig, enz. 569
—— de Kerk aan 't Kapittel van Zutfeen geſchonken: 569. 570
—— verſchil over de tienden: 571
—— dezelven aan 't Kapittel van Zutfeen gegeeven: 571
—— oude Paſtoors van Lochem: 572
—— Vikaryen in de Kerk geſticht: 572. 573
—— twee Maagdekloofters te Lochem: 574. 575
Lodewijk van Bourbon heeft zijnen voorzaat, dien hy

hy een groot jaargeld betalen moſt, volgens zeker Schrijver doen vergeeven: 229
Loot, of *Loet*, *Diderijk*, Gardiaan in 't Klooſter *Kalvarië*, word wegens verradery onthoofd: 542
—— maar van verſcheide Schryvers onſchuldig gehouden: 543
Luik van ſommigen voor de Maasbrugge, daar *Tacitus* van ſpreekt, gehouden: 626
Luinkerke, Klooſter aldaar van Reguliere Kanonnikken, de tucht aldaar vervallen: 141
—— die word door de Reguliere Kanonnikken van Windeshem en S. *Agnesberg* herſtelt: 141
Luperkalen, of 't Wolvefeeſt: zie *Mariaas Lichtmis*.
—— dartelheden en vuiligheden, die dan plagten gepleegt te worden: 578

M.

M*Aartens* (*Sint*) Klooſter te Luinkerke, zie *Luinkerke*.
—— —— Konvent te Loven: 163
—— —— Konvent te Turgaw, met het Kapittel van Windesh. vereenigd: 169
—— —— te Zoldelzingen: 169
Maaſterbroek, eertijds een moeras, thans een Dorp: 58
Maaſtrigt: of de brugge van de Maas, by *Tacitus* vermeld, niet genomen mag worden voor Maaſtrigt: 625
—— redenen voor en tegen: 625. 626
—— was al een Stad voor den tijd van *Attila*: 624
—— of het eertijds *Oppidum Obtricenſo* wierd ge-

genoemd: 622
—— of het daer van den naam van Optrigt gekreegen heeft, en Utrecht van Undertrigt: 622. 623
Maria, Gods Moeder, menigte van Kerken en Kloosters naar haar genoemd: zie *O. L. Vrouw*
—— *Magdalenaas Klooster* in groot Frankendaal, voor Reg. Kanonnikken opgetimmert: 167
—— —— —— hervorming van 't Klooster: 167
—— —— —— een Nonneklooster met dat Klooster vereenigd: 167 168
—— —— —— dat Klooster in een sterke Stad veranderd: 168
Malteesſche Ridders by *Harderwijk*: zie Harderwijk.
—— —— de Ridders van *S. Jan van Jeruzalem* genaamd, wanneer ingesteld: 368
—— —— tot wat einde die Order opgeregt is: 368
—— —— die Order in driederhande Staten verdeeld: 368
Mariaas Konvent te Zwavenheim, wanneer en door wien gesticht: 168
—— —— is een van de twee magtigste Kloosters van Ringauw: 168
Mariaas Konvent te Witteberg, met het Kapittel van Windesh. vereenigd: 140
Mariaas Paradijs, Konvent van Reg. Kanonnikken by Romerswaal, met het Kapittel van Windeshem vereenigt: 132
—— —— stichting en ondergang van 't zelve: 132. 133
Mariaas (*Sinte*) *Konvent* op 't eiland by Koblents: 152

—— — —— by wat gelegendheit opgekomen: 153
Mariaas (Sinte) Konvent te Hertzenhagen, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 146
—— — —— te Mello, met het Kapittel van Windeshem vereenigd, enz. 146
Mariaas (Sinte) Konvent te Silos by Emde: 153
—— — —— de Nonnen daar uit verzonden, enz. 153
—— — —— te Birchling, geſticht ter gelegendheit van een beeld: enz. 164
Mariaas Konvent te Gent, zie Galileë.
—— —— te Bordesholm in Holſtein, met het Kapittel van Windesh. vereenigd: 169
—— —— groote ſtrengheit der Reg. Kanonnikken daar in woonende: 170
—— —— te Bardesholm verplaatſt: 170
Mariaas Konvent te Boekenberg, met het Kapittel van Windesh. vereenigd: 172
Mariaas Throon, Konvent van Reguliere Kanonnikken by Grobbendonk, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 131
—— —— van deszelfs ſtichtinge, enz. 131. 132
Mariaas Zuivering (Lichtmis) de gewoonte van dan met waskaarſſen om te gaan, hoe oud: 578
—— ——, dat feeſt wanneer eerſt gevierd: 578
—— —— of dat feeſt in de plaats van de oude Luperkalen, of het Wolvefeeſt, gekomen is: 579
Mariaas Preſentatië (Konvent van) te Ooſtmal: 188
—— —— met het Kapittel van Windesh. vereenigd, en in de Stad Antwerpe overgebragt: 188
Mariënberg, Klooſter te Doesburg: zie *Doesburg*.
—— Konvent by Siberg, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 139
— Kon-

— Konvent in Hoogduitſland, met het Kapittel van Windesh. vereenigd: 172
— Konvent van Reg. Kanonnikkeſſen te Nimwege: 187
— de tucht daar hervormd door W. *Lindanus*: 188
Mariënberg, Konvent van Reg. Kanonnikken by Berlekom, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 145
Mariënbron, Regulieren Klooſter by Aarnhem, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 120
— door wien en wanneer geſticht: 120. 121
Mariëndale, Konvent van Reg. Kanonnikken buiten Oudenaarden, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 136
— geſticht door *Jan Eggerts*, Ontvanger over Holland: 136
Mariënboſch, Nonnekl. te Zwol: zie *Zwol.*
Mariëngaerde, anders Kirshage, eertijds een Nonneklooſter by Worms: 149
— daar komen Reguliere Kanonnikken in de plaats der Nonnen, maar worden naderhand ook doorgezonden: 149
Mariëngrave, Klooſter te Doesburg, zie *Doesburg.*
Mariënhage, Klooſter van Reg. Kanonnikken buiten Eindhove, met het Kapittel van Windesh. vereenigd: 136
— gebouwd door *Joh. Schoonvorſt*, enz. 137
— is te Weert verplaatſt: 137
Mariënhave, Ciſtercer Klooſter te Warmond, in eene vereeniging getreeden met het Klooſter Mariënberg te Yſſelſtein, en Mariënburg te Zibekelo: 255. 256. enz.
— zie Zibekelo.
— door wien en wanneer opgerecht: 274

Ma-

BLAD-WIJZER.

Mariënhof Konvent te Amersfoort, met de Vergaderinge van Windeshem vereenigd: 135
—— wanneer te niet gegaan: *ibid.*
Mariën-kamp, een Nonneklooster even buiten Kampen: 25--27
Mariënkamp, Kl. te Assen, zie *Assen.*
Marienkamp Konvent van Reg. Kanonnikken in Oostvriesland, met het Kapittel van Windeshem vereenigt: 138
—— was eerst van Nonnen bewoont geweest: 138
—— is naderhand aan de tafel des Bisschops van Groninge gehecht: 138. 139
Marienkamp te Amsterdam, een Nonneklooster, onder het Kapittel van Windeshem hoorende: 173
Mariënrode, Abdy, anders Wijtmarsen genaamd: 332
—— eerst van Benediktijner Nonnen, naderhand van Reg. Kanonnikkessen bewoond: 332. 333
Mariënwald, Konvent van Reg. Kanonnikken, met het Klooster van Windeshem vereenigd: 123. 310
—— wanneer en door wien opgebouwd: 310
Marsen: waar door zoo veele volkeren den naam van Marsen gedragen hebben. 305
Medelijden der Allerh. Maagd (Konvent van) by Stralen, door wien gesticht: 168
Meinald van Windeshem bouwt een Klooster te Zwol: 92
—— —— —— word daar ook Religieus: 92
Meinulphus (Sint) Konvent te Bodeke, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 128
—— door S. *Meinulphus* zelf voor Geest. maagden gesticht: 129
—— hy word na zijn dood weer leevend, om het Klooster in goeden staat te brengen: 129

—— de

— de Nonnen daar uit gedreeven, en Reguliere Kanonnikken in haare plaats geſtelt: 130
— die 't opzigt over 't Klooſter hadden, aten het op: 226. 227
— ellendig verval van 't Klooſter: 227. 228
Menwercus, Biſſchop van Paderborn, bouwt de Abdy Abdinkhof te Paderborn: 389
— hy was de zoon van *Wiking* Voogd van Gelderland: 388. 389 390
— heeft de hooge Scholen van Paderborn en de Klooſterkerken van de H. H. *Petrus* en *Paulus* geſticht: 390
— word echter voor geen groot overvlieger in de wetenſchappen gehouden: 390
— ſprookje dat van hem vertelt word: 390. 391
Mettinge Parochikerk, enz. 613
Middeler, een ſlot te Etten, enz. 547
Monnikken, de tucht hoedanig onder hen vervallen in de 13. eeuwe: 235
— uit het Klooſter jagen: om wat redenen dat zulks plagt gedaan te worden: 285
— het geduurig morren der Monnikken op een aardige wijze geſtraft: 286
— het uitloopen der Monnikken zeer mispreezen: 287. 288
— van hunne rijkdommen. zie *geeſtelijke goederen:* zie *doode hand.*
— de openbaare zonden der Monnikken ſlegts in 't heimelijk te ſtraffen word van deftige mannen mispreezen: 506
Montfoort: (Heeren van) brief dienende tot opheldering van hun geſlagt: *Voorreede.*

Na-

BLAD-WIJZER.

N.

Nabalia, vloed, of daar voor by *Tacitus* gelezen moet worden *Vahalis*: 56

Namen der Steden in 't H. Land, waren in de 13. eeuwe merkelijk verdraeit en verandert: 376

Navalia (een oude Stad) van ſommigen voor Kampen gehouden: 39. 55

—— heeft dien naam miſſchien gekreegen van den vloed *Nabalia*: 56

Nazareth S. Mariaas Konvent te Nazaret by Breforde, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 144. 145

Nazareth Klooſter te *Oen*, zie *Oen*.

Nederlanders (de) plagten een groote zucht te hebben om 't H. Land te bezoeken, en hunne reis te beſchryven: 52

—— eenige Nederlanders, die dat gedaan hebben met naame vermeld: 53

Netterden, een Dorp, enz. 546

't Nieuwe Licht, Klooſter van Regul. Kanonnikken buiten Hoorn, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 122

—— —— door wien en wanneer geſticht: 122

Nieuwe Werk: 't Provinciaal Kapittel van 't Nieuwe Werk: 107

—— —— koſt van die van Windeshem niet verkrygen, om in hunne Vergadering aangenomen te worden: *ibid.*

—— —— hoe dat 'er echter wederzijds gemeenſchap gehouden wierd: 108

—— —— Prooſtdyen onder dit Kapittel hoorende: 108. 109. enz.

Niklaas (*Sint*) *Konvent* te Bergum by Leeuwaarde, in de Katedrale Kerk van Leeuwaarde

de ingelijft: 154
—— -- —— te Trutenhuizen, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 157
—— -- —— door wie gebouwd: 157. 158
Nunſpeet, een Dorp, deszelfs Parochikerk, enz. 380
Nuys: het Konvent van O. L. Vrouw by Nuis, een lit der Vergaderinge van Windeshem: 114
—— op de puin van een ouden tempel gebouwd: *ibid.*
—— by wat gelegendheit en door wien geſticht: *ibid.*
—— tot armoede vervallen: *ibid.*
—— hoe de tucht daar herſtelt is door die van Windeshem: 114. 115
—— de Regulieren waren door eige ſchuld tot groote armoede vervallen: 220
Nyenkloofter in Vriesland door eenige Nonnen van Hattem geſticht: 470

O.

Odimarus, naar wien Otmarſum volgens N. aldus genoemt zoude zijn: 297 -- 304
Odo (*Sint*) of hy de eerſte uitvinder van de Kapittels, dat is vereeeniginge van verſcheide Kloosters, is geweeſt: 321. 322. 323
Oen, een Dorp, 508
--- het Kloofter Nazareth onder Oen: 510
--- hoe te niet gegaan: 510. 511
Oldebroek, een Dorp met een Parochikerk, enz. 479
Oltheeten, eene buurt, enz. 296
Omme, Stedeke van Overyſſel, waar gelegen:
—— Parochikerk, laatere Paſtoors, enz. 239. 240
—— in de Schans van Omme een Parochikerk

voor die van den nieuwen godsdienſt opgerecht: 240
Onze Lieve Vrouw, menigte van Kerken en Kloosters, die in deze landen naer haar genoemt zijn geweeſt: 335. 336
—— —— —— fabelachtige vertellingen dat 'er ten tijde van den Apoſtel *Petrus* al Kerken zouden geſticht en ingewijdt zijn ter eere van *O. L. Vrouw*: 336
—— —— —— verſcheide plaatzen daar zulke Kerken haar ter eere getimmert zouden zijn: 336. 337. 338
—— —— —— dat word zelfs door eenige bekende en geroemde Schryvers ſtaande gehouden: 337. 338
—— —— —— Kerk die haar ter eere door den Apoſtel *Jacobus* geſticht zoude zijn in Spanje: 338
—— —— —— ook zoude *Melchior*, een van de H. H. drie Koningen, eene Kapelle op haaren naam geſticht hebben: 341
—— —— —— zelfs zouden de Druiden of Heidenſche Papen voor de geboorte van *Chriſtus* haar een outaar toegewijdt hebben: 341
—— —— —— dat zouden de beruchte Argoosvaarders, en daar onder *Jaſon*, ook gedaan hebben: 341. 342
—— —— —— S. *Petrus* en andere Apoſtels zouden ook zulke Kerken in hun leven gekreegen hebben: 339. 340
O. L. Vrouw, Konvent van O. L. Vrouw en de 12. Apoſtelen te Utrecht, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 117
—— —— was eerſt door Religieuzen der boetvaerdigheit van J. C. of *Succitæ*, bewoont: 117
O. L. Vrouw in de 7. Bronnen, Klooſter, is met het Kapittel van Windeshem vereenigt: 120

Onze L. Vrouws Bezoeking (Klooſter van) by Haarlem, met het Kapittel van Windeshem vereenigt: 127
— — — *Konvent van O. L. Vrouw en den H. Johan Evangeliſt*, wanneer geſticht, verplaatſt, enz. 150. 151
— — — de tucht word 'er verbetert, en het Konvent met het Kapittel van Windeshem vereenigt: 151
Onze Lieve Vrouwen Konvent in de Kluis hoedanig opgekomen: 161
— — — begonnen van een huiske daar een beeld geplaatſt was, dat veele mirakelen deed: 161. 162
— — — hoe dat de Reguliere Kanonnikken daar geplaatſt wierden: 162. 163
O. L. Vrouwen-berg, Klooſter, enz. 273. 274
— — — het laat den tijtel van Abt vaaren, en neemt den tijtel van Prior aan: 274
Ooſtwolde, Dorp, met een Parochikerk, enz. 478
Openbaring des Heeren (feeſt) wierd al in 't begin der Kerke zeer plegtig geviert: 212
— — — andere geheimen onzes geloofs op dien eigen dag gevierd: 212. 213
Otto, Kaſtelein van Benthem, Graaf *Diderijks* zwager, uit wat geſlagt geſproten: 306
— van zijnen oorlog tegen den Biſſchop *Heribertus* enz. 307
— of hy het Kaſteel Benthem voor zijne verloſſinge overgegeeven heeft: 307
Otmarſum, *Otmarſen*, eene Stad, naamrede, enz. 297
— Parochikerk, Schutheilig, Vikaryen: 298
— Gaſthuis en Klooſters in de Stad: 299. 300
— 't eerſte Konvent, binnen de Stad ſtaande,

de, en van duitſche Ridderen bewoond, 300
—— naamen van de Kommandeurs: 300.301
—— tweede Klooſter buiten de Stad: 301
—— dat is eerſt door Broeders van 't gemeene leven, en naderhand door Reg. Kanonnikken, bewoont geweeſt: 301.302
—— Overſten van dat Klooſter: 303.304
—— onderzoek van de naamrede van Otmarſen: 304
—— of de Otmarſchers van de oude Marſen afkomſtig zijn: 305

P.

Paderborn of dezelve plaats is met Teuderium, van *Ptolomæus* vermeld: 233
—— of het alzoo genoemt is naar den Po of *Padus* in Italië: 234
—— waarom dat het naer den Po genoemt zoude zijn: 234
Pankras (*Sint*) *Konvent* te Hamersleve, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 158
Paternus, een Monnik in de Abdy Abdinkhof, voorzeit het afbranden van Paderborn: 391
—— wil uit de Abdye, die in vollen brand ſtond, niet wijken: 391
Pellanders (de) onder den naam van *Petulantes* al bekend in de vierde eeuwe: 622.623
Petrejus (*Theodorus*) een geleerd Kampenaar: 38
Pieters (*Sint*) *Konvent* te Hegene door wien geſticht: 152
—— —— —— het leven der Reguliere Kanonnikken daar ingevoert, en de vervalle tucht herſtelt: enz. 152
Pieters (*Sint*) *Konvent* te Daelhem in het Bisdom van

van Paderborn, eerſt van Nonnen bewoont: 156
—— —— —— daar na van Reguliere Kanonnikken: 157
Pieters (Sint) Konvent van Reg. Kanonnikkeſſen te Heiningen, onder het Bisdom van Hildesheim, door wien geſticht: 189
—— —— —— de vervalle tucht daar verbeterd: enz. 189. 190
Pieters (Sint) Vyver, Regulieren Klooſter te Bommel, met het Kapittel van Windeshem vereenigt: 130
—— —— hoe en door wien geſticht: 130. 131
Pighius (Albertus) een zeer geleerd Kampenaar: 30
—— —— zijne geſchriften: 31
—— —— ſommiger geleerden oordeel over zijn *Hierarchia*, enz. 49. 50
Pighius (Stephanus Vinandus) een zeer geleerd Kampenaar: zijne geſchriften, enz. 37
—— —— —— lof van zijne geſchriften: 52
—— —— —— woordentwiſt tuſſchen hem en *Lipſius*: zie *Kleef*.
Pikart (Johan) hoe ſtout in het verzinnen van naamreden: 358. 359
Plantlunne: Parochikerk aldaar: 607
Prooſtdyen (Klooſters onder een Prooſt ſtaande) die met het Kapittel van 't nieuwe Werk vereenigt zijn: 108. 109, enz.
Ptolomæus, de weereldbeſchryver; de Geleerden hebben veel tegen zijne weereldbeſchryving te zeggen: 558
Putten in Holland en Stryen hoedanig aan den huize van Abkoude gekomen: 48. 49
Putten, een Dorp in de Veluwe, aan de Domkerk van Utrecht geſchonken: 388
—— begeever der Paſtorye, Vikaryen in de

Parochikerk, enz. 388. 389

Q.

Quignon (de Kardinaal) zijn Brevier: zie *Brevier*:

R.

Raer (*Rutgerus van*) Paſtoor te Harderwijk, zijn quaad gedrag, enz. 363
Raasveld (*Bitter van*) Schatmeeſter der Munſterſche Kerke ſtelt zig te vergeefs tegen het onttrekken van een Aartsdiakenſchap aan de Kerk van Munſter: 560
Redinghem: S. *Mariaas Klooſter* aldaar, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 183
Reguliere Kanonnikken; zeker Klooſter van Reguliere Kanonnikken hoe armelijk begonnen, enz. 226
Reinout, Hartog van Gelderland, door zijn eigen zoon uit de regeeringe geſtooten, en gevangen gezet: 374
—— blauwe redenen, door den zoon ingebragt: 374. 375
Rekke: Parochikerk aldaar, enz. 613
Rhijn waarom ſomtijds *bicornis* of *tweehoornig*, ſomtijds *tricornis* of *driehoornig*, genoemd: 432
Rookklooſter, een Konvent van Reguliere Kanonnikken, was met het Kapittel van Windeshem vereenigt: 117
—— daar is een groot getal handſchriften: 117
—— hoe dat dit te verſtaan is: 223
Rooveen, Dorp de geboorteplaats van *Phil. Rovenius*: 289
Roſtok: groote opſchuddingen daar gereezen om het oprechten van een Kapittel van Kanonnik-

nikken: 47
Rovenius (*Philippus*) Aartsbiſſchop van Utr. door *Hugo Grotius* zeer gepreezen: 565
Rozendale, S. Mariaas Konvent van Rozendale in Weſtvrieſland, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 166
Ruerloo, eertijds *Roderlo*, een Dorp, enz. 590
—— geſchil over het recht van de Paſtory te vergeeven: 590. 591
—— proces daar uit ontſtaan: 591. 592. enz.
Rusbrochius (*Johannes*) of *Johan Ruisbroek*, word Prior van 't Kloofter Groenendale: 116
—— —— van zijne groote heiligheit en verlichtinge: 221
—— een van zijne werkjes door J. *Gerſon* beſtreeden, van anderen verdedigd: 222
—— hy wierd van zeer deftige mannen bezogt: 222
Rykenberg, Konvent van Reguliere Kanonnikken aldaar, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 142
—— hoedanig door die vereeniging verbeterd: 143

S.

Saccitæ, of Zakdragers, ſoort van Monnikken te Utrecht: 117
—— door den Paus afgeſchaft: 117. 118
Salland, (het Advokaatſchap van) door wien eerſt bezeeten: 59
—— naderhand aan den Biſſchop en de Kerk van Utrecht geſchonken: 59
Sallik, een Dorp. 59
Salvators (Sint) Konvent, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 139. 140
Salvators (*Sint*) Konvent te Ewich, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 139. 140

Saxen: oud Saxen in drie volkeren verdeeld: 454
Schapen, Dorp met een Parochikerk: 611
—— door wien de Paſtory begeeven wierd: 611.612
Servatius (S. Biſſchop) waarom dat hy Tongren verlaeten heeft, en te Maaſtrigt ging woonen: 622
Sikambren, een oud volk, en zeer vermaard: 615
—— in wat zin onder de mindere volkeren van Germanië gerekend: 615
—— bewijs van hunne krijgshaftigheit: 616
—— hunne oude woonplaats, naamreden, enz. 616
—— zwarigheden omtrent hunne oude woonplaatzen opgeloſt: 617
—— geeven zich aan *Tiberius* over: 617.618
—— neemen den naam van *Gugernen* aan: 618
s' Heerenberg: zie op de letter H.
Silvolden, Dorp met een Parochikerk: 539
Sion, *Mariaas* Konvent op Sion by de Beverwijk: met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 142
—— door wien opgebouwd: 142
Sion, Klooſter te Deutekom, zie *Deutekom*.
Soniënboſch, om de menigte van Klooſters, by Hoog-egipte vergeleken: 221
Spankeren, een Dorp, enz. 461
—— de Parochi is de oudſte van de ganſche Veluwe: 461
Speelen: allerhande ſpeelen, ja ſnakeryen, onhebbelijke boerteryen, fabelachtige vertellingen, enz. in verſcheide Klooſters ſtrengelijk verboden: 335
Staphorſt, een Dorp, Parochikerk aldaar: 289
Stederborgh: Konvent van Reg. Kanonnikkeſſen aldaar geſticht, enz. 189

Stich-

Stichten van Kerken en Kloosters word van de hovelingen en vrienden dikwils met geene goede oogen aangezien: 224.225
Stoutenburg, een Kasteel, het zeggen van W. *Heda* wegens den Stichter dezer plaatze onderzogt: 351
Strengigheden (ongemeene) in sommige Kloosters gebruikelijk: 498.499
—— die worden van eenige Katolijke Schrijvers quaadgekeurt, van anderen verdedigt: 409
—— redenen voor en tegen: 500.501

T.

Teisterbant, Graafschap door den Bisschop *Anfridus* in verscheide stukken en brokken verdeeld, en dus de tijtel te niet gegaan: 388
Terburg, Dorp, Parochikerk, enz. 538
Terhoente (*Bonaventura*) Overste van 't Klooster te Almelo, en Kapucijn, een zeer deftig Priester, 314
Terhoente (*François*) Overste enz. voorzegging aan hem door zijnen Oom *Bonavontura* gedaan: 315
Terhoente (*Herman*) Overste der Nonnen te Almelo: 316
—— —— zijn grooten arbeid, enz. 316.317
Ter Mollen, een Kasteel by Hellendoorn: 292
Teuderium, eene Stad in de landkaarten van *Ptolomæus* uitgedrukt, of dezelve plaats is met Paderborn: 234
Thabor, Konvent van Reg. Kanonnikken aldaar, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 127
—— door wien gesticht: *ibid.*
Thaulerus (*Johan*) zijne geestelijke Schriften van *J. Ekkius* bestreeden: 222

—— —— van anderen verdedigd: 222
Thomas a Kempis, zijne beenderen in S. *Michiels* Kerk te Zwol bewaard: 81
—— —— daar uit is dikwils een lieffelijke geur voortgekomen: 81
—— —— ſommigen beweeren dat hy de maaker niet is van het Boekje, *de Navolging van Chriſtus*: 100
—— —— dat gevoelen naerder onderzogt; en de Nederduitſche ſpreekwijzen, die in het werkje voorkomen, tot een bewijs voor *Thomas a Kempis* ingebragt: 215.216
—— —— hooge achting, die eenige onchriſtene Vorſten voor *de Navolginge van Chriſtus* getoont hebben. 214
—— —— dat Boekje in zeer veele talen, zelfs de Arabiſſche en Turkſche, overgezet: 214
—— —— door twee Schryvers in beter Latijn gebragt: 214.215
Theutones, of zy den naam niet konnen gegeeven hebben aan Deutekom: 533
—— een gedeelte is aan de monden van den Rhijn gebleeven: 533
—— hebben in 't Stift van Paderborn huisgehouden: 534
—— en den naam aan Teutenbergerwald en Detmolt gegeeven: 534
—— ten onrecht voor Gauloizen gehouden: 536
Tongren (de) een volk 619
—— van ſommige Schryvers opgegeeven voor de nakomelingen der Trojaanen: 626.627
—— hebben in onze Nederlanden tot den Rhijn toe geheerſcht: 619
—— een en 't zelve volk met de Eburonen: 620
—— waarom J. *Cæſar* van de Tongren niet gewaagt, noch *Plinius* van de Eburonen: 621
—— hunne magt door J. *Cæſar* geknakt: 621

— zijn weder tot een tamelijk volk aangegroeit: 621
— de Stad Tongeren door Attila verdelgd: 622
Torrentius (*Hermannus*) een geleerd Zwollenaar: 211
Tubbergen, een Dorp, enz. 358
— Parochikerk, naamrede, enz. 358
— die naamrede onderzogt: 358. 359
Tuinen, Dorp, wiens Parochikerk den Biſſchop van Munſter voor leenheer kent: 607
— twee Kapellen onder Tuinen: 607. 608
Turenhout of *Tuernhout* was eertijds veel bloeyender en welvarender dan nu: 224
— wierd klein Bruſſel genoemt: 224
Twent (land van) hoe onveilig dat het daar voor de Katolijken is geweeſt: 317

V.

Vaaſſens, een Dorp: deszelfs Parochikerk, enz. 511
Valens (de Keizer) zijne groote onſteltenis, als hy het vieren van 's Heeren Openbaaring bywoonde: 212
Veelen (*Johan van*) Schatmeeſter der Munſterſche Kerke: 560
— — — doet groote moeite om het rechtsgebied over Grol weder onder de Munſterſche Kerk te brengen: 560. 561
Veezen: Dorp, Kerk, Schutheilig: 507
Velthuizen, een Dorp, wiens Parochikerk de Moeder der Kerke van Nieuwenhuizen was: 353
Verkiezing der Biſſchoppen van Utrecht, quam den Domheeren &c. toe: *Voorrede.*
— in wat zin door Keizer *Koenraad* III. aan hun gegeeven: *ibid.*
— hoe de andere Kapittelen daar deel aan ge-

gekreegen hebben: *ibid.*
Veſpaſianus volgens eenige fabeldigters was de zoon van den Koning der Turingers of Tongren: 627
Vitus (*Sint*) *Konvent* by Naerden; met het Kapittel van Windeshem vereenigt: 157
Vizet: van ſommigen gehouden voor de Maasbrugge by *Tacitus* vermeld: 626
Ulzen, Dorp: 342
— de Parochikerk aan de Kerk van Utr. geſchonken: 342. 343
Voorſt, Kaſteel, tweemaal door de Biſſchoppen geſloopt: 211
Voorſt (*Voerſt*) een Dorp in de Veluwe: 466
—— Parochikerk, Vikaryen, enz. 466
Vorchten, Dorp, Parochikerk, Vikaryen, enz. 479
Vrede: (Aartsdiakenſchap van) aan de Kerk van Munſter onttrokken: 560
Vredendale, Konvent te Utrecht, met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 135
—— wanneer en door wien opgebouwd: 135.
Vriezen, de kloekmoedigheit van eenige Vriezen in de Kruisvaart tegen de Wandalen: 219
Urk, een eiland, zoude tot de Kuinder behoort hebben: 64
— dat gevoelen onderzogt: 65
Utrecht (het Stift van) in wat zin in eigendom opgedragen aan *Karel* V. als Hartog van Brabant, en Graaf van Holland: *Voorrede f.*
—— is hem eigentlijk opgedragen als Grave van Holland: *ibid.*
Vulpius (*Henricus*) een geleerd man, te Linge gebooren: 604

W.

Wandalen, om het geloof door de Chriſtenen beoorlogd. zie *Kruisvaart*.

Wayer (*Aarnout*) Paſtoor te Zwol, voorzeit dat hy noch in de groote Kerk preeken zal: 't welk door de uitkomſte waargemaakt word: 80. 81

Weeſp (*Gerrit van*) deftig Overſte der Nonnen te Harderwijk: 372

Weyers, *Wyers*, *Wayers* (*Engelbertus*) gaat met de toeſtemminge zijner Vrouwe in een Kloofter: 96

—— beſpreekt veel gelds aan 't Preekheeren Kloofter te Zwol: 97

Werenfridus (*Sint*) heeft te Weſtervoord gepredikt: 551

—— —— ſterft in dat Dorp, hebbende alvoorens zijne doot voorzeit: 551

—— —— krakeel over zijn lichaam, 't welk twee Dorpen wilden hebben: 551. 552

Werſelo Parochikerk, Schutheilig, enz. 323

—— bedenking over de naamreden: 333

—— Priory van adelijke Maagden aldaar. 323

—— by wat gelegendheit opgekomen: 324

—— daar word een Abt aangeſtelt: 326

—— is eerſt een Manskloofter geweeſt: 327

—— ſtond onder de bezoeking van den Abt van S. *Paulus* Abdy te Utrecht: 327

—— de naamen van eenige Abten: 327. 328

—— de Monnikken door armoede naar S. *Paulus* Abdy getrokken, en Nonnen in hunne plaats gekomen: 328

—— de Nonnen komen ook tot armoede, maar worden door den Biſſchop *Godefridus* geredt: 329

—— om te beſtaan, krijgen zy de Kerk van Otmarſen: 329

—— hoe dat zy die Kerk door de wraakgierigheit en liſt van eenen Kanonnik verlooren hebben: 330

—— waar dit Klooſter gelegen was, enz. 332
—— word getoont dat het een dubbeld Klooſter was: 334
Weſtervoord: een Dorp, enz. 551
—— van ouds *Aſciburgum* genaamd: 551. 552
—— *S. Werenfridus* heeft hier gepredikt: 551
Wierden, een Dorp: 357
—— Parochikerk, vergeever der Paſtorye: 358
Willichius, geeft een lijſt van de Koningen van Germanië op, beginnende met Nembroth: 553. 554
—— is door *Annius Viterbienſis* miſleidt: 556
Wilſum, een Dorp: 57
—— Gaſthuis te Wilſum: 57
Windeshem Klooſter van Reguliere Kanonnikken aldaar gebouwd: 101. 102
—— wie tot het ſtichten en begiftigen van dat Klooſter geholpen hebben: 102. 103. enz.
—— de eerſte Inwoonders naer het Klooſter Eemſtein by Dordrecht gezonden, om daar in de oeffeningen hunner Order onderwezen te worden: 104
—— Overſten der Vergaderinge: 104. 105. enz.
—— de Kerk in de opkomſte der bekende beroerten afgebroken: 105. 106
Windeshem, Vergadering of Kapittel van Windeshem, by wat gelegendheit opgekomen: 106
—— de Reguliere Kanonnikken van Windeshem hebben de goede tucht in verſcheide Klooſters van andere Ordens doen herleeven: 112
—— groot getal der Konventen tot de Vergadering van Windeshem behoorende: 113. enz.
—— lijſt van die Konventen: 114: 115. 116. enz. enz. enz.

— lijſt

—— lijſt van de Nonnekloosters onder het Kapittel van Windeshem behoorende: 173. 174. enz. enz.
—— Overſten der Vergaderinge van Windeshem: 191. 192. enz.
Winterswijk, een Dorp, Parochikerk en Vikaryen aldaar: 589
Woerde (*Harmen van*) zijn oorlog tegen *Floris V.* *Voorrede:*
—— —— —— zijn verdrag met *Floris V.* *ibid.*
Wolf (*Jakob*) zeer deftig Overſte der Reguliere Kanonnikkeſſen te Harderwijk: 371
Wijhe, een Dorp, de Parochikerk, Vikaryen, enz. 290
—— vertelling van den *H. Boom*, dicht by het Dorp ſtaande: 291

X.

Xylander, een zeer deftig vertaalder: 51. 52
—— zie *Cruſerus.*

Y.

Yhorſt, een Dorp, Abdy dicht by het Dorp: 290
Yſſel is de oude vloed *Alizo* niet: 435
Yſſelmuiden, een Dorp, 53
—— Paſtory van Yſſelmuide, Vikaryen, enz. 53. 54

Z.

Zanten is het oude *Vetera*, of *Vetera Caſtra*: 537. 538
—— 't welk tegen *Ger. Noviomagus* beweezen word: 538

Zeddem, een Dorp; Parochikerk, Vikaryen, enz. 548
Zegelringen, van ouds ook gebruikt om het eeten en den wijn te bezegelen: 610
—— zulke zegelringen in Holland gevonden: 611
Zibekelo, Klooſter aldaar geſticht: 241
—— verhaal van de eerſte opkomſte des Klooſters: 241. 242. enz.
—— armoedig leven van de eerſte Religieuzen: 243. 244. enz. enz.
—— Kapelletje daar getimmerd en ingewijd: 247
—— verſcheide brieven waar by de eigenaars de plaatzen, daar het Klooſter gebouwt zoude worden, aan de nieuwe Religieuzen in eigendom overgeeven: 248. 249. 250. enz.
—— Overſten of Priors van het Klooſter: 253. 254. enz.
—— vervolg van de Overſten: 275. 276
—— vereeniging tuſſchen de drie Klooſters, *Mariënberg* te Yſſelſtein, Mariënhave te Warmond, en Mariënburg te Zibekelo: 255. 257. enz.
—— artijkelen, die de gemelde drie Klooſters tot hunne vereeniging vaſtſtelden: 259. 260 enz.
—— die vereeniging naarder beveſtigd: 268. 269. enz.
—— verſcheide regels en artijkelen die zy belooven te zullen onderhouden: 270. 271. enz.
—— *Willem op den Raey* word den Religieuzen, zonder hunne verkiezinge, door den Abt van Kampen voor Prior opgedrongen: 280. 281
—— die Abt komt ten dien einde met gewapend volk in 't Klooſter enz. 281
—— hy moet vertrekken, en brengt den opge-

gedrongen Prior weder in 't bezit, doch moet weder vertrekken: 221. 222
— herbergzaamheit, groot getal der Lekebroederen, en ondergang van dit Klooster: 282. 283
— het zeggen van zeker Schryver, dat de plaats Zibeklo te voore onbewoond was, onderzogt: 284
Zonsbeek (*François*) geleerd Zwollenaar: 210
— — zijne geschriften: 210. 211
't Zwarte Water, eerst nauw en ondiep, word een degelijke vliet: 40
— — — doet groote schade aan de Kampenaars: *ibid.*
Zweder, Kastelein van Voorst, zijne uitvallen op de Overysselaars: 211
— zijn Kasteel geslecht enz. 212
Zwol, derde Stad van Overysel: 67
— is zeer sterk: enz. 68
— twee Kerken te Zwol: 68
— S. *Michiels* Kerk, met haare Vikaryen: 68. 69
— die Kerk aan 't Kapittel van Utrecht gegeeven: 72
— pleidooi daar over tusschen dat Kapittel en den Raad van Zwol: 74
— Pastoors van die Kerk: 77. 78. enz.
— *O. L. Vrouwen* Kerk: 81
— staat t' hans leeg: 82
— Vikaryen in die Kerk gesticht: 82. 83
— Kapellen te Zwol: 83
— de Katolijke godsdienst te Zwol afgeschaft: 84
— Gasthuizen te Zwol: 84. 85
— Kloosters te Zwol: 85 enz.
— Kloosters van Reguliere Kanonnikken: 85
— is met de Stad ganschafgebrandt: 90

— weder opgebouwd, doch door 't opkomen der Reformaatzie afgebroken: 90.91
— Overſten van dat Klooſter: 91
— tweede Klooſter door Broeders van 't gemeene leven bewoond: 91.92
— Overſten van dat Klooſter: 92.93.enz.
— derde Manskklooſter te Zwol, door Preekheeren bewoond: 94
— die Preekheeren raaken in geſchil met den Paſtoor: 94
— dat verſchil hoedanig bygeleit: 95
— vierde Manskklooſter, even buiten de Stad, en Bergklooſter of *Mons S. Agnetis* genaamd: 98
— Overſten van dit Klooſter: 99.enz.
— vijfde Manskklooſter, ſtaande te Windeshem buiten Zwol:
— zie Windeshem
— Nonneklooſters te Zwol: 193.enz.
— het eerſte Nonneklooſter, dat den derden Regel van S. *Franciſcus* volgde: 193
— de tucht in dat Klooſter ellendig vervallen, en door *Henrik Foppens van ter Goude* herſteld: 193.194
— heilzame inſtellingen door den zelven daar ingevoerd: 194.195
— waar toe dit Konvent t' hans gebruikt word: 196
— tweede Nonnekl. te Zwol: 196
— naamen van eenige Moeders of Beſtierſters: 197
— derde Nonnekl. te Zwol; met de naamen van eenige Moeders of Beſtierſters: 197
— de fondaatzi-brief, met de naamen der eerſte Maagden: 197.198
— vierde Nonnekl. te Zwol; Wytenhuis genaamd; 201
— de

— de fondaatzibrief, enz. 201. 202. 203
— 't vijfde Nonnekl. even buiten de Stad; 't Bosklooſter of Mariënboſch genaamd: 206
— met het Kapittel van Windeshem vereenigd: 206
— in de Stad verplaatſt: 207
— ſeſde Maagdenkl. te Zwol: 207
— deszelfs ondergang, enz. 208
— groote vermaartheit van de Schole te Zwol: 208
— was door de Broeders van 't gemeene leven opgerecht: 209
Zwollenaars: hun krakeel met de Kampenaars: 39. 40
—— roepen den Geldersman in; maar fluiten hem eindelijk weer buiten: 40. 41
—— geleerde Zwollenaars: 210. enz.
Zutfeen heeft zijn eige en byzondere Graven gehad tot het jaar 1077. toe: 465
—— het Graafſchap van Zutfeen was ouder, vermaarder, en grooter, dan dat van Gelderland: 465
—— waar door de naam van Gelderland aanzienelijker is geworden dan die van Zutfeen: 465

EYNDE.